Narzgolinfy [illegible]

Reb. [illegible] [illegible]

מהירו לשנה עם פארטא : בכל ארץ רוסיא 5 רו"כ ; בארצות אשכנז 12 מארק ; בארצית צרפת , ענגלאנד

# הבקר אור

שוועדין , דענעמארק רומעניע , וטירקייא 22 פראנק ; בארצות עסטרייך 6 פלאריין ; באמעריקא 4 דאלער זהב .

המחיר יקובל בעד שנה או בעד חצי שנה .

## והלכו לאורו כל מבקש דעת בבני ישראל להשכיל ולהטיב .

וּכְאוֹר בֹּקֶר יִזְרַח־שָׁמֶשׁ בֹּקֶר לֹא עָבוֹת .
(שמואל ב' כ"ג ד')

יוצא לאור

על ידי

## אברהם בער הכהן גאטטלאבער .

שנה שביעית חוברת ראשונה

לחודש סעפטעמבער (תשרי)

שנת תרמ"ז לפ"ק

ווארשא

בדפוס ה' א. בוימריטער וחתנו נ. גאנשאר ,

רחוב ביעליינסקע 16 №

# הַבֹּקֶר אוֹר

מכתב עתי להפיץ בקרב עמנו חכמה ודעת, דברי שיר ומליצה, ידיעות נחוצות ומועילות בכל ענפי הספרות, אשר כל קוראיו יכירו וידעו, כי עולה הוא במעלות על כל אשר לפניו, יופיע בכל חדש חוברת אחת של חמשה באגען שתים עשרה חוברות לשנה.

יבואו בו:

א) פקודת הממשלה הנוגעות לבני ישראל בארץ רוססיא.
ב) ספורים, שירים ומכתבים מחכמי לב הנוגעים להשכלת העם.
ג) ידיעות הטבע.
ד) חרשות הנוגעות לבני עמנו בכל מקומות מושבותיהם.
ה) באורים בתנ"ך ובתלמוד ומדרשים ע"פ דרך הבקרת ואשר מהם תוצאות חכמה ומוסר השכל.
ו) הודעת ספרים חדשים ובקרת נאמנה. —



---

אדרעססא של המו"ל

Въ Редакціи „**Габокеръ Оръ**,, въ Книжномъ магазинѣ **А. Цукермана въ Варшаву** Налевки № 2249

An die Redaktion des „**Haboker Or**,, im Buchhandel des Herrn **A, Cuckerman in Warschau** Nalewki Strasse Nr. 2249

ואלה שמות סוכנים פרטים:

באדעססא, ה"ר אברהם קאנסטאנטינאווסקי. — במאסקווע, ה' משה מרדכי צוקקערמאנען זאראדיא, אוסאצעווסקי פאדוואריע נומער 16. בדינאבורג, ד"ר ד' שאפירא. — ביעקאטערינאסלאוו, ה"ר ש"י סטאניסלאווסקי. — בלאדז ה"ר יונתן נאחימאוויץ. — בזוועניגראדקא, ה"ר מאניש ביקאוו. בביאליסטאק ה"ר שמואל ליפשיץ. — בבאטושאן (רומיניא) הדירעקטאר ה"ר ז"ל כהנא.

# הבקר אור

## שנה שביעית

---

### תוכן הענינים

הבאים בחיברת ראשונה לחדש סעפטעמבער (תשרי

Дозволено Цензурою Варшава 10 Сентября 1885 г.

# פֶּרַח

על קבר איש צדיק תמים, תפארת ישראל והדרו, עושה חסד לאלפים ומושיע לעמו בכל עת צרה וצוקה, הלא הוא

## סיר משה ב"ר יוסף אליהו מונטיפיורי

לזכרון עולם יהיה צדיק.

נאסף אל עמו ביום השלישי ששה עשר יום לחודש מנחם אב בשנת; בת עמי!

„הָהּ, גָּדוֹל כַּיָּם שִׁבְרֵךְ!"

---

מֵאָז בַּגּוֹלָה כֻּלָּנוּ אֲנָחְנוּ,
אֶת תּוֹרַת אֱלֹהֵינוּ לֹא שָׁכָחְנוּ,
בֵּין עַמֵּי הָאָרֶץ לֹא הִתְבּוֹלָלְנוּ;
וּכְבָר בֶּן הַמְּדָתָא נָשָׂא קֹלֵהוּ,
עַם זֶה מִכָּל עַמִּים שׁוֹנוֹת דָּתֵיהוּ׳
וּבְחַסְדֵי אֵל חַי מִיָּדוֹ נִצָּלְנוּ;
וַיָּקָם לִדְמָמָה אֶת כָּל הַסַּעַר,
מָרְדְּכַי בֶּן יָאִיר הַיֹּשֵׁב בַּשָּׁעַר.

וּבְנֵי הַמְּדָתָא לֹא תַמּוּ לֹא כָלוּ,
כֻּלָּם חָמָס יְדֵיהֶם עוֹלוֹת יִפְעָלוּ,
עַל יִשְׂרָאֵל וְתוֹרָתוֹ דִּבָּה יוֹצִיאוּ;

וּבְכָל דּוֹר וָדוֹר כְּעֵשֶׂב יָצִיצוּ,
וַעֲלִילוֹת שָׁוְא בֵּין הָעַמִּים יָפִיצוּ,
עַד כִּסְאוֹת הַמְּלָכִים קוֹלָם יַשְׁמִיעוּ;
לִבְלוֹעַ אוֹתָנוּ פִּיהֶם יִפְעֲרוּ,
לוּלֵא רַחֲמֵי אֵל עָלֵינוּ נִכְמָרוּ.

כִּי גַם בְּנֵי יָאִיר לֹא תַמּוּ לָנֶצַח,
הֵמָּה אֶת הַפְּלִשְׁתִּים יַכּוּ אֶל מֶצַח,
כִּי שֶׁקֶר בִּימִינָם יִרְאוּ יוֹכִיחוּ;
כֹּה מִדּוֹר דּוֹר אֲנָשִׁים בָּנוּ קָמוּ,
מִלְחֶמֶת עַמָּם בְּאוֹיְבֵיהֶם נִלְחָמוּ,
וּבְעֵזֶר אֵל שַׁדַּי עָשׂוּ וְהִצְלִיחוּ;
כִּי צִדְקַת עַם דַּל עָלְתָה כַּפֹּרַחַת.
וַיֵּצֵא לִרְוָחָה מֵעֶבְרֵי פִּי פַּחַת.

גַּם הָאִישׁ מֹשֶׁה עָלָיו נִשָּׂא נֶהִי,
אֱלֹהִים שְׁלָחָהוּ, אָמַר וַיֶּהִי!
דָּגוּל מֵרְבָבָה הָיָה זֶה הַגֶּבֶר,
עַל כֵּן מֵאָה שָׁנִים יָמָיו אָרָכוּ,
גַּם כָּל שְׁנוֹתָיו לֹא לַתֹּהוּ הָלָכוּ,
הִגְדִּיל לַעֲשׂוֹת עַד בֹּאוֹ אֱלֵי קֶבֶר,
עַל מוֹתוֹ נִבְכֶּה, בַּעֲצְמוֹתֵינוּ רֶצַח,
אַךְ מִי זֶה הַגֶּבֶר יִחְיֶה לָנֶצַח?

הָאִישׁ מֹשֶׁה לֹא מֵת, חַי חַי הִנֵּהוּ,
אַךְ עֵין בָּשָׂר, אֲהָהּ, לֹא עוֹד תֶּחֱזֶהוּ!
חַי הוּא בֵּין מַלְאֲכֵי יָהּ שַׂרְפֵי מָעַל;
שָׁם אִשְׁתּוֹ יְהוּדִית הַנְּעִימָה וְהַנֶּאֱהֶבֶת

שָׁם עִמָּהּ גַּם יַחַד אִוָּה לָשֶׁבֶת,
יְיָ אֱלֹהָיו עִמּוֹ וַיָּעַל!
אָכֵן אֲנַחְנוּ בְּנֵי עַמּוֹ שְׁדֵדְנוּ,
עֶשֶׂר מַעֲלוֹת אֲחוֹרַנִּית יָרַדְנוּ.

מִי יִתֵּן לָנוּ תְּמוּרָתוֹ? מִי יְנַחֲמֵנוּ?
בְּקוּם עָלֵינוּ אָדָם מִי יַעֲמוֹד בַּעֲדֵנוּ?
וְהַיָּמִים יְמֵי בִכּוּרֵי עָמָל וָאָוֶן;
כָּל מַחְפִּיר מַרְשִׁיעַ רַע וּבְלִיַּעַל,
יִשְׁלַח יָדוֹ יַשְׁלִיךְ עָלֵינוּ נַעַל,
יָרִיק בְּפָנֵינוּ וַיַּדֶּה בָּנוּ אָבֶן;
מִי יִתְיַצֵּב נֶגְדּוֹ אָחוֹר יַכֶּנּוּ?
יְתוֹמִים הָיִינוּ אֵין אָב, **משֶׁה אֵינֶנּוּ**.

זִכְרוּ זֹאת אַלּוּפֵינוּ וְהִתְאוֹשָׁשׁוּ!
שִׂימוּ זֹאת אֶל לִבְּכֶם אַל נָא תֶּחֱרָשׁוּ,
עֵת צָרָה הִיא לְיַעֲקֹב וּמֵלִיץ אָיִן;
הֱיוּ נָא לַאֲנָשִׁים גִּבּוֹרֵי חָיִל,
הָאִירוּ לְעַמְּכֶם אֶת חֶשְׁכַת הַלָּיִל,
הֱיוּ נָא לַאֲחֵיכֶם כְּאִישׁוֹן בַּת עָיִן;
כִּי נִרְאָה הַתְּשׁוּעָה יֶדְכֶם חֲלִלָה,
וִהְיִיתֶם לִבְרָכָה לְדוֹר אַחֲרוֹן סֶלָה!

דובנא. **אברהם בער הכהן גאטטלאבער**

כ"ח מנחם אב תרמ"ה

# על-מות

הַצַּדִּיק הַיָּשָׁר בָּאָדָם

# סיר משה מונטיפיורי

נולד ח׳ מרחשון ה׳ תקמ״ד ונפטר ט״ז מנחם אב ה׳ תרמ״ה
לזכר עולם יעמוד שמו וצדקתו עד-בלי ירח !

---

בְּאֶרֶץ חַיִּים כְּאַחַד הַקְּדוֹשִׁים אִתָּנוּ הִתְהַלַּכְתָּ
וּבְאֶרֶץ חֶמְדָּה וּקְדוֹשָׁה גְּדוֹלוֹת וּנְצוּרוֹת עָשִׂיתָ ,
בְּעַד חַיֵּי עַם-קָדוֹשׁ אֶת-חַיֶּיךָ מִנֶּגֶד הִשְׁלַכְתָּ ,
וּלְתוֹרַת אֵל-חַי עַל-הָרֵי קֹדֶשׁ אָהֳלֵי-שֵׁם בָּנִיתָ ;
צִדְקַת יְשֻׁרוּן וְנִקְיוֹן כַּפָּיו לְעֵין עַמֵּי הָאָרֶץ הוֹכַחְתָּ
וְשֵׁם טוֹב מִבָּנִים וּמִבָּנוֹת בְּצִדְקָתְךָ לְךָ קָנִיתָ ,
מִבְּלִי הַבְדֵּל בֵּין אֹם לִלְאֹם חַסְדְּךָ לְיוֹדְעֶיךָ מָשַׁכְתָּ
וּמִנַּחַל עֲדָנֶיךָ אֶת כָּל-נֶפֶשׁ צְמֵאָה הִרְוֵיתָ ,
בְּמַעְגְּלֵי אַחַד אֲבוֹת הַקֹּדֶשׁ אֲשׁוּרֶיךָ תָּמַכְתָּ
עַל־יַד **יְהוּדִית** רַעְיָתְךָ בַּחַיִּים לְךָ קֶבֶר כָּרִיתָ ,
וּכְאַחַד שַׂרְפֵי־קֹדֶשׁ אֶל־אַרְצוֹת הַחַיִּים דָּרַכְתָּ
לִמְעוֹן חֵי־הָעוֹלָמִים אֶל קֹדֶשׁ הַקֳּדָשִׁים עָלִיתָ .

לייפציג

נִשְׁבָּה אֲרוֹן־אֵלִי לִפִיק.

**ד״ר שלמה מאנדעלקערן**

---

# אֲסִירֵי הַתִּקְוָה.

שׁוּבוּ לְבִצָּרוֹן אֲסִירֵי הַתִּקְוָה

(זכרי׳ ט׳ י״ב.)

## לַמְנַצֵּחַ עַל מַחֲלַת בַּת־עַמִּי מִזְמוֹר שִׁיר.

הָקִיצִי, בַּת שִׁירָתִי, עוּרָה הַפָּעַם,
שִׂימִי מִלָּה בְּפִי, לַמְּדִינִי טוּב טָעַם,
אָנֹכִי לְאַחַי אָנֹכִי אָשִׁירָה;
הֵן זָקַנְתִּי, יוֹם מוֹתִי לֹא אֵדָעָה,
וּבְאַחֲרִית יָמַי קוֹל פְּחָדִים אֶשְׁמָעָה.
וּלְהֶגֶה וְהִי כִּנּוֹרִי אָעִירָה;
נִרְדָּפִים אַחַי בְּכָל פִּנָּה וָעֵבֶר,
וּכְחֶתֶף עָלֵימוֹ בָּא שׁוֹד וָשֶׁבֶר.

נֵעוֹר מִמְּעוֹן תַּנִּים מִשְּׁאוֹל מִתַּחַת
אָסוֹן, נוֹרָא מַרְאֵהוּ, שֵׁד מַשְׁחִית,
מְדָנִים מְשַׁלֵּחַ שָׁלוֹם נַעְמִים יַפְרִיעַ;
כִּנְחוּשָׁה יַקְשֶׁה לֵב וִיחַזֵּק מֵצַח,

וּלְאוֹם בִּלְאוֹם יְסַכְסֵךְ יִשְׁאַף רֶצַח,
לָשׂוּם הָאָרֶץ לְשַׁמָּה יָצוּ בְּמַפְגִּיַע;
וַיַּרְא רֵאשִׁית לוֹ הַשְׁקוֹת כּוֹס קֻבַּעַת,
יִשְׂרָאֵל עַם לֹא עָז, יַעֲקֹב תּוֹלָעַת.

תּוֹלַעַת יַעֲקֹב הָרְמוּסָה בְּרַגְלַיִם,
מְחוּצָה וְלַחוּצָה זֶה שְׁנַיִם אַלְפַּיִם,
עַד-מָה בַּגּוֹיִם תִּהְיֶי חֶרְפָּה וָקֶלֶס?
הֲלֹא נְבִיאַיִךְ לְנֵס עוֹלָם הוּצָבוּ,
גַּם אֵלִים לִלְאֻמִּים מִמֵּךְ הוּצָבוּ,
וּלְרוּחַ לְאוּמִים אַתְּ מִשְׁקָל וָפֶלֶס:
עַם חָכָם וְנָבוֹן לָךְ חַנּוֹת יָדַע,
וְרוֹמְסֵךְ בָּרֶגֶל חָק-עוֹלָם פָּרַע.

וּכְבָר מִשְׁפָּט זֶה חֲכָמִים הִגִּידוּ,
וְתַחַת לְשׁוֹנָם דְּבַר אֱמֶת לֹא הִכְחִידוּ,
לֹא בְנֵי עַמֵּנוּ הַחֲכָמִים הָאֵלֶּה;
וּבְכָל זֹאת רַב אָדָם אֹזֶן יַאֲטִימוּ,
יְחַפְּשׂוּ עוֹלוֹת, עַל עַמִּי סוֹר יַעֲרִימוּ,
מִי יָבִין זֹאת? פֶּלֶא הִיא וַתְּהִי לְפֶלֶא!
עַד מָה זֹאת הַמְּשֻׁמָּה תִּהְיֶי שֹׁלֶטֶת —
רַק עֵין אֲדֹנָי סוֹף דָּבָר מַבֶּטֶת.

וַאֲנִי אֻמְלָל, כִּי צִלְלֵי עַרְבִּי נָטוּ,
עֵינַי תֶּחֱזֶינָה פַּעֲמֵי עַמִּי מָטוּ,
וְכָל תִּקְוֹתַי כַּעֹפֶרֶת צָלָלוּ;
רַבּוֹת קִוִּיתִי מִנְּעוּרַי עַד עָתָּה,
קִוִּיתִי כִּי נַעֲלֶה וְנֵרֵד מָטָּה,
לַשָּׁוְא בּוֹנֵי חוֹמַת עַמִּי עָמָלוּ,

שָׁוְא הִקְרַבְנוּ דָמֵנוּ, בָּנֵינוּ,
וְעַתָּה הָיִינוּ חֶרְפָּה לִשְׁכֵנֵינוּ.

אִם עַל נֶשֶׁךְ וְתַרְבִּית, לָשׁוֹן תַּאֲרִיכוּ,
הֲלֹא גַם אֲחֵיכֶם לָכֶם יַשִּׁיכוּ,
וְהַיְּהוּדִי מָה, כִּי רַק עָלָיו תַּלִּינוּ?
הַיְּהוּדִי יַשְׁקֶה אֶת אֲחִיכֶם יַיִן —
הַהֵם לֹא יִשְׁכְּרוּ בִּמְקוֹם יְהוּדִי אָיִן?
הַאִם זֹאת לֹא יְדַעְתֶּם אִם לֹא תָבִינוּ?
בִּנְעָתוֹ הוּא נֹשֵׂא מִבַּיִת לְבָיִת,
יַעַן אֵין לוֹ נַחֲלַת כֶּרֶם וָזָיִת.

הַיְּהוּדִי יַעֲלֶה דָם בְּלֵיל חַג קָדְשֵׁהוּ,
דַּם נוֹצְרִי, עַל מַצּוֹת וּמְרוֹרִים יֹאכְלֵהוּ,
שֶׁקֶר תַּעֲנוּ בוֹ. שֶׁקֶר אֵין כָּמוֹהוּ;
תּוֹעֵבָה לוֹ דָם, לָאָרֶץ יִשְׁפְּכֶנּוּ כַּמָּיִם,
דִּבְרֵיכֶם מֵאָפַע אֵין לָהֶם יָדָיִם,
כִּי תִשְׁקְלוּם בְּמֹאזְנַיִם יַעֲלוּ בַתֹּהוּ;
וַחֲכָמִים רַבִּים כְּבָר בָּרוּר מִלֵּלוּ,
כִּי שָׁוְא הָעֲלִילָה בָּהּ כְּבוֹדֵנוּ חִלֵּלוּ.

וִיהִי מָה! אֵשׁ נָקָם בָּנוּ אָכְלָה,
כִּי צִדְקֵנוּ נִקָּיוֹן לֹא נוּכָלָה!
אִם נְכַבֵּס בַּנֶּתֶר נִכְתָּם עֲוֹנֵנוּ;
אִם כָּל דְּבָרֵינוּ בַּסֵּפֶר יֻחָקוּ,
וַחֲכָמִים יִתְּנוּ עֵדֵיהֶם וְיִצְדָּקוּ,
לַשָּׁוְא! כְּבֶגֶד עִדִּים כָּל צִדְקוֹתֵינוּ!
כִּי נִבְאַשְׁנוּ אֶת הָעַמִּים כֻּלָּהֶם,
וַנָּבִיא עָלֵינוּ קֶצֶף וָזַעַם.

וְכִי נִשְׁאַל נַפְשֵׁנוּ : בַּמֶּה חָטָאנוּ
הֲכֶסֶף בְּנֶשֶׁךְ נָתַן כֻּלָּנוּ ?
הֲכֻלָּנוּ אֶת סוֹבְאִים נַשְׁקֶה יַיִן ?
הַאֵין בָּנוּ עוֹבְדִים בִּלְבֵנִים וָחֵמָר ?
אוֹ עוֹשִׂים מְלָאכָה בְּפִשְׁתִּים וָצֶמֶר ?
הֲגַם עוֹבֵד אֲדָמָה בָּנוּ אָיִן ?
הֲלֹא גַם בְּמִזְרַע שָׂדֶה וָכֶרֶם
שָׁלְחוּ אוֹיְבֵינוּ יָד וַיַּכּוּם חֶרֶם !

נַפְשֵׁנוּ תַעֲנֵנוּ : אָמְנָם חָטָאנוּ !
אַךְ לֹא לְאֵלֶּה הַמְיַסְּרִים אוֹתָנוּ ,
לִ ק ד ו שׁ יִשְׂ רָ אֵ ל חָטָאנוּ פָּשָׁעְנוּ !
הֵן בִּלְאֻמּוֹתֵנוּ בָּגַדְנוּ בֶגֶד ,
תְּעוּדַת חַיֵּינוּ הִשְׁלַכְנוּ מִנֶּגֶד ,
כַּצֹּאן תָּעִינוּ לָכֵן לֹא נוֹשָׁעְנוּ .
מִי רָאָה עַם אֹבֵד שְׁנַיִם אֲלָפִים ,
וּלְרַפֵּא אֶת שִׁבְרוֹ לֹא יִפְקַח עֵינָיִם ? !

קוֹרוֹת הַדּוֹרוֹת מֵרֹאשׁ כִּי נַחְקוֹרָה ,
אֵיךְ יָצָא יִשְׂרָאֵל מֵאֲפֵלָה לְאוֹרָה ,
אַחֲרֵי עָבְדוֹ שְׁנוֹת מֵאוֹת אַרְבַּע בְּפָרֶךְ ?
נִרְאֶה, כִּי הֵמָּה בַּ קֹ דֶ שׁ נֶאְדָּרוּ ,
וְרוּחַ הַלְאוֹם מִכָּל מִשְׁמָר שָׁמָרוּ ,
וַיָּסֹלּוּ לַחָפְשָׁה נָתִיב וָדָרֶךְ ;
לֹא שִׁנּוּ לְשׁוֹנָם וּשְׁמָם וּבִגְדֵמוֹ ,
עַל כֵּן קָם מִקִּרְבָּם מוֹשִׁיעַ לָמוֹ .

עַם הָיוּ, עַם לְבָדָד, אַף כִּי עָבְדוּ ,
וְאֶל דֶּרֶךְ הָרוֹדִים בָּם לֹא לָמָדוּ ,

וּבְהִכָּנְעָם עוֹד לֹא נִכְנְעָה הָרוּחַ ;
אַשְׁרֵי הָעָם רוּחוֹ בּוֹ שֹׁרֶרֶת ,
לֹא יִתֵּן לִלְאֻמּוֹתוֹ כָּתֵף סוֹרֶרֶת ,
כִּי יִמָּלֵט בְּיוֹם רָע לִבּוֹ בָטוּחַ ;
יֵשׁ תִּקְוָה לָעָם רוּחוֹ בּוֹ מֹשֶׁלֶת ,
יְיַחֵל — כִּי לֹא תְכַזֵּב הַתּוֹחֶלֶת .

וּמַה יְיַחֵל עָם כָּל רוּחַ בּוֹ אָיִן ?
מִתְהַלֵּךְ כַּצֵּל, רַק לְמַרְאֵה הָעָיִן ?
וּבְקִרְבּוֹ אֵין רֶגֶשׁ, תֹּהוּ וָבֹהוּ ,
כְּמֵת בֵּין הַחַיִּים תֹּעֶה הִנֵּהוּ ,
עֶבֶד לַכֹּל הוּא, כֹּל עָם אֲדֹנֵהוּ ,
לֹא מֵת וְלֹא חַי הוּא, אֵין אֻמְלָל כָּמוֹהוּ
חֶלְקוֹ בַּחַיִּים רַק פַּחַד וָפַחַת ,
הֲלֹא טוֹב מוֹתוֹ כִּי יִרְאֶה הַשָּׁחַת .

וְאַתָּה עַמִּי עוֹד לַשַּׁחַת לֹא מַתָּ ,
הֵן אָמְנָם גֵּוְךָ לַמַּכִּים נָתַתָּ ,
אָכֵן רוּחֲךָ בְךָ עוֹד חַיָּה וְקַיֶּמֶת ;
כִּי רוּחַ הַלְאוֹם הוּא בְּזִכְרוֹנוֹתֵיהוּ ,
תִּקְוָתוֹ תּוֹחַלְתּוֹ רוּחַ אַפֵּיהוּ ,
רוּחַ לֹא תָמוּת מֵחֶרֶב נֹקֶמֶת ,
תִּקְוָתְךָ עַמִּי הֵנָּה לֹא חָדֵלָה ,
מִי כָּמוֹךָ מְקַוֶּה וּמְיַחֵל סֶלָה !

הֵן תַּזְכִּיר עֶרֶב וָבֹקֶר וְצָהֳרַיִם ,
בִּתְפִלָּתְךָ, צִיּוֹן וִירוּשָׁלָיִם ,
וּבְהַדְרַת קֹדֶשׁ כָּכָה תִתְפַּלֵּלָה :

,יְרוּשָׁלַיִם עִירְךָ תָּשׁוּב תִּבָּנֶה ,
וּבְשׁוּבְךָ לְצִיּוֹן עֵינֵינוּ תֶּחֱזֶינָה ,
וּמְקַוֶּה כָּמוֹךָ הֲיֵשׁ עוֹד סֶלָה ?
לוּ דִבְרֵי פִיךָ אָזְנֶיךָ שָׁמְעוּ ,
וְאֵלֶּה מִלֶּיךָ עַד לִבְּךָ נָגָעוּ .

אַלְפַּיִם שָׁנָה מָה עַמִּי עָשִׂיתָ ,
לָשׁוּב אֶל הָאָרֶץ אוֹתָהּ אִוִּיתָ ?
קִוִּיתָ, יִחַלְתָּ, עֵינֶיךָ כָּלוּ ,
עַד הָרָקִיעַ יִתְפּוֹצֵץ, יִבָּקַע ,
וְיַעֲמוֹד מִיכָאֵל, וּבַשּׁוֹפָר יִתָּקַע ,
תִּרְעַשׁ הָאָרֶץ וּתְהוֹמוֹת יִגָּלוּ ,
וְרוֹכֵב עַל חֲמוֹר זֶה עָנִי יוֹפִיעַ ,
יִבְנֶה יְרוּשָׁלַיִם וְאוֹתְךָ יוֹשִׁיעַ

אוּלָם מַה-בֶּצַע בְּתִקְוָה וְתוֹחֶלֶת ,
מִבְּלִי נֶפֶשׁ חוֹשֶׁבֶת וְיַד פּוֹעֶלֶת ?
עִתּוֹת הַנִּסִּים כְּבָר חָלְפוּ עָבָרוּ ;
שֹׁקֵד עַל דְּרָכָיו אֱלֹהָיו יוֹשִׁיעֶנּוּ ,
וְטוֹמֵן אֶת יָדוֹ גַּם אֵל יַעַזְבֶנּוּ ,
כֹּה הַנֵּס וְהַטֶּבַע יַחַד חֻבָּרוּ ;
וְזֶה הַנִּפְלָא בַּנִּפְלָאוֹת כֻּלָּמוֹ ,
כִּי מַעֲשֵׂי יוֹם יוֹם נִפְלָאוֹת הֵמָּה *).

לוּלֵי נִפְלָאוֹת אֵלֶּה, מִי יוֹדֵעַ ,

---

*) הדברים לפי מה שנספר כפי נתן המכס , עיין העתקתי מכתבי
במגלה ממוס ה׳ . —

אִם עַם כָּמוֹךָ, עָיֵף יָגֵעַ,
מֻרְדָּף בְּלִי חָשָׂךְ מִבְּלִי מְצוֹא מָנוֹחַ ;
אִם עוֹד מְתֵי מִסְפָּר מִמֶּנּוּ נִשְׁאָרוּ,
אִם לֹא כְּאָבָק דַּק לְכָל רוּחַ נִפְזָרוּ,
וְלִהְיוֹת עַד עַתָּה אִם עָצַר עוֹד כֹּחַ ;
הַמְעַט מִמְּךָ עַמִּי נִפְלָאוֹת אֵלֶּה,
כִּי תְבַקֵּשׁ הַפָּלֵא עוֹד הַפְלֵא וָפֶלֶא ? —

הֲגַם זְרֻבָּבֶל, יָדוֹ חַיִל עָשְׂתָה,
וְעֶזְרָא הַסּוֹפֵר וּנְחֶמְיָה הַתִּרְשָׁתָא,
לְנִפְלָאוֹת חִכּוּ וַחֲלֹמוֹת חָלָמוּ ?
הֵמָּה לֵב הַמֶּלֶךְ הִטּוּ לַחֶסֶד,
וַיֹּאמֶר לִירוּשָׁלַיִם : תִּוָּסֵד ;
וַיָּעִירוּ עַמָּם מִשְּׁנָתָם נָמוּ.
וַיָּשׁוּבוּ אֶל אַרְצָם בְּלֵב בָּטוּחַ,
לֹא בְחַיִל וְלֹא בְכֹחַ כִּי אִם בְּ ר וּ חַ.

לַעֲשׂוֹת כֵּן גַּם אַתָּה, עַמִּי, הַפָּעַם,
יְעִירְךָ קוֹל גָּדוֹל בְּרַעַשׁ וּבְ רָ עַ ם.
שָׂא נָא עֵינֶיךָ וּסְבִיבְךָ הַבִּיטָה ;
הִכּוּךָ שׁוֹדְדֶיךָ פָּנֶיךָ הִכְלִימוּ,
וְעַתָּה עָלֶיךָ עוֹד סוֹד הֵם יַעֲרִימוּ,
הַבְּצֶדֶק מִשְׁפָּטָם רוּחֲךָ תַּשְׁקִיטָה ?
תַּחַת שׁוֹט שׁוֹטֵף וְעוֹבֵר, שֹׁד עַזֵּי מֶצַח,
יְ צָ ר עָ מָ ל עֲלֵי חוֹק וָקָם לָנֶצַח.

דִּמְלֵט וְצֵא ! אַל תַּבֵּט אַחֲרֶיךָ ;
לֵךְ עַמִּי לֵךְ אֶל אֶרֶץ אֲבוֹתֶיךָ,
רְאֵה הִנֵּה הִיא פֹּרֶשֶׂת לְךָ כַּפַּיִם ;

שׁוּבָה אֶל אִמֵּךְ תָּלִין בֵּין שָׁדֶיהָ,
שְׁקֵה לָהּ וְנַחַל דִּמְעוֹתֶיךָ תַּשְׁקֶיהָ,
לֵךְ עַמִּי לֵךְ וְהִשְׁתַּחֲוֵה שָׁם אַפָּיִם;
מִי בָכֶם בִּלְאוּמוֹ לֹא מָעַל מָעַל,
יְהִי יְיָ אֱלֹהָיו עִמּוֹ וְיָעַל.

דובנא

# אברהם בער הכהן גאטלאבער

---

## זֶה יְנַחֲמֵנוּ.

ויספה פליטת בית יהודה הנשארה שרש למטה ועשה
פרי למעלה: כי מירושלים תצא שארית ופליטה מהר
ציון קנאת ה׳ צבאות תעשה - זאת.
(ישעיה ל״ז, ל״א ל״ב).

עוד לא נוחלה אבדה תקות גוי קו קו ומבוסה ועוד יש יום לעם ועם אל אשר יקימהו ויחי!

אף גם אחרי אשר הוכה ישראל בחרון אף ועברת זדון ורבו פצעיו וחבורותיו עד כי אין בו מתום, אף גם אחרי אשר רמסו אויבים לארץ חייו, ויתנו רגלם על צוארו לשים מהנק לו, ויקרעו סגור לבבו וכרובים שבלים טרפו וקרעו נתח אחר נתח מעורו ובשרו ואת עצמותיו פצחו — עוד נמצאו נתחים מפרפרים אשר עוד לא נס לחם. ועוד רוח חיים יחתיה את הדם הנוזל בהעורקים, עוד דם התמצית יוסיף להניע את העצמות היבשות להשיבן לתחיה, עוד רוח ישראל אשר רבים האמינו כי העריצים הבאו אתו עד עפר וישימו קברו, עוד לא מת כי אם נרדם, סבל הרעות ומשא התלאות אשר השתרגו עלי על צוארי הבאו אתו בלבו, אך לא המיתוהו

ועתה עוד שב ויקם ויחי ויפרוץ דרך אל לב העם כלו להשיבו לחיי עולם. צר ומצוק אשר היו למקור נפתה לדמע ודם יהיו עתה למקור נחמה ושקוי לפצעי לבבו אשר הרחיבו העמיקו בשנים האלה ובעקב התלאות אשר אפפוהו ואבלוהו ויבלוהו תבוא גם גאולתו ופדות נפשו ולא עוד יז לארץ נצח ישראל! — אכן כח נעלה יצוק בעם ישראל, כח אשר יגדל מעל כל כח!

אם נפתח את ספר התולדה של עם ישראל — אך רגש נפלא ומאד נעלה ירחיב לבנו בראותנו נאמנה כי גבור ישראל ומלומד מלחמה בעת צר! מי כמהו אשר מלחמה היתה לו תמיד ומי כמהו אשר יצא מנצח מכל המלחמות הרבות אשר סביב שתו לו. הוא לא קרא לריב ולא ערך מלחמה כי שלום בקש וירדפהו ובמנוחה נפשו חפצה, אך גוים רבים נאספו עליו לבלעו ולהשחיתו ולהכחידו מגוי, גם יחד עליו התמלאו להשבית מאנוש זכרו ולא הצליחו הפצם בידם; ואף אחרי אשר זרעו ארצו מלח ומבחר בחוריו הכריעו לטבח ויטילו לחרב מיונק ועד איש שיבה ואת הפליטה הנשארה זרו כמוץ לכל רוח, אף אחרי שאבד ישראל את הבסיס האחרון לתקומתו והגיע להפרק „פורק ואין מציל' ואז דמו רבים כי לא יארכו הימים ויהודה יהיה מעט ולא תהי אף שארית להגוי כלו, גם אז עוד היתה לו תקוה ולא נחת עד עפר נצח ישראל! המה הניפו עליו חרב נוקמת ויקימו עליו חמושים בברזל ובאבני קלע והוא נשגב ויעוז ברוחו ובו שם מחסהו, לא הביא צור חרבו בלב מציקיו, לא השיב נקם לצריו ולא רחץ הליכיו בדם, ובכל זאת הוזה נקם — נקם עולם, כי בלה את כל הקמים עליו ומשנאיו כלם כענן כלה חלפו ונגוזו ויהיו כגלגל לפני סופה ועל יומו נשמו אחרונים והתמהו תמהו כי עודנו חי ויהיה לעולמים; בעת שעמים רבים הציבו להם ציונים ויסדו היכלות גדולים ונשגבים ויבנו מגדלים חזקים ורמים אשר שיאם לעב הגיע ויעמידו עמודי — פאר וידות זכרון למען יעמוד שמם לעולם ולא יסוף זכרם לדר דר והעמים ההם עם כל ציוניהם, היכליהם ועמודיהם כלו ויבלו בהמר העת ויעלו בתהו ויאבדו — הנה עם ישראל שלא הצטיין במעשים כאלה ולא עשה זכר לנפלאותיו עוד חי חי הוא בקרב הארץ וישחק לשן העת והיל תמורותיה, כי עליו לא נאמרה מיתה, וכל זמן שיזקין יחדש כנשר נעוריו, ואם יכרת במקום זה עוד רוחו מתהלך במקום אחר, אם פה ישא קול מר צורח הנה שם תמצא נפשו מנות — ויונקתו לא תחדל. זאת היא מנת מרתו להיות על אף כל מבקשי נפשו לספותה ולהחיות עם רב באשר הוא שם. כרוח חיים יעבר ישראל מגוי אל גוי וממקום למקום, ובכל עת אשר יהפך עליו הגלגל ותבואהו שואה לא ידע, יחליף כח ויבקש לו מעמד ותוצאות חדשות לכונן ביתו בל ימוט. שונאיו יצעידוהו אל בור שחת והוא אמנם יכשל ויפול בה וירבה פצעיו וחלליו אבל כגבור הודו לעלות בכל פעם מן בור מלכדתו ולעמוד במרחב, גם בבור שביו ובחדר כלאו הסגור

על מסגר יעמיק עצה ברוחו ולבו ויחולל דברים גדולים ונכבדים ואורות מאפל יצאו.

גם עתה כאשר שבעה ברעות נפשנו בעת אשר הרעימו על ראשנו רעמים בגלגל הוזר על קצותינו וגדע בחרי אף קרן ישראל — בעצב ויגון הזה הרה כנסת ישראל ללת ותכרע ותלד את הרעיון של ישוב ארץ ישראל ותהי המשרה על שכמו להחיות את עמנו אשר נדכה וירד פלאים בחמר העת; בעת אשר מתגרת יד אויב ירדנו מטה מטה וכשל כח הסבל, התעוררו רבים מעמנו העשוקים ולא במשפט ויאמרו לבקש מחסה ועז ומשגב לעתות בצרה ויזכרו ארחות פליט המבקש מפלט וסתר לו ההש עתידות בטרם באו למען ינצל מיד עושקיו כח, וכבר החלו לעשות ובלי ספק יצליחו כי כל מזמה לא תבצר מנואשים עת יקומו להציל נפשם ונפש בניהם ואין דבר אשר יהיה למכשול ולפוקה על דרך שרידי הרב אשר תרדפם חמת אויב להשמידם; עתה מעט מעט יציץ ופרח רעיון ישוב ארץ ישראל ותהי לעמנו הדל תקוה לקום מעפר שפלותו ולעמוד במרחב ואמנם לא יבושו כל הבוטחים בו; כוכב התקוה אשר נראה לנו מרחוק מבין מפלשי עבים כבדים אשר כסו ויכסו את שמי ישראל מצער היה אודו בראשיתו ועתה יזהיר באור נאמן אשר יתן חיים לכלנו, עתה נהשבה התקוה כתחית רוח הכלל, כנשמה להגויה הגדולה אשר אבריה נפזרו אל קצוי ארץ, כמזור ותרופה שלמה להמחלה האנושה אשר אכלה הצי בשרנו, עתה לא אך תקוה היא כי אם גם חפץ נאמן ודבר נכבד ונעלה הוא אשר בו בעזרנו והרבה עמו פדות, והחפץ הנאמן הזה יחזק את ידינו הרפות ויפיח בנו רוח הדש והי לגבר הילים, לפלס נתיב ולסולל מסלה הדשה לעבור גאולים ואז נקום לנו מכון לשבתנו עולמים ונמצא די לנו עקב התלאות; הראה לא נראה, כי גם ממעמקי שאול וממהשכי צרה אור נגה על ישראל ויצא כברק הצו? שוא הדבר אשר אמרנו כי רוח חיים עמדת בקרבו וגם בדרך אפלה והלקלקות ימצא את נתיבתו והכמתו תעמוד לו לעמוד ולהתקיים חרף שואפיו גם ביום עברות. ואם יקומו עליו מרעים ויאבו להפילהו למשואות נצח והמתם תתך עליו עד להשחית הנה יעמלו לשוא ויגעו לבהלה כי את גלגל ההיסתוריא לא ישובו אחורנית ואת רוח ישראל לא יכלו כי אדיר ומצוק הוא ומי יכלנו!

אבל אם כי ישיש וירום לבנו בהתבוננו אל חין ערך רוח ישראל ולהכרת עצמנו תרהיב נפשנו עז, הנה מאד ידוה לבנו ויפול רוחנו בראותנו בכל עבר ובכל פנה אך בגד בוגדים וחמס אחים, שועלים קטנים וגדולים יפרצו פרצות בכרמנו וישיתנהו בתה וישחיתו עץ לחמנו, אחינו בני עמנו יאחזו בעקבנו ויפילונו למשואות; רבת שבעה לה נפשנו קלס ומכות נמרצות מידי שכנינו העמים אשר שמונו כעפר לדוש וכל עמל ואון לא השבו ממנו, אך כוס הלעג והבוז אשר לקחנו מידי אחינו השאננים מרבה היא להכיל גם מכוס אויבינו. הנה אנחנו, כל החפצים בתחית הלאום, נעורר את עמנו לחיים

כי יתחזק ויוסיף עָצמה לחיות בתבל כאשר חיה זה ארבעת אלפים שנה , כי יבקש לרפא מתוך מכותיו אשר הוכה לרגעים בעברת זדון , כי יבקש עצות ותחבולות לתת לו עם ושארית במקום איתן אחרי אשר צר לו לשבת פה בעמק עכור , כי יחזק את הכח האחד אשר נתעורר בו אחרי אשר כרו מאתו יתר כחותיו ההיו לו במרום נחתה בו יד אויביו והוא החפץ לבקש מנום ומפלט , ושונאי עמנו מקרבנו קמו נגדנו ויתיצבו כצר על דרכנו ויעירו גם הם את עמנו אך לא כי יחזק את מוכרות לאומו ויאחד את בניו במלחמת הקיום כי אם כי יתבולל בעמים ויעשה עמהם הטיבה אחת , בדרכם ילך ובהם ידבק והיה ככל העמים בית ישראל וכמנהמי עמל ינחמוהו הבל כי אם ישוב לבקש אהבה מאת הגוים במהיר רוח הלאום והאמונה לא יוסיפו לערוץ איתו ויד עמל לא תגידהו כי תהיה לו הרוחה מסביב וטעם מספיק להעצה הטובה הזאת יוסיפו לתת כדברים האלה : מאז יצא ישראל בגולה הן אבד לאומו ונתקו מוכרותיו ומי זה האיש אשר מפש לבו להאמין כי עוד ישוב להיות עם ויקום אחרי נפלו ? כי על כן אין טוב לו , לפי דעתם , כי אם לכונן אשוריו בדרך ההתבוללות ולבא אל מחנה האויב ! אכן זאת היא עצה נפלאה לעם ישראל !

— ואם נמצאו בעמנו אנשים אשר עינים להם לראות ולב לדעת כי כל אלה הבל ותשועתם מאפע ואך קצרי עינים וערלי לב יבחרו בם , כי כל אלה לא יועילו ולא יצילו ביום עברה , וכאשר יצא הקצף יהי גם רק שם יהודי לבדו למחתה להנקראים בו , ואף מלבושיו ודרכיו בחיים ושפתו וכל אשר לקח לו מהעמים שכניו לא יהיו עליו לכתרה וגם עליו תעבור כוס , בכל זאת רבים הם בנו אשר מקצר דעתם לא יבינו משפט ומבלי משים יתנו יד למנהלים מתעים אלה אשר אל בור שחת יבילום אשר לא ישובו ממנה . אלה מכשילי עמנו , שואפי ההתבוללות , יתיצבו כצר לנגדנו ביום הזה לא רק לרוחנו כי אם גם לחיינו בבקשנו מפלט לגויתנו ובהביטנו אל כל עבר ופנה בלב נשבר ופיק ברכים למצוא לנו מנוס ומפלט אשר בו נסתר מפני חמת אויב ומתנקם , והנה גבורי ההתבוללות המלומדים מאז לתת מכשול בדרך עמם קמו ויתעודדו ויסבבו את העם בכחש גם בדרכי החיים כאשר עשו עד הנה בדרכי האמונה ואהבת הלאום , וכל ישעם וכל הפצם הוא להגות את ישראל מן המסלה , מן הדרך אשר יקוה לבוא בו אל מקום שוקט ובוטח . ולהמית את ישראל כלאום וחברה אחת ולהפרידו בגוים לבל ילך חלילה למקום אשר בו יוכל להציב לו יד פן לא יוסיף להיות מפזר ומפרד בין העמים ונודד בגוים . . . ואחרי אשר הדבר הזה היה להם לקו ואותו שוו לנגדם תמיד , אחרי אשר הריסות הלאום זה הוא עמוד התוך אשר עליו נשענת כל שיטת ההתבוללות הנה למען הגיע למטרתם ולתכליתם , שמו להם תכן עלילות אלה : בתחילה לפוצץ לרסיסים את אבן הפנה בבית ישראל והיא כי עם אנחנו , כי אם עם אנחנו הן לא נאבה ולא נשמע להם לנתק את קשר האחוה ולהתבולל בין הגוים , ואחרי כן

עקר את העקר היותר גדול ולהפיל את העמוד היותר חזק בבית ישראל והוא תקות הגאולה, כי כל עוד נקוה להגאל והתקוה הזאת חיה ברוחנו הנה בהכרת נחשבנו כעם, כל עוד אשר תשעשנו התקוה לשוב על אחוזתנו מקדם וזכרונותיה הקדומים אצורים בלבנו הנה עם אנחנו, כי נודדים נפרדים לא יקוו לארץ ולא ייחלו לנחלה - עצמית, כי באשר הם שם שם היא ארץ מכורתם ואחרת לא יבקשו, ואם עתה גולים שכולים ואבודים הננו ולא נדע משפט עם, בכל זאת אחרי אשר לפנים היינו עם יושב בארץ ומשפטנו היה נכון בידנו ואחרי אשר נחכה ליום אשר יקים לנו מצהרים חלד ותשוב לנו הארץ כמקדם ומשפטנו ושאתנו ממנו יצאו הנה עם אנחנו, כאשר הכהן כהן הוא אף אם לשעתו סוגר בית מקדשו על מסגר, או שסוחר סוחר הנהו אף אם מסחרו שפל וירד פלאים בחמר העת, ולבעלי ההתבוללות יהיה הדבר הזה לאבן נגף על דרכם ולרצח בעצמותם, כי אם יפעמנו רעיון תחית העם, איככה זה יעיזו ליעץ לנו להפר ברית האחוה והלאום; אם זכרון אבותינו בעבר ותקותינו לעתיד ימצאו מסלות בלבנו איך יאמרו לנו: שבחו עמכם והאזניחו דרכי אבותיכם ולכו התבוללו בין העמים ודבקו בם?! כי על כן העמיקו שחתו להפיל מראש את שני העמודים החזקים מבית ישראל: את הרעיון כי עם אנחנו ואת תקות הגאולה ויתאמצו להכאיב כל חלקה טובה בנחלת ישראל, לקלקל דרכיו ומנהגיו ולהפיל לאחד אחד אבן מעל אבן מחומת ישראל עד אשר תהיה כמעי מפלה, ואחרי כן עוד יניפו הגרזן על חיינו למען שים קין לעמלנו ולבצע בנו את חפץ לבם והות נפשם. המתבוללים החכמים האלה הולידו את תולעת האססימילאציאן בשרש עם ישראל להשחית גזעו ולשלח רזון בעץ חייו למען יבש וישבר ולא יכירנו מקומו עוד וכאשר באה עתה השואה וחרב חדה עופפת על ראשנו, עתה כאשר נתנו אותנו למרמס כטיט חוצות ועושקינו כח בזוז חילנו ואין אומר השב, והעשוקים בקשו ומצאו להם דרך נכון לפניהם להכין להם מקום נאמן לשבת, עתה כאשר באה תנועה רבה בקרב כל העם אשר כמת שכב עד הנה — פחדו ורהו המתבוללים ונפלה עליהם אימתה פן יצלח חפצנו בידנו ושב ושקט יעקב על מכונו ורוחו יעמוד בקרבו וירע בעיניהם ויתגעשו כי חרה להם וישליכו שקוצים על אוהבי עמנו באמת ועל חפצם הטוב לשום שארית לפליטת בית יהודה בארץ אבותיו ויתעוררו לא לעשות כי אם להשבית את העם מהעבודה ... וישימו מתג בפי העשוקים לבל ירימו במרום קולם, כי לא נאה הוא לצעוק בקול גדול, ויורו דעה לענייי עמנו לחריש ולהתאפק ולבל נקים שאון, כי נשב דומם ונחכה לימים טובים מאלה אשר בהם יכלה זעם ואפס עריץ. בדברים נאמנים כאלה ישאו מדברותיהם ויטיפו לקחם למען הוליך שולל את כל העם במשאות שוא ומדוחים ולהשלות את נפשו בתקות טובות, וכל עין הודרת תחזה שקרותם ופחזותם בנבאם לשלום בעת אשר נגעה החרב עד הנפש, כל לב מבין ומרגיש כי רק להאות לבם יבקשו להפריד את עמם

בקרב העמים ומיראתם פן תעשינה ידי החוזים הנאמנים עם עמם תושיה להעקים לו מימי רעה על נחלת אבותיו ורעיון ההתבוללות, משא נפשם ומחמד עינם, אשר הם נלחמים בעדו — יהיה מאפע, נועצו לב יחדו לקום להניא את העם מחפצו זה, חפץ הלאום, לבלי תת ניר לעמם ולמען לא יכונן ביתו עד עולם. רוח זר ומתעה הזה, רוח ההתבוללות אשר עבר על המורים החדשים האלה לא חדש הוא אשר נולד לפתע פתאום בלבם, הוא כבר היה בישראל מעת היותו וכימי עמנו ימיו. עוד בעלות עזרא הסופר ירושלימה בראש הגולים אשר שבו לארצם והניחו היסוד לבנין הארץ ותחית הלאום. עזרא איש הרוח אשר נפח רוח לאומי בלב בני הגולה אשר במשך העת הקצרה שהיו בבבל כבר בא בלבם נצוץ ההתבוללות והחלו להתערב בפרסים, אוהב — העם הנעלה הזה אבלה עליו נפשו (ט' ב') : „כי נשאו מבנותיהם להם ולבניהם והתערבו זרע קודש בעמי הארצות" גם דוד מלך ישראל נשא בשיחו (תהלים ק"ו ל"ה) : „ויתערבו בגוים וילמדו מעשיהם" כו' וכזאת נמצא רבות בקורות שנות דר ודר אשר עברו על בני ישראל, אך בימים מקדם קצר כח ההתבוללות לפרוץ דרך אל לב העם כלו ולשום משטרו בו, כי צופי ישראל וחוזיו הנאמנים עם עמם ואלהיו חסמו הדרך לפניו ויקומו נגדו כפעם בפעם ויגרשוהו מהסתפחה בנחלת ישראל (כאשר עשה עזרא), בימים האחרונים ברא לו חוזים ומטיפים אשר נשאו ורוממו קרנו עד למעלה לוחמים פוחזים יצאו חוצץ להגן עליו ולפנות לו דרך בקרב העם, וחוזים ישרים בעלי הרוח הנאמן, אשר יקומו כנגדם וישיבו רבים מאון לא נמצאו, לכן הביא מות על הרגש ויטמטם את הלבבות, יישבש את המחות וגבר עד להשחית.

עוד יש המחזיקים בדעה קאסמאפוליטית ואומרים : לא נברא ישראל להיות עם, רק תעודתו להורות תועים בינה; הם נתנו לנו תעודה נעלה להיות משולח ונעזב, נודד נדח ונרדף, ממשך ומרט, מוכה ומעונה, הולך מדחי אל דחי בגולה למען האיר אור להולכי חשכים, או יותר טוב — להרודפים והמכים! אכן זאת היא תעודה נכבדה לעם! ואם כי הדברים האלה מעוררים גועל בלב כל בעל נפש ואיש נלבב, בכל זאת הלא מצאו מסלות בלב רבים וחוזים ומטיפים רבים יכנו את הסכלות הזאת בשם „תעודה" ולא יתבוששו, וכמה מהם עוד יתהללו בה, כמו הוכו כלם בשגעון בפעם אחת באין רואה נכוחות. הנה כי כן היה גם הדבר הזה למטה זעם ביד שונאי לאומנו לרדות בו את גו העם, לנתק את אגודתו ולרפות כחו ולעשותו כצאן אובדות אשר איש איש לעברו יתעה עד כי יהיה לברות לשיני חיתו טרף —

ואצילי בני ישראל?

השרים והאצילים מקרבנו אשר התפארנו בהם — היו גם הם לאחיהם

למכשול ולפוקה. אם נעביר לאחד אחד תחת השבט את כל החורים והאצילים מבני ישראל, אלופי שלוה, „אלופי בשן וחצרות ודי זהב" (כמו שיתארם ידידי ה"ש באחד מכתביו אלי), נראה כרגע כי המה לא יעשו בעד אחיהם מאומה ולפעמים גם להותם יועילו. האלופים האלה לא עשו כלום לטובתם אף בהיותם כואבים ומה גם עתה כרפה מעט מכת ישראל, כי אין בלבם אף שמיני שבשמינית מרגש — הלאום יען כי הם אך עלה יתעלו לגדולה מלאך בא וסוטרם על פיהם להשביחו (אם ישנו) מלבם ולהשביתו מקרבם ויסיחו דעתם מאחי בריתם הדלים והקטנים בעיני הגוים לבל יגרמו להם חלילה אף פגימה כל שהיא באור-שבעתים שלהם, ויסיחו דעתם גם מזכרונות עמם דתו ואלהיו ויתעלמו מצרכיו ולא יחפצו לדעתם. האדירים האלה אם כי עוד על עמנו יתחשבו אבל זרה להם רוחו ודעת דרכיו לא יחפצון. הם דואגים רק לנפשם, רק להרבות כבוד ביתם ותפארת גדולתם וישימו לב רק למאכל שולחנם, למעמד משרתיהם, לסוסיהם ומרכבותיהם אשר בהם ירוצו וישגבו — וסמן רגש לכלל ישראל לא יראה בכל מעבדיהם ופעולותיהם השונות, כי מה להם ולכלל עמם? -- הם אלופים נעלים, דורכים בפתחי גבוהים, שוכנים במרום ואדירים בזכיות, נהנים מן חזה התנופה ושוק התרומה, נהנים משלחן גבוה וממתנות הכהונה, יושבים על מטות זהב, מתענגים בשלוי עולם ונהנים מזיו שכינתם ואהבת-עצמם, ואחיהם בני עמם, הם שוכני בתי חמר, דלים ואביונים, חובקים אשפתות ותקועים ושקועים בבוץ עד למעלה מאזניהם, יושבים בחורים ובמערות צורים, מוקפים בגדרי החוקים המגבילים ואויביהם פלילים, קומתם כפופה וידם רפה, רוחם נמוכה ובכל מעשיהם קרחה וכלם כצל וברמש אין מושל בו, ואיזה יחס יהיה איפוא בין האצילים הרמים לבין העניים הנדהמים? איך ישפילו עצמם לרדת אל אחיהם היושבים בשפלה ולדרוש שלומם, אם מאסום גוים תעבום ממלכות? ואם לא כרצח בעצמותם וכחרב פיפיות בלבם הוא באמור אליהם הגוים: האתם אצילים נעלים ושועים נכבדים, ה א ת ם תדרשו שלומם וטובתם של „השזידים" הגבוים, הפרזיטים, העקספלואטטורים. . . (כאן הולכים וגומרים את ה ה ל ל ה ג ד ו ל שלנו אשר מו"ל מ"ע הידועים אומרים אותו לקוראיהם בכל יום) ותשפילו ערככם לדבר עמהם ועוד להחזיק בימינם?! כי על כן הם מתכוצים ומצטמקים ונזהרים מאד מאד לבלתי הוציא אף הגה בנוגע לישראל, ואם גם על ימינם יפלו אלפים ועל שמאלם רבבות מאחיהם יאמרו: כזה וכזה תאכל החרב -- ואנחנו לא נושיט להם יד עזרה לבל יטפלו עלינו חטאת מקור מחצבתנו ועון הגוי כלו! -- מעשי אצילינו שבחו"ל יצהירו לעינינו ביפים וטובם, בליטתם נכרת ופעולתם מבצבצת. בשעת העמיגרציה פזרו מהונם מלוא חפנים בעוד שאצילינו ש ב ר ו ס י א לא נתנו מאומה, ואם כי רב מן הכסף ההוא כלה וירד לטמיון באשמת הראשים המנהלים אשר בלו אותו להות נפשם -- הן לא בם האשם.

זהנה גם בעבור המעט אשר הגיע ליד הגולים -- ברכת האובדים ההם עליהם תבוא , ועל ידי התעוררותם נוכחנו כלנו לדעת כי אחינו הם , אחינו במלוא רוחב מובן המלה , אחינו אשר לא יוציאו עצמם מכלל בני בריתם ולא יתרחקו מהם גם בעת שפלותם וקטנותם , גם בעת אשר כוכב יהודה רד ואסף נגהו . חסרון רגש לאומי אצל גדולי ונכבדי עשירינו הוא במדה רחבה , הם פרשו ויצאו מן הכלל לגמרי ולא ילך עוד לבם להרגיע את ישראל ולא ימצאו קורת רוח גם בטי שמזכיר אותם או מדבר בם כי לא ינעם להם הדבר בזה . המה לא ידעו כי בני ישראל המה , או ידעו -- והדעת הזאת תתן להם מכאוב ויגון וע"כ יתנכרו לאחיהם ויביטו עליהם מראש צורים ויבוזו ילעגו להם ולהמונם . -- הם לא יאבו לדעת כי בצאת הקצף על ישראל לאמר : היהודים סופגים לתוכם ממונם של עמי הארץ ונכסיהם ונדמו לצנורות ספוגיים הבולעים בנקל ומפליטים רק על ידי דחיקה , היהודים לקחו בידם את כל סחר הארץ והחזיקו בכל ענפי החיים ומתחרים הם בהאזרחים ! -- אין האשמה במשה השוחט , בשמואל החיט ויחיאל הנפח , רק חבין אותנו בשביל המרכבה היקרה של השוע מתתיהו בן פייבוש שנשתנה בעת למאטוועיי פאוולאוויטץ , בשביל הארמון המפואר העומד על גפי מרומי קרת ושלט הזהב אשר לו יודיע כי הוא להאדון באריס יעפימאוויץ , זה שהיה לפנים היהודי ברוך בן חיים , בשביל הכרה הגדולה שעשה הגביר הכפיר פרץ בן יוסף , שהיה עתה לפעטער אסיפאוויץ , להתנאות ולהתרומם ולהתגדל על פני כל העם בהראותו את עשר כבוד ביתו ואת יקר תפארת גדולתו ; ובעד כל אלה ישיאו העמים אשם עלינו והמסם על קדקדנו ירד אע"פ שלא זכינו לנסוע בהמרכבה , לא דרכה כף רגלנו בהארמון , אף לא נהנינו מן הסעודה ולא בא סטנה מאומה אל פינו ; ובעוד שאצילינו המגוהצים והמסולסלים מוציאים עצמם ממחיצתנו ולא יחיף לבבם לבקש רחמים על עמם כי אין להם חפץ בו , הנה העמים אינם פוטרים אותנו מדין הערבות שישראל ערבים אצלם זה לזה , ורק יעשו אותנו אחראין וערבאין לארמנותיהם , למרכבותיהם ובאנקעטיהם של אצילינו , ואם גם נצא ונקרא אליהם כל היום : האצילים האלה לא לנו הם , כי הם כבר הפנו עורף לעמנו ! לא ישיתו לזה לב , ומשה השוחט יפול שדוד בידיהם בעון השוע מאטוועי פאוולאוויץ ושמואל החיט ישלם בדמי לבבו את גזלת האציל באריס יעפימאוויץ ויחיאל הנפח סופו גולה ונלקה בשביל קנאת סעודתו של האדון אסיפאוויץ כו' כו' כו' ; האם לא כזאת נקרה ויאת לנו בימי סערות תימן? — — — הנה עשן המערכה של האנטיסימיטים עולה והאודים העשנים מטילים קוצים גם בעיניהם להכהותן וישימו אשם גם את נפשם בחטאת כל קהל עדת ישראל -- ואם גם אלפי פעמים יראו אצילינו אותותיהם אותות כי לא לישראל הסה לא יסתמו את מקור מחצבתם ואם מגפה תהיה בעדת ישראל יבוא המשחית גם בבתיהם לנגוף , שוט שוטף כי יעבור יקח גם אותם -- ומה

ימריצם איפוא להתנכר לצור מחצבתם ? לו ידעו והכירו אצילינו את עצמיתם לא היו בושים בעמם , ואדרבה עוד היו מתגאים במקור תולדתם הנפלאה אך הגאונים השאננים האלה לא יחפצו בזה כי רק להיות מכובדים בעיני הגוים כל מגמתם ועל כן ישימו אפר על עיניהם לבל יכירום כי ממי יהודה יצאו ועברים הם ומלבד שיתנכרו הם לעמם עוד יוסיפו בוגדים בעמנו בהבזותם את כבוד כנסת ישראל בעיני הצעירים המחקים את הגדולים והיו גם הם כעש להלאום ורקב לבית יהודה , וכה נבוא אחרונית גלגל הלאום וכן הלך ממה מטה ודבה התלאה . מעבר מזה אחינו המתקנים ישימו כסלם בקמיע „ההתבוללות" והלאום נחשב להם כבלי אין חפץ בו ומעבר מזה אצילינו ואדירינו יקשיחו לבם מכל צדקה ועוד נקעה נפשם העדינה מהעם השפל והדל , הכר היים וזביות בארץ , עם בני ישראל , ויביטו עליו בעיני בוז ושאט בנפש כאשר יראו יביטו בו צוררי נפשו מן העמים כמו אין להם כל חלק ונחלה עם ישראל—

האם לא בגד בוגדים והמס אחים הוא ? !

ובכל זאת עוד לא פסה כל תקוה !

רעיון חדש ונעלה מאד נולד עתה ברוח אוהבי הלאום גם מצא מסלות בלב העם וישב ויחיה את הרוח אשר נדכא ויזיל דם חם ונוזל בהעורקים אשר דמם קפא עד כה ויהי לרוח חיים לכל הגויה הנלאה להשיבה לתחיה . מארבע רוחות בא הרוח הלאומי ויך גלים בלב צעירי בני עמנו להעיר ולעורר בקרבם את האהבה לנחלת יעקב והנה הם שבים אל מקורם וצעירים רהבים אל אדמת ישראל , גברה יד האור על החשך והנה רבים הקיצו ופקחו עיניהם ויביטו לראות . החשך הנורא אשר הכה עיני משכילינו בסנורים ויפרש מעטה על כל הדעות לבל נראה אותן כמו , והיא רוח ההתבוללות , החל לסוג אחור מפני אור ישראל , אור הדעת הנאמנה אשר יופיע על כל הדברים ויראה אותם כמו , ורגש נעלה לעמם התעורר בלב רוב המשכילים שלא נשתה עוד עד היסוד ונפשם נהלים תלדתו לעשות מה לשם ישראל והנה חיים כעת בתנועה רבה , התנועה לאומית ; העת הזאת אשר כביר קותה לה נפשנו ואשר כבר כלו עינינו מיחל לה — הנה באה , הופיע הרגש היקר שבו נולד רגש חי וחם והחפץ נאמן בלב אחינו — : החוק להרגיע ישראל . אחינו שבגולה זכרו עתה את השבועה שנשבעו אבותינו על נהרות בבל ויתנו את לבם לקימה מעוני . כי אמנם בשדשעה נדחקה להם והכבירה למו פנים יפים והעמים הסבו עיניהם מהם כמעט קט ויניחום לשבת בשלוה כימי דור אחד מהרו שכחו צור מחצבתם ויאמרו : עתה ירחב לנו ופרינו בארץ גלותנו ולא נדע כל רע , ויתאמצו להתקרב ולהתבולל בעמים וכל נבוב לב ומשחת ונבל בדבריו קרא כל היום : לשם יחוד ישראל והעמים ! כי היחוד וההתבוללות

היה בעיניהם כתכלית ועיקר ההשכלה הקדושה הנותנת חיים לכל חי , אבל באשר באה הקפדה ותפקד חית אלפים והארץ הרוגזת פערה פיה ותבלע רבבות והנסים גם הם באו אל עברי פי פחת ויהיו צפוים אלי צרה , אז נוכחו לדעת כי נואלו במשפטם וישובו ויזכרו את עמם וירושלים עלתה על לבבם זאחדים חרפו נפשם להיות מהראשונים אשר ייסדו הארץ ויעלו וישחרו את טוב ארץ ישראל והם וכל נושאי דגל הרעיון של ישוב א"י יתנו תקוה בלבנו כי עתידות טובים יבואו לנו וישראל ישכון לבטח . — הרעיון הנשגב הזה עלה כיונק בארץ ציה וישלח פארותיו עד למרחוק ויך שרש למטה — בקרב המון בית ישראל , ויעשה פרי הדר למעלה — בלב בני המעלה ואנשי הלב והדעת וימצא מסלות גם בלב אלפים ורבבות מן החרדים אשר קראו ולא דמו עד כה : מן השמים ירחמו ! והם נכונים לתמכו ולסעדו ולהחזיק במעוזו . רבים מאחינו אלה אשר עד כה יצאו ידי חובתם ב ז כ ר ו ן ירושלים לבד, כמו שאנחנו יוצאים ידי חובת שופר בזכרון תרועה בר"ה שחל להיות בשבת . החלו עתה לעשות לעיר אלהינו ב פ ו ע ל ולהם נתכנו עלילות גדולות ונכבדות בכל אשר יורום המורים לצדקה בני ציון היקרים . — כשקוץ משומם היה עד כה זכר הארץ לאחינו המשכילים והנאורים ואף לקרוא בשם ע ם י ש ר א ל לגועל נפש היה להם ועתה שבו ויחזיקו גם הם בדבר הנכבד הזה אשר ממנו פנה ממנו יתד לכל תקותינו לעתיד לבוא , עתה הבינו רבים ממשכילינו ונאורינו כי לא בבקשנו ארחות חיי הגוים נראה חיים ולא בהתנכרנו לצור מחצבתנו נגאל , כי אם רק בשמרנו את ר ו ח נ ו א נ ו נ ו ש ע ובשיבת בנינו לגבולם נצמיח קרן לעמנו , ובזרע ברך ה' כאלה נוכל להרגיע נפשנו ולבטוח כי יצליח בידם לקרב קץ גאולתם ופדות נפשנו ועד צדק ישוב משפט ישראל ואור עם עליו יזריח .

בהביטנו עתה אל כל עבר ולא נמצא נחת במראה עינינו כי רבו הפרצים בבית ישראל באשמת בנינו התועים אשר כל משוש דרכם הוא להתערב ולהתבולל עד לבלי הכר ולהרוס את הבית ממסד ועד הטפחות כאשר בארנו למעלה -- הנה אך ז ה י נ ח מ נ ו כי החל רוח חיים לבוא עתה בהעצמות היבשות , רוח לאומי נופח באברינו המדולדלים והמפרדים עד כי גם אלה אשר כבר שכחו את עמם וגם בשו להעלות עוד את זכרונו על דל שפתם ואשר אמרנו כי כבר נגזרו ממנו -- שבו עתה אלינו ובאהבה רבה דבקו בלאומנו וישימו עינם ולבם גם אל ארץ ישראל אשר בה צפון כעת הרעיון כי עם אנחנו . ויש תקוה כי רבים מהישנים שנת ההתבוללות והבגד בעמם ישובו עתה אל אדמת ישראל ויקיצו לחיי עולם ובירושלים ינוחמו .

* *

*

בת עמי ! תשע עשרה מאות שנה הנך כעטיה על אדמת זרים -- הגיעה עתה העת כי תשובי לבצרון , באה עת לעשות לנפשך ולבקש לך מנות בארץ אחוזתך מקדם לטוב לך באחריתך , קומי על נדיבות והרבי אגודות למען הרעיון הנשגב של ישוב ארצנו הממלא עתה את לב כל איש ישראל , אל תשכחי אף רגע כי אף כי נתלה המן האגגי צורר היהודים הנה כבר באו על מקומו אלפי בניו הנקראים אנטיסימיטים והם מבקשים נפשך לספותה ומה כחך כי תיחל בשבתך פה ? הסתכלי בצורת חייך המרים הביטי וראי את מצבך השפל כיום -- והתאוששי ! שיתי לבך למסלת ציון והקימי לך מצהרים חלד , עורי נא לעזרת הרעיון של שיבת ציון אשר אותו אנחנו מבקשים ואשר רק ז ה י נ ח מ נ ו מעצבון לבנו ומרת נפשנו ! האספו התאחדו והתכללו בני ציון היקרים ; העבירו נדודינו בחצן על נחלת אבותינו אשר לכל בה היי רוחנו ! התאזרו וחגרו עוז בצאתכם לישע עמנו ואל תרפינה ידכם מקול „הסנבלטים" שוטנינו אשר יערימו עליכם מעברים לבעבור תת מרך בלבבכם ולא תקום עצתכם ; התעודדו והשענו על מטה אלהים אשר בידכם , מטה הלאום , ותנו מציון ישועת ישראל . -- אם כה תעשו והיה ה' עמכם והצליח דרככם והשלים את חפצכם ואז קרוב יום אשר בו תתחיל תחית לאום ישראל ועצם היבשה תחל לבצבץ , ינתן עליה בשר וגידים ועור יוקרם עליה וְנִתַּן בה רוח ותחיה !

ח ג י .

פָ א לָ א נֶ ע צְ קִ י
עַל־יַד נָאוָֹאגְרוֹדָאק .

א' תמוז (2 יוני) התרמ"ה .

---

# זכרונות מימי נעורי .

## חלק שני

### א

בלוית איש צעיר אחד , נתנאל שמו , אשר האיץ בי לעזוב את העיר זיטאמיר אשר שם סבוני כדבורים חסידי הצדיק ר' אברהם בער מאוורוטש , הוא האיש אשר כלה בי חצי זעם צדקתו וחסידותו , עזבתי העיר ההיא ביום ג' נשא ט' סיון תקפ"ט (9 יוני 1829) והלכתי משם לעיר הקטנה

קארניע, אשר בין זיטאמיר ובין בארדיטשיב לשבת שמה ולהסתר מחמת רודפי בבית ר׳ ליבוש ראבינאוויץ, איש הוגה בתלמוד ופוסקים אשר השליך מעליו עול רבי החסידים ופשט להם את הרגל אף לא זע ולא חרד מפניהם, לא רבו הימים ווודע לחותני איה מקום משכני ויבא שמה עם אשתי וידרוש ממני לתת לה גט פטורין, כי קשתה עליו יד החסידים שונאי נפשי, ולא אחרתי למלאות בקשתי, כי חרה לי על כי היה כבודי לכלמה, וביום ו׳ שלח כ״ב סיון גרשתיה ובו ביום נסענו יחד לברדיטשוב ויען כי נמצא פסול בגט מטעם הדיינים גרשתיה שנית ביום א׳ קרח כ״ז סיון בב״ד. כסף לא לקחתי, כאשר כבר ספרתי בח״א. ואסע משם לביתי לקנסטנטין ישן ביום ב׳ ואבא שמה ביום ג׳ לעת ערב.

ורוח עברה את בני משפחתי ויפחדו פחד פן אעזוב את הארץ ללכת לבקש דעת בארץ אשכנז, כי כן יעשו בני הנעורים בימים ההם, אשר נפקחו עיניהם לראות אור החכמה כי טוב, לשאת רגליהם ארצה אשכנז, מבלתי היות לפניהם דרך אחרת להגיע אל מחוז חפצם, בהיות בתי הלמוד בארצם סגורים לפניהם מבית ומבחוץ, ויתנכלו עלי קרובי ושארי בשרי להביא צוארי מחדש בעול אשה ולתת עלי עבותות חדשים למען אסרני. פתוני גם יכלו לי ומקץ השנה ההיא באתי בברית הנשואים עם בת איש אחד מכפר אחד (אשר ברבות הימים נשכח שמו ושם מקומו מזכרוני) סמוך לעיר באר אשר בפלך פאדאליען, גם את שם האשה בבתוליה אשר הרכיבו לראשי למען ענותי שכחתי ברוב ימים; כי כזרה היתה לי בימים המעטים אשר נאלצתי לשבת שמה, ראיתי כי הסכלתי עשה ונחמתי על אשר עשיתי להטות אזן לבני משפחתי אשר נתעו בשוא, ולא ארכו לי שם הימים, ובתחלת ימי החורף שנת תק״צ עזבתי את הבית הזה ואמלט העירה קנסטנטין הישנה ואשב שם כל ימי החורף. אז החלותי ללמוד שפת אשכנז בשקידה רבה, וידידי המנוח ר׳ יוסף ווייזנער, על טוב יזכר שמו, היה עוזר לי וכל הדבר הקשה הבאתי אליו ויורני, בינותי בספרים הרבה ואעש חיל בשפה ההיא עד כי ווייזנער התפלא וכמעט לא האמין למראה עיניו, גם בספרי התנ״ך (עם באור ות״א) הגיתי בהתמדה גדולה עד שכמעט ידעתיו כלו בע״פ.

בימים המעטים אשר ישבתי בעיר באר לא עזבתי תשוקתי הנמרצה להשכיל ולהבין, ובכל התלאות אשר מצאוני שם לרגלי נשואי אשר הדיחוני בם קרובי ומיודעי לא אמרתי נואש לבקש דעת, ואמצא שם איש נבון וחכם ושמו ר׳ מאיר רייך, אחד מתלמידי הרב החכם המצוין ר׳ מענדיל לעפין ז״ל (הנקרא ר׳ מענדיל סטאניבער או ר׳ מענדיל מיקאלייעבער, כי בסטאניב נולד ובמיקולייאב ישב) ואצלו ראיתי ספרי החכם הנ״ל הנדפסים בשפת קודש ואת העתקתו לספר משלי בלשון יהודית — אשכנזית, שנדפסה בטרנאפאל הוא הספר אשר עליו יצא הקצף מאת המשורר ר׳ טוביה פעדער אשר מבלי הבין מטרתו ותכליתו שפך בוז עליו במחברתו „קול מחצצים" (שהיה ימים רבים בכתב יד

וזה לא כביר נדפס בלעמבערג) , כי היה לורא באפו הלשון המדוברת בעם אשר לא תאר ולא הדר לה. ולא ידע המדקדק והמשורר הזה כי לא תולד לשון פעם אחת, כי הספרות תהולל לשון, ואין העם שומע שפת לא ישמע, ומה בצע כי נדבר אל העם בלשון אשר איננו יודע ? על כן יצא הרמ"ל ז"ל ראשונה לדבר אל עמו בשפתו, ובהיות העם הזה עם ספר התורה ולפי המישגים המורגלים אצל ההמון, ובפרט בימי הרמ"ל, אין חכמה ואין עצה ואין תבונה מלבד בספרים הקדושים והם לבד ראוים להתבונן בהם ולשאוב ממקור חכמתם, השכיל לעשות להעתיק את הספרים ההם ללשון המורגלת בעם ויבחר בספרים אשר בהם תוצאות חכמה ודעת לחיי העם, ויבחר ראשונה בספר משלי שלמה שכל דבריו מקור חיים הם לפקוח עינים עורות ולתת לפתאים ערמה לנער דעת ומזמה. מלבד הספרים המודפסים האלה ראיתי אז אצל ר' מאיר רייך גם ספר תהלים, שיר השירים וקהלת מועתקים ללשון העם (ספר קהלת יצא אח"כ לאור הדפוס באדעססא בשנת תרל"ג ע"י ידידי ר' צבי הכהן רייך, אחיו וחתנו של ר" מאיר הנ"ל, וע"י ידידי המנוח היקר ר' ליבוש הארי ז"ל). לו קם ר"ט פעדער היום מקברו וראה את הטובה הגדולה אשר עשה רמ"ל לבית ישראל, בהיותו הראשון אשר נטע עץ הדעת בשפת העם, לו ראו עיניו כמה ספרים מועילים ומשכילים נכתבו ונדפסו מאז ועד עתה בשפה ההיא אשר פקחו עיני העם לראות לבלי היה יהיה בעיר פרא ! קומה טוביה וראה, מי חכם הרואה את הנולד, האתה או הרמ"ל ? —

הספרים האלה (העתקת משלי תהלים וקהלת) נתנו קטורה באפי ותישר בעיני דרך החכם רמ"ל לדבר אל העם בלשונו, ולמן היום ההוא החלותי גם אני לנסות כחי לכתוב ולחבר בלשון המדוברת בעמנו בארצות האלה. והנה כיום הזה כל קוראי ספרי ושירי בשפה הזאת יעידון ויגידון כי עשיתי חיל ואועיל הרבה להשכלת העם. מהספרים האלה יצאו לאור הדפוס רק מעטים: 1) „דער קוגעל" (פאראדיע אויף שילערס, „ליעד פאן דער גלאקקע") נדפס באדעססא שנת 1863. 2) „דער סעים, אדער דיא גרויסע אסיפה אין וואלד ווען דיא חיות האבען אויס געקליבען דען ליב פאר א מלך" נדפס בזיטאמיר בשנת ה' תרכ"ט 1869. 3) „דער גלגול" (בעין הגלגול של ד"ר ערטער בתמונות חדשות מחיי העם) נדפס במ"ע „קול מבשר" לשנת . . . 4) "דאס גרעבער ליעד" שיר, נדפס ג"כ במ"ע הנ"ל לשנת . . . . 5) דאס זומערפעגעלע" , נדפס ג"כ במ"ע הנ"ל לשנת . . . . . 6) „שטעה אויף ! „ שיר נדפס במ"ע "ישראליק" שיצא לאור בלעמבערג תרל"ו בנומר 1. 7) שיר „דער בידנע ישראליק' אשר עשה לו שם גדול וכמעט שלא היתה עיר בארצנו שיהודים גרים שלא נעתקו ממנו העתקות הרבה בכתב יד (כתבתיו בקיץ תר"ג בעיר מאהילוב פלך פאדאלסק) ולבסוף נדפס שלא בידיעתי במ"ע „היועץ" היו"ל בבוקארעסט ברומיניען, בשנת תרל"ו נומר 6 ונתיחס בטעות לידידי המנוח הרב רי"ב לעווינזאהן ז"ל, וכל בני ישראל יודעים כי לי הוא מעשה ידי להתפאר. 8) גם ספר „דער דעקטוך ,

אדער צווייא חופות אין איין נאכט , א קאמעדיע אין דרייא אקטין" שחברתי בקרעמעניץ בשנת תר"ד , נדפס בווארשא בשנת .... שלא בידיעתי ושלא על שמי . והכל יודעים כי לי הוא , וגם הנה נשחת בידו ע"י המוציא לאור , ועודנו נחשב אצלי ככתב יד , לפי שאצלי בכתב ידי הוא בשלמות הראויה . 9 ⋅ 10 ⋅) וזה מקרוב נדפסו במ"ע יידישעם פאלקסבלאטט המו"ל בפעטערסבורג ע"י הר"א צעדערבוים , בשנת תרמ"ב שני שירי : 1 „געהט אין שול אריין ! " 2) „דיא אסיפה , איין אלטע מעשה גאר שפאגעל נייא" . -- יתר ספרי ושירי בלשון העם עודם בכתובים ובדעתי להוציאם אי"ה לאור הדפוס , כי המשכילים מבני עמנו בעה"מ פעטערסבורג אשר קימו וקבלו עליהם ביום מלא לי שבעים שנה (ח"י טבת תרמ"א) להדפיסם , שכחו ויסוגו אחור בצוק העתים בקום עלינו רוצצינו ויהי ישראל לבז ולמשסה , ועוד כיום הזה תוהלתנו ממושכה ועוד לא נושענו ! —

עוד יזכרו קוראי זכרונותי (חלק א') את הספרים אשר כתבתי בשבתי בבית חותני בעיר מצער צערניחוב הסמוכה לזיטאמיר , בהיותי בן י"ד וט"ו שנים , אם ראוים היו להקרא בשם „ספרים" לא אדע הפעם , כי כבר נאבדו ממני ולא אוכל לשפוט עליהם , והנה בשובי מבאר לעיר מולדתי ק"י , בחורף שנת תק"צ החלותי לכתוב ספר חדש בשם : „אמנון ותמר , על דרך ההוה בארבע מערכות" המערכה הראשונה נכתבה בקנסטנטין ישן בחורף הנ"ל , ושלש המערכות האחרונות כתבתי באדעססא בקיץ שנה הנ"ל. הספר הזה עודנו נמצא אצלי היום , ועיני הרואות כי אם אמנם בוסר הוא ותקהינה ממנו שני הקורא , בכל זאת כבר החלו כשרונותי להתפתח אם אמנם עוד לא הבשילו אשכלותיהם .

ביום ב' פרשה נשא ט' סיון שנת תק"צ (17 מייא 1830) עזבתי העיר קנסטנטין ישן ללכת לאדעססא לבקש לי ענין לענות בו , וביום ג' לעת ערב באתי ברדיטשובה , היא העיר אשר שמה קברו הרבה מחלומות ימי נעורי , בה רתקתי ברתקות החתון בהיותי בן י"א שנה , בה הייתי פעמים רבות מדי היותי מעונג ומפונק בבית חותני , ותמיד באתי שמה ויצאתי משם בשמחה ובטוב לב , כי האירו ברקי האושר וההצלחה אביב חלדי ורק טוב וחסד ירדפוני בכל מקום מדרך כף רגלי -- אך זאת הפעם כזר וכנכר באתי שמה , וגם כי סרתי לבית המלון אשר חנותי שם תמיד מדי בואי שמה עם חותני לא הכירני עוד מקומי , כי סר צל העושר ממני וגם שמי הנה חלל , כי ידעו בני הבית הזה כי גרשתי מהסתפח בנחלת חותני , הוסרה העטרה מעל ראשי והייתי כאחד האדם . כה הייתי שוכב בבשתי ותכסני כלמתי, לולא חסה עלי עין ה מ ק ר ה לשחק לפני , וצחוק עשה לי אשר לא נשכח מלבי עד היום .

בבית המלון ההוא בחדר השני לחדר אשר סרתי שמה התארח איש צעיר לימים (כמדומה לי מעיר באהסלב) . כמעט דרכה רגלי על מפתן חדר מלוני , וזה האיש כבר ידע מי אני , כי בעודי באביב נעורי עשיתי לי שם גדול בערים

שונות, בידיעתי בקבלה וביחוד בקבלה מעשית. אשר אליה ערגה נפש צעירי חסידי בני עמנו בימים ההם, למען עשות בה נפלאות ככל אות נפשם, וישמע גם הצעיר ההוא את שמי, בלי ספק בבית אחד הקדושים אשר בארץ בהתאסף שם צעירי בני ישראל מכל אפסי ארצנו, וידע כי לי אוצר כל כל חמדתו וישמח שמחה גדולה כי נקרה עמי למלון אחד „ אולי יוכל נציל אותי ובחכמתי ימלא בטנו. לא אחר האיש לבוא אל חדרי וישאלני לאמר: האתה הוא אדוני פלוני? ואען: אנכי. ויאמר: שמעתי אומרים עליך כי נגלו לך שפוני טמוני הכמת הקבלה המעשית ובידך אוצר בלום מכתבי יד שמות קדושים לעשות בהם גדולות עד אין חקר ונפלאות עד אין מספר. ואומר: כן הוא! ואתה מה תבקש? ויאמר: שאלתי ובקשתי, כי תאצל מרוחך עלי ונתת לי ברכה מכתב יד אלה ואני אתן את שכרך כאשר תשית עלי. ואען ואומר: אם תתן לי מלא חדרי כסף וזהב לא אוכל לתת לך כל המטמון אשר לי כי רב הוא והכל בכתב יד, ומתי אוכל והעתקתי לך את כל השמות וההשבעות אשר אתי בכתובים? אכן זאת אעשה לך איפוא, הנה אתי פה ספר קדוש אחד מחזיק שמנה עלים, היינו באגען אחד, אותו אעתיק לך אם תתן את שברי עשרים וחמשה רו"כ. (כמספר הזה נחוץ היה לי מאד להוצאות הדרך) ויאמר: אתן. ואומר: מחר בבקר תבוא אלי ונתת את הכסף ואת הספר הקדוש תקח לך, ויהי כן. בבקר השכם ביום המחרת בא האיש אלי, ואני כבר הכינותי לו ספר של שמנה עלים בתמונת שמינית באגען, מלא שמות והשבעות אשר בדיתי מלבי, רבם ר"ת וס"ת מפסוקים שונים, לעשות נפלאות גדולות, ואתנהו אל ידו ואקח את צרור הכסף. וישמח האיש שמחה גדולה ויקרא לפני בספר, וימצא כתוב הַשְׁבָּעָה למלאכים להושיע למקשה לילד את השם הקדוש „נער תן ובהו" ולא יכול האיש להתאפק וישאלני לאמור: הלא תוכל אדוני להגיד לי, מה השם הקדוש הזה ומאין מוצאו? ואען: על הדבר הזה עשיתי ש א ל ת ח ל ו ם ומן השמים גלו לי את סודו. האותיות „נער" הן האותיות השניות של מלות „הנ"ה הע"למה הר"ה, ואותיות „תן" סופי תיבות של „ויולדת בן" וישאלני האיש: ומה ענין מלת ובהו? ואען: ר"ת של „ו"אם ב"ת ה"יא ו"חיה." וייטב הדבר בעיני הצעיר ויספוק כפיו ויאמר: אנא אדוני! גלה נא לי עוד סודות כאלה ואדע מקור יתר השמות. ואומר: לא אוכל, כי לא ידעתי את כלם ולא מצאתי את לבבי לעשות שאלת חלום על כל שם ושם, כי סכנה גדולה היא. ויאמר האיש: לכן למדני נא לעשות שאלת חלום ואשא עלי לבדי את המשא הזה ואסכן את נפשי למען דעת גדולות ונצורות. ואומר טוב הדבר, אנכי אגלה לך השבעת שאלת הלום, אבל ידוע תדע, כי בנשאך על שפתיך השמות הקדושים של שאלת החלום שמור נפשך מאד פן יעלה חלילה על מחשבתך השם (פה גליתי לו איזה שם אשר בדיתי). דברי אלה היו כשמן בעצמות האיש הצעיר ויתפלא על חכמתי הפלא ופלא, ואני ידעתי בטח כי השם אשר גליתי לו לא יזח מנגד עיניו בכל עת אשר יחפוץ לעשות שאלת חלום (כהדוב הלבן מנגד עיני האיש שרצה להיות רואה ואינו נראה. עיין ספורי

„תענית חתולים" הבקר אור שנה ראשונה צד 109) והיה כאשר בלי ספק לא תצלח בידו לגלות לו דבר מן השמים לא אשא עליו חרפה , כי ידע ויבין שרק הוא לבדו אשם בדבר יען עלה על מחשבתו השם הזה אשר כנגע הוא לשאלת חלום . האיש שמח מאד בהמטמון ההוא אשר קנה ממני ואני את נפשי הצלתי .

אם האיש ההוא עודנו חי על פני האדמה ודברי אלה יגיעו אליו , הנה יכעס עלי תמרורים , כי כתבתי לו מהלכים בין העומדים להפוך סדרי בראשית ולעשות נפלאות הולכתיו שולל ובו ובמלאכיו שמתי תהלה , ואולי גם את כספו ידרוש מידי , ואם מלוה ברבית הוא ידרוש ממני גם נשך ותרבית בעד חמשים ושלש שנים מאז ועתה , עשרים למאה כנהוג העולה לסך מ א ת י ם ו ש ל ש י ם ו ח מ ש ה רו"כ ס"ה מ א ת י ם ו ת ש ע י ם רו"כ (כמנין צ"ר לי מאד כי אין לי במה לשלם לו !) , והיה אם למשפט יועידני ועניתי ואמרתי : שמעו נא שופטי צדק , וישמע אליכם אלהים ! האנכי לבדי הריתי וילדתי מלאכים מני שים בעלי שמות ואנשי מופת עלי ארץ ? ומה המה כל המלאכים היוצאים מר"ת ומס"ת מן המלאך „פצפציה" המאזין תרועה עד „יואאחצצבירון" שומר הפתחים והחלונות ? הלא כלם מעשה ידי אדם המה ? ומדוע אגרע אנכי לבלתי עשות כמוהם ? ואתה איש נכבד ! הכבד נא ושב בביתך , אל תבא הנה לתבוע אותי בדין , כי מה תחזינה עיניך בבואך לדרוש ממני ר"צ רו"כ הקרן עם הנשך ? והבטת צ"ר מעון צ"ר ואור וכסף אין , ועוד כי בטוח אני כי אצדק בדין , כי לא רביתי במחיר מלאכי אשר נתתי לך לאחוזת עולם , כי לו הואלתי לחוקקם בספר ולשלחם כה נגד אחי וגם אחיך אוהבי נפלאות מי יודע אם לא רביתי במחיר הספר הקדוש ההוא יותר ממחיר כל הספרים אשר חברתי מאז ועד עתה ! הלא הנסיון יורנו כי ספרים כאלה נמכרים לאלפים והעוסקים בם טוב הארץ יאכלו וקדושים אשר בארץ המה .

ואתה ידידי הקורא , בין תבין את אשר לפניך ! והיה כי יקרה לפניך ספר כזה וידעת היום והשבות אל לבבך כי מלאכיו תהו והשבעתיו בהו כי מהבל המה יחד מעשה ידי אדם ואין בם מועיל . —

ביום ההוא (י"א סיון בא גם אבי גרושתי ר' נחמן ליב מעיר צערניחוב לרגל עסקיו לברדיטשוב , כבואו שמה פעם בפעם , ויסר גם הוא אל בית המלון ההוא בית מחותנו חותן בנו הצעיר יוסף ושמו ר' אהרן טשודניבער) ויהי כראותו אותי ויפול על צוארי ויבך בבכי תמרורים , ויקלל את יומו , ויחרף ויגדף את מערכות החסידים עזי נפש אשר הביאו את דבתי רעה על לא דבר וישבע כי מהיום ההוא והלאה לא יתור אחריהם ואחרי רביהם וקדושיהם , כי תועבת נפשו הם ואין אמון בם . אכן לא לעזר ולא להועיל היו לי דבריו , כי אשר כבר נעשה אין להשיב , רק הוסיפו גחלים על מוקד לבבי , ואף כי אחרי הודעי מפיו כי מת בני הילד , וכי , לפי דבריו , חלה וימת מרוב געגועיו כי כלתה נפשו אחרי , עלה עשן באפי ולהבה להטה את כל קרבי , וכל קירות לבי המו : „נקם ושלם !" חשבתי דרכי ואעביר לנגד עיני כל מעשי ופעולותי בימי שבתי בבית חותני ,

מיום בואי שמה בשמחה בתוף וכנור ומצלתים עד צאתי משם ביגון ואנחה, ולא מצאתי בנפשי עול אשר אומר עליו כי הוא זה אשר היה בעוכרי ועליו נמתח עלי הדין הקשה להרוס את כל מחמדי ולתתי לחרפה ולנאצה, על כן אמרתי: הוי אנקמה מאויבי, כאשר יהיה אלהים עמדי וינהלני בדרך מישור והיתה הדעת אור לנתיבתי והחכמה תבנה ביתי, אז אקום על מרעים ואתיצב נגד פועלי און ונלחמתי בם עד השמדם! אפס ברוב ימים כאשר האיר ה׳ את עיני, רוח אחרת היתה עמי ואביטה לרעת, כי שקר הנקמה לישועה וברוב כעס לא נמלט. לא על הנתעים בשוא תלונתנו כי שוא תהיה תמורתם, כי אם על זאת נפקח עינינו, לבער השוא מן הארץ. את שרש פרה ראש ולענה זה אשר ממנו יצאה חנופה לכל הארץ אותו נעקור ונשמיד ונאבד זכרו, והחסידים מה כי נלינה עליהם? הלא תועים הם! —

בעצם היום ההוא (יום ד׳ י״א סיון) עזבתי את ברדיטשוב ואלך לדרכי ארעססאה, אשר שמה שמתי מגמת פני, כי עיר גדולה היא, לבקש שם להם בעבודתי ולהשלים את נפשי בלמודים, — לא כימים האלה, אשר בסופה ובסערה דרכנו, היום נצא מברדיטשוב ומחר אנחנו בארעססא, היו הימים הראשונים (זה חמשים ושלש שנים). בעגלה המלאה לה אדם, רתומה לארבעה סוסים, נסענו ביום ד׳ מב״ד, ונלין ביום ההוא ונלין עוד למחרתו ביום ה׳ עד בואנו ביום ו׳ לעיר ליניץ ונשבות שם. משם יצאנו ביום א׳ ונלך ונסע כל כל ימי השבוע עד בואנו ביום ו׳ עש״ק עשרים יום לחודש סיון תק״צ לארעססא, ואני אז בן תשע עשרה שנה.

---

## ב

העיר ארעססא נבנתה עשרים וארבע שנים לפני בואי שמה, בשנת 1807 היא שנת תקס״ז למב״י *). וכבואי שמה היתה עוד צעירה לימים ובכל זאת כבר היתה סחר גוים ומלאה אדם רב מכל עמי הארצות אשכנז וצרפת אנגליה ואיטליא יון וערב קדר וישמעאלים מלבד בני רוסיא ופולניא ויהודים תושבי הארץ. ויהודים רבים מארץ גאליציען וביחוד מעיר בראדי באו לגור שם ויאחזו בה ויסחרו אותה ורבים מהם גדלו והצליחו ויעשו עשר, כי העיר השוכנת לחוף ים השחור היה סחרה ואתננה גדול מאד וכסף תועפות לה. כבואי שמה כבר כהן החכם ר׳ בצלאל שטערן פאר בתור דירעקטאר בבית הספר שיסדו שם אנשי בראדי בשנת תקפ״ו, כי בשנת תקפ״ח הביאוהו שמה לשאת המשרה

---

*) במאמרי הגזרה והבניה (הבקר אור שנה רביעית צד 692 תחת תקנ״ד צ״ל תקס״ז כן שם צד 691 תחת שמונים וארבע צ״ל שבעים ושלש.

הזאת על שכמו תחת החכם הר"ר אברהם זיטטענפעלד שמת (עיין „הבקר אור" שנה רביעית במאמר „הגזרה והבניה" מן צד 691 עד 698) . וכאשר כבר ידעתי את החכם ההוא בהיותו מורה בית הספר בעיר טארנאפאל (כמסופר בחלק הראשון) הלכתי לבקרו בבואי לאדעססא . ויכירני ויקבלני בסבר פנים יפות , שם ארחתי להברה גם עם המורים החכמים ר' שמחה פינסקר ר' איציק הורוויץ ר' אליהו פרענקעל וביחוד כרתי ברית אהבה ורעות עם המורה החכם התורני המופלג ר' אבלי שליטא ז"ל אשר היה מורה תלמוד בבית הספר , עמו התרועעתי כל ימי שבתי באדעססא ובחיקו שפכתי שיחי ויהי לי כרע כאח ובכל צרותי לו צר .

ויהי בהיותי באדעססא ימים מספר ואפן כה וכה וארא כי אפס עוזר ואי משען ואדרש לאשר שאלני אחד מעשירי העדה ושמו ר' הירש אבראמאוו מחזיק הבי-דוהר „ להתרועע עם בנו הצעיר (בעל אשה) הר"ר יצחק ליב ולעסוק עמו בלמוד התלמוד ושפת עבר בתור מורה , ויביאני ר' הירש אל ביתו ויתן לי חדר מיוחד וארוחת תמיד וגם שכרי נקב , ואשא חן בעיני בנו ונלמוד שנינו יחד , בבית ההוא השלמתי את ספרי „אמנון ותמר" אשר כתבתי בקנסטנטין רק המערכה הראשונה , ובבית אבראמאוו הערכתי עוד שלש מערכות ואשלימהו ואתנהו למנה לתלמידי (בשנת ת"ר כאשר באתי שנית לאדעססא השיבהו לי תלמידי הנ"ל , אשר כבר עמד אז בפני עצמו ויהי עשיר גדול עד היום הזה) .

אבן לא ארכו לי שם הימים , כי חיל ורעדה אחזוני מדי זכרי כי הייתי למ ל מ ד ו מ ו ר ה , דבר אשר לא עלה על לבי מדי שבתי בבית חותני וכל טובו בידי , — פחד פחדתי ויאתני ! כי ברבות הימים נוכחתי לדעת כי אין דרך אחרת לפני להביא טרף לנפשי בלעדי ללמד ולהורות ! עד כי הסכן הסכנתי להאמין כי לכך נוצרתי . —

בראשית שנת תקצ"א עזבתי את בית אבראמאוו ללכת לבקש לי ענין אחר , בקשתי ולא מצאתי , כי יודעי ומכירי בעיר ההיא מאז באתי שמה אהובוני וקרבתי הפצו , כרעים התרועעו עמי ומדברותי שעשוע נפשם , ואתפלא כי אין עוזר ואשתומם כי אין סומך . אפס אחרי התבונני נפקחו עיני לראות כי אין בם עולתה וחנם השתוממתי . כי מה יכלו מכירי ומיודעי לעשות למעני ? במה היה כחי גדול ? אם לבית מסחור יועידוני האדע בין ימיני לשמאלי ? הידעתי לחשוב חשבונות ולרשום בספר (בוכהאלטונג) ? הן גם הנער המשרת בבית מסחר באדעססא בימים ההם דבר ידבר שפות שונות בשפת עם ועם אשר שמו משטרם בעיר הזאת , ואנכי שפת מי אשמע ? את אשר ידעתי משפת אשכנז ידעתי רק כקורא בספרים מבלי דבר בדברי סחורה ומבלי כתוב . ואף כי שפת ארצנו שפת רוסיא , כמעט עוד זרה היתה לי ומיתר הלשונות אין זכר , ומה יכלו אהובי לעשות לי להטריפני לחם חקי ? גם להביאני אל בית הלמוד (גימנאזיום) למען אעלה במעלות הלמוד מעלה מעלה לא יכלו , כי כבר עברו לי שנות הנכנסים לפרדס הגימנאזיום וננעלו שעריו לפני , ולא נשאר לי כי אם ללכת ארצה אשכנז

אשר שם מאז מעולם לא הכבידו עול קשה על מבקש דעת ; אבל למועף כזה כנפי היו קצוצות , כי לא נחפו בכסף , ולא יכלו להגביה עוף , ובכן' ישבתי משמים כל ימות החורף , ואבקר פעם בפעם בתי אהובי ומיודעי ואחכה לימים טובים מאלה .

כאשר נהרו רבים מכל עמי הארצות לאדעססא באו גם האנשים מעדת הקראים לשבת בה , גם גדלו והצליחו ויעשו להם בתי מסחר גדולים לשם ולתפארת . והנה נכספה נפשי לדעת את הכת הזאת ואת ספריהם , למען דעת מוצאם ומובאם ובמה נבדלו מהיהודים הרבנים הנשבעים לדגל התלמוד אשר בעטו בו הקראים ומה הגיע להם על ככה . ויהי כאשר נודע לי כי יש להם „חכם" (רב) העומד בראשם ושמו ר' אברהם בוים והוא איש ישר ונבון , אמרתי אפנה אליו ואשתדל להכירהו ולדבר עמו . ואקום ואכתוב אליו אגרת שלומים ואבקשהו להשאיל לי איזה ספרים אשר דת הקראים נוסדה עליהם . כי כמעט כל ספריהם היו בימים ההם רק כתבי יד ולא נמצא כ"א אצלם . לא אחר החכם בוים למלאות שאלתי וישלח אלי את בנו הבכור ושמו דוד לבקשני לבא אליו .

מראה מוזר , אשר לא ראיתי עד אז , ראו עיני בבואי אל בית החכם ר"א בוים , חותם תכנית ארץ הקדם (אריענט) בכל פנות הבית , אולמיו ותאיו , קירותיו ורצפתו , שלחנותיו וספסליו הארוכים והנמוכים ועליהם כרים רכים למושב מצופים רקמת בהט ושש מעשה אורג , הכל כאשר לכל , וגם בגדי בעל הבית העשוים כבגדי אנשי המזרח אשר אך שמעם שמעתי ועיני לא ראתם (זולתי בילדותי בארץ מאלדויא , שם ראיתי יהודי ירושלמי לבוש בבגדים הדומים כמעט לאלה) הרעיש את דמיונו החזק ואהיה בעיני כאלו באתי באחד ההיכלות אשר קראתי בספר אלף לילות ואחד . על החלום ההוא הושמו עוד נוספות , כאשר הושיט לי החכם ר"א בוים את ידו הימנית ויאמר : „שלום עליכם !" במבטא הספרדים ואנשי המזרח ויחל לדבר עמי עברית ואען אותו גם אני במבטא ההיא , כי ידעתי לדבר כן , והייתי בעיני כאילו נהפכתי לאיש אחר . כחצי שעה נדברנו יחד ואני הצעתי לפניו בקשתי , לתת לי איזה ספרים מספרי גדולי חכמי הקראים למקרא , כי כלתה נפשי לדעת על מה אדניהם הטבעו , ויצו ר"א לבנו היושב אתנו לקחת מארגז הספרים איזה מהם אשר נקבם בשמם ויעש כן ויניחם לפני על השלחן , מן הספרים האלה בחרתי לי לפעם הראשונה את ספר אורח צדיקים ודוד מרדכי שנדפסו ביחד , את חלוק הקראים מהרבנים וספר אפריון עשה , שניהם בכתב יד , וס' המבחר מו' אהרן בן יוסף הנקרא ר' אהרן הראשון , ג"כ כתב יד . כאשר קמתי ללכת לביתי בקשני החכם בוים לבוא ביום השבת בבקר השכם לבית התפלה לשמוע אל הרנה ואל התפלה , ויודיעני כי אבל ומספד להם ביום השבת הזה , כי אחד מחשובי עדתם , החזן ר' יצחק , הלך לעולמו , וביום המחרת יובל לקברתו , וביום השבת ישא ר"א בוים עליו מספד . הודיתי לו על הדבר וכאשר עשה לי לבקשני לבוא לבית התפלה . ושבתי אל בית מלוני . כבואי

אל חדרי לקחתי עט סופרים בידי ואמהר לכתוב שיר מספד קטן של איזה בתים, על מות החזן ר' יצחק ואשלחהו ביום ההוא לר"א ביים. ולא אחר גם הוא לשלוח אלי ביום ההוא לבקשני כי אבוא ממחרת בבקר ללוות את המת עמו ועם עדתו יחד.

(המשך יבא)

# אִגֶּרֶת בִּקּוּר הַבִּקֹּרֶת.

מאת

## וואלף יעבין

### שלום לך ידיד נעורי משכיל על דבר אמת, רא"ש נ"י.

אל נא על נפשי, ידידי, תשת חטאת, כי אחרתי להשיב לך עד כה, כי אם על הענין, אשר שמת לפני. כי זה הפעם הנני עושה את שאלתך בלי חמדה להוציא משפט על בקרת המקרא הנוהגת בזמן הזה. לו היתה הבקרת הזאת כהלכתה, בקרת כתקונה, נאה לשמה ושמה נאה לה, כי עתה שמחתי לקראתה. אך לא כן היא בעיני, על דעתי היא דעת קדים שבטולה נאה לעולם יותר מקיומה, וסופה היא כלה ונופלת מאליה אם תעזב לנפשה; על כן יראתי לנגוע אליה, פן תשוב לפרפר ולפרכס כגעת בה יד, ותוסיף לחיות חיי צער ולהאריך ימים אשר אין בהם חפץ.

אך למענך ידידי אני עושה ומחוה את דעתי בלי משא פנים על ערכה ועל דרכה, ואתה שמעני! מיום אשר שמה בקרת המקרא לה לחק להכחיש את המפורסמות, להטיל ספק בודאות, סוף דבר, לשנות את הידוע, בטל הכלל הקדמוני: „כל דבר בחזקתו הוא עומד עד שיודע לך במה הורע" ולעמתו היתה טענת „לא ראינו" לראיה גמורה שאין להרהר אחריה. ואלו מן ההלכות שנתחדשו בו ביום: כל המשנה ידו על העליונה. המחזיק בשלו עליו הראיה. כל המרבה לשבש הרי זה משובח. אע"פ שספרי חול סתמן נאמנין להעיד על עצמן. ספרי קדש אינן נאמנין כל זמן שאין מביאין עדים מן השוק. ופעמים שהתורה מחזרת אחר עדים בין יושבי קרנות ואינה מוצאת, הרי היא מוחזקת בעיני המבקרים כבראית, ולא זו בלבד אמרו, אלא אפילו נכרי שאינו מסיח לפי תֻּמּוֹ נאמן. מעשה והביאו לפני חכמים דברי שכיב מרע גוסס וקבלום והורו על פיהם.

לא לשון הבאי וגוזמא הוא כי כל אלה נאמנין להעיד על תורתנו והיא עצמה פסולה. כי במקום שהבקרת פוסלת את ספרי קדשנו, אשר קול צלול וטעם

בריא ונמרץ עולה מִכֻּלָם ורוח חיים וחיי רוח הם החוט המשוך עליהם מקצהם ועד קצהם שם שם היא מכשרת עדים את עברי לוחות אשור, בבל ומצרים ואת בלויי מגלותיהם אשר הוציאום ראוולינסאן, שראדער, אפפערט ועבערס מקברותיהם העמים האלה וסופריהם אשר גם בחייהם קרוים מתים, קל וחומר במיתתם, אשר מלאו את מגלותיהם ואת לחותיהם קדים, עמל ואון, לעדים כאלה הצריכו מבקרי המקרא את תורתנו, נביאינו וכתובינו, הטובה עדות זו מעדות גוסס או מעדות הרש שוטה וקטן? חללה לנו להקל בכבוד החכמים הנקובים בשמותיהם האומרים להציל דבר מפי עדי עץ ואבן האלה על תולדות הגוים ההם, כי כמעט אין להם מוֹצָא אחר לתולדותיהם; אך הבל ורעות רוח היא לשאול בתרפים האלה על כתבי הקדש אשר דבר ד׳ בפיהם אמת, באמת. העלו נא רבותַי המבקרים על לב את דברי בן אמוץ: „הלא עם „אל אלהיו ידרש! בעד החיים אל המתים?“ קרבו נא והוציאו את הפגרים מאת פני הקדש ואל תוסיפו להוציא משפט על פי קריצותיהם ורמיזותיהם אשר נעוו במותם ויהיו לגֹעַל נפש, פן תוציאו שם רע עליכם השופטים ועל משפטכם, אם על פי עדים כאלה תקימו דבר.

ועינכם אל תחוס על המלאכה הזאת בהסירכם אותה מעל פניכם, כי לא לכם היא כי אם בת תלמידי לותיר, אשר דבקו בה יען כי לא מצאו אחרת נאה וטובה ממנה. כי כאשר הפר לותיר את ברית רבים מעמי אשכנז עם האפיפיור פסקה מכהניהם שלשלת הקבלה המושכת והולכת זה מאות בשנים הקושרת אותם עם יתר גויי אירופא, ויקם להם מצהרים חלד, כי הימים הראשונים נפלו, ויהיו כקטנים שנולדו. גם עול עסקי הכנסיה הרומית אשר העמיסה עליהם הקתוליקיות כר מעליהם וילאו לחבוק ידיהם כל היום וישימו אל המקרא פניהם, אך עד מהרה קצר רוח הַקְרָאִים הנוצרים האלה בקריאתם, ויבזו בעיניהם ליחד לבם לחכמת החול או להתעסק במדעים וקדמוניות לעַמִן, יען כי כהנים מקודשים הם. ויערימו לטהר ולקדש מטומאתם את לשונות הגוים העתיקים ואת פלטת סופריהם בהשתמשם בהם לצרך גבוה. ויהי כאשר נפלאה מהם לבנות ולנטוע וימלאו ידם לנתוש ולנתוץ. — המה הגבורים אנשי העם אבות השבושים עד היום הזה! — אך הם שקלקלו עתידים ליתן את הדין לפני דורות הבאים, ואם לא יצאו זכאים, אולי יצאו פטורים מן הדין, כי הבטלה הביאתם לידי כך. אך אתם חכמי אשכנז מה לכם ולהם? הניחו כהר בקרת כזה להם ולשאר תינוקות, אשר „רביתא דידהו תבורי מאני“, ידרשו הם אל המתים, וזקנים שכמותכם יעסקו בדברים בטלים הללו? אנחנו תורת אל חי בקרבנו, אורייתא וישראל חַד הוא! מעמנו, כחיינו, מן התורה שבכתב ושבע״פ, אשר היא חיים לנו וחיים לעולם, נדע לעמד על כתבי קדשנו, כי אנהנו למדנו תורה בילדותנו והלומד תורה בילדותו דברי תורה נבלעים בדמו ויוצאים כפורשים כפיו (אדר״נ), חדלו לכם מן האובות והידעונים המצפצפים והמהגים ובקשו מפתחות לכתבי קדשנו באוצרות התורה והתלמוד, והיו לכם דברי החכם הגדול ר׳ יום טוב ליפמן צונץ לעינים: „ספרי תורה שבכתב ושבע״פ נאחזים איש ברעהו, אין נביא ואין הכם עומד בפני

עצמו, ובכה אין מאמר ואין מדרש יושב בדד, אך יובנו הפרטים ע"י הכלל והכלל ע"י השכלת הפרטים' (בהקדמתו למונה"ז).

השם הנכבד הזה הנזכר לאחרונה עוררני מהלך נפשי, ויזכירני כי לא ברבים אני דורש כי אם תשובה אני כותב על מכתבך אשר עקר שאלתך בו להודיעך דעתי על המשפט, אשר חרץ אבי המבקרים צונץ נ"י בס' „גאָטטעס דיענסטליכע פֿארטראגע" על ס' עזרא, נחמיה ודברי הימים, ענין גדול נתתָּ לי ידידי לענות בו! ועתה בדבר עצם משפטך תמים דעות אני עמך כאשר תראה במשך דברי מכתבי זה, אך בדבר כלכלת המשפט שונות דרכינו, גם בעיני חביבה האמת מסוקרט ואפלטון, גם בעיני גדול כבוד שמים וכבוד התורה אלף אלפי פעמים מכבוד בשר ודם, אך בכל זאת לא ישרה דרכך בעיני לדבר קשות בבעלי דיננו, כי מלחמה לנו בענין ולא בבעליו, ואף כי על איש כמוך יאמר: „אורייתא היא דמירתחא ביה', הא אתמר עלה, אפילו הכי מיבעי ליה לאינש „למילף נפשא בניחותא" (תענית ז') , וכה פשטה מצוה זו בישראל עד כי הפוסק האחרון בראשונים והראשון לאחרונים רבינו יוסף קארו כתב בסימן הראשון ב"י א"ח: „מדת העזות מגונה מאד.. ואין להשתמש בה כלל אפילו בעבודת השי"ת לדבר דברי עזות כנגד המלעיגים' ואם נאמרו דברים אלה כנגד כת ליצנים מלעיגים על המצות, על אחת כמה וכמה שֶׁחַיָּבִים אנחנו להזהר בכבוד איש מופלג בחכמה ובזקנה כהחכם ריט"ל צונץ נ"י אשר הוא החזיר עטרת התורה ליושנה בארץ אשכנז, אחרי אשר באשמת פֿריעדלענדער וסיעתו היתה למרמס כטיט חוצות, ואם אמנם כי המשפט אשר חרץ בימי נעוריו על שלשת הספרים לא ייטב בעינינו, הלא אמרו: אם ראית תלמיד חכם שעבר וכו' אל תהרהר אחריו וכו'.

החכם הזה אשר לא על פי עדות לשונות אחרות, כי אם על פי ידיעתו במקרא כלכל דברי בקרתו סתם את דבריו במקום שהיה ראוי לו לפרש, תמצית דעתו בפרק שני לספרו „גאטטעס דיענסטליכע פֿארטראגע" היא, כי שלשת הספרים: עזרא נחמיה ודה"י מעשה ידי סופר אחד כבר שנויה ומפורשת בברייתא עתיקה (ב"ב ט"ו), ומאומה אין לנו לערער עליה, אך הדעות אשר ערך המבקר על הספרים הקדושים האלה כי לא מאהבת אמת, כי אם לשם כוונות אחרות נכתבו היא תמריצני ותציק את רוחי לערך משפט בלי משא פנים.

יען כי שָׂם הרב המבקר את ספר דברי הימים לבנין אב לְכֻלָּם, ואת הסמנים אשר מסר לנו מן הספר ,שָׁוֶה לנגד עינינו לצד השוה שבשלשתם, ע"כ בחרנו לנו להציל את הספר הזה לבדו מיד מבקריו, ואם יהיה ה' עם פינו הָצֵא רננה גם צדקת שני הספרים הנותרים.

צד 21 , יאמר כדברים האלה : וויר האבען פֿאר אונז דען קראניסטען מיט זיינען בעריכטען פֿאָן פֿאלקספֿערזאממלונגען וכו׳ וכו׳ וכו׳ . פה הוא הולך ומונה כל הסמנים המובהקים שספר דברי הימים נבדל בהם משאר ספרי הקדש , ואנחנו נפרוט בזה את הסמנים האלה אחד אחד ונראה הַאָמְנָם משונה הוא מכל הנביאים והכתובים .

„פֿאלקפֿערזאממלונגען"

וכי על בעל ספר דברי הימים בלבד היתה חביבה אספת עם ? והלא כל סופרי הקדש הרבו לספר על אספות כאלה : וילך משה ואהרן ויאספו כל זקני בני ישראל (שמות ד׳ כ״ט) ; ויקהל משה (שם ל״ה א׳) ; ותקהל העדה (ויקרא ח׳ , ד׳) ; ויקרבו כל העדה (שם ט׳, ה׳) ; ויקהילו משה ואהרן את הקהל (במדבר כ׳, י׳) ; אלה הדברים אשר דבר משה אל כל קהל ישראל (דברים א׳ , א׳) ; ויקרא משה אל כל ישראל ויאמר (שם ה , א׳ כ״ט , א׳) ; לא היה דבר אשר לא קרא יהושע נגד כל קהל ישראל (יהושע ה , ל״ה) ; ויקהלו כל עדת בני ישראל שילה (שם י״ח . א׳) ; ויקרא יהושע לכל ישראל (שם כ״ג , א׳) ; ויאסוף יהושע את כל שבטי ישראל שכמה (שם כ״ד , א׳) ; ותקהל העדה (שופטים כ׳ , א׳) ; קבצו את כל ישראל וגו ; ויקבצו המצפתה (ש״א ז , ה׳ - ו׳) ; ויתקבצו כל זקני (שם ח , ד) ; וילכו כל העם הגלגל וימליכו שם את שאול (שם י״א , ט״ו) ; וימת שמואל ויקבצו כל ישראל (שם כ״ה , א׳) ; ויבאו כל שבטי ישראל אל דוד הברונה (ש״ב ה , א׳) ; ודוד וכל בית ישראל מעלים את ארון ד׳ (שם ו , ט״ו) ; אז יקהל שלמה , ויקהלו אל המלך שלמה (מ״א ח , א׳ - ב׳) ; כי שכם בא כל ישראל להמליך אותו (שם י״ב , א׳) ; ועתה שלח קבץ את כל ישראל (שם י״ח , י״ט) ; ויקבץ יהוא את כל העם (מ״ב י , י״ח) ; וישלח המלך ויאספו אליו כל זקני יהודה וגו׳ וכל העם מקטן ועד גדול (שם כ״ג , א׳ - ב׳) . — יום מתן תורה נקרא „יום הקהל׳ (דברים ט׳ , י׳) ; גם לדורות נצטוו ישראל להקהיל את העם האנשים והנשים והטף והגר לקרא את התורה באזניהם מקץ שבע שנים במועד שנת השמטה בחג הסֻכּוֹת . (שם ל״א , י׳) ; גם מצות עולי רגלים שלש פעמים בשנה תוכיח כי אספות עם היה מנהג וצורך מורגש בישראל מדר דר .

„פֿעסטפֿייערליכקייטען" .

אם כונתו על קרבן פסח אשר לפי דברי המבקר חביב קרבן זה על בעל הס׳ יותר מדי , יש לשאול , והלא אין בין ס׳ מלכים לס׳ דה״י כ״א פסח חזקיהו בלבד ? ואם יכון על החשש המופלג בדקדוק מעשה הקרבנות אשר טפל המבקר על הספר „זיינע אויסער-ארדענטליכען פֿירזארגע פֿיר דיא אפֿפֿעראָרדנונגען" או יש במשמע „פֿעססטפֿייער-

ליכקייטען" כל המעשים הנעשים ברגש ובעסק גדול, הלא אין ספר דה"י בודד בזה. פסח מצרים אשר לא היה נוהג לדורות ממלא פרשה גדולה בס' שמות ומסיים: וילכו ויעשו בני ישראל כאשר צוה ד' (שמות י"ב); יתרו חותן משה העלה עולה וזבחים ואוכל לחם לפני אלהים ומשה ואהרן וכל זקני ישראל (שם י"ב, י"ח); קרבן משה בחורב (שם כ"ד, ד' — י"א); מצות חנכת המשכן נפרטת בפרשה שלמה (שם כ"ט) ומעשה בשתי פרשיות (ויקרא ח, וט'); פסח מדבר יספר בתורת ענין חשוב (במדבר ט, א' - ה'); חנכת המזבח ע"י הנשיאים תמלא פ"ח פסוקים (שם ז'); טהרת הלוים כ"ב פסוקים (שם ח', ה' - כ"ג); האבנים אשר הקים יהושע בירדן כ"ד פסוקים (יהושע ד'); מלת העם ופסח גלגל עוד כ"ו פסוקים (שם ו'); בנין המזבח הברכה והקללה (שם ח', ל - ל"ה); קרבן גדעון מסופר לפרטי פרטיו בשנים עשר פסוקים (שופטים ו', י"ז - כ"ז) וקרבן מנוח בחמשה (שם י"ג, ט"ז - כ'); שמואל במצפה (ש"א ז', ה' - ט'); שאול בגלגל (שם י"א, י"ד - ט"ו); הנשים המשחקות (שם י"ח, ו' - ז'); דוד מעלה הארון (ש"ב ו'); שלמה נמשך למלך (מ"א א', ב' עד פ' י"ב); קרבן שלמה, (שם י"ח א' - ל"ט); יואש נמשח למלך (מ"ב י"א ד' - כ'), המלך יאשיהו קורא בתורה ועוקר עבודה זרה מארצו (שם כ"ג א' - כ"ד), שרי יהודה ושרי ירושלים הסריסים והכהנים העוברים בין בתרי העגל (ירמי' ל"ד, י"ח); סופרי הקדש מספרים בנחת רוח את דבר רבוי הקרבנות אשר הקריב דוד בהעלותו את ארון הברית אל עיר דוד, (ש"ב ו', י"ט); ושלמה בנו ביום חנכת בית ד' (מ"א ח'. ס"ב - ס"ג ס"ה). בס' מלכים (ג', ט"ו) כתוב בשלמה „ויעל עולות ויעש שלמים' מה שאין כן בדה"י.

## „געזעטצפארלעזונגען"

חזרנו על כל ספר דברי הימים ולא מצאנו ספור קריאת התורה ברבים כי אם בימי יאשיהו, וספר זה הוא העתקה נאמנה מספר מלכים.

זיינען לאבפרייזונגען דער לעוויטען אונד אייזאדערהייט דער זאנגער. אם משמע הדברים האלה „תהלת הלוים" בבחינת הפועל לאמר התהלה שמהללים הלוים לד', יש לנו לשאול: והלא רק פעם אחת מצאנו בדה"י כי דברו הלוים בשיר, והשיר הזה המורכב משני מזמורי תהלים (ק"ה וצ"ו) הלא לדוד הוא מיוחס. (דה"י א' ט"ז - ז'). ואם פירוש מלת „לאבפרייזונגען" הוא בבחינת הפעול: התהלה שמהלל בעל הספר את הלוים, הנה לא מצאנו שיפליג בעל הספר בשבחם בלתי כי יאמר כי נבדלו לעבודת ד' יותר מכל אחיהם. ומלבד כי ענין זה ממלא כמה פרשיות (שמות ל"ב, כ"ט), (במדבר ג', ה'), (שם ח, ה - כ"ו, י"ח), (שם ל"ה, א - ח), (דברים י', ח - ט), (שם י"ב, י"ט, י"ד, כ"ז) (שם י"ח א - ב - ו - ז - ה), עוד מצאנו כי בכל תקופה ותקופה היו הם הראשונים בכל עבודת ד', משה ושמואל מבניהם היו, הם דכאו לארץ את מעשה העגל, להם מסר משה את התורה לפני מותו (דברים ל"א, כ"ה), גם בימי עשות כל איש

הישר בעיניו שמח איש עובד פסל כי היה לו הלוי לכהן (שופטי׳ י״ז י״ג); בראשית ימי שמואל הורידו הלוים את הארון (ש״א ו׳, ט״ו), בברוח דוד מפני אבשלום בנו באו אליו כל הלוים נושאים את ארון ברית אלהים (ש״ב ט״ו, כ״ד); כאשר חנך שלמה את ד׳ העלו שמה הכהנים והלוים את ארון ד׳ (מ״א ח׳, ד׳) מלבד החטאת הגדולה אשר חטא ירבעם בעשותו את עגלי הזהב חשב לו הסופר הקדוש לחטאה, כי עשה כהנים מקצות העם אשר לא היו מבני לוי (מ״א י״ב ל״א); משוררי הקדש נתנו להם מקום בראש בעבודת השיר: בית הלוי ברכו את ד׳ (תהלים קל״ה כ׳); מלאכי הנביא אשר היה קרוב לזמן בעל הספר אשר גִּנָּה מאד את דרכי הלוים שבדורו, מה רב הכבוד אשר נתן בכל זאת לשבט הלוי בכללו, עד כי קרא שם מיוחד למתכונת אשר לשבט הזה אל ד׳, „ברית הלוי״.

„זיינע פֿארליעבע פֿיר געשלעכטכטאפֿעלן״.

גם במדתו זו לחבב את ספרי היחס לא היה יחיד בין סופרי הקדש וכמעט רשות בידינו להחליט,כי מסגרת תולדות ישראל עד חתום החזון היא ספר יחס אחד, וספורי המאורעות הם רקמִלוּאַת המשבצות ההיא.סוף פרשה הרביעית וכל פרשה החמישית לס׳ בראשית שהן ספרי תולדות קין ושת הם העתיקים בכל ספרי היחס בעולם.הפרשה העשירית, תולדות בני נח הוא לוח העמים ״פֿאֶלקערטַאפעל״ אשר ממנו ילמדו גוים בזמן הזה להכיר את מכורתם. מפסוק י׳ שבפרשה י״א עד סופה הוא המשך הפרשה החמישית. חמשת הפסוקים האחרונים לפרשה כ״ב הם ספר היחס לבני נחור אחי אברהם, וארבעת הפסוקים הראשונים לפרשה כ״ה הוא יחס תולדות בני קטורה אשת אברהם, ועוד שבעה פסוקים בפרשה ההיא יחס בני ישמעאל (שם כ״ה, י״ב, י״ט); פרשה ל״ו היא יחס משפחת עֵשָׂו בדקדוק גדול, ואחרי כן יחס החורי יושב ארץ שעיר מלפנים ושמות מלכי אדום הראשונים וערי מולדתם ושמות אלופי אדום. פרשה מ״ו, ח-כ״ז, יחס באי מצרים. ראש ספר שמות הוא שמות בני יעקב, ופרשה ו׳. י״ד-כ״ה תהלת היחס לבני ראובן שמעון ולוי עד משה ואהרן. ראשית חומש הפקודים היא מספר שמות נשיאי העדה ומכסת נפשות כל שבט ושבט וסדר חֲנָיָתָם. ראשית פרשה י״ג קוראה בשם לכל המרגלים. פרשה כ״ז היא ספר היחס ומספר הנפשות על ירדן ירחו. פרשה ל״ד מפסוק ט״ז עד סופה היא רשימת שמות המנהילים את הארץ. ט״ז פסוקים האחרונים לפ׳ י״ב שבס׳ יהושע יודיעו לנו את ממלכות מלכי כנען אשר הכה יהושע. שמות האבות השרים, הנשים והבנים אשר לשאול, דוד ושלמה נשמרו בפרשיות מיוחדות (ש״א י״ד. מ״ט - נ״א), (ש״ב ג. ב׳ - ה׳), (שם ה׳. י״ד - ט״ז) (שם ח׳. ט״ז - י״ח) (שם כ׳. כ״ג - כ״ו), (שם כ״ג. ח׳ - ל״ט), (מ״א ד׳), (רות ד׳, י״ח- כ״ב); מלבד זה משפט כתבי הקדש לקרא את האנשים בשמות אבותם: בצלאל בן אורי בן חור; קרח בן יצהר בן קהת בן לוי; צלפחד בן חפר בן גלעד בן מכיר בן מנשה; קיש בן אביאל בן צרור בן בכורת בן אפיח; צפניה בן כושי בן גדליה בן אמריה בן חזקיה, ועוד ועוד אשר כל זה מורה על חִבַּת היחס בישראל

הנאצלת מרוח העם על כל סופרי הקדש.

„זיינע איבערטרייבונגען אין צאהלען".

דרכו להגדיל את המספרים, אמת הוא כי לא תמיד יסכימו המספרים שבדה"י עם אלה שבשאר הספרים בכל צד, אך חללה לבעל הספר לשנות את המספר מאהבתו להפריז, כי כאשר נבקר את המספרים בספר הזה נמצא כי כמה מהם אשר לפי טבעם מקומם וזמנם מוכשרים הם ביותר להגדיל תפארת בית דוד ושבט יהודה — אשר לפי דעת המבקר זאת היא תכלית הספר — קטנים הם מן המספרים שבס' מלכים, למשל על שמונה מאות חלל (ש"א כג, ח'). על שלש מאות חלל (דה"י א' י"א, י"א). ארבעים אלף אֻרְוֹת סוסים למרכבו (מ"א ה, ו'). ארבעת אלפים אריות סוסים (דהי"ב ט', כ"ה); חמשים וחמש מאות הרודים בעם (מ"א ט', כ"ג) חמשים ומאתים הרודים בעם (דהי"ב ח', י'). ובמספר מפקד העם אשר לפי הנראה אמנם הגדיל בעל הספר את המספר בכתבו: ויהי כל ישראל אלף אלפים ומאה אלף שולף חרב (דהי"א כ"א, ה') תחת אשר בספר שמואל כתוב: ותהי ישראל שמנה מאות אלף איש חיל שלף חרב (ש"ב כ"ד ט') ששם שם עולה הפך גמור מהחלטת המבקר, כי מלבד אשר בעל הספר גורע בעצם מספר בני יהודה שלשים אלף באמרו: „ויהודה ארבע מאות ושבעים אלף" במקום: „ואיש יהודה חמש מאות אלף" האמור בשמואל, נתן בעל הספר את ערך יהודה כשלשה משבעה בתשעת השבטים הנמנים (כי לפי, דה"י לא נפקדו לוי ובנימין) תחת אשר בעל ס' שמואל שם את ערכו כחמשה משמנה בכל שבטי ישראל יחד.

זיינען אנפיהרונגען דעם פענטאטיך, אונד דער „פסאלמען".

גם בהביאו את דברי התורה והתהלים לא נבדל בעל הספר מחבריו כי גם בעל ס' יהושע (ח', ל"ד) בעל ס' מלכים (מ"ב י"ד, ו') ירמיה (ל"ד י"ד), מזכירים את דברי התורה. ירמיה דומה פעמים רבות בסגנוניו למשוררי תהלים (ירמיה י"ז ח, י' י"ג; י' כ"ה) ופרשה שלמה הוא מביא מס' ישעיהו רק בשנוים קטנים (ירמיה מ"ח כ"ט — ל"ח); ירמיהו (מ"ט ט' — י; מ"ט י"ד — טז) דומה ממש לחזון עובדיה. „כי ידין ד' עמו וגו'" נאמר במשנה תורה (דברים ל ב, ל"ו) וחזר ונאמר בתהלים קל"ה י"ד; „עזי וזמרת וגו'" כתוב בתורה (שמות ט"ו ב') ושנוי בנביאים (ישעיה י"ב ב') ומשולש בכתובים (תהלים קי"ח י"ד), וכהנה רבות.

„זיינער היסטארישען אונוויסענהייט".

אם אמר המבקר לסתור דברי בעל הספר לא היה לו להביא עליו מבול של דיו ולעקור כל מעשיו בקולמס אחד, כי אם לפרוט כל דבר ודבר ולהביאו

במשפט כראוי למבקר גדול ונאמן כמוהו והוא הֵרַע לסתום את דבריו אלה אשר בלי פירוש אין לה כל זכות להכתב. ואנחנו אם יהיה ד׳ עמנו נקוה להוכיח כי בעל הספר הוא היה הגדול ביודעי קדמוניות ישראל, אך גבול מכתב או אגרת קטן מהכיל את צבא העבודה הזאת על כן ניחד לזה מאמר שלם, אם יהיינו ד׳.

„זיינעם אויסשמיקקענדען כטיל״, אונד דען איהם אייגנען ווארטפארמען.

גם לו היו הסמנים האלה מובהקים ומספיקים כי דרכו ליפות בסגנונו את הענין וכי משתנה הוא מעט במשקלי המלות ובשמוש הלשון משאר ספרי הקדש לא יקשה לנו מאומה, כי אם אמנם בחר בדרך היפוי, הן לא כל הדעות שוות ואין שני נביאים מתנבאים בסגנון אחד, ובדבר המשקלים והשמושים הלא ידענו כי הלשון בכללה נשתנה מעת אשר גלו ישראל בבלה.

(עמוד. 21) „דער קראניסט ווענן ער פאן בונדעס שליעסונגען ערצאהרט דיא ניעמאלסשטאטגעפונדען האבען״

ובהערתו רשם: (דהי״ב ט״ו י; שם כ׳ ד׳; שם ל׳ ה — י״ג) „קהלות כאלה הוא מקהיל מדי ספרו דברי כריתת בריתות (ללכת בתורת משה) אשר מעולם לא היו ולא נבראו״. ראשית נשאל: מאין ידע כי דברי הבריתות האלה בדויות הן? וכי יש רשות וזכות בידי אדם לעקור מן המציאות דברים כטוב בעיניו מבלי שום טענה? והשנית, משלשת הבריתות שרשם המבקר בהערתו לא זכינו למצא כי אם אחת בימי אסא ומלבד כי אין כל טעם ויסוד להכחיש דבר זה הראוי למתקבל מצד עצמו, עוד מוכרע הוא מטבע ענינו. כי לא נוכל להחזיק, כי פתאום נהפך לטובה לב איש איש בחדר משכבו בקום עליהם מושל צדיק אחרי מות מלך רשע, רק מלכי הצדק הם רק הם עוררו את העם לשוב לתורת אלהיהם, והמכשירים הנאמנים לחדש את רוח כל לב איש ישראל מקצה המה מעשים גלוים ומפורסמים העושים רושם קים בלב הרואה והשומע. ויען כי הברית אשר כרת משה עם בני ישראל היתה ידועה ונזכרת להם בכל דור ודור (שופטים ב׳. כ׳) (מ״א י״א י״ט, י׳), (מ״ב י״ז ל״ה), (ירמיה. י״א ג׳ — י׳), (יחזקאל ט״ז ח׳ — ס׳). על כן חדשוה המלכים הטובים אחרי מות המלכים הרשעים. האיש המרומם והנשגב יוידע הכהן כרת ברית „בין ד׳ ובין המלך ובין העם להיות לעם לד׳״ (מ״ב י״א י״ז), אחרי מות יהורם אחזיה ועתליה הרשעים. המלך יאשיהו אשר לפניו מלכו מנשה ואמון בנו אסף אליו את כל איש יהודה למקטן ועד גדול ויכרת ברית לפני ד׳ „ויעמדו כל העם בברית״ (שם כ״ג א׳ — ג׳) ומדוע לא יהיו אסא וחזקיהו המרומזים בהערותיו, המה ויושפט כאחד מהם? גם לאסא קדמו רחבעם אשר עזב את תורת ה׳ וכל ישראל עמו (דהי״ב י״ב א׳)

ואבים אשר הלך בכל חטאת אביו (מ״א ט״ו . ב׳) ולחזקיהו קדם אחז אשר הפריע ביהודה ומעל מעל בד׳ (דהי״ב כ״ט . י״ט) ; ואם לא נזכרה ברית אסא בספר מלכים הבגלל זאת אין להאמין בה? והלא גם לברית אשר כרת צדקיהו את העם „לבלתי עבד ביהודי אחיהו איש״ (ירמיה ל״ד . ח׳) , לא היה זכר לולא הפרו העם את הברית ולולא גרמה ההפרה הזאת לתוכחת ירמיהו הנביא אשר עמדה להציל את זכר הברית הזאת מן השכחה בתיק הספר הנצל עם הספר .

ואשר הביא המבקר בהערותיו פסוק ד׳ לפרשה כ׳ להלוק עליו לא נדע טעם לזה. ראשית , כי יש לומר כי כנופיה זו לא היתה מתחלתה לשם תפלה כאשר הטיב המפרש להתבונן בפסוק י״ג לפרשה כאמרו : „כמנהג כשהגדודים באים על הארץ בורחים מן הכפרים לערי מבצריהם , טפם , נשיהם ובניהם׳ . והשנית , אם גם נאמר כי למען התפלל באו ירושלימה הלא מעולם היה חוק בישראל להתענות ולהתריע בשעת מלחמה . דבר זה כתוב בתורה : „וכי תבא מלחמה . . . והרעתם . . . ונזכרתם וגו׳ (במדבר י׳ ט׳) , ושנוי בנביאים : כי יצר לו אויבו בארץ שעריו . . . ופרש כפיו וגו׳ (מ״א ח׳ . ל״ז) „ ומשולש בכתובים , כי כמה מזמורים נאדרים ונמרצים נתחברו על זה (תהלים כ׳ . כ״א . מ״ו . מ״ז . ס׳ . ק״י .) ועוד ועוד. בימי הגבעה עלו כל בני ישראל וכל העם בית אל ויבכו שם לפני ד׳ ויצומו וגו׳ ויעלו עולות ושלמים (שופטים כ׳ כ״ו) , במלחמת פלשתים בימי עלי הביאו ישראל את ארון הברית ויריעו כל העם תרועה גדולה וגו׳ (ש״א ד׳ . ה׳) , בבא סנחריב על המלך חזקיהו התכסה המלך בשק ויבא בית ד׳ ואת הספרים אשר שלח מלך אשור לקח ויפרשה בית ד׳ (מ״ב י״ט) .

(צד 21) ווערד צערסט ערינערט דער אויסדרוקק : „עמי הארצות״ אן דען קראניכטען״

(צד 22) „גבורי חילים״ דהי״א ז׳ , ה׳ .״ (שם הערה. G) „גערארע בייא דעם קראניסטען איינע פערבינדונגען

„צווייער פלוראטפֿארמען איבליך איזט״ .

אם אמנם כי אין רע להחליט כי סגנון מיוחד לבעל דה״י ומכלל יחוד סגנונו הוא גם דרכו לכתוב את הסומך ואת הנסמך שניהם בלשון רבים תחת אשר לפי דעת המבקר שאר הסופרים כותבים רק את הנסמך הבא בתורת שם עצם בל״ר והסומך הבא תמיד בתורת שם התואר בלשון יחיד , אך לפי דעתנו אין סימן זה מובהק כראוי , כי בפסוק „עמי הארצות נכתב הסומך ברבוי יען כי רבוי ממש היה , כי אז היתה ארץ ישראל לארצות רבות לפי רבות העמים הקטנים אשר נאחזו בה בימי גלות בבל , ושרי חילים נמצא גם במלאים (מ״א ט״ו . כ׳) . ובכמה וכמה מקומות השתמש גם ישעיה ברבוי כפול : משכנות מבטחים , מצדות סלעים , בתי כלאים ; ויש אשר במקום שהעצם הנסמך בא בלשון יחיד בא התואר הסומך בל״ר : איש מכאובות (ישעיה י״ג . ג׳) , בצע

מעשקות (שם ל"ג ט"ו), ארץ מרחקים (שם שם י"ז), עד שקרים (משלי כ"ח). ומלבד זה יש אשר דוקא בעל הספר יכתוב את הסומך בלשון יחיד ואת הנסמך ברבים אנשי מלאכה ושרי הצבא (דהי"א כ"ה א'), בראשי הגדוד (שם י"ב י"ח), תחת אשר בספר דברים כתוב: שרי צבאות (דברים כ', ט), ובשמואל: שרי גדודים (ש"ב ד' ב').

דיא גראסען פֿריידענבעצייגונגען, דעס פֿאלקעס נאמענטליך בייא טעמפעל — אונד זיעגערפֿייערליכקייטען זינד אין ליעבלינגסארטיקעל בייא דעם קראניסטען.

השמחה שנואה לפני המבקר עד כי בגללה הוא נוהג בזיון בבעל הספר המכבד אותה, ואנחנו נשאל: ומי מסופרי הקדש לא חבב את השמחה? בחנכת המשכן כתוב, ותצא אש מלפני ד' ותאכל על המזבח את העולה.. . וירא כל כל העם וירנו (ויקרא ט' כ"ד); בפ' מעשר שני כתוב, ושמחת אתה וביתך (דברים י"ד כ"ו); במצות חג השבועות כתוב שמחה (שם ט"ז י"א) ובחג הסכות שתי פעמים (שם י"ג ט"ו); עיקר מצות ארבעה מינים (ויקרא כ"ג מ') ובכורים (דברים כ"ו י"א) היתה השמחה; כאשר המליך העם את שאול בגלגל זבחו זבחים שלמים לפני ד' וישמח שאול וכל אנשי ישראל עד מאד (ש"א י"א ט"ו); בשוב דוד מהכות את גלית יצאו הנשים בתפים ובשמחה (ש"א י"ח ו'), דוד העלה את ארון האלהים מבית עובד אדום בשמחה (ש"ב ו' י"ב); בהמשח שלמה למלך שמח כל העם שמחה גדולה (מ"א א' מ'); אחרי חנכת בית ד' הלכו העם לאלהיהם שמחים וטובי לב (שם ח' כ"ו); כאשר הקים יוידע את יואש למלך היה כל עם הארץ שמח (מ"ב י"א י"ד) ...

לדרוש לה'... אונד צוערסט בייא דעם קראניסטען פֿינדען ווירד אים אללטאגליכען פּראזאישען געברויך.

לפי דעת המבקר היה פועל דרוש לד' בימי קדם קדש קדשים ונוהג כך בשאלת פי כהן ונביא על דברי הימים הבאים ולא במעשה בכל יום אף כי גם הם נוגעים לתורה ולמצוה אולם באמת לא רק בדה"י בלבד כי גם בתורת משה נוהג פעל זה במעשים נעשים בכל יום ובכל רגע, כי יבא אלי העם לדרש אלהים, כי יהיה להם דבר בא אלי ושפטתי וגו' (שמות י"ח ט"ו), הפרשה הזאת מתחלתה ועד סופה עסקת בדברים פשוטים (שמות י"ח, י"ג כ"ז) מאד בפסקי דינים שבין אדם לחבירו ובין אדם למקום ולא בשאלת עתידות מפי כהן ונביא.

.. ממנוח הארון (דהי"א ו' ט"ז), מוסד בית ד' (דהי"ב ח' ט"ז) תוספות ,מ' על המקור בראשו נמצא גם בשאר כתבי הקדש: ,למקרא וגו' ולמסע וגו' (במדבר י' י"ב), למשאות (יחזקאל י"ז ט') ואולי גם למרבה (ישעיה ט' ו').

(המשך יבא)

## להבין דברי חכמים וחדותם.

במס׳ פסחים דף ס״ב ע״ב איתא : אמר מר זוטרא בין אצל לאצל (והוא בין פרשה לפרשה בדברי הימים א׳ קאפיטיל ח׳ ל״ה עד קאפיטל ט׳ מ״ז) טענו ארבע מאה גמלי דדרשא, הדברים האלה אשר לפי ההשקפה הראשונה כבדי ההבנה הם, נתנו קטורה באף המתלוצצים על דברי חז״ל לתלות בהם בוקי סריקי, עד כי מבאר אחד אשר חפץ להצדיק את דברי מר זוטרא, בא בהמליץ שנת תרכ״ז הנדפס באדעססע, ואחרי כי לא מצא בבאורו את ידיו ורגליו הגיה גוילין (קלפים) במקום גמלין ; אבל לדעתי דברי חז״ל נכוחים וישרים למבין על פי שמבואר בספרי חכמי הטבע כי בטרם שנתפשטה מלאכת הניר בעולם, ערכו החכמים והסופרים מערכי לבבם על עורות או חרתו על דפי חומר ואבנים את דבריהם (עיין המגיד שנת תרל״ז, ובמאמר „מלאכת הכתב בימי קדם״ בס׳ אוצר נחמד לידידי החכם נחמי׳ דוב האפמאנן) ועל פי הדברים האלה מובן המאמר הזה על דרך הפשט כי בהָרתם את דבריהם על דברים כבדי המשקל כחומר ואבנים נחוץ היה לטעון ד׳ מאה גמלי את כל דרשותיהם על הפרשה ההיא, ובדברים באלה נוכל לאמר כדברי הנביא כי ישרים דרכי ד׳ וכו׳.

קאוונא ט״ו תמוז תרמ״ה

חיים ב״ר **שלום הלוי הערצמאנן** איש ראסיין

### הערות לספר „מ ב ו א ה ת ל מ ו ד״ מאת הד״ר **ראבינאוויץ** (*.

א) ח״א צד XXIV. כתב הרב המחבר „גם בזרע עבר לפני מ״ת היה נתון משפט החיים והמות להאבות על בניהם, וכן אתה מוצא בראובן שאמר ליעקב את שני בני תמית וגו׳ ע״כ. ואני אומר שמכתוב זה אין ראיה גמורה לדבר, שיש ביד הטוען לטעון שאין זו אלא דברי הבאי, כאדם שמפליג את חבירו בדברים, ואסמכתא בעלמא, כדי להטות את יעקב לחפצו, וכאלו היה נשבע בחיי ראשו, ועד גבול פעולת — אדם טרם יבוא ; אבל יש ראיה עצומה מזו ממה שראינו את אברהם מוליך את בנו יצחק כצאן לטבח, ומבלי שאל את פיו עקד אותו על המזבח ויקח את המאכלת לשחט אותו (בראשית כ״ב). וכן אתה מוצא ביהודה, בהִוָּדע לו כי תמר כלתו הרתה לזנונים (והיא אז נחשבת על משפחת

---

*) Introduction de Talmud, tome I, 1880; t. II 1877; t.

יהודה כי שומרת יבם היתה להתיבם לאחד מִשְּׁארי בעלה המת) הוציא פתגמו כדבר מלך שלטון הוציאוה וְתִשָּׂרֵף (שם ל״ח), ורק בהודע לו כי היא הָרָה ובכן קימה את מצות יבום עפ״י מנהג הזמן ההוא, רק אז נחם על דברו, כי מידו לחיים ולמות תוצאות לכל זרעו. (ראיה אחרונה זאת מצאתי אחרי כתבי גם בדברי המחבר במבוא האשכנזי צד 3). —

ב) שם בהערה. כתב המחבר שמאז ומקדם לא היה הרשות למי שהיה נשוי אשה אחת לקחת אשה על אשתו מבלי שאל את פיה. XXXII הוסיף עוד לאמר שלפי ד״ת אסור לקחת אשה על אשתו מבלי הסכמת הראשונה ושזהו אחת מארבע התקנות שתקן מ ש ה בשקדו על תקנות בנות ישראל ע״כ. ותמה אני אם תמצא ידו להתאים זאת עם כל הנודע לכל ממשפט העבריה אז, אשר במקנת כסף נרשנה גם בעיני אביה וגם בעיני בעלה, ועוד יותר שיהא גם איסור בדבר כדברי המחבר, אחרי אשר אין מזה זכר בכל התורה כֻּלָּהּ, ושמענו כזאת מפורש לראשונה בדברי המתרגם הארמי לרות ע״פ, לא אוכל לגאול פן אשחית את נחלתי״ ובדברי ר׳ אמי (יבמות ס״ה.) ובכלל רק בספרות המאוחרת לתקופת כה״ק; והנה ראיתי להמחבר (בחלק ד׳ XLVII) שהוא נשען בדבריו אלה על דברי לבן שאמר ליעקב ,אם תענה את בנותי ואם תקח נשים על בנותי וגו׳, ולדעתו לא היה לבן מדבר כזאת ליעקב לולא כן היה המנהג; אבל המשענת הזאת קנה רצוץ היא, וקרוב יותר לשמוע שע״כ השביע לבן את יעקב בה׳ שלא ישא נשים על בנותיו, מפני שלולא שבועה זאת היה עושה כזאת, אלא ודאי שלא היה בזה מנהג קיום והלכה קבועה, שיעקב איש תם היה בל״ס נזהר בהם גם בלא שבועה בה׳.

ג) צד XXV. כתב המחבר שלפני לדת חוק התורה שברתא תירת במקום שאין בן היתה נחלת המת בלי בנים, עוברת לאחיו. ותמה אני מנא ליה הא? הנה ראינו בתלמוד (ב״ב יש נוחלין) שמי שמת בלי בנים נחלתו עוברת לאביו, ואם אין לו אב, אז היא עוברת לאחיו, ובודאי כן היה הענין נוהג גם בתקופה

---

III 1878; t. IV 1879 ; Introduction de la législation criminelle de Talmud. 1876. ואשר ב״ס, החלקים ב׳ וה׳ מאווירכם בתלמוד והחלק מן רימינאלרעכט לא היו בידי בזריגינאל גדי כהני הפירוהי, ובאו אחרי כן לידי בהעתקה האשכנזית מאת ה׳ מייער Einleitung in die Gesetzgebung und die Medicin des talmuds, Trier 1881) ועליה נסמכתי בהערותי על החלקים הנ״ל, (כי המחבר החכם בעצמו גם ידו עליה ויאשרה) ועל פיה לקחתי הוכן בכספר הדפיס. ובזה אביע תודתי להרב החכם מחבר המבוא, בהיה בתומכי ידי, מאז נודענו איש אל רעהו, בספריו היקרים המלאים ברכת ה׳, וגם על הערותי אלה יזכר במו כי אי לאו הוא דדלא הספה לא הפרחית מרגניתא הותא. —

הפאטריארכלית אשר אבי המשפחה ידו אז בכל מעלה. ואמרתי אני עם לבי אולי לא דקדק החכם המחבר בדבריו פה וכוונתו ג"כ שרק באין אבי המת קיים אז נחלתו עוברת לאחיו, אבל ראיה זה מצאתי בדבריו (ח"ד XXIX) שכתב בפירוש שמה שאבי המת נוחל את בנו זהו אחת מתקנות הרבנים התלמודים שהרי משה אמר „ואם אין לו בת ונתתם את נחלתו לאחיו", ואת אבי המת לא זכר עכ"ל שם. וכבר הקדימו חז"ל להשיב ע"ז במאמרם המחודד שמשה לא רצה להתחיל בפורענותא (ר"ל לדבר ממיתת הבן בחיי האב, שזהו עונש וצער גדול מאד לאדם), וצדקו בזה, כי בנוהג שבעולם מדבר הכתוב, ובמות הבן כבר אין אביו בחיים, וע"כ אמר שאחיו ינחלו נחלתו (בבא בתרא ק"ח). ואלו כדעת המחבר אשאלהו איפוא למה נאמר בכתוב שבסמוך „ואם אין לו אחים ונתתם את נחלתו לאחי אביו" הגם אחי האב קודמין לאב? אלא ודאי במות האב בחיי בנו הכתוב מדבר, ואלו היה חי הוא היה נוחל קודם לכל בניו. (והנה אמרתי ליישב בדוחק דברי המחבר שם שכוונתו שבתורת משה אין זכר כלל לתקנה זו והרבנים חדשוה מדעתם. אבל אם כן למה מנה זאת בסדר השנויים (modifications) שנעשו במשפטי התלמוד?).

ד) צד XXII. כתב הרב המחבר שאירוסי שטר היו נודעים עוד לפני מ"ת בקרב בני עבר ומשה נתן להם עוז ותעצומות לאַשֵּׁר ברית האישות גם בלא ביאה וכו' ע"כ. וזכר מזה עוד הפעם להלן צד XXXVI. ולפי דעתו הרבנים הם המה אשר חדשו קידושי כסף כי משה לא זכר מזה מאומה; ואני אומר שיש להפך הסדר ולאמר שעפ"י דת משה היתה האשה נקנית בכסף בלבד ולא בשטר, ורק ברבות הימים, עם הטבת מצב האשה והרמת קרנה בחיי משפחה, באו קידושי שטר במקום ליקוחי כסף להורות שאין האשה נחשבת עוד כמקנת כסף, וע"כ הורידו גם את כסף הקידושין עד כדי דינר ופרוטה תחת המהר חמשים שקל; ועל התמורה הזאת באירוסי אשה הרמיזו לנו גם חז"ל בקצר מלים (בקידושין דף ב') תני לישנא דאורייתא — האשה נקנית, ותני לישנא דרבנן — האיש מקדש; גם רבא המְפֻלפל אחרי אשר נלאה למצוא מקור בתורה לקידושי שטר, הודה ואמר שקידושי שטר כשטרי מכר רק מהלכות המדינה המה, ר"ל דבר שהונהג ונתחדש בעם שאין לו מקור בתורה, והוא בכל הויותיו רק אסמכתא בקש להם (שם דף ט'), וכאשר מצינו שם (דף כ"ו) לענין שטרי מכר שמבקש התלמוד אסמכתא בכתוב גם לזאת, והרחבתי הדבור בכל אלה בהשחר שנה י"א חוי"ב, החפץ יעיין שם *).

*) במה שהעירותי על דברי הרמב"ם אשר כמחשבת המחבר שלפנינו מחשבתו בענין האירוסין של כסף ושטר. והנה ראיתי גם באחת מתשובותיו שהוא משיב ע"ז ואומר שמפני שכסף ושטר בניהם ילפינן באחת מי"ג מדות וודאי כך הייתי אומר שהכסף והשטר מדבריהם, הואיל מן הדין בא, ולא הא דאמרינן נערה מאורסה דאמר רחמנא בסקילה היכי משכחת לה, כלו' בלא ביאה

ה) צד XXVIII . כתב המחבר וז״ל : כפי הנראה מ מ ק ר א ו ת שבא עליהם הביאור בתלמוד נקל מאד להוכיח שבקרב עם עבר מאז היה לגוי היה נתן זמן י״ב חודש בין אירוסין לנשואין , עכ״ל . ואני אומר שעל זה לא בא בתורה אף מקרא אחד , עד שבא התלמוד וחדש זאת מדעת עצמו (כתובות נ״ז משנה) [אולי קבלו גם המנהג הזה בין יתר המנהגים הרבים שקבלו מערי פרס (כמ״ש החכם יה״ש במאמרו התורות בהחלוץ) ככתוב במגלת אחשורוש : ובהגיע תר נערה . . . מקץ היות לה כ ד ת ה נ ש י ם (בל״ס נהג אחשורוש עפ״י דת פרס ומדי ולא עפ״י דת ישראל !) שנים עשר חדש . . . ששה חדשים בשמן המר וששה חדשים בבשמים ובתמרוקי הנשים (אסתר ב׳) , והוא הוא בעצמו לשון לפרנס את עצמה שבתלמוד] ואסמכוהו חז״ל אקרא (שם ע״ב) „תשב הנערה אתנו ימים או עשור״ , כדרכם למצוא עקר ובית אב בתורה לתקנותיהם המחודשות למען הקדישן בקדושת סיני . . . והרב המח׳ חשב זאת לדרשה גמורה ונשען על דברי לבן להביא ראי׳ מהם שהיתה הלכה זאת מרווחת בבני עבר (אגב אעיר שבתלמוד הובא רק הכתוב ה א ח ד הזה בלבד לאסמכתא לתקנתם שינתן זמן י״ב חודש בין אירוסין לנשואין , ולמה איפוא ידבר המחבר „כפי הנראה ממקראות שביאורם בא בתלמוד , בלשון רבים ? . . .) . ואני תמה אם יש לסמוך על האסמכתא הזאת להחליט ממנה דבר חוק ומשפט כי זמן י״ב חדש ב ד י ו ק היה נמשך בין האירוסין לנשואין , והלא שם נאמר ימים או ע ש ו ר ? ולא עוד אלא שעבד אברהם עקר את דברי לבן למפרע ואמר „אל תאחרו אותי״ והסכימו לדבריו גם משפחת רבקה , ואלו היה בזה מנהג קבוע ועומד בזרע עבר כדברי המחבר , לא היה עבד אברהם מבטל אותו ולא היה לבן מסכים לדבריו ; מלבד שיש עוד להשיב על הוכחה זאת שאין מביאין ראיה מבני ארם על זרע עבר , שהיו מנהגיהם משונים אלה מאלה בכמה דברים , שכן מצינו ביעקב שאמר ללבן „הלא ברחל עבדתי עמך״ ולבן משיב לו : לא יעשה כן במקומנו לתת הצעירה לפני הבכירה׳ .

ומ״ש הרב המחבר עוד שבותב התורה בעצמו הגביל זמן בין אירוסין לנשואין בכתוב מיוחד מי האיש אשר א ר ש אשה וגו׳ (דברים כ׳ ז׳) שהוא הוא אותו הענין בעצמו שבא בכתוב אחר (דברים כ״ד ה׳) ושם נזכר בפירוש זמן

---

באתי קידשה וכו׳ . א״כ נתן כ״י משכחת לה בשטר וכו׳ ש״מ שלד״ה השטר גומר ומכניס וע״ז סמכתי ופסקתי שהשטר מן התורה , עכ״ל הרמב״ם . ואולם כל המעיין בסוגיא שהביא (קדושין ט :) יראה שכלה ערוכה רק לפי הס״ד דגמרא שכסף לא גמר למקני בלא ביאה , אבל לא לפי האמת שאפשר לומר דמאורסה משכחת לה בקדושי כסף , וכבר השיג הרמב״ן על דברי הרמב״ם אלה בהשגותיו לס׳ המצות (אשם גם הוא הרחיק בזה ללכת ולא דרכיו דרכינו) . עכ״פ לא נוכל להסכים שהשטר שהוא רק שאר הקנין והמליאה מרשות לרשות , שמתחדש רק עם השתכלות עניני המסחר והשתלמות יסודי המשפט , יהיה עניינו ידוע קדם ללקוחי כ ס ף שהוא דרך הקנין ה ט ב ע׳ והראשון אחר דרך החליפין כמשמע מקדושין (י״ד :) ואכמ״ל .

י"ב חודש, שנאמר „כי יקח איש אשה חדשה (על פי שטר אירוסין וגו') נקי יהיה לביתו שנה אחת ושִׂמַּח (לקץ השנה, ביום חתונתו וביום שמחת לבו) את אשתו אשר לקח" עכ"ל; לדעתי אין הכונה הזאת מתישבת בכתובים אלה לשני טעמים: א) למה נאמר בכתוב הראשון אשר אֵרַשׂ אשה ולא לקחה, ובשני — אשר לקח — שכבר יש לו בה ליקוחין. ב) למה היה לו לכותב התורה לקרא דרור להמארש אחרי קרבו אל המלחמה אחרי אשר במקום אחר פטר אותו גם מלצאת מביתו כל השנה עד יום חתונתו, וא"כ הכתוב הראשון אך לשפת יתר יחשב? אלא מחוורתא כמו שביארו חכמי התלמוד שהכתוב הראשון מדבר בנערה המארשה (ושם לא הגבילה התורה זמן) והשני — מנשואה (סוטה מ"ג) יעוי"ש כי כל דבריהם בזה אמת וצדק.

ו) צד XXXI כתב המחבר, גם באשת יפת תואר צותה התורה שתנתן לה זמן שלשים יום משנשבית עד שתנשא לו, ועל דעת התלמוד באשת איש הכתוב מדבר אשר לא תוכל עוד לשוב אל בית אביה כנעוריה לשבת שמה זמן י"ב חדש, עכ"ל. משמע מדבריו שאלו היתה עדיין פנויה ונערה בבית אביה היתה שבה לבית אביה לשבת שמה עד נשואיה זמן י"ב חדש, וזה רחוק מאד לשמוע, וכן שגה במח"כ בדברי התלמוד שרק באשת איש הכתוב מדבר והתלמוד אומר להיפוך שאפילו באשת איש הכתוב מדבר, ראה קידושין דף י"ט:

ז) צד XXXVII כתב המחבר, דעתי נוטה לאמר שכתובה היא דאורייתא והיתה נודעת גם לפני משה, ועֵדַי המה: א) מצינו שמכרה נעמי את שדה בעלה אף כי אלמוני ובועז היה עפ"י ד"ת יורשי המת ולא היא אלא ודאי שבכתובתה מכרה אותו. ב) מצינו שהכתוב אומר מהר ימהרנה לו לאשה... כסף ישקל כמהר הבתולות, והוא הכתובה. ומשה זכר את המהר כדבר נודע וענין מפורסם מכבר בעם. ג) מצינו שגם הגוים היו כותבין כתובה לנשותיהם (כתובות צ.), משמע שהיתה מפורסמת מקדמת דנא — על שלש אלה אשיבנו על ראשון ראשון ועל אחרון אחרון: א) מדוע לא נאמין לדברי הקבלה הנושנה ומסרת אבות שהיתה נעמי יורשת בנכסי בעלה בזכות אביה שהיה, כשלמון אבי בועז וטוב אלמוני, אחי אלימלך וכלם בני נחשון בן עמינדב. — ב) בענין המהר והגדרתו נחלקו חכמי דור ודור: יש מהם שאמרו שהוא הנקרא בל"ר „dos sponsalis" והוא המתן אשר החתן ימהר ויחיש להביא לכלתו לאות כי חפצה נפשו בה, והמתן הזה הוא עדי עדים או מלבושי מכלול ורקמה. וזאת היא דעת מעתיקי וואלגאטא; לוטהער, מענדעלסאהן, געזעניוס, פירשט ועוד*); לעמתם רב יודעי דת ודין כמיכאעלים Mos. Recht ח"ב (§ 85), גאנז Die Rechte der Isr. ומייער (128 — 129 צד ח"א, das Erbrecht)

---

*) וכתב החכם זאלשיטץ (Mos Recht, s. 736) שהשם „מהר" נגזר מפעל „מהר". וכבר הקדימוהו בזה הרשב"ם בפי' לבבא בתרא (דף קמ"ה) והרמב"ן בביאורו על התורה (שמות כ"ב ט"ז). —

Athaner und Römer , ח"ב (§ 22I) יעידו ויגידו כי המהר הוא הנדה וכסף הקנין אשר יתן האיש לאבי ארושתו בערך נפש בתו חמשים שקל (דברים כ"ב כ"ח), ונראין דברי האחרונים מדברי הראשונים מפני שמצאנו שהאב ולא הכלה, היה המקבל את מהר הבתולות (שם) גם במוציא שם רע היה כסף המהר נתן לאב (שם י"ט) וענשו אותו מאה כסף, כפלים במהר הבתולות, מפני שהוא חפץ להוציא מיד אביה חמשים השקל שנתן לו במחירה ונענש לשלם כפל כדין „אשר ירשיעון אלהים ישלם שנים". ומצאנו עוד שקדש דוד את מיכל במאה ערלות פלשתים, והיה זה תחת המהר הרגיל שלא היה למלך חפץ בו (ש"א י"ח כ"ה) והיה ג"כ נתן לאב. יהיה איך שיהיה, הנה ראינו כי אין ענין הכתובה כלל לכאן, מפני שהכתובה היתה נתנת להאשה רק במות הבעל או אחר גירושיה ולא קדם לכן כמהר הבתולות. והנה בכתובות (דף י' ע"א) מצינו מחלוקת חכמי התלמוד אם כתובה היא דאורייתא או דרבנן, ושם שמענו לאחד מחכמי הברייתא שנשען ג"כ על פסוק כמהר הבתולות, אפס מלשון „מכאן סמכו" נראה שגם לפי דעתו אין זו דרשה גמורה אלא אסמכתא בעלמא, וכן דעת התוס' בסוטה (דף כ"ז ע"א ד"ה איש) ושם מבואר שגם דעת רשב"ג כן היא, וכן נראה מסתמא דגמ' דכתובה דרבנן וכ"פ הרמב"ם (הל אישות פי"א). — ג) מה שהגוים בימי חכמי המשנה נהגו לכתוב כתובה לנשותיהם אין ראיה כלל שהכתובה היתה נודעת גם בימי משה ולפניו, מפני שבימי חכמי המשנה כבר יצאו בעולם טבעו של משפט הרומיים הקורא לכתובה בשם "Dosante nuptias„. —

[illegible] זאת יש להוכיח שהכתובה היא תקנת חכמים אחר משה: א) מפני שמשה בדברו על אודות הגירושין וספר כריתות לא זכר מאומה אודות תשלומי הכתובה, ובודאי לא היה נמנע מלזכרם לו היתה נהוגה אז. ב) מפני שבתקופת כה"ק לא היתה האשה זוכה בנכסים לעצמה (אם לא משום ירושה) ואתה מוצא בגרושה ובאלמנה שהיתה שבה אל בית אביה כנעוריה לאכל מלחם אביה. אם לא היה לה זרע שיורש בנכסי אביו, הוא בעלה, (ויקרא כ"ב י"ג), ובכ"מ בכתיבים מצוה לחלק לאלמנה מתנות עניים כלכל עניי ישראל ואין זכר בכל התורה כלה שהיתה יורשת מאומה מנכסי בעלה בכתובתה. ועל כן אין ספק לדעתי שרק מורי ישראל שקמו אחר משה, בשקדם על תקנת בנות ישראל וחפשה נתנו להן שתעמודנה ברשות עצמן לענין קידושין וגירושין וגם לזכות בנכסים שאין לבעלה רשות בהן, הן המה אשר תקנו לה את הכתובה, והיה זה אמנם בזמן קדום מאד, שהרי שמעון בן שטח שחי כמאה שנה לפני ספה"נ כבר מצא לנחוץ לתקן בדקיה אחרי אשר כבר גדרו פרצותיה לפניו פעם ופעמים (תוספתא כתובות פי"ב וירושלמי שם ספ"ח ובבלי שם דף פ"ב:). והנה אחד מהטעמים לתקנת הכתובה „שלא תהא קלה בעיניו להוציאה„ (כתובות י"א, ובכ"מ). מורה ג"כ (על דעת האומר הזה) שהיתה הכתובה תקנה מאוחרת לתקופת משה, מפני שאז בלא"ה היתה רק ערות דבר סבת הגירושין ולא היה חזון הגירושין נפרץ, כמבואר דברי המחבר בסמוך.

ח) צד XII . כתב המחבר על דעת ב"ש במשנה דגיטין (דף צ.) לא יגרש אדם את אשתו אא"כ מצא בה דבר ערוה כלו' Odultre בלע"ז, ע"כ . ואני אומר שזה לא יתכן, דא"כ למה אמרה תורה במוש"ר (דברים כ"ב י"ט) ובאנוסה (שם כ"ט) „לא יוכל לשלחה כל ימיו" אחרי שבלא זינתה בלא"ה אסור לגרשה, על דעת ב"ש, ובזינתה ודאי דלא דברה תורה (וכהערת הריב"ל בזרבבל ח"ד צד 81). אלא ודאי שגם לדעת ב"ש אין כונת ערות דבר זנות ממש רק תיעוב מוסרי ושקוץ רוחני המסלדים את הנפש היפה *).

ט) שם וצד XIII. המחבר ישען על פירושו בכונת „ערות דבר" והולך ומיישב על פיו: א) למה נאסרה גרושה לכהן כי קדוש הוא לאלהיו? ב) למה לא צותה התורה לתת חלק גם לגרושה ממתנות עניים כמו שצותה באלמנה? ג) למה אמ"ה תורה במחזיר גרושתו משנשאת „אחרי אשר הטמאה" . . . ד) למה יקרא לזאת „תועבה" משא"כ בכל העריות שבתורה זולת בשוכב עם בהמה? ע"כ. כל השאלות האלה מתישבות ג"כ על כוונת הכתוב לפי מה שפרשתי אני, מפני שעכ"פ מנוולת היא גרושה זו ואין איש ישר מכנים רשעה כזו לתוך ביתו. אפס על אחת עוד אעיר שמ"ש המחבר שע"כ אמרה תורה אחרי אשר הטמאה מפני שגירושי השני מורים שזנתה גם תחתיו שנית, א"כ למה היה לה לאסור להחזיר גרושתו משנשאת הלא הוא הדין בעצמו אם זנתה תחת בעלה הראשון שנית אחרי אשר שב לקחתה? גם על מה שהתעורר הרב המחבר בעצמו שהרי אסי"ה לו תוה"ה להחזירה גם אם לא נתגרשה רק שמת בעלה השני — לא מצאתי ישוב נכון בדבריו, וטעם „לא פלוג" משום מראית עין, לא מצינו בתורה בשום מקום, שהרי התירה תורה אלמנה לכהן ולא גזרה משום גרושה? שמא תאמר כהנים זריזין הם, משא"כ המון העם אשר דברי דין בל ידעו, א"כ למה התירה התורה אלמנת אחיו ולא גזרה משום גרושת אחיו, או משום אלמנה גופה שיש לה זרע? וכאלה יש לשאול רבות, אבל באמת אין איסור מחזיר גרושתו לטעם שכתב המחבר, וטוב אשר יפה מה שדבר בזה מהר"י אברבנאל בביאורו לתורה, והעיר ע"ז במקצת גם הרב המחבר בסוף דבריו, ודי בזה.

(המשך יבא)

ש"י איש הורוויץ,

---

*) והנה ראיתי בירושלמי שהקשה על דעת ב"ש למה גלה הכתוב לא יוכל בעלה הראשון לשוב לקחתה והרי בלא"ה הסירה היא לו כמחזיר סיפתו, ותמוה מאד שמזה משמע שדבר ערוה לב"ש הוא זנות ממש וכן משמע קצת מפלפולי הש"ס בבלי, אבל א"א לאמר כן לטעם שאמרתי והנה דברי הירושלמי בלא"ה תמוהים, אבל אין כאן מקום להאריך בזה, עכ"פ אין אני אחראין וערבאין בעד כל פלפולי הש"ס במקום אשר כל מגמת פניו וכל חפצו היא אך למצוא הגיון ישר בדברי הכתוב ועפ"י השקפת אותו הזמן זמן כתיבת התורה, וכבר נודע שבנושא זה השתנו השקפות הרבנים מהשקפות התורה הכתובה שנוי נמרץ.

## אוֹהֵב כֶּסֶף לֹא יִשְׂבַּע כֶּסֶף

מִזָּקֵן עַד נַעַר,
הוֹן יַחְמֹדוּ,
מֵחָכָם עַד בַּעַר,
לָעוֹשֶׁר יִסְגּוֹדוּ,
מִיֶּלֶד עַד שָׂב,
כֶּסֶף יִצְבֹּרוּ,
מִצָּעִיר עַד רָב
זָהָב יֶאֱגֹרוּ,

נִסָּיוֹן יוֹם יוֹם,
יוֹרֵם הַדַּעַת,
לְנַפְשָׁם פִּדְיוֹם,
מִצּוֹק כִּמְגָרַעַת,
בַּכֶּסֶף יִמְצָאוּ,
הַמֵּאִיר צַלְמָוֶת,
אַחֲרֵי זָהָב יִנָּהוּ,
מַגְבִּיהִי לָשָׁבֶת.

מֵעוֹנִי מִלַּחַץ,
יַחַתּוּ יִרְהוּ,
מֵחֳלִי כְּמַחַץ,
יִפְחֲדוּ יִירָאוּ,
מִמִּכְשׁוֹל מִפֶּגַע,
מִמִּקְרֶה מִנֶּגַע,
מִשּׁוֹד מְחִתָּה,
יַצִּילֵם אַךְ כֶּסֶף.

הַמְחַיֶּה הַמְהַוֶּה,
הָרוֹדֶה הַמּשֵׁל,
הַנָּגִיד הַמְצַוֶּה,
הַמֵּקִים כָּל כּוֹשֵׁל,
גַּם מְסַוֶּה לַבֹּשֶׁת,
לַבּוּז לַדֵּרָאוֹן,
אַךְ זָהָב וּנְחֹשֶׁת,
יַעְדֵּם כָּל גָּאוֹן.

יהודה איסרסאן

חצר, אכטראוו פלך מינסק תרמ"ה

# שיחת חולין של תלמידי חכמים.

הנטיה הנטויה בנפש האדם לחקור אחרי הדברים העומדים למעלה מן הטבע בל תמצא בזמננו די חומר לפי צרכה. לרגל אור הדעת המאיר כעת לכל מדרגות בני אדם, עבר החשך מעל פני הארץ והאמונה בנסים ונפלאות אבדה, וכל בר דעת יודע היום כי אין דבר בתבל שתקצר שכל האדם לבוא עד תכונתו בתבונתו, ולכן איפה מוכרחים המה מורי שוא ומתעי רוח לזרוע את גרגרי תורתם המזויפה על שדה בתולה שלא חרשו עליה עוד חורשים, וההמצאות הרבות שחפרו ומצאו אותן בני אדם הרשות לבקרים במשך חמשים שנים האחרונות, עבדו לימינם, ומורי שוא אלה הצליחו וגם עשו פרי; המה לקחו את „המאגיע" אשר מאות בשנים הוליכה את בני אדם תועה, הפשיטו את צורתה הישנה וילבישוה צורה חדשה לפי רוח העת, הציגוה על שדה צופים ויאמרו ראו זה חדש הוא, ילד יולד לנו, בן נתנה לנו החכמה ושמו, „מאגניטיזום חיי „המה בל יתעו עוד את העם באמונת כוזבות, ברוחות ובשדים, רק יגלו פנים בטבע הכמוס ומכוסה עוד מאתנו והחוקרים לא באו עוד להתחקות על שרשי צפונותיו עד תכלית; בעלי מאגניטיזם חיי כאלה רבו כמו רבו בכל מדינה ומדינה ובעיר פאריז עשה לו שם ה' דאנאטא מארץ בעלגיא למושל בחכמת המאגנאטיזם ובכל ביתה נאמן הוא, טרם הראה דאנאטא את נסיונותיו קבל עם כבר היה ידוע בכל העיר הזאת ע"י ההודעות במ"ע הרבים היוצאים לאור כי מושפע הוא מאת הטבע בכח מאגניטיזם חיי במדה נפרזה מאוד וכמוהו לא היה עוד, אנשים ונשים למאות רצו למקום המחזה לראות נפלאותיו של האיש ההוא אשר כבר היה שמו נודע בפי כל.

בין ההמון הרב האלה נמצאו הרבה מבעלי בריתו של דאנאטא, המה עשו את עצמם כלא ידעו אותו ומהם לקח לו אנשים לעדים ומבחינים כי יעשה מלאכתו באמונה וכי יעלה בידו בכח המאגניטיזם הטבוע בטבעו להפיל עליהם תרדמה ולעשותם לכלי הדרוש לחפצו.

הפראפעסאר לחכמת המאטהעמאטיקע הנודע לתהלה ה' .S התעבר על השמועות הכזבות האלה, ויהי היום ויגלה את דעתו לפני מכיריו כי חפצו להסיר את המסוה מעל פני האנשים האלה המוליכים שולל את ההמון הרב לעיני השמש ולגלות את שקריו וכזביו של דאנאטא, והמה הודיעו בשער בת רבים כי ביום 7 פעוורואל נכון הפראפעסאר .S לעלות על במת ישחק בבית ה' .N נגד המאגניטיזארען

וישים לאל את תורתם וחקירותם אשר מהבל המה יחד . אנשי המעלה למאות בעלי חכמה וידיעה התקבצו ובאו לבית המשחק של ה׳ .N ובכליון עינים חכו לראות היצלה בידו להכחיש את תורתם של המאגניטיזארען או לא .

הבמתה עלה איש שפל קומה אשר לו עינים שחורות ולבן שינים , שערותיו שחורות כעורב ויכסו את ערפו ועל ידו עלתה עלמה גבהת הקומה , שערותיה שרוקות , על מצחה שכבה עננה ועיניה הפיקו אימה ורוב עצמותיה רחפו .

שמי „קארמעליע״ ושם העלמה הזאת „מרים״ פתח פיו בשפת צרפתית צחה , ויאמר : „מטרת החזיון הזה הוא להסיר את המסוה מעל פני המאגניטיזארען ולגלות לעיני הקהל את נבלותם .

קארמעליע הסתכל בפני העלמה בעין חדרת ויפיל עליה תרדמה ותישן .

בעבור רגעים אחדים החל לפעול עליה ולהראות לפני העומדים שמה את הנסיונות שהראה תמיד דאנאטא ולאות אמת כי העלמה נופלת בתרדמה גדולה . הגיש לאפה מלא יד גפרית על גחלי אש והיא לא נעה ולא זזה ממקומה , אחרי כן העלה נר — בידו הימנית הניד את עפעפיה ובידו השמאלית הגיש הנר לעיניה ובבת עינה עמדה במקומה כמו נדמה עם שוכני עפר . לבקשת קארמעליא נאותו ארבעה אנשים מן ההמון הרב לעלות הבמתה ויעמדו הכן סביב העלמה אשר שכבה דומם ארצה ובמצות קארמעליע הניעה את ידיה בלי הרף לכל רוח , בעינים עצומות השיבה העלמה על שאלה בחכמת מאטהעמאטיקע כתובה על נייר שהראה לעיניה מרחוק ואחד מן ההמון האורחים השליך הבמהה הרבה בתי עינים — ברילען — והיא הגידה כמה עלה מכפרם, באחרונה לקח מחט ויתקע בבשרה מתחת לערפה מגבה ובכף ידה , וגם בבשר אחד מן ההמון אשר עלה הבמתה מן הבאים המתקבצים והמה לא הרגישו שום כאב וגם דם לא נראה , נסיונות כאלה הראה עוד לעשות וכל העם ראו ויקראו : הידד !

אדוני ! פתח קארמעליא עתה עוד הפעם את פיו ויאמר : בכל הנסיונות שהראיתי לפניכם לא בכה המאגניטיזם שרשם רק פאקוס פשוט הנהו ולא יותר והעלמה מרים לא תמצא תחת כנפי התרדמה , קומי עלמה , קומי ! לקול קריאתו התעוררה העלמה ותעמוד על רגליה ופניה הנזעמים ועיניה המעציבות הפיקו נוגה . אחרי שהשיבו להאורחים הצופים את תודתם ירדו מעל הבמה והפראפעסאר S . לקח את עמדתם .

פתאום נשמע בין המון העם קול תלונה , זה הוא קול דאנאטא אשר גם הוא היה בין הבאים , הוא החל להשיב על דברי קארמעליע ולהאמית מפעלי המאגנאטיזם החיי אך העם מלאו שחוק פיהם על חלומותיו ודבריו ופני דאנאטא חפו.

אדוני , קרא הפראפעסאר ויאמר : אתם הראיתם לדעת כי ככל האותות והמופתים שהראה דאנאטא הראה גם קארמעליע , ודעו נא איפה כי בכל אלה אין אף שמץ של מאגניטיזם חיי רק פאקוס הנהו ולא יותר , קארמעליע והעלמה מרים למדו את עצמם מנער לדברים כאלה , ומעט מעט נתפתחה בהם ההכשר

והיכלת לעשות במהירות יתרה מאד עד שלא יוכל הרגישו עין רואה מרים עשתה עצמה כאיש הנופל בתרדמה עזה, אכפה רות ותנשף אותו ע״י חורי חוטמיה בעת הגישו את הגפרית וגחלי אש לאפיה ולכן לא יכלה הצחנה לבא אל תוכה ואת מבטה הסבה לעבר השני בעת אשר האירו את הנר לעפעפיה ולכן לא זזה בבת עיניה ממקומה. את השאלה המאטהעמאטהיקית שהשיבה עליה בעינים עצומות ואת מספר בתי העינים שהגידה ידעה מראש, ולתקוע מחט בבשר אדם מבלי הסב לו איזה מכאוב יכול כל אדם אם רק יודע מקומו איה, כי ידוע לכל לומדי דעת כי מתחת לערפו של אדם מאחריו ובכף ידו, נמצא מקום אשר יוכלו לתחוב בו מחט ולא ירגיש שום כאב וגם דם לא יראה.

כקול רעם בגלגל נשמע מכל אפסים קול הידד וכל השומעים מחאו כף. דאנאטא! הראה נא את כחך עתה להאמית בפעל לעינינו את נסיונותיך כי מוטבעות הנה על ידיעות של מאגניטיזם חיי? קראו אחרים מן ההמון. אבל עוד הם מדברים ודאנאטא נמלט על נפשו ויברח בהחבא.

כל העם שבו לביתם שבע רצון רק שר צבא אחד, איש גבה הקומה ובעל כרש עבה אשר גם הוא היה בין הבאים אמר לרעהו כמתאונן: ראה ידידי כי כל האדם כזב, למה בליתי זה יותר מארבע שעות להבל וריק; אנכי באתי פה לראות מפעלי המאגניטיזם החיי והמה הראוני פאקוס ודברים של מה בכך אשר לא באלה חפצתי.

אברהם ב״ר זאב פארלישעווסקי

# מכתם

---

בן לקיש הֲשָׁמַעְתָּ רֵעַ, חִלּוּל הַשֵּׁם וְאִי — סַבְלָנוּת?
הַנַּעַר פ. חָרוּץ וּבַעַל כִּשְׁרוֹנוֹת — בְּנֶאֱמָנוּת!
לִפְנֵי מַזְכִּיר הָעֵדָה, בִּבְאֵר־שֶׁבַע הַבִּירָה,
יִבְכֶּה זֶה כַּמָּה, יִתְחַנֵּן בְּפַחַד וְיִרְאָה
לְהַכְנִיסֵהוּ בְּבֵית סֵפֶר פְּלוֹנִי מִבְּלִי תַּשְׁלוּמִין
(כִּי יָתוֹם הוּא) וְהַמַּזְכִּיר, יִמְצָא בּוֹ מוּמִין
שֶׁבִּמְדִינָה אַחֶרֶת הָיְתָה הוֹרָתוֹ וְלֵידָתוֹ.
מָה אֶעֱשֶׂה לְךָ בְּנִי! - יִתְנַצֵּל, יִתְקַדֵּשׁ מִטּוּמְאָתוֹ
בְּקַ״ק עִירֵנוּ הַהֲנָחוֹת, נִתְּנוּ רַק לְבָנֵינוּ הַשַּׁאֲנַנִּים

וְלֹא לִבְנֵי אַחֶרֶת  הַגֵּרִים שֶׁנִּמְשְׁלוּ לְצוֹעֲנִים
הַאֲמִינָה כִּי חוק הוּא לָנוּ מִשָּׁנִים - קַדְמוֹנִיּוֹת —
וּמַה - תֹּאמַר פַּח - יָקוּשׁ אַתָּה עַל מִשְׁפְּטֵי הַבְּרִיּוֹת ? . ;

פח יקוש  אֲנִי אַוְתֵּר לָהֶם כָּל הַהֲנָאוֹת בִּמְחִילָה גְמוּרָה ! . .
כִּי צָרְקוּ אָמְנָם ! בְּהֶדְיָא בַּתּוֹרָה הַקְּדוֹשָׁה אֲמוּרָה
„עֲנִיֵּי קוֹדְמִין לַעֲנִיֵּי עִיר אַחֶרֶת"

וְגַם לִזְכוּת הַמִּטּוֹת לְהַמַּחֲלָה - ר״ל - הַמְּמָאֶרֶת
בְּבֵית הַ״ח ,רוּחַ הַקֹּדֶשׁ" ע״י טוּבֵי הָעִיר הוּכְנוּ
לָהֶם מִשְׁפַּט הַבְּכוֹרָה , לָהֶם. וְלֹא לָנוּ ! . . .

.....................

ווארשא

שמואל נ. קאהנאווסקי

## משפט ספרים חדשים

.....................

מדרש תנחומא הקדום והישן מיוחס לר׳ תנחומא ב״ר אבא כו׳
עם מבוא גדול המפיץ אור על מדרש תנחומא בכלל ובפרט

ממני **שלמה באבער** מלבוב

ווילנא ה״א תרמ״ה לב״ע
בדפוס האלמנה והאחים ראם ,

.....................

הרב החכם הנכבד הר״ר שלמה באבער כבר נודע ומפורסם לכל העוסקים
בספרות ההגדות והמדרשים בהפיצו אור בהיר על ספרים שהיו בכתובים הרבה
מאות שנים והוא הוציאם לאור הדפוס מכתבי יד ישנים , וירא ראשית לו ס׳

פסיקתא הוא אגדת ארץ ישראל המיוחסת לרב כהנא, אשר יצאה לאור עולם ע״י חברת מקיצי נרדמים עם מבוא גדול המפיץ אור על הפסיקתא בכלל ובפרט מאת הרב החכם הנ״ל, בשנת 1868 בעיר ליק. אז החל הרה״ח ר״ש באבער להראות ידו החזקה בפנה זאת ביחוד בהערותיו ותקוניו הרבים אשר אין ערוך אליהם, ויהי בשנת 1880 (תר״מ) הגדיל לעשות בהוציאו לאור בווילנא בדפוס האלמנה והאחים ראם את ספר לקח טוב המכונה פסיקתא זוטרתא מאת רבינו טוביה ב״ר אליעזר ז״ל על ספר בראשית ושמות (אחר שלא נדפסו עד היום רק על ג׳ ספרים ויקרא במדבר דברים) ע״פ שלשה כתבי יד והראה נפלאות במבואו והערותיו. ובשנה שאנחנו בה, היא שנת תרמ״ה, הוציא לאור ביארוסלוא (ע״י המשכיל הנכבד ר׳ שאלתיאל אייזיק גראבער) ספר קטן הכמות ורב האיכות הוא ספר שערי ציון, כולל סדר הקבלה מאדם הראשון עד אנשי כנסת הגדולה וסדר תנאים ואמוראים עם שלשלת רבנן סבוראי והגאונים ויחוס הרבנים והחכמים עד זמן ה״א קל״ב אשר חבר הרב ר׳ יצחק בהרב ר׳ יעקב די לאטיש ז״ל, עם הערות ותקונים לברר וללבן דברי הספר, וגם שם הראה חכמתו ובינתו ורוחב דעתו עד להפליא. ובעצם השנה ההיא הוציא לאור את ספר מדרש תנחומא הקדום והישן עם מבוא גדול מחזיק ק״ו עלים אשר הראה בו נפלאות שאין לפורטן כי רבים הם וכלם נכוחים למבין מלבד הערות ותקונים לגוף הספר. והנה מודעת זאת כי הרב החכם ר׳ שלמה באבער, הוא עשיר גדול ובעל עסקים רבים, וכל אשר הוא עובד בכרם הספרות הוא עובד לשמה באהבתו אותה, ולא לעשות בה סחורה, וכמה לילות עמל מנו לו, אשר לא יתן שנה לעיניו לנוח מעבודת היום בעסקיו, כי נפשו חשקה בתורה ובעבודת הקודש להגדיל ולהאדיר הספרות ישראל ולהוציא תעלומה לאור, איש כזה ראוי לתהלה ולתפארת מכל בני עמו ואף כי מאלה אשר חכמתו תאיר עיניהם ותפתח להם שער רחב ידים בספרות התלמודית וההגדות אשר בחרה נפשם בה, כי באמת נר לרגלם ספריו המחוכמים ואור לנתיבתם, ועל כן נברך את המחבר היקר הזה, ויהי נעם ה׳ עליו ומעשה ידיו יכונן עוד לאורך ימים ועוד יראנו נפלאות מתורתו וחכמתו.

Von Iteliopolis nach Berlin, oder Die vorwandschaft ferner jahrhunderte. Eine historisch-Kritische Parallele. von Stadt-Rabbiner Dr. S. S. Schwabacher, Odessa 1885.

מַיִם עֲמֻקִּים עֵצָה בְלֶב - אִישׁ וְאִישׁ תְּבוּנָה יִדְלֶנָּה׃ (מ״ש כ׳ ה)

אם יצר לאדם הדרך להגיד מחשבות לבו בפה מלא לבלי הכעים תמרורים את האנשים אשר להם הם קולעים, הנה עצה טובה לפניו להלביש דבריו במשל, ידבר על העצים ועל האבנים ועל חיות השדה וברומה ותוכם רצוף

הנמשל שהוא תכלית כונתו ומטרת דבריו. רבים מהשומעים יעברו על דבריו מבלי הבין אנא פניהם מועדות ורק איש חכם ידלה כוונתו מתהום המשל — כדבר הזה עינינו רואות בספר הזה אשר מחברו הרב החכם הנודע לשם הדרשן הנפלא ד״ר שוואבאכער, הפליא עצה הגדיל תושיה לשים דברי משטינינו ומקטריגנו בימינו אלה בפי כהני און עובדי אליל תהו אשר היו לפנים במצרים בהיות ישראל על אדמת חם בארץ גשן ויתנפלו עליהם להביא דבתם רעה באזני פרעה להעבידם בפרך, ולעומת זה שם כל הטענות הצודקות, אשר בהן נצטדק בימינו אלה להסיר מעלינו עקשות פה ולזות שפתים בפי גבורי חיל ושרי ארץ מצרים, אשר אהבת האדם נגעה בלבם ועיניהם תחזינה מישרים כי לא כצעקתה הבאה עשו העברים והנם מזורה עליהם הרשת מאת אויביהם לעשות בהם כלה. הרב המחבר השכיל מאד לעשות בהציגו לעיני הקורא ויכוח ישן נושן אשר כבר היה לעולמים בימי גלות ישראל במצרים ובאמת כל דברי הויכוח קולעים למטרת זמננו זה אשר בו אנהנו נרדפים על צוארנו בעבור עלילות שוא וכזב, והתשובות הנאמרות מגבורי מצרים מספיקות להסיר חרפה מעלינו היום הזה, ונוכל להמליץ על הרב המחבר „וירד מצרימה אנוס על פי הדבור". —

ויען כי הרב המחבר הקדיש את ספרו זה לבנין בית „תלמוד תורה" מהראוי שכל איש מישראל היודע שפת אשכנז יאסוף את הספר הזה אל ביתו במחיר והיתה תועלתו כפולה.

המו״ל

## מכתב להזכיר

מי מקוראי ספרות ישראל לא שמע את שם הרב המטיף הגדול מיכל זאקס זצ״ל ולא ראה את חבוריו הנפלאים ותרגומיו המסולאים בפז (בס׳ סינאגאגלע פאעזיע, העתקת המחזור וכדומה), ומי לא ידע את הפעולה הטובה אשר פעל בדרושיו הנשגבים והנאהבים בכל הימים אשר היה מכהן פאר בתור רב ומטיף וביתר שאת בעשרים השנים אשר עמד על משמרת קדשו בבערלין, — אשר ע״כ אחשוב לא למותר לשום כה נגד קוראי „הבקר אור" את נוסחת מצבת קבורתו שחיבר ידידו ומיודעו הרה״ח שמואל דוד לוצאטו (שד״ל), והיא באמת מעשה ידי אמן נפלא. וזה תארה:

## מצבת קדש.

הרב הגדול הדרשן המופלא הרועה הנאמן מרנא ורבנא ר״ג ור״מ

### יחיאל מיכל זקש זצ״ל

נקרא אל השמים בליל כ״ד שבט תרכ״ד והוא באמצע שנת החמשים ושש; זכר צדקותיו וחסדיו וקנאתו לאלהיו לא ישכח מקרב עדתו, ותהלתו ותפארת חבוריו מלאה הארץ; נפשו הטהורה על שדי תתענג עם הצדיקים והחסידים ומצדיקי הרבים, לעולם ועד אמן.

תַּחְתַּי (אֶבֶן תִּזְעַק) שׁוֹכֵב תּוֹרָה זוֹרֵעַ
עַמּוּד לִתְעוּדַת אֵל, פַּטִּישׁ לְלֵבַב פּוֹשֵׁעַ,
עָנָו וְשַׂח הָיָה, אַךְ עַז לִכְבוֹד הַצּוּר,
וּבְשֵׁבֶט תּוֹכַחְתּוֹ בֶּקַע חַלָּמִישׁ צוּר.
אֵשׁ דָּת וֶאֱמוּנַת אֵל תּוֹכוֹ תָּמִיד יוֹקֶדֶת
עַד נֶפֶשׁ כָּל מַקְשִׁיב מִשִּׂפְתוֹתָיו יוֹרֶדֶת,
אִישׁ עֵצָה וּגְבוּרָה, אִישׁ מַרְפֵּא, אִישׁ חַיִּים
אִישׁ חֶסֶד וּצְדָקָה, אִישׁ נִחַם לְנִכְאִים;
לֹא בָזֶה לֹא שִׁקֵּץ חָכְמוֹת צָפוֹן תֵּימָנָה
אַךְ מוֹרֶשֶׁת קַדְמוֹנִים יָקְרָה לוֹ עַל כָּלָּנָה,
לִזְמִירֵי רִאשׁוֹנִים הוֹסִיף הָדָר וָהוֹד
בִּלְשׁוֹן עַם רַב הֵלִיץ הַמְלִיץ שִׁירֵי כָבוֹד.
עָלָיו יִנְהוּ דַלִּים וִישָׁרִים יֵאָנֵחוּ
בִּבְכִי תַמְרוּרִים עַבְדֵי אֵל יִתְיַפָּחוּ.
כִּי מִי כָמֹהוּ עוֹד בַּפֶּרֶץ יִתְקוֹמָם
כֶּרֶם אֵל — חַי יִשְׁמוֹר גַּם לַיְלָה גַּם יוֹמָם:
הַנֶּפֶשׁ הַזַּכָּה גָּזָה לִמְרוֹם שָׁמֶיהָ
חוּסָה אָדוֹן וּשְׁלַח נִחוּמִים לַאֲבֵלֶיהָ!

מעבר השני על המצבה חקוקים בשפת אשכנז שני כתובים לקוחים מס׳ מלאכי קאפיטיל ב׳ פסוק ו׳ וז׳: תורת אמת היתה בפיהו וגו׳ כי שפתי כהן ישמרו דעת וגו׳. ואתה, הרב המו״ל בתתך מקום למכתבי זה תשים מזכרת וציון לשתי נפשות גדולי ישראל זקש ולוצאטו גם יחד, ותשים עמהם חסד ואמת, ובגלל זאת יודוך ישרים ובתוכם

ידידך ומכבדך ד״ר **שלמה מאנדעלקערן.**

אלו זכיתי להיות מו״ל בישראל הייתי — עומד בפתח השער. כדכתיב גבי חכמה, בראש הומיות תקרא בפתחי שערים (משלי א׳ כ״א). עכשיו שלא זכיתי הנני עומד אחרי הדלת והמזוזה כדכתיב אל תקרב הלם וכו׳ כי המקום וכו׳ אדמת קדש הוא (שמות ג׳ ה׳)

(מדרש כלל טוב, פסוק נשבה מו״ל בגלמנו כדאותנו)

## ארבע שנים במחזה.

ארבע שנים חלפו ועברו מעת הדל הבקר אור להפיץ אורו לבני עמנו, כחלום מרגיז לב והודר כליות הלפו ועברו ארבעת השנים האלה בלב המו״ל בקומו עתה להשיב את „הבקר אור׳ לתחיה; כאיש הנופל בתרדמה עזה ובעל החלום יקום לצחק בו, יעביר לפניו צלמי בלהות, ישסה בו חיתו טרף ושן בהמות. והוא רואה לטיעת עיניהם, שומע נביחתם, אף מרגיש את נשיכתם אך כמו ברתוקות ברזל הנהו רתוק למטתו וחדל אונים הנהו להתעורר על המחבלים האלה, יתאמץ לגער בהם או להרים קולו לקרא לעזרה אך לשונו לחכו דבקה, ינסה כחו לקחת מקל חובלים להכות על קדקדם אך אזרעו מקנה כמו נשברה, יאבה לשאף רוח ולהחליף כח אך כאבן מעמסה העק תעיק על לבבו, עד כי יפון פן קרב קצו ובא יומו, אבל פתאום כמו יד נעלמה תנידהו ממקומו, יפקח עיניו ויביט סביבו בתמהון, ואנחה שוברת רוח תתפרץ ממעמקי לבבו בהתחקותו על שרשי נפשו למה זה ועל מה זה היה בחלומו כאיש נדהם וכגבר אין איל, אבל כהדה כתומה ישאר הדבר טמיר ונעלם מעין כל חי, אך בסוד הבריאה פתרונו, וישוב ויאנח אנחה לאנחה —

כחולם החלום הזה היה המו״ל במשך הארבע שנים האלה, הוא ראה את לטישת עין צרינו, שמע את שאגת קול רגעם, אף הרגיש את נשיכתם ועקיצתם, ובכל מאמצי כחו התאמץ להתעורר על חנף ולדבר משפט את אויבים בשער, אך חדל אונים היה כי הבקר אור אסף נגהו וסופריו נפצו אל כל עבר, וכל רעיוניו ומערכי לבבו בעת התרוצצם בקרבו להכות אויב אחור, בה בעת דעכו ויעָמו, ולעמת שבאו כן הלכו, אך אנחה מרגזת לב ונפש התפרצה ממקור לבבו, וישב אחור —

אבל יד נעלמה הנידתהו ממקומו ויטלטלתהו טלטלה, וכמו קול ממרום דובר

אליו : מה לך נרדם ? קומה והנער מתרדמתך כי עוד כחך חדש אתך להכות על קדקד אויב מתהלך באשמיו , הטוב לך להבעת מאבחת חרב המתהפכת ? למה תשמע קול זועות מפורעי פרעות , ווידיך אסורות ? קומה והתאור עז ויפוצו אויבינו , אך לא את אויבינו האנטיסימיטים מבני בלי שם תדבר משפט כי המה לבד אשר במשפט געלה נפשם , לא ידעו ולא ישמעו עברית , ולמה תשחית דבריך על אזן לא שומעת ? אך אל המתכחשים בעמם הנחשים השרפים אשר יצאו מבני שם להטיל ארסם בלב עמם ולהמיתם מיתה עולמית בהטיפם מבלי הרף להתבוללות , אליהם הנך שלוח , לדבר אליהם השכם והערב עד אשר ישמעו ויתנו אל לבבם לשוב , ושבו ורפה להם ; הקול הזה המתהלך לרוח היום , נפח באפיו רוח חיים ויקשב וישמע , ויתעורר להסיר מעטה ערפל מאור הבקר למען יזרח לבני עמנו , ולבלום פה מנאץ ומגדף את רוח הלאום המחיה עתה לב נדכאים.
רוח הלאום אשר גם הוא התעורר כמו מתרדמה עזה , היה לרוח החיה באופני העת וכל איש ישר ואוהב עמו יגבר חילים וכל אחד קם ויתעודד לאמץ ברכים כושלות ולהקים סכת בת יעקב הנפלת , ואולי כבר הצליח חפצם בידם לולא נמצאו בקרבנו תרבות אנשים חטאים המתפרצים כשועלים בחרבות להרפות ידי אחינו העוסקים בתחית האומה באמונה וישימו תחתתים ומעקשים על דרכיהם , לעקש את הישרה ולהרס את בנינם , ובגאוה וגדל לבב עוד יגדילו עקב על אחיהם אלה ויראום לדעת כי אבדה הלאומיות מעמנו וישראל בעמים יתבולל אך אז ייטב לו וימצא מנוחה לנפשו .

את כל אלה ראה המו"ל במשך השנים אשר הבקר איר שבת וינפש , ובקומו עתה לבנות הריסותיו יפלס לו נתיב להיות משען עז לאחינו הישרים בלבותם ויפתח את שעריו לאלה הסופרים אשר ידרכו בעקבותיו להרים קרן עמם ולמצא תחבלות במה להציב גבול אלמנה , אם במאמרים ראשים והשקפות מחיי היהודים או בספורים המיוסדים על אדני היסוד הזה להצמיח קרן ישועה לאובדים ונדחים , עד כי יראו אלה המטים עקלקלותם ומתכחשים ללאומותם ויבשו ממבטם ויחפרו משברם , אולם לא בסערה וסופה תהיה דרכו של הבקר אור ודרך סופריו , לא להמטיר פחים וגפרית על ראשי הנתעים במשאות שוא ומדוחים כי אם בנחת ומישרים יורה בינה כי שגו ברואה , כטל תזל אמרתו עד כי גם אלה אשר הלכו בעינים עצומות עד כה אחרי אליל ההתבוללות , יפקחו את עיניהם לראות נכוחה כי אך שוגים ומשגים היו בדרכם עד כה , ותקותו תעודדהו כי ילמדו תעים בינה ויטו שכם אחד לעבד עבודת ישראל להחיות לב נדכאים ולהתר בכל עז לחשב מחשבות במה להרים קרן עמם ולהביאם אל המנוחה ואל הנחלה אשר אליה יקוו זה כמה בימי ענים ומרודם .

ואתם אחינו הסופרים הטובים הנודעים לתהלה אשר הייתם באמנה את הבקר אור בימי חיו על הארץ , או הסופרים החדשים אשר בין כה גדלתם והצלחתם ותעשו פרי לשמחת הספרות ודורשיה , אל תשימו יד לפה ואל תהי עליכם למשא שאלת אחינו הדורשת פתרון , כנסת ישראל נמשלה ליונה וונגת

אלם זאת נהפכה עתה ליונה הומיה ותבקש. ותתחנן על נפשה להצילה ממבול ושטף מים הזדונים, ועליכם הסופרים החובה והמצוה למצא את המפתח לתבה הסגורה על מסגר לפניה ולהביאה אל ארובתה כל עוד אשר לא הקלו המים מעל הארץ, התאחדו כאיש אחד חברים וקראו נא לאחינו השועים והאצילים לבלי יעמדו מרחוק בגוע אחיהם לעיניהם בעת אשר המה מתענגים על כל טוב ויאכלו את חלב הארץ, לא עת עתה אחינו הסופרים לצאת איש נגד רעהו להרהר ריב ולגרות מדון, אל תרגזו בדרך זו בחרה לו הבקר אור, כתו חרבותיכם לעטים וקשתותיכם לקסת סופרים ויראה פעלכם והדרכם לתמימים, הבו עצה ותושיה מה לעשות. ודור יבא יפאר ויודה שמכם והייתם לברכה בפי כל אוהב עמו,

אשר אחד מהם גם **אברהם** העברי המכונה **צוקערמאנן**, הכותב בשם

המו״ל

## העונה לקוראיו:

אל כל אחינו אשר התעוררו לקול קריאת הבקר אור. ונדבת לבם נשאם להיות בתומכיו להמציא לו חותמים וקוראים, ברוכים יהיו, סלה!

אל המון בעלי השיר אשר באו בשיריהם להבקר אור בעת כי שיריהם בוכר הנמו, אל נא תְאַבדו את העת לנסות כחכם בשיר בעת אשר לא חוננתם ברוח השירה, לא כל הרוצה ליטול שם משורר יבא ויטול. הניחו את השירה למשוררים בעלי כשרון, ואתם כתבו מחיי היהודים השקפות או ספורים, ובחרו לכם דרך קצרה ודברו צחות בשפתנו, ונקבל ברצון את דבריכם.

המו״ל

# סכת דוד הנפלת

## מעשה

שהיה היה ויהיה כל ימי השמים על הארץ
בכל דור ודור משפחה ומשפחה
מדינה ומדינה ועיר ועיר

ספור בשני חלקים

---

מאת

יעקב שמואל בן ישעיהו הלוי טראכטמאן

БЕСѢДКА ДАВИДА

РАЗСКАЗЪ

ЯКОВЪ - САМУИЛА ТРАХТМАНА

„הרחמן הוא יקים לנו סכת דוד הנפלת" (ברכת המזון לסכות)

# חלק ראשון

# הקדמת המחבר

"אין"

*

ובכדי שלא להוציא הניר חלק, רשות ביד כל פועל וחוקר ודורש ובודק בצדק, לכתוב בזה כרצונו, ובלבד שיקרא הכפר בכונה מתחלה ועד סוף, בלא משא פנים ובלא שנאת חנם, ואקבל את האמת ממי שאמרו.

# אלה שמות פרקי חלק הראשון

# א

# בית דוד

איש חסיד היה רבי דוד בהמקובל רבי נח זלל"ה. את האלהים התהלך דוד כל ימיו. צדיק היה בכל דרכיו וחסיד בכל מעשיו, לכן מצא דוד חן בעיני ד', ויהי עני מדוכא כל ימי חייו, כי את אשר יאהב ד' יוכיח.

בית לא היה לו לדוד, וביתו זו אשתו בת שבע והיה שמח בחלקו כי טוב ובנחלתו כי נעמה, ולכן היה דוד מפזז ומכרכר לפני ד' תמיד, שמח וטוב לב כל היום, עבד את ד' בשמחה בגילה ורעדה, וגם ביום צרה ויגון, יום שואה ומשואה, יום לוקח ממנו עשרו והונו נחלתו ואחוזתו גם יחד, והיא בת שבע אשת חיקו היפה בנשים והנאה במעשיה הטובים והרצוים בעיני אלהים ואדם, עזרו מעם ד' עושה שמים וארץ אשר אהב סלה, והוא נשאר גלמוד כערער בערבה בלא עזר ותומך, גם ביום זה לא שכח דוד את מצות ד', לא התאבל על מתו יותר מדי — כהאמוריים ושארי הכופרים בהשארת הנפש, העושים את העולם הזה עיקר, ולכן המה מתגודדים על מתיהם האובדים אבדה עולמית — לא כן דוד צדקנו, הוא האמין ב"ד ובקיום ונצחית הנפש חוץ לגוף לחיי עולם הבא, לכן עשה דוד הכל על פי שולחן ערוך: קרע את בגדיו המטולאים (משום עניותו שלא העבירתו על דעת קונו) והנקיים מכל רבב (כדין בגדי תלמיד חכם*) ברך ברכת „דין אמת" דל עיניו למרום, ויאמר מקירות לבו: צדיק אתה ד', ד' נתן וד' לקח, הצור תמים פעלו, יהי שמו מבורך מעולם הזה ועד עולם הבא.

ולבת שבע הסתה אמר (בלחש): לכי לך יחידה עניה תמה ונקיה, לכי לך אשת נעורי מארץ תלאובת הזאת, שובי נפשך למנוחייכי, צאי מתוך ההפכה, רב לך שבת בעמק הבכא, בעלמא דשקרא הדין, ד' יחמול עליך חמלה, יביאך אל אבותיך בשלום, ויסתירך בסתר כנפיו, ובמרום תשכני במנוחה במקדש מלך עולמים, שם ינוחו יגיעי כח, חכי נא עלי בת שבע

---

*) תנו רבנן: ששה דברים גנאי לו לתלמיד חכם וכו' ואל יצא במנעלים המטולאים. לא אמרן אלא בפלאי על גבי פלאי (ברכות פרק שני דף מ"ג ועיין ברי"ף שבת דף מ"ז ע"ב):

שם במרום, עדי תגדל מלכה בתנו היחידה, אז אבוא גם אני אליך, אז ימלא שחוק פינו ולשוננו רנה, ונשמותנו תהיינה צרורות לנצח בצרור החיים הנצחיים, שם בעלמא דקשוט, בקשר של קיימא החתום בחותם שדי, תשכח ימיני אם אשכחך כל ימי חיי פה"

ויכל לדבר אתה, ויקם מעל פני מתו, וילך לדרכו לעשות מלאכתו מלאכת הקודש, ולעבוד עבודתו עבודת אלהיו באמונה בתורה ותפלה, עד שובו אליה.

מוצא שפתיו שמר דוד כל ימי אלמנותו עד יום מותו, זכר ולא שכח דוד את בתשבע אשתו כל ימי חייו וידיו היו אמונה עד בוא שמשו.

שנים — עשר חודש הראשונים אחר הסתלקות בתשבע אשתו, עבר דוד לפני התבה (ועבתויו'ט במשמע), שנה ועלש כל ששה סדרי משנה, אמר קדיש דאורייתא ודרבנן, למד ספרי הזוהר והתיקונים, קרא כל ספרי הקבלה וספרי יראים וחרדים והכל ,לשמה' פירוש: לשם נשמת בתשבע הצדקת שהלכה לעולמה; ומדי שנה בשנה, בהגיע יום הזכרון יום הפטירה של בת שבע (שקודין יאהר — צייט בלע"ז) התענה דוד תענית נדבה בכל הפרטים והדקדוקים של תענית חובה, למד והתפלל ואמר קדיש, כנהוג בכל תפוצות ישראל.

ואת מלכה בתו נשא דוד על כפים, ויגדלה ויחנכה וילמדה מעט תורה (כדינא) והרבה דרך ארץ, יראת שמים ויראת חטא, ותהי באמנה אתו עד מלאת לה שבע שנים, ותהי מלכה בתשבע כשם אמה בתשבע. והגיעה יפת תואר וטבת מראה, ותמצא חן וחסד בעיני כל רואיה:

# המנול בבית המדרש

שטן מקטרג היה לו לדוד כל ימי אלמנותו, והוא השדכן חנוך העדולמי (דמתקריא: „הענדיק וועלט שדכן' בלע"ז) הוא היצר הרע, הוא השטן והוא המסית לדבר עבירה, אשר לא נתן מנוחה לנפש דוד הקדוש והטהור כל ימי חייו אחרי מות בת שבע אשתו.

זה התרנגול דמתקריא הענדיק, היה מיושבי קרנות המשכימים והמעריבים לבית המדרש לא בשביל להתפלל ולעסוק בתורה, אלא בשביל לעשות בתי כנסיותנו ובתי מדרשנו קפנדריא או פונדקית, כלומר למלאות גרונם יין התקונים של היארצייטין, להעלות עשן מקטרתם סמוך להנר תמיד, לשיח שיחת חולין ודברים בטלים ולטמא קדושת המקדש וקדשיו במושב לצים בליצנות ורכילות וכדומה.

המנול הזה דמתקריא הענדיק, היה פוגע בכל יום ויום בדוד צדקנו

בבית המדרש, והיה מבלבלו מתורתו ועבודתו, ומפנה לבו לבטלה, לדבר בו נכבדות, נערות בתולות טובות מראה ובריאות בשר, מבנות תלמידי חכמים (שלא היו ושלא נבראו), או נשים צדקניות בעולות בעל (שלא נולדו עדיין או שכבר מתו) שנתארמלו מבעליהן צדיקי יסודי עולם, (שעודם בחיים).

הסמרטוט הזה דמתקריא העניך היה בר אורין במרבית בני גילו הסמרטוטין דמתבדרין בעלמא הדין, הסופגים כספוג ממהדורי מלין דרבנן, ומוציאין אותן לצרכם כמשפך בשעה שהמה צריכים להן בסגולה לפרנסתם.

הסמרטוט — מלא כלמי — הזה, הוכיח לדוד צדקנו מן התורה ומן המסורה והקבלה, כי אסור ליהודי כשר וישר כמוהו להיות „פלג — גוף". רצוני לומר: לישב בדד כל ימיו פנוי בלא אשה, השרוי בלא אשה שרוי בלא טובה בלא ברכה, לא תוהו בראה לשבת יצרה, וכדאמרי במערבא „מצא אשה מצא טבא' וקל וחומר בן בנו של קל וחומר לאיש ישראל שאין לו בן זכר קדיש, כבתוב בזוה"ק (פ' בחוקותי): זכאין אינון צדיקיא דזכאין לבנין קדישין וכו', וידוע מה שכתוב ברבינו בחיי (פ' שופטים) על דבר הקדיש, וכן ידוע ומפורסם המעשה שהיה שאירע ליה לרבי עקיבא ככתוב במנורת המאור במדרש תנחומא (פרשה נח) ובמדרש הנעלם (מגלת רות) מר' נחום הפקולי, ולמה נקרא שמו פקולי משום דאפיק אביה באמירת קדיש משבעה מדורי גיהנם רחמנא ליצלן; ומי לנו גדול מחזקיהו מלך יהודה, שנגזרה עליו מיתה בשני עולמות משום דלא עסק בפריה ורביה, ובהדי כבשי דרחמנא לא איבעי לן לעסוקי, וכדומה וכדומה מן הדברים השגורים על שפתי הסמרטוטין השדכנים הבטלנים כהתרנגול העניך וחבריו, הורגי נפשות תמות ונקיות, בהבל פיהם, המלא שקרים וכזבים, אשר דינם — בזמן שבית המקדש היה קיים ויד ישראל תקיפא – בסקילה על פי בית דין הגדול שבירושלים, כדין תרנגול שהרג את הנפש *), כי כל כונת התרנגולים — של בית בוקיא — האלה שלא לשם שמים ושלא לשם מצוה רק להנאת עצמם לרמות את בני האדם, ולנצל ממונם של ישראל.

אבל דוד צדקנו דבר באמת ולא ישיבנו כי לא יקח אשה אחרת אחר בת שבע אשתו, ולא יהלל יצועה באחרת, כי שולחן ערוך נר דלוק ומטה מוצעת נכונים למענהו במתיבתא דרקיעא בשמי מרומים, מטללתא בתכתבי

---

*) אמר המחבר: כל ימי הייתי מצטער ומתקשה בפירוש דברי חז"ל אלה, וכי אפשר לתרנגול להרוג את הנפש? הלא הסברא נותנת איפכא, וכן מצינו כתוב בכפרות שזה מדברי סופרים, ומדקדקים בה יותר מדברי תורה, „התרנגול ילך למיתה ואנחנו נכנס לחיים ארוכים ושלום" עד שראיתי את השכוי חסר דעה ובינה העניך וסיעתו ואמרתי: „ברוך שבחר בהם ובמשנתם"

דהב פיזא , בהיכלא עלאה דמתקריא אפריון , ושם נהרי אפרסמון וכל תענוגי עולם הבא (ככתוב בזוה"ק שמות) . שם בסוד ישרים , עדת צדיקים וצדקניות שבגן עדן העליון , בקהל קדושים וטהורים שעטרותיהן בראשיהן ויושבין ונהנין מזיו השכינה בעולם שכולו טוב , עם יקח חלקו הטוב הגנוז לצדיקים לעתיד לבא , ועם יחדש כנער נעוריו עם בת שבע אשת נעוריו הקדושה והטהורה , אשר לא יחליפנה ולא ימירנה ולא יתעמר בה להמיר כבודה , ואם המר ימירנה בה מעל וחטא לה כל הימים בעולם הזה , ונשא עונו בעולם הבא , כי ראויה היתה בת שבע — היא ולא אחרת — לדוד משעת ימי בראשית . ואם אחרת יקח לו , הלא לא לו תהי , ככתוב בזוה"ק : נוקבא דאתנסבת לתרין בההוא עלמא אהדרת לקדמאה , למי שעשאה כלי , (וכן חוזר הדין להיפך בדוכרא ודו"ק , והדברים עתיקים) .

ואת פי השטן המקטרג העניך סתם בראיות נכונות ובסודות גם כן מן הגמרא ומן הסברא , בדברים של טעם שכבר היו לעולמים , כמו בן עזאי שלא קיים מצות פו"ר מעולם , משום שנפשו חשקה בתורה , ודדיה הרווהו בכל עת כדד הזה שכל זמן שהתינוק ממשמש בו מוצא בו טעם , הרי לך בפירוש כי התורה נמשלה לאילת אהבים ויעלת חן*) ולכן העוסק בתורה הוא פטור מפו"ר , וכן מצינו להיפך : נושאי המטה והילופיהן והילופי הילופיהן פטורים מן הקריאת שמע מן התפלה ומן התפילין , וכן חתן לילה ראשונה פטור מקריאת שמע , משום שהוא טרוד במצות פו"ר והעוסק במצוה פטור מן המצוה .

אמור מעתה : כי העוסק בתורה ששקולה כנגד כל המצות (ואפילו כנגד הדברים שאדם אוכל פירותיהן בעוה"ז והקרן קיימת לעוה"ב) פטריה רחמנא ממצוה הראשונה .

והלא הדברים קל וחומר , ומה בן עזאי שלא קיים מצות פו"ר מימיו פטריה רחמנא , הוא , שקיים המצוה הזאת עם בת שבע די והותר , ויש לו בת ששקולה כנגד ארבעה בנים , לא כל שכן .

ואם אין לו בנין רבנן , יהיה לו חתנא צורבא מרבנן , ולימוד משניות אמירת קדיש המסוגלים לנשמה (משום דאתוא דדא כאתוא דדא) יקיים בעצמו כל זמן שהנשמה בקרבו .

ובכלל לא הבין דוד צדקנו לאיזה צורך ישא אשה לשעה (שמע

---

*) לשון הרמב"ן באגרתו לר' יהונתן הכהן (מובא באגרת הרמב"ם) וז"ל : והנה — השולה — אילת אהובי ואשת נעורי , אשר באהבתה שגית מבחורי , ואף כי בית רבות נכריות (כינוי לחכמות היוניות) נטעו לה צרות , מואביות עמוניות אדומיות צידוניות חתיות , והאל יודע שלא נלקחו מתחלה אלא לרקחות לטבחות ולאופות , ונראות הפעמים אתה יפיה כי טובת מראה היא , מכל מקום נתמעטה עונתה , שהרי נחלק לבי לחלקים הרבה (כאדם שיש לו נשים רבות) .

מינה כי דוד לא סבר כהני דכד אתי למחוזא, שליחים יוצאים ומכריזים אצל א ב ן ה ט ו ע י ם : „מאן בעי ליומא") כי דוד היה מחשב קצין לפי מספר גדול, למעלה: אם יהיו ימות שנות אנוש אֱנוש אפילו מאה ועשרים שנה, לפי חשבון השקר, למנין שאנו מונין הכא בעלמא דשקרא הדין, בכה נחשב הוא נגד יומו של הקב"ה שהוא אלף שנים לפי המספר הגדול חשבון הצדק למנין שהמה מונין התם בעלמא דקשוט, ולכן הביט דוד על הימים והשנים שנגזרו לו בהיים פה בלא בת שבע, כעל הימים שאדם נוסע מביתו ומעירו לעיר אחרת על יומא דשוקא על ש ע ת א ח ד א, ודעתו לחזור לביתו, והוא כ א ן כגר ב א ר ץ לא לו, ועיר מולדתו ומקום מושבו הוא ה ש מ י ם, ואם כן, מה לו פה ומי לו פה, כי יבנה לו בית חדש לקחת אשה חדשה, פה בעולם הטועה הזה, מקור ההפסד וההבליה, שאין לו ה ו י ה אמיתית ונצחית? אם סוף סוף עובר אורח הוא פ ה, ואל מקומו הנצחי הוא שואף זורח, מקום שיפוח השמש, ש ם! במרום! ש ם ביתו זו אשתו ו ש ם נצחו לעולמים, ש ם בשפריר חביון בין ערפלי טוהר תחת כס יה, אל אלהי הרוחות, חי וקים נורא מרום וקדוש *).

ג.

# צדיק בא לבית מלונו

ויקרבו ימי דוד למות, ויצו את רבינו ע ו ב ד י ה ה כ ה ן המרא דאתרא לאמר: אנכי הולך בדרך כל הארץ, בידך אפקיד נפש ורוח בתי יחידתי מ ל כ ה, אתה תהיה לה לאב והיא תהי לך לבת, שימה נא עיניך הפקוחה עליה לטובה, כי תשמר משמרת ד' אלהינו ללכת בדרכיו לשמר חקיו מצותיו משפטיו ועדותיו ככתוב בתורת משה איש האלהים, השבעה לי!

וישבע עובדיה לדוד.

וישכב דוד עם אבותיו ויקבר במקום קדוש על בית עלמין הישן תחת האלה אשר אצל קבורת ב ת ש ב ע אשתו עד היום הזה, כי כן צוה דוד לפני מותו,

---

*) תניא רבי אליעזר אומר: נשמתן של צדיקים גנוזות תחת כסא הכבוד, שנאמר והיתה נפש אדוני צרורה בצרור החיים, (עיין שבת). „צרור החיים" הכתוב כאן הוא „חיי עולם הבא" (רמב"ם הלכות תשובה). ורבי שלמה בן גבירול אומר בתפלתו הנכבדה: מי יעשה כמעשיך וכגבורותיך במעוניך תחת כסא כבודך מעמד לנפשות חסידיך, ושם נוה הנשמות הטהורות אשר בצרור החיים צרורות וגו'.

משום שמקרא מלא הוא, „שמה קברו את יצחק ואת רבקה אשתו' כלומר האהובה אצלו, כי האהובים בעוה"ז יש להם נחת רוח אם יחד על עפר ישכבו (נשמת חיים לר' מנשה בן ישראל מאמר שני פרק כ"ו). וכן הובא בזוה"ק ויחי: דניחא לצדיקים להיות צמודים בגן עדן, ואשה הקבורה אצל בעלה ודאי ניחא רבא הוא לתרווייהו, ונאמרה דוקא על אשתו הראשונה, היינו אותה שעמדה אצלו בפרגוד, והמגרש אשתו הראשונה אפילו מזבח מוריד עליו דמעות, כי גורם הפרדת שפע השבעה ברכות שנתברכו בשעת חופתם במזבח העליון, ובפרט אם יש להם בנים. „והבן'

* * *

לא כמות כל האדם מת דוד צרקנו, כי החסיד והעניו רבינו דוד מת בנשיקה בשנת תר.. לפ"ק למנין שאנו מונין כאן בעלמא הדין.

## ומעשה שהיה כך היה

משנכנס אב ממעטין כל ישראל בשמחה, וכל שכן איש חסיד כדוד שלנו, החודש הזה נהפך לו לדוד משמחה לאבל גדול, התאבל על חורבן ירושלים בכל חוקת האבלות: לא החליף כתנתו בשבת חזון, אכל בסעודה המפסקת ביצה מטובלת שתי פעמים באפר כירה, וגרס בחצץ שניו כמה שכתוב, בטעם ונגון באנחה ושברון לב אמר דוד הקנות לתשעה באב, בערב ובבקר; הלוך — הנעל בלא סנדלים רק פוזמקאות — הצריבות תיקון גדול — הלך לבית עלמין, שמקומו מחוץ לעיר ביום הגשם, וזרק שומים גדולים וחריפים על קבר בת שבע אשתו לאות הבכיה והתחיה *) ככתוב „ויציצו מעיר כעשב הארץ, בתוך שאר

---

*) אמר המחבר: בספרי „אגודה אחת" אמרתי בספר הימים, „נהגו כל העם לזרוק שומים Knoblauch על הקברים בתשעה באב, ולכל העם היתה בהנגה, משום שנאמר בדיני ש"ב ללכת לבית הקברות ואפילו על קברי נכרים, ולקחת גם את הילדים Knaben כדי לשבר לבם ויבכו ויתאבלו, והחליפו את הילדים Knaben בשומים Knoblauch, עד כאן לשוני שם. עכשיו מצאתי מה ששמעתי בשם ר' משה הדרשן נר"ו בפירוש המשנה (פיאה פ"א משנה ד') השום הוא תחלתו אוכל וסופו אוכל, ונאמר גדולו מן הארץ ולקיטתו כאחת, ומכניס לקיום וחייב בפאה, וכן בגינו (מעשרות פ"ו מ"ה) והשום החריף כשאוכל ממנו עיניו זולגין דמעות נקרא שום בעל בכי, והיה השום שאין לו אלא תור אחד מקיף את העמוד (עיין ירושלמי ותוספתא). ואמר ר' משה הדרשן: אם אין ראיה לדבר יש זכר לדבר, גם אנהגו בני ישראל נמשלו לשום שהוא מאכל תלמידי חכמים בלילי שבתות כתקנת עזרא „ גדלוני

אבלי ציון וירושלים , התנחם דוד בעשירי לששי , החליף שמלותיו לכבוד יום השבת נחמו , ויום טוב גדול היה לו בחמשה עשר באב זכר למקדש , לא בבשר ודגים לא בלחם רב ויין הרקח , כי כל אלה המה דברים של מה בכך בעיני איש כדוד , ומאין יקח כל אלה ? המן הגירן שלא היה לו , או מן היקב שלא ראה מימיו ? אבל דוד שמח שמחת מצוה בהודות והלל לד׳ השוכן בציון , שהשמחה במעונו , שלם פרים בשפתיו הטהורים ובלבו הבר והטהור , וכל אלה מן המוכן ומן המזומן בלב צדיק כמוהו , ורחמנא לבא בעי .

החודש מנחם אב — שחציו אבל וחציו שמחה — חלף הלך לו , ועמו חלפו הלכו אבל — ישראל ושמחתו , ויבא אלול תחתיו , החודש האיום והנורא , החודש המוכן והמעותד מאז ומעולם משגות דור ודור : לוידוי ותענית , לתשובה ותפלה (וצדקה ? מאן דכר שמא) לכל אשר בשם ישראל יכונה , ובפרט לדוד .

בחודש הזה נתטהר ונתקדש דוד חסידנו בקדושה של מעלה בכל פרטי הפרטים , התענה כל החודש וכל עשרת ימי תשובה (וגם שני הימים של ראש השנה בכלל) ואפילו בתשיעי לשביעי , יום אחד בשנה אשר האכילה בו חשובה לבני ישראל למצוה כשני תעניתים , גם ביום זה המסובב מכל ימים, לא אכל דוד לתאבון , רק לקיים מצות אכילה של מצוה כאכילת מרור (אליבא דיקנא בלילי פסחים) שלא להנאתו ושלא להנאת גופו שהוא רק כתיק ונרתק להנשמה הטהורה , כי הגוף שיסודו מעפר וסופו לעפר הוא רק כבלי להנשמה הטהורה (ככתוב באבן עזרא) וכן איתא בספר הבהיר : „גופא דאינש אקרי לבושא דאדם׳ ולכן אכל דוד רק כדי לחזק מעט גויתו החלושה ; ליום המחרת יום הכפורים , טבל ע״י טבילות במי הנהר הזכים המזהירים כעין הבדלוח , והטהורים כעצם השמים לטהר , ולא במקוה ישראל שאין רוב צבור יכולים לעמוד בה , משום דלא צלילי מיא אלא חריפי ודליחי מיא , והיא טהורה וכשירה רק משום שיעורא דאית בה כדינא (שמע מינה : דוד אסטנים היה) .

כעלות המנחה התודה דוד על חטאים ועונות ופשעים (שלא חטא ושלא עוה ושלא פשע) , בכה והכה באגרוף על לבו הטהור , ועל חזהו הרזה והדל והקדוש כחזה התנופה וכשוק התרומה , כחוטא ופושע המתהלך באשמיו נתן גוו הרפה והחלש למכים מלקות ארבעים .

מרק מכל עוף כנף למינהו (שהלכו למיתה ולבית הבליעה , כפרת תמורת וחליפת בני אדם יושבי חשך וצלמות) , שנוהגין לאכול בחפזון בכל בתי בני ישראל מעלי יומא דכפורי סמוך לחשכה , לא בא אל פי דוד צדקנו

---

מן הארץ (ארצנו) ועכשיו אנחנו נאכלין בכל פה ובכל לשון . . . וחייבין בשאר שבגלות ראשנו . ; . , שקותנו להיות נלקחין כאחת לקיום עולם , וכן אמר הדרשן , כי יש זכר לדבר מן המשנה (ערכין פ״ו) „שום היתומים" הדרשה שדרש והבוחר יבחר .

(משום חכרון כים) , רק שתה כום מים חיים מכלי טהור הטבול במי מקוה וטהר .

ירד וטבל עלה ונסתפג בכתנתו , קבל עליו התענית כהלכה , לבש לבגים והתעטף לבנים מכף רגל ועד ראש .

ויברך דוד (בפעם האחרונה) את מלכה בתו , ויצא מביתו ונכנס לבית המדרש , בא וישב לו בקרן זוית הסמוך לפתח בכותל מערבי אחורי התנור , (כך היא דרכה של תורה , זו תורה וזו שכרה , תורה מונחת בקרן זוית) ששם קבע לו מקום לעצמו מקדמת דנא , ושם השכינה שרויה , (שכינתא בגלותא , ככתוב : עמו אנכי בצרה) על ראש צדיק כמוהו השמח בחלקו , עם קרא ושנה דוד , למד והתפלל תמיד כמלאך ד׳ צבאות , בלא קנאה ושנאה , בלא חמדה ותאוה , בלא רוגז ודאגה , בלא עצבות ותוגה , רק בשמחה וחדוה , באהבה ואחוה ושלום וריעות , ובכל עולמו לא היה לו רק אלו ארבע אמות של הלכה בלבד , ודי לו , כי היה מסתפק במועט וששלעשות צדק בגילה , רב יותר מן העשירים בעלי הנכסים הגדולים והרבים , המרבים לבעליהם דאגה כל היום ופחד בלילות כל ימי חייהם , ויפה לו שעה אחת בתורה ועבודה מכל חיי העולם הזה .

* *

נדיבי עמי נאספו עם אלהי אברהם , ובבית אלהים עלו ברגש , כל העם מראשו ועד רגליו לכל מראה עין כולו הפך לבן , טהור הוא , כאלו באמת כל העדה כולם קדושים ובתוכם ד׳ , איש איש נרו (בוצינא קדישא) בידו , הגדול לפי גדלו והקטן לפי קטנו .

אלפי אלפים נרות של שעוה הדליקו בחצרות בית ד׳ *) אף על פי שכתוב בתורה : כל שאור וכל דבש לא תקטירו ממנו אשה לד׳ , (והשעוה הוא דבר היוצא מן הדבש) ;

הפתילות שלא הבהבו , מעשה ידי עסקניות של נשים צדקניות , המסבבות , שהורידו עליהם דמעות בשעת מדידת הקברים , ולא נסתם המעין גם בעת עשיתן , הפתילות הללו העלו עשן .

אד חזק וקיטור גדול בקיטור הכבשן עלה מן הנרות הקדושים הללו , השמימה , להוסיף הארה בנרות של מעלה , על פי הקבלה : דבוצינא

---

*) הנרות הללו נקראים „נרות נשמה" כמנהג הישמעאלים והפרסים שמדליקין נרות בעד המתים . וכבר דברתי בזה בארוכה בספרי "אגודה אחת" יעויי"ש .

מתדלקן ונהורין נהרין, כל איש ישראל לבש כתנתו הלבנה, התעטף בטליתו ויחגור ביזע, והבית מלא ענן.

הקולות מן התפלה זכה ושארי התפלות שיתפלל כל בן ברית על הפגימות שפגם כל השנה, הלכו הלוך וחזק כסערות תמן......

פתאום נשמע קול ברמה: קם רבי שמעון סליק ידוי לגבי עילא ושבח למארי עלמא.....

כל העם קם כרגע על רגליו, ופה אחד ענו ואמרו: קם רבי שמעון.....

דלתות ההיכל נפתחו ביד איש עתי דובין מצות פתיחת הארון בתליסר זוזי.

בפקודת הגבאי בחרשו, רזם השמש באצבעו לאצילי בני ישראל האלופים התורנים, לתת כבוד (לממון ולא) לתורה.

הוציאו כל ספרי התורות שבהיכל.

צאן קדשים עתירי קרתא עלו כבני מרון על מעלות ארון הקודש, לבושי לבנים, ועטרות כתנתיהם וטליתיהם – כסף טהור מעשה ארג כפי תחרא — התנוצצו מול פני המנורה הטהורה, כאבני המלואים אשר בחשן האפוד.

כל אחד מהאלופים התורנים האלה, לקח תורתו בידו (אבל לא בתוך מעיו) וכל בעלי העטרות (שעטרו להם אבות הכלה ביום התונתם) עטרו כתרו את רבי שפטיהו (דמתקריא בלשון חבה ואהבה „רבי שעפטעלע") הש"ץ הראשון דביהמ"ד הגדול, שהתחיל לנגן „כל נדרי" בנגון המסור מסיני,

ר' שפטיהו החזן ידבר והקהל יעננו בקול.

* *

*

בליל יום כפורים זה דהאי שתא. אחרי השמיע רבי שעפטעלע חוננו מקירות לבו „ יעלה קולנו מערב, ויבא צדקותינו מבקר ויראה פדיוננו עד ערב". מצאה נפש דוד צדקנו פדיום משאת ואנחה. וירכב על כרוב ויעף וידא על כנפי רוח. כי רוחו הטהורה עזבה גויתו הקדושה בליל קודש בבית קודש — בבית המקדש הגדול — ותעף לה למרום, למקום קדש הקדשים, תחת כסא הכבוד מבעד לכרובים.

ד

# אבד חסיד מן הארץ וישר באדם אין

איש אחד נאמן מהמתפללים תמיד בבית מדרשנו הגדול. גם כן בכותל המערבי סמוך למקום דוד חסידא עליו השלום, אשר בעיניו ראה כל המאורע מתחלה ועד סוף מעשה, סח לי כדברים האלה:

דוד חסידנו היה נוהג כל ימיו לעמוד על רגליו בשעת התפלה, ואין צריך לומר בימים קדושים ונוראים כימי הדין.

גם בליל יום כפור דהאי שתא עמד חסידנו זה על רגליו, עיניו נשואות למרום, ומתפלל מקירות לבו, קולו לא ישמע רק שפתיו נעות, ובקרביו יקדש אלהי הכבוד.

פתאום ישב דוד על הספסל ונשען על העמוד אשר לפניו. האנשים העומדים מימינו ומשמאלו השתוממו וירזמו איש אל אחיו, זה אל זה שואלים ואלו לאלו ממללים, וקרא זה אל זה (ברמיזה) מה זאת?

אחד מהמתפללים הבקיאים בהלכות גסיסה נגש אל דוד, ויתן אות כי „אפס הסיד".

כמרוצת הברק רצתה השמועה מכותל המערבי לכותל המזרחי, מימין לשמאל ומשמאל לימין, וממטה (עזרת ישראל) למעלה (עזרת נשים) „החסיד רבי דוד נוטה למות"

רעש גדול נשמע בין החיים, ואחר הרעש קול גדול ולא יסף „נשמת הצדיק רבינו דוד עלתה השמים"

לשוא נכה הזקן רבי אליקים געציל ראש השמשים להשתיק ההמולה, לשוא הכה ר' אליקים געץ שלנו בעצמו ובכבודו על הבימה, וישאג בקולו האדיר והזק: „הס! הס! אסור להפסיק ולדבר בשעת התפלה" כי אין שומע לו.

העבודה שבלב — זו תפלה — נפסקה, שצ"נו ר' שעפטעלע לא יכול לגמור את „היעלות" עד גמירא. וקולו נפסק באמצע החרוז, והיעלות הן נשארו קרח מכאן וקרח מכאן.

רבינו עובדיה המרא דאתרא, רבא דעמיה ומדברנא דאומתיה, קם ממקומו הסמוך לארון הקודש מימין הבית מבעד להעמוד, ונדחק בתוך הקהל עד סמוך לפתח.

גחן והרכין ראשו על פני דוד המהורים והלבנים כחיור תלגא, והטה אזנו על פי דוד, ושמע קול דממה דקה יוצא מפי החסיד בקול יונה הומיה:

אור זרוע לצדיק ולישרי לב שמחה, בידך אפקיד רוחי פדיתה אותי ד׳ אל אמת, שמח לבי ויגל כבודי, אף בשרי ישכון לבטח, בשלום יחדו אשכבה ואישן כי אתה ד׳ לבדד לבטח תושיבני, שמע ישראל ד׳ אלהינו ד׳ אחד״.

וידום דוד, אישתיק ונח נפשיה, ועפעפיו סגרו לנצח, נפשו יצאה בדברו. ונשמתו הטהורה יצאה **באחד**....

אז נשא רבינו עובדיה עיניו וידיו קודש למרום, ושתי דמעות מזהירות כטל הרמון שיורד על הררי ציון נפלו מריסי עיניו הכשרות והטהורות על זקנו הצח והלבן היורד על פי מדותיו, ובקול בוכים אמר: „אפס חסיד! פס שומר אמונים, הנה שאומר אמנים בכל כחו, מי יתן ואמות מות ישרים כמוהו, אשריך דוד בעולם הזה, וטוב לך לעולם הבא״

ומאי עמא דבר בהאי שעתא?

„החסיד רבי דוד מת בנשיקה בקודש, כמות שני בני אהרן בקרבתם לפני ד׳ וימותו, לאו כל אדם זוכה למיתה בנשיקה כזו, והלואי שיהיה חלקי עמו בגן עדן העליון״

כן אמר כמעט כל איש ישראל רברביא עם זעריא מכלא ונשיא, ואחרי מות הקדוש הזה, רצה כל אחד מהמתפללים בבית מדרשנו הגדול להיות חבירו בעולם הבא, ולטייל עמו בגן עדן העליון לאחר מאה ועשרים שנים....

רבי שמלאי איקלע לאתרן, ופריך: מה יום מיומים? מאי שנא היום מכל ימים? מפני מה לא אמר לו אפילו אחד מכל קהלא קדישא הדין — לדוד חבידנו — בשעת דחקו כל ימי חייו „כים אחד לכולנו פה בעולם הזה״? ומפני מה התענגו מדושני עונג אלה לבדם בתענוג אכול ושתו, עשו כל ימי חייהם חגים וזמנים לששון, טיילו בכל יום בגנים. אכלו משמנים שתו מעדנים, ואת דוד ההי וקים לא הזמינו לסעודה, אף כי נפשו יבשה אין כל זולתי להם הקלקל. כי פת הרבה במלח אכל, ומים במשורה שתה, וחיי צער היה, כדרכה של תורה, ומפני מה?..... ומפני מה?....

איהו קא מתרץ לה ואיהו קא מפרק לה,

ומאי קא מפרק לה?

„תיקו״

ואנן מה נעני אבתריה?

נבעי רחמא עליהו, ונימא: ונסלח לכל עדת בני ישראל ולגר הגר בתוכם כי לכל העם בשגגה״.

נאמנו דברי ר׳ חמא ב״ר חנינא (חולין ד׳ ע״ב) גדולים צדיקים במיתתם יותר מבחייהם.

## ה

# הלן בסתר, בצל שדי.

כדת מה לעשות באיש אשר כל הקהל הקודש חפץ ביקרו? גמירנא, „לוחות ושברי לוחות מונחים בארון", גם הגויה הטהורה של הנפטר רבי דוד חסידא לא הוציאו מן הקודש אל החול, אבל נתנו לה לינת לילה בצל שדי, מדור בפני עצמה לפי כבודה בקודש, כי בפקודת מורנו הרב רבי עובדיה המרא דאתרא נפתח הפשפש הקטן שבכותל המערבי המבדיל בין קודש לקודש, בין הביהמ"ד הגדול ובין תא הותיקין (ותיקין קלייזיל) שבבית, ששם מתפללים „שומרים לבוקר" כל ימות השנה חוץ מימים נוראים, משום שבימים ההם נחוץ לחזר אחר ש"ץ הגון, וחברה קטנה כהחברה ותיקין שבעירנו לא יכלה לשאת הוצאה גדולה כזו להחזיק על חשבונה ש"ץ כזה, ולכן זה השער פתוח היה כל ימות השנה, ובימים הנוראים סוגר על מסגר, בפקודת הגבאי ראשון דביהמ"ד הגדול ביד ר' זנביל המשגיח והרואה חשבון.

ואף שבאמת לא ידע ר' זנבל צורת אות חול וצורת מטבע ומכל שכן דכל שכן צורות סימני המספר שהמה חולין דחולין, מכל מקום היה ר' זנבל „רואה חשבון גדול" כל ימיו, וחשבונות בית מדרשנו הגדול היו שרירים וקיימים על צד היותר טוב כנהוג, בחתימת ר' זנביל עצמו כזה: נאום הקטן זנבל חופ"הק"ק במ"ק, כלומר במסירת קולמות, כי ר' זנבל לא רצה ללמוד על הכתב שהוא מעשה נערות — ודלא כר' מאיר — ומלאכתו מלאכת הכתיבה שהיא „מלאכת שמים" לדברי ר' מאיר, נעשית על ידי אחרים.

נחזור לענייננו: הפשפש נסגר על מסגר ביד ר' זנבל המסגר, וכל אנשי חברת הותיקין משמרים לבקר נכנסו להתפלל בבית המדרש הגדול, ואיש איש על מקומו בא בשלום, לשמוע אל הרנה ואל התפלה מפי חזננו רבי שעפטעלע יאריך ימים.

בליל יום כפורים דהאי שתא שנפטר בו חסידנו רבי דוד, נפתח זה השער בפעם הראשונה — ואולי גם האחרונה — בליל שבת שבתון, והדך השער הזה נשאו יקירי קרתא על כתף בדחילו ורחימו משא הקודש, גוית איש הקדוש, מקודש (ביהמ"ד) לקודש (תא הותיקין) באין מבדיל דבר חול בין קודש לקודש.

שם בתא הותיקין הניחו למשמרת מערב עד ערב שברי הלוחות, גופו של רבי דוד, סמוך לארון הקודש, בין מזרח למערב, מול פני המנורה, אשר בה יאיר תמיד הנר תמיד הדולק כל היום וכל הלילה.

# הבקר אור

## שנה שביעית

.........................

### תוכן הענינים

הבאים בחוברת שניה לחדש אקטאבער (מרחשון)

Дозволено Цензурою Варшава 28 Октября 1885. г.

# זֶמֶר נָאֶה

* * *

הירא את דבר יי ירגיל לומר זה הזומר בעת קבלת כל חוברת והוברת ממה"ע „הבקר אור" והוא מסוגל לנשמת החותמים ולגוף המו"ל, ומיוסד ע"פ סוד על פסוק ברן יחד כוכבי בקר,

אוֹדֶה לָאֵל לְבַב חוֹקֵר, בְּרָן יַחַד כּוֹכְבֵי בֹקֶר;
אוֹדֶה לְמַהֲלַלְאֵל סוֹפֵר וְחוֹקֵר, בְּהוֹפִיעַ שֵׁנִית אוֹר הַבֹּקֶר

שִׂימוּ לֵב אֶל הַנְּשָׁמָה, לְשׁוֹן קֹדֶשׁ חַיָּה וְקַיָּמָה, לֶשֶׁם שְׁבוֹ וְאַחְלָמָה,
וְאוֹרָהּ כְּאוֹר הַחַמָּה, שִׁבְעָתַיִם כְּאוֹר הַבֹּקֶר, אודה.

מִכִּסֵּא כָבוֹד חֻצָּבָה, הַנְּעִימָה וְהַנֶּאֱהָבָה, לָגוּר בְּאֶרֶץ עֲרָבָה, לְהַצִּילֵנוּ מִלֶּהָבָה
וּלְהָאִיר לִפְנוֹת בֹּקֶר, אודה.

עוּרוּ נָא הוֹבִילוּ שַׁי לָהּ, כִּי בְּכָל לַיְלָה, הִיא הָעוֹלָה לְמַעְלָה, לָתֵת דִּין וְחֶשְׁבּוֹן
מִפָּעֳלָהּ לְיוֹצֵר עֶרֶב וָבֹקֶר, אודה.

יְמָצְאָהּ מְטֻנֶּפֶת, מִמֻּגְרַעַת וְתוֹסֶפֶת, וּמִפְּנֵי גְּבִרְתָּהּ נִדְחֶפֶת כְּמוֹ שִׁפְחָה
נֶחֱרֶפֶת תָּמִיד בַּבֹּקֶר בַּבֹּקֶר, אודה.

יוֹצִיאֶנָּה מְקֻשֶּׁטֶת, כִּגְבֶרֶת שַׁלֶּטֶת, וְעַל כֹּל שׁוֹפֶטֶת, בְּרוּחַ נְכוֹנָה וְשׁוֹקֶטֶת,
לְהַבְדִּיל בֵּין עֶרֶב וָבֹקֶר, אודה.

הַנֶּאֱמָן בְּפִקְדוֹנוֹ, לֹא יַשְׁכִּין עַוְלָה בִּמְעוֹנוֹ, יַחֲזִיר הַמְּחִיר כִּרְצוֹנוֹ,
וְאִישׁ לֹא נָגַע בַּעֲוֹנוֹ וַיְהִי עֶרֶב וַיְהִי בֹקֶר, אודה.

וְהַחַיּוּ הָעֲנִיָּה, שְׂפָתֵינוּ הָעִבְרִיָּה, יְחִידָה תַּמָּה וּנְקִיָּה, וַאֲשֶׁר נַפְשָׁהּ לֹא חִיָּה,
אֵיךְ יִזְכֶּה לְאוֹר הַבֹּקֶר, אודה.

לייפציג, ניסן תרמ"ה.

ד"ר שלמה מאנדעלקערן

# בקרת לבקרת

## מאת ד״ר דוד שפירא. רופא – חולים בדינאבורג.

שירי גארדאן נהיו כעת לענין לפני מבקרים רבים לענות בהם, לא מפני שהשירים צריכים בקור כל כך, אלא מפני שהשעה צריכה לכך. בימינו אלה ירבו סופרי עמינו להביא במשפט את כל חיי-החברה וחיי-הדת של עם ישראל בין בפני עצמם בין ביחוסיהם לעמים אחרים, להביא במשפט את אשר הרו והגו עד עתה סופרים אחרים בענין הזה או את אשר כתבו הם בעצמם עד עתה. ולמען לא יבאו דבריהם על כל ענין וענין מהחיים האלה מקוטעים ונפרדים מבלי קשור ביניהם, על כן יתלו את דבריהם בשירי המשורר הזה אשר נושאם על פי רוב ענין אחד מהחיים האלה. והיו שירי המשורר הזה תקות חוט-השני אשר עליו יתרזו כפנינים את דבריהם המקוטעים — והיו לאחד, ולכן לא יתמה לבי על אשר יצא כפעם בפעם מבקר אחד לתבוע מהמשורר הזה עלבונה של תורה ועלבונו של כבוד ישראל; כי באמת לא להפרע ממנו יכוון המבקר, כי אם לחוות דעתו בענינים רבים מחיי ישראל. וגם אנכי, עקר כונתי בזה המאמר לענות גם אני חלקי בענינים האלה — והיו שירי גארדאן לי לקו, ועל כן לא אזכיר פה את שם כל מבקר, כי לא אחפוץ לגעת בכביד כל איש, כי אם אל הענין אשים פני.

כשאני לעצמי לא אמצא בשירי גארדאן מקום לבקר את ד ע ו ת י ו. לדעתי, משורר לחוד, ומחוה דעת בענין אחד לחוד. כאשר אפשר הוא לאינו-מאמין למצא את שיר „המשיח״ של קלאפשטאק טוב — מבלי אשר תחול עליו כל בקרת מ צ ד ה א מ ו נ ה, וכאשר יוכל אינו-מאמין למצא את „שירי תפארת״ של ווייזל טובים — מבלי אשר יבקרם מ צ ד א מ ו נ ת ו; כן אין מקום למבקר שירי גארדאן לבקר אחדי ד ע ו ת י ו אשר עליהן יסובו. המשורר יתן רק דברים להתפעלות הנפש, וכפי אשר ישים המשורר בדבריו את התפעלות הנפש בשלמותה לנגד עינינו ולפי יופי ומבחר הדברים וסגנונם יהולל המשורר. אם התפעלות נפשו היא או התפעלות נפש אחרים, אם תצדק בעניני ההתפעלות, או לא, אינו ענין להמשורר וגם לא להמבקר את המשורר. אם תבכה גם נפשנו במסתרים לצֶרס בת יופיטער אשר אבדה את פראזארפינה בתה ולא נודע אנה באה. או אם נצדיק את מלאך הדומה אשר חמד יפיה בלבה ויאספה אל ביתו, זאת לא זאת תטיב או תרע בעינינו את השיר „אם מבכה על בתה״; כי אם, אם הטיב או הרע המשורר בדבריו לצייר לפנינו את רחשי

לב האם השכולה והגלמודה, ואם הטיב או הרע לתת לדבריו סגנון נאה להענין - „בהקוצו של יוד" הפליא המשורר להעיר מיתרי לבנו בדבריו (אשר סגנונם הוא פלאי פלאים) כאלו היינו אנחנו שם, באותו מקום, באותו מעשה, באותו אשה; כאלו ראינו בעינינו את בת-שוע ביפיה והדרה, בנוולותה ובמר נפשה, והיינו שמחים בשמחתה, ומתאבלים עמה בצרתה; כאלו ראינו בעינינו את רב ופסי הכוזרי פוסל את הגט, ובקר רוחו לא חלי ולא מרגיש לאשר נפלה בת-שוע לארץ מתעפלת:

וַיִּרְמוֹז הָרַב לְשַׁמָּשִׁים שְׁנַיִם
וַיִּשָּׂאֻהָ וַיּוֹצִיאֻהָ עַל כַּפָּיִם:

כאלו ראינו בעינינו את בת-שוע עם שני ילדיה, משני צדיה ערומים ויחפים, מוכרת מזון, ומתהלכת קודר בגלל קוצו של יוד. בהשיר הזה מלא גארדאן את כל משאת-נפשנו ממשורר במדה גדושה, הן בבחירת דבריו, והן בסגנונם. ומה מנו יהלוך? אם לדין יש תשובה על כל המעשה הזה, כי לדעתי לא היתה בת-שוע מגורשת מאישה אף אם היה הלל נכתב מלא כדעת הז"ם והס"ם על פי השלחן ערוך; כי הלל טבע במים שאין להם סוף עוד בטרם מסר השליח להולכה את הגט ליד אשתו. — וזאת שנית, הן יודה גם גארדאן אשר נצרך לנו „טיב — גיטין" למען יכתבו השמות כתקונם ולא יבאו מגורשות ואינן מגורשות לידי חלוף. ומה נעשה איפא אם נוציא לאור „טיב גיטין" מתוקן ומהודר ע"י ה' גארדאן והרב בליוורפאל לא יהיה בקי „בטיב גיטין" (כאשר לפי הנראה לא ידע גם עתה מדין השולחן ערוך) ויכתוב הלל מלא? אז יפסול ה' גארדאן בעצמו, אם יהיה רב באילון, את הגט. ואם בת — שוע תתעלף ח"ו גם אז, אז ישא רב ופסי, אם יהיה משורר, את משלו על ה' גארדאן, וחרפתו אל חיקו תשוב. בכלל לו היה גארדאן בא לבקר אחר דיני ישראל, היה לי הרבה להשיב עליו, אבל אם הוא יבוא להלביש בשיריו מחלצות לרעיוני-רוח ולהתפעלות נפש איש ואשה, ובזה הלא יודה כל איש כי הפליא לעשות, אין לבקר אחריו. או האם באמת יכחשו מבקרי גארדאן כי החומרות הרבות של רבנינו לחג הפסח ולכל השנה יכסו דרך החיים וצעדינו יסבו, לא יוכל לא יגע בם איש בהליכתו, והחומרות האלה לא לבד שלא יתמעטו, עוד יתרבו מיום אל יום, ותחת משא לעיפה הזה יאנקו דום הרבה „אליפלט" והרבה „רב-קלמן"? אם יאנקו בצדק או ברשע, אחת היא לנו, אבל לאנקת דום הזה נתן ה' גארדאן קול נאקת חלל חורר כליות ולב, ועל זה נודה לו. ומה חפצו מבקריו? שאליפלט בעל העגלה לא יתרעם על אשתו שהלכה למרות חפצו למורה הוראה, ולא יתרעם על השמש אשר שם אותו בחצר המטרה, ובת-שוע לא תתרעם על קוצו של יוד אשר הוא הרג אותה וילדיה; כי אם, אשר אליפלט ובת-שוע יבכו על „ההגבלות המקיפות את צעדינו" ועל חורבן העיר ירושלים;

כי לוא נשאר ישראל על אדמתו והיה חי חיי - עם ככל הגוים, כי אז לא היה הלל בן עבדון בטלן וחדל - אישים, ובת - שוע לא היתה אומללה, כי אז היתה סנהדרין בישראל, אשר חבריה יודעים את החיים, ולא היה מקום לשטותו של רב ופסי, כי אז לא היה מקום כלל לדקדוקי עניות והבלים, שלא יוכלו להולד או להקלט במוחו של עם חי. — וכי בשביל כך תהפך אולת איש לחכמה ותנעם לנפש, יען כי קשרוה אחרים על לבו ולא הוא בעצמו ? משל למה הדבר דומה, לאיש אשר לא חפץ להטות אוזן לפטפוטי השדכן אשר הפציר בו לקחת אשה נערה מנוולת ומכוערת מלאה רשמי — אבבועות (פאקקענארבען) על לחייה והיא עורת עינים. וידבר השדכן על לבו לאמר: טענתך אין בה ולא כלום! כי באמת, המיועדת להיות אשתך יפהפיה היא. ורשמי האבבעות הם באים רק מזה שלא שמרו משמשי החולה אותה בהיותה חולה במחלת האבבעות מלחכך את פניה בצפרניה, ובקרעה את האבבעה מפניה בצפרניה השאירו האבבעות את הרשמים. ומה שהיא עורת עינים? היא כסבת שהכה שור את עיניה בנגחו אותה בקרניו. תמה אני, אם יאות גם אחד ממבקרי גארדאן להביא אל ביתו אשה כזאת רק מחכת התירוצים האלה. ומה דסני להם יעבדו לבת שוע, אשר כל חמדת החיים נאבדה ממנה ומילדיה, והנה היא גועת עם ילדיה ברעב, בערום ובחוסר כל, בגלל קוצו של יוד. וממנה ידרשו אשר תסתפק בתירוץ של מבקר, כי לולא הרשיעו לנו העמים, כי עתה היינו על אדמתנו והסנהדרין לא נתנו לרב ופסי לפסול הגט על כי חסר בו קוצו של יוד, לוא בא ה׳ גארדאן לבקר אחרי מומינו כי עתה אמרנו לו, כי המומים האלה עשו לנו משנאינו, כי לא בנו האשם אם חשך משחור תארנו כי משנאינו ומנדינו החשיכו אותו כשולי קדרה; ואז צדקנו! אבל כי בא גארדאן לתאר לנו לב נשבר ונדכה תחת תגרת ידינו המלאות מהמומים האלה, אז לא נועיל להלב הזה כל מאמר בהתנצלתינו. - או האם באמת צדקו מעשי „שמגר בן - ענת" בפשטו בגד ערומים בהתנכלותו ותרמיתו, יען כי הדר הקהל „צוררי ישראל אותו כוננו"? וכמה „שמגר בן ענת" יש בתוכינו? אם לא די רק בהזכרת השם „מכס - הבשר" „חברא קדישא" „בעלי - טובות" שבכל עיר ועיר, להביא זועה בלב כל שומעיו? האם לא נמצא בכל עיר ועיר „בעלי - טובות" האוכלים בשר עניים ודמיהם ימצו, וישתבחו בעיר כי כן עשו; בעוד אשר רגלם עקובה מדם עניים ונפשות אביונים ואין שומע ואין מרחם; וכי יפצה איש פה נגדם ויצפצף, יקראו לו „מסור" „נותן שם ישראל לשמצה בגוים". ויורדים עמו עד לחייו? מריה דאברהם! האם לא די עוד בכל הצרות והמגפות אשר תשתפכנה עלינו מארבע רוחות השמים, להביא מוסר - שדי בלבנו כי נחדל מעושק ידינו, ולא נתן לשה פזורה ישראל להיות לאכלה לאבירי - בשן מבני עמנו אשר יפושו בעגלי מרבק משוד עניים מאנקת אביונים? אבירי- בשן האלה יבלעו את כל. „מכס - הבשר" „מתנת עניים" „דמי - החיים - והמתים" ובטנם צבה מכל הטובות אשר ירבו לעשות לעדר - אדוני. מי יתן ויחדלו בעלי טובותינו מהרבות בעדנו תפלה וצדקה,

מהשתדל בעדנו, ומהוציא למעננו כתבי - עת; בכלל, מי יתן ויחדלו מהתעסק למעננו ומהקריב את נפשם וכספם לקרבן על מזבח אהבת ישראל, ויתנונו למשיסה ולבוז ביד עמי הארצות, כי עתה אולי יש עוד תקוה לנו כי ננצל מיד מהרסינו ומחריבינו. כי גם לארי טורף ולדוב שכול יש לב רחום; כהתימם שודד כנלתם לדרום ולאכול עד, באשר יטרפו עד לשבעה, לא יגעו בהנותר משיניהם; אך אבדון ושאול ובטן אבירי בשנינו לא יאמרו הון. אבירי בשנינו! את - המרעה הטוב ירעו, ויתר מרעיהם ירמסו ברגליהם; ומשקע מים ישתו, ואת הנותרים ברגליהם ירפשון, לא מלא עוד ספקם בכל אשר עשו בהימים ימי מנוחה - כמעט לישראל; כי אם גם עתה אשר ארי בחוץ שחל ברחובות, ובבית דבר וחרב ושן - בהמות, עתה, אשר כל לב רגש גם בעמים אחרים יחרד ויתר ממקומו לצרות ישראל; גם עתה יקחו אבירי - בשנינו את מוסר - שדי לנו, להם לקרדום, לחפור בו ממון וכבוד. במים העכורים האלה יצודו להם דגים, המה ישבנו בהיכלי שן ולא יחושו לצערם של עניים, אבל יאספו להם אספות „למען עמם" ויגזרו גזורות על הנרמסים ברגל, שלא ינוסו מתחת רגל רומסיהם; וכל הדיוט עשיר או עז - פנים יבא לתוך האספה בתואר שליח מאיזה צבור אשר לא שלחו ולא עלה על לבו לשלחו, והוא ישא דבריו בתוך האספה ויגזר גזרות ויחרוץ משפטים בשם כל ישראל. ועם ישראל הנאנח והנדכה תחת תגרת יד שוסיו, נושא עיניו אל ההרים לעזרה ולא תבא, יפנה על ימין, והנה מחתה, ושמאל ואפלה מנודח; העם הזה אשר כבר כלו עיניו מיחל לישועה ואין, העם הזה לא ידע מהאספה אשר רק ל מ ע נ ו ו ב ש מ ו נאספה, לא משבתה ולא מקומה. וכי יבא נדכה אחד אל אחד מבעלי האספה לשמוע מה בפיו, „שומר! מה מלילה, שומר! מה מלילה? לא יתנהו שומר הפתח לדרוך על סף ביתו, ואם יתן לו לבא אל ביתו יענה לו שליח הצבור הזה עזות, כי הדבר אשר דברו רוכבי שמים וארץ אלה בעזרתינו, דבר סתר הוא ואין דורשים במעשה מרכבה בשנים . . . ואם לא שפתים יושק גארדאן באמרו:

חֲדַר הַקָּהָל ! עֵת זָכֹר אֶזְכְּרָה
אֶקְרָא לִבְכִי וּלְמִסְפֵּד וּלְקָרְחָה
עַל שֹׁד בַּת – עַמִּי אֶהֱמָה וְאָרִיד ;

..........................................

..........................................

יֶתֶר מַס הַבָּשָׂר יֹאכַל מַס הַקֶּמַח
אֶת הוֹתִיר „עֵשָׂו" יֹאכַל „יַעֲקֹב" אוֹ „צֶמַח"
וּבִידֵי יִשְׂרָאֵל לֹא יִשָּׁאֵר מְאוּמָה.

בִּרְאוֹתֵנוּ רִגְעֵי אֶרֶץ בְּעָשְׁרָם יִתְהַלָּלוּ
אֲלֵיהֶם לֹא תִגַּע יְפוּשׁוּ , יִצְהָלוּ
וַעֲרֵמִים תַּפְשִׁיט , וּמֵרָעָב תִּמְנַע לֶחֶם ;
הֶעָנִי יִתֵּן מַעֲשֵׂר , הַמִּסְכֵּן תְּרוּמָה ,
הֶעָשִׁיר לֹא יַרְבֶּה , לֹא יִתֵּן מְאוּמָה —
הֶעָמוּס מִנִּי — בֶטֶן , הַנָּשׂוּא מִנִּי — רָחַם ;

.................................................

.................................................

בִּרְאוֹתֵנוּ הָרַבָּנוּת קוֹמְמִיּוּת הוֹלֶכֶת
וְהַמְּלָאכָה נֶאֱנֶקֶת בְּצִינֹק וּמַהְפֶּכֶת
וּנְתוּנָה לְמִרְמָס כְּרֶמֶשׂ וָשֶׁרֶץ ;
בִּרְאוֹתֵנוּ כָּל זֹאת אֵיכָה לֹא יַעַל
עַל לִבֵּנוּ לֵב בָּשָׂר דְּבַר הַבְּלִיַּעַל ;
הַאֻמְנָם יֵשׁ דִּין וְיֵשׁ דַּיָּן בָּאָרֶץ ?

.................................................

.................................................

כִּי מִפְּנֵי הָרָעָה הֶעָשִׁיר יֵאָסֵף ,
רַק עַם עָנִי וָדָל צָפוּי אֶל קֶרֶץ ,
בִּרְאוֹתֵנוּ כָּזֹאת יֵשׁ אֲשֶׁר יַעַל
עַל לִבֵּנוּ הָרַע מַחֲשֶׁבֶת בְּלִיַּעַל :
הַאֻמְנָם יֵשׁ אֱלֹהִים שֹׁפְטִים בָּאָרֶץ ?

.................................................

.................................................

מי יתן לנו תחת כל אלף „מבעלי - טובותינו" משורר אחד כגארדאן , עם לב רגש כמוהו , כי עתה אולי לא אכלו העניים רק עצמות , והיה לנו גם שריד כמעט מכל חילינו אשר יאכלו זרים .

אך חכמי וסופרי עמנו ומבקריו המה אסטנסים ואניני - הדעת עד להפליא ודורשים רק סבלנות מאחרים בעוד אשר הם בעצמם לא יסבלו כל דעה אחרת אשר לא כדעתם , ואם גם יתהפכו כחומר חותם ברעותיהם ויכשירו היום את אשר הטריפו אתמול , אין לשומעיהם אלא לקבל את דבריהם כאלו נתנו מפי משה מפי הגבורה , ואין להרהר אחריהם אפילו כמלא - נימא . — זכרוני לפני

איזו שנים, אשר אז אסרו סופרי עמנו לדבר בשפת יהודית, וכל אשר עשו הגוים היה קודש קדשים ורק באשר עשו אבותינו נמצא תפלה, דת - קודש היתה למרמס והתלמוד היה למדרס תחת כפות רגלי כל מבקר הדיוט. כל אשר עשה בן ישראל היה הוללות וסכלות, ובכל גנבה וגזלה אשר עבר עליהן איש ישראל היה חייב התלמוד אשר לא ידעו ממנו אבותיו ואבות אבותיו של הגזלן והחמסן, אז כאשר קם איש לאמר, אשר מודה הוא כי חסרונות רבות תמצאנה בבית ישראל והרבה מעשים אשר לא יעשו ימצאו בישראל, אבל לא משרע"ה ולא התלמוד חייבים בזה. . א), האם לא ימצא בגוים כל עושה רע? האם נמצא בהם רק טובים ונכוחים? האם כל הגנבים והגוזלים והחומסים מבית ישראל יצאו? ב), ואם נניח אשר ירע ישראל לעשות מכל העמים, לא יאשם התלמוד, אשר הוא לא יצוה לעשות רע; כי אם אשמות הנה הצרות המקיפות אותנו מבחוץ אשר לא יתנונו לשאוף רוח ויתנונו רק לעבוד בזעת אפים, אבל לא לאכול לחם בזעת אפינו זאת, הצרות המעיקות אותנו מיום צאתנו מבטן אמנו, שלא חטאנו עוד כל מאומה, עד רדתנו קבר, הצרות אשר לא יתנונו לכלכל נפשנו ככל הגוים אשר סביבותינו, אז עפרו בעפר את האיש הזה, ועתה שבו המעפרים לזעוק חמס על האומר כי אם באמת לא משרע"ה ולא התלמוד חייבים במומם של ישראל ורק הצרות הסבו אותם, ואף גם זאת המומים מומים הם ורשות לו לאיש אשר המומים האלה ידאיבו את נפשו לצעוק מכאבו. כאלו לזאת תקרא אהבת עם, אם תאמר כי לא נמצא כל חסרון בו וכי הוא כלו טוב; וכל מה שיעשו עמים אחרים רע הוא.

זכורני אשר מותר היה לקרוע את התורה קרעים קרעים וכל מבקר הדיוט הגיה בתורה כחפץ לבו ואין מכלים, להוציא מהפסוק בירמיה; „איכה תאמרו חכמים אנחנו ותורת ה׳ אתנו אכן הנה לשקר עשה עט שקר ספרים" כי התורה נכתבה בימי ירמיהו ועוד מציאות רבות כאלה, לדבר הזה קראו „בקורת", ומצוה היה לבקר; יען כי גם העמים יבקרו, אם נמצא בתלמוד ירושלמי על הנשים „דיינו שמגדלות את בנינו ומצילות אותנו מן החטא", מאמר כולל בקרבו יעוד הנשים לפי דעת ישראל; „להעמיד לנו דור כשר וישר"; מאמר אשר לוא חכמו השכילו בו אנשי דורינו, כי עתה מצא אשר יש להנשים עוד הרבה ענינים לענות בהם מלבד לרוץ לבית — מדרש החכמה (כי כל איש אשר היה לו בת ולא הפץ להיות סכל טפש או משגע בעיני הדור החדש, מוכרח היה לשלוח אותה נגד חפצו ונגד יכלתו לעיר המלוכה לבהמד"ר) כי יש ויש להם ועוד נעלה ונשגב מיעודו של האיש; „תנו לנו אמהות טובות, ואנחנו נתן לכם אנשים טובים, „יאמר הפלסוף הצרפתי; מצא אז מבקר אחד את המאמר מהתלמוד הזה ויתנהו לשמצה, יען כי ממנו נראה את שפלות מעמד הנשים בעיני התלמוד כי נתן את האשה לקתון של שופכים. — ועתה נפש היפה של האסטנסים הזה איננה סובלת חטא גארדאן באמרו אשר אשת ישראל „לא תצא מחנותה אנה ואנה" „כל כשרון לך חסרון, דעת מגרעת קולך ערוה וכו'" וכדומה חטאים גדולים

אשר חטא גארדאן.

זכורני אשר עקירת הרים וטחינתם זה בזה בסברא מהרמב"ן, הרשב"א והר"ן, ושל אלה האחרונים „פרי חדש" „אורים ותומים" „כרתי ופלתי" „שאגת ארי'" וכדומה היתה מונחת בקרן זויות, כי בכל דבריהם אין ענין הנוגע לשאלות החיים של דורנו ושאלת ההשכלה של שנת המאה התשע-עשרה, אבל כל מה שהיה נכתב „בהחלוץ" היה קודש קדשים, כל מה שתלמוד ותיק חדש שם. היה קב ונקי. לבעל „החלוץ" היה מותר לסחוב את התנאים ואת האמוראים בכבלי ברזל לשיטתם, ולא הכלימו אותו מבקרי זמנינו, וכל זה למה? מפני שבעלי „החלוץ" עשו מבעלי התלמוד בחורים עניים, ממיר, איישישאק, וואלאזין ושפכו קתון על פניהם, עד כי גם החכם גראטץ, אשר גם הוא לא יפרוש את עצמו מלהגות ומלתקן בתורה ותלמוד ככל העולה על לבו, מצא את סאת החלוץ גדושה (א). ועתה האסטנים, מכבד ומעריץ את „החלוץ" הזה, לא יסבול את התנצלות גארדאן על שבחר ליסוד דבריו איזה מזמורי תהלים, בעוד שלדעת המבקרים החדשים — ה' גראטץ וכדומה — אין כמעט אפילו מזמור אחד בספר ההוא שנכתב בימי דוד.

זכור אני אשר אסור היה לו לבן ישראל לתת תפלה ח"ו בחוקות הגוים, כי כל מה שנמצא בהם ימצא גם בנו. להם יש כהנים ולנו יש בני אהרן, אף כי המשל הזה הוא משל בחרס הנשבר, כי בני אהרן מבלי נחלה ומבלי חלק המה רק מורי העם הזה מאשריו ומדריכיו, „כי שפתי כהן ישמרו דעת ותורה יבקשו מפיהו". — להגוים היה ריב בין מלכותא דארעא ובין מלכותא דרקיע. (גייסטליכקייט) וגם לנו היה ריב לשאול עם שמואל, לדוד עם נתן, לצדקיהו עם ירמיהו. ומה בזה אם גם מהמשל הזה דליו שוקים? כי שמואל לא נהנה משל אחרים והזהיר מלהמליך מלך אשר יהנה מהעם ולא יביא לו כל תועלת, ואעפ"כ המליך בעצמו מלך, יען כי חפץ בו העם, אבל רצה כי גם המלך הזה לא יעזוב את מצות אלהיו אשר אך בהן חיי רוח העם. נתן לא הוכיח את דוד על אשר לא כרע ברך לפני הכהנים כי אם על חטא שחטא בבת-שבע וגזל כִּשְׂבַּת הָרָשׁ. ירמיהו לא חפץ להכניע את צדקיהו תחת יד הכהנים· כי אם להניא את לבבו מהתחבר אל מצרים ואל כוש ולמרוד בבבל. ולהיות אח"כ עבד למצרים, אשר הבל וריק יעזורו, תחת היותו כפוף תחת כנפי בבל, הנשר הגדול הסוכך באברתו על כל הכפופים תחתיו, הוכיחו לשחרר העבדים, לשמור את השבת למען ינוח עבד ואמה, שור וחמור. בכלל לא נמצא בכל נביאינו, בעלי מלכותא דרקיע, אשר הוכיחו את העם הרבה על אשר לא ישמור את המצוות אשר בין אדם למקום, כי אם „רחצו, הזכו, הסירו, רוע מעלליכם מנגד עיניכם" „הגיד לך אדם מה טוב ומה ה' דורש ממך, כי אם עשות משפט

---

א) עיין גראטץ, געשיכטע דער יודען, חלק רביעי, נאטע 22, צד 479 — 80.

ואהבת חסד והצנע לכת עם אלהיך" — ועתה כבר להאסטנים שלנו לישא את החטא שחטא גארדאן, אשר נתן בפי צדקיהו „היושב בדד ועור בבורו, עולם חשך בעדו, תקותו אבדה ורק קורות הימים הנוראים שעברו חיות עוד בזכרונו ומיסרות אותו מוסר אכזרי", דברים מצדיקים את נפשו נגד ירמיהו, בחפץ נטוע בטבע, לגול מעצמו את האשמה הגדולה והנוראה, אשר בחטאו נכבשה ארצו ונשברה ממלכתו, נבקעה ירושלים ונפלה בידי צר, נשרפו באש בית אדוני ובית המלך, נגרו על ידי חרב רבי המלך, נגלה ישראל מעל אדמתו ובני המלך נשחטים נגד עיניו.

זכור אני, אשר יען כי היו חסרים לנו סינאדים, ואם כן לא היה ח"ו ישראל ככל הגוים אשר סביבותינו, על כן הסכימו רבני אשכנז להתאסף ולתקן בדת. מי לא ידע או יזכור עוד את האספות בברוינשווייג, לייפציג, אוגסבורג וקאססעל. שמה ישבו למשפט מורינו ומנהלינו בדורינו במקום רבינא ורב-אשי בזמן קדום, כי מצאו הלומדים האלה גמרא מפורשת „יפתח בדורו כשמואל בדורו" ואם כן ממילא מובן כי יכול לתקן האלדהיים שיחללו כל בני ישראל את השבת כאשר תקן הלל פרוזבול, וגייגער בדורו כשמאי בדורו, וכל רב דאקטאר היה כשמעיה ואבטליון, וכל קוצץ בנטיעות היה להם לראש; אז גמרו רבים מהם אומר להשבית מישראל מועד ושבת, להשמיד מתפלותינו זכר לחורבן קדשינו ולהחזרת עבודתינו. ומבקרי דתינו בארצנו ראו את המציאה הזאת ונפלו עליה כעל מטמונים, ותומ"י שפכו לעג כמים על התלמוד ועל נושאי כליו, על רבנינו ועל השלחן הערוך לפנינו אשר לא לפי רוח זמננו ערוך הוא, ומטעמיו לא ינעמו לחיך חוקר-חפשי ממאה התשע-עשרה. רבני זמנינו היו בעיניהם כבלויי — סחבות, שארית פלטה מבגדים עתיקי — יומין אשר בימיהם נחרבה ירושלים ונגזרו י"ח גזרות, אשר אין להם כל טעם וכל ריח בזמננו, כי ימים טובים היו ימי הסינאדים לישראל. היהודים אשר באשכנז לא ידעו די תודה להשיב אל חיק אלה המשיבים להם במקצת משפט — אדם אשר נגזל מהם זה כמה, וכמעט שהיו משוגעים ממראה עיניהם, כי יש אנשים בתבל אשר יחשבו גם אותם כאנשים. ולמען השב תודה אל חק מטיביהם אלה, ולאסקער, למשל, הוכיח לביסמארק על פניו, לבשתו ולבשת כל עם אשכנז, שהוא איננו פאטריאט כאשר נחוץ להיות. ויהודי ארצנו רקדו כאילים נגד אור הלבנה הזה ונהיו לרופים יותר גדולים מכל הרוססים. ונקרו את עיני איש ישראל אשר יש לו רחיים על צוארו וטפלי תלוים ביה, והאמלל חגר שארית כחו להביא טרף לביתו ולהחיות את אשתו ועולליו הרכים, ויטלטל ממקום למקום ומדחי אל דחי; ובהיותו משלח ונעזב אין תומך בידו ואין מי ינוד לו, לא נשאר לפניו בלתי להאחז במקום שהיהודים יושבים צפופים, וגם פה, או להחזיק חנות (אבל על חנות אחת שבע עינים), או לכונן בית-מַרְזֵחַ (שענקע), כי ת"ל בארצנו יוכלו להפתח מספר הבתים בעיר, בתי-מרזח, והמה יהיו תמיד מלאים צאן-אדם, לא לבד בהערים שהיהודים יחזיקו בתי-מרזח אשר על היהודים יאמר

כי מכריחים הם את הגוים לשתות יי"ש, כי אם גם במאסקווא, פעטערסבורג, קיעב וחרקאוו. והנה פתח האיש הזה לו בית - מרזח עפ"י חוקי ודת הארץ, עם ביללעט על הכותל, והיה לילדיו לחם לאכל, ובהעיר ההיא היה בן - חיל עם כפתורים אשר בקר מדי יום ביומו, לא את בית מדרש ההכמה, כי אם את בית - המרזח של יאנקעל שענקער הזה, והבן - חיל הזה קנא בבן - חיל אחר אשר רכב על סוס יפה והוא הולך על הארץ כיהודי ולא יוכל לצהול אל כל בתולה ואל כל אשה עם דהרות דהרות סוסו, ועל כן לוה מיאנקעל שענקער סך מאה רו"כ על רבית, וקנה לו סוס ורכב עליו ומצא חן בעיני הבתולות בהעיר הזאת, ולרב יאנקעל שענקער היה מזה חמשה ר"כ על מצות לחג הפסח, אבל בהגיע תור התשלומין נמנע בן - החיל הזה מלבא לבית - המרזח, כי לא יוכל לראות בפני בן - ישראל (אבל בבת רב יאנקעל שענקער ראה כמה פעמים והחליקה על לחייה), ועל כן נמנע מלשתות יי"ש (לצני הדור אומרים, כי משרתו הביא לו בכל יום בקבוקים שנים שלשה מלאים יי"ש, אבל זה שקר, כי בביתם לא ישתו הרוסים כל מאומה כ"א בבית השענקרים היהודים אשר יכריחו אותם בערמתם ובנכליהם). וכאשר היהודי הארור החל ללכת לבית הנזיר לתבוע ממנו את ממונו, שסה הוא בו את כלבו, וישחקו כל היושבים אצלו כי מוג - לב היהודי אשר יירא מכלב נושך. בפעם השנית, אמר לו, כטוב לבו ביין, כי הוא אינו חייב לו ולא כלום, וקלל אותו בשם „ראכטאוושציק", וכאשר החל היהודי לתבוע עכ"פ את הקרן וינכה לו את הרבית והוא פשט לו את הרגל, ומסר היהודי את שטרו לבית - דין. ותהום העיר על השענקער והראסטאוושציק אשר יחפוץ להביא שואה על בן חיל כשר וישר אשר תמיד הראה פנים שוחקות לכל יהודי ואכל אצלם בשבת גם דגים גם ירקות וגם קוגעל, ולא אחת ולא שתים יצא במחול עם בתולה עברית גגד חבורה גדולה ולא בוש. ולאיש אשר אלה לו הרהיב עז בנפשו שענקער וראכטאוושציק לגשת לתבוע את ממונו ולשומו לשמצה בעיני השופטים. היש „חלול השם" גדול מזה? מה יאמרו הגוים על עזות גדולה כזאת? האם אפשר להם ליתן ליהודים, עלוקות כאלה, לגור במקום מושב הרוסים האמתים ולחבל ח"ו את צניעותם ותומתם? זה הוא „טבע - יהודי"! והיפלא, איפוא, אם חרבה עירנו ושמם בית מקדשנו והגלינו בין הגוים ותקפו עלינו צרות עד אין מספר? לא נהיה שענקערים וראכטאוושציקים, ויאהבו אותנו הרוסים ממש כנפשם, כי הן עומדים הגוים ומצפים רק עד אשר נכרות פאותינו ונקצר את מלבושינו ונשלח את השענקעריסמוס מעל פנינו ולא נהיה ראסטאוושציקים, ואז ישקו אותנו תמיד מנשיקות פיהם ויחבקוני בזרועותיהם כאחים מלידה ומבטן; כי כן אמר רוסי אחד בפירוש לאדוואקאט או לפאדראצשיק יהודי פלוני אשר בא הרוסי אליו לבקש ממנו טובתו בלי כסף ובלי מחיר, אז אמר לו הרוסי הזה כי הוא לא יכיר בו כי יהודי הוא והלואי שיהיו כל היהודים כמוהו, כי אז פסקה כל שנאה מקרב הארץ וגר זאב עם כבש ונמר עם גדי יחדיו, וכל זה למה? מפני שהוא איננו לא שענקער ולא ראסטאוושציק. — כי הוציא איש

רוסי לאור מכתב — עת, ולמען הרבות לו קוראים מבני ישראל או אולי מטוב לבו עליהם מטעמים אחרים החל לישא וליתן במכתב - עת שלו על „שאלת היהודים" עם סבר פנים — יפות להיהודים ; אם „המגיד" או „השחר" ידברו על שאלות היהודים זה כמה וכמה שנים, ודרשו וחקרו עליהן, ובשום לב ורוח ישאו ויתנו בהן — אין איש שם לב עליהם, ואם ישים לבו ואזנו אליהם יעשם כמשפך שמכנים בזו ומוציא בזו, כי מה מנו יהלך מה שיכתוב סמאלענסקי, זילבערמאנן, צעדערבוים וכדומה, יהודים האמונים על ברכי התלמוד ואינם יודעים א"כ לא משאלות היהודים ולא מעניני התלמוד, אבל הנה יצא בן - חיל שר - אלף, אשר נתפטר מעבודת הצבא ונהיה למו"ל, אז יכבשו כל קוראי דבריו מבני ישראל את פניהם בקרקע ויאמרו „הן" „הן" לכל אשר יכתוב. ובפרט אם מבטיח הוא במכ"ע שלו כי הוא יאהב את היהודים כנפשו וכי זה כמה וכמה שנים (עוד בהיותו שר אלף) נתן אל לבו : מדוע היהודים מוכים ומעונים, עם היותר מוכשר והיותר טוב יהי מדרם לרגלי כל עם ועם? הדבר הזה נתן אל לבו וישב בהביבליאטעקען וילמוד גם את התלמוד וגם את השולחן ערוך, וידרוש ויחקור ויבא לידי הדעת : כי אם לא יבדלו בני ישראל מהעמים ויאכלו וישתו עמהם, לא ישמרו את השבת ביום השביעי ולא ילמדו את התלמוד ויקחו למעשיהם לקו את דברי המוסר מברית - החדשה וישאו נשים נכריות ובנות ישראל תנשאנה לגויי הארצות, אז יוכלו להשאר יהודים אדוקים באמונתם ובאלהיהם ואעפ"כ יאהבו הגוים אותם. חכמי ישראל ראו דברים כאלה יוצא מֵעַט אינו - יהודי וישמחו לרוח החופש והדרור אשר יפח עתה במלא רוחב ארצנו כבצרפת ענגלאנד ואשכנז. ואם היה אחד מהם משורר, אז ישיר על השמש שהופיעה בקרניה על כה"ע ומוטות כנפיה פרצו מלא רוחב ארצנו. החכמים מהרו וגלחו את זקנם וידברו רק רוסית, ואם גם רבים מהם אמרו „סבולת" תחת „שבולת" או להיפך ונהיו לצחוק בעיני הרוססים הנאורים — מה בכך? „מעט מעט נהיה ככל הגוים אשר סביבותינו". ההכמים החלו לאכול אצל הגוים את מטעמיהם, מטעמים אשר לא באו אל קרבם ואל קרב אבות אבותיהם. ואם בעל נפש אתה, הקורא! שער בנפשך, איך טעם האוכל הזה לחכם, וכמה צנצנת יי"ש שתו אחרי כן עד אשר ירדו המטעמים אל קרבם, אבל מה לא יעשו החכמים האלה למען הסר מאחיהם חרפת שכניהם? ובכן סבלו החכמים צחוק הרוסים על „הסבולת" שלהם וחסרון העכול, והכל למען ישיגו היהודים שווי - הזכיות! הקריבו אפוא אתּ נפשם לקרבן על מזבח אהבת עמם. והעם אשר לא הרגיש כל מאומה מהקרבן הזה, וריח הניחוח לא עלה לרצון לפניו, את העם הזה קללו החכמים האלה בשם „עם - קשה - עורף", עם אשר לא יחוש למטיביו; כמה צרות יסבלו החכמים האלה על עמם, כמה היה טוב להם להחכמים, אם היו גוים (יהיו גוים ומי בקש זאת מהם היות יהודים? אנכי לא ראיתי עוד את השליח אשר שלח הצבור אליהם לבקש ולהתחנן מלפניהם שיהיו יהודים ויקריבו את נפשם לקרבן למען עמם), והמה ישארו יהודים רק למען עמם. ועד מתי יקשו היהודים את ערפם ויחזיקו

עוד בנושנות? איך יאהבו הרוסים את היהודים, אם היהודים יתפללו לה' שישוב לירושלים עירו? ויבקשו עוד כי תחזינה עיניהם בשובו שמה ברחמים? היש לך מרידה גדולה כזו? ויחפשו עולות, וחפשו חפש מחופש על ישראל ועל התלמוד ועל השלחן ערוך. ואם מצאו עוד מאמר בהתלמוד כמו „הדביק שני רחמים וכו'" נפלו על המציאה ונתנו את כל התלמוד לשמצה, כאלו לא נמצא בכל התלמוד הים הגדול הזה, יותר „מהדביק שני רחמים", וכאלו הדבר פשוט, אשר „הדביק שני רחמים" הוא טפשות, וכאלו בכל ספרי הגוים יש רק חכמות, וכאלו החכמים האלה בעצמם ידברו כל היום וכל הלילה רק פלסופיא ודברים העומדים ברומו של עולם. ויוציאו משפט, כי היהודים ככלים, מבוערים, מקשים עורף ואינם שמים לב לדברי חכמים. ובכן היו לבני ישראל בימים האלה, ימי האור והחופש עוד, מלבד הצרות והרדיפות מכל העמים אשר סביבותיהם, בוז ונאצה ממהרסיהם וממחריביהם אשר מהם יצאו. תקונים! תקונים! צעקו כל החכמים העברים בארצנו מכל צד ומכל פנה, תקונים בדת, תקונים בחיים! היו דומים לגוים, התקרבו אליהם ויקרבו הם אתכם; נרוץ אחריהם והם ימשכונו אהבה, באלו היו כל הגוים טהורים וקדושים ולא יחפצו בנו רק מפני שטהורי - עינים הם מראות ברע, ואם נרחץ, נזכה, נסיר רוע מעללינו מנגד עיניהם, יחבקונו בזרועותיהם הפתוחות. — נשתנו העתים ונחלפו הזמנים, החכמים העברים ראו כי אעפ"י שחרפה הוא להזכיר במאה התשע - עשרה זכר שחיטת קרבנות, מותר הוא לזבוח זבחי אדם – יהודי; ראו, כי במדה הזאת שיתרבו אנשים המצטערים לצער בעלי חיים, „במדה הזאת יהיו בני אדם הפקר כעפרא דארעא וירמסו כטיט חוצות • העגלון היהודי יענש עונש כסף ועונש הגוף על אשר, למען תת לילדיו הקטנים להם, העמים על סוסו משא חצי פוד יותר מדי, המדקדקים בצער בעלי חיים יתאזרו להמציא לבהמה שחיטה יפה, וימצאו את השחיטה אשר אנחנו היהודים שוחטים את הבהמה לאכזריות נוראה, כי לפעמים הבהמה עודנה מפרפרת אחר השחיטה וסובלת לפי דעתם עוד עוני וצער, ויתאזרו למחות בידי חכמים פיזיאלאגען לנתח בהמה ועוף, אף כי הנתוח הזה מביא גאולה לאדם מכל מחלה וכל מדוה, כידוע ברפואה. אבל אסור הוא, לפי דעתם לענות בהמה ועוף, גם אם התכלית טוב, אך היהודים בני - אדם גרועים מחיתו ארץ, מוכים, נגשים, נענים ומומתים, וילדיהם, שלא טעמו טעם חטא, ירוטשו ויושלכו לבארות מים, זובחי אדם עגלים ישקון! — באמת הראו עתה פנים זועפות להמשכילים העברים כמו להיראים, אך להמשכילים היו הפנים הזועפות של האומות עוד רע מלהיראים, כפל כפלים. באהת, כי היראים לא יתערבו כל כך עם האומות ויראו איפוא את הפנים הזועפות רק בזמן שיש להם דין ודברים עם האומות, וממילא לא ירבו לראות את הפנים הזועפות האלה כאשר יראו אותן המתחכמים, יומם ולילה. שנית, היה להיראים לב לבטל גם הם את מבטליהם, כקליפת השום. מי יבטל אותי? אשר אבותי עמדו על הר סיני ולא גדלו חזרים, ואבי טרח ועמל בזיעת אפו להביא טרף לביתו למען גדל ולמען חנך את בניו עפ"י תורת אדני התורה אשר

היא גם היא אור לעמים אחרים . ואם נשאר לאבי זמן מה מעבודתו כל היום לא שחק בקלפים ולא יצא במחול , כי אם אמר תהלים ומעמדות או למד פרק משניות ; וגם אנכי לא איגע לריק , לא ארכב על סוסים , ולא אגדל כלב רע בביתי לשחק בו (בטול - זמן מושכל מאד במאה התשע - עשרה , אשר אותו למדו משכילינו ובחרו בו יותר מבאמירת תהלים ומעמדות , ורק מפני שהגוים עושים כן ; ולוא עשו הגוים להפך , כי עתה הרבו משכילנו חוכא וטלולא על היהודים המשחקים בכלבים , ואמרו שמפני זה ילך זרזיר אצל עורב — ) כי אם אשא ואתן באמונה , אתן צדקה לעניים , אגמול חסד אם אוכל , ומה לי אם החוטם האדום יבטל אותי ? איזו יתרון יש לו עלי ? וכי באמת יש חכמה גדולה באמירת „שבולת" ? או האם באמת יצדקו הגוים אשר ישקצו את זוהמת היהודים אע"ר בדו מלבם ? הן היהודי מצוה גם על פי דתו לשמור חוקי טהרת הגוף ונקיות הידים , היהודי לא ישב לאכל טרם ירחץ כפיו , לא יבוא לבית התפלה טרם יטול את ידיו , אבל אם גם נניח כי צדקו בדבריהם כי היהודי מזוהם הנהו , הן מזוהמא אפשר להטהר ע"י רחיצה , אבל מי ומה יטהר זוהמתם ? או האם באמת אסור הוא לעשות סחורה עם מכנפים - ישנים (אשר שגורה החרפה הזאת לנו על שפת הגוים), אבל מותר הוא לקחת כסף חברו אשר זכה ממנו בגורל ההאזארד ? או האם המציאו דוקא הרומענים והאשכנזים בחכמתם ובהשכלתם את החוטם הקצר ? ואיזו גנאי וחרפה יש בחוטם ארוך ולב טוב ? ואיזה יתרון יש בחוטם קצר ופה דובר נבלה ? ואע"פ שחוטמי ארוך , יודע אנכי בעצמי אשר אם יצטרך הרומעני לטובה ממני , יתרפס לפני ! ואם אצרך אנכי לטובתו יבקש ממני שוחד , גם אם חוטמי יהיה קצר . כי גם הרומענים הצדיקים ישנאו ויכו רק יהודים אשר אין להם כסף , והיהודים אשר יש להם כסף , אע"פ שחוטמם ארוך , יעמדו במקום גדולים ויהיו לבאראן , לשטאטסראטה וקאמערציענראטה . אתאזר איפוא גם אנכי להשיג כסף רב , ואז אמצא גם אנכי חן בעיני הגוים החכמים והמשכילים , כי מה השיג פלוני היהודי „ אשר חוטמו קצר וכל זוהמא אין בו , והוא יחכם משבעה משיבי טעם , ויאמר „שבולת" עם כל הפרטים והדקדוקים , אבל אין לו כסף ואין לו ג"כ כל מכיר ומודע אצל פלגש אחת מהשוטרים והשופטים הגבוהים ברומעניען ? הנה כל תקותיו היו מאפע והפצו מפח - נפש „ חפץ במשרה ולא נתנו לו , ובכל שאלותיו ובקשותיו רק תשובה אחת מספקת נתנו לו : מה נעשה ? חוק המלכות ברומעניען לא ירשה למלא שאלה כזאת ליהודי ? צר לנו מאד לראות גם אותך נושא בעול החוקים הלא - טובים אשר ליהודים , כי באמת לא כונה הממשלה בחוקיה , על היהודים חכמים כמוך , כי אם על היהודים הנבערים מדעת (והשטאטסראטה ? והקאמערציערנראטה ? . . . . . .) אבל מה נעשה ? הן קצר יד כל מחוקק להבדיל בחוק בין אנשים פרטים וביוצא מהכלל , ואם כן יספה לפעמים צדיק עם רשע , חכם עם כסיל , חכי עוד מעט ; כי הנה יושבים קאמיססיאנען לחקור ולדרוש ולהוציא לאור משפט היהודים „ועוד מעט יְרָוַח לך" , והוא ישב ויחכה עד אשר

תזורק שיבה בבני בניו כאשר חבו אבותיו ואבות אבותיו. אבל זה בעל הכסף נהיה לשטאטסראטה עוד בטרם כלתה הקאמיססיאן את מעשיה. אלה תולדות צדקות הרומענים המבוזים והשאטים אותנו מסביב והמבטלים גם אותי. אם יהיה לי כסף, לא יבטלו אותי כלל ואם לא לא תועיל כל תחבולה למצא חן בעיני הצדיקים האלה, כי חכמתינו בעיניהם תסרחה וצדקותינו רשע-כסל ואנחנו בעיניהם כקוץ מכאיב. ואם כן אבטל אנכי את בעל החוטם האדום אלף אלפי אלפים ורבוא רבבות פעמים יותר מאשר יבטל הוא אותי. — אבל המתחכמים אשר עד עתה היתה להם היהדות כגוף מכאיב, וכל החכמה וכל ההשכלה וכל מדה טובה ראו רק בהגוים, להם היה רע ומר מאד אשר הרומינעם החלו לשקץ אותם ולזרם כמו דוה „צאו" אמרו הגוים להם, כי לא לנו אתם! צאו מבית הספר צאו מבתי תיאתראות, צאו מהכלוב, גשו הלאה מכל משרה ועבודה, כי יהודים אתם, בני-שם, גרים פה בארץ ואין לכם חלק ונחלה אתנו. לכו לירושלים, לבית מקדשכם, וזבחו שם שלמי זבחיכם, אך אלינו אל תגשו, בני-שם! ארך-אפים! - מה יעשו כעת היהודים המשכילים אשר רק שם יהודי נקרא עליהם ולעמם ולדתם כבר פנו עורף, ועתה יבאו הרומענים ויגרשום מקרבם? הנם קרח מכאן וקרח מכאן! אבל הנה נקל להם להתקרב אל עמם אשר בזו ושקצו עד עתה מאל הגוים אשר יזרום הלאה. ויחלו בעל כרחם להיות אוהב עמם, דתם וארץ מולדתם. אבל מה יעשו באהבתם אל עמם, יחלו ללכת לבית-התפלה, בזוי נפשם מאז? או יתחילו לאכול בשר-כשר, ולהיות עוד יותר לשמצה בגוים כי יאמרו הגוים כי מחזיקים בהבלים הנה? או יתחילו ללמוד את התלמוד מקור כל משחת לדעתם, או לכתת רגליהם ללכת לבית הישיבה ולהיות ח"ו בחור-עני? לא! ועל כן החלו לאמר לגוים: אתם תשלחונו לירושלים, טוב נלך וככל הגוים יהי בית ישראל. אחינו היהודים; הלא לירושלים משאת נפשכם מאז ומקדם, באו לירושלים! ותחזנה גם עינינו בשובכם לציון! ויחלו אלה אשר יוכלו לשורר, לשיר שירי ציון וירושלים. הנה רגילים היו המשכילים לחשוב עד עתה את עם ישראל לצאן אדם אשר מוכרחים המה לעבור על ידי מונה משכיל ממאה התשע-עשרה, וידמו גם עתה אשר לקול משכיל ישורר בחלון יקום כל העם כאיש אחד חברים וילכו עם המשכילים אשר שפכו עליהם עד עתה בוז ונאצה, תומ"י לירושלים. אבל העם רוח אחרת אתו, אלפים שנה חכה עם-עולם הזה לביאת גואלו, לא העיר ולא עורר את האהבה עד שתחפץ, נשא עוני ומכאובים, כעש וממרורים מאויביו מבחוץ - בוז ונאצה, חרפה וקלסה ממשכיליו מבפנים. עתה הסב ה' את לב משכיליו אליו מבלי אשר דחק הוא את השעה, עוד קוה יקוה כי גם אויביו מבחוץ יחדלו מלענותו ועוד יראה שמש צדקה ומרפא בכנפיה לפצעיו ונגעיו מבלי אשר ידחק הוא את השעה. עוד חזון למועד ויפח לקץ, ולא יכזב! אם יתמהמה - יחכה לו עם-עולם הזה, ואף גם זאת לא השמיטו היראים את עצמם מעלית הגולה כל עיקר, כי באמת רעיון ישוב-ארץ-ישראל לא חדש הוא אצל היראים, וכמאז כן גם עתה נושאים ונותנים הם בענין הזה,

אבל במתינות ולא בקרימת נעשה לשמוע. אבל גם לא כולם מהמתחכמים היו בדעה אחת, כי אלה המתחכמים העשירים אשר כבר פנו ערף אל היהדות כהמתחכמים העניים אבל לא נתעוררו עוד מן הפורענות לשוב לארץ ישראל, כי עד אליהם לא נגעה הרעה, הם החזיקו עוד בהדעה הישנה, כי זכרון ירושלים חטאת — מרי הוא, ועתה בראותם כי גם המשכילים יעלו את זכרון ירושלים עללבם, חרה אפם כפלים, על היראים ועל המשכילים העניים אשר עתה יתנונו עוד יותר לשמצה בגוים והגוים ישחקו עלינו ויחרפו אותנו עוד יותר, כי מצד אחד, מיתרי—לב הגוים הם עתה רכים מאד, וכאשר יגע בו רק רוח, ינוע להכות ביהודים הכה ופצוע, ומצד השני, הנה תחת אשר עד עתה העלו רק היראים את זכרון ירושלים (היראים אשר עליהם אפשר היה לעפר בעפר ולשפוך עליהם בוז ונאצה ולחרפם ולגדפם ולאמר לגוים אשר יישר כחם על אשר הכו בהעברים העורים והסכלים) החלו גם עתה המשכילים לעשות נבלה הזאת, ויחבלו ח"ו את מעשה ידי המשכילים העשירים אשר עד עתה כבר הביאו כמעט בלב העמים הדעת כי הם גוים גמורים, וכבר יושבים הם בעיר המלוכה בהיכלי - שן על שפת נהר הדאנוי ומחכים, כחכי עם-עולם לביאת המשיח. לביאת הבשורה כי עוד מעט ויהיו לשטאטסראטה או לקאמער-ציענראטה, ואינם יודעים כל מאומה בצערם של עניים ולהם תיגע התשוקה הזאת לשוב לירושלים, אשר התעוררה פתאום בלב המשכילים, כעוכלא לדנא. כי איך יוכל שר פלוני ופלוני לחתום על ההסכמה ליתן לפלוני העשיר היהודי להקרא בשם שטאטסראטה ומגמת העם הזה ירושלימה? אמת הדבר כי גם אשכנזים, וגם רוסים ילכו לירושלים, אלה לכונן שם ישוב ארץ ישראל למען אשכנזים ואלה לחונן מעיר אדמת קודש - אבל הן על היהודים להיות אשכנזים יותר גדולים מכל האשכנזים ורוסים יותר גדולים מכל הרוסים, ואם כן איך יחשב יהודי רומעני לפאטריאט ואיך ינתן לו ארדען, ואחיו היהודים ישאפו לעזוב את ארצם וללכת ירושלימה? וכה יאבדו לנו כמה תוארים של שטאטסראטה, ויתאספו העשירים המשכילים ויגזרו גזרה על כל עמם כי אסור הוא לשוב לארץ ישראל. ואם תאמר „הן יכו אותנו, ואיך לא ננום מפני חרב"? על זה תשובת העשירים המשכילים (אשר אין להם כל כאב מכל המכות אשר הכו אחיהם בבית מאהבם) בצדם: אידעע טובה! עם כולו יוכה בלי חשך על לא - עון בכפו, לא ירוץ ולא יזעק ויהי מרמס לכפות רגלי מכיו השכורים, אבל ישכים בבוקר ויהפך (כל העם מקצה!) לעבוד אדמה. היהפוך כושי עורו ועם את הרגלו? לאיש אחד נוכל לאמר, „עשה כך ועשה כך"! אבל מי יצוה לעם כולו כי יהפך מסוחר, ממלומד, מבאנקיער לעובד אדמה? וכל זה למה? מפני שהרומענים שותים שכור כל היום ולא יעשו כל מאומה, וישחקו בקלפים, וישטפו בזמה, ויקנאו ביהודים אשר יאכלו את לחמם בזעת אפם בעבודתם ובשקידתם, ויקראו מלא אחרי היהודים אשר, לחמיהם הם אוכלים, כי ארצם היא אשר היהודים יושבים בה, כי יש להם על ארצם שטר מכירה מקונה שמים וארץ. ויען כי כל מה

שיאמר רומעני - שכור יענה אחריו יהודי - משכיל - עשיר „אמן״, ע״כ יענו גם העשירים אחרי הגוים כי יהפך ישראל לעובד אדמה, ואם אנכי אשאל את פי העשיר הזה, אם יתן את בתו לאשה לאכר או ליוגב - לא יענה לי „הן״, וגם את בנו ישלח להגימנאזיום ולא לעבד אדמה, אבל בלעדו יעשה כן כל ישראל, לוא בא איש היום לבריטאניען ויאמר להעם הזה: ענינך לא טובים מפני שסוחר באניות אתה, לוא הקשבת למצותי כי עתה תהפך להיות עובד אדמה, וייטב לך, אז קמו אנשי בריטאניע ופשטו את בגדיו ולבשו אותו בגדי משוגעים והושיבו אותו תחת משמרת רופא נאמן, אבל על עם ישראל יוכל לשפוך איש מים רותחים, למען יהי הוא לשטאטסראטה, ואין איש מכלים אותו, אם נגעו הגוים אל עצמם ובשרם של העשירים האלה ושלטו בממונם, אז מסתפינא אם נתנו את גום למכים וחכו עד שירהם עשיר עליהם לקנות להם קרקע למען יעבדו וישמרו אותה. - כן הניאו העשירים את העם מהרעיון לשוב לארץ אבותיו. ומצד השני היו היראים אשר נשאו ונתנו ברעיון ישוב ארץ - ישראל מתון מתון והיא שעמדה למשכילנו המתיהדים כעת להתגולל עוד הפעם על עמם זאת שנית, לאמר עליו כי „קשה עורף״ הוא! מדוע לא יעלה לארצו לקול שריקות משכיליו אשר זה שנה וחצי כהבו ארטיקעלן והרבה שירים בכה״ע ואספו ככה מאות רו״כ להחיש את הגאולה? אמנם עם „קשה - ערף הוא! לוא חשבו המשכילים מה היה להעם הזה לולא הקשה את ערפו, אז היה קם לפני איזו שנים למחות מספרי תפלותיו כל זכר לירושלים, אז דבר בשפת הארץ אשר הוא יושב בה ואכל ושתה אצל הגוים ולא חשש משום פתן, משום שמנן, משום יינן, ומשום בנותיהן; והתלמוד היה מונח בקרן זווית, אין שואל ואין דורש ואין מבקש, ופתאום התעורר עתה לקול משכיליו אלה, וחגר חגרו במתניו ומשארותיו צרורות על שכמו, ומקלו ותרמילו בידו והולך ועולה הוא לירושלים, ובראשו החלוץ אשר זה לא כביר דרס ואכל בכל פה כל קדש לישראל ומדמה עתה בעצמו אשר יש שכחה לפני עם ישראל כאשר יש שכחה לפני כסא כבודו אשר הוא הוא חלל אתמול ונתן למרמס את כל הקודש לישראל והיום ידרוש שינוע כל עם ישראל אחריו ומחר יאמר לו גוי - מגוהץ, אשר בחוטמו אי אפשר להכיר כי ישראל הוא וישוב וישרוק שנית לשוב מצרימה. - המשכילים ידמו אשר בזה שישאגו גם עתה כאשר שאגו לפני איזו שנים כי ישראל „עם קשה ערף״ הוא ידמו היראים כי טענותיהם מאז וטענותיהם מעתה שוות הנה ויאמרו בלבם אשר עם ישראל ידמה כי מאז מעולם צעקו את עצם הטענה הזאת. או אולי יעשו המשכילים בנפשם שקר? מכל דבריהם אשר נקבל עתה, נראה כי יתעו בנפשם שקר, כל כותב ארטיקעל כעת מהמשכילים הראשונים יקרא מלא אחר אלה אשר חפצו רק התבוללות בעמים ויעצו אשר ימחה ישראל את זכר ארצו ומולדתו מלבו ורצו להניא את לב ישראל מאחרי עבודת אלהיו. ומי המה אלה אשר יעצו כזאת? על מי ירימו קול? מי בקש זאת מישראל? - כל אחד ישאג כי הוא נבא זאת מקדם, כי יבואו ימים כאלה, והלואי שמו ישראל אל לבם לפני כמה שנים את

רעיון ישוב ארץ ישראל , כי עתה טוב היה להם , ואם המה כולם נביאים, מי איפוא לא שמע לנבואתם ? הגאון רב צבי קאלישער ז"ל טרח ועמל הרבה לישוב ארץ ישראל כמה וכמה שנים, שאג כארי „בהמגיד" ובקש מישראל כי יתעסקו בענין הזה . כמה מהמשכילים , המרבים כעת להג הרבה , עזרו ותמכו בידו ? אז היה להמשכילים ענין אחר לענות בו . אז הראו כי „אברהם" „יצחק „ויעקב" לא היו ולא נבראו , כי „האורים והתומים" היו תרפים, כי הרמב"ם היה מחמדי , כי המעשן ציגארע בשבת פטור מפני „שאינו צריך לעפרה" , כי התורה נכתבה מגלות מגלות בזמן מאוחר וכדומה ענינים אשר קראו להם „חכמת ישראל ועתה נהיו אסטניסים גדולים ; ולבם , המלא מאהבת ישראל ודתו , יתר ממקומו על אשר כתב ה' גארדאן לפני שלשים שנה „היה אדם בצאתך ויהודי באהלך" כאלו חרפה היא לאיש מן המאה התשע - עשרה שידעו בו שהוא יהודי, וסוחר הוא בסחורת הקאנטרעבאנד הזו ; שומו שמים ! מדוע לא יכתוב גארדאן שירים לוהטים ומעוררים על התקופה החשכה והמעציבה אשר הננו בה עתה? כאלו התחייב גארדאן את עצמו להעמיד להמשכילים את כל אשר יחפצו . ומה ישיר ? הישיר על דם ישראל הנשפך כמים ברומעניען ? הישיר על כבודו כי חולל , על עולליו כי ירוטשו ועל הריותיו כי יבוקעו ולא יסקלוהו ? או האם אין די מלים „באדוני בזק" להראות לכל את יחוסינו להגוים והצטרפותם לנו? או האם אינם לוהטים למדי הדברים :

אֵירֹפָּה פָּנְתָה עָרְפָּהּ לַנִּדָּחִים אֵלֶּה  
רַק קֶבֶר פָּתְחָה לָמוֹ , רַק תָּפְתֶּה וָכֶלֶא ;  
עַל סַלְעֵי אַפְרִיקָה עַצְמוֹתָם הִתְפָּרָקוּ  
וּבַאֲזְיָה הִזּוּ דָּמָם , הִזּוּ וַיִּנָּקוּ !  
יַמִּים הָיוּ לְחָרְבָּה מִכֹּבֶד פֶּגֶר  
וּבַיַּבָּשָׁה זוֹרְמוּ נַהֲרוֹת דָּם כַּמָּיִם  
וּבְחֹשֶׁךְ סִתְרוֹ שׁוֹפֵט תֵּבֵל יִסָּגֵר  
וּבְכִי עֲשׁוּקִים לֹא יָקֻם תַּחַת שָׁמָיִם .

(סוף יבא)

# אִגֶּרֶת בִּקּוֹר הַבִּקֹּרֶת.

מאת

## וואלף יעבץ

(סוף מהוברת א)

(צד 23). . . אין דעם מונדע איינעם זאלבען ערצאהלערס דען אפפענבאר בעשטיממטע צוועקקע לייטען, אונד דער דיא אידעען אונד בעדירפניסע זיינער צייט אין דיא אלטערע געשיכטע איבערטראגט. . .

(צד 25 הערה .6) דאס ווערק וויל דיא געשיכטע פון יהודא, אין וועלכער דיא דאווידישע דינאסטיע אונד דאס, דורך דען טעמפעל-דיענסט בעפעסטיגטע מאזאישע געזעטץ דיא וויכטיגסטען מאמענטע זינד, דארשטעללען. דער אנפאנגג דיעזער געשיכטע איזט דער אונטערגאנג דאס שאולשען הערשערהויזעס. אללעס וואס דיעזעס פאראנגעהט איז איינלייטונג אונד מייסט גענעאלאגיע דיא אבער בעשטיממטען צוועקקען דיענט. . . זענן מיט דעם אונטערגאנג דיעזער (דער שאולשען) דינאסטיע זאללטע דיא בליטהע אונד געשיכטע דעם מאזאישען דיענסטעס אונד דעם דאווידישען הויזעס בעגיננען (דהי"א י', י"ד).

הכונות הידועות „דיא בעשטיממטען צוועקקע" אשר תלה המבקר בבעל הספר, אלה הן: כי מהפך היה בעל הספר בזכותו של דוד וביתו ומטה בית אבותיו, ועל כל פשעיו כסה באהבה, ואת כל אשר עמד לימין לבית דוד ולשבט יהודה גנה ויזלזל, ואולי היה להמבקר לעינים דברי המפרש (המיוחס בטעות לרש"י) האומר (דהי"א י', א'): אינו מספר כ"א מפלתו של שאול וכאשר בא לספר מעשה דוד אינו מ ס פ ר ז י ל ו ת ו אלא גבורתו וגדולתו. ואנהנו אומרים חלילה וחלילה לסופר הקדוש להטות משפט ולקלקל מאהבה או משנאה את שורת הדין, ולו חפץ בעל הספר להרבות בגנות, כי עתה ספר את מעשה נוב עיר הכהנים ולא הספיק שתי נוסחאות מספר יחס משפחת שאול (דהי"א ח', כ"ט-מ'), (שם ט', ל"ה), המודיעות כי אבי אביו היה אבי גבעון ואם אביו היתה בעלת שם ולא פרט לנו את יחס בניו אחריו שבעה דורות ולא הודיענו כי גם בדור השביעי לשאול היו בניו גבורי חיל ונשואי פנים

במטה בנימין הנלוה על שבט יהודה (דהי"א ח' - מ') ולעמת זה היה מספר והולך את מלחמת עמלק, כי מאס שאול את דבר ה' וימאסהו ממלך ככתוב בספר שמואל פעמים (ש"א ט"ו, כ"ג כ"ו) ומדוע לא הזכיר את תשובת דוד אל מיכל בת שאול המביעה בדברים נמרצים את יתרון בית דוד על בית שאול, כי לפי ספר דה"י (דהי"א ט"ו, כ"ט) לא גדלה עוד רעת בת שאול כאשר תגדל בעיני הקורא את השיחה אשר נשמרה בספר שמואל (ש"ב ו', כ' - כ"ב), ומדוע עבר בעל הספר על הרוח הרעה אשר נחה על שאול ככתוב בספר שמואל ולא הזכירו.

ועתה נראה נא אם אמת נכון הדבר כי שם לו בעל הספר לקו להפריז תמיד גדולת דוד צדקתו וגבורתו מדוע זה העלים בעל הספר את דבר ד' אשר היה שמואל להמליך את דוד בהיות עוד שאול מלך? ואת נצחונו על גלית, ואת אהבת ישראל ויהודה אליו לפני מלכו (ש"א י"ח, ט"ז). כל הדברים האלה ראוים הם באמת להגדיל כבוד בית דוד ובכל זאת לא העלם על ספרו.

ואם נטיב להתבונן נראה, כי כל סופרי הקדש חפו יותר על כבוד בית דוד ומולדתו מבעל ספר דברי הימים, ועל דברינו אלה נביא ראיות ברורות:

על דבר עמשא בן יתר נאמר בשמואל (ש"ב י"ד, כ"ג) „ועמשא בן איש ושמו יתרא הישראלי אשר בא אל אביגיל בת נחש אחות צרויה אם „יואב" מלת „הישראלי" זרה מאד, והלא סתם אבות ובניהם מישראל הם? וגם „בן איש" „אשר בא" מן המתמיהים הם; אולם מפני שחס בעל ספר שמואל על כבוד דוד אשר היה אח גם לצרויה גם לאביגיל, (דהי"א ב', ט"ז) עקם את האותיות לספר בלשון נקיה, לא כן בעל ספר דה"י, כי לא סר מדרכו ימין ושמאל (שם י"ז) ואולי הרגיש בדומה לזה המפרש בכתבו על בעל הספר „כל מה שיכול לספר בגנות מספר„ (רש"י דהי"א), משפט נכון בכללו אך לא במעוט בית דוד.

על שלשה נצחונות אשר לפי העולה מספר שמואל נצח דוד בעצמו, בא ספר דה"י והודיע כי לא לדוד הם כי אם לשני שרי צבאותיו. בשמואל (ש"ב ה', ח') כתוב: ויאמר דוד ביום ההוא כל מכה יבוסי ויגע בצנור ואת הפסחים ואת העורים שנואי נפש דוד — על כן יאמרו עור ופסח לא יבא אל הבית, וישב דוד וגו', בין פסוק ויאמר דוד לפסוק וישב דוד האמורים גם בדהי"א (י"א, ו' - ז') חסרו דברים, כי כל הענין הסתום של העורים והפסחים לא נאמר שם, אך לעמת זה אין פסוקי דה"י מקטעים כפסוקי שמואל כי תנאי דוד כל מכה יבוסי אשר לא נשלם בשמואל נגמר בדה"י בדברים האלה: כל מכה יבוסי בראשונה יהיה לראש ולשר" ועל התנאי הזה נוסף המעשה והגמול „ויעל בראשונה יואב בן צרויה ויהי לראש", ובכן גלה ס' דה"י את אשר כסה ס" שמואל כי לא דוד לכד את ירושלים כי אם יואב ועל כן עלה לגדולתו.

עוד כתוב (ש"ב ח', י"ג - י"ד) „ויעש דוד שם בשובו מהכות את ארם בגיא מלח שנים עשר אלף, וישב באדום וגו', בכל אדום וגו", ויהי כל אדום וגו' " כי ארם האמורה היא אדום יתבאר ממקום המלחמה „גיא מלח" אשר בקרבת אדום ומשלש פעמים „אדום" שבפסוק הסמוך ומס' תהלים (ס', ב') ועל כלם מס'

דהי"א (י"ח, י"ב), אך בהפרש זה, כי תחת אשר מספר שמואל יש לשמוע כי דוד היה הלוכד על כן עשה לו הוא שם בשובו, מפורש בדה"י ואבשי בן צרויה הכה את אדום בגיא מלח שמנה עשר אלף, וישב באדום וגו׳, ויהיו כל ארום וגו׳.

גם לעמת „ויאסוף דוד את כל העם וילך רבתה וילחם בה וילכדה" האמור בשמואל (ב׳, י"ב, י"ט), נאמר בדהי"א (כ׳, א׳) ויך יואב את רבה ויהרסה.

עוד דבר אשר לא חשב בעל ספר שמואל לדוד המלך ע"ה לחטאה פסל לפי ספר דה"י את המלך הנקדש בעיני כל איש ישראל מבנות בית לשם ד׳ (דהי"א כ"ב ז׳, שם כ"ח ג׳).

בְּסַפֵּר בעל הס׳ את צדקת המלך יהושפט „כי הלך בדרכי דוד אביו" (דהי"ב י"ז, ג׳) הוסיף על דבריו את המלה: „הראשונים", וכבר התבוננו המפרש והרד"ק והנמשכים אחריהם במלה זאת.

ובכן הכלל שמסר המפרש כי בעל הספר איננו מספר כי אם מפלתו של שאול וכאשר בא לספר מעשה דוד אינו מספר זילותו אלא גדולתו וגבורתו איננו מספיק בשום פנים, וגם הדעת אשר הָיָה המפרש על משפט בעל הס׳ עם שאר המשפחות כי „כל מה שיכול לספר בגנות מַבַּפֵּר" (רש"י דהי"ב ב׳, ז׳) בטל ומבוטל מעקרו, כי לא ירבה בגנות בית שאול ולא יפליג בשבח בית דוד.

נפן נא עתה לראות היעמדו דברי המפרש כי „כל הספר נכתב מפני כבודו של דוד וזרעו" (רש"י דהי"א ג׳, ח׳).

משפט שלמה, גדולתו, שמות שרי הנציבים, שלות העם בימיו, רוחב גבול ממשלתו ושלומו מבית ומבחוץ הממלאים ל"ה פסוקים (מ"א ג׳, ט"ו - כ"ח, שם ד׳, א׳ - כ׳, שם ה׳, א׳ - ה׳). גם פרשת דברי הכמתו המופלגת (שם שם ט - י"ז), חסרו בס׳ דברי הימים. גם למאה ועשרים ככר זהב אשר נתן חירם לשלמה (שם ט׳, י"ד) אין זכר בדה"י. מלאכת המקדש נפרטת יותר בס׳ מלכים ובנין בית ממלכתו לא נפרט מאומה בספר דה"י, ספר „דברי שלמה" הנזכר במלכים (א׳, י"א - מ"א) לא נזכר בדה"י.

כאשר ילמד בעל הס׳ חובה על דור רחבעם עושה הוא אותו עקר באמרו וכחזקתו עזב את תורת ד׳ וכל ישראל עמו (דהי"ב י"ב א׳), ויעש הרע כי לא הכון לבו וגו׳ (שם שם י"ד) ובלמדו זכות עושה אותו טפל קל לשרים ולעם, ויכנעו שרי ישראל והמלך ויאמרו וגו׳, וכראות ה׳ כי נכנעו וגו׳ נכנעו לא אשחיתם ונתתי להם וגו׳, כי יהיו לו לעבדים וידעו וגו׳, (שם, שם ו׳ - ח׳). הרבוי הנוהג בשלשת הפסוקים מוסב על השרים. ומשבח העם ואומר: „וגם ביהודה היה דברים טובים, לעמת זה נגולה כל האשמה בספר מלכים על ראש העם; „ויעש יהודה הרע וגו׳, ויבנו וגו׳, וגם וגו׳ עשו ככל התועבות וגו׳, תחת אשר על המלך לא דבר שם דבר.

ספר מלכים הפליג יותר בשבח המלך אסא באמרו; „ויעש אסא הישר בעיני ה׳ כדוד אביו" (מ"א ט"ו, י"א) ובדה"י נשמטו מלות „כדוד אביו" (דהי"ב

י"ד א'). בעל הספר חשב לו לחטאה את אשר בקש מעוז ממלך ארם ויאסף אל ספרו את תוכחת חנני הרואה אשר הוכיח את המלך בדברים קשים: „ולא נשענת על ה' אלהיך נסכלת" (דהי"ב ט"ו, ז' - ט'), ואת זעף המלך, עד כי נתן את הנביא אל בית המהפכת" וכי „רצץ מן העם בעת ההיא" (שם, שם י'). וסכל אלה אין זכר בספר מלכים, על דבר חליו אשר לעת זקנתו חלה את רגליו" (מ"א ט"ו כ"ג) הוסיף בעל הס' כדברים האלה: וגם בחליו לא דרש את ה' כי ברופאים (דהי"ב ט"ז י"ב).

את התוכחות הקשות אשר הוכיחו נביאי הדור את המלך החסיד יהושפט על הברית אשר בין מלך יהודה ובין מלכי ישראל לא הכחיד הסופר הנאמן תחת לשונו.

הנבלה הגדולה אשר עשה יהורם בקומו על אחיו ועל שרי בית אביו בחרב, הבמות אשר עשה, וַיֶּזֶן · וַיַּדַּח · המכתב הקשה אשר בא אליו מאליהו הנביא, מלחמת הפלשתים והערבים, השבי והבזה בבית המלך ותחלואיו הרעים ומותו בלי חמדה, את כל אלה לא יזכיר ספר מלכים כי אם בעל ס' דה"י אשר לפי דעת המפרש: „אינו מספר זילותו אלא גדולתו וגבורתו (של דהמע"ה). כי הס' ש ל ו ו ל מ ל כ י י ה ו ד ה" (רש"י דהי"א י', א') „שהרי כל הספר נכתב מפני כבודו של דוד ו ז ר ע ו (שם ג' י'), אמנם כי בעל דה"י אוהב היה לבית דוד כל הימים, אך אהבתו לא היתה תלויה בדבר ומעולם לא קלקלה את השורה.

באחזיה כתוב במלכים ויקברו אותו בקבורתו עם אבותיו בעיר דוד (מ"ב ט', כ"ח), המורה על קבורה בכבוד מלכים, ובדה"י כתוב ויביאהו אל יהוא וימיתהו ויקברהו (דהי"ב כ"ב ט') הנראה כקבורת הרוגי מלכות.

כי שמע המלך יואש אל השרים אשר באו וישתחוו לו אחרי מות יהוידע הכהן, ויעבדו את האשרים ואת העצבים; וכי במצות המלך רגמו בחצר בית ה' את הנביא זכריה בן יהוידע הכהן על תוכחתו הנכוחה ולא זכר לו המלך לנביא את חסדי אביו ואמו אשר הפליאו לו ויצילו ממות נפשו ויתנוהו מלך על יהודה. לא הזכיר בעל ספר מלכים, כי אם בעל ספר דה"י המהפך תמיד בזכותו של דוד.

בעל ספר מלכים מספר את אחרית יואש בדברים האלה: „ויקומו עבדיו ויקשרו קשר ויכו את יואש וגו' ויוזבד בן שמעת ויהוזבד בן שומר עבדיו הכוהו וימת ויקברו אותו עם אבותיו בעיר דוד" (מ"ב כ"ג). מן הספור הזה עולה כי עבדים התפרצו מפני אדניהם ויהרגו איש צדיק ונקי; אך נפש העם היתה מרה, ויקברו אותו עם אבותיו בעיר דוד; ובעל הספר מוסר לנו הדברים האלה בשנוים קטנים המסבבים את כל פני הדבר. מלות „ויקמו עבדיו ויקשרו קשר שבמלכים, מרחיב בדברים האלה: התקשרו עליו עבדיו בדמי בני יהוידע הכהן· ומדבר הקבורה השמיט את הדברים: „עם אבותיו" ולעמתם הוסיף: ולא קברהו בקברות המלכים" (דהי"ב כ"ד, כ"ה). ובכן לא מזדון לב קשרו על יואש כי אם למען נקמת דם כהן ונביא. והעם השלים את מעשיהם במנעם ממנו כבוד

מלכים במותו,

בספר מלכים נכנס אמציה בשלום ויצא בשלום, ובעל דה"י לא פטר אותו עד אשר הגיד את אשר ידע כי השתחוה המלך ויקטר לאלהי שעיר ויעמידם לו לאלהים וכי מלא קלון את פני הנביא אשר הוכיחו (דהי"ב כ"ה, י"ד - ט"ו).

את דבר עזיהו המלך כי בא אל היכל ד' להקטיר ואת תוכחת הכהנים אשר הבהילוהו לצאת משם: „ואשר על כן נגעו ה' ואשר על כן קברוהו רק בשדה הקבורה אשר למלכים, כי אמרו מצורע הוא" אשר כל אלה העלים בעל ס' מלכים, פרסם בעל הספר בלי משא פנים.

הסופר הזה שכל מה שיכול לספר בגנות מספר בדברו על משפחות שאינן מבית דוד (רש"י דה"י), לפי דברי המפרש והמבקר, יספר את נדבת ראשי בני אפרים לשבויי בני יהודה בימי רצין ופקח בעצת עודד הנביא, דבר אשר לא נשמע עוד כן בדברי ימי המלחמות ולא נראה כמוהו (שם כ"ח). שפלות אחז לזבח לאלהי דרמשק המכים בו (שם, שם, כ"ג) ודבר קבורתו הבזויה (שם, שם כ"ג) נודעו לנו רק מפי בעל הספר.

גם את פני המלך הצדיק חזקיה, אשר הרבה בעל הספר בשבחו מאד מאד לא הכיר במשפט בכתבו עליו: ולא כגמול עליו השיב חזקיהו כי גבה לבו (שם ל"ב כ"ה).

את מלחמת סנחריב ומחלת חזקיהו ומלאכות בראדך בלאדן הממלאים במלכים פ"א פסוקים (מ"ב י"ח י"ג, עד כ', י"ט) ובישעיה צ' פסוקים (ל"ו א' עד ל"ט ח'), יספר בדה"י בכ"ה פסוקים (דהי"ב ל"ב, א' - כ"ד, שם שם ל"א) ולו היה עם לבב בעל הספר להפליג ולגזם היש לו שעה מוכשרת ומסוגלת למלאכת הגוזמא מזאת?

מדברי ספר מלכים על מות יאשיהו בידי פרעה נכה קרוב לשמוע כי בזדון הרג מלך מצרים את המלך החסיד הזה (מ"ב כ"ג כ"ט) ובעל ספר דברי הימים אשר קדוש ונעלה בעיניו מלך זה יגיד בפה מלא כי לא עלה על לב פרעה להרגו וכי יאשיהו התגרה בו מלחמה, וכי גם אחרי דבר אליו פרעה נכו דברי שלום „לא הסב יאשיהו פניו ממנו" ולא שמע אל דברי נכו מפי אלהים ויבא להלחם (דהי"ב ל"ה, כ"ב).

על פסוק: ויתר דברי יהויקים וגו' האמור במלכים (מ"ב כ"ד ה') נוסף בדברי הימים מלת: „ותועבותיו" (דהי"ב לו, ח').

זרובבל אשר אותו שמו הנביאים האחרונים חגי וזכריה ליתד נאמן לתלות עליו כל כבוד בית דוד אביו נזכר רק פעם אחת בדברי הימים וגם הפעם ההיא רק בתורת חוליה בשלשלת היחס אשר לפיהו לא היה בן מבטן לשאלתיאל בן המלך כי אם בן פדיה בן שאלתיאל ובכן דור רביעי למלך.

אך אם נחפוץ לדעת את טעם השנוים אשר הוא משנה את ספוריו מספר שמואל ומלכים, יש לנו להכיר תחלה את עצם השנוים ולהתבונן בהם: אם נעביר עין על ספורי דברי מלכי בית דוד בספר הזה ונערכם לקראת אלה שבשמואל

ומלכים, נמצא כי ממעט הוא במאורעות דוד ושלמה ומרבה במאורעות של שאר המלכים, והשנוים האלה אינן כי אם תולדות מוטבעות בשרש הספרים השונים זה מזה: ספר שמואל אשר על דעת קדמונינו הנכונה והישרה גד ונתן הנביאים השלימוהו, הוא כמעט ספר תולדות דוד, כי הוא עושה את עסקי עצמו ומשפחתו של דוד קבע ופורט אותם לכל פרטי פרטיהם. את דבר המשחו בסתר, עמדו לפני שאול, אהבת יונתן ומיכל אליו, מנוסתו, תשועת יושבי קעלה בידו, שיחתו עם שאול פעמים, שיחתו עם אביגיל, שבתו בצקלג, הרוע׳ם אשר עשה בו מות שאול, איש בושת ואבנר, חסדו למפיבשת, מעשה דוד ובת שבע, אמנון ותמר, מעשה דוד ואבשלום, דברי האשה התקועית, שירת דוד ונאם דוד בן ישי, את כל אלה יספר ספר שמואל עד תמם עד כי אין צרך לו לחתום את דבריו לאמר: ויתר דברי דוד, כי לא הניח דבר קטן ודבר גדול שלא אמרו. אולם בעל ספר דה״י אשר עיניו אל מלכות בית דוד בכללה ושאר עסקי האומה כתולדות התקנות בסדרי משמרות כהונה ולויה, לא פרט את כל הדברים הנאמרים בשמואל, אך כמשפט כל סופר נאמן, להזכיר את הסופרים המומחים ולעורר את קהל קוראיו לקרא בם, כתב: ויתר דברי דוד המלך הראשונים והאחרונים הנם כתובים על דברי שמואל הרואה ועל דברי נתן הנביא ועל דברי גד החוזה (דהי״א כ״ט. כ״ט) ששלשתם לדעת קדמונינו (כ״ב ט״ו) ספר אחד הם, ספר שמואל המצוי בידינו. ובמלת הראשונים והאחרונים יש רמז כאשר הטיב המפרש לבאר את מלת הראשונים שביהושפט (רש״י דהי״ב י״ז, ג׳).

הצורה הביוגרפית (ר״ל תולדות היחיד) הדוחקות ובולטת בכל ספר שמואל פוחתת והולכת בס׳ מלכים, אך עודנה נכרת, עד כי יש פרשיות שלמות העוסקות בתולדת יחידים: אליהו ואלישע, על כן לא יפלא אם במעשה שלמה יש שם ודברים יתרים על אלה שבדה״י כמו מעשה הנשים הנכריות; ובנין בית המלכות הכולל במלכים י״ב פסוקים (מ״א ז׳, י״ב), ובדה״י (דהי״ב א׳ · י״א) שתי מלין.

מימי רחבעם והלאה שנו הסופרים את מדותיהם, המאריך החל לקצר והמקצר היה כמעט למאריך, אך גם דבר זה מטבע ענינו הוא למד: ס׳ מלכים בהיותו עוסק בדברי ימי כלל האומה עושה את האומה ברוב מנינה, לאמר: את עשרת השבטים עקר, אף כי מלכיהם כלם הם כעשן בעיניו ואת שבט יהודה טפל אף כי את מרבית מלכיו יכבד בכל לבו ובכל נפשו, על כן הוא מקצר ועולה מקצר ויורד בדברי ממלכת השבט הזה, עד כי מן 855 פסוקים אשר בין „ויפשעו ישראל וגו׳" (מ״א י״ב, י״ט) עד ויהי בשנת וגו׳, מלך חזקיהו וגו׳, (מ״ב י״ח, א׳) הכוללים את כל ימי מלכות אפרים מתחלתה ועד סופה לא נמצא כי אם קס״ג פסוקים ביחד העוסקים בדברי יהודה, לא כן בעל דה״י הוא יחד ספרו לשבט יהודה לבדו על כן העלה על ספרו את כל העתים אשר עברו עליהם, את דרכי מלכיהם ואת מעשיהם והכל בפרוטרוט.

---

(צד 25) „ערדיכטעטע נאמען שיינט אויף דער קראניסט אנציפיהרען״ .

ולראיה לדבריו כי יביא בעל הספר שמות בדוים בספרו יורנו שלשה שמות מחת בן עמשי, יואל בן עזריה , וקיש בן עבד , מובאים בדהי״א פרשה ו׳ וחוזרים ומובאים דהי״ב פ׳ כ״ט, ירא נא המבקר כי מחת ויואל שני שמות המה מבני הקהתי בשני המקומות, וקיש בן עבד , הוא שם ובני מררי בשני המקומות, ואם שקר הוא כי יהיה שם אחד נוהג דורות רבים במשפחה אחת , נקומה נא ונכחישה את מציאות הנשיאים הרבים הנקראים הלל ושמעון גמליאל ויהודה אשר נהגו נשיאותם בישראל ארבע מאות שנה מציאות הורקנוס אריסתובלוס אלכסנדר ואנטיגנוס אשר מלכו ושמשו בכהונה גדולה ובכל הנשיאים המלכים והכהנים אשר נמשכו דורות הרבה לא בא בתוכם בעל שם אחר זולתי השמות הנוהגים האלה, וללוים היה ראוי עוד יותר להחזיק במנהג זה בכל מאמצי כחם , כי בשמרם טהרת יחוס עצמם למען יהיו כשרים לעבודה וטהרת יחס העם בהיות הם - לפי הנראה - שוטרי העם ושומרי כל סדר בקרבו, היה יחס אבות חביב עליהם מאד מאד על כן נשנו שמות אבותם ונשתלשו דור אחר דור .

דאס ווערק וויל דיא געשיכטע פאן יודאא אין וועלכער דיא דאווידישע דינאסטיע וכו׳ וכו׳ כמובא למעלה

אמת הדבר כי עקר ענין הספר הוא דברי מלכות בית דוד ואת בית המלכות הזה ואת עבודת בית המקדש המתעלה על ידי שירי הלוים חשב למכשירים טובים ונאמנים לחזק ולהחזיק את תורת משה בקרב העם, הכל אמת ! אך הבזה הרשיע בעל הספר ? ואשר נתן את אחרית בית שאול לראשית דה״י אשר כתב , ואת כל הקודמות לגדולת דוד שם רק בהקדמה לענינו, הטיב אשר עשה כי נהג בזה מנהג הסופרים המומחים והמובהקים המבינים את דבריהם למקור אחד ומכניסים אותם סביבות מרכז אחד , ועל דבר הכונות הקבועות אשר יאמר המבקר וישנה תמיד , נדמה כי כבר התברר כי לא קבועות הן.

„פֿיעללייכט דיא אנפֿיינדונג דעס דורך גאטצענדיענסט אונטערגאנגען ישראל״ (דהי״א ה׳ כ״ה) מאכטע דען פֿערפֿאסער בעוואגען האבען אויך איבער 7 אנדרע שטעממע קורצע נאטיטצען דיעזער ארט מיט צוטהיילען .

„אולי המריצה משטמת בעל הספר לבית אפרים , אשר בלכתם אחרי אלהים אחרים אבד נירם , להודיע דברים בקצרה על שבעה שבטים״ יאמר המבקר ,

ראשית , המשטמה הגדולה הנרמה בדברי הבקרת הזאת כהר , נדמתה בעינינו כשערה ; כי את כל עצם המשטמה יאמר המבקר למצוא לפי הרשום בשולי

גליונו בשני פסוקים אלה , וימעלו באלהי אבותיהם ויזנו אחרי אלהי נכר הארץ וגו׳„ ויער וגו׳ , ויגלם לראובני ולגדי ולחצי שבט מנשה וגו׳ (דהי״א ה׳ כ״ה - כ״ו) במה נחשב המשפט הזה מול הדין הקשה אשר חרץ בעל הספר על בני יהודה , מלכם שריהם וכהניהם ? (דהי״ב ל״ו , י״ב - ט״ז) ; והשנית , הלא כל השמועות הנמסרות לנו מיד בעל הספר מרביתם לשבח ואין גם אחת לגנאי , אשר יאמר עליה כי פרי משטמה היא (דהי״א ד׳ , ל״ח - ע״ג) (שם ה׳, ט׳ - י׳) (שם שם י״ט כ״ב) (שם ז׳, כ״א - כ״ד) (שם ח׳, י״ב - י״ג) , וכמעט ראוי לקרא כל השמועות דברי המפרש . „כי אינו מספר זולתם אלא גבורתם וגדולתם׳

. . . . וויא וואהל דיא נאמען איינער שפאטערן עפאכע אויך
אין דיא פריהעסטע געשיכטע היניינגעטראגען ווערדען .

(צד . 31) דיא נאכווייזונג פאן דען בעוואהנערן ירושלים׳ס (דהי״א ט׳, ב׳) איזט נאך נחמיה (י״א , ד׳) אנגעפערטיגט״ לא נבין איך יעלה על הדעת להחליט כי אומר בעל הספר להבליע שמות מאוחרים מימי נחמיה בזמנים הקדמונים , והלא בפירוש הוא אומר בראש הפרשה כי איננו עוסק עוד בתולדות הנפשות שגלו בבלה כי אם ביושבים הראשונים , ומי הם היושבים הראשונים אחרי גלות בבלה ? הוה אומר אלו שבי גולה ; ואיזה הבלעה והעלמה יש בזה ? ובכן מגלת היחס הזאת איננה כי אם העתקה נאמנה מזו של נחמיה , כי כן דרך בעל הספר לאסוף אל ספרו כל מגלת יחס שימצא אחת היא לו , אם שלמה או מקוטעת , יש אשר יכנים נוסחאות שונות למגלה אחת . ובמקום זה אתה מוצא גדולתו ואמונת סופרים הקנויה ומסוגלת לו בשעור מעולה מאד . ואם מגלה זאת איננה מסכמת עם זו של נחמיה כי אם עד פסוק י״ז , מדוע לא נזכור את הדעת אשר הָיְתָה הריב המפריש על הספר בכללו : „וכן דרך כל היחס , איננו מיחס כסדר , אלא מיחס קצת משפחת פלוני ותופס משפחה אחרת . וכשיחס קצת משפחה זו מתחיל ליחס משפחה ראשונה כבתחלה ושוב האחרת וכן מעורבב כל ספר היחס הזה (דהי״א ב׳ מ״ב ברש״י) ואנחנו נמלא אחרי דבריו , כי הדברים בעצמם אמת הם , אך זאת הביאתו לידי כך , כי מגלות מגלות מצא ואת אשר מצא תחלה הכנים תחלה . גם בפרשה זו לא נוכל לברר אם מגלת היחס שעד י״ז היא מגלה קטועה שנסמכה למגלה קטועה שלאחריה ומתחלה לא הסמיכה בעל הספר לשם חבור , או אם חסרו דברים בינתים העושים את המגלות הנראות בשתים בעינינו לחטיבה אחת .

„זיינע אירטהימער אין דער צייטפאלגע אונד אלטערטהומסקונדע
אונד דער מאנגעל אן פראפעטישער בעגייסטערונג אונד וואהרהייט״

אם ראה המבקר את שגיאות בעל הספר מדוע זה העלים אותם ולא הודיעם ? והרי ב א מ ת אמרו : המוציא דבר מחזקתו אומרין לו ברר דבריך .

ואם נחפוץ לדעת עד כמה נבונים דברי האומרים כי רוח רוממה במשפט הנביאים לא לבשה את בעל הספר יעיין נא (דהי״א כ״ב , ח - י״ג) (שם כ״ח , ב׳ - י׳) . (שם כ״ט , י׳ - י״ט), (דהי״ב ב׳ , ה׳) , (שם כל פרשה ו׳) המסוימת בשני פסוקים משיר אשר הושר ביום חנכת בית ה׳ (תהלים קל״ב) , ועוד יעוין (דהי״ב י״ד) (שם ט״ו , א - ז׳) (י״ט ו׳ - ז) (ב׳ ו׳ - י״ב) (ל׳ ו׳ - ט׳) (ל״ב ז׳ ח׳) , גם הפסוקים י״ב - י״ז לפרשה ל״ו כתובים ברוח דברי הנביאים .

„דער מאנגעל אן . . . ווארהייט"

על חסרון האמת בכפורי בעל הספר לא היה להמבקר מקור אחר וראיה אחרת בלתי אם פסוק ראשון לפ׳ ל״ב דהי״ב „אחרי הדברים והאמת הא״ה בהערתו . בעיני המבקר השוד כל מתהלל באמת לשקרן המתירא מן השקרים שבידו , על הסברה הורה והמשונה אין מלין בפינו להשיב , אך בלעדי זה נראה כי לא כוון היטב אל הוראת מלת אמת במקרא זה אשר אין פתרונה : „דיוק הספור והסכמתו והמדוקדקת אל עצם המאורע׳ כן אם „תמימות ואמון„ והיא אחת מן המדות שמנה בעל הכפר להזקיהו המלך בשני פסוקים שלפני זה (י״א ב׳) , „ויעש הטוב והישר והאמת לפני ה׳ אלהיו : ויעש וגו׳ : אחרי הדברים והאמת האלה וגו׳ ״ : ובכן מוסב „והאמת׳ על צדקות חזקיהו המכונות בפסוק שלפני פניו בשם זה והנקראות בפי הסופר גם בשם „חסדים׳ (שם ל״ב , ל״ב) .

איבעראלל זינד לעוויטען נירגענדס פראפהעטען אים פארדערגרונד"

„הלוים הם לו הראשונים לכל דבר ולא הנביאים׳ . אם תחשב זאת לחטאה הלא חטאו כל סופרי הקדש בהקדימם תמיד את הכהנים לנביאים בסדר ספורם ונבואתם, בעל ספר מלכים מקדים חמש פעמים את צדוק הכהן לנתן הנביא (מ״א א׳) („כהן ונביא׳ -ישעי׳ כ״ח , ז׳) (מיכה ב׳ , כ׳) „הכהנים והנביאים" (מ״ב כ״ג , ב׳) , (ירמיה ח׳ , א׳) ואף במקום אחד לא מצאנו את הסדר הזה הפוך , אך מלבד זה נעברה נא על פני הספר ונקרא בשם לכל הנביאים והנבואות אשר לא נזכרו במקום אחר : ושמעיה הנביא בא אל רחבעם וגו׳ , ויאמר וגו׳ , אתם עזבתם וגו׳ , (דהי״ב י״ב , ה׳) ועדו (שם שם , ט״ו) ועזריהו בן עודד (שם ט״ו , א׳) חנני (שם ט״ז , ז׳) יהוא בן חנני וגו׳ , הלרשע לעזור וגו׳ , (שם י״ט , ב׳) יחזיאל בן זכריהו (כ׳ , י״ד) אליעזר בן דודוהו ממרשה (שם שם , ל״ז) מכתב מאליהו הנביא (שם כ״א , י״ב) וישלח בהם נביאים וגו׳ , (שם שם , ט״ו) זכריהו בן יוידע הכהן (שם שם , כ׳) ואיש האלהים (כ״ה, ז׳) וישלח אליו נביא (שם שם , ט״ו) זכריהו המבין בראות אלהים (שם כ״ו , ה׳) עודד (שם כ״ח , ט׳) דברי החוזים (שם ל״ג , י״ח) חוזי (שם שם י״ט) אלה הם הנביאים והנבואות אשר נזכרו רק בספר דברי הימים לבדו , ואת ערך עצם הנבואה בכללה הביע בפה מלא בכמה

מקומות; האמינו בה' אלהיכם ותאמנו האמינו בנביאיו והצליחו (שם כ', כ') ביד ה' המצוה ביד נביאיו (שם כ"ט, כ"ה) בפסוקים לפרשה ל"ו דהי"ב כפל ענין במלות שונות „מלעיבים במלאכי אלהים ומתעתעים בנביאיו".

(צד 31) אלטערן פֿראָפֿהעטען לעגט ער טיטעל בייא דיא ניעמאלס אדער זעלטען בייא דען אכטען היסטאריקערן פֿארקאממען".

אם נתבונן היטב נראה כי לא בדה שמות לויי הדשים לנביאים מלבו כאשר אמר המבקר בהערתו „רואה אדער חוזה" כי מספר שמואל (ש"א ט', ט') נראה כי שם נביא הנהוג בימי משה נשתקע בימי השופטים ואם נאמר כי חזר ונתחדש בימי שמואל בפי בני הנביאים גם אז לא פשט בין העם לפני ימי תגבורת הנבואה המתחלת בימי מיכיהו בן ימלה, אז הכריע יסוד הדבור שבנבואה את יסוד המראה והחזון והמופתים שנהגו בדורות הראשונים ועל כן בחרו את שם נביא תחת שם רואה וחוזה ואיש האלהים השגור בפי בני הדורות ההם. ועל כן נמצא כי בעל הספר איננו קורא בלעדי שמואל „רואה" כי אם „לחנני" (דהי"ב א') כאשר כבר העיר על זה בעל סדר עולם פרק כ' „שמואל וחנני נקראו הרואים", וחנני בימי אסא היה, וגם חוזה קרא רק לנביאים הקדמונים אשר האחרון שבהם היה בימי המלך אסא. וראיה לדברינו כי בימי ארבעת המלכים עזיהו יותם אחז יחזקיהו נדחו כל השמות מפני השם „נביא„ כי השם „איש אלהים" הנזכר שבעים וארבע פעמים בכתבי הקדש נאמר רק על הנביאים הקדמונים אשר האחרון שבכלם היה בימי אמציה מלך יהודה (דהי"ב כ"ה, ז') ורק פעם אחת נזכרה בספר ירמיה (ל"ה, ד') „לשכת בני חנן בן יגדליהו איש האלהים" אשר לכל המאוחר הוא שלשה דורות לפני ירמיה כי שלשה דורות מנויים בפסוק זה אך יותר יש להחזיק כי לשכה זאת היתה נקראת מימי קדם בשם זה, ובכן לא מלבו ולפי העולה על רוחו בדה הספר תארים וכנויים לנביאים הקדמונים.

(צד 31 הערה) „זעלבס אסף אונד ידותן מאכט ער צום חוזה".

מדוע שכח המבקר למנות את הימן עמהם אשר גם אותו שם (?) בעל הס' לחוזה (דהי"א כ"ה, ה')? אך עד שאנו שואלים על אשר העלים, נשאלה נא על אשר הגיד, ראשית אף לו לא היה שמם יוצא לנו ממקום אחר הלא גם אז לא הורע כחם די יכלתנו לפסול אותם בלי שום טעם, על אחת כמה וכמה ברעתנו אותם לאנשי רוח ולמשוררי קדש מפי הרשום על כמה מזמורי תהלים. והשנית מי היו האנשים ההם? הלא בני דור שני לשמואל הרמתי אבי בני הנביאים, וגם בני שבט הלוי כמוהו, והחברים להימן בן יואל בני ויודעי נגן. ואנחנו הלא ידענו כי הנביאים הראשונים תלמידי שמואל הצמידו יחד את הנבואה ואת

השירה, וכי חשבו את כלי השיר למכשירים נאמנים להשרות רוח הקדש (ש"א י', ה' - ו') המלך שאול אשר הוכשר מאז לנבואה (שם שם, י', שם י"ט כ"ג - כ"ד) כאשר סרה רוח ה' מעמו יעצוהו עבדיו לבקש לו איש יודע מנגן בכנור, באלישע בן שפט כתיב „והיה כנגן המנגן ותהי עליו יד ה'" (מ"ב ג', ט"ו) ויהי לא נאמר כי אם „והיה" שמשמעו כי דבר זה היה נוהג ובא אצלו מאז וא"כ הדבר אם השירה היתה כשרון נחוץ לנבואה ואסף והימן וידותן בני דור שני לשמואל ובני שבטו היו מי ראוי כמוהם להיות מבני הנביאים הראשונים.

(צד 31 הערה) „יא ער שפריכט בערייטס פֿאן אויסלעגונגען דעם פאאפהעשען עדו".

במדרש עדו הנביא. מי הגיד לנו כי הוראת מלת מדרש היא „באורים פתרונים" „אויסלעגונגען"? והלא עקר מלת „דרוש" נרדף עם חקור (דברים י"ג י"ד) ועם תור (קהלת א', י"ג) ובדברי הימים מורה פעל זה תמיד על החפוש והבקשה ובכן ברור הדבר כי מדרש מורה על ספר אשר נאספו אליו כל הדברים הנוגעים אל אחד הענינים אשר כל הדורש ידרשנו משם כאשר הטיב הרד"ק לבאר מלה זאת בספר השרשים. ותוספת מ"ב בראשית המלה מורה תמיד על צמצום הנפזרות אל מקום אחד.

(צד 30 הערה) בעזאנדערס שיינט ער דן געפֿליעסענטליך צו איבערגעהן.. נור איין איינציגער מאל (דהי"א מ"ב, ל"ה) ווירד צום רוהמע דוד'ס דיעזעם שטאממעס מיט וועניגען ווארטען געדאכט' מלבד הפעם האחת אשר לפי דברי המבקר מזכיר בעל הספר את „דן' רק לכבוד בית דוד נזכר עוד פעם אחת „עזראל בן ירוחם' במספר שרי השבטים בימי דוד (דהי"א כ"ז, כ"ז כ"ב) וחירם חורש הנחושת אשר לקח שלמה מצור לעשות את מלאכת העמודים במקדש התיחס בספר מלכים „לבן אשה אלמנה ממטה נפתלי" (מ"א ז', י"ד) ובס' דה"י לבן אשה מבנות דן" (דהי"ב ב', י"ג) וכאלו היה עם לבב בעל הספר להוציא מלב המבקר, הקדים את דן לבני רחל בסדר תולדות בני יעקב (דהי"א ב', ב').

את דברי אלה לא ממעמקים הוצאתי כי אם מעל פני הספר קבצתים. ואתה ידידי רא"ש, אל נא תוסיף לשית חטאת הבקורת על עוזה ועל חריפותה כי אם על חלישותה וקלישותה ועל מיעוט דיוקה. כי האמת בכללה והתורה וישראל בפרטם לא יגורו ולא יחתו מפני הבקורת כי כל מעשה ומאורע בתולדותינו וכל דין וכל מנהג בסדר חיינו, אך בקורת מקבעה (גרינדליכע קריטיק) היא, בת החכמה הנתונה בדין המוכרעת ממקומה ומקדמת ידיעה לאמירה, לא בקרת מקופיה (אבערפֿלאכליכע קריטיק) בת השכלה פוחזת האומרת לעקירה חקירה ושמת

בעור לביאור אשר היא היא המשמשת לכוונות ידועות היא ולא אחרת. —
ואתה ידידי שלום, כחפץ ידידך
וואלף יעבץ

בחודש תמוז תרמ"ד ווארשא

---

# זכרונות מימי נעורי.

## חלק שני

(המשך מחוברת א)

ממחרת היום ההוא היתה הלוית המת ברוב הדרת קדש, ארבעה אנשים מחשובי עדת הקראים נשאו את ארון המת במוט בשנים וילכו אט ואחריו הרחק כעשרים אמה כל אדם ימשוך. הארון היה מכוסה באדרת רקמה ושלל צבעים. לפניו הרחק מעט הלך החכם ר"א ביים ושני נערים נושאים ספר תנ"ך גדול פתוח, והרב קורא מתוך הספר בקול נהי מזמור אשרי תמימי דרך והעם עונים אחריו פסוק אחר פסוק, ואני נכבדתי ללכת מימין הרב, עד בואי לשדה הקברות. שם הספיד הרב את המת בלשון הקראים, ויקברוהו בכבוד והדר ונשוב לבתינו. ביום השבת באתי לבית תפלתם ויקראוני לעלות לתורה, ואחרי תם הקריאה קרא הרב באזני כל הנאספים את קינתי אשר קוננתי לכבוד המת ועיני כל העדה עלי ורבים ברכוני וישיבו תודתם אל חיקי. כאשר הייתי באדעססא בשנת תרכ"ג בבית החכם ר' שלמה ביים ז"ל שכהן פאר הרבנות תחת אביו ר' אברהם ז"ל, הראני את שירי זה כי שמור הוא אתו בתוך פנקס בית התפלה. —

למן העת ההיא הייתי פעמים הרבה בבית החכם ר"א וכל טוב אוצר ספריו לא מנע ממני ואהגה בם בעיון נמרץ, ומשם רועה אבן פנת ספרי „בקרת להולדות הקראים" אשר יצא לאור בשנת תרכ"ד בווילנא.

ויהי היום ואנכי יושב בבית החכם כפעם בפעם ויביאו לו אגרת מהחכם אשר בקאנסטאנטינאפאל ובה שאלה על אודות איש יהודי רַבָּנִי שקבל דת הקראים ונשא אשה קראית ועתה חזר לדת הרבנים ורוצה לגרש את אשתו ולא ידע הרב החכם שם לשית עצות בנפשו כדת מה לעשות; היגרש הרבני הזה את אשתו על פי נוסח הגט של הרבנים או של הקראים? כי שונים המה. החכם ר"א ביים קרא ושנה את האגרת הזאת הכתובה עברית ויפן אלי ויתננה

גם לי לשמוע חות דעתי כי נשאתי חן בעיניו ויבירני לאיש מבין ויודע ולבו בטח בי כי בשכל ודעת אענה חלקי גם אני. עניתי ואמרתי: ואיככה יוכל האיש לגרשה על פי דת הרבנים, אשר ע"פ דתם לא נתקדשה כלל! הן כל המקדש ארעתיה דרבנן מקדש, וכיון שהוא קדשה שלא על דעתם, שהרי בעת ההיא היה קראי, לא היו קדושין שלו תופסין כלל ורבנן עשו לבעילתו בעילת זנות, ואיננה אשת איש כלל ע"פ דת הרבנים, ואלמלא קבלה היא כעת דת הרבנים הלא היא צריכה לקדושין אחרים על דעתם, ולכן כשהיא רוצה עתה להפטר ממנו תוכל להגרש רק על דעת הקראים שעל דעתם נתקדשה, ואע"פ שהוא אינו מודה כעת לדת הקראים, מה בכך? הלא רק לטובת העלובה אנו דורשים ממנו גט פטורין, והוא מה הוא כי יחשב בעינינו? הן לאיש כזה אין כל צדקה, אשר רק טובת עצמו הוא דורש.

הרב ביים נענה לי בראשו ותשובתי. כתב אל שואלו.

אפס בעיני דוד בן הרב לא ישרו דברי, ואנכי לא ידעתי כי דברי האחרונים על דבר שנוי הדת היו כרקב בעצמותיו; כי מאד אותה נפשו להביאני תחת כנפי דתו ולתת לי את אחותו לאשה. ויהי כצאתי מבית אביו ללכת לבית מלוני הרחוק משם מאד, הלך דוד עמי ללוותי ויאמר כי חפץ הוא ללכת עמי עד בית מלוני. בדרך בלכתנו פנה אלי דוד וישאלני, למה זה קנאתי קנאה גדולה באיש העוזב דת הרבנים אם תישר בעיניו דת הקראים ללכת באורחותיה? — וזאת לדעת כי זה הצעיר דוד ידע היטב את שפת אשכנז וידבר כאחד האשכנזים, וכה נדברנו יחד בכל עת — ויאמר: הנה דעתי כדעתך באיש יהודי המחליף דתו בדת החינים או המחמדיים, כי עזב הוא את תורתו ואמונתו, לאומותו וספרותו זה, זכר אבותיו אנשי השם, וכל טוב חלומות ימי נעוריו. לא כן היהודי הרבני הבא בברית הקראים, הלא אל אחד ואמונה אחת לכלנו, תורת כלנו תורת משה והנביאים, ובמה איפוא נבדלנו איש מאחיו? הלא רק בקצת מנהגים ובנוסח התפלה — אך לא בלשונה, כי כלנו מתפללים בשפת קדש — לא כקצת היהודים בארץ אשכנז שמתפללים בלשון אשכנז — ועוד דברים קטני ערך כאלה שאין הדת והאמונה משתנות על ידם, ומה לך איפוא כי שפכת בוז וקלון על כל איש מבני דתך אשר חשקה נפשו בדת הקראים ובצל כנפיה יחסה? לו - לעצתי תאבה ושמעת כי עתה באת גם אתה לחסות בצלנו והיתה לך הרוחה. הן ידעתי מצבך כי ברע הוא, אף אין תקוה לאחריתך, כי ענין אין לפניך אשר יוכל לתת לך לחמך בכבוד כראוי לך, בני בריתך כרובם כן חטאו לפנות עורף לאיש משכיל דורש חכמה, אלה בחסידותם ואולתם לחשוב איש כזה לאפיקורס ואלה בקרירות לבם, כי דבר אין להם עם איש אשר לא זרחה עליו שמש העושר, ובמה איפוא תבנה ביתך והנך צעיר לימים ועוד עתיד נורא עומד נגדך ואם לא תחשוב דרכך כיום הזה הנה תנהום באחריתך כבוא עליך

שואה לא תדע שחרה. ראה ידידי עצתי אמונה, כאח כרע אני לך ואוהב אותך בכל לבי, נפשי יודעת מאד כי בצל עדתנו תשכון לבטח, המה ירוממוך ואתה תעלה מעלה מעלה והיית לרב ולחכם בעדה גדולה וחיית ורבית, וגם אמנה אבי היקר ישקול על כפיך אלפים רובלי כסף מוהר לבתו. ואתה דע לך כי אחותי אילת אהבים ויעלת חן והיה כי תראינה ומצאה חן בעיניך, אל נא יפלא בעיניך כי לא ראית אותה עד הנה, הלא תדע כי דרך אנשי מזרח דרכנו, מאז באת בצל קורת בית אבי לא ראית עוד פני אשה או נערה, כי חדר מיוחד להנה לא תראנה לעיני איש זר, אכן יבא יום ותראה את אחותי אם תחפוץ ולבי בטוח כי תשא חן בעיניך. לכן שמע בקולי וייטב לך.....

כאלה וכאלה דבר אלי האיש היקר ההוא מטוב לב ומאהבתו אותי. ואנכי החרשתי ונתתיו לדבר את דבריו עד תומו. ויהי אחרי כלותו את דבריו, ואען ואומר:

רואה אנכי כי בעיניך דבריך טובים ונכוחים, כי אמנם אנשים אחים אנחנו והקראים, בני עם אחד ותורה אחת, תורת משה לכלנו ואין לאיש מעדת הרבנים כי אם להשליך מעליו עול התלמוד והיה קראי, ומה מנהו יהלוך אם לא ילך בעקבות אנשים, אשר לפי דעתם הכבידו עבטיט על תורת ה׳ אשר לא צוה המחוקק ולא עלה על לבו? — אכן שמעני ידידי ואערכה לפניך ספרי חכמיכם אשר מפיהם אתם חיים, והמה יורוך ויגידו לך כי לא בשוא נתענו אנחנו הרבנים, בשמענו לקול בעלי התלמוד. מדי דברנו באנו אל חדרי, ואגיש אל שלחני ואקח את ספר מטה אלהים לר׳ משה בשייצי ואקרא לפניו וז״ל: אמת שמצוות תורתנו הקדושה נזכרים וגם מפורשים מזוקקים שבעתים בספרי חכמינו ע״פ מעזרא הכהן הסופר עד עתה, ומהם בספרי רבותינו, ומהם במשנה ותלמוד אגדות ובריתות פסיקתא ספרא וספרי מכילתא וילקוט ורבות דומיהם, ולולא שהטעם בקצת מקומות היינו סומכים בם, ואמר קדוש ה׳ רבינו אהרן ז״ל בעל המבחר וז״ל: סוף דבר אני לא אמנע ברובי המקומות שלא אזכיר בתוך הבאור מדברי המשנה וכו׳ ונתעוררתי על זה בראותי את הרב המובהק רבינו ישועה נ״ע שהזכיר בספר העריות חמש עשרה נשים והשניות שהביאו בעלי הקבלה וכיוצא בהם ורוב משכילי גלותנו עשו ככה עד שהרב נסי בן נח חִיֵּב לבני עמנו ללמוד המשנה והתלמוד עתה הגד נא ידידי! חכמיכם הגדולים ראשי עדתכם לא יכלו מלט נפשם מהמשנה והתלמוד למען דעת תורת ה׳, והודו בפה מלא כי התלמוד דבר ה׳ הוא ובו חלקת מחוקק ספון, ואני אשר הנני ה׳ להיות אחד מבני עדת החכמים האלה בעלי הקבלה האמתית מלידה ומבטן, אשליך בשאט בנפש תורתם הנאמנה אחרי גֵוִי למען בצוע בצע? אם הקראי המלומד, אשר ישרה נפשו בו, אחרי קראו הדברים האלה הכתובים באצבע גדולי חכמיו, ישאר בקראותו לא יחליף ולא ימיר דתו בדת הרבנים, אשר בעלי דיניהם מעידים עליהם שתורת אמת בפיהם ומפיהם הם (הקראים) חיים; על אחת כמה וכמה שאי אפשר לרבני בעל נפש והולך מישרים

לעזוב את דת הרבנות שעליה עולם היהדות עומד וממנה יחד וממנה פנה גם לעדת הקראים וממנה ישאבו מי תורתם ובלעדיה אין ידים להם. — ואתה ידידי איש אוהב אמת ומישרים, החפץ תחפוץ לתת לאחותך איש אשר לא ישרה נפשו בו, איש מוכר ידיעתו הפנימית במהיר ובכורת תורתו ודתו בנזיד עדשים? — הן אמת מצבי איננו טוב, במבוכה גדולה אנכי בשומי עין על ההוה ועל העתיד להיות עמי, ואני איש צעיר לימים ולא ארע מאין יבא עזרי אף לפי שעה ומה גם לימים יבואו. אולם האשים שקר בכלי? ובצל מרמה וחנף אסתר? אם באמצעים כאלה אבחור הלא לפני עולם שכלו טוב וכלו אומר כבוד אשר אם בו אבחור אחריתי ישגה מאד, כי יפתח לפני שערי בינה ועל במותיו יעמידני לעלות מעלה מעלה, חלילה לי מֵעָוֶל! אנכי בדרך המלך אלך לא אט ימין ושמאל, לא אעשה בנפשי שקר, ובאמונה ודת לא אעשה סחורה, ועל ה' אשליך יהבי, הוא ינחני במעגלי צדק וינהגני למטרה אשר יבחר בה, ואנכי מה כי אחשוב מחשבות בעצה ולה' לבדו נתכנו עלילות! — ה' הטוב בעיניו יעשה ואני באמונתי אחיה. —

דוד ביים הושיט לי את ידו ויבט עלי בעינים מפיקות אהבה, אך לא ענה אותי דבר, ולמן היום ההוא לא דברנו עוד בדבר הזה.

---

## ג.

בימים ההם (בשנת תק"צ) באו לידי, מדי שבתי בארעססא, שני ספרים הדשים שיצאו לאור בשנה אחת, שנת תקפ"ח (1828). הראשון הוא ספר „התורה והפילוסופיה" שנדפס בווין, מאת הרב ההכם ר' יצחק שמואל ריגייו מגירוציה אשר באיטליא המדינה, והשני והוא ספר „תעודה בישראל" שנדפס בווילנא, מאת הרב החכם ר' יצחק בער לעווינזאהן מקרעמיניץ. שני המחברים האלה כמעט לדבר אחד נתכונו, ועכ"ז הספר השני לקח לבי יותר והגיתי בו בשקידה רבה, יען יצא ממקור חכם ארצנו, וסובב סובב הולך על ציר חיי עמנו במלא רוחב הארץ אשר גם לי היא ארץ מולדתי ונפשי קשורה בה. ראיתי ונתון אל לבי כי המחבר הזה קולע אל מטרה אשר כבר שמתיה לנגד עיני, ואוכל את הספר ההוא בכל פה ודבריו באו כשמן בעצמותי, ומן העת ההיא אהבתי את המחבר ההוא, אשר לא ידעתיו ולא ראיתיו עוד פא"פ ותהי נפשי שוקקה לדעת אותו ולדבר עמו ולשפוך לפניו הגיון לבי. — החלותי לחשוב מחשבות, איכה אסע ואיכה אלך קרעמניצה לראות פני האיש אשר כלתה נפשי אחריו, ולדבר באזניו את כל הדברים הכמוסים במעמקי לבבי, למען הביאם בכור ובמצרף לדעת אם ישר הגיוני או אלך תועה ואט עקלקלות, אולם למרות חפצי ואִותי, ארכו עוד הימים בטרם הוליכני אלהים אל המקום אשר עיני ולבי שמה. ישבתי עוד בארעססא עד חודש שבט תקצ"א ומשם נסעתי עוד הלוך

ונסוע, כאשר יקרא הקורא במה שיבוא.

עוד שנתים לפנים הקול נשמע בערי ארצנו, כי מחלה נוראה הולכת וקרובה אלינו מקצה ארץ הודו המזרחית, היא מחלת הכאלערא אשר איש לא ידע מה היא, והיא כדבר באופל תהלך וכמו פתן חרש תאטם אזן לקול רופא ומחבש וכל הנופל בשחת רשתה לא ישוב עוד לראות חיים ולא יקום אחר נפלו, הקול הזה החריד כל שומעיו, אכן מה מאד חרדו כל יושבי הארץ כבוא המחלה הזאת בשערי ארצנו ונראתה פה ושם בידה החזקה ובעים רוחה, לא קם רוח בנו ותפל עלינו הוה אשר לא ידענו שחרה. בעת ההיא מקץ שנת תק"צ נראתה המחלה האיומה באדעססא וסביבותיה ותגזור על ימין ועל שמאל ותכם את העיר והערים סביב לה ביגון ואבל, מורא ופחד ופיק ברכים. — קודר הלכנו כלנו ואיש לא האמין בחייו. מאז ראיתי את פני המחלה הזאת כמה פעמים, וביחוד בשנת תר"ח (1848) כאשר הייתי בעיר בארדיטשוב, אשר נפלו שם חללים אין מספר ותהי העיר לחרדת אלהים, ובכל זאת אין דמות ואין ערך להפחד הזה לאשר היה בפעם הראשונה בטרם הסכין הסכינו בני ארצותינו לראות את המות המר הזה. כל עט סופרים ילאה לתאר את המראה הנורא הזה וכל לשון תקום להגיד את קצה מכל אשר ראו העינים תדבק לחיך ותאלם דומיה, ולכן לא אנסה גם אני לספר לפני קוראי זכרונותי את אשר ראו עיני ושמעו אזני, רק אחת אגידה, כי נלאיתי שבת באדעססא במורא ופחד ואלך משם העירה קישינוב. —

נסעתי מאדעססא ביום ד' יתרו י"ט שבט שנת תקצ"א (21 יענואר 1831) ואבא ביום ו' עש"ק לטיראספאל ואשבות שם, וביום ג' משפטים נסעתי משם ואבא קישינובה אור ליום ה' כ"ז שבט.

העיר קישינוב לפנים לא היתה את אשר היא היום. הן היום לא זכתה עוד לעלות במעלות הציוויליזאציאה עד מרום מעלת רעותה הקרובה אליה העיר אדעססא; עכ"ז שנתה את טעמה, פשטה את צורת מאלדאווא - וואלאכיא אשר היתה לה לפנים והנה היא הולכת הלוך וקרוב לדרכי ההשכלה. לא כן בימים הראשונים זה חמשים וחמש שנים, האיש אשר ראה אותה אז לא יכירה היום ולא יאמין למראה עיניו כי זאת היא. חבל בעססאראביען העומד לגבול מאלדאווא - וואלאכיא (כעת רומיניען) אשר היתה אז תחת ממשלת תוגרמא לא שנתה את לשונה ומלבושיה מלשון ומלבוש הוואלאכים, וכיתר עם הארץ כן גם היהודים אשר בקרב הארץ ההיא רחקו מאד מהשכלת אייראפא ודרכיהם שונים מדרכי אחיהם אשר בארצנו. ובהיות הארץ ההיא ארץ שמנה ופוריה היתה פרנסתם מצויה וצרכיהם מעטים, אכלו כרים מצאן ויין משתיהם ולא ידעו דאגה. צדיקי הדור המה רבי החסידים, הריחו מרחוק את ריח הניחוח ויבואו שמה בצבים ובכרכרות לאכול מפריה ולשבוע מטובה, ולקחת כסף מחיר ברכתם ותמלא הארץ אותם. יהודי קישינוב אשר התענגו על רוב טוב שמחו על גיל הצדיקים והחסידים ויקבלום בזרועות פתוחות, ולא היו ימים טובים ליהודי קישינוב כימים אשר בא אחד הצדיקים לשום משכנו בקרבם, כי כל ימי היותו

שמה היו ימי משתה ושמחה.

בעת ההיא לא רבו עוד רבי החסידים כיום הזה, וראשי הצדיקים בימים ההם, אשר אחריהם כל אדם מבני ישראל ימשוך, היו רק שלשה, והם ר׳ מאטילי (מרדכי) מטשערנאבאל שישב לו על כסא אביו הצדיק ר׳ נחום ז״ל, ר׳ ישראלצי מרוזין, שישב על כסא אביו ר׳ שלום ב״ר אברהם (הנקרא ר׳ אברהם מלאך) בן הצדיק ר׳ דוב ממעזעריטש נושא כלי הבעש״ט ז״ל. והשלישי הכי נכבד ר׳ משה הרב אב״ד מסאווראני, שלא נחל כסא כבוד מאבותיו, כי אם בתורתו ובחסידותו (הוא היה מחסידי ר׳ ברוך נכד הבעש״ט) הרבה, קנה לו שם טוב ושמש בכהנת רב ומו״צ ימים רבים, וגם אחר היותו למפורסם ולנשיא וראש לחסידים רבים אשר תכו לרגליו והוא דרש דרש להם בשבתות וימים טובים וביחוד בסעודה השלישית רזין דאורייתא בדחילי ורחימי ובקולי קולות, גם אז לא עזב דגל התורה והרבנות, ובכל מקום אשר בא שמה הראה נפלאות גדולות בדיני ממונות אשר באו לפניו בעסקי סוחרים שהיה להם דין ודברים אשר לפעמים גלאו רבנים ודיינים רבים למצוא הדרך הנכונה לפשר ביניהם, וכל הדבר הקשה אשר בא לפניו ידע לצרף וללבן בחכמתו עד שמצא הדרך הישרה לשני הצדדים ובכן ראינו בהצדיק הזה דו פרצופין, בשבתות וביחוד בסעודה השלישית השתוממנו על הסידותו ורבי תורתו כהלכות רבי החסידים, אשר גם בדבר הזה עלה על כלם, ובימות השבוע ראו בו עינינו רב ומורה צדק סיני ועוקר הרים בחריפות, בידיעת התורה והעולם, מישר הרורים ועושה שלום בין מריבים.—

הצדיק הזה היתה מצודתו פרושה גם על קישינוב.—

ימים אחדים בטרם באתי לקישינוב נסע משם הצדיק ר״מ מסאווראני ועוד מלאה כל העיר תהלתו וכלם מספרים כבודו על כוס יין מלא, ואני נקרה נקריתי לדבר עם איש אחד אשר לא בין חסידים נמנה ודבר אין לו עם מספרי נפלאות אבל עיניו ראו ולא זר מעשה שהיה בעיר באלטא בעצם השנה ההיא, את אשר הפליא הצדיק ההוא לעשות לא ע״י מלאך ולא ע״י שרף כי אם בחריצות נפלאה ובכשרונו הגדול להוציא תעלומה לאור, הראוי להכתב זכרון בספר, וזה הדבר:

איש יהודי היה בעיר בראדי הנודעה לשם, ושמו ר׳ דוד פויזנער, והיה האיש ההוא סוכן (קאמיסינער) לגדולי סוחרי ארצנו אשר להם דבר מסחר וקנין בבראדי, והמסחר היה בימים ההם גדול מאד. פעם בפעם נסע לארצנו וביחוד לבערדיטשוב בירת המסחר בימים ההם, לעשות חוזה עם הסוחרים אשר גרו שם ואשר באו שמה מערים אחרות, וביניהם היה איש עשיר אחד מהעיר באלטא שהיו לו עסקים רבים תחת סוכנות ר׳ דוד הנ״ל. בעת ההיא הגיע ממנו לר׳ דוד אלף רו״כ אשר לא יכול לתת לו לפי שעה ויתן לו שטר חוב על הסך ההוא ור׳ דוד שב לביתו לבראדי, לא רבו הימים ולר׳ דוד היה נחוץ לשלוח להאיש מבאלטא רשימה מסחורות שונות, ויכתוב את הרשימה ויניחה למשמרת בתיבה אשר היו שם כל המכתבים והשטרות שהלכו בינו ובין האיש מבאלטא, כי כן דרך ר׳ דוד לשים תיבה מיוחדת לכל סוחר וסוחר אשר היה לו עסקים עמו לבלתי יצטרך

לבקש ולחפש בעת הצורך. ויהי ביום צאת הפאסט מבראדי לבאלטא ויצו ר' דוד לבתו, שהיתה אשת חיל ועוסקת בעסקי אביה, לכתוב אגרת להאיש מבאלטא ולקחת הרשימה מהתיבה ולהניחה בתוך האגרת ולשלחה לבאלטא, ותעש בתו כן ותכתוב האגרת ותלך אל התיבה ותקח משם — לא את הרשימה כ"א השטר חוב על אלף רו"כ — ותניחהו בתוך האגרת ותסגור את האגרת בחותם ותשלחה ע"י הפאסט לבאלטא. ממחרת היום ההוא היה לר' דוד לבקש דבר בתיבת האיש הבאלטי ומדי בקשו וימצא את הרשימה אשר לא נשלחה, ויפלא הדבר בעיניו וישאל את בתו לאמר: מדוע לא שלחת את הרשימה לבאלטא? ותען ותאמר: שלחתי! — ויהי כאשר הראה לה אביה כי הרשימה מונחת בתיבה ותתחלחל בתו מאד, ויבקש הדבר וימצא, כי תחת הרשימה שלחה את השטר חוב. לא אחר ר' דוד לכתוב להאיש הבאלטי ולגלות לו טעות בתו, וישלח לו את הרשימה ויבקשהו להשיב לו את השט"ח בלי איחור. אבל לדאבון לב ר' דוד ארכו הימים והבאלטי לא השיב אותו דבר. ויהי כאשר כתב לו ר' דוד פעם שנית ושלישית, ויען לו האיש לאמר: „מה המשא הזה אשר נשאת לשוא נפשך? איזה שט"ח היה לך עלי? לא ידעתי דבר ולא היו דברים מעולם!" — וירא ר' דוד פויזנער כי כלתה עליו הרעה מאת עוכרו בבאלטא, כי לא היו אלף רו"כ דבר קטן לאיש כמוהו, ולא ידע מה לעשות. ויהי היום ויסע ר' דוד לבארדיטשוב כפעם בפעם. ויהי בבואו שמה והנה גם הצדיק מסאווראני היה שם בעת ההיא, ותבא חכמה בלב ר' דוד, אף כי לא היה איש חסיד ולא האמין בנפלאות הרביים, ללכת אל הצדיק ולספר לו את אשר קרהו עם האיש מבאלטא, כי ידע ר' דוד כי איש נבון וחכם הוא, אולי תצמח לו ישועה בעצתו, ויהי כן.

ויהי דבר הצדיק אל ר' דוד פויזנער לאמר: שבה פה ימים אחדים, או לך לדרכך לשלום בעסקיך, רק בעוד שלשה שבועות תבא לבאלטא, כי אנכי אהיה שם בעוד שבועים, ואחרי שבתי שם שמונת ימים ואחקור ואדרוש בדבר אקוה כי יעלה בידי בעז"ה למצוא תרופה למכתך האנושה ולא יחרוך רמיה צידו.

עברו שלשה שבועות ור' דוד שחר פני הצדיק בבאלטא ובתוחלת ממשכה למחלת לבו הוחיל לשמוע דבר מפיו. — הצדיק אשר ע"י חקירתו ודרישתו כבר ידע את כל אשר נעשה, לא גלה לו דבר, כי אם אמר לו: האיש אשר לך דבר אליו תזמין אלי לדין, וכאשר תתיצבו שניכם לפני תטען טענותיך לא תכחד דבר, ואשמע מה יענך בעל דינך ואוציא לאור משפט.

ר' דוד עשה כאשר צוהו הצדיק ויבא בעל דינו ויתיצבו שניהם למשפט, ר' דוד טען בפה מלא כי היה לו שט"ח על בעל דינו על אלף רו"כ, אשר השיבה לו בתו בטעות, ובעל דינו כחש לאמר: לא היו דברים מעולם לא דבים ולא יער. — הצדיק שמע טענותיהם ויאמר: צאו מזה בעלי הדינים שניכם על רגעים אחדים ואחר תשובו בקראי אתכם ואגיד לכם פסק דינכם. — כאשר יצאו בעלי הדינים מן החדר נשא הצדיק קולו ויאמר בקול רם אל כל האנשים

הרבים אשר היו בחדרו לאמר: איש מכם אל יהין לצאת מן החדר הזה עד תם המשפט אשר לפני, וטעמי ונמוקי עמי כאשר אודיעכם אחרי כן, שמעו ואל תמרו את פי.

כל העדה ענו ואמרו: לא נצא! —

עברו עוד רגעים אהדים והנדונים שבו החדרה, ויאמר הצדיק אל האיש הבאלטי הנתבע לאמר. השב תשיב את האלף כסף לתובעך כי כן צויתי! — הנתבע לא שם יד על פיו ובשצף קצף ענהו לאמר. מה אדוני דורש ממני? את אשר לא נשיתי אשלם? האלף כסף דבר קטן הוא בעיני אדוני? האשים שמי לחרפה ולשנינה, כי יאמרו הבריות כי באמת היה לאיש הזה שטר חוב עלי ואנכי כחדתי והייתי לאיש מרמה וכחש? חלילה לי מעשות כדבר הזה ואדני הטוב בעיניו יעשה. —

אם כן, ענהו הצדיק הנך רוצה כי אעשה אותות ומופתים! (ווילסט א מופת?) ראה, הנה לך מופת. בליל שבת קדש לאור הנר מהנרות הללו שהדליקה אשתך לכבוד שבת, שרפת את השט"ח שהובא לך עם האגרת מהפאסט. כשמוע האיש את הדברים האלה יוצאים מפי הצדיק נהפכו פניו לירקון ויתעלף ויפול על פניו ארצה, וכל ההמון אשר בבית משתאה ומחריש לדעת אחרית הדבר הנפלא הזה. הצדיק קרא: מים! מים! — הביאו מים קרים וישפכו על פני המתעלף ועל ראשו, אחרי רגעים שב רוחו אל קרבו ויקימוהו על רגליו והצדיק נשא קולו ויאמר: ראה הראיתיך לדעת כי יש אלהים שופטים בארץ אשר לא יתן למוט צדיק בריבו ולא יתן לרשע לגזול את אשר לרעהו. ועתה שלח אל ביתך זו אשתך וצו אותה כי תשלח הנה אלף כסף, והיה בבא הכסף הנה והשבות אותו להנגזל והנלעב מאתך ונשאתי בעדך רנה ותפלה לה' וכאשר שקדתי עליך לגלות רעתך בקהל רב כן אשקוד עליך בתפלה ובתחנונים לה' כי יסלח לעונך וחטאתך תכופר.

האיש שלח, והכסף הובא ויושב לר' דוד פויזנער.

אז פנה הצדיק אל הנצבים עליו בחדרו, המון רב, ויאמר: הנה צויתיכם לבלתי תצאו מזה עד תם כל החזון. ולמה עשיתי זאת? יען ידעתי, כי בצאתכם איש לדרכו ואיש לעירו, ספר תספרו את כל הנפלאות אשר ראיתם ועניתם ואמרתם, אין זאת כי אם ה' גלה את סודו לרבנו על ידי מלאך ממרום, הן עינינו ראו גדולות ונפלאות אשר לא יעשה כאלה אדם בשר ודם, כי אם בדבר ה' נעשו! — הלא אמת יהגה חכי, כי כן תספרו איש במקומו - אמנם את המלאך אשר גלה לי סוד זה לא ראיתם ולא ידעתם אותו פנים אל פנים, ולכן צויתיכם לבלי צאת מזה עד אשר אראה לכם גם את המלאך הגואל הזה וראיתם את פניו. עמדו וראו! קול המולה נשמע בין הנצבים, כי אשר לא פללו לראות יַרְאֶה אותם הצדיק, ומה לא יוכל עשות איש צדיק ובעל מופת כזה? —

(המשך יבא)

# הגיון לבי

בַּחֲמִישִׁי לָרִאשׁוֹן חַג הַשִּׁבְעִים חַגּוֹתִי ,
יוֹם זִכָּרוֹן הוּא זִכְרוֹן יוֹם מוֹתִי ,
עִקְּבֵי אַהֲבָה וּבְרָכָה לִי אָז נֶחֱשָׂפוּ ,
מִקָּרוֹב מֵרָחוֹק רָצוּ גַּם עָפוּ ,
בְּיַד הָרָצִים בַּסּוּסִים וְעַל כַּנְפֵי הָרוּחַ ,
מִזֶּה דֶעפֶּעשֶׁע וּמִזֶּה מִכְתָּב שָׁלוּחַ ,
פֹּה שִׁירִים כַּבִּירִים , מְלִיצוֹת נִשְׂגָּבוֹת ,
שָׁם תְּהִלּוֹת מַאֲלִיפוֹת וּבְרָכוֹת לִרְבָבוֹת ,
מֵרֵעִים כְּאַחִים מְאוֹהֲבִים כְּבָנִים ,
חֲכָמִים וְסוֹפְרִים חִקְרֵי לֵב וּבָנִים ,
מִיקָּרִים בְּנֵי צִיּוֹן מַסְתִּירִים שְׁמוֹתָם ,
לֹא נוֹדְעוּ לִי בְּאוֹתוֹתָם לְבֵית אֲבוֹתָם ,
גַּם מֵאִשָּׁה כְּבוּדָּה חוֹבֶרֶת חָבֶר ,
מִבְּתוּלָּה סְגֻלָּה עֲטוּיָה כְּלִי גָבֶר ,
גַּם בְּחִירֵי עִיר מְגוּרִי אֵלַי נֶאֱסָפוּ ,
וְעַל אוֹהֲבַי מְבָרְכַי יַחַד נוֹסָפוּ .

עַל לִבְּכֶם הַטּוֹב וְעַל אַהֲבַתְכֶם הַנֶּאֱמָנָה ,
תּוֹדָתִי וּבִרְכָתִי קְחוּ לָכֶם לְמָנָה ,
נְתוּנוֹת נְתוּנוֹת הֵן לָכֶם בְּפִתְחֵי שְׁעָרִים ,
בְּעָלֶה מֵעֲלֵי הַמֵּלִיץ חֲרוּתִים הַדְּבָרִים ,
אַךְ סִלְחוּ לִי אֲהוּבַי אִם אֹמַר כָּכָה ,
כִּי כִּמְעַט לִקְלָלָה לִי כָּל בְּרָכָה נֶהְפָּכָה ,
לָמָּה לְיוֹם זֶה תִּקְרְאוּ חַג ? קִרְאוּ לוֹ חָגָא ,
כִּי בוֹ מָלֵאתִי עֶצֶב וּדְאָגָה ,
לִבִּי הוֹמֶה כַּחֲלִילִים רוּחִי בִי לֹא קָמָה ,
נַפְשִׁי הַנְּבוֹכָה נִדְהָמָה נִפְעָמָה ,

כְּמוֹ כֻּלְּכֶם קְשַׁרְתֶּם קֶשֶׁר לְבַשְּׂרֵנִי אַחַת:
מְיַחֶלֶת בּוֹאֵךְ הָאָרֶץ מִתַּחַת,
קָרוֹב קָרוֹב קִצֵּךְ שִׁבְעִים כְּבָר חָיִיתָ,
לֹא יַאֲרִכוּ הַיָּמִים וּתְהִי כְּלֹא הָיִיתָ.
עוֹד מְעַט מִזְעָר וְתָשׁוּב לְאֶפֶס וָאָיִן,
לֹא תִרְאֶה פְּנֵי תֵבֵל, לֹא תְשׁוּרְךָ עָיִן,
תַּעֲזוֹב בֵּיתְךָ בָּנֶיךָ גַּם בֵּין הַזְּקוּנִים,
רֵעִים מְתֵי דֵעִים אַנְשֵׁי תֹם וֶאֱמוּנִים,
תַּעֲזוֹב סְפָרִים יְקָרִים קְרָאתָם בְּצִמָּאוֹן,
כָּל הֲמִית חֶלֶד הָרַעַשׁ וְהַשָּׁאוֹן,
תַּעֲזוֹב כָּל יְקָר כָּל שַׁעֲשׁוּעֵי הַחַיִּים,
תַּעֲזוֹב כָּל חֶמְדָּה כָּל תַּאֲוָה לָעֵינַיִם.

אָזְנְךָ לֹא תִשְׁמַע עוֹד קוֹל נוֹגְנִים וְשָׁרִים,
עֵינֶיךָ לֹא תֶרְאֶה כָּל יוֹפִי וּסְדָרִים,
שְׁנוֹת מִסְפַּר יַאֲתִיו וְאוּלַי מִסְפַּר יָמִים,
וְתֵרָדֵם לִבְלִי הָקִיץ תִּישַׁן שְׁנַת עוֹלָמִים,
מַדְקְרוֹת מִבְטָאִים אֵלֶּה פְּעָמִים עַד מֵאָה,
נִלְאָה פִּי לִקְרוֹא, לִשְׁמוֹעַ אָזְנִי מָלֵאָה,
גַּם נַפְשִׁי יוֹדַעַת בָּדָד לְבַדִּי אֶזְכְּרָה,
כִּי הַיּוֹם הַזֶּה גְּבוּל חַיַּי אֶעֱבוֹרָה,
כִּי עָלַי מְהֵרָה רֶדֶת אֱלֵי קֶבֶר בְּכֶלַח.
וְלָמָּה זֶה לָכֶם אַחַי עַל פִּצְעֵי זְרוֹת מֶלַח?
שְׁבוּר לֵב וַעֲצוּב רוּחַ אָנֹכִי מֵעוֹדִי.
אַךְ יָדַעְתִּי הַסְתֵּר עָצְבִּי, וְזֶה כָּל כְּבוֹדִי.
אַךְ אַנְחָתִי הַיּוֹם כָּבְדָה רוּחִי חֻבָּלָה,
טְמֻנָה בְּחֻבִּי אֶלֶא, הַסְתִּירָה לֹא אוּכָלָה.

אֶזְכְּרָה יָמִים מִקֶּדֶם הַשַּׁחֲרוּת וְהַנְּעוּרִים,
כָּל הָעוֹבְרוֹת עָלַי עוֹדֶן בְּלִבִּי שְׁמוּרִים,
תַּעֲנוּגוֹת רַבִּים וְשׁוֹנִים חַשְׁתִּי חֶמְדַּת בְּשָׂרִים,

יָשַׁבְתִּי בְּסוֹד מְרֵעִים קָרָאתִי בִּסְפָרִים.
הוֹסַפְתִּי דַּעַת הוֹסַפְתִּי עֹנֶג וָנַחַת,
הִבַּטְתִּי הֲדַר שָׁמַיִם וְיֹפִי אֶרֶץ מִתָּחַת,
בָּדָד בְּאֵין רוֹאֶה לְבַדִּי וְאֵין שֹׁמֵעַ.
הִתְפַּלַּלְתִּי בְּכָל לִבִּי וַה׳ הוּא הַיּוֹדֵעַ.

אֶגְוַע וְכָל אֵלֶּה אִתִּי יַחַד יִגְוָעוּ,
בְּעִמְקֵי בּוֹר שַׁחַת יִטְבְּעוּ יִשְׁקָעוּ,
אֶחֱלֶה אָמוּת יִקְבְּרוּנִי אַחֲרֵי מוֹתִי,
הָאֲדָמָה תְּהִי אִמִּי וְהָרִמָּה אֲחוֹתִי.

בְּרֹב שַׂרְעַפַּי בְּקִרְבִּי שַׁבְתִּי נִחַמְתִּי,
וְעַל מַחְשְׁבֵי רַעְיוֹנַי אוֹר חָדָשׁ רִקַּמְתִּי,
מִדֵּי הֲגוֹתִי בְּמַר נֶפֶשׁ וְעַיִן דּוֹמַעַת,
בְּרַק נְחוּמִים נִרְאָה לִי בְּעַד חֲרַכֵּי הַדָּעַת:
לֹא אֶרְאֶה עוֹד דְּמָעוֹת עֲשׁוּקִים וּרְצוּצִים,
הֵם אַחַי וְעַמִּי לְכָל פֵּאָה קְצוּצִים,
לֹא אֶקְרָא יוֹם גִּדּוּפִים וּנְאָצוֹת,
תּוֹאֲנוֹת שָׁוְא, עֲלִילוֹת אַל, דִּבּוֹת נִמְרָצוֹת
עֲרוּכִים בִּידֵי אַנְשֵׁי לֵבָב גְּדֵלֵי רֵעַ,
בִּידֵי זֵרִים נְבוֹנִים חֲכָמִים לְהָרֵעַ,
אֵין עֶצֶב אֵין דְּאָגָה בִּמְרוֹמֵי שָׁמַיִם,
אֵין עוֹד תְּלָאוֹת חֶלֶד אֶפֶס עֲמַל הַחַיִּים,
רוּחִי יַעֲלֶה עָל לֹא יָמוּת לַשַּׁחַת
בְּצֵל שַׁדַּי יִתְעַנַּג עַל רֹב עֵדֶן וָנַחַת.

אליעזר הכהן צוויפעל

# הַפֶּלֶג

(משל קדמוני)

בֵּינוֹת לְצוּרִים וּסְלָעִים אָחַז דַּרְכּוֹ הַפֶּלֶג
מֵימָיו כִּבְדֹלַח לָטֹהַר, צַחוּ זַכּוּ מִשֶּׁלֶג,
מִשְּׁנוֹת קֶדֶם הָיָה לְשֵׁם וְלִתְהִלָּה בְּכָל הַפֶּלֶךְ,
לִרְאוֹת-מַה טּוּבוֹ וּמַה – יָּפְיוֹ סָר אֵלָיו כָּל הֵלֶךְ
עַל – נֹעַם צִלְצֵל הֶמְיָתוֹ הִתְעַנְּגוּ אָזְנַיִם
וּבְנוֹזְלִים קָרִים הִרְוָה נֶפֶשׁ כָּל צְמֵא לַמָּיִם.

* * *

וַיְהִי הַיּוֹם וְאֹרְחַת בַּחוּרִים עָלָיו נִגְלָתָה
כֻּלָּם עֲיֵפִים וּלְשׁוֹנָם בַּצָּמָא נָשָׁתָּה,
יֵשׁ מִן – הָאוֹרְחִים אֶל גְּדוֹתָיו מַהֵר הִקְרִיבוּ
לִשְׁאוֹב מַיִם חֶפְצוּ, לְמַעַן נַפְשָׁם יָשִׁיבוּ,
אַךְ הָאֶחָד קָרָא: רַב שְׁתוֹ מַיִם חַסְרֵי טַעַם
רִיר חַלָּמוּת הֵם, מַשְׁקֶה מָתוֹק נִקַּח הַפָּעַם!

* * *

וּכְדַבְּרוֹ כָּכָה הוֹצִיא מִמְּלַתַּחְתּוֹ צַפַּחַת
וַיַּשְׁקְ אֶת – כֻּלָּם מַשְׁקֶה אֲדַמְדַּם בְּשׁוּבָה וָנַחַת,
וַיִּשְׁנוּ וַיְשַׁלְּשׁוּ וַיִּקְרְאוּ אֵלֶּה לָאֵלֶּה:
הֶאָח! מַה – נֶּאְדָּר שִׁקּוּי זֶה, הַפְלֵא וָפֶלֶא!
וּבְטוֹב לִבָּם בִּשְׁתִיָּה צָהֲלוּ אַף שָׂמֵחוּ
גַּם אֶת הָאָדוֹם הָאָדוֹם בִּזְמִירוֹת שִׁבֵּחוּ.

* * *

וַיַּרְא הַפֶּלֶג וַיִּירָא פֶּן — שִׁמְשׁוֹ קָדְרָה
אַף - גַּם רוּחַ קִנְאַת הָאָרוּם עָלָיו עָבְרָה,
וַיַּעֲזוֹב אֶת-עֶרֶשׂ יַלְדוּתוֹ וּמְקוֹם צְפָּתוֹ
וַיַּעְתֵּק מִשָּׁם אֶל - הַנַּחַל שֶׁעַל יַרְכָתוֹ,
שֶׁשָּׁם בְּבֶאֱרוֹת חֵמָר, אֲדָמָה אֲדַמְדָּמָה
הִתְבּוֹלֵל בַּחֵמָר וַיִּלָּפֵת אָרְחוֹ שַׁמָּה.

* *
*

הֵן אָמְנָם בְּנַחַל הִרְחִיב הַפֶּלֶג צְעָדֵיהוּ
וּלְמַרְאֵה אֲדַמְדֶּמֶת שִׁנָּה גַם אֶת — מַרְאֵהוּ,
אֶפֶס לְמִנִּי אָז כָּל - מֵימָיו מָלְאוּ טִיט וָרֶפֶשׁ
חָלְפָה נַחַת הֱמִיָּתָם, לֹא עוֹד יְשִׁיבוּ נֶפֶשׁ,
הָעוֹבְרִים עָלָיו הִזִּילוּהוּ, פָּנִים רָעָמוּ...

---

הַמִּתְבּוֹלְלִים בְּעַמִּי! שִׁמְעוּ מוּסָר וַחֲכָמוּ!

ליפציג
ד״ר שלמה מאנדעלקערן.

## איזהו עשיר השמח בחלקו.

(אבות פ״ד משנה א׳)

1

עֲלֵי עַיִן,
נֶחְמָד לָעַיִן,
אֹהֶל עָנִי;
גּוֹרֶן רֶפֶת,
וּמְגוּרָה מַרְצֶפֶת,
זֶה הוֹנִי.

2

כִּבְרַת אֲדָמָה,
מְלֵאָה קָמָה,

סָבִיב לִמְעוֹנִי;
מִרְעֶה עֵשֶׂב,
לָעֵז וָכֶשֶׂב,
זֶה הוֹנִי.

3

שְׁנֵי צְמָדִים,
שְׁוָרִים וּפְרָדִים,
וְסוּס אַדְמוֹנִי;
לַעֲדוֹר בֶּהָרִים,
וְלֶאֱסוֹף עֳמָרִים,
זֶה הוֹנִי.

4

עֲגָלָה אַחַת,
מַחֲרֶשֶׁת וָרַחַת,
אֲחוֹרֵי חַלּוֹנִי;
חֶרְמֵשׁ מַזְמֵרָה,
חָרוּץ וּמְגֵרָה,
זֶה הוֹנִי.

5

בְּגָדִים שְׁנַיִם,
וְאֵזוֹר מָתְנַיִם,
מִצֶּמֶר צֹאנִי;
כּוֹבַע כָּרִים,
מִנִּי הָעֲדָרִים,
זֶה הוֹנִי,

6

כְּשׁוּבִי אָהֳלִי,
אַחֲרֵי פָּעֳלִי,
לָנוּחַ מֵעִצְּבוֹנִי,
שְׂמֵחָה יָפָתִי,
יוֹצֵאת לִקְרָאתִי,
זֶה הוֹנִי.

7

וּבָנַי בַּבַּיִת,
כִּשְׁתִילֵי זַיִת,
מַרְבִּים שְׂשׂוֹנִי,
לְשֻׁלְחָנִי סָבִיב,
כְּפִרְחֵי אָבִיב,
זֶה הוֹנִי.

8

יָשָׁר וְתָמִים,
כָּל הַיָּמִים,
אֶשְׁקְטָה בִּמְכוֹנִי,
בְּחֶלְקִי שָׂמֵחַ,
הִנְנִי צוֹלֵחַ,
וְזֶה הוֹנִי.

---

יוסף מינצער

# מחדרים אימה ·

משל למהר"ד לשועל שהיה מהלך על שפת הנהר וראה דגים שהיו רצים לכאן ולכאן, א"ל מפני מה אתם רצים? א"ל מפני הרשתות שמביאים עלינו ב"א, א"ל רצונכם שתעלו עמי ליבשה וכו', א"ל אתה הוא שאומרים עליך פקח שבחיות אתה, לא פקח אתה אלא טפש, ומה במקום חיותנו אנו מתיראים, במקום מיתתנו על אחת כמה וכמה, כך ישראל וכו'.

(ברכות ס"א)

כגורל כל המון שאלות עמנו הפנימיות המונחות זה כמה על שולחן הפובליציסטקא העברית עד שעלה אבק על גביהן, כן הוא גם גורל שאלת החנוך הארתודוכסי בארצנו. פעמים אחדות, עלתה על שפת עמנו, ואיזה סופרים נגעו בה בקצה עטם, הפכוה מצד אל צד, חדרו עליה עינים בוחנות, חקרו דרשו איש איש לפי דעותיו בעניני אמונה, והשקפותיו על מצבנו הלאומי, חוה דעתו, הגיד עצתו, אבל הנוכל לקוות לראות קץ ותכלה מאספה ליטית בחדר הקהל? בהאספה הראשונה יועצו לעשות אספה שניה ובשניה שלישית, וכן רביעית והמישית ובאחרונה, כאשר יצלח פעם בידי איזה אנשי לב לעשות תושיה אז ישוקק כדוב רבי דוב הפרנס, ישאג כארי רבי אריה הגבאי, יקפוץ כגדי רבי גד החיט, ועל השלחן יכה ביד חזקה רבי חזקיהו הקצב, עד אשר יהוגו וינועו הכוסות את שותיהם יחד וגם הבלן רבי פינע, היושב בפנה ומתחכך בתנור להנאתו, יניע כובעו מצפון לדרום ומדרום לצפון לאות „לא", ואחרי תלונות וקולות, חרפות וגדופים, וקול נחת זרועות על לחיים, תגמר האספה ויפטרו לביתם בלי שלום; כן נוכל לקוות לפתרון שאלת החנוך ע"י פלפולי הסופרים. סופרנו כלם כרבם נפלגו בדעותיהם, ותחת למלאות חובתם לעמם באמונה הנם מתאמצים רק לנצח איש את רעהו במלחמת סופרים ומה גם שממוני הדת, ואחריהם העטלפים התנפים, או בעלי „אפכא מסתברא" פשוטים אשר ילוו עליהם יפרו עצתם ויקלקלו מחשבתם, כי העם בארצנו לא נסה עוד לפסוק הלכה מפי משכילים שמושגם הוא אצלם עברינים וכו', כי כן הסכינו לראות עקומפלירים כאלה, ובהתקופה האחרונה, כאשר פרחו כראש שאלות חדשות על אדמת היהדות השוממה עזבוה סופרינו לגמרי וימצאו להם ענינים אחרים לענות במו שחן המ"ה עליהם, אם יועילו או לא אין יודע אתנו, אך זאת נראה, כי מבלי משים נתנו ידים לבעלי טובות אחרים שחפצם לצוד דגים במים עכורים. ולהבנית מחורבננו. „ מה זה תלמשו לי עיניכם אדוני הקוראים?

הבאמת תדמו כי כלם המה מלאכי עליון מפשטים מעצם וכל דרכיהם משפט יאין בהם נפתל ועקש ? חי נפשכם ! גם המה קרוצים מחומר גם המה כאדם עברו ויעברו ברית ואין בין בעלי הטובות בני דור הישן לבעלי הטובות מבני דור החדש כלום , אלא שהאחרונים יחליפו לבוש , יפשטו צורה אסיית וילבשו צורה העלעניות מתקנה , נאה ומקשטת שלבן של אדם חומד אליה . יאחב"י אשר אם כי ערומים המה בדעת , בכל אלה יתנו ידים לכל נוכל , להונות אותם , לשומם בשק ולמכרם , ובעת שירעישו את התבל ויצעקו חמס על לובשי בגדי המשי הלבנים , הסובבים בערים לאסוף קופות רמב"ן כסף מעמדות ואגב אורחא איזה פדיונות נפש , באחיזת עינים , במופתים של הבל , בתפלות בעד כלל ישראל - בעת ההיא לא יראו איך בעלי המעילים השחורים , המנצלים את עם יעקב הקטן והדל , באחיזת עינים על פי המצאה חדשה . . . בקסם נפלא שימשוך אחריו את כל הלבבות , ואם פקחים אחדים אשר עינים להם לראות , ואשר יראו יגידו אז סקל יסקלום העם ויחשבו כי לבבם איננו שלם עם הרעיון הנקדש והנערץ , אשר הוא אמנם התקוה האחרונה לעם ישראל .

בהום לבי נתקו מזמותי , אדוני הקוראים , ואעבור את הגבול , הבה אשובה על עקבותי !

זה כחצי שנה נתנה הממשלה עוד הפעם צו לעשות סדרים חדשים בחדרי ילדי ישראל לא סדרים מיסדים בלמדיהם כי הממשלה נוכחה כי לא לה להתערב באלה - כי - אם חומרים בחדריהם ממש ; הממשלה אשר זה חפצה ומשוש דרכה תמיד לעשות סדרים טובים ומעילים בחיי עבדיה , החוסים בצלה , לא תוציא מכלל גם אותנו היהודים , גם לנו תדאג מחפצה שגם נערינו ומלמדינו יגאלו מהגלות המר , מהחדרים הגרועים לפעמים ממלונות כלבים , המלאים רוח קטב אויר מחנק , הלקלקות ואפלה - לאור באור החיים ככל בני האדם על פני האדמה . והנה התחת אשר היה להם למלמדים לשמוח בישועתם , הנה התרגזים ושאננם עלה באזנינו , כמו הממשלה תאמר לעשות להם עול ולגזול משפטם ויבכו בהנגון ההוא אשר בכו אבותיהם לפנים בימי הקיסר החסיד נקולי הראשון נ"ע אשר מהמלתו שחמל על העם האמלל הזה , צוה להשכילהו וללמדהו בעל כרחו , ויוציא הון רב מאוצר הממשלה לכונן למו בתי ספר , והמה גזרו תעניות ויאמרו סליחות , או הרבו פדיונות לצדיקיהם שיבטלו את רוע הגזרה . . .

אבל האמנם כה , יבערו ויכסלו המלמדים ? כה מה מהשכיל לבותם ? .

לא ! נשימה עין על מצבם , נחפשה דרכיהם ונחקירה , אז נראה כי מצבם השפל טמטם את לבם לבל ירגישו לבל יחושו . . . הממשלה תזהירם על הטהרה והנקיות , על אויר צח , על חדרים נאים ועל כלים נאים , והמה - האם לא חפצו את אלה בכל לב ? אבל מה יעשו אם התנאים האלה צריכים הכנסה מרובה והכנסותיהם מעטה ומצערה היא מאד ? , פה ווארשא יש רשות לכל מלמד לאסוף משמונה עד עשרה נערים בחדרו , והכנסתו תוכל לעלות עד חמשים רו"כ להודש לפעמים גם שלשים , מהסך הזה עליו לשלם עשרים רוביל לחודש בעד חדרו

מלבד מעונו, ובמה יחיה את נפשות ביתו ? סך כזה נראה כי בת או אשת סוחר פלוני תוציא מדי חודש בחדשו רק לתמרוקי הנשים לבד. וגם בשבתם בחדרים צרים, ברחובות עזובים המה עניים מדכאים ונושאים חרפת רעב; הן אמנם גם בין בעלי המלאכה והחנונים הקטנים. לא יחסרו ענים מהוגנים, בכל אלה נמצא ביניהם גם אנשים אומדנים כי יש להם תקוה לראות ברכה במסחרם או בעמלם או כי ימצא למו היתר לקחת „יתור" והמלמדים כל פרוטה ופרוטה שלהם מנויה שקולה וספורה, ואם גם יאבו להונות ולגנוב היוכלו ? היגנבו איזה על חטא מסדור התפלה? איזה קללות מפרשת התוכחה מהתורה, או איזה סברה מהגמרא ? ואולם תחת אלה ישיגו ביושר לב מחלת לב, שחפת, טחורים ועפולים, קצור ימים ר"ל, וחלקם מכל עמלם לעת זקנותם (זקנה בלא עת) הוא רק עוני וצרה. הה אחי! גם איש אשר לא נשמת שדי תהיהו, כי אם רוח השטן, ולבו לא לב בשר כי אם לב אבן, גם הוא יוריד דמעות לגורל אלפי אנשים, אשר קרבנות הצבור המה, אבל יש עוד בינינו אשר לבם יקחם עוד לעשוק את שברם, עד אשר יאלצו האומללים להגיש עצמותיהם לפני שופטי השלום, וחזון נפרץ הוא פה. ועוד יתאוננו כי המלמדים המה גזלנים, מוצצי דם; כי אמנם מרוב עושק וחמס ודם זרים, נפגוש לעתים מלמדים זקנים, חרלי אונים שמלאו צבאם וגם אור עיניהם אין אתם וחוורים על הפתחים, נשענים על משענתם עטופים ונמוגים (כן גם גורל המורים והסופרים) והמה - יש אשר ארבעים שנה ויתר הורו וילמדו תורה לבני ישראל, כמה פראי אדם השכילו, כמה חסרי דעה למדו דרך תבונות ויסולו להם מסילות בחיים המוסרים ואין מכיר להם טובה, חרפת עולם הוא לעם ישראל! כלימות נצח לא תמחה! ואולם הגמול, אשר גמלו אותו עמי התבל, בעד תורתו ואמונתו אשר הורם זה אלפי שנים, הגמול ההוא ישלם גם הוא למלמדיו ולמוריו;.. וגם סופרינו ירדו בם בשבטם בלי חמלה תמיד, מאז החלה ספרותנו החדשה להתפתח ע"י המשכילים הברלינים, אשר חפצם היה לשית קציר להמלמדים כבערי אשכנז, ולהחליף החדרים בבתי ספר כוללים; ואולם הסופרים ההם היה להם למצער פתחון פה: כי המלמדים היו אידיאטים נבערים מדעת, אבל סופרנו, החיים עמנו כעת, פקו פליליה ויעותו משפט. לא נבחר מהם כי במעלות ההשכלה, שעלו מרבית אחינו, עלו גם המה ולא לעתים רחוקות שנפגוש בין המלמדים אנשים נאורים, פדגוגים מצוינים, ויד להם בחכמת ישראל בשפות ומדעים ורק בלי חשבון ודעת יבאישו רוחם בעיני העם. כונתי לא על המתבוללים; המה ישנאו ויבוזו לא רק את מורי התורה, כי גם את כל המחזיקים במעוז התורה, אך על אחינו השלמים והנאמנים בברית התורה, אשר כל האידעאל שלהם היא התורה, וכל יד עמל תבואם למען ילמדו ביניהם תורה, ובצוק העתים ימעיטו לחם חוקם מפיהם למען יוכלו לתת במועדו שכר התורה — גם המה יביטו בשאט בנפש על המלמדים ובעיניהם נחשבו כליסטים ברמאים אשר יקחו רק שכר בטלה, וישכחו כי כל בעלי תורה ויודעי התורה, רק מחדרי המלמדים יצאו, ולולא הלסטים והרמאים האלה, היינו כלנו בנערינו

ובזקננו בורים פראי אדם, יושבי קרנות רועי בהמה דקה; וגם הסופרים בעצמם הדורשים בגנות התורה, שאלו נא! מאין לקחו השכלתם? איפוא שאבו חכמתם אם לא „בחדריהם הצרים" של „המלמדים החשוכים"?

המלמדים הנם כעת על המשבר, עת צרה היא להם. לרגלי הפקודה החדשה ישארו הרבה מלמדים בלי משען לחם, וסופרינו אלה יזרו מלח על פצעיהם, ועוד יביאום במשפט תחת אשר היה להם להביא במשפט את האבות וכל ראשי קהלות ישראל ולדרוש מהם פתרון לשאלה זאת, והנם בעינינו כאותם הלבלרים המקטרגים על עם ישראל אשר, תחת הביא קץ לשאלת העם האמלל, ולשלם לו נחומים על כל הרעות אשר הביאו עליו צורריו ומצמיתיו, עוד הפכו ידם על השדודים הנרודים החללים האומללים, ויגולו עליהם האשמה ותחת תובעים לדין היו לנתבעים... כמוהם יבואו עליהם בטרוניות וטענות. א) החדרים רעים. ב) יכו את התלמידים באגרוף רשע. ג) התלמידים כלואים כל היום בהחדרים. ד) מעתיקים את התנ"ך בשפה נשחתה בשפת זארגאן. ה) המלמדים עושים מלאכת ה' רמיה. ו) התלמידים אינם רואים ברכה בלמודיהם, וכו'; אשר ע"כ אזרו רבים ממשכילנו את חלציהם לרפא את כל הפצעים האלה באמצעים כאלה, אשר רפא הזאב את הצאן החולה בתקעו שניו בושט צוארו. המה יעצו לעזוב את למוד התנ"ך, ולתת לנו תמורתם ספרי קריאה קטנים, כמו שיש אצל כל העמים, אז הבטיחו כי הכל על מקומו יבא בשלום; אבל במה כחם של הספרים גדול? בני הרוססים והפולנים, המדברים מלידה ומבטן בשפה ההיא שהם לומדים בנקל יראו ברכה בלמודיהם, ובנינו אנהנו הלא בין כה וכה צריכים לתרגום. נניח את השאלה: מי יחבר לנו ספרי קריאה כאלה אשר יוכל להתחרות למצער את לשון ההלק הספוריי שבתנ"ך? מי יזיל זהב מכיסו לצרכי הדפוס והנייר? המחברים בעצמם המה במחילה קבצנים נוראים, ועשירי עם? המה לא יפזרו כסף על הבלים כאלה בעת רעה כזאת; יודו לה' חסדם, אם תמצא ידם לדברים הכרחיים כמו: נוצות היענה לכובע הגברת, וכסא כבוד בהתיתרון, מעיל סמוט לעת המחול בהכלוב, נדבה לבית תפלת העמים פלוני, או להבדיל מנחה לבן הצדיק במלאות לו י"ג שנה, תשורה להצדקית פדיון להצדיק בעצמו, וכאלה - וחברת מפיצי ההשכלה? בעינינו אנחנו זכינו לראות אחרית הקריאה, אשר קרא הדר' קאנטאר אל המחברים אם אמגם לא בו האשם שלא יכול למלאות את ההבטחה!... נניח כי רוח שגעון יחלוף על איזה בעלי אוצרות להקדיש איזה סך למטרה זאת לשלם להמחברים בעד עמלם וצרכי הדפוס והספרים יצאו לאור וימכרו חצי הנם, אבל אז מי ישתמש בהם? היראים וההרדים יזרם כמו דוה וגם המשכילים שדעתם צלולה לא יתנו משפט הבכורה לספורי חול של איזה אבר אנטאן ואגאפאן, שיוכל לעשות רושם על לב הנער כבתבת קעקע על פני חול, לספורי התוה"ק המלאים חכמה ומוסר, צדק ומישרים, מחזות שדי ותנחומות אל אשר מבלי משים יחרתו בעט ברזל על לוח לבבו והמה שיעמדו להדור הזה, לבל יוסיף להתעיב עלילה ולהשחית את דרכו, ולהצילהו

עת יטבע בשטף הקנאה התאוה והכבוד, והיהודים אשר הנם יהודים בשביל שאינם נוצרים, הלא בין כה וכה לא ילמדו את בניהם עברית *) ולא ישלחו את בניהם אל חדרי היהודים הארורים, וחצי יהודים המוטלים בספק, המרכבים מחמרים שונים: מחומר שבלולי וסרטני ומחומר בצלי וכוגילי יחד, מה תועיל בזה התמורה? האם ע"י כך יוכלו להמיר את חדריהם ולא יצטרכו להכותב? ומהכרעסטאמאטיות לא יוכלו להיות הנערים בורים כאחיהם מספרי התנ"ך? ואם רק יתפללו לכשיזקינו יבכו גם המה על פרים הנשרפים; ומלמדי ספרים קטנים כאלה לא יעשו מלאכתם רמיה? ולא יוכלו להיות בורים? והלא דברים ק"ו ומה תנ"ך וגמרא כך? ספרים נקלים כאלה לא כל שכן! ואז תרבה העזובה עוד יותר!..

ה' סנדלר יעץ במכ"ע המליץ: להשתדל לפני הממשלה, שתכונן ב"ס ללמודים כוללים ואיזה שעות ביום ילמדו שמה עברית, והמו"ל העיר ע"ז ע"ד הגבלת זכות התלמידים העברים עשרה למאה, ומלבד אלה הנוכל להאמין כי מב"ס אלה תצא תורה? לא! גם אלה המעטים היוצאים מן הכלל היודעים עברית למדו את אלה בהחדרים לפני בואם אל ב"ס, וכל החושב כי ממורי הדת בבה"ס רכשו להם הידיעה, הרי הם בעינינו כפולני הכסיל אשר נתח בקר ועגל לנתחיהם ויזרעם בתוך שדהו בתקותו, כי יצמחו ויעשו פרי ובימי האביב יצא השדה לראות הפרחו הבקר הנצו העגלים? וירא לשמחת לבו עגלים ירקדו ויכרכרו, ויספר להרועה את כל אשר עשה ואיך הצליח חפצו בידו. „כסיל אדם"! נתן עליו הרועה בקולו: בקריך ועגליך מכבר נרקבו, מכבר אכלם התולעת, ובאשם עלה באף כל עובר, ואלה העגלים המה מרעיתי, אשר ממכלאות אדוני הבאותים הנה!..

סופרינו לא פקחו עיניהם לראות כי כל המכשלה והמצב המעציב של התנוך וכל האי סדרים והקלקלות והתוצאות הרעות הוא רק בשביל שאין לנו חדרים כוללים! באופן אשר המלמדים בל יהיו נזקקים להאבות ולא יתלו בדעתם כלל. בין כל העמים לא ראינו עוד המנהג הזה ששמונה או עשרה אבות שיש להם בנים ייסדו בית ספר קטן אשר יהי' תלוי ועומד תחת אפטרופסותם ובשביל כך ישבו בחדרים צרים, באשר אין ידם משגת לשכור חדרים מרוחים מהכנסה מועטת של איזה נערים, בשביל כך יוכחו המלמדים והתלמידים יחד מבקר עד ערב בחדריהם, כי הראשונים יפחדו לנפשם פן יהיה בם חטא אם לא יראו האבות ברכה

---

*) פה ווארשא ימלאו גם בני המון עשרה שנה גם שמונה עשר אשר לא ידעו גם קרוא עברית. וידידי ה' אליהו קאפלאן מורה דת בהגימנאזיום השני הוא יכריח את האבות שבניהם נכנסו, ללשכה השנית והשביעית, כי ילמדו את בניהם הקריאה העברית, ואיש אחד מהאזרחים האלה בא בבקשה אל הדירעקטאר להסיר הסבל הזה מעל שכם בנו הלך... וה' נ. זאקס מורה הפראגימנאזיום ספר לי כי בהתחלת שנת למודים זאת, עמדה לפניו למבחן עלמה אחת מבנות ישראל וכאשר שאל את פיה אם יודעת היא מה בדת ישראל ענתה בתום לב כי לא למדה מעודה יסודי הדת ואיננה יודעת מאומה...

בלמודי בניהם ובודאי יתלו הקולר על צואריהם, תחת אשר בבתי ספר כוללים לא יעיז איש להתאונן על המורים, אם גם בנו לא ידע מאומה ורק את בניהם המה יאשימו ובשביל כך מוכרחים המלמדים להשתמש באמצעים קשים, כי אם לא, אז ילכו שובב בדרך לבם; כי המלמדים לא מורי הגמנאזיום המה, אשר שאתם תבעת אותם פן יתוו לכותיו רע בספר הזכרונות, ובשביל כך נמצאו נערים אשר באו שנים הרבה בהחדרים ואינם יודעים קרוא כראוי, בשביל כך נמצא בין המלמדים אנשים ריקים מתורה ודרך ארץ כי המלמדות הפקר היא וכל הרוצה לזכות יבא ויזכה, אם לא רק פרק נאה ונפש מכוערה שיוכל לסבב בכחש את האבות התמימים הטרודים בעסקיהם לשית בחלקות להגבירה, לעשות חונף להבן עם הבת ולכרוע גם להאמה, ולו היה לנו בתי תלמוד תורה כוללים בכל עיר ועיר, כי אז הוסרו המכשולים האלה בלי ספק והמלמדים והתלמידים יחד באו על מקומם בשלום.

א) הבתים האלה צריכים להוסד ברשיון הממשלה שתאציל להם כח אפעציאללי אשר על ידו יערכו בם הסדרים והחוקים הנוגעים להמשגיחים המורים והתלמידים, והממשלה - אחרי הגבילה זכות ילדי העברים בב"ס כוללים - בלי ספק תתן את ידה לנו. ב) לכונן ועד מיוחד של איזה רבנים מפורסמים ומאיזה מלמדים, כהח' שטיינבערג, פין, צוויפעל, לערנער, אשר עפ"י תעודותיו יוכלו המלמדים לעבוד עבודת הקדש בבתי הת"ת. ג) סדר הלמוד איננו נחוץ להשנות אחרי כי באמת לא נמצאו בו מגרעת וגם ע"ד התרגום אין לנו לדאוג, אנחנו יודעים צעירים מבינים שפת עבר כראוי אשר מלמדיהם העתיקו להם. קשואים „פלוצערין" אשפה „פוטערפאס" נמר „א לעמפערט" עקרב „א עגדעש" שפיפון „א פיפערנאטער" ולהיפך יודעים אנחנו עקומפלירים כאלה אשר הקשיבו לקח מפי מורים משכילים עפ"י המתדות החדשות ויעתיקו להם קשואים „מעלאנען" אשפה „קעכער" נמר „טיגער" וכו' ובכל אלה שפת עבר כשפת כשדים בעיניהם ובזמן מן הזמנים כשאבותיהם ילכו לעולמם אז מסופקני אם יוכלו לומר את הקדיש בע"פ, אך טוב ויפה היה ללמוד התנ"ך לפי הסדר אשר חלקו חכמי המקרא: א) דתי (לעגאלים) חמשה חומשי תורה. ב) ספוריי (היסטארים) יהושע שופטים שמואל א' ב' מלכים א' ב' דה"י דניאל עזרא ואסתר. ג) נבואי (כ ראפעטיקוס) ישעיה ירמיה יחזקאל ת"ע תהלים וחלק האחרון מס' דניאל. ד) מרעי (פאפ יענטים) משלי איוב שה"ש קהלת. ד) בתי ת"ת אלה צריכים להיות למצער בעלי חמש לשכות מלבד לשכת ההכנה - והפראגראם יוכל להיות באופן כזה: בלשכת ההכנה, קריאה, כתיבה, תפלות קצרות וברכות הנהנין בע"פ. בלשכה הראשונה והשניה - החלק הדתי דקדוק, קריאה בלי נקודות, בשניה יוסיפו הארתוגרפיה העברית; בשלישית החלק הספורי, דקדוק, העתקות קצרות מאיזה שפה, ספורים קצרים מדברי ימי ישראל, וברביעית - החלק הנבואי, שמוש הלשון, יסודי הדת ש"ע, ובחמישית החלק המרעי, הגיון, משנה, גמרא, קריאת ספרים היסטוריים. ה) למודי קדש אלה יהיו רק עד השעה השלישית אחרי הצהרים, ואחרי כן ילמדו מורים מובהקים

למודים כוללים אז רוח והצלה יעמוד להמלמדים, אשר יוכלו לחיות שלא בצער ככל מורי הגימנאזיום מבלי נושא עול האבות עליהם, והאבות עוד לא יצטרכו לדאוג בעד בניהם, אחרי אשר אפטרופסים טובים יהיו ממונים עליהם, והמלמדים יהיו ערבים בעד הבחינות „ אשר תהיינה מדי רבע שנה, כנהוג בב"ת המלמדים והתלמידים יוכלו להנפש מעבודתם ירח ימים בימי הקיץ, ולבתים אלה ישלימו גם החסידים, כי גם המה ימצאו שמה את מאווים.

אם לא קלעתי אל השערה בהצעתי הנוכחית, והחטאתי מעט המטרה, אחלה טובים ממני ונבונים יותר שיקדישו עת לדבר על דברי אלה במכ"ע גלוי, למען יתבררו ויתלבנו הדברים, ואז יודום אחיהם ובתוכם גם אני.

שמואל נ. קאהנאווסקי

ווארשא תשרי התרמ"ו

# תשובה כהלכה

בספר „גלילות הארץ" מהחכם ר' הלל כהנא פרק ב' סימן é כתב בהערה כי זה שתים עשרה שנה דבר שלח במכ"ע „המגיד" שנה עשירית גליון 12, ויבקש מאת התלמודים היודעים נם בינה לעתים לבאר לו את דברי הירושלמי מסכת עירובין פרק ה' הלכה א', ואין פותר אותם לו. וז"ל הירושלמי: אמר ר' יוסה אם אין אתה יודע לכון את הרוחות, צא ולמד מן התקופות ממקום שהחמה זורחת באחד בתקופת תמוז עד המקום שהיא זורחת בא' בתקופת טבת אלו פני מזרח, ממקום שהחמה שוקעת בא' בתקופת תמוז עד המקום שהיא שוקעת בא' בתקופת טבת אלו פני מערב, והשאר צפון ודרום וכו', נוחה בשילה ובבית עולמים? אמר רב אחא בשם שמואל בר רב יצחק כמה יגעו הנביאים הראשונים לעשות שער המזרחי שתהא חמה מצמצמת בו בא' בתקופת טבת ובא בתקופת תמוז עכ"ל הירושלמי, וכתב הרב המחבר הנ"ל ע"ז: ולפי דעתי הוא דבר שאי אפשר, כי אם היה שער המזרחי מכוון נוכח הקרן מזרחית דרומית למען שתהא החמה מצמצמת בו בקו ישר (כי כן משמע לשון מצמצמת בו) בתקופת טבת בעת ריחוקה מעיגול המשוה 30 23° לצד דרום, א"כ איפוא הוא דבר נמנע ואי אפשר שהשער הזה יוכל להיות ג"כ מכוון מול הקרן מזרחית צפונית למען שתהא החמה ג"כ מצמצמת בו בקו ישר בא' בתקופת תמוז בעת ריחוקה מעיגול המשוה 30 23° לצד צפון, ורחוקה אז ממקום מעמדה בתקופת

טבת 47° ? ויותר טוב היה לכוון שער המזרחי נוכח אמצע המזרח וכו׳ ופ״ים ; בארו לי הדברים הסתומים האלו ותברככם נפשי , עכ״ל ההערה ככתבה בנקודותיה וטעמיה . —

והנה עד כמה נראה מזה כי אין אדם נוגע במה שמוכן לחבירו אפילו כמלא נימא , ועלי תבא ברכת הרב המחבר מבלי שקדמני אדם בכל משך זמן ארוך כזה , ולדעתי מצאתי הפתרון האמתי לדברי הירושלמי הנראים כסתומים , ואגב אורחא ראיתי לבאר כל דברי הירושלמי , לפי שראיתי כי הרב המחבר נטה מעט מן הדרך בביאור דבריהם ז״ל , עוד מקודם בואו אל מקום תמיהתו . והוא : א) במה שציין אצל תיבת ובית עולמים סימן השאלה (?) נראה מזה כי הבין במלות „ובית עולמים״ איזו קושיא ותמיה , ואין הבנה לדבריהם לפי דרכו , כי מה קשיא להו על בית עולמים ? ומדוע בשילה ניחה יותר מבית עולמים ? — ומזה נמשך ב) מה שכתב בלשון הירושלמי „אמר רב אחא״ שנראה מזה שהוא מאמר נפרד מהקודם , וכעין תירוץ לקושיא שלפניו , ובאמת איתא בלשון הירושלמי „דמר״ „רב אחא״ והוא כמו „דאמר״ בלשון תלמוד בבלי , ומזה נראה כי מקושר הוא עם הדברים הקודמים , וסיוע להם . — והאחרון הגדיל ג) במה שהבין בביאור מלת „מצמצמת בו״ שהיא בקו ישר ובעבור זה לא קלע אל מטרת כונת דבריהם ז״ל הנאמרים בהשכל ודעת . —

והנראה לענ״ד בביאור דבריהם ; כי מתחלה אמר ר׳ יוסה כי אם ירצה האדם לדעת בדקדוק אמתי כיוון הרוחות , עליו לדקדק ולעיין היטב לסמן נקודות הזריחה והשקיעה בשני התקופות תמוז וטבת , ואז הקו הישר המחבר ב׳ נקודות הזריחה משני הזמנים האלו הוא פני מזרח , וממילא נדע מזה גם שאר הרוחות , ולפי שדבר זה לא יעלה בידינו בלתי יגיעה רבה , ודקדוק עיוני בחשבון זמן יום התקופה בצמצום . וכידוע יש מחלוקת בזמן חול התקופה בין רב אדא ושמואל , עד כי עלה ההבדל ביניהם בזמנינו קרוב לששה עשר יום , וגם יש זמן ששה חדשים בין ב׳ התקופות , ובנקל לשכוח מקום הנקודה הראשונה , בתקופה השניה , לפיכך כששמע בעל המסדר את הירושלמי את דברי ר׳ יוסה , והבין בדבר , אמר מעתה ניחא לי המאמר ששמעתי על שילה ובית עולמים , דאמר רב אחא בשם שמואל כמה יגעו וכו׳ אשר עד עתה לא ידעתי לאיזו ענין יגעו להעמיד שער המזרחי באופן שתהא חמה מצמצמת בו בב׳ התקופות האלו , אך מעתה שכיוון הרוחות תלוי בזה , ניחא הדבר , כי בוודאי היו צריכין להעמיד שער המזרח בדיוק אמתי מול צד מזרח , לענין זריקת דמים ושחיטה בצפון וכדומה , ובודאי השתדלו הנביאים בוני המקדש ולא חשבו מכל עמל נפשם לכוון הרוחות בלי שום נטיה לאיזו צד , (והרי הוא כאלו נאמר בירושלמי „מעתה ניחא הא דאמר רב אחא בשם שמואל בשילה ובית עולמים״ ומי שבקי בסוגית לשון הירושלמי , יודע שדרכם לדבר כן בהרבה מקומות) ! —

וכונתם במה שאמרו „שתהא החמה מצמצמת בו בא׳ בתקופת טבת ובא׳ בתקופת תמוז״ , ר״ל כי בין בהיות מקום השמש בקרן מזרחית דרומית בעת עלותה

על האופק והיא באחד בתקופת טבת, בין בהיותה בעת זריחתה על האופק בקרן מזרחית צפונית. והוא באחד בתקופת תמוז, היתה יכולה לשלוח קרני אורה דרך השער ההוא, ואך זה הוא המופת היותר ברור כי יעמוד מכוון מול רוח מזרחית בלי נטיה לאיזה צד, כ"א היה נטוי מעט עד"מ לקרן מזרחית צפונית אזי לא יכלו לעבור דרך השער ההיא קוי אור השמש ברגע זריחתה באחד בתקופת טבת וכן להיפך - וממילא מובן, כי קרני אורה הלכו דרך השער בעת התקופה בתמוז וטבת, באלכסון; ורק בתקופת ניסן ותשרי עברו נכחם ישר דרך השער — ואם יהיו עושים אותו כעצת הרב לכוון שער המזרחי נגד אמצע המזרח, והוא שיעבור בו קו אור השמש ישר בא' בתקופת ניסן ותשרי, לא היה האות ברור כל כך ונראה לעין כל, מבלעדי מדידות הנדסיות בכלים הנצרכים לזה לדעת אם הקו ישר או לא, כי קרני השמש היו יכולים לעבור בו אף אם היה נוטה מעט לאיזו קרן רק לא ישר ממש, וכידוע גם בהנדסה, כי רק שתי נקודות רחוקות זה מן זה יציינו את יושר הקו, ולא נקודה אחת. כ"ז נראה לי ברור בכונת דברי הירושלמי, והצעתי הדבר לפני ידידי הרב המופלג מוה' ישראל קיטובר נ"י, בעל המחב כפר „בירורי המדות" על ספר עקידת יצחק ואמר שאין לפקפק באמתת ביאורי, ואם ימצא בדברי מנוח גם הרב המחבר הנ"ל והיה זה שכרי! —

**יצחק** ב"ר **משה יהודה** מלאניוויין (מחוז קרעמיניין) מעליר,

# מכתם

פח יקוש בעש"ית שאלתי את פי אדמו"ר שליט"א,
מלה בחכמת הדקדוק כשאלה בעתה,
המין זכר או נקבה שם המקרה „תשובה" ?

בן לקיש הוי כור דאוריתא! שאלתך עלובה,
הלא בלי שום פקפוק הוא מין נקבה,
גם תינוק יודע, דין קמץ ה"א בסוף התיבה.

פח יקוש העבודה, כי בשביל כך מספקני אודותיה
מדוע גם פעם, בלב רבינו לא היה הרהור עליה!..

ווארשא

**שמואל נ. קאהנאווסקי.**

# עלים למבחן

מספר „אדרת אליהו״, הוא ספר „התשבי״ להרב החכם המדקדק הגדול ר׳ אליהו בחור ז״ל עם הערות ותקונים, אשר בכתובים אתי

מאת **יעקב אברהם** ב״ר **אליהו** ז״ל **לעווקאוויץ**.

## אדרת אליהו

### אות א

**אָב**. (1) החודש החמישי נקרא אָב ולא נמצא במקרא. וכן (2) שמות כל שנים עשר החדשים: ניסן · אייר, סיון וכו׳. אינם לשון עברי רק לשון כשדים או פרסים, והראיה כי לא נמצאו רק בספרי הגולה, שהם: זכריה ודניאל.

## הערות ותקונים

(1) החדש החמישי נקרא אב ולא נמצא במקרא. אבל מקובל באומה כשאר שמות החדשים המורגלים בפי העמים אשר גרו בתוכם בני ישראל מיום גלות הארץ, והחדש אב יכוון כמעט עם חדש אגוסט. ואולי נקרא על אדמת נכר (חוץ לארץ ישראל) בשם הזה, כי אז שם בשול התבואה כמו בארצותינו, ויהי נגזר מן אָבִיב שהוראתו הראשונה על שבולת לעת בשולה (אהרע): כי השערה אביב (שמות ט׳, ל״א), השערה היתה לעת ההיא במועד שהיא באביבה בשבלים (אין אהרען), והשם א ב י ב במקום הזה הוא ביחוס הפעול אל השם השערה, כמו הפשתה גבעל, הגפנים סמדר, — כמו שנקרא החדש שהתבואה מתבשלת בו ובאה בשבלים, בארץ ישראל ובמצרים וסביבותיהן: „ה ח ד ש ה א ב י ב״ (שם כ״ג, ט״ו. דברים ט״ז, א׳) (אהרען — מאָנאַטה) והוא חודש נ י ס ן ראשון לחדשי השנה (א) ; ע״ד השם ק צ י ר שנופל על התבואה

(א) והנראה שנתיחד השם א ב י ב אל שבולת השעורים, שהם מתבשלים שם בחדש ניסן, ומנחת בכורים שנאמר בה: א ב י ב קלוי באש (ויקרא ב׳, י״ד) קבלו חז״ל שבאה מן השעורים (ועי׳ ביאור הרנה״ו, ויקרא שם) . . . והסופרים האחרונים כנו את כל תקופת הפריחה והצמיחה במדינות אירופא בשם „א ב י ב״ (פריהלינג). (מדברי רש״פ, בהאוצ׳).

הנקצרה ועל העת שבה נקצרת (עין אוהש"ר לה' מהרילב"ו שרש א ב ה, ועי' האוצר להה' רש"י פין). — ונקרא החודש החמישי „אב" ולא „אביב" שלא יתערב עם החרש הראשון הנקרא כן.

(2) שמות כל שנים עשר החדשים וכו' אינם לשון עברי רק לשון כשדים או פרסים, כבר הזכירו רבותינו זה הענין ואמרו „שמות החדשים עלו עמנו מבבל" [ירושלמי ר"ה פ"א], כי מתחלה לא היו להם שמות אצלנו והסבה בזה, כי מתחלה היה מניינם זכר ליציאת מצרים, אבל כאשר עלינו מבבל ונתקיים מה שאמר הכתוב: ולא יאמר עוד חי ה' אשר העלה את בני ישראל מארץ מצרים, כי אם חי ה' אשר העלה (ואשר הביא) את בני ישראל מארץ צפון (ירמי' ט"ז, י"ד ט"ו) חזרנו אותו לקרוא החדשים כשם שנקראים בארץ בבל להזכיר כי שם עמדנו ומשם העלנו השי"ת, כי אלה השמות נ י ס ן א י י ר וזולתם שמות פרסים הם, ולא ימצאו רק בספרי נביאי בבל ובמגלת אסתר. ולכן אמר הכתוב: „בחרש הראשון הוא - חודש ניסן, כמו הפיל פור הוא הגורל (ג) (אסתר ג', ז'). ועוד היום הגוים בארצות פרס ומדי כך הם קוראים אותם, ניסן ותשרי וכלם כמוהו (לשון הרמב"ן, בשמות י"ב ב') וכן כתב הר"א עפשטיין (בהשחר שנה שמינית, חוברת ח') „ששמות החדשים הנהוגים אצלנו אין יסודם בהלשון העברית, כ"א בלשון אחרת. בראשונה לא היה בלשוננו שום שם עצמי להחדשים, והיו נקראים רק ע"פ מספרם: החדש הראשון, השני וכו'. וגם השמות הנזכרים בהחלקים הקדמונים שבתנ"ך, כמו: זיו (מ"א ו', ל"ז) שהוא א י י ר, ו ב ו ל (שם ל"ח) שהוא חשון, גם אותם למדו היהודים מהצורים, שכן מצאנו בכתובותיהם שני החרשים האלה בלי שום שנוי. ובהחלקים האחרונים שבתנ"ך: [זכריה] דע"נ [ר"ל: (דניאל), עזרא, נחמיה] מגלת אסתר (וכדומה) [עי' לקמן הערה 3.], יכונו החרשים בשמות אחרים, ניסן, אייר וכו', שלא בא זכרם בהחלקים הקדמונים. והנה לפי דעת קצת חכמים, מקור השמות האלה. ניסן, איר וכו' הוא בלשון פרסית, והיהודים למדו אותם

(ג) התרגם אבן עזרא באסתר שם כתב: „— והנה זה הספר הוא חדש ניסן", כוונתו אל מה שכתוב בתחלת הכתוב בחדש הראשון הוא חדש ניסן, שהשם עברי תרגמו לשם פרסי, כאן הוא בהיפך שהשם פרסי ר"ל השם פור תורגם ללה"ק (הר"ר פירשטענהאל, בבאורו על פי הראב"ע למגלת אסתר הנקרא „פתוחי חותם"). — ונראה לי ליישב הכתוב ע"פ מה שכתב הרשב"ם (שמות ט"ז, ט"ו): לא היה צריך לכתוב אלא „הפיל הגורל" הואיל ובלה"ק נכתבה המגלה, אלא להודיענו, על כן קראו לימים האלה פורים על שם הפור (אסתר ט', כ"ו), ואלו לא נכתב מתחלה בלשון שהיו אומרים באותה המלכות, לא היינו יודעים למה נקרא „פורים„ ע"כ. והנה כלל ידוע בלשון שהאדם יקדים תמיד את העקר ויאחר את הטפל (עי' בספר הרב מלבי"ם ז"ל, מ"א סי' ג'), והם ז"ל אמרו כי דברה תורה כלשון בני אדם. מעתה לזאת הקדים הכתוב, „בחדש הראשון", לפי שהוא שם עברי ובאותה לשון נכתבה המגלה והוא העקר, ותרגומו, „הוא חדש ניסן" הטפל, אך לתוספת באור; אבל „הפיל פור" שהוא העקר למען הודיענו למה נקרא „פורים", לכן נתן לו משפט הבכורה, ומיד אחריו תרגמו בלשון שבה נכתבה המגלה: הוא הגורל.

כהיותם תחת ממשלת מלכי פרס ומדי. וז"ל הרמב"ן שמות י"ב ב': כי אלה השמות ניסן, אייר וזולתם שמות פרסיים . . . [כנ"ל]. וכן משתדל החכם בענפעי בספרו (Benfey , Uber die Monatsnammen) לבאר הוראת השמות האלה מלשון פרס ומחדשיה . . . חוץ מאלה השמות המובאים מבענפעי, מצאתי עוד שמות אחרים פרסנים קדמונים בכתיבה המלך דריוש . . . כפי העתקת הה' שפיגעל בספרו (F. Spiegel. Die altpersischen Keilinschriften) . . . — אבל כתב שם: „כל קורא מבין יראה שאין שום שייכות בין כל חדשי פרס . . הקדמונים והאחרונים, ובין חדשי היהודים. ודרך בענפעי זרה מאד, כי הוא משוה את השמות זה לזה בעזרת חלופי אותיות ופרוסן, אשר בדרך כזו יעלה בידינו בנקל לעשות מראובן שמעון. אמנם רבותינו ז"ל הורו כנכון בירושלמי ר"ה [פ"א], שמות החדשים מבבל העלו (ג), והדברים אלה נתאמתו מאד בימינו אחר

---

(ג) והחכם ריב"ל, מבלי הביט לדברי רז"ל האומרים כי שמות החדשים עלו מבבל ואין יסודם בלשון העברית כ"א בלשון אחרת, הואיל באר שמות החדשים ע"פ השערה בעלמא (עי' במוסף הערוך ערך תימוצא, מה שהביא בשם רבינו הגאל ומ"ש בס, ולא יפלא בעיניך), — כי:

א) **ניסן**: על-שם הנסים שנעשו בחודש זה, והוא יציאת מצרים עם כל האותות והמופתים.

ב) **אייר**: ע"ש האור הגלה. ויקרא גם בשם זיו; והוא החדש השני אחר ניסן, ולא נמצא בתנ"ך, ושמו בתנ"ך זיו. ודע שבלשון יונית נקראת לאביב האביב (דער פריהלינג) בשם יאר (Eap) ובלשון סורית והמלינית הר (Hp), והוראה העקרית ביונית בקר, לפ"ד בארמית; פריהמארגען, ומיונית בא השם הזה לרומית „VEV" דער פריהלינג (דיא יוגענד). ומלשון יונית נראה שבא גם זה לחדש זיו 'אייר', אבל מקורו נראה שהוא מלשונות המזרחית מן אור כי נקרא הבקר לפעמים בשם אור בעברית: מן האור עד מחצית היום (נחמיה ח'), ואולי מזה, קומי אורי כי בא אורך (ישעיה ס') ר"ל בא בקרך, כמו ב"ה הלפירה (דער מארגען), וכמו שהבקר הוא התחלת היום והמובחר הראשון מן ארבעה חלקי היום, כן האביב התחלת השנה והמובחר והראשון מן ארבע עתות השנה, וכן נקרא בלשון האשכנזית האביב בשם „פריהלינג" מן פריהע, פירוש בקר, וכמו שנקרא 'אייר' ע"ש האור כן נקרא בעברית 'זיו', כי זיו ואור נרדפים הם.

ג) **סיון**: ע"ש זיו קטן, כי הוא אחר אייר שהוא זיו גדול.

ד) **תמוז**: ע"ש השרב והחום השורף, מן מזי רעב (דברים ל"ב, י"ד) כמו שורפי רעב וכן למזא [דניאל ג' י"ט] ר"ל להסיק. [ואולי **תמוז**] מן מסס (כשם המקרה ממנו מן תמס יהלך שבלול) שפעת המסה והתיכה (הויבלאזען) בחלוף ז' ס' (עיין לקמן סי' ה'), ונקרא כן החדש הרביעי ע"ש חום השמש המגביר חום בעת ההיא ונמס כל אשר ראוי למסס, כהמס דונג מפני אש (עי' בספר פרס יפת].

ה) **אב**: ע"ש ביכורי הפירות כמו אביב (רייף), [ועי' לעיל הערה 1.],

ו) **אלול**: ע"ש תבואת הבדים, כי אז לא יאמר עוד תבואה, וכן שמו בלשון ערבית וסורית (עי' ערוך ערך אללא). [כדברים האלה ביתר באור כתב החכם רש"י פין (בהמגיד) ז"ל שם: **אלול**. שם החדש השני למנין החדשים ממסן . . . ומקורו ארמית. לדעת פירסט יסודו

שמצאו בנינוה הרבה כתובות ישנות של האשורים והבבלים , ועל אחת מהן כתובים שמות כל החדשים שלהם , והם נושאים בד בבד עם שמות חדשים .

---

עלל שהוראתו בארמית תבואה , לפי שבחדש הזה הוא עת האסיף לכל התבואות בארצות הקדם , ובתוספתא ביו"ד היחס , האלולים מתעשרין לעצמן (ר"ה א' י"ח) הבהמות הנולדות בחודש אלול , ע"כ] .

ז) תשרי . ע"ש שמוחלין אז עונותיהם של ישראל כדאיתא במדרש ויקרא רבה , שמשרי ותשבוק להון עונותיהון עי"ש במדרש (ועי' ילקוט פרשת פנחס תשפ"ב) , ואולי ע"ש שאז נוחים מן העבודה אשר עבדו כל זמן הקיץ — והחכם אבן עזרא אמר שנקרא „תשרי" ע"ש שהחדש הזה הוא תחלת השנה , כמו : ושריו למבנא (עזרא ה') פירוש התחילו לבנות (עי' אגרת שבת לראב"ע) .

ח) חשון . ע"ש שאז נופלים ונובלים העלים מן העצים , כמו , ויחשוף יערות (תהלים כ"ט) , ויהיה חשו כמו אסף ; ומזה נקרא „בול" שנובלים העלים ונופלים , וכן בשפה פולנית נקרא החדש הזה „ליסטאפאד" , ר"ל נפילת העלים . [עי' לקמן ס' ד'] .

ט) כסלו . אולי ע"ש שאז האדם בבטחון , כי כבר מלא אסמיו ואוצריו בתבואה , כמו , אשר יקוט כסלו (איוב ח') פי' בטחונו .

י) טבת . ע"ש הצום והתענית בחדש הזה , והוא צום העשירי הנזכר בזכריה , ופי' טבת גם טְוָת בלשון ערבית וארמית צום ותענית (וכן הוא בדניאל ו' י"ח) . — ויש עוד הוראה בלשונות המזרחיות אל שות : בתולה (עי' פי' ר' סעדיה גאון לדניאל שם) .

יא) שבט . ע"ש שאז נראה כל האילנות בדמות שבטים וענפים , וכן על כל מקום שנופל הקרח הנורא , על שעלות האדם והבהמה ההולכים בקרח . והחכם לעטערים באוצר השרשים כתב וז"ל : „שבט שם חדש האחד עשר , לשון ארמית וערבי , ואחר שמצינו בתרגום (אסתר ג' , ז') שקראו ריש ירחא שבא לאילני , יפה פירשו המדקדק ר' יהודה קרפנטראשי , שביא החכם פירשו שנקרא כן ע"ש שילבלבו בו באילנות בני קדם שבשוטי אילן שילאו חטרים" עכ"ל . ואני לא באתי להשיג על פירושו זה , כי השכל השערה הוא , אולם תמה אני על לעטערים שהביא מן התרגום של מגלת אסתר שהוא אחרון בזמן מאד , ומדוע לא הביא משנה מפורשת במסכת ראש השנה פ"א מ"א וז"ל : באחד בשבט ראש השנה לאילן כדברי בית שמאי , בית הלל אומרים בחמשה עשר בו . ובתלמוד שם אמרו שמתוך זה יעלה השרף באילנות ונמצאו הפירות חונטין מעתה .

עזרא ואסתר; (3) ורבי אברהם אבן עזרא חשב גם עמהם ספר חגי בפרשת בא אל פרעה (שמות י"ב, ג') . והוא טעות סופר , כי לא נמצא בו .

---

ואלה הם כפי שמובאים משראדער בספרו :

(E. Schräder. Die Keilinschriften uud das alte Testament S. 217.)

| | | | |
|---|---|---|---|
| Ni-sa-an-nu | ניסן | Tas-ri-tu | תשרי |
| Ai-ru | אייר | A-ra-ah sam-nu | מרחשון |
| Si-va-nu | סיון | Ki-si-li-vu | כסלו |
| Du-vu-zm | תמוז | Ti-bi-tuv | טבת |
| A-bu | אב | Sa-ba-tu | שבט |
| U-lu-lu | אלול | Ad-da-ru | אדר |
| | | Arhu ma-ak-vusa Addaru | ואדר . |

והנה כל החדשים שווים חוץ מתמוז וחשון, שאצל האשורים היה תמוז נקרא Duvuzu ומרחשון Arahsamna , אך בשם תמוז השנוי קטן , כי בלשונות קדם יתחלף בנקל המ"ם על וי"ו. אמנם במרחשון השנוי גדול ונכר (ד) ע"כ. .

(3) וראב"ע חשב גם עמהם ספר חגי . ואני סבותי את לבי לדרוש ולתור ולדעת אם

---

יב) אדר . כבר נודע כשם חדש זה הוא מן הפרסיים , וגם אני כן לדעתי ע"ש האש שעבדו הפרסיים , ואולי החדש הזה קדוש בעיניהם ע"ש האש שעבדו , ואולי זאת היתה הסבה שבחר המן ע"פ הגורל בחדש הזה , שהוא קדוש , ושמו כאליל שלהם . [ונשפטו תולדות שם (פ"ש דל) כתב ריב"ל כדברים האלה : מן הדר בעברית (שהוראתו הענבית והאשית היקף מסביב) נעשה בארמית „אדר", בַּחֲדַר משכבך (שמות ז') תרגום אונקלוס באידרון משכבך , וכן אידרא בארמית , והוראתו „גרן" כי עגול הוא , וכמו שאמרו חז"ל : סנהדרין יושבו כחצי גורן עגולה . ואולי מזה נקרא החדש האחרון בשנה בשם „אדר" כי הוא המשלים את השנה לחדשיו בהיקף שלם , ע"כ] , ע"כ בילקוט ריב"ל .

(7) אודות השם מרחשון הזה כבר חקרו המפרשים ובאו עליו הרבה פירושים , בוקסטארף יאמר אותו מלשון רחש , מן מנחת מרחשת (ויקרא ב' , ז') ר"ל נוזל , לפי שבו יורדין גשמים הרבה . — לפי דעת בענפעי שם גד 27 יהיה מרחשון החדש הפרסי Mardad או שהוא נקרא כן ע"ש האליל „Maresfend" ובגד 137 רוצה לגזור מהחדש Chezan היינו שראשו מר מחדש „Mordad" וסופו חשון מחדש „Chezan" . — החכם קעמפף בספרו (Kämpf. Phönizischhe Epigraphie 18) אומר שחשון נתהפכה הגימ"ל על ח"ת והמ"ם על וי"ו והיה הוראת „גשמן", ע"ש הגשמים שיורדים בו . — והחכם שלדעד בספרו הנ"ל

**ובארבעה ספרים הללו נזכר רק שבעה חדשים, והם: (4) ניסן (5) סיון, (6) אלול, (7) כסלו, (8) טבת, (9) שבט, (10) אדר.**

---

אמת נכון הדבר ובקשתי בחומש ישן נושן שנדפס בשנת שע״ח (בבאזיליא) ובחומשים הנדפסים מחדש — ולא מצאתי בכל אלה ספר תגי בדברי ראב״ע שם, והנם לפניך קורא יקר, דבריו ככתבו וכלשונו בלי תוספת וגרעון (sic !): וכל שמות החדשים אינם לשון קודש כי אם לשון כשדים, ע״כ לא תמצא במקרא כתוב אחד מהם (ולא בכל המקרא) רק בנבואת זכריה ודניאל ועזרא ומגלת אסתר שהיה בגולה, ע״כ; ואפשר היתה לפני הרא״ב המחבר גרסא משובשת. ותמהני עליהם (על הראב״ע והמחבר), שוכרו והביאו ספר „דניאל״ אשר לא יזכר ולא יפקד בו אף אחד מן שמות החדשים והסו מלהזכיר — „נחמיה״ אשר אמנם המצא ימצאו בו שלשה מהם, כמו שתראה לקמן. ואולי הא (שלא חשבו „נחמיה״) לא קשיא כלל, כי כללו נחמיה בעזרא, כדברי רבי יהודה ליב ב׳׳ז (במבוא לנחמיה): הספר הזה מצד התחלת לשונו נראה כספר בפני עצמו, אך מצד הדבקו לספר עזרא אשר הוא בלי סיום, נראה שהוא כהמשך לספר שלפניו, ודעת התלמוד נראה כי שני ספרים האלה לספר אחד יחשב, עי״ש. וכן משמע מדברי רש״י ז״ל שכתב: „דברי נחמיה וגו׳, מכאן ואילך כתב נחמיה ספר זה״, מדאמר מכאן ואילך ולא אמר „הספר הזה כתבו נחמיה״ שמע מינה ברור היטב, ועי״ש בפי׳ הרב מלבי״ם ז״ל, אבל מה שחשבו והביאו גם „דניאל״ בתוכם קשה! — אחר הדברים האלה מובן מאליו כי דברי המחבר מה שאמר „ובארבעה ספרים הללו״ קשים ודחוים. והנה בספרי זכריה, עזרא - נחמיה ומגלת אסתר נזכרו רק שבעה חדשים, והם:

(4) ניסן. באסתר (ג׳, ז׳), הוא חדש ניסן, ובנחמיה (ב׳, א׳), ויהי בחדש ניסן. (5) סיון. באסתר (ח׳, ט׳). הוא חדש סיון. (6) אלול. בנחמיה (ו׳, ט״ו), בעשרים וחמשה לאלול. (7) כסלו. בזכריה (ז׳, א׳), בארבעה לחדש התשעי בכסלו, ובנחמיה (א׳, א׳), ויהי בחדש כסלו. (8) טבת. באסתר (ב׳, ט״ז). הוא חדש טבת. (9) שבט. בזכריה (א׳, ז׳), הוא חדש שבט. (10) אדר. (באסתר ג׳, ז׳). הוא חדש אדר. ובעזרא (ו׳, ט״ו), יום תלתא לירח אדר. — ועתה יקירי הקורא, אחרי כי הננו עומדים על פרק החדשים ואמרנו כי אך בספרי נביאי בבל נזכרו שמות החדשים ורק שבעה מהם, לא לשפת יתר יחשוב, לדבר דברים אחרים על - אודות

---

צד 248 בדברו מ״הפם הבבלי ארח שמנא אומר שהוראתו היא הירח השמיני, ושמוש בא השם „מרחשון״ שלנו, כי ברבות הימים נשתכחו האותיות ונעשה מן ארח שמנא „מרחשון״ (מדברי הנ״ל, באסתר שם).

השם „תמוז״ , שם החדש הרביעי , הנמצא כתוב בספר הנביא יחזקאל (ח׳ , י״ד) . והנה שם הנשים יושבות מבכות את התמוז ,. הנה בענין הזה יש דעות שונות , לדעת רש״י ז״ל תמוז לשון היסק , כמו על די חזי למזיה (דניאל ג׳ , י״ט) ואתונא אזה יתירה (שם שם , כ״ב) , ופירוש מבכות את התמוז פֿיישנ״ט פלורי״ר לאלקאלביין [Faisent pleurer leehauffe . מאכֿען וויינען דען ערהיט-צטען] , כי היה להם דמות אחד שמהבבות אותן מבפנים , והיו עיניו של עופרת והם נתוכים מחום ההיסק , ונראה כאלו בוכה , ואומרות תקרובת הוא שואל (ה׳) , עי״ש . וכתב הרב רבינו משה בר מיימון בספר מורה נבוכים (והובא ברד״ק ובמכלל יופי ובבאור להר״ש דעסמאלד , ביחזקאל שם) , כי מצא כתוב בספר מכפרי העבודות הקדמונים , כי היה איש מנביאי ע״ז ושמו תמוז , וקרא למלך אחד וצוהו לעבוד שבעה כוכבי לכת ושנים עשר מזלות , והמיתהו המלך ההוא במיתה משונה , ובליל מתו התקבצו כל הצלמים מקצות הארץ אל היכל בבל לצלם הזהב שהוא צלם השמש , והיה זה הצלם תלוי בין שמים וארץ ונפל בתוך ההיכל וכל הצלמים סביבו , והיה מספר להם מה שאירע לתמוז הנביא , והצלמים בוכים וסופדים כל הלילה , וכאשר בבקר עפו כל הצלמים להיכליהם בקצות הארץ ; היה זה להם לחק עולם , בתחלת יום ראשון מחדש תמוז בכל שנה יספדו ויבכו על התמוז , ע״כ . ולדעת מבארי העמים הוא הנקרא בספר ההבלים של יונים ורומים „אדניס״! לספורם , היה אדנים בארץ אשור נער יפה מאד וכאשר יצא פעם אחת לצוד ציד , נטרף מחזיר היער , והיתה יללה גדולה ולכבודו עשו בארצו פסל ממנו , וישימו אותו בהיכליהם , ויהי להם לחוק ,

---

(ה) ולפי״ז יפרש רש״י מבכות כפעל יוצא ותמוז מל׳ היסק בארמי וכו׳ מבכות את המוסק . אבל לפי שהאמת גם מבכות פעל עומד כמו רחל מבכה , והמלה את תבוא גם אחרי הקל בשרש בכה , ע׳ מי שעליו הבכיה כמו ולבכותה , יותר טוב לפרש כי הנשים היו מבכות את הדמות בראותן את הדמות בוכיה שהוא סימן רע להן ויהיה תמוז שם התאר אל הדמות ההוא משרש מסס שנשמר המקרה ממנו : תמס יהלוך שהתי״ו שם ג״כ לשרש , רק שבא בזיי״ן כמו בדברי חז״ל נתמזמז כמו נתמסמס והוא א״כ שם עברית , וע״ש שבכיתו היה מה שהעופרת נתך ונמס ממנה בהכנו מסיקין תחתיו בסתר לרמות את הנשים שחשבו שהוא בכי דמעות , ויאמר ע״ד המול שהנשים בוכות על זה הנמס והנתך , וע״ד קורס נבו (זיהא בעוויינען דען לערסמאלצענדען) (הערת הא״ד הכהן לעבענזאהן , בבאורים אדפים שם) .

(סוף יבא)

אור כהה ונדעך מן הנר תמיד , האיר חשכת התא מבית . הלבנה ממכון שבתה שלחה מחוץ גם היא קוי אורה - להאיר על קדושה שקדשה שנים רבות בכונה - דרך חלוני הבית השקופים והאטומים . מימינו מיכאל משמאלו גבריאל מלפניו אוריאל ומאחוריו רפאל . ומשמי שחקים האירה על ראש ידיד נפשה זה, על בנה אהובה , על דוד , שכינת אל שומר ישראל , עוטה כשלמה א ו ר ה ,

* *
*

איש ישראל שב למקומו לבית המדרש .

ויותר דוד לבדו ללון בצל שדי , בסתר עליון , אשר בידו הפקיד רוחו , ואשר בטח בו שלא יכבה נרו לעולם ועד .

השער נסגר על מסגר ביד ר׳ זנבל, עד אחר זמן נעילת שער השמים . למען לא יבואו לראות כבלע את המת הקדוש . ואז , בעת נעילת השער העליון ב מ ר ו ם , ביד אטמו״ן וסגרו״ן השרים הממונים על נעילת שערי שמים , אז נפתח השער הקטן הזה ב א ר ץ , ביד ר׳ זנבלנו הרואה חשבון , ככתוב להלן .

כל העם געו בבכיה , בלב נשבר ונדכא גמר החזן וכל הקהל עמו תפלת „כל נדרי״ , ובקול בוכים גמרו בלי הפסק כל תפלות דוד בן ישי , לעשות נחת רוח לנשמת הנפטר רבינו ד ו ד בהמקובל רבינו נח זצוקללה״ה .

לחזננו רבי שפטיה נלוו ישישי שער , וכולם שנו כל אותו הלילה משניות לכבוד הנשמה הטהורה של רבינו ד ו ד חסידא שהלך לעולמו , ולא פסקו פומייהו מגירסא עד שעלה עמוד השחר , והאיר המזרח עד שבחברון , ובאו תלמידיהם ואמרו להם : „רבותינו הגיע זמן קריאת שמע של שחרית„ .

* *
*

ב ס נ י ף ל א ר י ו ת הנני מסכים לארומו״ר רבינו עובדיה , ועמו אני אומר :
אשריך דוד שנכנסת למקום הקדוש הזה בקדושה , ונשמתך יצאה במקום קדוש הזה בטהרה , מגופך הטהור , להרקיע שחקים , לעמוד ולשרת לפני כס יה צבאות , רוכב ערבות מלך עולמים , השוכן במקום הזה בתוך . . . בני ישראל , אשריך דוד ! „מי יתן והיה אחריתי כמוך״
ושמע ישראל ואמר : אמן .

..................

## ו'

# אהבה מקלקלת השירה והזמרה

כדאי הוא רבי שעפטעלע ש"צנו לפרסמו ברבים, בצלמו ובדמיונו, בדיוקנו ובצביונו, במהותו ואיקנונו, בתורתו ותפלתו, ביראתו וצדקתו.

אין איש מכל אנשי קהלתנו יודע הפרט והשנה שבו נתמנה רבי שעפטעלע שלנו על כהונת ש"ץ דקהלתנו. — כי „חגיגת היובלים' שנוהגים עכשיו לחוג בפרסום גדול, לכל ד"צ, לכל כ"צ, לכל ל"צ, לכל מ"צ, לכל פ"צ (פועל צדק) לכל ש"צ, לכל חוקר, לכל בוקר, לכל כותב לכל מוחק, לא היו נוהגים עדיין בימינו אז, וממילא אין מי מאתנו זוכר ויודע, מאימתי התחיל ר' שעפטעלע לעבור לפני התבה, אבל הכל יודעים והכל מודים כי רבי שעפטעלע הוא החזן, והחזן הוא רבי שעפטעלע, ואם יפגע בך אדם בחוץ וישאלך לפי תמו: מי כאן החזן? תדע מראש כי רצונו לדעת, מי כאן רבי שעפטעלע? וכן להיפוך, אם ישאלך אדם: אי זה בית ר' שעפטעלע? לא יהיה לך שום ספיקות, כי תפצי לדעת, איה מקום כבוד החזן? כי בקהלתנו אין חזן אחר חוץ מר' שעפטעלע כי יתר החזנים יקראו בשם „בעלי תפלה' או „סגני החזן', וכן אין בעירנו איש ששמו רבי שעפטעלע (בלשון חבה כבוד ויקר) חוץ מהחזן (שזכה להכבוד הזה בשביל מעשיו הרצוים בעיני אלהים ואדם) ולכן החזן הוא רבי „שעפטעלע', ורבי „שעפטעלע' הוא „החזן', הוא ולא אחר: וכל ימי חייו יהיה רבי שפטיה, החזן דקהלתנו, ואף אם יבואו כל הרוחות שבעולם לא יזיזוהו ממקומו, כי המקום מכבד את רבי שפטיהו, ורבי שפטיהו מכבד את מקומו.

כלל גדול בידינו, אוי לו למי שהעולם מטעין בו, ולמי שחושדין אותו במה שאין בו, ולכן חלילה לחשוד איש כשר שבכשרים כר' שעפטעלע שהיה מרוצה לקהל רק משום גודל נעימת הקול שהיה לו, חלילה! אמת רבי שעפטעלע היה מנגן, וכנגן המנגן נחה עליו רוח ה', ומרגלא בפיו הקדוש כי למעלה בהיכלות עליונים יש היכל גנוז שאינו נפתח אלא בניגון, מהניגונים שנגנו לפני אלישע, והנשמה נהנית מהנגון, לפי שהיא רגילה בניגונים בשיר של מלאכי השרת, והש"ץ המנגן בתפלתו בכונה לשם שמים מעלה השכינה לפני המלך העליון מקושטת בתוך שבע רעותיה המובאות לה ע"י התתחונים, ולכן מנהגן של ישראל לנגן בפה (דוקא ולא בכלי?) בבתי כנסיותיהם בשבתות וימים טובים זמני היחוד (לשון המקובל האלהי מוהר"ר אהרן בריה במוהר"ר משה ממודינא זצוק"ל, מעבר יבק חלק שפתי צדק, פרק ל"א).

כך היה רבי שעפטעלע נאה אומר, וכך היה נאה מקיים, והיה מנגן לשם יחוד קוב"ה ושכינתיה כל הניגונים המסורים מסיני, לעשות נחת רוח

לקונו ולרעיא מהימנותא .

אבל חלילה לנו לשקר , ולומר , כי קולו היה נעים ביותר , כי במלתא דעבידא לגלויי לא משקרי אינשי . ומי מאתנו ירצת לעשות את עצמו כאלו לא ידע ויעשה שקר בנפשו לומר , כי קולו של ר׳ שעפטעלע היה נעים ביותר , והלא ידוע לכולי עלמא כי לא כן הוא .

אבל אטו משום הא לאו גברא רבא הוא רבי שעפטעלע שלנו המפורסם בתורתו , בקריאתו ובמשנתו ? ואטי משום הא י ע ב י ר ו ה ו ממקומו ויחללו הקודש ? וכי משום מלתא זוטרתא „בנעימת הקול ביותר״ שלא היה לו לרבי שעפטעלע שצ״נו , לא היה יכול להיות חזן דמתא כמה וכמה שנים ? „על כל פשעים תכסה אהבה׳ אמר החכם , ועל חסרון קטן כזה לא תכסה אהבת הקהל את בחירה רצתה בו רבי שעפטעלע הנחמד ? בתמיה ! וכי יגרש איש את אשתו לעת זקנתה רק משום שבוחותיה כלות ושניה נושרות ? הלא יזכור לה חסד נעוריה אהבת כלולותיה , והקהל הקודש שלנו ישליך מלפניו את חזננו רבי שפטיהו הזקן , ויחליפהו באחר ? בתמיה !

כמה מעלות טובות נשארו לו לרבי שעפטעלע שלנו מכל המעלות טובות שמנה הפייטן בתפלת שליח צבור קודם מוסף לימים נוראים המתחלת „הנני העני ממעש׳ תמצאנה בכל המחזורים הן כמנהג אשכנז והן כמנהג ספרד , מכל הדפוסים שהיו בסלאוויטא בזיטאמיר ביוזעפאף בסדילקאב בקאפוסט וכו׳ וגם מכל הדפוסים דעכשיו .

ואלו הן : זקן , ורגיל , ופרקו נאה , וזקנו מגדל , ומעורב בדעת עם הבריות , צא וחשוב .

זקן ! מי זקן ושבע ימים מרבי שעפטעלע הזקן , אשר כבר עברו עליו שנות גבורות ? יהי ד׳ עמו , והיו ימיו מאה ועשרים שנה .

ר ג י ל ! מובן ממילא , כי אין בכל הקהל רגיל לעבור לפני התבה שתפלתו שגורה בפיו יותר מרבי שעפטעלע .

ו פ ר ק ו נ א ה , (כאן אני צריך להאריך) שמא תאמר , כי כוונת הפייטן היתה על חכמת הניגון על פי חוקי שווי הקולות , שבזמן שבית המקדש היה קיים היתה נקראת בשם „ידיעת פרק בשיר״ ועכשיו יקראו לה מוזיק בלע״ז , חייב אני להתודות ולאמר , כי רבי שעפטעלע לא ראה ולא ידע בכל אלה , ורק לעת זקנתו סיפר לו אחד מהאנשים הסוחרים הנוסעים למדינת הים כי גם במדינתנו נתרבו בעונותינו הרבים , באיזה קהלות שבכרכי הים , חזנים קנטרים (שכן קורין בכרכי הים לחזן „קנטר״) עמי הארצים , בורים , שאינם יראים חטא ולהקת משוררים ומנגנים שונים , עזי פנים , העומדים בחצרות בית ד׳ בחוצפא גדולה כלפי שמיא בגלוי הראש - שאינם מכסים ראשיהם בטליתיהם - ולא יתנועעו אחור וקדם , כנוע עצי היער מפני הרוח , בשעת תפלתם *) ואינם מזיעים זיעה של מצוה

---

*) הרב רבי שפטיהו כמין חומר , כלל גדול בידינו שני כתובים המכחישים זה את זה , בא

שממנה תוצאות הנהר הגדול נהר דינור בידוע ליודעי חן - בשעה שהמה נגשים לפני ארון הקדש, ועומדים לבקש על עצמם ועל שולחיהם, אף על פי שאינם בדאים וראוים והגונים לכך, וכדתן ואבירם המה נצבים בגאון ובגאוה נוכח פני ד' ובלא שום התפעלות הנפש מוציאים התפלות הקדושות מן השפה ולחוץ, מצות אנשים מלומדה, זה אל זה בצפצוף מצפצפים ואלו לאלו בצלצל מצלצלים, אלו ואלו בלהג מלהגים, ואף על פי שאין אחד מהם יודע מה הוא סח, משום שאין אחד מהם יודע פירוש המלות, מכל מקום משמיעים קול בנעימה (לפי דעתם הקצרה) בקול רעש גדול אדיר וחזק, על פי סימנים של קוים ונקודות בתבנית ויו רבתא של „ויזתא", או ברמות זיין רבתא של „הכוונה" שקורין בלשונם „נאטען" ותפלות ישראל הקדושות הכתובות בכתב התורה הקדושה שנתנה לנו מסיני והמסורות לנו מפי אנשי כנסת הגדולה, המה כותבים ממעל הסימנים בכתב חיצוני הנקרא משמאל לימין, ועושים ה נ ג י נ ה עיקר והתפלה טפלה לה, משום שמבליעים התפלות בנעימת הקול, עד שאוזן השומע לא תבחן ולא תשמע שום אות ושום תבה מהתפלה עצמה שהיא עיקר, ולכן לא נשמע בבתי תפלות יהודה וישרון התפלות והשמות הקדושים מפורשים יוצאים מפי הש"ץ הנחשב בכהן גדול, זולתי קול, בצפצוף הצפרים או כלי הזמר ומותר האדם מן הבהמה אין

---

שכתוב המליצי ומכריע ביניהם, כתוב אחד אומר: נוע ינוע לבבם כנוע עצי היער מפני הרוח" וכתוב בפני מכתיבו ואומר, אז ירננו כל עצי היער, בא הכתוב השלישי ומכריע ביניהם (אל תקרי יתרועעו אלא יתמעטו אף ישירו מלמד שחייב אדם להתנענע בשעת הרנה זו תפלה כנוע עצי היער ודפ"הח).

והנה בסוד התנועעים של אומתנו בקריאת התורה ותפלה, מדובר בכוזרי מאמר ב' סימן ע"פ ע"ש. ושמו טעם קלוש, ובזוה"ק פנחס כתיב, וז"ל: שאלנא ליה מאי דכל עמין דעלמא לא עבדין אלא ישראל בלחודייהו, דכד לעין באורייתא מתנועען הכא והכא וכו', יתיב שעתא ובכא כו', נשמתיהון דישראל אתגזרו מגו בוצינא קדישא דדליק, דכתיב נר ד' נשמת אדם, נהורא דשרגא כיון דאתאחדא גו פתילה לא שכיך לעלמין, אלא יתנענע נהורא לכאן ולכאן, כגוונא דא ישראל דנשמתייהו מגו שרגא נהורא דשרגא, כיון דאמר מלה חדא דאורייתא, הא נהורא דליק לא יכלין לימן להשתככא מתנענען לכאן ולכאן ולכל סטרין כנהורא דשרגא, דהא נר ד' נשמת אדם וכו'. אמר רבי יוסי דא היא ב ר י ר י ד מ ל ה זכאה חולקי דזכינא למשמע דא.

על הדברים האלה אומר הרב ר' מנשה בן ישראל, וז"ל: והיא ש ע נ ם נ ל ח י ם כי הנשמה היא נר ד', והנגזרת מן גו בוצינא קדישא, וכשהיא מתאחדת לפתילה שהיא התורה האלקית, אז מתמלאת אורה ונכספה לצאת מהגוף ולעלות אל מקורה ולשוב אל ארץ מולדתה, ואין לה ש כ י ב ו (מנוחה) ולזה מתנועעת לכאן ולכאן כמות נהורא דשרגא.

ובשבתי לדק אותה, נוהגו החכמים לנענע עצמם בתורה ושירה וזמרה, לקיים „כל עצמותי תאמרנה"

הרי לך בפירוש כי חיוב גדול לנענע את עצמו ודו"ק.

*) ו נפלותיהם שהמה מתפללים אינם קודש לד׳ , משום שחמה אינם מכוונים לבם לאביהם שבשמים . אבל כל אחד מהם מתכוון למצא חן וחסד בעיני הנשים ומשקרות העין מעזרת נשים לעזרת ישראל דרך השבכה המפולשה שבמעקה הבית ולהפיק רצון מהאנשים שדעתם קלה וקצרה כנשים ,

ועוד ספר לו הנוסע הבא מכרכי הים , כי כל הבאים לבית הכנסת שלהם שקורין תמפל בלשונם יושבים כאבנים דוממים, קולם לא ישמע , ואפילו שפתותיהם אינן נעות , ואינם מתפללים אפילו בלחש , משום שכמעט רובם ככולם אינם יודעים כמעט צורת האלפא ביתא הקדושה , שבה נתן הקב"ה תורתו לעמו ישראל בקדושתו וכאלה מהמעשים הנעשים תחת השמש בעוה"ר.

ויהי כשמוע רבי שפטיה השמועה הלא טובה - בעיניו - הזאת , נזדעזעו כל אבריו , נתפרקו כל העצמות שבגופו הכשר והישר , ונתפקקו כל החוליות שבשדרתו הזכה , חיל ורעדה אחזוהו כביום הדין בשעת פיוט „ונתנה תוקף" וכמעט שפרחה נשמתו הטהורה מרוב דאגה ויגון , עיניו זלגו דמעות כביום תשעה באב בשעת הקינות .

וי וי צוח - רבי שעפטעלע - בקול מר ורוח נשברה , זו עליה - על מעלות העמוד - ירידה היא להתכלה , חנון אעברה נא ואראה ההר הטוב והמעולה *) ואוריד דמעות על הר ציון ששמם ואתפלל סמוך לכותל המערבי על פשע בית ישראל , קרע את בגדיו כעל חילול שם שמים בפרהסיא , ויפג לבו כי לא האמין למשמע אזניו , והתפלא הפלא ופלא אלפי אלפים פלאי פלאות . וכי אפשר (אמר רבי שעפטעלע) לקרוא התפלות הקדושות שתקנו אנשי כנסת הגדולה , משמאל לימין ? הלא טעמי התורה הקדושה המסירים לנו על פי מסורה קדומה וקדושה עתיקת יומין , שהמה בודאי סימני טהרה, ז מ ר ת י ה שנתן להם הקב"ה לישראל מתנה מן השמים מבית גנזיו מעולם הניגון האמתי , הטעמים האלה נקראים בכל תפוצות ישראל בכל ארבע פנות עולם כסדר וכשורה מימין לשמאל בכל פנות שאדם פונה , ולמה יהפכו הגולמים את הסדר ? פלאי פלאות (אמר ר׳ שעפטעלע) עולם הפוך אני רואה , עליונים למטה ותחתונים למעלה , וכי אפשר לו להעובר לפני התבה , המתפלל לפני קונו בכונה עצומה , ביראה והכנעה

---

*) אריסטו בספר הפוליטיקא שלו ח"א אומר . שהדיבור נתיחד רק להאדם בלבד , ולשאר בעלי החיים נתנו רק הקולות בלבד בלא עירוב האותיות וחבור המלות כי אינם בעלי דעת ותבונה לגלות מחשבותיהם ולהוציא לאור מלתם על לשונם (עיין נשמת חיים לרמב"י פ"א) ובמאמרי „ס כ ת ב ו ה מ כ ת ב" (הכרמל החדשי) הארכתי בזה בפירושי להמשנה (אבות) עשרה דברים נבראו ערב שבת בין השמשות , יעוי"ש .

*) ההגדה אומרת , כי ברגע זו קבל רבי שעפטעלע על עצמו בנדר ללכת לארץ הקדושה להתקבל שם ולא עלתה בידו , כי מן השמים עכבוהו . כמסופר להלן .

בהתפשטות הגשמיות (כי כך היתה תפלתו של ר' שעפטעלע כל ימיו) לצמצב מחשבתו ולפנות לבו לבטלה ולמחשבה זרה, לעיברי שברים של הנגינה, ולשמיני שבשמינית (אכטהייל טאן בלע"ז) של הסימנים ההם, שהמה לפי דעתו הטהורה, באמת כיתר וכנטול דמי להתפלה הקדושות, וכי תפלה כזו היא תפלה? (שאג מנהמת לבו רבי שעפטעלע בחרדת קודש ובלב קרוע ומורתח) הלא זו היא זמרת חול והוללות שמזמרים הנערים המשחקים והנשים הצובאות (קרי הצובעות) בבתי התיאטראות שלהם, ויש בזה משום דרכי האמורי, ופגול הוא לא ירצה לאל, וכי עשו חלילה בני ישראל תפלותיהם ככנור? אוי ואבוי! והחזן הבור הקנטר (למה שמו קן טהור - אמר ר' שעפטעלע - ולא קן טמא?) מי ומה כי יוציא את כל הקהל בתפלתו? והיאומן כי איש יהודי לא ידע עפתו? ולא יבין הורתו? במה יכפר חטאתו? ואיה ימצא סליחתו? !!!...

אלפי אלפים קשיות ופירכות שונות כאלה התרוצצו בקרב הצדיק רבי שעפטעלע, וכולן יצאו דחופות ומבוהלות בבת אחת מפיו הקדוש והמהור, אשר באמת על כולן יש להשיב, אבל אי אפשר לישבן ואפילו בדוחק גדול...

אבל אם תרצה לומר כי במלת „פרק" ביון הפייטן לטעמי התורה לטעמי אמת ולפרקי משניות, אין לנו שום ספק וגמגום כלל, כי פרקו של ר' שעפטעלע שלנו בענינים כאלה היה מאד נאה.

צא וחשוב, ואני אמנה אחת ואחת:

בכל ויום היה רבי שעפטעלע אומר: „חוק לישראל ומעמדות" בטעם וניגון. בכל מעלי יומא דשבתא באשמורה האחרונה, בשעה שהאשה מספרת עם בעלה ותינוק יונק משדי אמו, היה רבי שעפטעלע מתגבר כארי וכגבור לרוץ אורח רץ כצבי לבית הטבילה ומשם לבית מדרשו, ושם היה קורא בקדושה באימה ויראה פרשת השבוע כסדרה, שנים מקרא ואחד תרגום בטעם ודקדוק (רבי שעפטעלע היה בעל דקדוק גדול מאד) אף הוא היה קורא בתורה בצבור בחול ושבת ויו"ט, ולכן אינו מן התימה אם רבי שעפטעלע ידע טעמי התורה בעל פה, והיה בעל קורא שאין כמוהו כמעט בכל העולם.

ומזמורי תהלים היו שגורים על פיו כאשרי יושבי ביתך, משום שר' שעפטעלע היה אומרם בחול ושבת ויו"ט, וכל שכן בימים נוראים, ביחידות, ובצבור, אלפי אלפים ורבוא רבבות פעמים בשנה: על כל צרה שלא תבוא, לזמר עריצים, להכרית החוחים, לחבר אשת נעורים עם דודה, לעורר חבצלת השרון, לקרוא לשבוים דרור, לפקוח לאסירים קוח, לפקוד חשוכי בנים בזרע של קימא, לשמור המעוברות שלא תפלנה ולדותיהן, להשפיע למניקות חלב בדדיהן, לשמור ילדי ישראל מאסכרה ושדין ומרעין בישין, לבטל כל גזרות קשות רעות ואכזריות, להטות לב המלכות לטובה, לתת לכל גויה וגויה די מחסורה, וכדומה וכדומה, ולכל אחת מן הצרות האלה ידע רבי שעפטעלע קפיטיל מיוחד שהיה לו בקבלה איש מפי איש עד האריז"ל שהוא בדוק ומנוסה, משום שכן נוהגין עד היום בצפת תבב"א.

והוא הדין בפרקי משניות, המפורסמות אינן צריכות ראיה, כי ר' שעפטעלע ידע כמעט בעל פה כל ששה סדרי משנה, ותלמודו היה שגור ומסודר בפיו כי מלבד שיעורא דיומא ח"י פרקים בכל יום, המחויב כל איש ישראל מדאורייתא, על פי הפסוק „והגית בה יומם ולילה" לא היה בעירנו כמעט בר מינן אחד, הן עשיר והן עני שבאביונים, הן זכר והן נקבה, הן בחור והן איש שיבה, אשר רבי שעפטעלע לא למד משניות לתיקון נשמתו (חנם אין כסף, כי רבי שעפטעלע היה שונא בצע באכת) הן בשעת חליו והן בשעת הגסיסה והן אחר יציאת נשמה קודם הקבורה, ובשעה שהחברה קדישא (בלשון סגי נהור) ישתו יחד עם נושאי המטה כוסות לרויה, וימצו דם התמצית של היתומים האמללים, ויקחו משכבם מתחתם על הוצאת הקבורה (מי יבקש זאת מידם ?) ולצרכי החבורה (לאיזה צורך ?) וילעגו לרש שאין לו כל, ישחקו יבזוהו יקללוהו וחרף יעשוהו, בשעה הזאת אשר תאניה ואניה תתבוללנה יחד עם שכרות והוללות חינגא בהאי גיסא ואבלא בהאי גיסא, בשעה הזאת ישב רבי שעפטעלע בירכתי הבית ולמד משנתו ושנה פרקו, לגרש השטן הוא המלאך דומה, ולהעלות נשמת הנפטר לפני ולפנים, ולעולמות העליונים להיכל „הנשמות" והיה מתכוון ללמוד דוקא הפרקים שראשי תבותיהם המה מתחילים כשם המת, למשל: אם שם המת היה „בנימין" היה רבי שעפטעלע משתדל לערבב השטן, ולהכות את המלאך דומה על קדקדו בפרק: ביצה שנולדה ביום טוב, נערה שנתפתתה ודומיהן, (כי רבי שעפטעלע היה אומר שאין הדברים כמשמען, אלא רזין דרזין טמירין וגעלמין בדברי תורתנו אלה) וכן היה לומד משניות בשעת הטהרה, בשעת הקבורה, וכן לאחר שנסתם הגולל כל השנה וכל היאר צייטין, וכן היה חוזר חלילה, על כל נפטר חדש וישן כל ימי חייו, לא תקפה עליו משנתו, שפתיו לא בלו, ולא אמרו די, ותהי דובבות משניות לנשמות, כל הימים וכל השנים, עד שיבא הגואל צדק, (כמו שהוא היה אומר כל יום ויום „אני מאמין" באמונה שלמה: המות יבולע לנצח, שוכני עפר יקיצו משנתם, ודמעה תמחה מעל כל פנים אז ישבות רבי שעפטעלע ממלאכתו, וינפש מעבודתו בקודש, חרב רבי שעפטעלע תשוב לנדנה, ולא יוסיף עוד להכות בשבט פיו כי אין כחו אלא בפה בלמוד משנתו) על קדקד מלאכי החבלה האורבים לנשמת נקיים אפתחא דגיהנם בעלמא דאתא, כי סמא"ל ובת זוגו, לילית וכל כת דלהון לטבח יובלו בחרבו של הקב"ה בעצמו ובכבודו ויפלו בתהום רבה (כידוע), הרשעה כולה (הסטרא אחרא) כעשן תכלה, ותעבור מן הארץ, אביה"ר.

אבל אם עדיין לבך נוקפך, ורצונך לשמוע מה בפי בפירוש הפייטן „ופרקו נאה", אגיד לך מה שנראה לי הצעיר לפי עניות דעתי בזה, ואומר:

מכיון שכל העולמות אבי"ע המה בנין אחד, וכל עולם ועולם מהעולמות הוא בנין בפני עצמו, וכל חברה וחברה מהחבורות הרבות שבעולמנו הוא גם כן בנין בפני עצמה, משמע ממילא, כי בית מדרשנו הגדול הוא עצמו, עם

כל המתפללים בתוכו, והגבאים, והגבאי ראשון בראשים, והאמרכלים, והגזברים, הקצינים, בעלי המזומנים, הרבנים החזנים הזקנים הנושאי פנים, הקבלנים הלמדנים הקבצנים הדלפנים, האביונים הסרסרנים הקברנים הספדנים, הבטלנים הקמצנים הפזרנים, החלפנים השתדלנים הנאמנים השקרנים הכזבנים, החטפנים העקשנים, הבני-בנים, החשובי בנים, הישרנים, החתנים והמחותנים האחשתרנים העברינים, והעזי פנים (שמחויבים להיות בכל בית מדרש) מדליקי הנרות והשמשים וכל ממלאי מקומיהם (בני ברית) שואבי המים, חוטבי העצים מסיקי התנורים, מכבי הנרות בשבתות וימים טובים (שאינם בני ברית וישראל עומר על גביהן) גונבי המנורות והנרות והבדרים והספרים וכל כלי הקדש, מריקי הקופות של צדקה שבגלוי (מן הנדרים והנדבות) ושבסתר (קופת מת בסתר) וכדומה, (שבענינים כאלה עושים שלום ביניהם בני ברית עם אחיהם שאינם בני ברית) נטורי קרתא שהמה מחריבי קרתא, החשובין ואינן חשובין, בני עליה (העולים לתורה בכל שבת ושבת) המעטים. שזכו לשלחן גבוה (על הבימה) ובני ירידה (שעולין לתורה בפרוזדור בשולחן שני ושלישי ורביעי ורק לפרקים, ורק להתוכחה ולהדברים הרעים שבתורה) כל אלה ביחד המה בוודאי בנין מפואר בפני עצמו, וכל אחד ואחד מהנפרטים בזה הוא בוודאי חלק וחוליא מן הבנין הגדול, ואם כן! אין שום ספק ופקפוק כלל, כי החוליות היותר מפוארות והיותר מתוקנות של בית מדרשנו הגדול המה רק שלשה במספר, והמה הראב״ד רבינו עובדיהו הכהן (הידוע לנו ואשר נדבר בו עוד אי״ה) ובית דינו בראש, אדירנו הנדיב רבי מרדכי יפה (אשר נדבר בו אי״ה) כנגדו, וש״צנו רבי שפטיהו (שאנחנו עוסקים בו עכשיו) בנתיים.

ולכן יש לנו זכות ויפוי כח להגיד בפה מלא, עליו על ר' שעפטעלע שלנו „ו פרקו נאה", משום שהוא באמת אחד מן הפרקים הנאים והיפים והרצוים והמקובלים שבכל הבירה, ופרקו קב ונקי.

פוק דוק ותשכח כי כנים דברי.

וזקנו מגדל, וכי אפשר באופן אחר? וכי יכול השכל לצייר את הש״צ הירא ושלם כרבי שעפטעלע באופן אחר? איש כמוהו לא יגדל זקנו? וכי גלח הוא רבי שפטיהו? הלא הוא שליח צבור דביהמ״ד הגדול, העובר לפני התבה באימה ויראה והכנעה לפני מלך מלכי המלכים הקב״ה, לבקש ולחנן בעדו ובעד ביתו ובעד כל קהל ישראל, וכי סלקא דעתך כי איש כמוהו יגש לפני ארון הקדש גלוח זקן, קצוץ פאה, ומגודל בלורית?

ולמה לו להשחית פאת זקנו? הלא הוא נאה לזקנו וזקנו נאה לו. תפארת שיבה זקנו של ר' שעפטעלע לדיוקנו וצלמו צלם אלהים, וקרן אור קלסתר פניו המאירים הוא עטרת לזקנו הלבן והצח והמצוחצח בעצם השמים לטהר.

ואין לי שום ספק, כי אפילו עובר אורח ממרחקים שלא ראה את רבי שעפטעלע מימיו, העובר דרך עירנו, ונכנס לבית מדרשנו, ושומע קול תפלת רבי שפטיה בשעה שהוא עומד אצל העמוד מעוטף ומכוסה בטליתו, אף על פי

שאותי הנוסע רואה רק אחוריו של ר׳ שעפטעלע, ופניו לא יראו, מכל מקום אין לי כל ספק, כי אפילו האורח הזה הוא מרגיש ויודע, כי זקנו של רבי שפטיה יורד על מדותיו, כי דברים היוצאים מן הלב נכנסים בלב, ותפלה זכה כזו, אי אפשר לה לצאת מפי אחד החזנים הקנטרים גלוחי זקן וקצוצי פאה, שאינם יודעים פירוש המלות של התפלות שמצפצפים ומהגים רחמנא ליצלן..

ימעורב בדעת עם הבריות, אחרי ששמעת ממני המעלות הטובות של ש״צנו זה, כלום יש ספקות בדבר כי דעתו היתה מעורבת עם הבריות? הלא נוסף על כ׳ המעלות הטובות שמנה הפייטן, היה רבי שעפטעלע איש תרומות איש מדות טובות וישרות, כתלמיד חכם אמיתי לא אכל (ושתיה מקל וחומר) בשום מקום בשום אופן, ואפילו סעודת מצוה, ואפילו אצל הגביר שלנו רבי מרדכי יפה, בכדי שלא לבייש את מי שאין לו, (משום מעשה שהיה) ורק על סעודת פדיון הבן, שהאכילה נחשבת כמו פ״ד תעניתים, היה אוכל רקיק שמן אחד כזית לצאת ידי חובתו ודי, בברכת „מי שברך״ על ברית מלה והתונות, לא היה נוהג לומר, בעבור שפב״פ נדר מתנה לְמְבַקְבְּקָהּ (משום שלא היה לוקח שוחד מכיון בעד שוחד דברים) ובשביל שלא לבייש את מי שאין לו, (וגם כן משום מעשה שהיה) אבל היה אומר, בעבור שרבי פב״פ יתן (לכשירצה לאחר לאחר זמן), נדבה כפי מסת ידו וכשירחיב ד׳ את גבולו) לעניים ומתנות לאביונים.

סוף דבר רבי שפטיהו למד צניעות מחתול גזל מנמלה ועריות מיונה, ואטי ברוכלא איזיל ואספור ואמנה כל מעלותיו הטובות, די לחכימה ברמיזה. ולכן היה רבי שפטיהו דמתקריא רבי שעפטעלע אהוב וחביב ונחמד ונעים לכל הקהל.

ואם אין קולו נעים ביותר, מאי אכפת לנו! תפלתו היתה שגורה בפיו וזה סימן יפה לשולחיו, ודי לנו *)

ואסיים פרקי זה שהוא פרקו של ר׳ שעפטעלע הטוב, בטוב,
סימן טוב ומזל טוב יהיה לנו ולכל ישראל אמן.

ז

# אדם ביקר בל ילין

אמרו עליו על דיאגנים הפילוסוף אחד מחכמי אומות העולם, שבשעת פטירתו מן העולם נכנסו אצלו תלמידיו ושאלו אותו: רבי היכן נקבר אותך

*) אמר המחבר, שמעתי שבכרכי הים עוברים החזנים מכרך לכרך ועושים סחורה בנגונם, ומשמיעים קולם לדוגמא בבתי הפונדקאות, כתגרים הללו העוברים ממקום למקום בסחורתם, וצועקים ומכריזים: קנו! קנו! והגבאים מחליפים החזנים מדי שנה בשנה באחרים, הדמים לימים נוראים, כמו לוח החדש שמוכרים המוכרי ספרים בחצר בית הכנסת בימי סליחות, אבל בעירנו אינם נוהגים כן (תבא עליהם ברכה) ומעלין בקודש ולא מורידין, נהרא נהרא ופשטיה.

לאחר מיתתך ? אמר להם : בני השליכוני על פני השדה . כששמעו תלמידיו את דבריו חבשו פניהם בקרקע , ואמרו לו : רבי ! חלילה לנו לעשות כדבר הזה לתת את בשרך למאכל לעוף השמים והעיט ירד על פגרך , הכמות נבל תמות ? אמר להם : אם מתיראים אתם מפני העופות, תנו מקלי בידי, וכשיקרבו אלי אגרשם. אמרו לו : רבי ! כלום יש מת שולט בידו ? אמר להם : השמיעו לאזניכם אמרי פיכם , ואם כדבריכם , מה איכפת לכם אם העוף יאכל את בשרי ? סוף סוף אינני מרגיש ומה לי הבא על פני האדמה ומה לי התם בקבר ? מה לי אם אהיה למאכל לחית השדה, או אהיה לברות להרמה בקבר .

דיוגינים למעמיה , מצום שמין ואפקורוס היה , ולא היה מאמין בשכר ועונש לעוה״ב , ומכחיש בהשארת הנפש מכל וכל .

אבל אנהנו בני ברית לא סבירא לן כותיה , ופלגינן עליה דאפיקורסא הרא , ומאמינים באמונה שלמה שהבורא יתברך שמו גומל טוב לשומרי מצותיו ומעניש לעוברי מצותיו , ועיקר השכר והעונש הוא בעוה״ב .

לפיכך אנהנו חיבים שתהיה לנו ,חברא קדישא״ חברא ,נושאי המטה״ , חברה ,גומלי חסד של אמת״ שפושטין את החיים ולובשין את המתים , הקוברים את (החיים ואת) המתים בכבוד גדול , היינו : במטה של עתי כלונסאות , פשוטי בולי עץ הקשורות בעבותות העגלה , ומקיימין מצות כיסוי , כי יכסו את המת בבגד ישן , ומשמיעים צעקה ברחובות קריה ,צדקה תציל ממות״ בשעה שאיסתרא בלגינא קיש קיש קריא *) הכל במנהג כל עדת ישראל , וכן נהגו בהלוית המת מצוה שלנו , הוא רבינו דוד פריישא וחסידא.

במוצאי שבת שבתון דהאי שתא תומ״י אחר ההבדלה , ואחר שכל איש ישראל אכל להאבון הצפיחת בדבש , ובלע בקרבו על ראשו ועל קרבו ועל כרעיו כ פ ר ת ו ו ת מ ו ר ת ו (זה התרנגול שהלך למיתה) שהטמינה בצונן מבעוד יום , וכל אשה ישראלית אכלה גם היא בחפזון על רגל אחת כפרתה ותמורתה , ושפתה קדרתה לבשל הרוטב החם מנותר בשר הקדש של הכפרות הזכרים והנקבות , התרנגולים והתרנגולות , (כיון שעבר יום הכפורים שוב אינם מבחינים בין זכר לנקבה) לעשות נחת רוח לבעלה , הדומה למלאך ד׳ צבאות אחרי טהרתו לפני ד׳ ביום הקדוש מערב עד ערב , בתשובה ותפלה , בצום

---

*) אמר המחבר : הנוסע הנזכר למעלה ספר לי בחשאי (כי היה ירא שמא ישמע ר׳ בעפמעלע ויתעלף פעם שניה) שבכרכי הים אינם נוהגין כן. אבל יש להם מנהגים אחרים בלוית המת דהיינו : שמוליכי את המת בארון שחור בעגלה שחורה רתומה לסוסים שחורים . במעטפות שחורות , והבדלות שחורה , והכמרים והחזנים הקברנים והדרשנים כולם לבושי שחורים , ועל כל כבוד חופה שחורה , וזרים ופרחים ולולבין ועלי הדס , ואומרים , כי כן היה המנהג אצלנו בזמן שביהמ״ק היה קיים , אבל אנו אין לנו עסק בנסתר ומי יודע אם כנים דבריהם (אע״פ שהיא משנה ערוכה וגמרא מפורשה) , והייפינן נדרכי האמורי , ומעשה אבותינו בידינו והבן .

וקול (ולא יותר ?) והתינוקות הרעבים והצמאים והחלשים מן התענית הקדוש (כדין חינוך הילדים להתענות לפי כחם הגדול לפי גדלו והקטן לפי קטנו) אחרי אכלם ושתם לשובע ולא לרזון, נפלו כחללים וכבר התחילו להתנמנם, הבשר עורנו בין שניהם ולא הספיקו לברך ברכת המזון, וקול רבי אליקים ראש השמשים דופק „תנו כבוד לתורה, ולכו להלוית המת".

* * *

ר' זנבל פתח הפשפש.

כל אלופי החבורות: תהלים, משניות, ש"ס, ורבי שעפטעלע התכשיט בראשם, נאספו לפרוזדור לשכת הותיקין לגמול החסד האחרון עם בן חברתם דוד חסידא, כי רבינו דוד היה חבר לכל דבר שבקדושה.

מטעם רבי שעפטעלע הלכו כולם מקודם לרחוץ בשרם מחדש במי מקוה, בכדי שיהיה להם גוף נקי בטבילה לשמה, ואחר הטבילה כדת באו לתא, והתחילו להתעסק במצוה.

כל הנאספים נחלקו לכתות כתות של מצוה, כת אחת אמרה תהלים, כת שניה למדה משנה, והכת השלישית למדה גמרא, ומארי דקבלה, ורבי זנבל בראשם אמרו זוהר ותיקונים והאדרא.

זקני העדה ור' שעפטעלע עמהם עשו ההקפות על פי סדר המעבר יבק.

כל אחד מבעלי הכתות הגביה קולו בכונה, להפיק רצון מן המת הטהור והקדוש, אשר גופו עדיין בארץ, ורוחו כבר בשמים, בכדי שיהיה מתפלל בעד החיים, וכמליץ יושר ימליץ טוב בעדו ובעד ביתו לפני תולה ארץ על בלימה שייטיב לו הגמר חתימה, לחיים ארוכים ולשלום, חוץ מר' שעפטעלע שלא היתה לו מחשבה זרה בעבודתו, כי כל מעשיו היו לשם שמים.

בראשונה הוסכם במוסכם כולם, כי הקבורה תהי נדחת ליום המחרת, בכדי שהלויה תהיה בפרסום גדול, בנעילת החניות, וכל העדה כלה מקטן ועד גדול תעשה החסד האחרון עם ההלך אשר לא ישוב עוד.

אבל פתאום התמרמר ר' זנבל הרואה חשבון, והראה חבילות של ראיות מן התורה ומן הסברא, שלינת לילה פוגמת, כי כך כתוב בזוה"ק פרשה תצא, וז"ל: לא תלין נבלתו, תנא מאן דאיקרי אדם ונשמתא נפקית מניה ומית אסור למיבת (ללין) בביתא ולמיעבד ביה לינא בארעא משום יקרא דהאי גופא, (כאן הורה ר' זנבל על גופו של דוד, באצבעו בעל הצפורן הגדול שהיה נחוץ לו למלאכתו, כי ר' זנבל היה בעל חתוך ופורע ומוצץ בשר הערלה, וציצין המעכבין את המילה, והיה בזה מומחא גדול, ולכן לא עשה את צפרניו הנחוצים לו להשחזות ובדיקת סכינו של מצוה, ולמלאכתו מלאכת הקדש) דלא

יתחזי ביה קלנא, דכתיב: אדם ביקר בל ילין, מאי טעמא משום דאי עביד הכי נמשל כבהמות נדמו, והאי גופא (כאן נופף ר׳ זנבל שנית ידו ומורה באצבעו הידוע על גופו של המת) הוא יקרא דבלא לא יתחזי ביה קלנא.

אחד מהנאספים, כמדומה לי הגאון היתריף רבי פתחיה בן אמתי הדיין ענה ואמר:

זנבל! זנבל! עד מתי אתה מגבב דברים ומעקם עלינו הכתובים? דברי הזוהר אינם ענין לכאן, ואין להם שום שייכות לנידון דידן, כי שם הכתוב מדבר בחייב מיתה בידי אדם, באדם תלוי שנתלה על העץ בחטאו על פי הוראת ב״ד הגדול, וכאן אדם צדיק בארץ שמת בקודש בידי שמים באהלי של תורה ותפלה...

ר׳ זנבל לא נתן לגמור ונכנס לתוך דבריו (אחד משבעה דברים שבגולם, מכאן ראיה ברורה שר׳ זנבל גולם היה) ובהתלהבות עצומה והמימות גדולה עד אשר ירד רירו על זקנו, ומרוב התפעלות - נפשו, שאג בקול גדול, בכעס גדול, (סימן שוטה): אם אין ראיה מכאן, יש לי ראיה מספרא דצניעותא (ר׳ זנבל היה בעל מקובל גדול ובקי בכל ספרי המקובלים, ולכן היה לו רתיכא עלאה ורתיכא תתאה) ותאנא בספרא דצניעותא (אמר ר׳ זנבל) כל מאן דעביד לינא להאי גופא (הפעם שכח להושיט את אצבעו) בלא רוחא, עביד פגימותא בגופא דעלמין, דהא בגין דא לא עבידת לינא באתרא קדישא דמלכא בארעא דצדק ילין בה, משום דהאי גופא (נזכר, פשט את ידו והורה באצבעו פעם שלישית) דאבר בדיוקנא דמלכא בחד מן בעירא, הה״ד: אדם ביקר בל ילין נמשל כבהמות נדמו.

מצנפת רבי זנבל צנה על גבחתו, ונטפי זיעה של מצוה נטפו טיף טיף מחוטמו.

דברי ר׳ זנביל האחרונים בכלל, והפסוק ,אדם ביקר בל ילין נמשל כבהמות נדמו׳ בפרט פעלו פעולה עזה על כל האסיפה הגדולה, יכולם בטלו רצונם - רצון רבים - מפני רצון ר׳ זנבל - רצון יחיד.

יש אומרים: שלא לשם שמים נתכוון ר׳ זנבל אבל טינא היתה בלבו של ר׳ זנבל... החי על רבינו דוד הארי המת, משום הכבוד הגדול שהיו חולקים לו לדוד בחייו במדה גדולה יותר (משום שהיה בורח מן הכבוד) מהכבוד שחולקים לו לר׳ זנבל (הרודף אחר הכבוד) ולכן דבר מה שדבר.

ואחרים אומרים: כי רוח סרח בת עשיר עם הארץ אשתו אשת החיל דברה מתוך גרונו של בעלה, כי יום הכפורים זה חל להיות בשבת, ויום המחרת שהוא יום ראשון בשבת היה יום הכניסה מהכפרים לעיר, שקורין ,יריד׳ בלע״ז, וסרח אשת החיל חנונית היתה, וצרת עין היתה, בהולה על ממונה ועל פדיונה - כבת עם הארץ - ולא רצתה לסגור על מסגר תנותה ביומא דשוקא, לכן צותה על בעלה במפגיע, לזרז את הקברנים בקבורת המת, ור׳ זנביל הכפוף

וכפות לאשתו המרשעת כלפני הארי, הלך אחר אשתו, כלומר אחר עצת אשתו, והדברים עתיקים.

בין כך ובין כך, בטל הרוב במיעוטו ותתאה (רבי זנבל ומרח) גבר.

„אשרי הדור שהגדולים נשמעים לקטנים" יאמרו הבריות.

יאמרו מה שיאמרו.

ואני אומר עם דוד מלך ישראל „אדם ביקר בל (אל תקרי ילין אלא) יבין", נמשל כבהמות נדמו. *)

ח

# פרי צדיק עץ חיים.

וזקן העדה רבינו עובדיה הישר באדם היכן היה?

רבי עובדיה הלך בעצמו ובכבודו לדבר דברי נחומים ודברי כבושים על לב בתו מלכה - להפיג צערה ויגונה - שנשארה יתומה מאביה אוהבו רבי דוד, כאשר נשבע לו בימינו לדוד, כי אחר מותו הוא יהיה לה לאב, והיא תהי לו לבת.

מלכה בת דוד ישבה בדד בחדר אביה, הצר והנקי, ולא ידעה עוד כי אביה כבר הלך למנוחתו, כי כן צוה רבי עובדיה על כל הקהל, ודברי רבי עובדיה הרועה היו קדושים ויקרים בעיני צאן מרעיתו.

מלכה חכתה כל רגע כי הדלת תפתח, ואביה היקר לה מכל חמדת תבל יופיע כמלאך אלהים בטליתו ומעילו הלבן ויברכה ברכת השנים (כמנהג ישראל במוצאי יוהכ"פ) כי אע"פ שידעה מלכה דרך אביה בקודש, להתמהמה בבית המדרש, ולשהות גם במוצאי יום הכפורים שעה אחת ויותר אחר תפלת כל הצבור מכל מקום חכתה לו בכל רגע שיבא.

כבר הגיע לאזני מלכה קול השופר החזק תקיעה גדולה אחת שתוקעים בני ישראל בבתי תפלות ישרון אחר תפלות נעילה, תרועת שמחה, וכבר הגיע לאזניה, הד קול ההמולה מן המלים: „לשנה הבאה בירושלים" שענו ואמרו כל העם קול גדול אחד, כי מעונה (חדר אביה) לא הרחק ממעון אלהי קדם (בית המדרש) אף כבר שמעה מלכה קול ההמון כקול שדי „דוד מלך ישראל חי וקיים" שלום עליכם, עליכם שלום, שמברך איש ישראל את אחיו בשלום (באמת?) (בלב שלם?) בשעת קידוש לבנה מוצאי יוה"כ, אף ראתה מלכה

*) על אודות „דעת הקהל" שלנו, דברתי בארוכה בספרי „אור תורה" יעויין שם.

רדך חלונה הקטן, אנשים ונשים וטף הממהרים לצאת מן הקודש (ביהמ״ד) לחול (לבתיהם) עוברים בסך מבית אלהים, ובקול תודה המון חוגג „שנה טובה״ „גם אתם״ „גם אתם״, בכל זאת לא עלתה על דעתה לשאול את עצמה (כי אין איש אתה בבית) מדוע בושש אביה רכב ישראל לבא ? ולמה ?

משום שכן הסכינה מלכה מעודה, לראות את אביה בגפו יוצא מביתו לבית ארוניו האלהים, קודם עלות השחר. ובגפו יבא כשיכלה רגל תרמודאי מן השוק כי דוד אביה היה תמיד הראשון מן העשרה ראשונים, והאחרון מן העשרה האחרונים, כי אף שמנהג ישראל לדלג ולקפץ בחפזון על תפלת מעריב של מוצאי יוה״כ, ותפלת השמונה עשרה עצמה אשר רגעים אחדים לפני זה, בתפלת נעילה, היתה חשובה, כהקטר קטרת דקה מן הדקה, ביום הכפורים לפני ולפנים בקדש הקדשים, אשר אם חסר אחת מכל סמניה חייב מיתה, אהובה וחביבה כפרי חדש אשר האוכלו בפעם הראשונה חייב בברכת שהחיינו, וכל מלה ומלה נחרזה בחרוזי הקליר החשובים - בעיניהם - כחרוזי פנינים, וכל תבה ותבה נאטרת בשירה חדשה וזמרה נעימה, בכונה עצומה, בחיל ורעדה מאימת הדין.- התפלה עצמה הזאת תומ״י כמשוך היובל, אבדה חנה הגדול ויקר ערכה בתפלת מעריב של חול מוצאי יוה״כ, ונעשה כפרוזטגמא ישנה, חולין שבחולין שהכל דשין אותה בעקביהם כאפס ואין, (הכל תלוי במזל ואפילו ס״ת שבהיכל) כך עושין וכך נוהגין כל ישראל בכל מקום שהם.

אבל לא כך היה נוהג דוד הסידנו, הוא היה מתפלל כל ימיו תמיד, גם תפלת ערבית זאת במוצאי יוה״כ במתון ואהבה, ותהי תמיד כחדשה בעיניו, כאלו אך זה היום שקבלה מפי אנשי כנסת הגדולה שקבלוה אך היום הזה מרועה נאמן אל אלהי הברכות, ולכן לא עשה פרות ביגה ובין תפלת שמונה עשרה לליל כל נדרי (זכרה לו אלוה לטובה).

לכן אינו מן התימה, אם דוד היה גומר תפלתו שעה אחת ויותר אחר תפלת כל הצבור.

וממילא אין שום פלא, אם גם בלילה ההוא לא התפלאה מלכה על אשר לא שב אביה עדיין מבית המדרש.

פעם אחת נסתה מלכה לשאול את דוד אביה לפי תומה, מדוע הוא תמיד מן הזריזים המקדימים לצאת מביתו לביהמ״ד ? ולמה הוא מן הנמושות שבנמושות המאחרים לבא לביתו?

אבל דוד אביה נשקה על מצחה הלבן והצח, כאבא דעביד לברתיה דחביבא לגביה, דנשיק לה וגפיף לה ויהיב לה מתנן, ואמר לה: בתי! אל לך לשאול שאלות כאלה הרחוקות ממך עדיין, הנך עוד רכה בשנים, ואם תאבי לדעת הרבה פעם אחת, נבול תבולי והזקנה תקפוץ עליך.

ובענות רוחו הוסיף דוד לאמר לה: הטרם תדעי בתי, כי לא באיש גבורתי? הטרם תדעי, כי איש רפה וחלש אני, ובכל מעשי אני מתנהג בעצלתים, כבאיש

אין אונים, בל אוכל לעשות מלאכתי - מלאכת הקודש - בחפזון, ולעבוד עבודתי - עבודת אלהי - במהירות כהגבורים ואנשי השם, המכוונים לבם ומתפללים על רגל אחת, ולכן מוכרח אנכי לקום חצות לילה לראש אשמורות, ולעשות לילות כימים למלאות חובתי לאבי שבשמים.

מאז והלאה לא הוסיפה מלכה לשאול את אביה שאלות כאלה.

⁂

הדלת נפתחה ורבינו עובדיה בא.

קול משרקה מנשיקתו את המזוזה בפה מלא נשמע בכל פנות הבית „ישקני מנשיקות פיהו כי טובים דודיך מיין". — אמר ר' עובדיה - כי כן היה נוהג לומר בשעת נשיקת הציצית והתפילין התורה והמזוזה וכל דבר שבקדושה, והרגל נעשה טבע.

מלכה הסכינה לראות את רבינו עובדיה המרא דאתרא תדיר בבית אביה, כי רבינו עובדיה היה מתיעץ את עצמו עם דוד, ומעמיק הקר עמו בשאלות ותשובות של איסור והיתר טומאה וטהרה. ואת דוד כבד רבינו עובדיה כבוד אלהים מפני שרבינו דוד נוסף על חסידותו ופרישותו יראתו וחכמתו, היה למדן מופלג בש"ס ופוסקים ראשונים ואחרונים, והיה ראוי להיות מורה הוראה בכל תפוצות ישראל ואפילו בעיר גדולה ככרך גדול של רומי. וכבר היה סומך מכל גאוני וצדיקי דורנו, אבל משום טעם כמום עמדו לא רצה לקחת המשרה על שכמו, והיה כאחד העם, ואם קרה לו שאלה קלה שבקלה וקטנה שבקטנה כביעה בכותחא, לא היה פוסק לעצמו, ולא היה נשען על בינתו, והיה שואל שאלת עצמו את רבי עובדיה המרא דאתרא, בעת אשר רבי עובדיה עצמו, היה מביא כל דבר הקשה אליו „לדוד" לשאול את פיו כאשר ישאל איש באורים ותומים, אבל דוד היה חולק כבוד לרבי עובדיה היושב על כסא הוראה. וקיים בנפשו: „אין לך אלא שופט שבימיך"

נחזור לדברינו, בעיני מלכה לא היה חזון נפרץ לראות את הרב ר' עובדיה בחדר אביה, וגם הפעם אמרה מלכה בלבה „מסתמא דבר אלהים לרבי עובדיה לאבי" לכן כראות מלכה את האיש הגדול מרבבה הזה, קמה כהרף עין ממושבה, כמצות אביה עליה: לקום מפני שיבה ולהדר פני זקן בכלל. וזקן ונשוא פנים כרבי עובדיה בפרט, ותרץ לקראתו לקדם פניו בברכת השנים.

שנה טובה ומתוקה לך רבי ומורי — אמרה מלכה — אבא לא בא עדיין מבית המדרש.

אביך עדיין בבית המדרש? — ענה רבי עובדיה — בבדי לבנים עסה בדברים.

בן רבי ומורי - ענתה מלכה — ותשא עיניה היפות במראה התכלת, ותבט בפני זקן אהרן .

רבינו עובדיה הכהן לא יכול להתאפק ולהבליג על יגונו, כי נכמרו רחמיו על פרי צדיק זה, מקור עיניו נפתח כרגע ועפעפיו נטפו מים .

שתי טפות טהורות מעיני הזקן, נפלו טיף טיף על מצח הילדה, ו ת ת ח ל ח ל מ ל כ ה מ א ד .

כטל שמים המזהיר בזוהר הרקיע על חבצלת השרון אשר בערוגת הבושם בבקר לא עבות, היה דמע עיני הזקן הזה על מצח הרכה והענוגה הזאת .

„אתה בוכה רבי ומורי“ ? אמרה מלכה בחילה ורעדה .

בתי ! אל תקראי לי „רבי ומורי“ קראי נא לי „אבי“ כי אקחך אל ביתי, אנכי אהיה לך לאב, ואת תהי לי לבת.

ואבי מורי רבי דוד ? שאלה מלכה בתמהון .

אביך . . . אביך . . . אביך . . . לא יצא עוד מן הקודש עד עולם - ענה ר׳ עובדיה, וכמעט שלא ירע בעצמו מה הוא סח.—

ומדוע ? - שאלה מלכה - לא יצא אבי מן הקודש עד עולם ?

כי כן צוה לך דוד אביך בשם ד׳ את הברכה : „ח י י ם עד העולם“, ענה רבי עובדיה *)

מלכה היפה בבנות והצעירה לימים, לא הבינה עוד אל מה ירומזון דברי הזקן הזה, ותוסף לשאול : איך אעשה את הרעה הגדולה הזאת, ואעזוב את אבי הזקן הרפה והחלש בינגן, ומי יכלכל שיבתו ?

כגבוה השמים על הארץ כן גבוה מעל גבוה הוא דוד אביך כעת על כל בני תמותה, ואין צורך לו עוד בצרכי בני אדם כי יש לו כל, אמר ר׳ עובדיה.

באר נא דבריך רבי, כי נבהו ממני, ולא בינת אדם לי, אמרה מלכה.

אל אלהי הרוחות השליט בעליונים ובתחתונים בחר בדוד אביך, ויקחהו אחר כבוד לשבת בכתר עליון בצל שדי, לעמוד ולשרת לפניו בעולם הנשמות עולם שכולו טוב, בין המון מלאכים ושרפים ואופנים וחיות הקודש, דרי מעלה, שאין להם צורך לא באכילה ושתיה, ולא בכל מחסורי בני האדם, דרי מטה בעולם השפל הזה, אמר רבי עובדיה בחרדת קודש .

„אבי עלה שמימה“? שאלה מלכה בתמהון .

„כן בתי“ ענה ר׳ עובדיה .

---

*) השכיל מאד רבינו עובדיה למלאות פתגם במילי דוד בן ישי הדומה להפתגם הנהוג אצלנו בלשון רוסיא : „онъ приказалъ тебѣ долго жить“

# הבקר אור

## שנה שביעית

---

### תוכן הענינים

הבאים בחוברת שלישית לחדש נאוועמבער (כסלו)

Дозволено Цензурою.
Варшава 13 Января 1886.

# בקרת לבקרת

מאת דר' שפירא

סוף מחוברת ב'

---

מִי לֹא יַכִּיר פָּנִים אֶל נָפְלוּ חֳמַרְמָרוּ .
בִּתְמוּרוֹת הַדּוֹרוֹת לֹא שֻׁנּוּ לֹא הוּמָרוּ .
אָנָה תֵלֵךְ אָנָה תִפְנֶה עַם דַּל חֲלֵכָה .
אֶל אֲשֶׁר יִהְיֶה הָרוּחַ שָׁמָּה נֵלֵכָה .
יִשָּׂאֵנוּ מִזְרָחָה וִיטַלְטְלֵנוּ יָמָּה
אִם רַק נוּכַל לַעֲבוֹד אֶת אֱלֹהֵינוּ שָׁמָּה :
אַחַת לָנוּ מִזְרָח וָיָם צָפוֹן וָנֶגֶב
בִּמְקוֹם נוּכַל בַּחַיִּים לִחְיוֹת בֶּאֱמוּנָתֵנוּ
וּבִמְקוֹם יִתֵּן לָנוּ גוּשׁ עָפָר וָרֶגֶב
לַנִּיחַ בּוֹ עַצְמוֹתֵינוּ אַחַר מוֹתֵנוּ .

מִסֵּפֶר דִּבְרֵי הַיָּמִים אָזְנִי קַשֶּׁבֶת
אֶנְקַת מָטִים לַהֶרֶג וּלְקֻחִים לַמָּוֶת —
קוֹל אֲסִירֵי עֳנִי מִצִּינוֹק וּמַהְפֶּכֶת
שַׁוְעַת מֻכִּים וּמְעֻנִּים עִם דָּמָם נִתָּכֶת ,
קוֹל מֶחֱרֻצוֹת בַּרְזֶל — שָׁם יוּדְשׁוּ יָמָּלוּ ,
קוֹל מֵרָאשֵׁי הַמְּדוּרוֹת — שָׁם חַיִּים יוּטָּלוּ ;
הַקּוֹל קוֹל יַעֲקֹב מִתְהַלֵּךְ קוֹדֵר בַּלַּחַן

בְּשְׂדֵרוֹת הַדּוֹרוֹת מְרֻדָּף לִמְעֵי מַטְמֵנָה
כָּל־דּוֹר יַרְבֶּה צָרָתוֹ וִיחַדֵּשׁ הַמַּחַץ:

עָלֶיהָ לִבְנֵיכֶם צַוּוּ עַד קֵץ הַיָּמִים
הַשְׁבִּיעוּ כָּל זַרְעֲכֶם הַגְּדוֹלִים עִם הַקְּטַנִּים
לְבִלְי יָשׁוּבוּ לְסַפֵּר אֶרֶץ הַדָּמִים
לְבִלְי תִדְרוֹךְ עוֹד רַגְלָם בַּחֲצִי־אִי־הַשְּׁפָנִים.

אַו האם באמת אין בכל שירי גארדאן שיר על איזו מדה טובה אשר יש בישראל? האם לא נמצא בהשיר „שני יוסף בן שמעון" תהלות ישראל נערץ ונקדש יותר מכל אשר התעיבו המשכילים בכל דבריהם עד עתה. גארדאן יתן דברים להרגש אדם עברי למעשה עמו, אל הטוב ואל הרע ביחד כאשר יתראה בחיים לעינינו ויתיצב כמו לבוש:

וּבְקֶרֶן זָוִית בֵּין הַחֹמֹתַיִם
עוֹמְדִים אֲנָשִׁים וּמַטִּילִים מַיִם
כַּעֲתַר עֲנַן הַלְּבֹנָה הַצַּחֲנָה עוֹלָה,
וּמִן הַחַלּוֹנוֹת נִשְׁמָע קוֹל זְוָעוֹת
‚קָדוֹשׁ קָדוֹשׁ אֲדֹנָי צְבָאוֹת!'
הַצִּבּוּר יִתְפַּלֵּל שָׁם מִנְחָה גְדוֹלָה.

בְּדַרְכֵי נֹעַם אֵלֶּה אֱמוּנֵי יִשְׂרָאֵל
יֵלְכוּ מַעֲדַנּוֹת יוֹם יוֹם אֶל בֵּית הָאֵל
כְּעוֹלָה לְעֵדֶן דֶּרֶךְ הַתֹּפֶת.
כִּי הַטֻּמְאָה בִּקְדֻשָּׁה נוֹגַעַת אֶצְלֵנוּ—
אֵלִי, אַל נָא עַל זֶה תִּקְצוֹף עָלֵינוּ!
הֵן מָרוֹם אַתָּה, הַתִּתְמַנֵּף מְנֻפֶּת.

---

מַה–עָצְמַת מַה–גָּבְרַת תְּשׁוּקַת הַדַּעַת
בִּלְבַב נַעֲרֵי יִשְׂרָאֵל, זֶה יַם–תּוֹלַעַת,
אֵשׁ תָּמִיד עַל הַמִּזְבֵּחַ בֹּעֶרֶת,
אִם תּוֹרָה יִלְמְדוּ גְּמָרָא וּפוֹסְקִים –
אוֹ אִם בְּחָכְמוֹת חִצוֹנִיּוֹת הֵם עוֹסְקִים –
עַל כָּל שָׂטָן וּמִכְשׁוֹל תְּשׁוּקָתָם גּוֹבֶרֶת.

עִמְדוּ עַל דַּרְכֵי מִיר אֵישִׁישׁוֹק וַוֹלָזִוֹן
וּרְאוּ בַּחוּרֵי עֹנִי הוֹלְכִים בְּחִפָּזוֹן
אֹרֶךְ הָאֹרַח יָמֹדוּ בַּשַּׁעַל.
אָנָה הֵם עוֹלִים? לִישׁוֹן עַל הָאָרֶץ,
לִחְיוֹת חַיֵּי צַעַר, לָשֵׂאת כָּל קֹרֶץ –
זֹאת הַתּוֹרָה אָדָם כִּי יָמוּת בְּאֹהֶל.

---

אַחֵינוּ מְנַדֵּינוּ הִתְעַשַּׁרְתּוּ לָנוּ,
הַאִם לֹא הָיִינוּ לָכֶם גַּם אָנוּ
אֶת לִבְנֵי רוּסְיָה הָיָה לְמַנָסָה,
מִי תּוֹרַת אֵל לָכֶם הֵבִיא וַיּוֹשֶׁט,
וַיְלַמֶּדְכֶם דַּעַת מוּסָר וָקֹשֶׁט,
מִי אִם לֹא נַחְנוּ – וְעַתָּה לָמָּה נָסוּת?!

אבל אניני-הדעת שלנו יאבו כי ירוץ כל העם אחריהם בכל אשר יחפצו. אם להתערב בגוים, או לכונן ממשלה בירושלים וגם כי גארדאן ישאל בכל פעם את פיהם, את מה יחוש ואת מה ירגש רוחו וממה תתפעל נפשו ואת מה ישיר. ככה לא ינוח רוחם של המבקרים, מדוע לא שר גארדאן רק על עניני עמו ומדוע נשאו לבו לשיר גם על האביב ועל החורף. בלי ספק קראו המבקרים בקורת כזו על איזו משורר בשפה אחרת, וילכו גם המה ויביאו את הבקורת המתוקה הזאת גם לקרב ספרותנו. כאילו אין לו רשות להמשורר להתפעל מזיו הטבע. ועוד מעט ויבקרו גם את המלך דוד אשר שר גם הוא

על ימות השנה „בברכי נפשי" שלו ויאמרו כי גם ללבו לא נגעה צרת עמו מרידת בנו כאשר תגענה צרות ישראל ללב משכילינו.

בימים ההם אשר מצאו גאוני אשכנז כהאלדהיים, סאלאמאן וגייגער, אשר, יען כי היה לאשכנזים מתקן בדת „לוטהער", ע"כ נחוצה גם דתנו עכ"פ לתקון. ועמהם החרו החזיקו מבקרינו בארצנו. וכולם מצאו כי הרבה מהתנאים והאמורים ובראשם „הלל" היו מתקנים ממש כלוטהער. ומדוע לא יתקן איפוא האלדהיים גם הוא כהלל? כאלו הלל בתקוניו עורר את רוח המתקנים האלה! הלל היה רק עלה—התאנה לכסות מערומיהם אשר יראה כל ישראל, כי רק אל מעשה העמים יתחקו, כי למה יאמרו הגוים, כי היהדות איננה מוכשרת לתקון ורבני ישראל לא ישכילו לתקן? „ולמה יאמרו הגוים"? היה כמה וכמה שנים הרוח באופני מעשה היהודים.—לוא בא אז איש פשוט כמוני ושאל: „רבותי! מה לדתנו ולתקונים ומה לרבנינו ולמתקנים?" אז נקרו את עיני ואמרו לי בל"ס שמחובשי בית המדרש אנכי, ח"ו, אשר לא ראה מעודו את אור הציוויליזאציא כי יהל. לוא אמרתי: „רבותי! להאשכנזים היה אבלאסצעמטעל אשר כל עושה רע קנה לו כזה מהסוחר עמהם— ונקה מחטאו. הראוני נא גם אתם דמיון כזאת במצוות תורתנו. יום הכפורים שלנו מכפר רק „על עבירות שבין אדם למקום, אבל עבירות שבין אדם לחבירו אין יום הכפורים מכפר". „האומר אחטא ואשוב, אחטא ואשוב, אין מספיקים בידו לעשות תשובה". בכלל, אי אפשר לאמר גם על חלק אחד מחוקי דתנו, אשר יש בו סתירה לחוקי המוסר של כל האדם. (שמעו נא רבותי! אנכי דברתי מסתירה, ואם אולי תמצאו איזו חוק אשר לא תבינו אתם את טעמו ולא תדעו את המוסר אשר בו, זאת איננה עוד סתירה אל חוק המוסר או אל חוק השכל. כי לא כל הדברים אשר המה אינם נוגעים זה בזה המה סותרים זה את זה). ואם לחשך אדם למצא חסרונות בדתנו הצריכים תקון הם רק חסרונות אשר תכבדנה על החיים. כי אם נמלא את כל המצוות, כבד לנו לחיות בנעימים. למשל אם נבקר את בית—הספר, אי— אפשר לנו לבלי כתוב בשבת, כי המורים ימררו את חיינו, א)—אם נסע

---

א) אבל לעשות מזה פלפול של האלדהיים כי „מוטב שיחללו בני ישראל שבת אחד ואל יחללו שבתות הרבה" (אשר אמרו חכז"ל על מלחמת מצוה בזמן שסמירת שבתות הרבה עומדת בסכנה כידוע) כי אם לא יכתוב הנער בגימנזיום בשבת, יצא מזה שלא יהי מלומד ולא יהי לו משרה נותנת לו לחם, ואם כן יעמוד וילסטם את הבריות ויחלל שבתות הרבה. ויצא מזה, אשר אם לא נתן לנער לחלל את השבת בגימנזיום נתן אותו למחלל שבתות הרבה. ואם כן אם לא נתן להנער לחלל את השבת נחטא נגד השכל ויש בזה סתירה להשכל; הוא פלפול של בחור עני מאייפהאק.—כי בעלם ההגיון הזה יש לי הרשות לתבוע מהאלדהיים שיגזול מאיש אחד איזו מאות רו"כ ויתנם לידי ואנכי אכלכל בהן כמה וכמה נפשות. כי אם

ימים רבים בדרך על מסלת-הברזל, מוכרחים אנחנו לאכול בהבופעט, למען לא נמרר את חיינו. אי אפשר לו לאיש ללכת ברגליו אחר כל עניניו בשבת, כי תכאבנה לו רגליו. ומדוע לא יסע בשבת עם סוס ועגלון נכרי, כי הלא אין בימינו משום שמא יחתוך זמורה?" (ישבעו לי המתקנים, בחי האמת, אם ראו מעולם איש פשוט או גם מתקן אשר יסע בשבת עם סוס נכרי ועגלון נכרי—ונזהר הוא מלנסוע עם הסוס והעגלון שלו בשבת, שזאת אסור על פי „עשרת הדברות" לכל הדעות). בכל אלה אין עוד סתירה אל השכל, כי אם, או שהשכל לא יבין בהם מרוע אסורים הם לנו או שכבדים הם על החיים. — ואם כן הדבר, הנה אם נראה אנשים אשר יגנבו ויגזלו וירצחו ובעד פדיון למתפללים בעדו יאבו לכפר חטאתו למען הנקה; אז עלינו המצוה לתקן את הדבר אשר הוא נגד המוסר ונגד השכל. כי בדברים המרעים לתכונת האדם, כאלה, כל האנשים ערבים ואחראים זה בזה וכל איש מחויב לעשות את שלו למען יתמו חטאים כאלה מן הארץ, כי חטאים כאלה נוגעים הם לכל איש. ידע העם, אשר הגנב ינקה רק בהתרפסו לפני הנגנב ובהשיבו לו את הגנבה ובשלמו לו כפל כפלים—ולא בתתו כסף פדיון להמתפללים בעדו. אבל בדברים אשר לא יסתרו להשכל וגם לא לחוק המוסר, רק השכל לא יבינם או יכבידו את החיים—אין עלינו החוב לתקן. יתקנו אלה להם את המצוות אשר עליהם כבדות הנה ולא יוכלו לחיות מבלי יעברו עליהן. אבל מה נראה? היראים, אשר לפי דברי המתקנים, עלימו כבדים החיים מאד מאד ממעשה המצוות, הם לא ירגישו בלל מכובד האבן ונטל החול הזה. המה הולכים ג' פעמים ביום לבית—התפלה, ומרבים עוד לאמר גם אחר התפלה תהלים ומעמדות אשר לא צוו עליהם. המה יסעו כמה ימים בעניניהם על מסלות הברזל ולא ימותו ברעב, אעפ"י שלא יאכלו בהבופעט, ולא יזעקו חמס על השולחן ערוך אשר אסר עליהם לאכול טרפה. המה ילכו ברגלם מדי שבת בשבתו וישמרו את השבת בכל משפטו וחוקתו, ואעפ"כ יעשו גם המה עסקים כהמתקנים וישאו להם נשים ויבנו להם בתים וישאו נשים לבניהם, ובנותיהם יתנו לאנשים, ונינם ונכדם יאכלו על שולחנם ואין מכלים. ואם ימצאו בהם עניים—לא אאמין אשר עניותם היא משמרם את התורה, כמו שלא אאמין שחכמת פלוני המתקן והמתחכם עשתה אותו לעני. בכלל, שומר מצוה כזה לא הלך מעולם לגייגער ולהאלדהיים לבקש ולהתחנן מלפניהם שיתקנו לו את דתו, כי כבדה היא עליו

---

לא יגזול האלדסיס, אז ימותו הנפשות הרבות ברעב, ומוטב שתמות נפש אחת ברעב (היינו הנגזל) משימותו נפשות רבות; או לא נציל נפש אחת מגזליה והומסיה, מפני שהנפש הזאת יש לה בנין דלא מעלי, ובזה אשר נציל את הנפש הזאת תגדיל היא את בניה הלא טובים, והם יעמדו וישמדו את הבריות—ומוטב שתאבד נפש אחת משתאבדנה נפשות רבות.

ולא יוכל לחיות עמה. אם כן איפוא, כבדות המצוות על חיי היראים איננה סבה לתקונים, ומי המה איפא הצועקים חמס על כבדות המצוות? אלה אשר כבר עברו כל גבולי התורה, אין להם כל קודש, ואם תקחו מהם את כל מצוות התורה ותשאירו למו רק אחת, גם אותה לא יעשו—כי כבדה גם היא על החיים. ומה לא יכבד על החיים? אך על היראים לא יכבדו גם הרים, ועל המתקנים כבד גם חוט השערה. רק יחפצו כי יעשו כל מה שלבם חפץ בהיתר ולא באסור, ומפני זה צועקים הם חמס על מצוות התורה אשר כבדות הן על החיים. למענם איפוא אספו אספות רבות לתקן הדת, למענם בנו בתי כנסיות עם שירים וארגעל. היראים ילכו ג׳ פעמים ביום לבית התפלה ולא יחסר להם כל מאומה, והמתקנים יחפצו ללכת פעם אחת בשבוע או פעם אחת בשנה לבית התפלה, רק בתנאי אם ינתן להם ארגעל. ובאשר עזרם ה׳ לשירים ולארגעל, והלכו פעם או שתים לראות את הבריאה המשונה הזאת, הרלו מלכת עוד. ובעיני ראיתי בכמה ערי אשכנז, אשר יש להם בית הכנסת מפואר וארגעל משמיע קול נעים, השמש עומד בבוקר של יום השבת בשעה האחת עשרה על פתח בית הכנסת ומבקש יהודים עוברים לבא הביתה למלאות שם מנין, כי לא ימצא שם בלתי החזן, השמש והרב. לכו נא וראו באיישישאק, עיר קטנה ואנשים בה מעט, ובתי מדרש ומנינים בה רבים, אם גם שם יחפש שמש ביום הד׳ בשבוע במנין אחד, מנין לתפלת המנחה, הוא הדבר אשר אמרתי—כי באיישישאק יחפצו בני ישראל להתפלל, ועל כן לא יחסר להם ארגעל; ובמקום שיחסר ארגעל שם אין חפץ להתפלל, ולא יועיל כל ארגעל וכל שיר. התפלה תכבד על המתקנים האלה גם אם נתבע אותה מהם רק פעם אחת בשנה ונתן להם כל כלי שיר אשר במקדש. לוא היו הדברים אשר יחפצו המתקנים להסירם מקרבינו כבדים על העם באמת, כי עתה הסיר העם את עולו מעליו מבלי כל מתקן. וברבות הימים, כיון שנתפשט הדבר להיתר אז אולי קם איזו רב ומצא אסמכתא להיתר או עשה איזו תקון לבל תשתכח המצוה לגמרי. כן עשה הלל, שתקן פרוזבול אחרי כי נמנע העם מלהלות, וכדומה כל התקונים בש״ס. העם תקן את תקוניו, מפני שהיתה המצוה כבדה עליו מנשוא, ובא בעל התלמוד ועשה עכ״פ איזו תקון לבל תשתכח המצוה לגמרי, ועשה בדרך הערמה „התר עסקא׳ „מכירת חמץ׳ „פרוזבול׳ וכדומה. לוא היה באמת כבד הדבר מנשוא, ללכת ברגליו בשבת והיה העם נוסעים בעגלה, כל העם מקצה; כי אז, אולי ברבות הימים, קם רב אחד ואמר: כוון שנוסעים העם בשבת, עכ״פ יסעו מבלי כר וכסת, למען הראות לעצמו צערו על אשר יעבור על אסור דרבנן, או אולי מצא כוהא דהתרא: מפני מה נתפשטה הנסיעה בשבת להיתר אצל העם? מפני שבימינו לא חיישינן „לשמא יחתוך זמורה׳, ושנית, ממי יבקשו החפצים תקון, את התקונים? המה יבקשו אותם מהרבנים, יען כי גם לוטהער היה רב אצל הנוצרים. ושכחו כי יש הבדל גדול בין כהני

הנוצרים ובין רבני ישראל. הנוצרים יטו אזן קשבת ויעשו. לכל מה שיאמרו להם הכהנים או האקאנסיסטאריום יעשו, אבל תורת ישראל מונחת פתוחה לכל איש, וכל איש מישראל ילמד בה, ואין להרב אלא להגיד להמבשלת או לאינו יודע, את הדין עפ"י הש"ע וכל אחד יוכל לבקר את הרב ולאמר שלא יפה פסק, ואוי לו להרב שיפסוק דין נגד ההלכה המסורה, יצייר נא מתקן אחד לעיניו רב בווילנא יושב ודורש כי מותר לנסוע בעגלה בשבת. אז לא די כי לא יסע העם בשבת ושומע לא יהי' לו, אבל יגרשו את הרב מווילנא בערב שבת. בפיליפאווע נושאות עוד היום נשי ישראל פאה נכרית על הפדחת, בעוד אשר רבם הגאון רב חיים פיליפאווער ז"ל, אשר למד שם היתר בענין הזה ובענינים כדומה לזה, נתחב בהבית מלאה זפת עד צוארו, ואף זה היה לו פרי תקוניו! הנקל לו להעם לאמר על הרב שלו שהוא אפיקורס או שלא ידע מאי דקאמרי רבנן, מלכת אחרי הרב בפסקו דינים נגד התלמוד או השולחן ערוך.

לוא אמרתי אז כזאת כי עתה אמרו לי משכילינו שבחור עני אנכי ואין אנכי מבין בהוית העולם עד מה. ועתה רוח אכטנסינו איננו נוחה מגארדאן אשר ישיר נפלא:

מִנִּי אָז בַּת שִׁירִי שְׁחוֹרָה כָּעוֹרֵב
אָלָה פִּיהָ מָלֵא וּלְשׁוֹנָהּ קִינוֹת
מְנַהֶמֶת כְּבַת-קוֹל מֵחָרְבוֹת הַר חֹרֵב
עַל הָרֹעִים הָרָעִים, עַל עַם לֹא-בִינוֹת,
וּתְסַפֵּר לַאדֹנָי, לַדּוֹר, מַעֲשִׂים בְּכָל יוֹם
נוֹגְעִים עַד הַנֶּפֶשׁ, נוֹקְבִים עַד הַתְּהוֹם

*   *

*

עַל הָרֵי יִשְׂרָאֵל בִּכְנָפֶיךָ שָׂאֵנִי,
וּבְשׁוֹפָר גָּדוֹל, כָּל שָׂטָן לֹא יַסְתְּמֶנּוּ,
מֵחֶמְלָתִי עַל עַמִּי וּמֵרַחֲמֵי אוֹתָם,
אַגִּיד לְרֹעָיו פִּשְׁעָם וּלְמוֹרָיו חַטֹּאתָם.

בשיר „האמונה והדעת" נתן גארדאן דברים ללב אנוש אשר מלאכים שנים ישלטו בו ואין שלום ביניהם. רוח החקירה והדרישה לכל דבר, מבלי חפץ להאמין. ורוח האמונה, החושבת אך למותר כל חקירה עד תכלית. הדעת והחקירה נטועות הנה בלב אנוש מידי יוצרו לחקור עד תכלית כל דבר ולדעת את עצמו ואת כל אשר נמצא חוץ לו. אבל בכל אשר נפנה לדעת ובכל אשר נעמיק לחקור, תקצר יד דעתנו להגיע עד תכלית חקר כל דבר. ויען כי גדול חפצנו לדעת את עצמנו, מה לפנים ומה לאחור, מה למעלה ומה למטה, והחפץ הזה יגדל מאד מיכלתנו לדעת, על כן טוב לנו כי גם האמונה נטועה בלבנו למלאות תשוקתנו ולמלאות חסרון דעתנו, ובור התוהו, המתראה נגד עינינו, מבלי אשר תוכל יד דעתנו להגיע שם, נתמלא מחולית האמונה. אבל בנוהג שבעולם, שני המלאכים האלה, המיועדים גם שניהם להצליח דרך האדם עלי ארץ, אין שלום ביניהם. כי הקנאה תשלוט בם. מלאך הדעת יקנא במלאך האמונה אשר יחדור עמוק עמוק למקום שאין ידו מגעת ומלאך האמונה גם הוא יקנא במלאך הדעת אשר במקום שידו משגת לא יתן את ידו לשלוט בו, ובכן יתרוצצו שני אריאל אלה, ילחמו איש באחיו, ועל שדה קטל זה או זה—לב אנוש זה או זה—תגבר יד האחד על יד רעהו. והיה כי תגבר האמונה, ותהיה היא שלטת ועקרת בית לב אנוש הזה, אז לא תתן להדעת אף מדרך כף רגל, וכי תגבר הדעת אז תנקום נקם בהאמונה ולא תתן לה גם ידים במקום שאין ידה מגעת. צרת עין היא הדעת, ולא תתן לצרתה האמונה להיות ידה שלטת גם באשר לה: והאמונה מצדה תסקל מרשות לרשות עד כי תסקל גם ברשות הדעת. ובכן מלחמה לשתיהן מדור דור. רבו חללי האמונה ועצומים הרוגיה על אשר שלחו ידם בעץ הדעת, וזאת האחרונה תקצץ בנטיעות האמונה ותקצץ יד כל הנוגע בה. וגם המלחמה הזאת עזרה לטובת שתיהן כי על ידי קנאת אשה מרעותה רבתה תשוקת שתיהן להרבות להן אשה כשרון רעותה. הדעת תחדור הלאה הלאה למען הקטין מקום האמונה, וזאת האחרונה תתגדר בבינה ותאיר לה באבוקת הדעת, ויש איפא תקוה כי יבואו הימים ולא תצורנה אישה רעותה, כי מקום תניח עוד הדעת, אם גם תחדור מעלה מעלה או מטה מטה, להתגדר להאמונה. והאמונה גם היא תשאר בגבולה ולא תסיג גבול רעותה, אם לא יתאזרו האנשים להביא את האמונה בגבול הדעת, היינו, אם לא יחפצו שנאמין בדבר אשר אין הדעת סובלת אותו, אשר הדעת סותרת לו, אשר הדעת באה אליו ומצאה שלא כן הוא; וגם לא יחפצו שנדבר בשם הדעת בענינים אשר הדעת לא הגיעה עוד אליהם, ולא יאמרו „הוללות" „וסכלות" להאמונה בדברים אשר הדעת לא תדע עוד מהם, כי אם לדברים אשר הדעת סותרת אותם; אז תפסוק המלחמה ברוח האדם.—אם נחפץ להכחיש במציאות העיר לאנדאן, לא די בזה שנאמר: העיר לאנדאן לא תראה ולא תמצא, יען כי אנחנו לא ראינו אותה. זאת היא סכלות מצדינו! אבל

אם נאמר: העיר לאנדאן לא תראה ולא תמצא מפני שהיינו באותו מקום אשר הגעאגראפען יאמרו שהעיר לאנדאן מונחת שם ולא מצאנו אותה. זאת היא חכמה! כל זמן שיאמר לנו איש שהיה יוליוס צעזאר בימיו נאמין לו, אם לא יסתור מציאות יוליוס צעזאר להשכל ולראות-עינים. „מציאות-הנפש" „השארת-הנפש" „נתינת-התורה" הנה ענינים הנתונים לנו מאת האמונה. עוד לא באה הדעת לאמר לנו כי יש לה מופת שלא היו, כי אם אנשי הדעת יאמרו שיחסר להם מופת שהיו. אם כן האמונה בהן היא איננה סותרת להדעת כי אם היא מעבר לגבול הדעת. אם תבא הדעת שמה ותמצא שלא כן דברה האמונה, אז יש לנו הרשות לאמר בשם הדעת כי האמונה תשקר בנו. אבל אם הדעת לא באה עוד עד קצה ואנחנו נאמר כי את אשר לא תורה לנו הדעת לא נאמין; היא הסגת גבול האמונה, כי מקומה במקום אשר אין הדעת משגת.—ומה המה דברינו ממציאת אוסטראליען וקאליפארניען, ממציאת ברוטוס ויוליוס צעזאר? אם לא אמונה באחרים, כל עוד לא באה הדעת וסתרה אותם?—האמונה תאיר חשכת הדעת מעבר לקברנו. הדעת לא תתן לנו בינה, על מה שוא נבראו בני האדם? כל עץ כל צמח יפרח ויבול וישוב לפרוח; ורב—אדם, מבחר היצורים, עם דעת ובינה, אמת ויושר, יראה עמל כל ימי חיו, מורדף בלי חשך, בנפשו יביא לחמו, יראה עוני ומכאובים. יומם כעס ענייניו, ולילה לא ינוח, ומדר ימיו ויתלש וימות ולא ראה בטובה. מה תאמר הדעת אם אשאל אותה: האם מבחר הבריאה הוא זה, בחיר היצורים? אם לא לכלב חי טוב מן האריה הזה המת? שם יתערה כאזרח רענן רשע עריץ, בוצע ברך, חומס וגוזל, ואיה המשפט והצדק? איה הסדרים בארץ?—שם גוים עריצים יעלזו, יתערו, וחפצם בידם יצלח, ויאמרו לחכמה ולמוסר סורו ממנו ודעת דרכיכם לא חפצנו! ופה עם קטן ודל בזוז ושסוי, מורדף בלי חשך, גוו יתן למכים ולחייו למורטים, דור אחר דור יתנהו למרמס כטיט חוצות ואין מכלים—על לא עון בכפו ותפלתו זכה. מה תאמר הדעת והחכמה להמשטר והסדר הזה בארץ? האם באמת אין סדרים בתבל, והיצורים כולם אין מושל בהם ואין מסדר אותם? עולמות אין מספר לא יעבטון אורחותם; הכוכבים במסלותם יקיפו, אין פרץ ואין יוצא, לשעה ולרגע נוכל לחשוב חשבון הקפם מקודם, לא יאחר ולא יקדם האחד לבא אף רגע, וזרח השמש ובא השמש בחשבון מצומצם ומסודר. הבאמת אין חשבן ואין סדר בעולם? או האם רק היצורים האחדים יבראון ויחיו ויגועון פה בארץ באין משטר ובאין סדר? ומי שת איפא בטוחות הנמלה משטר בבנינה ומי שת באדם, בדגי הים, ברמש, ובקרני ראמים וכו סדר וחשבון? הדעת תאמר לנו כי כן הוא, ולא תשיב תשובה מספקת על שאלתינו לאי המשטר והסדר במקום אשר לעינינו אי סדרים, יד הדעת לא תגיע שמה, והבור רק אין בו תשובה מהדעת אבל יש בו הוליות האמונה. האמונה, כי יש אלהים שופטים בארץ, מסדר ומשדד מערכות הטבע, הוא היוצר, הוא הבורא.

הוא הזן, והוא המפרנס מקרני ראמים עד רמש קטן, ואין שכחה לפני כסא כבודו. לפניו הנף לא יבא ומהור עינים הוא מראות בלא סדרים, עצלה אין לפניו ונוגה לו צלמות ותופע כמו נהרה. הסדרים אשר נראה אנחנו במעשיו, אך חלק אחד מני רבוא רבבה הם מהסדרים אשר לא נראה בעיני בשר. עיני בשר לנו שוכני בתי חומר, והסרון הסדרים אשר נראה הוא מצדנו, כי נעזוב בתי חומר והרוח תשוב אל האלהים אשר ממנה לוקחה אז יבלע פני הלוט הלוט עליה והמסכה הנסוכה עליה ונראה כלנו יחדיו את משפט וסדר אדני. אז נראה את יד אדני משיבת גמול על גאים ולצדיק כפי דרכו. באלה ובאלה תדבר האמונה על לבנו השוקק לדעת מעלה מן הדעת. האמונה כזאת לא תסתור איפא את הדעת כי אם איננה נוגעת בה. „כעוף זה שהוא מפרפר בכנפיו ונוגעות ואינן נוגעות".

אֶת עַמִּי רָאִיתִי מֻטָּל בָּרֶפֶשׁ
מֻרְדָּף מִכְּלִי הַזָּךְ, עָמוּס כָּל סֵבֶל,
הַדַּעַת אֹמֶרֶת: תִּקְוָתוֹ הֶבֶל,
מַה־כֹּחוֹ, מַה קִצּוֹ כִּי יַאֲרִיךְ נָפֶשׁ.

אַךְ הָאֱמוּנָה הִיא מְדַבֶּרֶת לִלְבָבוֹ,
אַל תִּירָא יַעֲקֹב, אַל תִּשְׁתַּע יִשְׂרָאֵל,
גַּם עָנְנֵי שְׁמַיָא יָבוֹא לָךְ גּוֹאֵל,
אִם יִתְמַהְמַהּ חַכֵּה לוֹ, כִּי בוֹא יָבוֹא.

---

מַלְאֲכֵי רַחֲמִים, הֲלֹא אַךְ לִישׁוּעָתִי
שְׁלַחְתֶּם אֵלַי מֵאֵת אֲדֹנֵיכֶם
כִּרְתוּ נָא אֵפוֹא בְּרִית שָׁלוֹם בֵּינֵיכֶם
וִיהִי שָׁלוֹם לִי, וּתְהִי זֹאת מְנוּחָתִי.

כָּל עוֹד לֹא הִשְׁלַמְתִּי חֹק עֲבֹדָתִי
וּבֵין רֹאִי שֶׁמֶשׁ עָמֵל הִנֶּנִי
מַלְאַךְ הַדַּעַת בַּעֲצָתוֹ יַנְחֵנִי
וַיְהִי עַמּוּד אִשּׁוֹ אוֹר לִנְתִיבָתִי.

וּבְבוֹא יוֹמִי אֵלִי לָשׁוּב אֵלֶיךָ
כִּי יִצְעַן אָהֳלִי תִּתְנוֹדֵד הַמְּלוּנָה
הָיָה לִי צוּר מָעֹז מַלְאַךְ הָאֱמוּנָה
וִישַׁעַשְׁעוּ נַפְשִׁי תַּנְחוּמוֹתֶיךָ.

כי תהיה תפלת „מלאכי רחמים" הזאת מהמשורר גארדאן לשיחה בפי אסטנסינו לבקר אותה, לא פללתי—ועתה עיני ראיתיה.

ידעתי כי איננה מדה טובה להזכיר לשב בתשובה את מעשיו הראשונים, אבל הוא רק בזמן שהשב לא ישוב עוד הפעם להטאת נעוריו. אבל אסטנסינו לא עזבו את דרכם מאז. כמאז כן עתה לא יסבלו דעה אחרת אשר לא כדעתם. כמאז כן עתה ישפכו בוז ונאצה על „עם הקשה-עורף" אשר לא ילך אחרי שריקותיהם לפנים ולאחור כאשר יבחרו הם לו את הדרך. כמאז כן עתה עומדים הם על הקצה, או מקצה מזה או מקצה מזה. אז חפצו להכריח את ישראל ללכת בדרכי העמים, אם טוב ואם רע. כל מה שעשו הגוים היה קודש קדשים. ועתה יאבו להכריח את ישראל שיהיה עם לבדד ישכון, סגור בגדרות הקַּיִּים ולא יעשה כמעשה הגוים אף כמתוקנים שבהם. עתה אסור הוא לגארדאן להלל „שופטים המיופים ביפיפותו של יפת". עתה כל מה שיעשו הגוים לא טוב הוא. ועל שני הקצוות תאכל אש! לא נחקה אחרי מעשה הגוים בכל אשר יעשו, אבל נלמוד מהמתוקנים שבהם, ויש לנו עוד רב ללמוד, לוא חפצו משכילינו ושתו לבם להמתוקנים שבהם, כי עתה ראו אשר סופרי הגוים לא יחפצו להוליד גוי פעם אחת, לא יחפצו לעשות מעם כולו עובד אדמה. בגוים יכתבו סופרים בכל חכמה ובכל מדע, אך סופרים כאלה שכבר מלאו כרסם מהחכמות והמדעים האלה. ובינינו יקומו פרחי משכילים וכל פרח משכיל יולד בין לילה לחעמיקער ולפיזיקער ויכתוב ספרים בחכמה ומדע. כל מתחיל לכתוב בשפת עבר, טרם יכתוב עוד צחות בהשפה ההיא, יבקר אחרי ספרי חכמים וגדולים, ולא רק אחרי ספריהם, כי אם גם אחרי נפשם ומעשיהם, וגדולים וטובים יהיו לשמצה בפי כותב צעיר אחד בהפיילעטאן פלוני ובמכתב עתי פלוני; לוא למדו עמנו אל דרכי העמים, כי

עתה לא רבתה המחלוקת והשנאה על אנשים חכמים ומשכילים אמתים ולא גועו ברעב ובחשך שמם יכוסה. לוא למד עם ישראל אל דרכי העמים, כי עתה כבד גם הוא את חכמיו ולא רק את עשיריו, כי עתה היה גם לחכמיו ולרעדאקטוריו לחם כאשר יש להם לחכמים ולרעדאקטריי עמים אחרים אשר רבים מהם לא יגיעו גם לקרסולי חכמיו. לוא למד ישראל אל דרכי העמים, כי עתה לא השאיר סמאלענסקי ז"ל אחריו אך כפה של מחברים שופכי בוז ונאצה עליו, ואשה ובנים בערום ובחוסר כל.—לוויקטאר הוגא, הכותב הזיות, העמידו הצרפתים יד תפארת (מאנומענט) בחייו, ולסמאלענסקי נובל להעמיד אחר מותו מאנומענט גדול מהכמרטוטים והניירות אשר עליהן נכתבו חרפות וגדופים מעמו על האיש הזה אשר הקריב את נפשו על מזבח אהבת עמו. לוא למד ישראל אל דרכי העמים, כי עתה ראו וידעו משכילינו אשר בקראם לגארדאן „נעקראסאוו העברי" לא טוב יעשו, כי יבושו הרוסים אם יקרא רוסי אחד את נעקראססאוו „גארדאן הרוסי". מי שמבזה את עצמו, ראוי הוא לבזיון מצד אחרים! עם ישראל יבזה את חכמיו ואת סופריו ואת עצמו. באיזו עם נראה את אישיו הפרטים מחרפים ומגדפים את עמם כאשר ישמע בישראל? משכילינו וסופרינו ויראינו ישנאו איש את אחיו, ואיש את רעהו יקרא „יהודי", ואיש את רעהו לא יעזורו, ואיש את רעהו ירדפו הנם, ואיש יציג את רגלו על קדקד רעהו אם יוכל, ואיש איש מהם יתרפס לפני גוי קטן ויענה עזות ויביט בבוז וחרפה אל חכמי עמו ומשכיליו. אלה דרכינו! הבה נא אחי ושימו לב לבלי בקר איש את אחיו כי אם „נחפשה ד ר כ י נ ו ו נ ח ק ו ר ה ו נ ש ו ב ה אל ה' !". כי הוא טרף וירפאנו! יך ויחבשנו! יחיינו מימים, ביום השלישי יקימנו ונחיה לפניו!

---

## ה ש מ ט ו ת

צד 1 שורה 24 בעיני צ"ל בעיניה, שם שורה 27 בלבה צ"ל בלבו, צד 2 שורה 7 מהעבלת צ"ל מהעלבת, צד 3 שורה 24 מאמר צ"ל מאומה, צד 6 שורה 31 ועוד צ"ל יעוד, צד 7 שורה 25 אחרי המלה אלהיו נשמטו: אבל רק תחת מבטחהו עמד העם הזה עד עתה (טהעאקראטיע), לא יעזב את מצות אלהיו וכו'. צד 8 שורה 27 אחר המלה אלה, נשמטו: עכ"פ במקלט, היה לפאטריאטים מבהילים, לאבנוים יותר גדולים מכל האבנוים אשר בארץ, צד 11 שורה 30 בהמת צ"ל האומות, צד 14 שורה 22 מעיר צ"ל עפר, צד 15 שורה 32 נקבל צ"ל נקרא.

# ושפטתם צדק.

הג ה׳ לנו היום חג הסכות! ואחרי טרדתי מכל ימות השנה ימות החול, לקחתי לי מועד לפני לשאת ולתת בדבר רעיון ישוב ארץ ישראל עם מיודעי ומכירי ואחרי בואי בדברים עמם ולתהות על קנקנם. נוכחתי לדעת כי עוד היום רבים הם המתנגדים לישוב א״י.

לא נדבר מהחסידים והיראים כי עם קשה עורף הוא *) ובאין טענה ומענה יריבו עליה. ושאלותיהם וקושיותיהם אם כי שדופות קדים הן ויכולים לדחותן בקש, בכל זאת מוצקות הן אצלם כסלע איתן. כי העקש לא יחפוץ בתשובה כי אם בהתגלות קושיתו, להאנשים האלה לא יועילו באורים ופרושים לא יוסרו בדברים ולא יכנעו מספרים **) ודברינו אליהם כזורע על צחיח, סלע. אמנם עלינו לתת דברים לפני הנבונים ובעלי שכל, כמו שקרה לי כי קדמתי בשלום אחד מאוהבי, והאיש הכי נכבד הוא באמת, משכיל וכפלים לו לתושיה, ומתנגד לישוב א״י מכל וכל. ואנשים כאלה רבים הם וראוי לתת לב לדבריהם הנאמרים במועצות ודעת, כי לא יכולים לבטלם בבטול בעלמא, ועלינו לתת לפניהם מושג נאמן על מה ארני הישוב הוטבעו ומה המטרה? כי לשואלים כהוגן צריך להשיב כהלכה.

והנה מלבד הנמצא בספרים מהגדולים אנשי השם בדבר חובת הישוב וקדושתו ע״פ התורה והמצוה, ומלבד החפץ היקר אשר חפצים להעמיד זכרון נצח בקורת הימים לסיר מונטיפיורי ז״ל על טובו וחסדו אשר הפליא והגדיל לעשות לאחיו בני בריתו בנדבת ידו וביגיעת נפשו ובכל צרתם לו צר וישחד להם מכחו לא פעם ולא שתים. לבד זאת נמצא לדעתנו חובה לישוב א״י מכמה טעמים אחרים הנוחים להתקבל לכל הדעות, ואלה הם: למען הקמת זכרון לבנ״י ולנטוע אהבה הלאומית בלבות בנינו אחרינו, להרחיק לזות שפתים מאתנו, להרים מכשול הבטלה, ושלא להבדל לרעה נגד כל עמי הארץ.—

האנשים האלה המתנגדים לרעיון הישוב—אומרים כי רעיון רוח הוא מפני שנדרש כסף מילליאנים גם להביא עשרת אלפים משפחות מאחינו אל

---

*) כנוי זה לא לגנאי הוא לב״י, ובגלל המדה הזאת סלח ה׳ לעונותיהם של ישראל כמבואר בדברי הסליחות „כי עם קשה עורף הוא וסלחת״.

**) כמובא בהמגיד גליון 38 במגיד מבנה, מפי ספרים ומפי סופרים חובת חבת ירושלים.

המנורה ואל הנחלה, כי להעמיד משפחה אחת על בסיס חזק ואשיותיה לא תמוטינה נחוץ לזה 2,500 רו״כ. ויצא לפי״ז על עשרת אלפים משפחות 25 מיליאן רו״כ. ומאין נקח מיצא לכסף הזה הרב? ובמה ייטב מצב כל ישראל אם אחד או שנים אחוז ממאה ישבו לבטח בארצנו הקדושה, ותשעים ושמונה יהיו מושלכים ועזובים מפוזרים ומפורדים בארצות לא להם?״

השאלה הזאת אם כי אין עליה פרכא. כי חמשה ועשרים מיליאן לא נקבץ לעולם ולעולמי עולמים. ומספר עשרת אלפים משפחות במה נחשב הוא לעומת שמונה מיליאן נפש אדם? ועלינו להודות על דבר אמת. אך אם נשים לב למצבנו ולמצב ארצנו הקדושה שבה כל זכרונותינו כלם, נראה כי ראוי לתמוך בימינה והחזיק בה אם מעט ואם הרבה. ויותר טוב לאמר, כי הובה על כל איש מישראל להחזיק בידה בשארית כחו ולהוסיף לה חיל ברוחם ובכספם מכמה טעמים המתקבלים על הלב וכל בעל שכל ישר לא יכחישם.

א) הכל יודעים כי היהודי ערום ועריה הוא מכל הזכיות אשר זכה בהן. בימים מקדם, אז היה לו מלך מקרב אחיו, בתי משפט ושופטים ושוטרים, בתי ספר פתוחים לרוחה, אחוזת אדמה, גם מקדש גם משכן היה לו, לאמיותו הרים על נס ודגלו עליו אהבה, ועתה אין אח מאלה בידו, לא יתד ומשובה ולא חצר למנוחה, אבדתו אינה חוזרת, תקותו מאפע ותוחלתו ממושכה. למצער יאמר נא ישראל כי יש לו מקצוע אחד אשר חרותים עליו בצפורן שמיר זכרונותינו העתיקים כי לא נולד מעין ואבן. המקום הזה ביחוד לא יתן למחות את שמנו להשמידו מתחת שמי ה׳! ודור אחרון בנים יולדו ידעו כי יש מצבת זכרון לבנ״י. ואחינו שם כצנה רצון יעטרנה ומפתחים ומשדדים אדמתה, ואשר אנחנו זורעים פה בדמעה יקצרו אחינו שם ברנה, ועל ידה יתעוררו רגשות בנים לבלתי יתיאשו מאחיהם בני בריתם בפרט ומהלאומית בכלל וכי יהודים הם ולא צוענים. —וכאשר ידענו את הנוך בנינו לא רחוק הוא כי ישכח הכל מלבם וגם זכרוננו יסוף מזרענו.... ומי מאתנו לא ירפוין להשאיר שם ושארית גם אחרי עזבו את הארץ? לא ינעם לנפש האב גם בחייו אם רואה באספקלריא המאירה כי בניו ניניו ונכדיו יצהקו ילעגו על קברו וכן לא ינעם לנפשנו בראותנו כי בתקופות הימים יהמו האנטיסמיטים את ידיהם ויאמרו „ברוך ה׳ כי לא נשאר שריד ופליט מהיהודים בירושלים ,באשר הצליח בידי אבותינו להחריב את ביתם כן הצליח בימינו לגרשם כלה מן גו ואין להם חלק ונחלה בארץ׳ כי סוף סוף תפול לאחוזה בידי זרים הבאים יום יום להתנחל בה ולהבקיע אליהם כל חלקה טובה אמנם זכרון ציון וירושלים לא יתן אותנו לנפול, והיה לבנים לנס ודגל כי עם אנחנו גם היום, עם וארצו עמו אם כי קטון הוא ודל, ואולי עוד נשוב והיינו לעם ככל העמים, ודבר זה לבד דיינו, ואם כי כל הסברות מלאה מקורות ימינו העתיקים. אך אם בא עליהם אות ומופת יתר שאת להם ויתר עז, כמו שאנו רואים

בנוהג שבעולם שמעמידים אבנים ומצבות זכרון גם לאנשים המפורסמים לאמר ;
עד הגל הזה ועדה המצבה הזאת .

ב) האמת נתן לכתוב כי זה מאות בשנים היתה ארץ ישראל למלה בפי
כל כי כל יושביה בטלים וחובקי ידים, העולים עצלים וחיים על חשבון אחרים ,
תורתם תורה שאין עמה מלאכה והרבנות שם מקברת את בעליה אין להם
חלק בישובו של עולם ולא נחלה מדעית ואדוקים במנהגים ותקנות ואמונות
שאבד עליהם כלח. ואת העומד לנגדם ישטמוהו ימררוהו ויחרימוהו
והפאנאטיזמוס הולכת וגוברת ועולה כפורחת. ועי"כ עד הימים האלה לא מלא
את לבבו איש צעיר לימים אשר כחו חדש עמרו לנסיע לפלשתינא, ורק
החלשים והזקנים הצפוים אלי קבר יחוננו עפרה. ומה יכלו עשות האנשים
האלה באמת? אם עמודי גיום רופפו והראות השבו, ואין מן התימה כי נשבר
הכד על המבוע ולא יכולנו עד הנה לרות צמאוננו אשר כל נפש אוהב עמו
וארצו צמאה ובמה לראות את אחיו עובדים ועמלים לטובת הישוב לאהוב את
המלאכה ולשנוא את הרבנות . אמנם כן ! אך עתה רוח אחרת עמה ! החוננים
עפרה הם בעלי צורה ובעלי שכל עולי ימים ובעלי רגש , אוהבים את המלאכה
וחובבים כל העם כלו. ביראים לא תגעל נפשם ועם חסיד יתחסדו, תוקעים
כף ובריח אחוה עם כל אחד מאחיהם בני ברית , חורשים וזורעים , ובמעדר
יעדרו אנשים כאלה אשר בקרו בתי ספר הגבוהים , ואמונים בעונג ורוך
היודעים ומבינים בטוב טעם ודעת את הלוקסוס וכל תענונות בני אדם כמונו
באין פרות , ובכל זאת נטו שכם אחר לעבודה ומלאכה .—כן רבים מתושבי
פלשתינא ואזרחיה פשטו צורתם הראשונה , והולכים לרוח הדור החדש
החפץ לעבדה ולשמרה , ועל כן עתה אם נטע את הכרם הזה לבית ישראל
לעזקהו ולסקלהו, ואחינו יעבורו שם בעמל כפים וזעת אפים ללחם לפי הטף
אם זאת נעשה ראוי בגלל זה לברו להוציא את הרעיון הזה לפעולת אדם ,
לבלתי יאמרו כי ארץ משכלת היא כמלפנים, ואחינו שם רורפי קרים והולכי
בטל .

ובידינו להפיח רוח חיים בה על ידי כי נתמוך לע"ע בידי חמש או שש
קולניות הידועות אשר הרבה עמלו וטרחו עליהן. ועבודה גוררת עבודה וממילא
ומאליהם תתפשט האידייע בא"י וכלם יקרבו אל המלאכה למקנה וקנין
ולעבודת האדמה, לכלכל על ידם את נפשותיהם ונפשות ב"ב , ולהם חנם לא
יזכר ולא יפקד עוד .

ג) כנויה וגמורה מסוד חכמים ונבונים ומיסוד נסיון היומי אשר יודנו למדי
כי ישראל לא ישותרר לעולם עד ביאת הגואל משנאת האנטיסימיטן וקינאת אמונות
החדשות באמונת ישראל העתיקה ובבירת הימים תגבר מיום אל יום והצעירה
תקנא את רעותה הבכורה ממנה תמיד , ובשביל האמונות השונות הדתות שונות

בכל עם, ובגלל הדתות השונות שונה ישראל מכל עם ואסור כל ימי חייו בבאזיקים בלי מצוא ידו ורגלו. והיותו מפוזר ומפורד, מועיל עוד להותו ושברו מבלתי יכולת להוציא כאור נוגה צדקתו, ולו גם יהיה דור שכולו זכאי בעיני אויביו יהיה כלו חייב. וכאשר לא ישוחרר לעולם כן לא יתבולל בעולם להפר בריתו, אם גם חלק גדול ממנו חלילה יתערב בגוים ויתבולל בעמים. והותם תכנית היהדות בכלל יעמוד לעד לעולם ולא יעבור. היוצא מזה כי היהודי יהודי נצחי הוא וכמתכונתו שהיה לפני אלפי שנים כן הוא היום וכן יהיה בעוד אלפי שנים נעלה מעל כל ספק. חקה אחת ומשפט אחד לו בלאומים. הוא ראשון והוא אחרון ומבלעדו אין מעמיד על דעהו כמוהו. לא יחת מגערה וממכות מאה, ויותר שהוא מוכה הוא יותר תמים בתולדתו ואמונתו, כי מי יכול להכזיבהו על פניו לאמר כי אמונתו ותורתו לא זכה ונקיה? ומי יפתנו להודות ולהכיר כי לא אדם הוא אך חיה או עכבר או שרץ? ואחרי כי היהודי היה הוה ויהיה, ע"כ חובה עלינו לתמוך בשארית פלטת זכרונותנו, ובכל עוד שלא יחדל ישראל מהיות ישראל, לא יחדל מלהעלות ירושלים על זכרונו תמיד והחותמת הזאת לא תכחד מן העם הזה עד יומו האחרון, ובמה נזכה את דרכנו להחזיק בה אם לא בעבודת אדמה לבנ"י? ולא לעזוב מידינו את אדמתנו זאת שהיתה לנו מקדם למכלל יופי, והיה אז ישראל מקושר באדמתו ואדמתו בתולדתו וכלא חד. ועל שלשה דברים האלה עולם היהדות עומד ואם שלש אלה לא נעשה לנו ונפריד בין הדבקים!

ד) בדבר כסף התמיכה לא נבקש כי תבזבזו עד חומש או אפילו עד עשיריה, לא נלך בגדולות ונפלאות ממנו ולא עלינו המלאכה לגמור, בלתי כי אין אנו בני חורין להבטל ממנה. די לנו אם כל בעל יכולת מאתנו יתן ברשיון הממשלה אחת בשנה אחד אחוז מאלף, וחוב מכל אח כסות לדך, למה לנו לתפוש המרובה ולחשוב חשבונות מעשרת אלפים משפחות? לאט! לאט! נתנהלה לרגל המלאכה לעזור למצער את הקולניות אשר כבר נתישבו, ומה טוב היה להקים גם זכרון להשר מונטיפיורי ז"ל? והזמן יעשה את שלו. כל בעל הגיון ישר לא ישפוט לעזוב את האנשים האלה אשר כבר נאחזו בה ויתמכרו לעבודת שדה וכרם וההכרח יאלצם לעזוב את הארץ בפחי נפש! בזאת נתן פתחון פה לשטן לאמר „כי לא נצלה לעבודת אדמה" ואויבינו בנפש ישאו קל וחומר עלינו „אם ארץ ישראל לא תוכל לשאת אותם שאר הארצות על אחת כמה וכמה" חלילה לכם השופטים, הלילה לכם מעול!

ה) מה נשתנה עם ישראל מכל העמים? שכל העמים מכבדים מקדישים ומעריצים את ארץ הקדושה גם במוסריות, גם בחומריות, רבים מהם ששפכים בה צקון לחשם וארעית שפתם תערב להכם משפך שיחם על אדמת הקדש מאשר בכל מקומות מושבותם ומריכים תרומת צדקה לה ושם פלשתינא להם לכבוד

ולתפארת, רבים מהם נוטים אוהלים ונוטעים כרמים וזורעים שדות כרוסים באשכנזים, ומכל אפסי ארץ ינהרו אליה, גם אמעריקנים אשר ארצם ארץ החופש ומלאה כל טוב, מצאו את א"י לארץ מבורכת ופוריה ומבקשים להאחז ולהתנהל בה, ומדוע אנחנו אשר יתר שאת לנו לאמר, כי בני ארצה היינו לפנים עפ"י קורות הימים הידועים לספרות עם ועם נעמוד מרחוק? האבן הלא מקיר תזעק וקולה נשמע מסוף העולם ועד סופו כי שרידת חרבותנו היא. שאל את הרוססי! ויגדך, את האמעריקני הגרמני האנגלי והפרוססי! ויאמרו לך. לזאת מצאנו כי לבד שלא חרפה היא לנו לקנא קנאת חרבותיה, אך גם לכבוד ותפארה. ומי יתן ויכולנו גם אנחנו להדביק מודעות נדפסות בפרהסיא „לעזרת פלשתינא" כאשר נמצאות לכל עם ועם ופניהם לא יחפרו.

והנה באמת כל ישראל יש להם חלק בחבת ציון וירושלים, כי מי לא יאהב ולא יחבב את ארצו האחת שהיא ראשית ואחרית יעודנו? בה החל ה' ובה כלה, בה ראינו בטובה ובה שודדנו וכרענו תחת אסיר, בה שרינו גם בבינו ועוד היום הזה יקונן ישראל עליה בקנותיו ומבקש רחמים עליה בתפלותיו באכילתו ובמטתו, וכל תנחומות אל המלאות בכה"ק כלן תסבינה על שיבת ציון וירושלים ושיבת בניה לגבולם, ומי יכול לחרוץ משפט יאוש לנו שלא נשוב עוד ולא נעלה בה בכבוד כבשנים קדמוניות אם אך ישראל יעבוד אדמתה באמת ובתמים?

ומה שנקראים החברים הבאים היום בברית בשם „חובבי ציון," אין הכונה בעבור כי הם אך הם מהחובבים אותה, כי כל ישראל הובב"צ הם, ואם תעירו ואם תעוררו איזה ישראל מן המשכילים יהיה מי שיהיה משנתו, לשאול אותו אם חפץ הוא בלב שלם בהקמת סכת דוד הנופלת ולראות בה את ישראל שוכן לשבטיו איש תחת גפנו ואיש תחת תאנתו, אין כל ספק כי יענה ויאמר לך: „חפצתי, מי יתן והיה" וא"כ כאן הבן שואל מדוע נמצאים היום מתנגדים לרעיון הישוב? על הצדיקים ועל החסידים והיראים והמאמינים האדוקים ר"ל המאמינים לכל דבר ...— לא נדבר ולא נשאל, כי לשאלתנו תשובתה בצדה כאשר אמרנו בראשית מאמרנו, אמנם על החכמים והנבונים קשיא!

והנה יכולים לתרץ זאת כי המשכילים האלה שונים הם למיניהם.— לרוב רואים אנחנו בין האנשים המשכילים ונבוני דעת האלה כי העשירים מתנגדים לו, כי טוב להם פה משם, והיעודים הטובים אשר חכמז"ל דרשו עליהם כי עתידה א"י שתתפשט בכל הארצות, כבר נתקימו בהם, ארוחתם זבת חלב ודבש, גלוסקאות וכלי מלת לא תכלינה, ושלות השקט לא תחסר, על כן עליכם לקחת מוסר ולקח מהעשירים אחרים כמוכם חכמים וידועים הנושאים ונותנים ברעיון הישוב, ולצעקות האומללים מקשיבים קשב רב קשב, ותמימי דעים הם עם הרעיון היקר הזה גם ברוחם גם בכספם. שם פלשתינא נאה להם והם נאים לשמה ואיש את אחיו יאמר חזק.

מה העם שואל מכם ומה פלשתינא דורשת כי אם עשות טוב וחסד וצדקה. שבו לכם פה .... והתענגו על רוב שלום, אך מאחיכם בשריכם לא תתעלמו! אם לקחתם חלק בהון בעושר בקנינים באוהלים, קחו לכם חלק קטן דק מן הדק גם בפלשתינא לעזור להאובדים העובדים בפרך, להנדודים ההפוכים כמו רגע אשר אולי בשלכם שתו את קבעת כוס התרעלה, כל איש מר ומצוק וכל קשי יום אשר כבר עזב את ארצו הן לא יכול לשוב אליה עוד! ואם ישוב מה יסכן לו, אחר שנשבר מטה לחמו ומעין פרנסתו חרב ויבש, וגם משכבו לוקח מתחתו ... השתתפו נא ארונים אצילים ונכבדים לרוחתם ולישועתם, ומדוע לא? ומה גם כי לא יבולע לכם, כי די לנו הפרורים אשר תותירו משלחניכם, או הנותר אשר תשליכו החוצה.

והמפלגה השנית מן הנבונים, היא העשירה בדעה ולא כל כך במטבע, פוסחת על שתי הסעיפים אחרי שאיננה רואה סימן ברכה מן כל הנעשה בין חובב"צ בכסף הרב אשר מרבים העם להביא, ולא ידעו חשבון צדק מכל מובאיה ומוצאיה. על דעתה תתנהג החברה בהוצאות גדולות וכל הכסף תמם ילך באין דעת ובאין חשבון. והנה על הדבר הזה יכולה לבטוח כי החברה תוציא לאור חשבון צדק מכל הבא לידה ומכל היוצא על ידה בפרוטרוט, ולא יהיה מקום לבעל דין לחלוק עליה, ובאמת ראוי להחישנה בעתה.

ואחרי הדברים האלה ראוי שתתעוררו מעט אצילים ומשכילים לתת ידכם לחובב"צ ורוח נכון תחדשו בקרבכם ובאתם כלכם בדעה אחת. ומה שתמצאו לנכן לתקן או להביא איזה משטר וסדר חדש ומועיל, תוכלו להוות דעתכם בשער, וחובב"צ בלי כל ספק יקבלום בכבוד ותשואות חן, כי כל טיבו דעבדין לא לגרמיהו הן דעבדין. שמעו שמוע אחינו ותבינו ו ש פ ט ו ב צ ד ק דלים, ואז יקוים בנו מקרא שכתוב ציון במשפט תפדה ושביה בצדקה.

מי שמך ישראל לרזן ואציל
לשונא המלאכה ואוהב רבנות
לחובק ידים לנרפה ועצל?
חסרנך זה לא יוכל להמנות!
הן מקדמי תבל בעמל אנוש עמלת
לא התרפית, לא צר כחך
לכל עבודה וסבל תרגלת
ותאכל לחמך בזעת אפיך.
במקנה צאן בנטיעת כרמים
הפלאת הגדלת ותעש חיל
ביום בחרב, בקרח בליל
זיל קרא את קורות הימים,
בחמר ולבנים רגליך הטבעו

בידיך בנית עופל מבצרים,
לא תש כחך, לא חלו לא זעו
ותשא סבל, ותחצוב בהרים.
גם רועי בקר היו אבותיך
גם אתונות רעו על ידיהם,
ומאחרי העדר יצאו מלכיך
על זאת יעידו דברי ימיהם.
על כן גם עתה אם תשא בסבל
לא יקרך עוד מקרה בלתי טהור,
ובצדק יקראוך כל אנשי תבל
„ישראל אתה אשר בך אתפאר"

.... ..... .....

# הרוכל

## או

# החוטא ושב

### ספור נעתק לשפת עבר

### מאת **יוסף בן אהרן מאזעל.**

קול הקריה הומה מאדם רב ברחוב היהודים בעיר .N. השמש כבר נראה בעצם זהרו ולנגה ברק יפעתו, נראו אנשים ונשים רצוא ושוב, אלה יחזיקו באזני סלי חורי ולשער הדגים יסבו בלכתם, ואלה—ישימו פניהם לבית המטבחים וידי כלם מלאות עבודה לאסוף ולכנוס לכבוד יום השבת. בטבור הרחוב נראה איש עובר אורח, מקלו בימינו וילקוטו על שכמו, וכל אדם יחזה בו מראה דמות עני הסובב בפתחי נדיבים, אף כי הכרת פניו לא ענתה בו כי הנהו אחד מחובקי אשפתות. העני המדומה הזה לא הסב את פניו לבוא בדברים את איש מהאנשים העוברים לפניו הדשים לרגעים ואך אל מקום בית הכנסת מגמת פניו. בעת ההיא נפתחה הדלת מבית הרב הנשען על יד בית הכנסת, ועלם יפה תאר, וספר גדול ורחב ידים תחת אצילי ידיו, יצא מן הבית. חזות פני העלם העידה בו כי הנהו כבן אחת עשרה שנה, הכליל אדם כסה את לחייו, אם מסערת רוחו ושאון לבבו אשר הסתערו בקרבו, או כי משא

הספר הכביד עליו את אכפו וירתיה את דמו, אבל אם כה ואם כה מראהו היה יפה להלל ברגע זה.

בעת אשר הנער רץ ממול „החדר השני' (בבית הכנסת) במקום ששם יתאספו אספה בשבתות ובמועדים אביוני אדם, נגש אליו האורח העני וישאלהו: אולי תוכל להגיד לי? הנער לא יכול להתאפק להשאר על עמדו ברגע, כי היה נחפז לדרכו, אך התאמץ על רגשת נפשו ובצחוק ורגזה יחד ענהו:

מה שאלתך ומה בקשתך?

אולי תוכל להגיד לי עלם יקר, איה מקום רבי שמעיהו מעיר פראג? הן עלי יצא הגורל מלפני ראש הישיבה לאכל אתו לחם ביום השבת הזה.

היטבת לשאל, אורח נכבד, רבי שמעיהו הפראגי אבי הוא.

האביון צעד צעדים אחדים אל העלם ויאמר: האם לא התולים עמדך ואמת יהגה פיך?

ולמה זה יפלא בעיניך? השיב העלם בתלונה, האם אסובב אותך בכחש? מעודי לא כחשתי ודרך שקר שנאתי.

שא נא סלח נא לי, הוסיף האביון בלב סואן את אמריו: אם לא אשגה אדמה כי אותך נער נחמד, בשם בנימין יקראו, ואחותך—שושנה (רייזעלע)? שערת ראשה שחורות כעורב, האם עוד במקדם, כרננים נעלסה ולפניה תדוץ דאבה, עד כי כל עין ראה אותה גם לבבו ישמח אף פניו יצהלו? האם עוד כמקדם תשיר את שירותיה הנפלאות, וביתר שאת תפליא שירותיה ביום הששי לפנות ערב, עת ישוב האב מבית הכנסת? הידעת איזה: „שלום עליכם מלאכי השרת?", ואמך! חנה, האם כמקדם עודנה ביפי עלומים וכשושנה פורחת? האם כמקדם תחבוש את השבים משי לראשה, ותשים, כחותם, את השהרון זהב, תבנית עיר ירושלים, על לבה?

האביון נאנק דם עד ארגיעה ויעבר את ידו על שפתותיו כמו נכשל או הרבה להג בלשונו; אבל כרגע הוסיף אמריו בצחוק קל עובר:

לא אפונה בדברך, נער תמים, וידע תדע איפו יגור רבי שמעיהו הפראגי, אנא שלחני (בעגלייטע) נא אליו...

בנימין—לא ידע ולא הבין מתמהון לבבו וסערת נפשו מה לחשוב על אדות העני זה המוזר לו בכל דרכיו; עוד לא שאלהו איש מעודו על אבותיו בהד קול שובר כליות ולב כאשר שאלהו הוא. ולא יכול הנער לענותו מאומה, וילך לדרכו.

העני לא הוחיל לשמוע מענה מפיו, וילך אחרי הנער בעינים נטוית ארצה, ובשחוק קל על שפתיו, אשר על כל צעד ושעל עוד הוד והדר שותה עליו; המה הלכו ברחובות צרים ועקלקלים עד באם דרך חצר אפל לפני רבי שמעיהו מפראג; אז שבה שמחת הנער אל קרבו, וכעפר האילים קפץ וידלג בבית, וישאר האביון לבדו על יד הדלת, ולא הרהיב עז בנפשו לבוא גם הוא הביתה.

הלא הגדתי לך, נשמע קול הנער בדברו—כי ליום הששי ארע הדף הראשון משעור הגמרא? אנכי את מוצא שפתי קימתי, אמי, ותקותי תאמצני כי גם את לא תשני אחרי דבריך.

אמנם כן, מחמדי, ענה קול אשה, אשר לצלצל שמע אזן, פני העני לבשו הורות; כן, כן הצדק אתך, אך אנכי אחרי דברי לא אמלאה טרם ישמעך האב. לעת עתה, בנימין יקירי, עלינו להזהר במעשינו; אולם מאד ישמח לבב האב ותגל נפשו לשמוע דבריך בשובו הביתה. האם יש נפשך לקבל משכרת השבוע אשר אני נותן לך תמידין כסדרן?

טרם יצאה מענה מפי בנימין, שמע העני צלצל נשיקה חמה ועדינה; בליות העני ככה המו בקרבו עד כי אחז בדלת ובמזוזה לבל יפול ארצה, אזניו גם שמעו איך ספר בנימין להאם על דבר הפגישה את האביון „הנפלא" אשר עזב אותו אחורי הדלת.

אחרי כן נראו האם והבן הפתחה. האביון נרתע ויסוג אחור הצידה.

ברוך בואך בשלום, אורח, —אמרה אם בנימין: האם הבאת לי התעודה לאכול אתנו לחם בשבת זאת? העני לא יכול לדבר דבר, ויושט לה התעודה ויתיצב על מעמדו כהלום רעם, אך אם בנימין העבירה עיניה מהתעודה ותאמר אליו:

צר לי מאד, כי נאלצתי להשיב את פניך; לא אוכל לאספך אל ביתי, מטעמי השבת כבר הוכנו, ואנכי לא חשבתי מראש אדותיך.

אם כן אפוא איפה אלכה לי? אמר האביון בקול רועד, מבלי העיף עיניו.—את תמאני ותמנעני לעזוב אותי בביתך על יום השבת?

אם בנימין משתוממת ונדהמת להד קול הדברים האלה אשר נדברו במרי שיח, בעין חודרת ובוחנת הביטה על העני אשר לא יכלה למצוא פשר לסערת נפשו. אולם ברגע זה לבה הטוב לחש לה המלין האלה:

אם ככה ינעם לחכך מאכל עניים, אז תוכל לשבות אתנו! וכפן לא תדע ביום הקדוש הזה, תודות לאל, חנה הפראגית תכלכל ותנהל הליכות ביתה באופן כזה, כי בהיות ידיה רב לה להשביע, בטן חמשה, הלא תשביע גם את הששי.

התדעי, שסע אותה בנימין בדבריה:—אנכי אתן להאורח את חלקי ברג!

האם תשמענה אזניך, אורח נכבד?—הוסיפה אמריה האם, ותבט בצחוק גאון על הנער: עוד המצא ימצא במה לשבור רעבונך, בנימין יתן לך חלקו ברג, ובלי תפונה לא ישוב את פניך ריקם גם בפרוסת „חלה". יוכל להיות כי גם בני אליהו הנר לו עתה בארץ מרחקים אין לו מאומה לאכול ביום השבת הזה. לא אבינה איך יכולתי לכלוא את רחמי מנודד כמוך. בוא נא הנה; ואנכי אשקדה לבל תרעב ללחם.

שיבת אדון הבית, הוא רבי שמעיהו מפראג—בזה הרגע, הפריעה את שיחתם. לפי כבד המעמסה אשר נשא על שכמו נראה כי האיש הזה הוא „רוכל" בבלויי סחבות ובלויי מלחים. בנימין רץ לקראתו ויאמר:

—ברוך אתה בבואך, אבי! התדע כי כבר שננתי על לשוני הדף הראשון בגמרא?

רבי שמעיהו טרם ענה דבר נגע בידו „במזוזה" אשר מבעד זכוכית קטנה נשקף שם „שדי" עליה. אז תמונת הרוכל כלה לבשה רוח ד' ורוח עוז וגבורה, יתר מאשר נראתה בו עת צעד על מפתן הבית, ונדמה כי קרבת אלהים הגביהה את חין ערכו גם בעיני עצמו, גם פניו לראות עין, הפיקו נעימות נעם מעט, יתר מקדם. הפנים הזה היה אחד מהפנים אלה אשר כל יד עצב, עמל ותלאה השליכו קרחם הנורא עליהם, וישאירו עמק עמק עקבותם אחריהם, ולא לעתים רחוקות יתראה כאלה בהגעהטטא. העני עמד נרעד ונרעש למראה הפנים הזה. והרוכל אך אז נכנס בדברים, עת בא בחדר ויטל את מלתחתו הכבדה מכתפותיו.

כה תאמר אתה, בנימין, אך מה יאמרו אחרים? בעת הזאת לא ילכו עוד לקראת הבלים ורעות רוח, ולשנן דף גמרא על פה לא דבר מצער ונקל הוא.

אם כן אפוא שמעני נא,—ענהו בנימין במחבא רוח גאון.

השכלת להביע,—אמר הרוכל וינע בראשו: אם באמת כדבריך כן הוא ואם יש את נפשך נלכה נא מהר לרבי יעקב, התשמענה אוניך? להגאון רבי יעקב, ואתה אמר תאמר אליו: אנא רבי מורי אלופי ומיודעי! שמע נא שעורי בגמרא, אבי מאן ימאן להאמין לדברי כי הדף הראשון אשר שננתי ערוך ושמור על שפתי. עוד אחת אמר לך בנימין: אם המבחן יצלח לך כיאות לבן מקשיב שוקד ותמיד בלמודיו, אז אעשה לך בגדי כבוד ותפארת אשר כמוהם אין גם לבני האצילים. והפישתה או הצמר תוכל לברור לך כטוב בעיניך אצל רבי מאיר החנוני.

רק עתה נגשה גם חנה, וכאם רחמניה חבקתו נגדה לעיני האב.

ברוך באך בשלום, שמעיה,— אמרה היא בהד קול תלונה חלושה: אם אינני שגה בראה תמאן אף להכירני עוד! מה פשר דבר ההדה הזאת?

הרוכל בשחוק קל הושיט לה את ידו, וחנה נעתרה.

כמה רוחת בשבוע זה, שמעיה?—שאלתו היא.

מכסם (ציפרע) כזה הרוחתי, אשר כמוהו לא הרוהתי מעודי עד היום הזה; והתמורה אתי במזומנים ולא באמנה (קרעדיט), אך היתר טוב הצפון לי היא האכרת היפהפיה,—שנן הרוכל אחריו בצחוק.

מה לי ולהאכרת?—צעקה חנה בקולה, ולחייה החורות לבשו שלהבת אדם; האם לבך הלך שבי לקראת האהבה אליה, שמעיה! המעט ממני? ורק זאת תחסר לי.

יוכל להיות, מאד מאד יוכל להיות, ענה אותה הרוכל, ויגדיל עוד יותר את מסתרי שחקו.

כבר עברו עליך הימים האלה, ולא עוד עת דודים לך, אהובי רבי שמעיה, אמרה חנה עת בצד ובכתף קמטה, פניך צמקו כאתרוג יבש, גרגרותיך כגרוגרות דרבי צדוק, גם עיניך נטיו אחת בגשן ואחת במדבר פארן.

האם כעורב את נח תחשדני? *) ענה שמעיה בשחוק — בכל זאת לא תמחה מעל לוח לבבי את סמל האכרת היפהפיה.

למראה חזיון הנאהבים והנעימים אלה הביטו שתי עינים, אשר עד הנה לא ידעו אפוא ואנה יישירו. רק עתה, כאשר הלך לו רבי שמעיה בדברו את דבריו האחרונים לרעיתו חנה, ראה את העני עומד בפתח.

שלום עליכם,—אמר אליו ויושט לו את ידו.

עליכם שלום,—ענהו האביון.

אי מזה באת?—הוסיף שמעיה לחקר אותו.

מארץ ההונגרים עבדך.

—ומה מעשיך? אחשבה שהורתך ולידתך לא בבית עניים, הלא תסתיר מקור גזע מחצבתך?

אנכי... אנכי מורה שפת עבר הנני.

ותחזור על הפתחים לקבל נדבות? האם חיים עדנה אבותיך?

היה יחיו, כה לחי, וכה יחיו לארך ימים טובים!

ומה שם הוריך, כי אדע?

שם אבי רבי שמעיה ושם אמי חנה.

האיש ואשתו הביטו איש אל רעהו. יוכל להיות כי בהמון שאלות הקיפה האם את העני, לולא נשמע אחורי הדלת קול השמש מבית הכנסת אשר השמיע כי קרוב השבת לבוא, אז זכרה חנה כי עוד מלאכות רבות לה בבית המבשלות ובחדרים; השמן יחסר עוד במנורה ופתילי הנרות לא עוד משזרו בידי בנימין, גם המעטפות לא עוד פרשו על השלחנות. ורבי שמעיה! הוא גם הוא לא עוד הסיר הבגדים הצואים, תלבשת ששת ימי המעשה, מעליו, גם לא עשה שפמו וזקנו. העני ברך אותם לשלום ויפטר מהם, ברוב עמל עזב את האדמת קדש זה לו, ואשר כבן נון היה לו לשלוף נעליו מעל רגליו, בעברו על יד דרך בית המבשלות אשר בו הכינה חנה את אכל השבת, צעקה אליו לבל ישכח לבוא בערב הזה ולבל יאשים אשם את נפשם אם אולי חטאו נגדו במאומה. בעיניה

---

*) עיין דברי התלמוד על פסוק, וישלח את העורב ויצא יצוא ושוב.

מצא חן זה העני המזור לה . האורה הלך לו בצעדים נמהרים דרך „החדר השני" .

.......................

## מכתבי עמנואל לאהובתו קלארע .

„תורת מורך, קלארע יקירתי, מעט מזער הצליחה וגם נשאה פרי! זאת הראוני לדעת שתי השעות שבליתי ברחוב הגעהטטא: לבך לא יבין עדנה את היהדות! ומדוע? יען לא הבינותי לך זו כהה ברגש—היא הרוח (גייסט). אך אחת אמר לך קלארע, כי גם בינות גרי הגעהטטא יתחבאו רשפים (פונקען) ופרחים (בליטהענקראנצע). שתי השעות הוכיחו אותי למדי בזה...

„את אבותי חזיתי ואיש לא הכירני. את אחי את בנימין—האחד מפרי האפלות להנאהבים, אשר יברך ד', פעם, ליצורי חלד למען חבלים בנעימים יפלו עליהם—את אחי את בנימין פגשתי ברחוב! פני הילד המפיקים חכמה יתנוסס גם ביפיו! אחרי כן באתי אל בית אמי והתיצגתי לפניה. כאיש אשר ישחק בחרב פיפיות חדה, ובשלי מעט תבוא בכפו ונקבה עד שפך דם, ככה גם אנכי בהרף נפש בכף פן יכירוני שחקתי את הקומדיה הזאת. לאשרי איש לא הכירני, וכאקטור נפלא שחקתי את המחזה כלה.

אל תפחדי ואל תרהי עלי. יודע אנכי עד מה נחוץ למען מנוחת נפשי להשאר במצבי ועמדתי הנוכחי! תאותי נמלאה: את כלם ראיתי, טרם גלי תהום אמונתי הראשונה יסובבני, ובריחיה יבריחו בעדי לעולם, וטרם תצער רגלי על חוף האמונה החדשה, במקום האהבה תישנני על ברכיה. אל תפחדי ואל תראי מאומה!

„המכתב הזה הנני עורך אליך בינות חברת אנשים כאלה, אשר לא תוכלי לשער את זרות הליכותיהם. הנני עתה „בחדר השני" במעון עברים אביונים מאדם אשר יתאספו אספה פה בשבתות ובמועדים מרחוב הגעהטטא וסביבותיו. גם אנכי עני ואביון אתראה בעיניהם. סביבותי למקומותם לקחו עמדתם להקת יחפים מכל קצוי תבל, עניי פולין, בני גמר (גרמניה) והונגריה. בין חברתם הנני כותב אליך מכתבי הנוכחי. כשני צעדים ממלי יושבת יהודיה פולנית אחת ותחלוץ שד להניק את ילדה החולה; רשמי תו פניה, אשר לפנים ביפי עלומים פרחו, קמצו וצמקו עתה מעצר רעה ויגון, אולם עיניה זכור יזכרוני עיניך יונים.

„היום רפה לערוב. השבת הולך וקרב לתושבי הגעהטטא. הכתיבה

לחטאה תחשב בעיניהם. הנני אומר לעתי הרף. בקרוב נתראה פנים יחדיו„
קלארע אהובתי, יפתי.

---

מבית הכנסת יצא יצא עמנואל ויבוא לבית אבותיו אשר האיר באריג
רבים לכבוד השבת. אביו שר את שירת השלום „שלום עליכם מלאכי השרת"
במנגינתה Melodie הנושנה, ובשוררו הלך בחדר אנה ואנה, לפני בנימין היה
מונח סדור תפלה פתוח. געימת קול הנער נשמע בחדרים כצליל פעמוני זהב
בין עבי קולות האב, אף כי גם המה לא לאי ענג היו לאזן שומע. לפעמים
עזר לאביהו למשוך את הקול, אז נעימות הד הקול השתפך פעם כיובל ופעם
ברננים נעלסה עת תשיר אהבים. פעם העיר האב את הבן על המשגה
בזמרה, אם פסח בנימין על מלה אחת, ואז רמות וגבה עוד יתר וביפי
תפארת יצא השיר משפתי הנער. ככה עברו עלימו כרבע שעה, אשר בעת ההיא
ישב לו עמנואל בפנה בענוה מסתרת, כאורח עני ואביון קרוא ללחם, ובסערת
לבב כרה לו אזן לשמוע זמרת האב והאח.

בין כה וכה נדמה בעיניו כאלו אזניו תקשבנה כקול אנחה בחדר, ויבט
סביבותיו וירא דמות תבנית אשה, אשר את ראשה שמה בתוך הכר אשר על
המטה, ואשר עמדה אחורי התנור, במקום לפנים מטתו לקחה עמדתה. בלי
תפונה היא היא אחותו שושנה. אם כן אפוא לא עוד תשיר את זמירות שבת
הנפלאים, אשר עתה ישורר אותם בנימין בשצף קולו? אם כן אפוא מנוחת
נפשה שדדה ממנה, ולא עוד תשמח שושנה אלי גיל כמקדם בשבבר הימים?

ברגע זה נאנק רבי שמעיה דם, ורק קול בנימין לבדו נשמע; ואז הקשיב
רבי שמעיה רב קשב לאנחת חרישית בתו; ויעמוד רגע על עמדהו לפני האם
ואת ידו שם לאחוריו, עת היא תפושה בשרעפיה הביטה על הצפית (ריא
לאמפע) המאירה על השלחן.

האם החלה שנית?—שאל שמעיה ברגזה ויור בידו על שושנה: מרוע
תפריעה לי את קדושת השבת?

ואנכי מאין אפוא אדעה למה, ומדוע?—ענתה חנה בקריצת עין נעלמה
אשר רק תושבי הגעהטטא יבינו כמו אלה. האם ארע ידע מה כמוס, מה חתום
ומה הגות לבה? העצבון יאכלנה.

שבי נא אל השלחן, אם העצבון יאכלך!—צעק רבי שמעיה לבתו; אך
אל נא תחללי את יום השבת.

העלמה לא הטתה אזן קשבת לדבריו. האנחות גברו, ואף גם שירת
בנימין הצוהלת אשר נאחזה שנית בסבך עבי קול האב לא יכלו לשכך אותם,
ירק עתה אחרי אשר מצוקות לבבה הגבירו, ויסלו למו דרך באנחות, או אז

כמו חי נשמעו האנחות סערות ומשבות אלה אשר התפרצו מקרב העלמה הבוכיה.

רבי שמעיה התיצב שנית לפני חנה ובלשון רכה שאל אותה:

— שושנה למה תבכה? למה ירע לבבה? ומה מנה יהלך? האם לא כבד און והמאה הוא, אם ידריכוני מנוחה, אותי נפש עמל, בעת דהיא, עת לבי יחפוץ לבלות את היום הקדוש כזה בשמחות וגיל באחוות אשתי וילדי? האמנם נדודי בכפרים ככה ישקיעוני עדן ונחת עד כי ימאנו לעזוב לי היום הזה למנוחות?

דבר נא אתה על לבה, אם תוכל,— ענתה חנה בתוגה: האם כיסך יכיל שמונה מאות גולדען? האם יכול תוכל לחוג את חג כלולותיה? אם כן אפוא אור הדש על פניה תאיר, ועתה, עתה עזוב אותה לנפשה לבכות ענותה; כל אשה בבתוליה תוכל לאונן ולקונן, כבן הלקיהו, על יום הולדה.

האם שמעת ממני דברים כאלה מימיך? הוסיפה חנה בדבריה, האמנם תדמה בלבבך כי את האלהים אינני יראה?... אנכי חפצתי להגיד לך רק זאת, כי אין כל שמחה מוצאת לנו מילדינו. ראש בתנו תלבין טרם תתן אותה לאיש. והבנים? הבנים יעזבו את בית הוריהם, וישכחו כי אב ואם יש למו, למשל: איזה הדוה ונחת ירונו אליהו? התדע, למצער, אפוא ואן הנהו עתה?

למה תזכירני בעת הזאת כדברים האלה, אמר רבי שמעיהו, וינע בידו, כאלו הפיץ לשום פדות לו מאשתו ומכל שרעפי העצב אשר התעוררו וישתערו בהביון לבו — אנא הנה, אל נא תפריעי לי את יום השבת הקדוש.

בזה הרגע גמר בנימין את תהלת „אשת החיל". כחזן אמן הוציא מגרונו ממבחרי נגינותיו, והד קול הזמרות האחרונות עלו וירקיעו חד על אחד כרשפי האש במחתה עם קטרת הסמים אשר הביא הכהן הגדול מבית לפרכת. הפרץ הרב הזה בין כבד ענות ויגון לבב האחות וגילת תם נפש האח הרגיזו כליות עמנואל עד היסוד בם. בנימין נשק בפיו את פסוקי שלמה בן דוד ויסגור הסדור; אחרי כן במבט עין כספיר למהר העיף את עיניו בחדר סביבותיו, כמו שאל את נפשו, האמנם מי ומי יוכל לצלול בעשתונות נוגות, עת אזניו תקשבנה מנגינות כאלה?

אנחות שושנה, אמנם, חדלו והתצב במלא קומתה, ואז ראו עיני עמנואל בפניה החורות אשר לפנים כחבצלת השרון פרחו, רשמי תו ואותות עליה בלה מזקן. ולא הכיר עמנואל בה את השושנה חמדת כל עין מקדם.

האם אפרשה המעטפה על השלחן?—שאלה הוא בקרת-רוח ובמנוחת נפש, כאלו לא ידעה צער ויגון מימיה.

למה תשאלי כזאת? השיב רבי שמעיהו, בדברי נרגן, אך כרגע הוסיף אמריו:—האם ברכתיך היום, שושנה המודה? אם זכרוני לא יתעני, עוד לא נשאתי לך ברכה.

שושנה השחה בדומיה את ראשה, והאב שם את כפיו עליה ויברכנה.
עמנואל ראה כי שפתותיו אך נעות וקולו לא ישמע.

אני ואמך נקשרנו בקשר התנאים שנים תמימות טרם צלחה בידינו לחוג את חג חתונתנו ,—אמר רבי שמעיה כמוצא נחם לה ולנפשו. אם שוכן שחקים יעזרני בקרוב, תקראי לשמואל אישי.—מה חפצך ומה בקשתך עוד?

כחץ מקשת מהץ את לבב עמנואל בקרב, לראות כי לא חדש היה החזיון הזה בבית אבותיו; בתנועת מכונית (אוטאמאטישע) אחותו, ראה עקבות המון תלאות ומצוקות אשר עברו עליה, ובלי תפונה לא אחת ושתים הוכח יוכיח האב אותה על הפריעה פרעות את מנוחת השבת.

אל השלחן ישב עמנואל יחד את בנימין. כמעט אך רחצו ידיהם ויברכו „המוציא" על „החלה" והנה שבה שמחת האב אל קרבו.

חנה! אמר בעליצות גיל וחדוה אחרי אכלו שני זיתים כדת וכדין.—אם טוב בעיניך אספר לך על דבר מכירתי האכרת היפהפיה?

עשתונות אחרות תתרוצצנה עתה במח גלגלתי, ענתה היא בעצבון.—איה אפו עתה אליהו בנינו? לבבי ישמח יותר אם נשתעה ארותיו.

האם על שכמי אשאנו כאשר ישא האמן את היונק כי תאבי לדעת ממני מאומה אדותיו?... בצחוק טבול ברעל שסע הרוכל את דבריה.

—אלי! אלי! צעקה חנה פתאום בחם רגשות אהבת אם.—חצי ימי היי תתי כפר למען אוכל אף רגע לראות את יקירי את אליהו ולאמר לו: „מדוע זה לא באת אלי, בני יקירי?"

אחד ממחזות חדות פהזיכילוגיות מוזרות הציג הערב הזה לנגד עיני שבכל העת ההוא צללת חנה ברוב שרעפיה על אדות בנה. פשר דבר הסבה הזאת היתה לא מפאת כי חנה שותה דמות האורח לתאר פני עמנואל; כי עמנואל עזב את בית אבותיו עודנו נער כבן שלש עשרה שנה ושב כבן שלשים וחמש שנה מגדל פרע שער ראשו וזקנו. יוכל להיות כי סמל דמות תבנית „האורח" על פני כלו אמנם הזכירה את הבן הנאבד, ויען וביען אשר מפתחות החדה הנעלמה הזאת לא נמסרו לידינו, לזאת לא נוכל לתאר את גדל ענות הבן היושב נוכח האם. לא עליכם קוראי הספור הזה תקראנה כאלה! עמנואל לא מצא לו דרך אחרת לצאת מן המצר, כי אם לבוא בדברים את אחיו את בנימין. ובדברו חם לבו בקרבו וכמו אש פלדות בערה בו.

ובנימין התרועע עמדו כרע כאח, באשר הובא הדג על השלחן חלה את פני האורח כי יקח את חלקו. לשוא חגר עמנואל חילים לקראת זאת, כי בנימין לא שעה אל דבריו ולא פנה אל חלקו הנתן לו מאמו.

ומה תאכל אתה?—שאלה האם ואותותיה אותות הפנים הפיקו כי דברי הנער מצאו חן בעיניה.

אנכי לא אכל מאומה, ענה בנימין, בשחוק קל.
הלא הדגה היא מאכלך הנחמד?—אמרה שושנה.

אם כן אפו אקום מלפני השלחן, אמר הנער, ויעש כן.

מה תאמר על אדות הנער ?—לחשה האם לרבי שמעיה בשחוק נעים על שפתותיה.—ד' אלהים ישמרהו ויחיהו לארך ימים טובים לנו! גם אליהו בימי ילדותו היה נדיב וטוב לב כמהו. בנימין היה שבע רצון ופניו העידו בו כי ענג נעים ישבע בראותו, איך אכל האורח את המנה הזאת. חזיון נעים הפיקו פני הנער, עת נשען בידו על השלחן ובעינים בערות כלפידים מענג או נחם הביט לרגעים פעם על המנה אשר כלתה לאט לאט ופעם על האורח האוכל לפניו. לו יכול עמנואל להתחקות אחרי תנועת רגשותיו, כי אז חבק אותו וישקהו בעתרת נשיקות, אחרי כלה ברומיה משאת בנימין.

ככלות הארוחה, והמסבין ברכו על המזון, הודה עמנואל כי תכבד ממנו הברכה. אחרי ברכת המזון לקח לו בנימין שנית את סרור התפלה ויחד את האב שר את זמירות השבת. אחרי רגעים אחדים קול מלין האב החבאו כי שינה אפפתהו, וישאר בנימין לבדו לזמר משכיל את הזמירות, גם שושנה עיפה נפשה לשינה, וברוב אונים נעו רגליה אל המטה.

ערים משנתם נשארו בחדר רק בנימין, האם ועמנואל. וזה האחרון בחשבו אולי תכירנו אמי מהר להחיש למצוא לו מפלט. ובחפזה קם מלפני השלחן, ויברך אותם בשלום, ובצעדים נמהרים עזב את הבית.

אורח, אורח נכבד!—צעקה האם אחריו: למה תחפז ללכת? שבה נא אתנו מעט, כי עוד לא יכולתי לדבר עמך כחפץ לבי.

ויפן עמנואל את פניו אליה ובשפתים נעות שאל אותה:

—מה חפצך גבירתי?

ספר נא לי,—החלה האם אמריה, מקורות ימי חייך בחלד? חזות פניך לא תעיד בך כי הנך מלידה ומבטן...

—עני ואביון, דמית לאמר, אמנם כן לא מהם ולא מהמונם אנכי.

ולמה לך לבקש נדבות. באלהים אשבעה כי בחפץ לבבי האכלתיך מפתי, אולם לא אפונה, כי אמך תרגז תחתה ולא תדע שלו בנפשה כל עוד לא תמצא לך מעמד או משרה נכונה בתבל. האם עוד בחיים חייתה?

חיה תחיה, וכה תחיה לארך ימים טובים.

—אם כן אפוא...

—מה?

—ומדוע זה עזבת את ביתה?

—צר לי המקום לשבת בביתנו.

—זרות וחדות המה לי דבריך! ככה אמר יאמר כל נער שובב, עת כפרא למוד מדבר, באות נפשו יאבה לשוט ברחבי תבל. נפשו תגעל להשאר בבית אבותיו, ומדוע? יען כי האדם לעולם לא ישמח בחלקו וירדף קדים כל היום להטיב עמדתו, כאלו מי ומי עומד מאחריו ובמקל חובלים ידריכהו מנוחה. אם האם תתקן לו את הכר למען ינעם לו המשכב, תבחל נפשו בטיבתה

ויבחר לו לשום אבן מראשותיו במקום לא שערום אבותיו; הדבר הזה יזכירני את האגדה הנושנה בהמיטהאלאגיע היונית על אדות הנער, אשר מעולם מאן לקחת ברכה מהוריו, ועת נאסף הנער אל עמיו אז ידע ויבן כי ברכת הורים רב ערכה מאד. כל יום הששי בשבת בין הערבים נאלץ לעזוב את קברו, ולכף כאגמון ראשו לפני יד האב השלוחה לברכו, ומני אז מנוחה לא היתה לו במעון הנצח לעולמים. כגורל הנער הזה כן גם גורל כל הנערים כלם. המה אמנם ישובו אחרי שבעם נדודים אל אביהם ואמם, אך בשובם כבר עברו המועד. האמינה לי אורח נכבד, כי רע ומר חיי הנער אשר לא נשא ברכה מאת פני אבותיו, יען חלק לבו מעליהם. גם אתה עוד פעם זכר תזכור דברי. וע"כ אחשבה כי ייטב יתר לאמות, בנות מבנים, יען כי הנה תשארנה אמונות (Treu) אליהן כל ימי חייהן, ותוכלנה לעצר אותן תחת צל קורתן, והנערים—יעשו למו אבר כנשרים כמעט אך העלה נוצה.

אם כן אפוא את מאנת ללדת את בנך את אליהו?—שאל עמנואל בקול דממה דקה; ולבבו הכהו בקרבו יתר מהר קולהו.

מרי דעלמא כלא!—צעקה האם ברעדה, האם אמרתי כזאת? לא אוכל לשער בנפשי מה תהי אחריתי אם לא אראה עוד את אליהו יקירי; הלא כאשת אלקנה אל הנער הזה התפללתי, ואך אותו אויתי. על דברתי, אורח נכבד, כי אין כל שמחה מוצאת לפני האם מפרי בטנה, אם רב הפרץ בינותם. גדולים ונפלאים המה מעשי האל! עת כמעט אפסה כל תקוה מלבב האם, וקודר תלך בלחץ יגונה מבלי דעת הליכות בנה בחיים, אז עוד נחם אחד יש לפניה, כאשר מבשרי אחזה זאת, כי בהתעטף עלי רוחי על כי נעלמו ממני עקבות אליהו בני, אז אקח בידי את „הקרבן מנחה" הגדול ואשפכה שיחי בשירי נעים זמירות ישראל, ואז רוח חיים על פני יהלף, ובמחזה רואה אנכי את מחמדי את אליהו חי ובריא אולם, יפה אף נעים כשמש בצהרים; האשר נר לרגלו ולפניו תדוץ דאבה; הוא יאר פניו אלי וימלא שחוק פיו עלי, על כי חרדתי ככה עליו, את כל החרדה הזאת. האח, תוכן רוחות! אומר אליו אז, האם יכולתי לדעת מראש כי חבלים בנעימים נפלו לך ככה?... התחשוב בלבבך, אורח נכבד, כי נפשי רויה עתה שמחה ונחת מבני מאליהו?

—אם ישרה ועדינה! לאט לו עמנואל עמו.

מה זה תבענה שפתיך, אורח?—שאלתו חנה ותקשב להגה היוצא מפיו.

אמר אמרתי,—ענה עמנואל: כי רב כפר תתי למען אשא ברכה שנית מאת פני אם. רגעים אחדים הביטה חנה אל האורח, ולא יכלה להסב את עיניה ממנו.

אם יהודי הולך תמים וישר דרך אתה הוסיפה לדבר—ואם כזאת וכזאת שאלתך ובקשתך, כי אז שוה הנך לדבר הזה, שיש את נפשי לעשות למענך. קרב נא אלי, בני! יספה לאמר בשאון לבב נמרץ: אנכי בשם זה אקראך,

וזכרוני יתעני שולל עד ארגיעה כי אתה זה אליהו. הן האל הטוב לא יסרני
על הברכה אשר אשא לאיש זר. גשה נא אלי, בני, ואברכך!

וישה עמנואל את ראשו, ותברכהו. אחרי הפרד עמנואל מהם בלילה
ההוא, עוד נשמע הד קול זמירות בנימין ברחוב הגעהטטא. השב לארץ מולדתו
שפך שיחו בתפלתו לפני בית אביתיו אשר תפלה זכה כמוה לא יצאה מלבו
עד כה.

---

## פשתגן המכתב הנ״ל.

„הבי לי הרשיום עוד לילה אחד לבלות פה, ואחרי כן לנצח נצחים
לך אהיה קלארע, חמדת לבבי, לך, לדתך ולאמונתך. רק לילה אחד.

עתה באתי עד המטרה שבגללה זה זמן רב גרעתי ממני אור עיניך,
באור שבעת הימים; ראיתי את אבותי, האה, האחות וארץ מולדתי; גם
נשאתי ברכה מאת פני אמי ויכולתי אמנם ללכת לדרכי, ובכל זאת עוד אשאר
פה, רק לילה אחד! לבי יחוש כי חיי בארץ מכורתי ומולדתי אסרו בעבותים
אלה שכבר חשבתי כי נתקו; עוד נאלצתי לכלות פה מאומה, שלא אוכל
עדנה לבאר גם לנפשי.

„הנני עומד הכן לתאר לפניך בשרד את אבותי, אך לא במכתבי
הנוכחי; קצר הגליון מהכיל את תאותי לצקת לפניך את כל רגשותי אשר
ישתערו בחביון לבי.

„היי שלום וברכה, יונתי, יפתי תמתי! אל נא יעיקו ענני תוגה ועמל
ותלאה את תאר פני כרובי (Engelin). יודע אנכי נאמנה את חובתי לך
ולאביך.

„המכתב הזה הנני כותב אליך בין אחוות אנשים אביונים ישנים, ורב
יהי למעני עקיצת פרעוש אחד בבשר אחד מהם כי יסבני כלם כדבורים
לרדפני עד חרמה. האם לא אחלל עתה את יום השבת?

„האמת אגיד לך כי לא טוב עשיתי שחללתי את היום הקדוש בעיני
אבותי וסביבות אהלם. בבריאה הרשה הנני עתה בעיני...‛

גם ממחרת, ביום השבת לא יכול האורח להתחמק מן הגעהטטא. ויפו ידי עמנואל לבצע את מזמתו, ואיך יכול יוכל, באמת, למלאות אחרי מחשבתו זאת? האם היה „רואה ואינו נראה" כי יוכל לצאת „מהחדר השני" במקלו ותרמילו לעיני ערת העניים? לבד זאת, הן היום נועד המבחן (עקזאמען) לבנימין, ומאד מאד נכספה נפש עמנואל לדעת אם כיד כשרונותיו הטובים עליו, ישיג את „בגדי הכבוד" שהבטיח לו אביהו.

ביום השבת בבקר השכם הביט עמנואל ברחוב מבעד החלונות המגאלים בחדר משכבו, וירא את האב ואת בנימין הולכים לבית הכנסת. הנער הלך אחורי רבי שמעיהו, ידו האחת אוחזת בספר התנ"ך, והשניה— בסדור תפלה כרוך בקלף צבי. עיני הבן שבעו ענג לראות כי היום הלך האב קוממיות, תחת אשר אתמול נאנח תחת כבד וסבל משא המלתחה. הוא הכיר גם את הבגדים אשר הוריו קראו למו בגדי החתונה אשר לבש האב תלבשת בפעם הראשון, זה כשלשים ושש שנה ביום חתונתו וביום שמחת לבו, ואשר עתה התעטף במו רק בשבתות ובמועדים.

חם לבב עמנואל בקרבו, כליותיו תהימנה בראותו את בנימין. בו ראה את סמל ימי עלומיו השניים, ראי חי משחרות וטל ילדותו. כבנימין כבה גם הוא, לפנים, נשא את ספר התנ"ך אחרי האב אשר הלך לבית הכנסת; פניו גם המה כתאר פני בנימין גאות לבשו עת שחוה הלך תחת משא הספר העב אשר היה לנס האמונה לעמים רבים זה מאות בשנים. ימים יעבורו שנים ינקפו—הנה בלבבו ורק תל החרבות ממבצר האמונה זה יאמרו אליך: כי הרעיונות המעולפות במו בלי תמותה הנה הנם, וגם על הנער הזה על בנימין תעבור רוח אחרת, כאשר עברה על אחיהו עמנואל. אך ישמרהו האל מפח יקושים כזה.

למען שכך את המית הסופה והסערה אשר השתערה ותתלקח בקרבו יצא יצא עמנואל החוצה וילך אחרי האב ואחרי בנימין עד בואם בבית הכנסת.

בבית הכנסת לקח לו מקום באולם לפני הפתח; משמה יכלו עיניו לראות את המון המתפללים ובינותם גם דמות תבנית האב והאח. דבר זר ומזור יצוק בו! אף כי לב ונפש עמנואל נפתחו כפתחו של האולם לקראת כל רגשות נועם והדר, ואף כי זכרונותיו התוו לפניו עתה את מחזות ימי השחרות ומראה טל הילדות הנאדרים בכל קדש, בכל זאת,—לא נוכל לכחד תחת לשוננו. תפלת „שחרית של שבת" לא רשמה שום רושם טוב עליו: חסרון כל משטר וסדר בעבודה, קול צעקת המתפללים כקול אנקת ינשופים וכבנות יענה עור העציבו ויכאיבו את רוחו, בכל זאת רעיון אחד רחש לבו, אשר נפשו אותה לספר באזני קלארע עת ישוב אליה, הוא אמץ את לבבו להשאר על מקומו להקשיב ולראות אשר שבת כבר במים עברו.—

ואותו לא נכחד מהקורא:

התדעי קלארע, מדוע זה העברים ככה גבורי כח הפה ואמיצי לבב להתיצב מול קשרי מלחמת החיים? הסבה לזה איננה אחוזה ודבקה בעקב רוח הכהרות (כפעקולאציאן) אשר ישתרר במו גם השתרר, לא בכשרונותיהם הנעלים, לא בחריצות שכלם הרך בקנה, ואשר רכשו למו לרגל הסר והמעקה אשר התקפמו מכל עברים. בואי נא בבית הכנסת ומלאי שחוק פיך בנפעך שבעך כמנהגכם כלכם על אי-הגיון זמירותיהם ושירותיהם אשר כשרט לנפש המה, על תנועותיהם כריעותיהם והשתחויתיהם המכונית (אוטאמאטישע) ותמצאי פשר לרדתי. על פני כל תשתוממי רב פלאות לעמת התראות-הפש צקון להש ורגשות המתפללים. כל אחד ואחד צועק, כל אחד ואחד ינוע, וכל אחד ואחד יתגודד יתפרץ יהמה יריע אף יצריח למען ישמע האל צעקתו. אם המצא ימצא בתוככם קדושים, אשר כמליצים המה בינכם ובין היושב בסתר עליון, ואתמה עודנה תכלינה עיניכם בצפיתכם הבל עת המה ישאו למרומים משאת נפשכם, הנה ליהודי שערי שמים פתוחים לפניו תמיד בלי איש הבינים ובלי מליץ יושר בינותיו. מי אשר לו אלהים קרובים אליו כד׳ אלהים בכל קראם אליו, האם יגור מפני איש? ואתמה, אמנם, תכרעו ברך להתפלל לפני אלה, אשר יתפללו בעדכם.

עמנואל הפין בשובו לארץ מולדתו להודיע לקלארע גם את זאת, גם עוד דברים רבים אשר לא יכלה קלארע לדעת מאיש אחר ומה גם להבין בינה מספרים. עד הנה נאלץ לשאת ולסבול על אפו ועל חמתו כי כל איש ואיש הבא בבית הכנסת קדם את פניו „בשלום עליכם" ובאחוה ורעות לחץ את ידו, לו איש עני ואביון גלמוד ונעזב בתבל אשר אכל לחם חסד על שלחן אחרים ביום השבת! גם זה העשיר יוסף בריינדעס אשר עוד בימי ילדותו הביט על אוצרותיו בגאה וגאון, גם הוא נגש אליו ויברכהו „שלום". לפניו עברו גם האב את בנימין. על פני האחרון החרת מגור ופחד נעלם ותוחלת מעציבה. הנער הושיט לו את ידו ובקול דממה דקה אמר אליו:

— בא נא אתי אל יום המסה (עקזאמען), נעים יהיה לי מאד לראותך.

האם יש את לבב אדוני? — שאל עמנואל ויבט על האב.

יש ויש, אורח נכבד, בנימין עומד הכן לקרוא את כל החברים בעיר— ענהו האב ובהד קולו נשמעה דאגה מסתרת כחרד על בנו אם יצליח; אך לבי יפון אם תעלה המסה בידו? לשנן דף גמרא לא דבר נקל ומצער הוא, ואם חלילה מד׳ יצא הדבר כי לא יקום בלמודו, רב יהי ממנו ארבעה עינים ולמה לו עוד נוספות שתי עינים יתרות.

בכל זאת אחלי אותכה לבוא, —הפציר אותו בנימין.

—הדרך לבית הגאון רבי יעקב לא ארכה; הוא גר במשעול צר ברחוב בית הכנסת. עמנואל זכר את ימי השבתות אשר בהם עוד באביב ימי נעוריו פחד ורהב לבבו עת עלה על המדרגה האפלה אל המסה לרבי יעקב, וכמו חי הוצג לפני עמנואל סמל התוגה, זו דמות תבנית שארו הקרוב אליו אשר

בקדוש וירא אלהים נערץ בסוד משפחתו. בעת ההוא היה רבי יעקב עוד איש צעיר לימים, אך גם אז סביביו היה נשערה מאד ומה גם עתה הגבירו ויפיצו פחדים ואימות הפנים החורות אלה אשר עמוקות התלמוד חרשו הקמטים עליהם, את זה השפם והזקן כאלה עבותה ועיני חולד מתחת לגבותם. בכל זאת זכר עמנואל את הרגעים המאשרים האלה, עת רבי יעקב שבע נחת ממנו, פקד על חברתו אשת נעוריו לתת לאליהו מנה אחת אפים מקליות ואגוזים אשר הכינה ליום השבת, ואשר בא לקבל מידה אחרי שנת הצהרים.

—האם תפחד פחד, בנימין? שאל הרוכל את הנער בעלותם על המדרגה.

אין כאומה,—ענה הנער, אולם רטט שפתותיו העידו כחשו בפניו.

הגאון רבי יעקב ישב לפני ספר גדול ועב ויעיין ויחקר בו עת שניהם התיצבו לפניו. אמנם מעת אשר לא ראה אותו עמנואל לא שנו פניו ליופי במאום.

שבתא טבא למרי!—הביע האב בענוה.

הלא מבשר טוב אתה, ענה רבי יעקב בקול כמדבר מחציו, *) וכמעט לא העביר את עיניו מהספר.

אמור לו שעורך,—לחשו שפתי האב אל בנימין, קרב נא ובקש אותו כי יאזין ללקחך. עצב נורא החרת על פני הנער; נפשו עפפה בנבכי תהום חריצות תלמודו; ובצלמו נדמה לתמונה המעולפת בהוד מורא ופחד.

מאד נכספה נפשי כי תואיל נא לשמוע שעורי בגמרא,—נלעג הנער בלשונו.

לשמוע מה?—שאל רבי יעקב בהד קול נחר ויבש.

שחוק קר ככפור עבר על פני רבי יעקב וכרגע גז ויעף כאלו נחם על אשר אחר להתמהמה עליו.

נבער מדעת!—אמר בקול ממשך וממרט, שמה בפנה יש מגדל מלא ספרים, האם אוכל לדעת איזה מהם שננת?

הדף הראשון,—אמר בנימין ופניו התאדמו, ויוסיף לאמר: ממסכת בבא מציעה. שחוק חדש האיר רגע את תאר פני הגאון.

כמה ימי שני חייך?—שאלהו אחרי דמיה ממשכה.

ביום הזכרון הבע"ל תמלאנה לי אחת עשרה שנה.

ודף הראשון ממסכת בבא מציעא כבר ערוך על שפתיך?—אמר רבי יעקב בקול הרום ויבש **) עד כי כבד היה להבין ולדעת אם יהתל או יתפלא, ובדברו הורה באצבעו על המגדל אשר בו ימצא לו בנימין את הספר הדרוש לו.

---

*) מחציו ולמטה, קולו עב ונראה כיוצא מטבורו, עיין „הדביר" לרמ"א גינצבורג,

**) כלומר: קול היוצא מן הנחיריים.

אזני קשבות לשמוע דבריך,—הוסיף רבי יעקב אמריו עת פתח בנימין את הדף הראשון מהגמרא. עתה נגש גם אביו, אשר עמד עד כה מרחוק בפחד ורעדה, וישם את הראות (בריללע) על עיניו וישה ראשו אחורי כתפות בנימין, לבל יאבד ממנו אף מלה אחת מהשעור. בראשונה קול מלי בנימין נהבאו, אך לאט לאט הוסיף עצמה ואון כיודע נאמנה כי לא יכשל בשנונו. הרוכל חש בלבבו רגש נעים אשר לא יתאר באמר ודברים, עת ראה כי בנו גלה עמוקות בנבכי ים התלמוד ויפרש בו פלפלא חריפתא, ובדברו—ויסב וינע את בהן ידהו, ויפרשהו אחרי המסקנא אליבא דהלכתא. — רבי שמעיה בר הלבב! שקט ושאנן נעבור יחד עם קוראינו לפני שמחתו ברגע הנעים הזה, ופרעות לא נפריעהו אף בהגה ובאמר אחד! אך לפעמים הזות פניו הביעו דאגה ופחד נסתר, והוא עת רבי יעקב שאל את הנער אחת מהשאלות הפורחות באויר אשר אין לה פתרון בגמרא, אז התראו הקמטים על מצח הנער; ויצלול שנית בחמן עשתונותיו וכרגע נהרו עיניו ושביב אשם הביעו כי תעלמה ראה אור בהשאלה. על שפתי הרוכל רחף שחוק קל, כחם צח עלי אור, מקרב לב אב נענה בשמחת לבו, עת רבי יעקב נוע ינוע בראשו ויהליך חלקות בזקנו, ובנימין השיב על השאלות בענין, כהלכה.

לאחרונה נגמר המבחן, אגלי יזע התגלגלו על מצח הנער ופניו בערו כלפידים; והדממה השתררה בחדר; ועיני רבי יעקב למרחוק נטיו.

כשרונות הנער, אמר אל האב, נעלים ונשאים המה, ואם אך ישקוד על התלמוד בהתמדה נמרצה, אז יהי רב וגאון בישראל.

אחרי כן הסב את פניו אל הפתח הפתוח ויקרא בקול:

צרעה (צירעל) צועה באי נא רגע הנה.

על המפתן נראתה חברתו אשת בריתו צרעה.

שמעי נא, צרעה, אמר אליה אישה: היום בשעה השלישית אחרי סעודת הצהרים יבוא אליך בנימין, ונתן תתן לו שני תפוחים ושני אגסים (בירנען) לא תוסיפי ולא תגרעי ממנו, התשמעי? אך קליות ואגוזים תוכלי תת כאות נפשך. אנכי אינני פורט לפניך המספר. יותר אין דבר.

בדברים האלה קם ממושבו כמו אבה להפרד מהאורחים, ואת הגמרא השיב אל המגדל אשר ממנו לקחה בנימין; הרוכל אחז ביד בנימין ויאמר:

בנימין יקירי! הרויתי רב שמחה היום, מחר תלך את אמך לרבי מאיר החנוני ולקחת לך את בגדי הכבוד שהבטחתיך.

אחרי כן ברך רתי שמעיה את רבי יעקב „בשבת טוב" ויפטר ממנו, ויחד את בנימין שם פניו אל הדלת.

רבי שמעיה! אמר רבי יעקב, הנני מצוה עליך במפגיע לשום עין פקוחה על הנער אשר רוח ד' נוססה בו, לבל יקרנו כמקרה אליהו. איזה בשורות הגיעו עדיך ארותיו?

אין בשורה מוצאת לי ממנו, אין מאומה, ענה האב ויתעצב אל לבו.

מה רבה ומה עצמה חריפות אליהו! יסף רבי יעקב אמריו, ומה אחריתו? לפי גדל חכמתו וחריצות שכלו קויתי כי יהיה רב וגדול בישראל, ומה מעשיו עתה? האם לא תדע גם אפוא מקומו איה? האם יכול יוכל להשאר יהודי תמים לד' ולאמונתו? בוז וחרפה גדולה לאליהו! הנער לגדולות ונצרות בוצר. ועתה יוכל להיות . . .

ישמרהו האל! צעק הרוכל הנדהם, כי הבין אל מה ירזום רבי יעקב, ויבהל לצאת מן הפתח אחרי אשר ברכו שנית לשלום „בשבת טוב".

כצאת עמנואל החוצה אחזהו שנית חבלי סעפים סוערים; ובלכתו יחד את האב ואת בנימין התראה בעיניו כמעול והומץ, וכמו ידיו נגאלו בדם. עשתונותיו התאבכו בקרבו, ובעצב ולחץ רוח עזב את בנימין לפני פרשת הדרכים וישכח גם לברכו טרם הפרידה בשלום.

---

בבלי דעת נפשו כתעה הלך עמנואל ברחובות קריה כל עוד נשאהו רגליו. כרקב אכלהו מכאובי הלבב, כבר התרחק מהגעהטטא באשון חשך מרחק רב, עת עלה על לבו הרעיון כי כמעט נגד רצונו מלא אחרי ההבטחה לקלארע לבלות רק לילה אחד ואחרי כן לברח. הוא אמנם ברח וישמה על עשותו כזאת, ובלבו דמה כי זו כחו להאהבה שרגשותיה עזים מרגשות אחרים, אף גם רגשות להורים, לאח, לאחות או לארץ מולדת. לרגעים נדמה נדמה בעיניו כי מעדנות תלך אתו קלארע יחד ותתחבקהו ותנשקהו מנשיקות פיה הנלהבים.

בכל זאת כחץ מקשת מהץ כרגע בקדקדו הרעיון: מה יאמרו אבותי בלבבם אם לא אבוא אל הלחם, ואיזה רושם תחרת על בנימין הבשורה כי העני אשר אהב אותו נעלם ביום שבת קדש. עמנואל חשב בלבבו כי עליו נפול תפול האשמה אם יהפך לבב בנימין בקרבו לשונא בני אדם (מיזאנטראפ) גמרץ; כגביע הפרח הלא הטה הנער את לבבו אליו, והוא תחת זיקי אור שמש נסך בו רסיסי רעל ותחת אוהב התראה לפניו ככופר באמונה ומחלל שבתות. הנער שנא ישנאהו כל ימי חייו.

אך עתה עוד היה לו לשוב, והוא מבלי הרגיש את זאת, הלך לאחריו. בגילה ורעדה בא בנשף בלילה „בחדר השני" כגנב במחתרת. שמה התודע מעניים אחרים כי בנימין בא אהריו ויצר לו מאד על אשר לא בא אל הלחם. גם מהתלות „האורחים" כחצים שנונים התמוללו על ראשו, כי לפי בגדיו אשר עפרו באבק ועפר הכירו בו איש מחלל שבת.

איה איפה התפללת תפלת ערבית? שאלהו חד מן החבריא ויור בו מבטי עיניו מכף רגלו ועד קדקדו

גם היהודיה הפולנית, אשר עיניה ככה כמו חי הזכירו אותו את עיני קלארע, לא יכלה לעצור פיה משחוק ותען אף היא חלקה, כי תעה בישימון דרך ולוזאת תעה גם מן השבת

עמנואל לא שם אל לב לענות להנודדים דבר, ועיף אין אונים נפל על משכבו כבול עץ. הנהם אכלהו כרקב. כמה נשא וסבל במשך השעות האחדות האלה אשר עברו עליו בהגעהטטא! ולענותו עוד לא נראתה קץ, גם אם הלך לו לדרכו, הוא עזב את בנימין אשר כל עשתונות ילדותו נשקפו כבראי לטהר והוא הרעל אותם ויחללם. היום או מחר יתגלע השקר, אשר בו התראה אל אבותיו, והכחש להאמונה הראשונה, והרטיה—להחדשה; אך כל זאת לא הכאיב וירגיז את לבבו ככה, כמו עון עקביו (פאלשהייט) נגד בנימין, נפשו אותה להשאר חף ונקי בזכרון הנער, ולא יכול ללכת לדרכו טרם יתנצל לפניו. פעמים אחדות קרב אל בית אבותיו, שמה עוד האירו הנרות; עמנואל ראה את הנועות צל אמו, בנימין ושושנה, הוא חפץ לברכם לשלום, אך ימינו שבה אחור בכל פעם, עת אחז בכפת המנעול ובדלת. יד ד׳ הויה בו לעזוב את בית אבותיו וארץ מולדתו ככופר באלהים, מחלל שבתות ומכאיב לבבות!

ממהרת, עינינו תחזינה את עמנואל רץ בחפזון על הדרך ההולכת אל העיר הקרובה, אשר בה חפץ לשכור לו עגלת בית הרצים. על פניו החורות כמו חי נהרתו עקבות דאגה ונדודי שנה. הוא טבע ככה במצלות תהום שרעפיו עד כי לא ראה את האיש המשרך דרכו בדרך הזה וכבד משאו על שכמו; לו עיניו נכחות הביטו לראות כי אז הכיר באיש הזה את אביהו, ודק הרחק כעשרה צעדים הקשיבו אזניו צקון לחש תפלת איש עברי, ויבט בו וישאל לו לשלום.

האב הפך את פניו וירזום אליו לבל יפריעהו מתפלתו. הזקן היה מוכתר בטלית ותפלין וישורר ויזמר וישפוך שיחו לפני ד׳ אלהיו בלכתו בדרך. עמנואל מצא לו מועד להכון ולבוא עמו בדברים.

מדוע לא באת אל הלחם,—אמר הרוכל כהתימו התפלה, עת כרך לאט את טוטפותיו ויקפל את טליתו, אולי לא מצאו חן בעיניך המטעמים שהכינה אשתי?

מעודי לא אכלתי מטעמים טובים מאלה,—ענה עמנואל ברוח נמוכה על השאלה ששאל אותו האב בשחוק התלים.

ובכל זאת לא באת? ידוע תדע כי הפכת את שמחת בני בנימין לתוגה; הוא מאן לאכול בגלל זה. ועת אחרי הסעודה הפצה האם, כבעל תגמולות על אשר שנן את הדף הראשון בגמרא, לספר לו היסתוריה אחת לא אבה לשמוע אותה, יען כי אתה לא היית אז, מה תאמר אתה על אדות הנער?

מה היא ההיסתוריה הזאת?—שאל אותו עמנואל אשר במעבר השיחה הזאת ראה תחבולה טובה לו להחלץ מן המצר לבלי לענות על הסבה שבעבורה לא בא תמול בערב אל הלחם.

רעיתי רואה אצבע אלהים בההיסתוריה הזאת, ולא תחליף ולא תמיר אותה בעד כל היסתוריה אחרת. ההיסתוריה הזאת נהייתה במשפחתנו, וחנה באותה לשמח את לבב הנער, חפצה לספר לו כלה דבר דבור על אפניו. עוד אתמול יעדה לספר אותה באזני בנימין.

—בה יאמר על אדות „מומר" אחד?

ואתה מאין תדע את זאת?

אזני לקחה שמץ מנה.

עמנואל לא כחד בדבריו, הוא שמע בימי ילדותו את ההיסתוריה הזאת מפי אמו.

השיחה נעצרה; האב והבן הלכו בדומיה; האב החל ראשון לבוא בדברים:

—אן פניך מעדות? או אולי גם אתה בעצמך לא תדע את זאת.

כמעט שתצדק בדבריך, רבי שמעיה, ענה עמנואל בשחוק תוגה.

—האם תפארת היא לאיש צעיר לימים כמוך, ותפארת היא לך מן האדם? יסף הרוכל אמריו, הלא כל איש ואיש על פני האדמה, ומה גם איש עברי, ימצא לו מטרה, אשר אליה יהין ואשר אליה יקדיש את ימי חייו.

אך מה תאמר אם אגלה את אזנך כי אתי היתה...

—זאת לא אחפוץ לדעת. גם לא אוכל הבין בנפשי למה שאלתיך על בכה. מה לי ולך כי אחקרה אחרי צפונותיך? כדברים האלה אמרתי לאשתי, אך היא מאנה לשמוע בקולי.

—ומדוע?

לא תוכל לשכחך; לילה כיום תמים היא ובנימין השתעו על אדותיך, ואשתי כמעט שולגו עיניה דמעות שמחה עת באת אלינו. היא הוחילה לקראתך עד בוש בלילה ותמאן לתת שנת לעיניה; גם בנימין הוחיל לקראתך. „נבערה" אמרתי אליה, „מה לך ולהאביון? האם עיניך לא ראו בביתך עני ואביון מעולם?", „שמעיה", ענתה היא, „אתה לא תוכל לשער בנפשך עד מה יצר לי על אשר לא בא האורח בערב! אולי מי ומי כעסהו בעבור הרעימו?". ובנימין בכה בכי תמרורים.

מבלי הבט על עֹז סערת נפשו ושאון לבבו, עיני עמנואל הטיבו לראות את הדעות השונות אשר השקיפו עליו האב והאם; הראשון ראה בו רק עני והשניה הביטה בו אך איש זר.

איש לא הרגיזני ולא הרעימני.— אמר עמנואל.

—הרף נא מהתל, הוסיף הרוכל אמריו, אך עתה אנה פניך מעדות? נעים היה לי מאד לו שלחתני (בעגלייטעט) בדרך אשר אני הולך עליה. אם טוב בעיניך נוכל ללכת יחדיו עד הכפר הראשון.

—באשר תלך שם אלך עמך, ענהו עמנואל מבלי האזין למשמע דבריו אשר הביע בפיו.

חלף זה אראך שמה בכפר, בית אשר כמהו עוד לא ראית מעודך עד היום הזה; אנכי אנהגך אביאך אל בית רבי שמואל בעל המלון „מרזה סרוחים" והוא יתן לך אגורות כסף אחדים וגם צדה לדרך. שמה יגורו אנשים טובים וישרים, וכל הבא אל הבית הזה לא ישוב ריקם, וברכות מאליפות יתלוננו עליו. איש נלבב כמוהו לא ימצא בין האכרים.

ואנכי שמעתי כי האכרים מכניסי אורחים המה ובסבר פנים יפות יתנו למו מחסה בביתם.

נס נא לבוא עד בית אחד מהם ואז בעיניך תראה הפכך; האכר או האכרת יאמרו לך: לעבדך אין מאומה, לך לך אל היהודים, היהודים עשירים המה מאתנו, ככפנו אתם! ומאשר לנו עשו את כל החיל הזה! ימחה שמי מספר החיים אם לא יאמרו לך ככה. אולם היהודי יוכל לפזר נדבה לכל הפותה יד, היהודי לא יעמיק שאלה ולא יעמיק חקר ויפתח את ידו לעני ונכה רוח; יען וביען לב רגש לו.

עמנואל הביט בפני האב וירא כי התאדמו אם מקצף או מהתולים, ומלב ונפש הואל עמנואל לראותם לקלארע.

בלכתו למסעיו את אביהו לבו ראה, ממנו, הרבה חכמה ומדות טובות וישרות. מבלי הבט על הוג מבטו הקצר על החיים והבליו באמונתו אשר עוררו לפעמים שחוק על שפתי הבן, לא יכול לבלי השתומם על רהב לב ותמת נפש הרוכל. הוא לא פלל מעודו למצוא את המעלות המשבחות בדמות וצלם זה העברי הגבן. מאד מאד פחד ורחב לבב עמנואל לקראתו, עד כי שכח כרגע כי אביהו הוא הנצב לקראתו ויחשבהו לאיש זר, אשר הקרה המקרה לפניו לחקר ולבוא אחרי חייו הפנימים למען יוכל הכין חומר ליצורי קלארע אהובתו.

המשגה הזה לא אחת ולא שתים הוליכו שולל, לו לאחרונה לא נגלתה לפניו אור האמת אחרי מלחמת קרב נוראה מאד. בכל פעם ופעם עת שעשע את נפשו בשאלותיו ותשובותיו באמונה ודתו לפתח את חרצבות שכל הרוכל ועת ראה אותו מתקצף ומתהולל, מאמין ומהביל כיחד, אז עלה על לבו הרעיון: אביך הוא צור ילדך, מעיו ולבו בדמך נשפכו. כבד מאד לתאר את הלך רוח עמנואל בעתותי מסעו את אביהו. רעיונות שונים השתערו בהבו. פעם היה נגש נענה ורך כקנה ופעם קשה כארז ושובב ומתרגז בדרך לבו. התהפכה ותמורה הזאת באתהו לרגל סערת נפשו האחווה בעקב מקרים ועלילות שונים אשר נסה במסות החיים.

לבי לא יפון רגע, כי היום לא אמכור אף חפץ אחד, אמר הרוכל בראותו את הכפר מרחוק.

(סוף יבוא).

# זכרונות מימי נעורי.

## חלק שני

(המשך מחוברת ב)

וברגע זה פתח הצדיק דלת חדר משכבו הסמוך לחדר הגדול אשר שם עמדו האנשים אל דבר המשפט, וישלח ידו ויוציא משם נער קטן בן י״ג שנים ויציגהו לפני העם ויקרא: ראו! זה הוא המלאך הנורא אשר גלה לי את הסוד הכמוס.... פני האיש אשר נגלה עונו וקלונו חפו, כי הנער הזה היה בן אחותו היתום מאביו ומאמו המתגדל בביתו. הנצבים תמהו תמה ויביטו איש בפני רעהו כשואלים ומשיבים בלי אומר ודברים, והצדיק שם פניו אל האיש שנגלה סודו ויאמר: ואתה אל תשלח ידך אל הנער ואל תעש לו מאומה, כי למחיה שלחו ה׳ לפניך היום להצילך מרשע ומגזל מחמס ידים ועושק. גדל את הנער הזה כאב רחמן, וה׳ יסלח לך וישלח את הברכה בכל מעשי ידיך!

ואתם קוראים נכבדים! הלא תבקשו לדעת את דבר החקירה והדרישה ואיך נודע להרב הצדיק הנער הזה ואיך גלה לו את סודו? שמעו ואספרה!

כבוא הצדיק לבאלטא החל לחקור ולדרוש אחרי האיש הסוחר ההוא שהטיל עליו ר׳ דוד פויזנער השד של גזל, אשר לפי ראות עיני הצדיק לא מלבו הוציא ר׳ דוד החשד הזה, והדברים אמתים הם. — כל איש אשר בא אל הצדיק לדבר עמו בעסקיו או לקבל ברכתו, לא עזבו הצדיק ללכת בטרם דבר עמו דברים אחדים על אודות האיש ההוא לדעת מה מעשהו ומה מנהגיו עם אלהים ואנשים, וכמעט כלם אמרו לו, כי הוא סוחר הגון עושה מסחרו וקנינו ביושר ולא בעול, חי כאיש יהודי כשר ועולה לא נמצאה בו. כמעט נלאה הצדיק לחקור ולדרוש והנה הקרה ה׳ לפניו איש אחד אשר מפיו יצא דבר כחוט השערה, בחוט הזה החזיק הצדיק ויוציא עצה ותושיה.

האיש הזה היה מלמד תינוקות שבא אליו באיזה בקשה להתפלל בעדו. גם את המלמד הזה שאל הצדיק אם יודע הוא את איש פלוני ומה טיבו? יודע אני את האיש הזה, ענהו המלמד, כי אצלי לומד בן אחותו היתום מאביו ומאמו, נער בן י״ג שנים ודודו זה מגדל אותו בתוך ביתו. ידעתי את האיש ואת שיחו, כפי הנראה אין כל עולה בו, ורק כשומע מאחורי הפרגוד שמעתי כי הנער היתום אמר פעם אחת לאחד מחבריו שראה את דודו מ ה ל ל

שבת, ואני בידעי כי שקר הדבר והנער דובר שקרים או שגגה הוא מלפניו, כי ראה ולא ידע מה ראה, גערתי בו, ולא יסף עוד לדבר כדברים האלה.
כחץ למטרה עפו הדברים המעטים האלה ללב הצדיק ויאמר אל המלמד: הביא אלי את הנער הזה, ואל תדבר דבר באזני איש, ראה צויתיך! —
המלמד לא אחר למלאות דבר הצדיק ויבא הנער החדרה אל הצדיק ואת הדלת סגר אחריו. — הצדיק שאל את הנער לאמור: הגד לי בני, אל תירא, מה דודך? הירא הוא את אלהים? האיננו עובר על מצות ה׳? הן מלמדך הגיד לי, כי שמע מפיך שראית אותו מחלל את השבת, ספרה נא לי איך היה הדבר?
ברתת וברעדה ענה הנער: דודי צדיק וישר ירא אלהים וסר מרע כל הימים אשר ידעתיו, רק פעם אחת ראיתי ונבהלתי, פחד ורעדה קראני, כראותי כי שרף איזה נייר ללהב הנר בליל שבת קדש, ומעשה שהיה כך היה: בליל שבת קודש באתי עמו יחד לביתנו מבית התפלה, אחר שאמר שלום עליכם מלאכי עליון כו׳ ומלא את הכוס לקידוש, בא פתאם אל הבית נושא האגרות מן הפאסט ויושיט לדודי אגרת סגורה וחתומה, דודי בקש אותו לקרוע את סגור האגרת, כנהוג, ויפתח אותה והנה תאמים בבטנה, עוד פסת נייר, למראה הנייר הזה נרתע דודי מעט ממקומו — בתוך כך הלכו כל בני הבית אשר אתנו להדרים אחרים, כראותם, כי לא יקדש דודי על היין בטרם יקרא האגרת, רק אני נשארתי עומד בלתי נראה, תחת הבגדים הרבים והארוכים התלוים על הכותל מאחורי השלחן, כראות דודי את הנייר בתוך האגרת ויפן כה וכה וירא כי אין איש בבית ואותי לא ראה, כאמור, וימהר ויקח את הנייר הזה וישרפהו לאור הנר של שבת, אנכי כראותי זאת חרדתי חרדה גדולה ואדום דומיה.
לך לביתך, אמר הצדיק אל הנער, אל תירא לא יקרך כל רע, לעת קץ אראך הנה. — הנער הלך, והרבי חשב ומצא בחשבון ברור וצדק, כי המכתב שנשלח מבראדי ביום פלוני בא לבאלטא בערב שבת פלוני עם חשיכה! והנייר הנשרף היה השטר חוב.
הדברים האלה אשר שמעתי מפי איש נאמן, ראיתי בעשרים שנה אחרי כן כתובים בעט סופר מהיר בלשון יהודית ואשכנזית (שזארגאן), הלא הוא ר׳ ישראל אקסענפעלד ז״ל, וקרא שם הספור „דער מופת״. אמנם שם נשתנו הדברים מעט לפי רוח הספור אשר נוססה בקרבו, וגם אינני זוכר עוד את השינוים, אבל הדברים כהויתן וכמו שקרו כתבתי פה והיו לזכרון.

---

## ד.

כבואי לקישינוב לא ידעתי אנה אפנה, זר ונכר הייתי בעיר הזאת ואיש לא ידעני, ידעתי כי יש לי שם שאר בשר ושמו ר׳ יונה הירש, אשר היה לפנים משורר (באם) אצל אבי אמי ז״ל ושארו הקרוב אליו, ועתה הוא בעל בית ואיש אמוד עושה מסחר וקנין בקישינוב, אבל איה אמצאהו? מי יוליכני אליו? הן העיר גדולה ויהודים בה הרבה, והיה כי אשאל את פי איש לאמור: איה בית ר׳ יונה הירש? והייתי לשחוק, כי לא איש נודע בשערים האיש ההוא, ואלך ברחובות קריה מבלי דעת מה לעשות, והנה פתאום לנגד עיני איש מאנשי עיר מולדתי העיר קנסטנטין הישנה, ושמו ר׳ ליב ראזענפעלד, אחד ממקורבי אבי ז״ל ומאוהביו, ויהי כראותו אותי וישתומם וישאלני מה לי פה ומי לי פה? בדברים קצרים הגדתי לו את כל אשר אתי ואשאלהו אם יודע הוא את קרובי ר׳ יונה הירש ויאמר: ידעתי. ויוליכני אליו ויקבלני בזרועות פתוחות ויקחני אל ביתו לשבת עמו עד אמצא את אשר אני מבקש. אבל הידוע ידעתי את אשר אני מבקש? — בקשתי עבודה אשר לא ידעתי שהרה, כי מה ידעתי זולתי תלמוד ופוסקים ושפת עבר ומעט שפת אשכנז אשר אין לה מהלכים בארצנו ולא תשא פרי. ובכל זאת בקשתי עבודה, מבלי דעת מה העבודה הזאת לי.

ישבתי אצל קרובי זה עד אחר חג המצות וכל מחסורי עליו, כי בכיסי לא היה מאומה. ויהי כראותי כי סוף סוף עלי לצאת משערי עיר קישינוב ולנוד ולנוע הלאה, מצאתי און לי להסיר את עטרת הכסף היקרה מעל טליתי ואת המצנפת (שטריימעל) היקרה מעל ראשי ולמכרם בכסף מלא למען אוכל ללכת הלאה. אז נתקימו בי דברי הכתוב (יחזקאל כ״א ל״א), „הסיר המצנפת והרים העטרה.״

ביום ד׳ שמיני כ״ג ניסן א״ח של פסח תקצ״א (25 מארץ) יצאתי מקישינוב ללכת הלאה למסעי אשר לא ידעתי אנה פני מועדות ומה אני מבקש.

בעצם היום ההוא, בטרם נשאתי רגלי ללכת לדרכי, נאספו אל בית קרובי איזה אנשים צעירים יודעי תורה ומהם גם מופלגים, אשר נשאו ונתנו עמי כדי שבתי שם, בחנוני וגם ראו פעלי כי יד ושם לי בגפ״ת, ויבואו לראות פני בטרם אצא ולברכני בברכת הדרך. ויהי מדי דברנו, ויאמר האחד: הנה כבר קשה לי בגמרא (מסכת גטין פרק כל הגט דף ל׳ ע״ב) ברש״י ובתוספת ובמהר״ם שם, אגישה נא לפניך ואשמע מה תאמר, אולי

תמצא פשר אשר ייטב בעיני, ואומר: שאל ידידי שאל ואנכי אענך כיד ה׳ הטובה עלי. ויראני האיש את דברי הגמרא האלה:

*) המלוה מעות את הכהן ואת הלוי בב״ד ומתו מפריש עליהן בחזקת אותו השבט ואת העני בב״ד ומת מפריש עליו בחזקת עניי ישראל, ר׳ אחי אמר בחזקת עניי עולם, מאי בינייהו איכא בינייהו עניי כותים (גטין פרק כל הגט דף ל׳ ע״ב).

רש״י: עניי כותים, שאם אין עניי ישראל בעיר ויש עניי כותים מפריש לצורכם וליעכבם לעצמו, שאף הם זוכים בהן, דכותיים גרי אמת הם; ולתנא קמא גרי אריות הם ולא יפריש בשבילם, אלא בשביל עניי ישראל יפריש בכל מקום שהן.

תוספות: איכא בינייהו עניי כותים. אומר ר״י דלא תקינו אלא בחזקת עניי העיר, ולא כמו שפירש הקונטרוס, דלתנא קמא גרי אריות הן ולא יפריש בשבילם אלא בשביל עניי ישראל יפריש בכל מקום שהם; דא״כ לא נפקא מיניה מידי, מאי בינייהו? —

מהר״ם: יש להקשות לפירוש התוספות, דיש תקנה להפריש בשביל עניי ישראל בכל מקום שהם, א״כ מה צריך גמרא להרץ איכא בינייהו עניי כותים הל״ל דאיכא בינייהו שאין כאן עניי העיר; לת״ק אין יכול להפריש, דאין מפרישין על עניי העולם, שהן עניי ישראל בכל מקום שהן, ולרב אחא מפרישין בחזקת עניי העולם ר״ל עניי ישראל בכל מקום שהן?—ויש לישב כו׳.

מי לא יתפלא על הקושיא הזאת של המהר״ם „לפירוש התוספות דיש תקנה להפריש בשביל עניי ישראל בכל מקום שהם" והתוספות אמרו בהדיא „דלא תקינו אלא בחזקת עניי העיר"? — ואפילו אם תמצי לומר שטעות סופר יש כאן וצ״ל לפי׳ רש״י עכ״פ יקשה איך אמר המהר״ם „לת״ק אין יכול להפריש דאין מפרישין על עניי העולם שהן עניי ישראל בכל מקום שהם ולרב אחא מפרישין וכו׳" והלא מדברי רש״י משמע ההיפך ממש, שלת״ק מפרישין בשביל עניי ישראל בכל מקום שהם? —

אמנם לתרץ הקושיות האלה נשיבה נא ונחקורה לדעת עומק כוונת דברי רש״י והר״י למחלקותיהם. דהנה לכאורה צדקו מאד דברי הר״י שהשיג על פי׳ הקונטרוס, שלפי פירושו אין נפקא מיניה כלל בין ת״ק לר״א, כי בין שניהם לא יאבד המלוה בשום פנים את מעותיו; כי לת״ק יפריש המלוה בשביל עניי ישראל בכל מקום שהם, ולר״א יפרוש בשביל עניי כותים, סוף סוף לא יהיה לו הפסד, א״כ מאי נפקא מיניה לדינא? ר״ל לדין המלוה? ולזאת בחר לו

---

*) הקורא אשר מהדרים כאלה לא ינעמו להם יכול לפסוח על המאמר הזה לבלי קרוא אותו, אני לא יכלתי לכביר מזכרונות מימי נעורי דבר הכתוב אולי לזכרון זה „חמש וחמשים שנה" ובפרט כי יודע אני כי יש מהקוראים שימצא המאמר חן בעיניהם. אב״ג

הר"י דרך אחרת, והוא אמרו: „דלא תקינו אלא בחזקת עניי העיר" פי' לת"ק האומר דמפריש בחזקת עניי ישראל, רצונו עניי ישראל שבאותה עיר, ואם אין שם עניי ישראל יאבד המלוה מעותיו, כי אין סברא אצלו שיפריש בשביל עניי כותים, מפני שגרי אריות הן, ובשביל עניי ישראל שבעיר אחרת לא תקינו. ולר"א, אם אין באותה עיר עניי ישראל הוא מפריש בשביל עניי כותים שבאותה העיר, שלדעתו גרי אמת הן, וזה תקנה להמלוה ויש נפקא מיניה שפיר לדין המלוה. — ואולם לפירוש רש"י יש נ"מ אחרת, והוא שרש"י סובר שאינו מההכרח שיהיה הנ"מ דוקא לענין דין המלוה, אבל הנ"מ הוא לענין דין עניי כותים, שלת"ק אין עניי כותים בכלל, ולר"א הם בכלל.

זכינו לדין, שעיקר מחלוקת רש"י ותוספות היא זאת: שלדעת התוספות צ"ל הנ"מ לענין דין המלוה, ומהעיקר הזה יצא לר"י ענף „דלא תקינו אלא בחזקת עניי העיר", שאם יצויר היות התקנה בשביל עניי ישראל בכל מקום שהם תסתר מטרת כוונתם ולא יהיה עוד נ"מ לענין דין המלוה, כי סוף סוף לא יאבד המלוה מעותיו, ושתי אלה ההקדמות הפכיות הנה בסקירה ראשונה ולא תתקימנה יחד, ולדעת רש"י הנ"מ לענין עניי כותים דוקא, דלת"ק הם בכלל עניים ולר"א אינם בכלל. ונמשך לו מזה, שלת"ק מפרישין בשביל עניי ישראל בכל מקום שהם, שאם תאמר שכונת הגמרא היתה להפריש בשביל עניי העיר לבד, א"כ יהיה נ"מ לענין דין המלוה, והוא בדליכא עניי העיר, דלת"ק יפסיד המלוה ולר"א יפריש בשביל עניי כותים, וזה לא נהירא לרש"י שיהיה הנ"מ לענין דין המלוה ובגמרא אמרו בהדיא: „איכא בינייהו עניי כותים". משמע שהנ"מ לענין עניי כותים דוקא.

וכלל זה נקוט בידך, שבתוספות גם ברש"י יש לכל אחד שתי סברות שהמאוחר נמשך מהקודם. בתוספות הסברא „שהתקנה היתה רק בשביל עניי העיר" נמשכת מדעת הר"י „שהנ"מ דוקא לדין המלוה". וברש"י הסברא „שלת"ק מפרישין בשביל עניי ישראל בכל מקום שהם" נמשכת מדעתו „שהנ"מ דוקא לענין עניי כותים" כמשמעות לשון הגמרא.

ועתה נשאלה נא לדעת התוספות, שהנ"מ דוקא לענין דין המלוה מה להם לרז"ל להביא עצות מרחוק ולומר איכא בינייהו עניי כותים, הלא טוב היה להם לומר, איכא בינייהו במקום שאין עניי עיר, שלת"ק מפסיד המלוה ולר"א מפריש בשביל עניי העולם, ר"ל עניי ישראל בכל מקום שהם? — ואם תשיבני על זה, הן לדעת התוספות היתה התקנה רק בשביל אותה העיר? על זאת אשיבך, הלא ידעת שזאת הסברא היא רק נמשכת מהקודמת, והיא שהנ"מ הוא דוקא לדין המלוה, ובהיות הלשון בגמרא „איכא בינייהו עניי כותים" לא היתה לפניהם דרך אחרת לעשות נ"מ למלוה כ"א בהגדר הדרך לפני עניים שבשאר עירות לזאת התקנה אפילו לר"א. אבל השתא אחרי שיצויר שיהיה כתוב בגמרא „איכא בינייהו במקום שאין עניי העיר" תבטל

הסבה המכרחת לגדור בעד עניי ישראל בכל מקום שהם הדרך לזאת התקנה לר"א, ויסכימו גם התוספות שלר"א היתה התקנה גם לעניי ישראל בכל מקום שהם, ויהיה פירוש עניי עולם עניי ישראל בכל מקום שהם; כי סברתם שהתקנה היתה רק בשביל עניי העיר אפילו לר"א היא רק סברא נמשכת, ובביטול הסבה יבטל המסובב, וזה ברור. — אולם לפי' רש"י לא תוכל להקשות קושיא זו, כי לדעת רש"י הסברא העיקריית היא שהנ"מ הוא לענין דין עניי כותים, וק"ל.

והנה אחרי הודיעך אלהים את כל זאת ראה והבן שזה כונת המהר"ם ז"ל: „יש להקשות לפי' התוספות' ר"ל מאחר שהסברא העיקריית שלהם היא שהנ"מ לדין המלוה, ותקנות בשביל עניי העיר היא רק נמשכת „דיש תקנה להפריש בשביל עניי ישראל בכל מקום שהם' ר"ל אם יסכים לזה העיקר הראשון, ואין זה גזרה מלפניהם שהתקנה היא רק בשביל עניי העיר, „א"כ מה צריך הגמרא לתרץ איכא בינייהו עניי כותים, הל"ל איכא בינייהו במקום שאין עניי העיר וכו'" וכמו שפירשתי למעלה, ודוק היטב כי נכון הוא למבינים.

הדברים האלה אשר הצעתי לפני שואלי מצאו חן בעיניו ובעיני רעיו, באותו היום כתבתי אותם בפנקסי לזכרון, ונתתי להם היום יד ושם בזכרונות מימי נעורי. —

איש היה בעיר קישינוב, ושמו ר' צבי (הירש) קאראסיק*) איש נכבד ועשיר הוכר ממכר הי"ש (אטקופשטשיק) בעיר ההיא, האיש ההוא היה מארץ ליטא וכרוב יהודי ליטא היה גם הוא משכיל ובעל תורה ומדות טובות. בבואי לקישינוב פניתי אליו במכתב בקשה לקרבני לעבודתו, ובאמת קרבני האיש ההוא בשתי ידיו ויראה לי אותות אהבה וכבוד כל ימי שבתי שמה, אפס לתת לי משרה ועבודה בעסקיו לא יכל — יען לא היה לאל ידי לעשות דבר, כאשר כבר אמרתי, כי כל ידיעותי לא היו מאלה הנחוצות לעסקי העולם, ובכל פנות שהייתי פונה נגלה ונראה לעיני כי לא אצליח לכל — בלתי אם להורות בני הנעורים תורה. והנה בקישינוב לא נמצא למעני גם ענין כזה

---

*) הוא אבי הנגיד והמשכיל הנכבד הר"ר אברהם שלמה קאראסיק היושב זה שנים הרבה בווילנא אשר היה אלהים עמו להושיבו אל ארץ מולדת אבותיו, ארץ מגדלת חכמים, בנו הנגיד החכם ה' פ' קאראסיק היושב כעת בהארקוב בתור באנקיר כלה חוק למודיו בעיר ברעסלויא ויצא משם בתור דאקטאר, אבל לא הפך להשתמש בתגא ויכנס לעניני עולם והליכות ממונות והצליח ועשה חיל, בילדותו (בשנת תרי"ג או תרי"ד) היה תלמידי בבית הספר הראשי אשר בקאמעניץ פאדאלסקי, ובשנת תרמ"א בראותי השנה כבואי לכארקאב בקשני לשבת בביתו ואשב שם איזה שבועות וכל מחסורי עליו ברוב כבוד והדר, והנה פה מקום אתי להזכירו לטוב ולהשיב תודתי אל חיקו.

לענות בו ויעצוני מכירי ודורשי טובתי ללכת להעיר דובאסאר אשר מעבר לנהר דניעסטר מזה, ואלך שמה ביום ההוא (א"ה של פסח) ואלין בלילה ההוא בעיר קריוויליאן עיר מצער על שפת הדניעסטר וממהרת היום ההוא לעת ערב באתי לדובאסאר ולא רבו הימים וביום א' אחרי קדושים, ד"ז ניסן, לקחני איש עשיר ר' יצחק אייזיק גאלדענשטיין לביתו להורות לשני בניו תורה, כלומר גמרא.

לא נכחד מרי"א ג"ש כי יודע אני שפת אשכנז וקורא בספרים אשר לא מצאו חן בעיני החסידים, אבל האיש ההוא לא היה חסיד מכף רגלו ועד קדקדו כי אם חסיד מלא קמצו, ולא נתן תפלה בהשכלת המשכילים שלא יצאו חוץ לשיטה, ובכן הייתי בעיניו כאבן חן ושמח על אשר מצא לבניו מורה כמוני, וגם אני לא הסרתי דבר כל ימי היותי בביתו וכבוד והדר עטרני, ואשב שם שלו ושקט כל ימי הקיץ.

בימי הקיץ האלה הרביתי לקרוא ספרי אשכנז וביחוד ספרי המשורר שיללער, ויהי בקראי את ספרו „דיא רייבער" ויהי פראנץ מאהר לתועבת נפשי, ואקום ואעתק לעברית את חלומו, בתור ספור בסגנון לשון המקרא, ויען כי ההעתקה הזאת עבודת נעורים היא, כאשר ההלו כשרונותי להתפתח, על כן אשימה כה לנגד עיני קוראי זכרונותי.

(המשך יבוא)

---

## רִגְשׁוֹת נַפְשִׁי

ביום מלאת לי שבעים וחמש שנים

ח"י טבת תרמ"ו לפ"ק.

---

בֶּן שִׁבְעִים וְחָמֵשׁ שָׁנִים הַיּוֹם הִנְנִי,
וַאֲנִי שָׂמֵחַ כִּי אֵלִי יְחָנֵנִי,
כִּי חַי עוֹדֶנִּי וּבְחַיִּים אֶחְפָּצָה.
לֹא אֶפְחַד כָּל פַּחַד, לֹא אִירָא מָוֶת,
לֹא אֲשַׁוֶּה נֶגֶד עֵינַי גֵּיא צַלְמָוֶת,

וּמִשְׁפַּט גֵּיא הִנֹּם עָלַי לֹא אֶחְרָצָה,
לֹא אַאֲמִין כִּי אֵלַי יִתְדַּמֶּה כְּקֶצַח,
אַךְ אַאֲמִין כִּי נַפְשִׁי תִחְיֶה לָנֶצַח.

---

מַה מָּוֶת כִּי אִירָא, רִמָּה תוֹלַעַת?
הֵן מֵתוּ מֵעוֹלָם כָּל אַנְשֵׁי הַדָּעַת,
הַאָבַד זִכְרָם? חָכְמָתָם אָבָדָה?
רַק גְּוִיָּתָם הַמֵּתָה יָרְדָה קֶבֶר,
וְהֵם עוֹדָם חַיִּים וְיִחְיוּ בְּפִי כָּל גֶּבֶר,
חָכְמָתָם תּוֹרָתָם שְׁאוֹל לֹא יָרָדָה,
וּבִמְקוֹם כָּל אֵלֶּה יַחְדָּו נֶאֱסָפוּ,
אֵלְכָה גַם אֲנִי עֵת יָמַי חָלָפוּ.

---

גַּם אֲנִי מֵעוֹדִי חָכְמָה דָרַשְׁתִּי,
וְאִם מְעַט מָצָאתִי מֵאָהֳלָהּ לֹא מַשְׁתִּי,
וּבְהֶבֶל וָרִיק יָמַי לֹא כִלִּיתִי
וּמַה־זֶּה הַמָּוֶת כִּי יַחֲרִידֵנִי.
וּבְיוֹם יִקְרָאֵנִי, אֶקְרָא: הִנֵּנִי!
כִּי גַם בְּמוֹתִי אֶהְיֶה אֲשֶׁר הָיִיתִי.
לֹא אִירָא מָוֶת, לֹא אֶרְאֶה הַשָּׁחַת,
בְּצֵל שַׁדַּי אֶתְלוֹנֵן אֶרְוֶה נָחַת.

---

אֶזְכּוֹר יְמוֹת עוֹלָם שֶׁכְּבָר עָפוּ גָזוּ,
אַיֵּה אֲבוֹתֵינוּ מַחֲזֵה שַׁדַּי חָזוּ.
אַיֵּה הָאִישׁ מֹשֶׁה לֹא קָם כָּמוֹהוּ.

אַיֵּה חֹזִיָּה לְפָנָיו הִתְיַצָּבוּ
כֻּלָּם עָזְבוּ אָרֶץ הָלְכוּ וְלֹא שָׁבוּ.
הַשָּׁוְא הָיָה תְמוּרָתָם. שָׁוְא וָתֹהוּ
מִמַּחֲשֶׁבֶת אָוֶן זֹאת אֵל יִשְׁמְרֵנִי.
חַיִּים וְקַיָּמִים הֵם, נַפְשִׁי תַּעֲנֵנִי.

——

לֹא חַיֵּי בָשָׂר חַיֵּי עָמָל וָעֶצֶב,
רַק חַיֵּי רוּחַ בְּלִי קֵץ וָקֶצֶב,
חַיֵּי אוֹר בָּהִיר חשֶׁךְ לֹא יְשׁוּפֵמוֹ.
וּמַה יִּתְאוֹנֵן גֶּבֶר עַל עָזְבוֹ חָלֶד,
בּוֹ בֶּן-אָדָם רַק לַצָּרָה יִוָּלֵד,
לִרְאוֹת חַיֵּי עַד בַּעֲמַל אֱנוֹשׁ אֵינֶמוֹ. —
לָכֵן לַשָּׁוְא דְאָגָה בְּלֵב אִישׁ יַשְׁחֶנּוּ,
לֵאמֹר: בְּמוֹתוֹ לֻקַּח הַכֹּל וְאֵינֶנּוּ!

——

לֹא אָמוּת כִּי אֶחְיֶה לִי נַפְשִׁי תַבִּיעַ,
עַל כֵּן אָנוּחַ אֶשְׁקֳטָה אַרְגִּיעַ,
לִבִּי בְקִרְבִּי לֹא יְסָעֵר לַהֲפִיצֵנִי,
שָׁלֵו וְשַׁאֲנָן עֲבוֹדָתִי אֶעֱבֹדָה,
לֶהְגוֹת לִכְתּוֹב עַל מִשְׁמַרְתִּי אֶעֱמֹדָה,
וְכִי יִקְרָאֵנִי אֵל אֹמַר: הִנֵּנִי! —
אֵלֶּה רִגְשׁוֹת נַפְשִׁי בִּלְתִּי חֹרֶדֶת,
בִּמְלֹאת שִׁבְעִים וְחָמֵשׁ שָׁנִים לְיוֹם הוּלֶדֶת.

אברהם בער בן-חיים הכהן גאטטלאבער.

..................

# א״ד״ם ביקר

ברכה ושירה לכבוד האד״ם (אברהם דוב מהללאל) הגדול זקן בית החכמה והתושיה עובד עבודת הקדש בהיכל הספרות זה חמשים שנה והוא כהן לאל עליון. ביום חג הולדו בשמונה עשר יום לחדש העשירי הוא חדש טבת, בשנת החמש והשבעים לימי חייו. ה׳ יוסיף לו שנות חיים ועוד ינוב בשיבה טובה.

בשנת התרמ״ו ליצירה

הוגשה

באותות כבוד מאת בני הברית

## אריאל

בבאטושאן

ואברהם זקן בא בימים
(בראשית כ״ד א׳)

---

יְקָר לָנוּ יוֹם יוֹם בִּימֵי חַיֵּינוּ
וְאִישׁ אִישׁ אֶת יוֹמוֹ וְאֶת עִתּוֹ יוֹדֵעַ
וִיקַר הַיָּמִים הוּא יוֹם הִוָּלְדֵנוּ
בּוֹ שָׁנָה שָׁנָה נָחֹג נִשְׁתַּעֲשֵׁעַ
כִּי בַחַיִּים כָּל חַי עָלֵז וְשָׂמֵחַ
וְאוֹהֵב יָמִים בְּיָמָיו גֶּבֶר צוֹלֵחַ.

אַךְ לִחְיוֹת בָּאָרֶץ רָב אָדָם יָגֵעַ
לִרְאוֹת טוֹב בַּחַיִּים כָּל-נֶפֶשׁ שׁוֹקֵקֶת
וְאֵיךְ לִחְיוֹת וּלְהוֹעִיל מִי זֶה יוֹדֵעַ
מִי יָבוֹא לְהֵקֵר הָעֵת הַמְשַׂחֶקֶת?
בִּנְעִימוֹת הַחַיִּים כָּל חַיִּים יָגִילוּ
וְתְעוּדַת הַחַיִּים מִי הֵם יַשְׂכִּילוּ?

בְּחִיר כָּל הַיְקוּם חַי רוֹאֶה וְשׁוֹמֵעַ
וּבְחִיר כָּל הַחַיִּים הָאָדָם לְמִינֵהוּ
אַךְ מִי מִכָּל אָדָם גָּדְלוֹ יוֹדֵעַ
מִי יַכִּיר תְּעוּדָתוֹ וְיֵקַר עֶרְכֵּהוּ .
מִי יְתַכֵּן רוּחוֹ וְנַפְשׁוֹ הַמַּשְׂכֶּלֶת
וְיוֹדֵעַ מַה הוּא מַה עִתּוֹ שׁוֹאֶלֶת ?

יֶשְׁנָם לְמִסְפַּר הַיָּמִים חַיִּים יַעֲרִיכוּ
וּלְאֹרֶךְ יָמִים הֵם חַיִּים יִקְרָאוּ
מֶה הַוָּת בַּכְּסִילִים כִּי יָמִים יַאֲרִיכוּ
לְהִתְהַלֵּךְ בְּאַרְצוֹת הַחַיִּים נִבְרָאוּ ,
מֶה חֵפֶץ בַּשָּׁנִים בַּחַגִּים יִנְקוֹפוּ
אִם יָמִים רְבָבוֹת כְּיוֹם אֶחָד יַחֲלוֹפוּ ?

לֹא רְדוֹף עֹנֶג וְכָל תַּאֲוַת עֵינָיִם
תְּעוּדַת נֶפֶשׁ הָאָדָם עֲלֵי חָלֶד
לֹא כְּכָל יְצִירֵי תֵּבֵל תַּחַת שָׁמָיִם
מִבְחַר הַיְצוּרִים הָאָדָם יוּלָּד
כִּי רָמָה תְּעוּדָתוֹ עַד מָרוֹם מַגַּעַת
וּמַלְאֲכוּתָהּ תְּמַלֵּא כָּל נֶפֶשׁ יוֹדַעַת .

לָזֹאת יְמֵי אֲנָשִׁים מְצֻיָּנִים נִבְחָרוּ
יָבִינוּ מִי הֵם וְלָמָּה הֵם נִבְרָאוּ
בְּהַדְרַת קֹדֶשׁ לְמַלְאֲכוּתָם יִצְטַיָּרוּ
וּלְכָבוֹד וּלְתִפְאֶרֶת בְּשֵׁם נִקְרָאוּ

הֵמָּה אֶת עֶרֶךְ הַחַיִּים יַכִּירוּ .
וִימֵי חַיֵּיהֶם בְּחַיֵּיהֶם יוֹקִירוּ .

גַּם אַתָּה הִנֵּה זָקַנְתָּ וָשַׂבְתָּ
וּשְׁנַת הַשִּׁבְעִים וְחָמֵשׁ מִלֵּאתָ
גַּם לִחְיוֹת מִסְפַּר יָמֶיךָ חָשַׁבְתָּ
כְּאַבְרָהָם אָבִינוּ בִשְׁמוֹ נִקְרֵאתָ
כְּאַבְרָהָם לִקְרוֹא בְּשֵׁם אֵל יִשְׁלוֹחַ
הָיִיתָ לַיַּהֲדוּת צִיר, אִישׁ הָרוּחַ!

וּכְכֹהֵן גָּדוֹל תְּכַהֵן בְּמִשְׁמֶרֶת
עֲבוֹדַת הַקֹּדֶשׁ בְּהֵיכַל הַדַּעַת
לְהַגְדִּיל שֵׁם חָכְמָה לְכָבוֹד וּלְתִפְאֶרֶת
וְלִכְרוֹת לְהַשְׂכָּלָה אֹזֶן שׁוֹמַעַת
זֶה חֲמִשִּׁים שָׁנָה יָדְךָ כּוֹתֶבֶת
סִפְרוּת וָדַעַת וְכָל-מְלֶאכֶת מַחֲשֶׁבֶת .

מִנְּעוּרֶיךָ בְּעַד הַיַּהֲדוּת נִלְחַמְתָּ
לַיַּהֲדוּת הָעֲזוּבָה מֵרֹב בָּנֶיהָ
בְּהַסִּפְרוּת הַקֹּדֶשׁ חַיִל עָצַמְתָּ
וַתַּגֵּשׁ לְךָ שֵׁם מֵחֲבֵרֶיךָ בּוֹנֶיהָ
כְּאִישׁ חַיִל צוֹלֵחַ צוֹעֶה בְּרָב-כֹּחַ
יָפֹזּוּ זְרוֹעֶיךָ לָקַחַת מַלְקוֹחַ .

רַבִּים צוֹרְרֵי הַיַּהֲדוּת לְהָרֵעַ
לְהִתְגּוֹלֵל וּלְהִתְנַפֵּל עָלֶיהָ
וְהִיא בִּמְתֵי מִסְפָּר לֹא תִכָּנֵעַ
וְתָנִים בְּרֹב עֹז מְשַׂנְאֶיהָ מִפָּנֶיהָ
הַיַּהֲדוּת הַיְחִידָה בֵּין חַיָּתוֹ יָשָׁר
תָּעֹז וּתְדַבֵּר אֶת אוֹיְבֶיהָ בַּשָּׁעַר ,

עַתָּה הַג לַיַּהֲדוּת הַקּוֹל יִשָּׁמֵעַ
הַג יוֹם הוּלֶּדֶת לְבְחִיר שָׂרֵי צְבָאֶיהָ
יוֹמְךָ זֶה מַהֲלַלְאֵל מִי לֹא יוֹדֵעַ
מִי לֹא יְחֻגֶּנּוּ מִבָּאֵי שְׁעָרֶיהָ ?
מִי מֵאוֹהֲבֶיהָ לֹא יָחֹג הַפַּעַם
לֹא יְהַלֵּל סְפָרֶיךָ הַמְלֵאִים טוּב טָעַם ?

זֶה חֲמִשִּׁים שָׁנָה לָהּ תִּשָּׁבֵעַ
לַעֲבוֹדַת קָדְשָׁהּ לִשְׁמוֹעַ אֵלֶיהָ
עַד כִּי זָקַנְתָּ עָיֵף וְיָגֵעַ
יָדְךָ לָהּ אֱמוּנָה לָרִיב יְרִיבֶיהָ
מֵאָז הַחִלּוֹתָ לֹא תָשִׁיב יָדֶיךָ
וְגַם עַתָּה בְּשֵׂיבָתְךָ לֹא תָמוּט רוּחֶךָ .

וְלָשִׁיר לְךָ שִׁירָה בְּלֵב עָלֵז וְשָׂמֵחַ
רֶגֶשׁ קֹדֶשׁ יְפַעֲמֵנוּ גַּם אָנוּ
כִּי מִי לֹא יָשִׁיר לְךָ מְשׁוֹרֵר צוֹלֵחַ
וְאֵיכָה נִתְאַפֵּק אֲנַחְנוּ וְהָטָאנוּ ?
אַךְ מִי זֶה אֵיפוֹא יָשִׂים מִצְחוֹ נְחֹשֶׁת
וְיָשִׁיר לְךָ מְשׁוֹרֵר אֵל וְלֹא יִלְבַּשׁ בֹּשֶׁת ?

מִלִּים מָלֵאנוּ וּשְׂפָתֵנוּ נֶאֱלֶמֶת
לִבֵּנוּ יֶרְחַשׁ וְדַבֵּר לֹא יָדַעְנוּ
מַה נְּדַבֵּר מַה נְּבָרֵךְ בְּלֹא שָׂפָה נוֹאֶמֶת
כֵּן נְבָרֵךְ כִּבְנֵי אָדָם וּפַשְׁעֵנוּ
אַךְ אֵל יְבָרֶכְךָ יַרְנִין שֵׂיבָתְךָ
וְיוֹסִיף לְךָ שְׁנוֹת חַיִּים עַל שְׁנוֹתֶיךָ.

אֵל יְבָרֶכְךָ כִּי הוּא לְבָרֵךְ יוֹדֵעַ
וּמִבִּרְכָתוֹ תְּבֹרַךְ גֶּבֶר לְאָשְׁרֶךָ
לְהַנְעִים שֵׂיבָתְךָ זָקֵן שָׂבֵעַ
לְהֵיטִיבְךָ בְּאַחֲרִיתֶךָ וּלְכַלְכְּלֶךָ
כִּי תִּזְקַן תּוֹסִיף חָכְמָה שִׁבְעָתַיִם
וּבְשֵׂיבָתְךָ תִּהְיֶה לָנוּ לְעֵינַיִם.

חֲיֵה! וְאוֹר הַבֹּקֶר לָנוּ זוֹרֵחַ
חֲיֵה וְהָיִיתָ לַיְּהֻדוּת אִישׁ חָיִל
חֲיֵה לְסִפְרוּתֵנוּ זָקֵן צוֹלֵחַ
חֲיֵה וְהָפַכְתָּ לַבֹּקֶר חֶשְׁכַּת לָיִל
חֲיֵה וְהָיִיתָ לְאָב זָקֵן גַּם לָנוּ
בָּנֶיךָ אֲנַחְנוּ וְאַהֲבָתְךָ!

כלנו בני הברית א ר י א ל

---

## מִשָּׂא גֶּרְמַנְיָה !

וַיְהִי בְּאֶלֶף וּשְׁמוֹנֶה מֵאוֹת וּשְׁמוֹנִים וַחֲמִשָּׁה לְסִפְרַת הָאֶזְרָחִים ,
וַאֲנִי בְּתוֹךְ הַגּוֹלָה עַל נְהַר—פְּרֶעגֶעל אֲשֶׁר בִּפְּרוּסְיָה הַמְּדִינָה : נִפְתְּחוּ
לְפָנַי כָּל שַׁעֲרֵי הַשַּׁחַת וּמְצָרֵי שְׁאוֹל סַבּוּנִי מִסָּבִיב : נִפְקְחוּ עֵינַי וָאֶרְאֶה ,
רוּחַ סְעָרָה בָּאָה מִן הַצָּפוֹן וַתָּשֶׂם אֶת גֶּרְמַנְיָה כְּמֶרְקָחָה : וַתִּבְעַר כָּאֵשׁ
רִשְׁעָה, וַתִּצַּת בְּמִשְׁכְּנוֹת אָהֳלֵי יַעֲקֹב : הִיא גֶּרְמַנְיָה בָּהּ אוֹר וָחֹשֶׁךְ
נִפְגָּשׁוּ, צֶדֶק וָעָוֶל נָשָׁקוּ : הִיא הָאָרֶץ אֲשֶׁר אָמַרְנוּ בְּאוֹרָהּ נִרְאֶה
אוֹר , וּבְצִלָּהּ נִחְיֶה בַגּוֹיִם , נֶהֶפְכָה לָנוּ לְרוֹעֵין וְלִמְשַׁכָּלֶת : בָּהּ כָּל
תּוּשִׁיָּה בִּבִיָּה, וְכָל בִּינָה תְעוֹרֵר קִינָה, כָּל דַּעַת נִגְדַּעַת , וְכָל הַשְׂכָּלָה
חֻבָּלָה : אַךְ שָׁמָּה קִנְּנָה שִׂנְאָה לְיִשְׂרָאֵל וַתְּמַלֵּט וּבָקְעָה בֵיצֵי צִפְעֹנִי ,
וַיִּשְׁרְצוּ וַיִּרְבּוּ כָּל יִלְדֵי אֶפְעֶה , וַתִּמָּלֵא הָאָרֶץ אוֹתָם : בָּהּ אַנְטִיסֶמִיטִים
נְחֻתִּים, כָּל רֶמֶשׂ הָרֹמֵשׂ , כָּל עֹרֵב לְמִינוֹ , וְכָל שְׁפִיפֹן עֲלֵי דָרֶךְ : בְּנֵי
גֹמֶר שָׁם , צְמֵאִים לְדָם , אֹמְרִים לִבְנֵי—שֵׁם אַל תִּגְּשׁוּ הֲלוֹם : שָׁם רֹאשׁ
פְּתָנִים אַכְזָר , אֱוִיל עַמִּי אָכַל לֶחֶם ? הָאָרֶץ מָלְאָה מֻטֶּה, הֹוָה עַל הֹוָה ,
הַדַּעַת אָחוֹר נְסוֹגָה, וּבַת יַעֲקֹב נֶמְנָה : יְהוּדִים לִגְדוּדִים מִן גֵּו יְגֹרָשׁוּ .
גַּם עִוֵּר וּפִסֵּחַ הָרָה וְיוֹלֶדֶת יַחְדָּיו : בְּחִפָּזוֹן יֵצֵאוּ וּבִמְנוּסָה יֵלֵכוּ : וּצְרוֹרוֹת
צְרוֹתֵיהֶם צְרוּרֹת בִּלְבָבָם : מָתְנֵיהֶם חֲגֻרִים , יַלְקוּטָם עַל שִׁכְמָם כִּימֵי
צֵאתָם מֵאֶרֶץ סְפָרַד : נָעוּ עִבְרִים בַּחוּצוֹת לֹא יָכְלוּ הִתְמַהְמֵהַּ, כִּסֵּם
לֹא יַעֲלֶה גֵרָה, וּפְנֵיהֶם כִּפְנֵי שׁוּלֵי קְדֵרָה : עַל נַהֲרוֹת גֶּרְמַנְיָה שָׁם
יָשַׁבְנוּ גַּם בָּכִינוּ בְּזָכְרֵנוּ אַיֵּה אֲנַחְנוּ הֹלְכִים : אָנָה אֲנַחְנוּ בָאִים, וְהָאָרֶץ
בְּרִיחֶיהָ בַעֲדֵנוּ : הֵן נוֹעַ תָּנוּעַ אֶרֶץ כַּשִּׁכּוֹר תִּתְנוֹדֵד כַּמְּלוּנָה תַּחַת נִדְחֵי
יִשְׂרָאֵל : מִי יִפְתַּח דְּלָתָיו לָאוֹרֵחַ לָתֵת לַצִּפּוֹר נֹדֶדֶת אֶרֶץ מוֹלֶדֶת ? :
הָיֹה הָיָה רוּחַ הַשִּׁירָה עַל יִצְחָק בְּנוֹ—מָרְדְּכַי וַתְּהִי עָלָיו שָׁם יַד ה׳ :
וַתֵּשֶׁב בְּאֵיתָן קַשְׁתּוֹ, וַיִּטְבּוֹל עֵטוֹ בְּדַם לְבָבוֹ , וַיִּכְתּוֹב אֶת דִּבְרֵי
הַשִּׁירָה הַזֹּאת לְזִכָּרוֹן לְדוֹר אַחֲרוֹן :—

הַשֶּׁטֶף עָבַר חֹק, עַד צַוָּאר יַגִּיעַ!
תְּהוֹם אֶל תְּהוֹם קֹרֵא, קָרַץ לַפָּרֶץ
שֹׁד לָאִיד, יוֹם לְיוֹם אֹמֶר יַבִּיעַ —
נֶגַע לַפֶּגַע, בִּמְלֹא רֹחַב הָאָרֶץ

כָּל צָרָה, רְעוּתָה אַחֲרֶיהָ סוֹחֶבֶת
וּבָתַר עַנְיָא, אַזְלָא עַנְיוּתָא —
לְרַגְלֵי כָּל שֶׁבֶר, גַּם מְרִי עַצֶּבֶת
הִמָּלֵט נָא אֻמְלָל, מַהֵרָה נוּסָה -
בְּרַח לְךָ דוֹדִי, אַל תַּבֵּט מֵאַחֲרֶיךָ,
פֶּן נְצִיב מֶלַח, עוֹד רֶגַע גַּם תְּהִי
כָּל עוֹד שֵׁם יִשְׂרָאֵל, יִקָּרֵא עָלֶיךָ -
לֹא יֶחְדַּל כָּל עָמָל, לֹא יִשְׁבֹּת כָּל נֶהִי — ,

נַעַר נָא אֶרֶץ, רֶגַע בִּכְבָרָה;
דְּפֹק עַל כָּל שַׁעַר, דֶּלֶת וּבְרִיחַ
אוּלַי כִּבְרַת אֶרֶץ, לְךָ עוֹד נוֹתָרָה —
מָקוֹם תִּמְצָא לְךָ פִּנָּה רֹאשׁ לְהָנִיחַ
צַר לְךָ פֹּה הַמָּקוֹם, עִמָּם לָשֶׁבֶת
הָאֲדָמָה לֹא תִשָּׂא, אֶתְכֶם יָחַד
פֹּה תִמְצָא מְנוּחָה, רַק בִּזְרֹעוֹת הַמָּוֶת
וּבְיַרְכְּתֵי קֶבֶר, לֹא תֵדַע כָּל פַּחַד —

...................................

אֵשׁ לֹא נֻפַּח מִסָּבִיב, יְלַהֵט חֶרֶשׁ
וּמִכָּל רוּחַ קַל, יַעַל הַלַּהַב -
הֵן כֹּחֲךָ אָחִי, כְּבָר יָבֵשׁ כַּחֶרֶשׂ,
עַצְמוֹתֶיךָ נִחָרוּ, וּכְאֵבְךָ רָהַב —,

מִכָּל רוּחַ קַל, תִּתְפָּרֵץ שַׁלְהֶבֶת
וּבְרָקִים יָעוּפוּ, עַל כַּנְפֵי מָוֶת
נוּס נָא אָחִי, הִמָּלֵט עַל נַפְשֶׁךָ!
רְדָה קִצְבֵי הָרִים, וּלְכָל רוּחַ — —
פֹּה לֹא תַצְהִל הַתִּקְוָה, פָּנִים אֵלֶיךָ —
אוּלַי תִמְצָא צַר מָעוֹן מָקוֹם לָנוּחַ. —

---

בְּרַח לְךָ דוֹדִי, מִתּוֹךְ הַמַּהְפֵּכָה,
נוּס בַּאֲשֶׁר תָּנוּס, עִם דַּל הֵלֵכָה!
מַה לְךָ פֹּה? וְהָאֹרֵב יֹשֵׁב לְךָ בֶּחָדֶר —
כְּבָר עָבַר כָּל גְּבוּל, פָּרַץ כָּל גָּדֵר,
כָּל מָעוֹז, כָּל יֶשַׁע, מִמְּךָ הֵן נִדָּחוּ.
שׁוּרָה נוֹצוֹתֶיךָ, עוּד תְּעוּפֶנָה שָׁמָּה —
כִּי אַחִים הֵם לְיַעֲקֹב, כְּבָר גַּם שָׁכֵחוּ,
וְלַאֲחוֹתִי בַּת עַמִּי, לֹא יֹאמְרוּ רֻחָמָה,
קְחָה מַקֵּל-נוֹדְדִים, זֶה מַקֵּל הוֹרֶיךָ —,
וּלְכָה דוֹדִי אֶל אֲשֶׁר יִשָּׂאוּךָ רַגְלַיִם,
וְהָיָה כִּי יֹאמְרוּ: אָן מוּעָדוֹת פָּנֶיךָ?
תֹּאמַר: אֶל אַרְבַּע רוּחוֹת הַשָּׁמַיִם —.

---

כָּל אֲפִיקֵי יְהוּדָה, דָּמִים מָלָאוּ!
לַחֲצוֹת עַד צַוָּאר, בְּדִמְעוֹת עֵינַיִם —
שָׁם עִבְרִים בַּחוּצוֹת יְגוּרוּ יָנֻעוּ
קַלִּים רֹדְפֵיהֶם מִנִּשְׁרֵי שָׁמַיִם
מִן גֵּו יְגֹרָשׁוּ, כִּבְנֵי נֵכָר הָאָרֶץ
אַיֵּה הֵם הֹלְכִים, אָנָה הֵם בָּאִים

מִשֹּׁד לָאֵיד, מִקֶּרֶץ לַפֶּרֶץ —
מְמֻעוֹנוֹת אֲרָיוֹת לְשִׁנֵּי לְבָאִים.

לְכוּ בַּאֲשֶׁר תֵּלְכוּ, וַאֲדֹנָי עִמָּכֶם:
לִבְשׁוּ כְּלֵי גוֹלָה, קְחוּ יַלְקוּט עַל שִׁכְמְכֶם
עִזְבוּ אֶרֶץ, שֶׁכִּלְּתָה אֶתְכֶם כַּדֶּבֶר,
וּלְכָל גַּל צָרָה, אַל נָא תִכְרְעוּ בֶּרֶךְ:
נַשְּׁקוּ עֲפַר הוֹרִים, עֲזַבְתֶּם בַּקָּבֶר —
וְאֵל יִשְׁלַח מַלְאָכוֹ, לַנְחוֹתְכֶם הַדֶּרֶךְ!

יצחק ראבינאוויץ איש קאוונא

---

# תודה וברכה.

---

הנני משיב את תודתי מקרב לבי לכל אוהבי היקרים והנכבדים אשר ברכוני במכתבים בטעלעגראממען ובתשורות ליום מלאת לי שבעים וחמש שנים (ביום ה׳ טבת שנה זו). ויען כי רבים הם אי אפשר לי מסבת כהות עיני לכתוב לכל אחד ואחד ויהי רצון לפניהם דברי המעטים האלה היוצאים ממקור לבי. יברכם ה׳ בכל טוב ובאורך ימים ושנים וישלם להם משכרתם שלמה!

פה מקום אתי להודיע לקוראי „הבקר אור" אשר לא נעלם מהם, כי ריב היה ביני ובין הרב החכם השלם הנכבד הר״ר אליעזר שולמאן מקיוב, אשר עמד לימין אוהבו המנוח החכם סמאלענסקין בדבר הריב אשר היה בימיו על אודות הרמבמ״ן ז״ל ובדרך אגב היתה מריבה ביני ובין החכם שולמאן נ״י, ידעו נא אוהבי ומכבדי שמי כי שלום אמת ויציב נעשה ביני ובין החכם הנ״ל וכל הנעשה לפנים לא יזכר ולא יפקד ולא יעלה על לב שנינו כי אוהבים אנחנו איש את רעהו באמת ובתמים ויהי כבודו לעולם ושמו מבורך מאתי אוהבו ומכבדו לנצח.

המו״ל אברהם בער בן-חיים הכהן גאטטלאבער.

# אדרת אליהו

(סוף מחוברת ב')

(א) ובתרגום ירושלמי דמגלת אסתר בפסוק בחדש הראשון היא חדש ניסן (ג׳, ג׳) נכתבו כלם על הסדר.

אַבֶּן. נהגו קצת חכמי ספרד ליחס עצמם בלשון "אַבֶּן", כגון: רבי אברהם אַבֶּן עזרא, רבי שמואל אַבֶּן תבון, רבי שלמה אַבֶּן

## הערות ותקונים

מימים ימימה הלכו הנשים לתנות ולבכות עליו, והעת הזאת היתה בחדש תמוז (הר"ש רעטמאלד, בבאורו שם). ואמר הר"א בענעש (בבאורו, שם): הנכון כדעת חכמי העמים האומרים כי תמוז הוא „אדנים" אצל היונים; כי. א) דומים הם במבטא, וידוע כי שמות העצם הפרטי בהעתקתם מלשון אל לשון, אף כי לא ישתנו, מ"מ יתחלפו מפני סבות שונות אשר אין כאן המקום להגידם, ובפרט בפי היונים אשר המירו אות באות אם לאזנם או לפיהם היתה שפת עלגים (ומהמשלים הרבים אשר אוכל להביא אציג רק שנים, והם: פּ א ז א תחת פ ר ע ה ו א נ ג א ל א ן ת׳ א ב ש ל ו ם), ועל אשר כבדה עליהם לבטא ת׳ מ׳ המירו אותן ב ד׳ נ׳ י׳; ב) היתה העבודה הזאת בראשונה ב פ ה א נ י ק א, והארץ הזאת ושפת יושביה קרובות מאד לארץ ישראל, וידוע כי גם הבעל היה אלהי פ ה א נ י ק א; ג) אמר: ה נ ש י ם מ ב כ ו ת א ת-ה ת מ ו ז, וידוע כי מימים ימימה ה נ ש י ם ס פ ד ו ע ל-מ ו ת א ד נ י ס (ו׳).— ואם החג הזה היה בחדש ת מ ו ז [ר"ל בחדש הרביעי], נוכל לאמר כי על המקרה הזה קראו החדש אשר בו קרה: „ת מ ו ז", כמו שקראו את הנחש אשר בו רהצו ביום חגו את פסלו על שמו, עכ"ל.

(א) ת ר ג ו ם י ר ו ש ל מ י, ה ו א ת ר ג ו ם ש נ י. גם רש"י ז"ל להחכם מוהריט"ל צונש, בעברית מאת הר"ר שמעון בלאך הלוי (סי׳ כ"ג ממספר הספרים שהיו לרש"י ז"ל), וכן עי׳ בבית יהודה לריב"ל פרק קי"ח בהערה השלישית.

---

(ו׳) לפני הפירושים, ר"ל לדעת הרמב"ם ולדעת האומרים שהוא אדונים (תורב ועכו"ם) קשה, שאין בם פרטי מקבל ה׳ הידיעה (רשד"ל, בפי׳ לס׳ יחזקאל שם).

גבירול וכן ר. אותם שהיו בקיאים בלשון ערבי. (12) ואבן היא בלשון ערבי כמו „בן" בעברי, אבל אינו כמו בן המצטרף לאב כי אם למשפחה, כי אביו של רבי אברהם „מאיר" שמו „ועזרא" שם היחס, וכן „תבון" „וגבירול" הם שם (שמות) יחס (המשפחה) (המשפחות) כי (אביהם) (אבותיהם) של שניהם נקראים „יהודה". וכן נהגו הבני האמות הערבים, כמו אבן סני הרופא, כי שם אביו „עלי". וכן

## הערות ותקונים

12 ואבן הוא בלשון ערבי כמו בן בעברי. אבל מדברי ריב"ל (בת"ב שער ג' הערה א' לפרק ל"ח) כי באמת יש לכל שם פרטי פתרון וכונה, והאמת שהיהודים שדברו תמיד בלשון האומה המושלת עליהם נהגו לקרוא גם את בניהם בשמות הלועזיים כשמות העם אשר גרו ביניהם, ד"מ בהיותם ת"י היונים בבית שני מציין כמה שמות היהודים כשמות היונים... ורוב שמות האמוראים שמות ארמיים המה... כי בבבל היו ושם נולדו, או פרסיים... וכן סעדיה, טיבון, שמות ערביים המה, כי גרו ת"י הערביים, וכן הגרים מהיהודים בצרפת, אשכנז ואיטליא... ובפרט הכנויים והתוארים, כגון: אבן עזרא, אבן שועיב, אברבנאל, אלבו, כלם כנויי ערב וספרד ואיטליא המה ויש להם באור בלשונות האלה', נראה כי „אבן" מלה דבוקה היא לרוב שמות הכנויים הערביים, כמו שכתב בהדיא הר"ר דוד סלוצקי בשם גיסו הריד"ט (במאמרו „קרית ספר' בחלק רביעי מספרי „חכמת ישראל' שיצאו על-ידו, צד 10): 'והכוזרי שנה את שם עמפידוקלים לעבנדקלים לקרבו אל לשון הערבי לפי מבטאם, כמו שקראו להיפוקרט אבוקרט, כי המלות אבו, אבן, נמצאות לרוב בראשי שמות הערביים' (עי"ש), כמו: ר' יונה מרינוס, המכונה בפי הערביאים בשם אבולואליד מעריואן אבן-גאנח (ז) תולדות ח"י להרק"ש, ח"ר צד 23), ר' שלמה בן ר' יהודה

(ז') ונמצאהו גם בשם ר' יונה „בן גאנאח" (שם צד 57) וגם ר' שלמה „בן גבירול" (שם צד 59), וכמו כן לפעמים הראב"ע פעם נמצאהו בשם ר' אברהם „אבן עזרא" (שם צד 189) ובאותו הצד וכן בצד 191 בשם ר' אברהם „בן עזרא", ועוד ועוד שם ובספרים הרבה כנויי החכמים האלה בזכרתי ודומיהם פעם עם „אבן" ופעם עם „בן".

ואין כל מקום כספק אצלי, כי מאהבת הקצור נהגין לפעמים הסופרים לכתוב „בן"

אבן רש"ד. (13) ויש שקורין המלה „אבן" הבי"ת רפויה, ואינו כן בלשון ערבי רק דגושה. ונוהגין הסופרים לכתוב במקום אבן, נו"ן פשוטה לבד בנקודה אחת עליה, כזה ן', כגון רבי יהודה ן' שלמה ן' יחייא, (דון) יצחק בן יהודה ן' אברבנאל ודומיהם.

## הערות ותקונים

אבן גבירול המכונה בשם אבו-איוב סולימאן אבן-יאחיא (שב צד 27). (13) ויש שקורין המלה אבן. וראיתי להחכם רק"ש שכתב (בריש ספר תולדות ח"י) „אבן גבירול' ובמקום אחר שם (ח"ר צד 33): „אבדאללא אבן-האקאם דוד המלך יאחיא אבן-מאנדהיר'.

---

תחת „אבן", כמו שנוהגין לקצר יותר ולכתוב במקום „אבן" נו"ן פשוטה לבד (כמו שזכר המחבר), ולפעמים לקצר עוד יותר ולכתוב בלי זכר ממלת „אבן" כל עיקר, כמו: ר' שלמה גבירול (פה צד 55), ר' יצחק אלבאליא (פה צד 67) ור' יצחק גיאת (פה צד 236), אשר באמת נקראים: „אבן גבירול (כנזכר), אבן אלבאליא (פה צד 65), אבן גיאת (פה)".

# ברכת אוהב

לכבוד ידי"נ הרב החכם הגדול המשורר הנשגב וכו' הר"ר אב"ג הי"ו.

ליום הולדתך אברכך אישי הגדול בברכה היוצאת מקרב לבבי; ואתפלל לה' שיוסיף לך ימים על ימיך ותנוב בשיבה טובה, דעתך תהיה מיושבת כיאות לת"ח כמוך. ועיניך תראינה בשוב ה' את שיבת ציון וירושלים, ובימינו תושע יהודא וישראל ישכון לבטח, כחפצך ובחפץ ידידך בלב תמים כל הימים.

יהושע הלוי מזח

### הערה

למרות בקשות רבים מחכמי וסופרי הזמן אשר התפללו והרבו תחנה לבלי הסתפק בברכות וטעלעגראמים לבד להרב החכם זקן בית כפרתנו ליום מלאת לו שבעים וחמש שנה (בן יאריך ימים בטובה), הראו אחינו לדעת כי מעם קשי ערף הוא, ויריצו את ברכותיהם וטעלעגראפייהם כמו באלה יושע החוגג את חג יובלו. לא אכחד מהקורא ואתודה על חטאתי כי אני לא ברכתי את ידידי הרב החכם הזה בדעתי היטב כי לא על ברכות לבד יחיה האד"ם, ולהביא מנחה אל הכהן דל אוצרי, וע"כ בחרתי להיות שב ואל תעשה, וכאשר ינוח לי מעט מעצבי ורגזי אקדיש מאמר מיוחד על אדות הענין הזה בהבקר אור בחוברת הבאה.

אברהם צוקקערמאנן

# תבנית שיר היחוד

**1)** בכל הסדורים ובכל המחזורים כראשונים כאחרונים אין גם אחד אשר כתוב בו: שירי היחוד בלשון רבים אך בכלם כתוב: שיר היחוד בלשון יחידי, וזה מורה למדי אשר מאז מעולם נחשב כלו לשיר אחד ולמפעל משורר אחד. ולא כן אנכי עמדי, כי בבינתי הדלה יגעתי ומצאתי היותו קובץ שירים משירים שונים ומעוררים שונים. ראשונה ראה לבי, כי המתיחד בסדורים ובמחזורים ליום הרביעי שונה מכל המתיחדים בהם להימים האחרים באשר אך הוא לבדו ע"ס א"ב הנהו. ואף הוא שונה מכל המאמרים הערוכים ע"ס א"ב גם מאלה אשר בספרי קדשנו גם מאלה אשר בכפרים המאוחרים להם הרבה. כי אין בו מדה אחת וקצב אחד לכל אותיות א"ב. הן האל"ף נכפלה בו תשע פעמים. והבי"ת והדל"ת והה"א והוא"ו והזי"ן והחי"ת שתי פעמים. והגימ"ל והצד"י ארבע פעמים. והטי"ת לא נכפלה כלל. והיו"ד והסמ"ך והעי"ן והפ"א והק"ף שלש פעמים. והכ"ף י"ח פעמים. והלמ"ד והשי"ן והתי"ו שש פעמים, והמ"ם עשר פעמים. והנו"ן שבע פעמים. והרי"ש חמש פעמים. ומלבד כפל האותיות יש בו גם כפל ענינים כאשר עיניך תחזינה בו. וזה מורה על איש לא סדרים במפעליו ולא מדה במדברותיו. והראיה הזאת אלפתני לחשוב את המתיחד ליום הרביעי לשיר בודד ולילד משורר מיוחד. אחרי זה ראה לבי והתבונן, כי המתיחדים ליום השלישי וליום החמישי שונים מכל האחרים בסגנון לשונם ובהשתמשם במלות זרות וקשות ומתראות כמבטאי עמקי שפה וכבדי לשון. ואלה הן: ערער ועראי וגודש בהוראת תאר (אקצודענץ), עמוס מכל עמוס וטפל והבר וממסך בהוראת הצטרפות. ממש ועקר ונצב בהוראת עצם (סובסטאנץ). און בהוראת מין. ולא נודע מאין תבא ההוראה הזאת. נדות בהוראת תנועות (בע-וועגונגען) וגם במליצות בלתי נאותות לפאר ולרומם בהן את השי"ת. כמו: זרם מים לא ישטפך כל טנופת לא יטנפך. אש לא תשרפך. ועוד כאלה, ומזה שפוט שפטתי כי המתיחדים ליום השלישי וליום החמישי הם שירים מיוחדים ואינם אחי המתיחדים להימים האחרים ולא אב אחד הולידם. ובי התבוננתי על יתר השירים נגלה לי, כי המתיחדים ליום הראשון שונה מכל הבאים אחריו בצחות לשונו ובנופת מליצותיו והגיוניו ובאשר אין בו כל מאומה מלשונות רז"ל ומרעיוני אגדותיהם, ותחת: קרוצים אשר חשבו הגאון יעב"ץ בפירושו ללקוח מלשון רז"ל צ"ל: קבוצים. כאשר בררתי בספרי תפלה ורנה. והנה אפוא גם הוא שיר בודד הנהו ממשורר מיוחד, וקרוב מאד היותו ספרדי, והמתיחדים ליום השני וליום הששי וליום השבת אחים המה בני אב אחד. כי הם שוים בלשונם ובהשתמשם בנאומי רז"ל וברעיוני

אגד . . . כאשר הראיתי בספרי הנ"ל. ולפי הדברים והאמת האלה יש
בקובץ הזה מעשי ידי ארבעה חרשים: לראשון חרש לבד ולשני ולששי
ולשביעי חרש לבד ולשלישי ולחמישי חרש לבד, ולרביעי חרש לבד.
ולכל חרש דרך מיוחד ולשון מיוחדת. והנה בציון (תר"א סוף חדש שבט)
כתוב: תחת יד חברת אנשים בקהלתנו מאוהבי המנוח ר' וואלף היידענהיים
ז"ל וכו נמצאים איזה ספרים יקרים נעזבונו וכו' ובתוכם בכ"י העתקת
ס' אמונות ודעות לרס"ג מלשון ערב ללשון הקדש מחכם אחד לא נודע שמו.
וכן הרווה ז"ל בגליון: אמר וו"ה כאשר התבוננתי בספר האמונות הזה
מצאתי שהוא ס' האמונות והדעות לרס"ג ז"ל והוא מסכים בכל דבריו עם ס'
האמונות מהעתקת אבן תבון הנמצאה בידינו אלא שהוא נבדל ממנו
במליצותיו ובמלותיו להיותו מהעתקת חכם אחר לא ידענו שמו. ונתברר לי,
כי ההעתקה הזאת היא אשר נזדמנה להחכם בעל שיר היחוד ועליה יסד
שירותיו. לכן תמצא ברוב שירותיו שתפס בלשון ההעתקה הזאת בלי שום
שנוי כלל. כגון: מקרה וערער ושנוי וטפל וחבר ומסמך אור וגם אופל.
ועוד. אף כל טניפת לא יטנפך וכו' ואחרים כאלה הלשונות נמצאים
במאמר השני בהעתקה הזאת עכ"ל. ובמאמר המחכם: „דיע צווייטע
איבערזעטצונג דעס סאאדיאנישען בוצעס „אמונות ודעות" אשר להחכם פ'
בלאך והוא במכתב החדשי, של הרב החכם ר"ז פראנקעל ז"ל (שנת י"ט
חוברת יו"ד) הובא מהעתקה הזאת מאמר שלם הכתוב גם בשיר המיוחד
ליום החמישי בצלמו כדמותו והוא: נכתר מכל נסתר ועמום מכל עמום
ועמוק מכל עמוק ונעלם מכל נעלם ונשגב מכל נשגב וחבוי מכל חביון שאין
השכל יכול להשוותו וכו' מפני שאין המדע משיג לו איך ובמה וגם לא מוצא
לו לא מקרה ולא ערער ולא טיפל ולא חיבר ולא מסמך. ולכן כל העשתונות
נבוכות, וכל המחשבות (כצ"ל בשיר היחוד תהת. ההשבונית) נבהלות,
וכל השרעפות נלאות מלשערהו ומלהגבילהו בגבול ומלתארהו
בתואר ומלפרסמהו וכו' שאי אפשר להרהר אחר יוצרנו וכו' ולא בשכלנו
ולא בספורנו לא לממש, ולא לגודש, ולא לעיקר, ולא לניצב, ולא לטפל,
ולא לתואר, ולא למין, ולא לכל און וכו' ולא נחשבהו בקצבונם עכ"ל. וכל
אלה מגדילים עוד יותר את השיר השלישי וביחוד את השיר החמישי מכל
השירים האחרים בהיות יסוד שני אלה בהעתקת ספר האמונות והדעות
לרס"ג הנ"ל ורבי לשונותיהם ורעיוניהם ממנה לקחו. לא כן כל השירים
האחרים. והחכם בלאך הנ"ל הוסיף שם עוד לגזור אומר, כי בעל ההעתקה
הזאת חבר את השיר היחוד. ולפי דברי הברורים הנ"ל לא יתכן זה רק על
השיר השלישי ולא על כל הקובץ. וגם בלעדי, כל אשר עינים לו רואה אשר
אך בשני השירים האלה יש מלות ומאמרים מהעתקה הזאת ולא בכל אשר
זולתם. אך החכם בלאך חשב כאשר נחשב מאז מעולם את כל הקובץ לשיר
אחד ולמפעל משורר אחד כנ"ל ולכן יחש כלו לבעל ההעתקה הזאת. ואני

כבר הוכחתי למעלה אשר הוא קובץ שירים משירים שונים וממשוררים שונים. על כן רק השיר ליום השלישי והשיר החמישי לבדם נוכל ליחס לבעל ההעתקה הזאת.

2) שם: שיר (או שירי) היחוד לא נאוה כי אם לקצת השיר אשר התיחד ליום השני. והוא: מן אלהים אתה על יחודך עדים אנחנו ועבדיך עד הסוף ולשירים אשר התיחדו ליום השלישי וליום החמישי, כי אך בהם לבדם באו ענינים שידבר עליהם במאמר האחדות אשר בספר האמונות והדעות לרס"ג ובשער היחוד אשר בספר תורת חובות הלבבות. ויתר השירים הם אך שירי תהלה אשר בספר תהלים. ואדמה, כי כל המטיבים לראות יענו אחרי אמן. ולכן אין נפשי להצדיק משפטי זה בכביר אמרים.

3) שני השירים האחרונים אשר אחד התיחד ליום הששי ואחד ליום השבת הם לדעתי אך שיר אחד ליום השבת, כי השיר שהתיחד ליום הששי מדבר בספור כל הנעשה בששת ימי בראשית והדבור ההוא נאוה אך ליום השבת. ככתוב במזמור שיר ליום השבת. כי שמחתני בפעליך במעשה ידיך ארנן (תהלים צ"ב ה'). ויעוין ע'ז פי' הראב"ע והרד"ק. ובפי' הראב"ע על התורה (שמות כ' ח') כתוב: והנה שבת נתנה להבין מעשה השם וכו' וככה הכתוב כי שמחתני ד' בפעליך. כל ימי השבוע, אדם מתעסק בצרכיו והנה זה היום ראוי להתבודד וכו' עכ"ל. ואך אחרי ספור כל מעשה ששת ימי בראשית תתכן היטב לשון, או ביום השביעי נתת וכו' אשר בראש השיר שהתיחד ליום השבת. בינה-היטב בזה.

4) חלוקת יתר השירים לימי השבוע איננה בסבת יחוש כל שיר אל היום אשר חלק לו כי אם בסבת כובד משא אמירת כלם ביום אחד. הן אין יחש כל מאומה בשירים אל הימים אשר התיחדו למו. וכל שיר ושיר מלבד ב' השירים האחרונים ראוי לאמרו בכל יום. ואין אפוא החלוקה הזאת מעשה ידי המחברים כי אם מעשה ידי הקהלות אשר נהגו לאמרו בכל יום והיה קשה עליהם לאמר כלו ביום אחד. אך בליל יום הכפורים המנהג לאמר כלו בפעם אחת בעבור שהיום ההוא נקדש כלו לתפלה ולרנה.

יעקב רייפמאנן

---

# ציון לנפש זכה

ביום א׳ טבת הלך למנוחות, החכם היקר והמדקדק הנודע בשערי המגיד במאמריו העקבענעזים הר׳ ישבר משה בן זכריה הכהן המכונה בערנהארד ציממערמאנן.

המנוח הנכבד הזה נולד בשנת 1813 וגוע בשנת 1885 לשבעים ושתים לימי חייו. אם נתבונן לימים מקדם, נראה בהמנוח הזה כח רוחני במדע והשכל באופן מאד נעלה, הן בעיר קטנה צענסטעהאוו אשר בפולין נולד זה האיש, אשר גם עתה עוד לא הקיצו יושביה משנת הבערות, ומה גם לפני ששים שנה אשר אז שכבו בחיק האולת רעים ותשע ממאה מבני אחינו, ובעת ההיא פעם רוח דעת את המנוח הזה לשקד על דלתי התושיה והמדע ויעזב את עיר מולדתו עודני עלם צעיר וילמד דעת בקעמפען בארין אשכנז ושמה התודע גם אל הדר׳ האלדהיים ויקשב ממנו בלמודים טרם לוקח למטיף בעיר בערלין, ובשוב המנוח לארץ מולדתו גמר את חוק למודיו בבית ספר הרבנים אשר בווארשא, והתלמיד הזה נהפך למורה, ויכהן פאר במשמרת מורה בבית ספר הרבנים ההוא, ואחרי כן הורם למשמרת מבקר ספרים (צענזאר) בווארשא ויעבד עבודתו זאת באמונה עד יומו האחרון.

הממשלה הכירתהו לטובה ותפקידהו באותות כבוד ויהי נכבד בעיני כל יודעיו ומכיריו ורצוי לכל אחיו כי גאה וגאון שנאה נפשו תכלית שנאה, ואת כל איש התהלך כאח ורע ולא השיב ריקם את פני מבקשי טובה ממנו, עשר וכבוד היו מנת חלקו במספר ימי חייו ובכל זאת מאס תענוגי התבל, וכל מבחרי שעשעיו היה אך להגות בספרים או לכתב מערכי לבבו בחקרי שפתנו. לפי דעתי חוב קדוש על בנו יחידו הדר׳ ל. ציממערמאנן להוציא את כתבי יד אביו המנוח לאור למען עשות לו שם עולם בספרתנו. ואל חנון ישלם נחומים לאבליו המתאבלים עליו, ובתוכם גם אוהבו המוקירו בחייו ומכבדו במותו. א. צ. מ.

אבי עלה השמים? שאלה מלכה בתמהון
„כן בתי" ענה רבי עובדיה.
בסערה? כאליהו הנביא? כאליהו הנביא? שאלה מלכה בתומת נפשה.
בקודש! כאחר מצבא המרום במרום" ענה ר' עובדיה, ודמעתו על לחיו.
בקודש! במרום! - אמרה מלכה - אל מקום משכן אמי בת שבע פנה הלך דוד אבי, לרעות בגן עדן, ללקוט שושנים בכרם עין גדי, ומדוע לא לקחני גם אותי לשכון בקודש? לקדם פני אמי ולהדות בשמחה פני הורתי ולטייל עמה בגן עדן (דברה מלכה אל לבה) מי לי פה ומה לי פה! כי אשאר פה יתומה עזובה וגלמודה כשה פזורה? מי יתן לי אבר כיונה אעופה ואשכנה שמים אף אני!
הדברים האלה ירדו חדרי בטן הזקן רבינו עובדיה, ובקול ענות חלושה ענה ואמר:
בתי! רכה בשנים הנך עוד, ועוד לא מלאו ימיך ולא הגיעו לשנות אבותיך חיי בטוב ונעימים לאורך ימים, עשי הטוב והישר בעיני אלהים ואדם, והיית עטרת תפארת לבית דוד אביך ולכל בית ישראל, ובמעשיך הטובים תתן שם ושארית לאבותיך הקדושים והטהורים, אחר תבואי אל אבותיך בשלום, ותגיעי לקץ הימין...
זרם דמעות כנחל איתן פרץ מעיני הזקן ולא יכול דבר עוד דבר...
מלכה נדהמה, ותדום רגעים אחדים, ואחר כן שאלה את ר' עובדיה ותאמר:
רבי! מי שלחך אלי?
„אביך" ענה רבי עובדיה.
„אבי"? - שאלה מלכה - הגם אתה רבי עלית שמים ותרד? כמלאכי האלהים העולים ויורדים בסולם המצב ארצה וראשו מגיע השמימה, שראה יעקב אבינו בחלומו? הראית את אמי שם בשמים? הזכור תזכרני עוד? כאשר יהמו מעי לה תמיד?
החריף רבינו עובדיה המשיב כהלכה לכל שואל כענין, לא ידע הפעם מה להשיב להילדה התמה הזאת, ובכבדות ענה ואמר:
לא עליתי שמים, כי עוד לא זכותי בעיני ד' לעלות השמים במעלות קדושים וטהורים כאביך הקדוש והטהור.
אם כן, איפוא ראית את אבי? שאלה מלכה.
בבית המדרש, ענה ר' עובדיה.
וכי לא עלה עוד אבי השמימה? והנהו עדיין בבית המדרש? פליאה דעת ממני - אמרה מלכה -
כן בתי — ענה רבינו עובדיה — אביך עדיין בבית המדרש, ובמצות אביך הריני רוצה למשכך אחרי לבית המדרש. לקבל פני אביך המאירים כפני מלאך אלהים, שם בשבעי בהקיץ תמונתו בפעם האחרונה, בטרם ילך ואיננו.
משכני אחריך רבי - אמרה מלכה בגילה ורעדה - משכני רבי! משכני אחריך ונרוצה, נלכה ונראה, ואהזה פניו המאירים, נלכה!

„נלכה בתי נלכה — אמר רבי עובדיה במתון — אבל בתי! בטרם אלך, אחלה פניך, אם תראה את אביך לוקח, אל נא תשתוחחי ואל נא תהמי, כי כן צוה אלהיך".

„לא! לא! רבי ומורי! לא אילל! לא אקונן! ולא אריד בשיחי! כי כן צוה לי גם דוד אבי אתמול בברכו אותי בין הערביים" אמרה מלכה.

רבי עובדיה נבהל לקול הדברים האלה. „כן צוה לך גם אביך? — אמר רבי עובדיה בלחש, שמע מינה דוד בא בסוד שדי וידע דעת עליון" „נלכה בתי" — הוסיף רבינו עובדיה לומר בקול רם — נלכה!

ויפנו, וילכו.

* *

*

## ט.

## עשיר ורש נפגשו.

רחוב בית המדרש הגדול היה מלא מפה אל פה אנשים ונשים וטף, אשר כולם נקבצו ובאו יחד סמוך לפתח ביהמ"ד, וכל אחד מהמתפללים בכל בתי המדרשים והקלויזין והמנינים (כי הבית הכנסת הגדול, כבר נשרף רחמנא ליצלן זה כעשר שנים ולא נבנה עדיין) רצה לראות בעיניו ממש את הטהרה הנפלאה של רבינו דוד הסידא, שהיתה בפרוזדור בית המדרש הגדול (מקרה טהור שלא היה כמוהו משנים קדמוניות כעדות זקני העדה) ומכיון שהמקום היה צר מהכיל את כל רבבות אלפי ישראל שבעירנו (כן יפרוצו וכן ירבו וכן ידגו לרוב בלא עין הרע) הוכרח ר' זנבל המשגיח והרואה השבון, לסגור דלתות בית המדרש מבחוץ על מסגר בכדי שלא לבלבל, את המתעסקים בטהרה, ואת המתפללים והעוסקים בתורה בשעת מעשה. ולכן זכו לכנום לפני ולפנים רק יחידי סגולה. וכל העם שמעו את הקולות וינועו ויעמדו מרחוק.

לא הרחק מביהמ"ד הגדול כמטחוי קשת, נראו לאור הלבנה כבאספקלריא המאירה, שתי תמונות לבנות כשלג משולבות אשה אל אחותה, האחת גדולה ואחת קטנה, המשוטטות (לא משוטטות אלא נראית כמשוטטות) ומתקרבות לבית המדרש הגדול.

התמונה הגדולה, היא תבנית רבינו עובדיה הכהן, הגדול מאחיו במראה ובמקומה ובמדות (כי רבינו עובדיה היה באמת איש מדות ברוחניות ובגשמיות, — ברוחניות היה בעל מדות טובות, ובגשמיות היה משכמו

ומעלה גבוה מכל העם) לבוש הבדים בקיטילו ובמצנפתו הלבנים, שלא הספיק לפושטם עוד משום טרדת מצוה „ניחום אבלים".

והתמונה הקטנה היא הבת ציון מלכה היתומה בת דוד המת, שמתעסקים עכשיו בטהרתו בביהמ"ד הגדול. גם הבת ירושלים מלכה היתה לבושה כולה לבנים (שלה? או שאולין? איני יודע, לא שאלתי את פיה בכדי שלא לביישה) לכבוד היום הקדוש, זכר למקדש, כמשפט הבנות בירושלים בזמן שביהמ"ק היה קיים, ככתוב במשנה האחרונה במסכת תענית.

שתי התמונות הקדושות האל „זקנה ונוער" התאחדו כאחת ותהיינה לאחת, כפרי עץ הדר וכפת תמרים בידי רבינו עובדיה בשעת הברכה, כי בשמאלו אחז רבינו עובדיה ימין פרי צדיק, וימינו חבקה בחסד ורחמים, כאב את בתו, שלא תפול ולא תמעדנה רגליה, כי כשל כחה מן התענית ומרוב צער ויגון ואנחה.

מה נהדרה היתה התמונה הזאת! הצדיק רבינו עובדיה — בלבושיו הלבנים לאור הלבנה — כתמר יפרח כארז בלבנון ישגא אשר בבית ד' שתולים ופרי צדיקנו, מלכה העדינה הזכה והברה, הצחורה והמצוחצחה ביד זקן אהרן זה, דמתה לפרי קודש הלולים, ראשית פרי אדמתנו הקדושה, אשר בטנא יובאו אל המקום אשר ד' אלהינו שוכן, ואשר יניפנו הכהן בחצרות בית ד', ויניחנו לפני המזבח, בבית בחירתנו הגדול והקדוש.

צר לי כי אינני צייר, כבצלאל בן אורי בן חור למטה יהודה, וקצרה ידי לתאר בשרד ובמחוגה את התמונה הזאת.

בצדק אמר אחד מהנאספים, אשר בראותו המחזה הזה, נחה עליו רוח השירה הקדושה ואמר:

„מי זאת עולה מן המדבר כתמרות עשן מקטרת מור ולבונה מכל אבקת רוכל. נופת תטפנה שפתותיה, וריח שלמותיה כריח לבנון"

רבינו עובדיה ומלכה נגשו, ויהיו רק צעדים אחדים מהמעגלה הגדולה שסמוך לפתח ביהמ"ד הגדול.

קול העם נשמע. „פנו מקום לרבינו מורנו, פנו מקום לזרע קודש".

נפתלי החרש ברזל, בעל האגרוף החזק אחרי אכלו כמאכל בן דרוסאי, וישתו שיעור כוס של הבדלה, וכוס של ברכה בברכת המזון (ששכח לברך) וארבעה וחמשה כוסות (גדולים ככוס של אליהו) בנתיים, דפק בכח גדול בדלת בית המדרש, וקרא בקול אדיר וחזק. — בניגון נעילה „זנבל! זנבל! פתח לנו שער בעת נעילת שער".

עדר ד' צאן קדשים, ראו מוריהם ורועיהם הנאמן, ויסבו לאחור. העדה נחלקה לשתי מחנות המחנה האחת מעבר מזה, והמחנה השניה מעבר מזה, ולא קרבה זו אל זו, וישימו רוח בין עדר לעדר.

ים-האדם נבקע, כל הקהל נצב במו נד, אין קול ואין יוצאת, אין פרץ ואין צוחה, (כי אימתא דרבי עליהו).

רבי עובדיה ומלכה באו בתוך הקהל, ובני ישראל להם חומה מימינם ומשמאלם.

יקירי החברה קדישא טבולי משקה, ובחירי המתעסקים בטהרת המת מצוה טבולי ערב, היו טרודים בעסקי הטהרה, ולא שמו לבם לקול החרש (המבוסם) הדופק בחוקת יד.

בני העליה המעטים (באמת) אמרו בשעת הטהרה פסוקי שיר השירים אשר לשלמה בן דוד:

„ראשו כתם פז קוצותיו תלתלים שחורות כעורב עיניו כיונים על אפיקי מים רוחצות בחלב יושבות על מלאת, לחייו כערוגת הבושם מגדלות מרקחים, שפתותיו שושנים נוטפות מור עובר, ידיו גלילי זהב ממולאים בתרשיש, מעיו עשת שן מעולפת ספירים, שוקיו עמודי שש מיוסדים על אדני פז, מראהו כלבנון בחור כארזים חכו ממתקים וכלו מחמדים זה דודי וזה רעי בנות ירושלים" (ככתוב במעבר יבק).

בו באותו רגע נגשו רבינו עובדיה ומלכה, אל פתח הסמיך לפתח.

ורוח גבורה צלחה על נפתלי החרש, ויקרא בקול רעש גדול:

„זנבל המסגר! — אמר נפתלי, אני נפתלי החרש גוזר עליך בגזרת עירין, ומצוה עליך במפגיע, פתח שערי שמים, ויבא צדיקנו רבינו עובדיה ופרי צדיק שומר אמונים".

וינועו אמות הספים מקול הקורא, כי קול נפתלי, כקול החרש המנסר בארזים.

„מי זאת הנשקפה כמו שחר יפה כלבנה ברה כחמה איומה כנדגלות" — שאל ר' שניאור מרגליות — (ולמה נקרא שמו מרגליות? משום שמסחרו היה במרגליות ואבנים טובות, והיה בקי גדול בטיב משא ומתן ומבין גדול בסחורות טובות) ובדברו הושיט אצבעו אל מול פני מלכה.

„הלא זו היא היתומה בת הנפטר — ענה רבי שבח המוזג והממזג — אשר ברצותו הגג וברצותו ממגג *), שמה „מלכה' ובשמה כן היא על אמונתי.

אראה בנחמה! כי סחורה טובה אוחז בידו הקדושה, רבינו הקדוש — ענה ר' שניאור מרגליות מרגניתא טבא דלית בה טימא.

„טוב סחרה מכל סחורה" ענה המוזג....

---

*) אמר המחבר: שמא אין אתה יודע פירוש המלים האלה; אל נא תשית עלי חטאת, כי כמוך כמוני לא זכיתי לדעת פירושם, ואין אני יודע, מפני מה המה ענין לתפלת „כל נדרי" בליל הקדוש של יום הכפור. ובספרי „אגדה אהה" דברתי בארכה בזה, יעוי"ש.

נפתלי החרש, שלח ידו החזקה אל החור, ואצבעותיו עברו על כפות המנעול.

והמתעסקים?

המתעסקים היו טרודים בהלבשת המת בתכריכיו.

„צאינה וראינה בנות ציון במלך שלמה — אמרו החרדים העומדים סביבו בפנים הבית. — בעטרה שעטרה לו אמו ביום התונתו וביום שמחת לבו. הנה מטתו שלשלמה ששים גבורים סביב לה מגברי ישראל, כלם אחוזי חרב מלמדי מלחמה איש חרבו על ירכו מפחד בלילות, אפריון עשה לו המלך שלמה מעצי הלבנון, עמודיו עשה כסף רפידתו זהב מרכבו ארגמן, תוכו רצוף אהבה מבנות ירושלים".

הולם-פעם, הלם הפעם נפתלי החרש, בכח גדול „אין עונשין אלא מזהירין" — קרא נפתלי בקול גדול — זנבל! פתח, ותן כבוד לרבינו רבי עובדיה, ואם גם הפעם הזאת תאטם כפתן חרש אזניך הארוכות כאזני אתונו של בלעם הרשע, אראך לעיני כל ישראל ידי החזקה הידועה לך מכבר. אקצץ דלתות ההיכל, ארוצץ קדקדך, אפוצץ עצמותיך גם יחד, ארמסך באפי ואשמידך מתחת שמי ד'. שמע זנבל המסגר! כי פי נפתלי החרש דבר, ודבריו לא ישובו ריקם, כידוע לך"

צלצול המפתחות שביד ר' זנבל, נשמע מפנים הבית, הדלת סבה על צירה.

לעיני הרואים נראתה כרגע גוית רבינו דוד, הטהורה כעצם השמים לטהר, העטופה בתכריכיו הלבנים כלבנת הספיר, וסביביו נהורא מאד. אור גדול מהנרות הרבים הדולקים סביב סביב לו, ככוכבי השמים אשר לא יספרו מרוב, המפיקים נוגה ואורה על כל סביביו.

רבינו עובדיה ומלכה, נכנסו בשלום אל הקודש.

ר' זנבל סגר כרגע הדלתות בחפזון גדול על מסגר, כי אמר: „ירא אנכי פן יפרוץ העם ויבאו לראות כבלע את הקודש" דברי ר' זנבל.

ואחרים אומרים: לא כי! אלא פחד פחד ר' זנבל המסגר מחמת נפתלי החרש כי ידע זנבל כי בנפשו הוא, משום מעשה שהיה, ורבי זנבלנו הרואה חשבונותיו, ידע היטב החשבון, כי משנכנס יין בגרונו של הבשר ודם דמתקריא „נפתלי החרש" אפו עז ועברתו קשתה. ומאן דאלים גבר.

בין כך ובין כך, בואו ונחזיק טובה לנפתלי הרשנו, ששמש תלמיד חכם אמתי כרבינו עובדיה בשעת הכניסה, וכונתו היתה לשם שמים, כי החרש הזה קיים בנפשו: „יהי מורא רבך כמורא שמים" „וטובה עבירה לשמה ממצוה שלא לשמה" ודו"ק.

* *

*

דבי עובדיה הכהן, נכנס לאוהל מועד שמת אדם בתוכו *).

* *

*

בפיק ברכים נגשה מלכה אל משכב אביה דוד המת. ותחרד ותלפת ותתעלף, ולא נותרה בה כמעט כל נשמה, ותאלם.

דומיה קדושה שררה בכל הבית, רק אור הנרות הדולקים מראשותיו של דוד המת, נעו ונדו לאטי, ושלהבתן עלתה שפי למעלה.

ויחל רבינו עובדיה את פני אלהיו ויאמר: „אנא אל נא רפא נא לה! עשה למען אבותיה הקדושים והטהורים! עשה למען תינקת של בית רבי שלא חטאה!"

אכן שמע אלהים אל עבדו רבינו עובדיה, הקשיב ולא בזה את תפלתו;

וישא רבינו עובדיה את עיניו, וירא, והנה שתי רוחות השמים עפות טסות בבהירות גדולה משמים ארצה, ונגה להן סביב כעין החשמל, ופניהן וכנפיהן פרודות מלמעלה, וביניהן רוח החיה כמראה אבן ספיר, ודמות אדם לו, ותבאן הרוחות ותעמודנה בין החיים ובין המת.

וימהר רבינו עובדיה ויתמודד על הנערה, וישם ידיו על ידיה ופיו על פיה ויגהר עליה ויחם בשרה.

שתי הרוחות — הנשמות הטהורות — של דוד ובת שבע — נפחו נשמת רוח החיים, באף בתם היהירה מלכה.

ותזורר מלכה ותפקח את עיניה, ותשב נפשה אל קרבה, ותחי.

ותשאנה הרוחות את כנפיהם, ותרומנה מן הארץ ותשובנה רצוא ושוב לשמים, פתח שער בית ד׳ — הקדמוני — מלמעלה, בדרך שבאו כן שבו, וקול כנפיהם כקול שדי, כקול מים רבים.

ואיש לא ראה ולא שמע ולא ידע אותן.

ורבינו עובדיה?

אף הוא לא חזא, אבל מזליה חזא אותן בחזון.

---

*) כאן הבן הכם, שואל: מה נשתנה? מה לכהן בבית הקברות? ויתרץ: אמת רבינו עובדיה כהן לאל עליון היה, ויחוסו עד אהרן הכהן שה״ה מזרעו, ככתוב בספר היחש שלו הכתוב על קלף צבי, וטמון בסתר אהלו.

אבל רבינו עובדיה דן דין מת מצוה זה לענין טומאה כדין, נשיא בעמו שמת, ככתוב בירושלמי ברכות, ובנזיר פרק כהן גדול, וז״ל: כד דמיך רבי יודן נשיאה אכריז רבי ינאי, „אין כהונה היום" ולכן חכם אמתי כרבינו דוד שמת, הכל חייבין בכבודו, טומאה נדחית ממנו (כאמור להלן פרק י״א) והשתא אתי הכל שפיר.

מלכתא ! מלכתא ! אמר רבינו עובדיה — בלשון חבה — למלכה, מלכתא ! וכי כך צוה לך אביך הקדוש אתמול בברכו אותך בפעם האחרונה ? מלכתא בתי ! תן כבוד לאביך הטהור, עשה ככל התורה אשר הורה אותך, וככל המצוה אשר צוך. הבליגי בתי על יגונך, כי חי עודנו אביך ומצטער בצערך (כי כך אמר רבי אבהו „כל מה שאומרים בפני המת יודע עד שנסתם הגולל, וכן כתוב בזוה"ק, צדיקייא אף על גב דאתפטרו בהאי עלמא לא אסתלקו כו').

הכהן סמך שתי ידיו על ראש בת דוד.

„כן דברת רבי ומורי — ענתה מלכה — נפוגותי ונדכתי עד מאד, לבי סחרחר, לכן עזבני כחי, אבל לא אוסיף לדאבה עוד את נפש אבי הקדוש והטהור הזה, ועתה הניחה לי רבי".

ותפן אל עבר אביה, פניה.

זיו קלסתר פניה המאירים כקלסתר פני אביה רבינו דוד, היה כמראה כוכב הנוגה בגבול מזרח (כי קרן אור פניה), חן שמים כדמות הקשת אשר בענן הוצק בשפתיה, ומתוך גרונה דברה השכינה, ותען מלכה ותאמר:

אבי! אבי ! רכב ישראל, אתה למדתני מנוער לברך את ה' בבוקר בבוקר, ולאמר בכל יום תמיד: אלהי נשמה שנתת בי טהורה היא, אתה בראתה אתה יצרתה אתה נפחתה בי ואתה משמרה בקרבי ואתה עתיד לטלה ממני ולהחזירה בי לעתיד לבא ה' נתן לך נשמה קדושה וטהורה בפקדון, והיום בא בעל הפקדון ולקח פקדונו. (מלמד שדוד אביה סיפר לה העובדא מדביתהי דר' מאיר) הוא נתן והוא לקח, מבורך יהיה שם רבון כל המעשים ואדון כל הנשמות.

„אשא לשמים ידי אבי מורי! כי כל זמן שהנשמה בקרבי אחזה בצדק פניך המאירים אבי יקירי ואשבעה בהקיץ תמונת אמי מורתי, פניכם ילכו אתי.. רוח אמי אשר עלי, ודבריך אבי אשר שמת בפי לא ימושו מפי מעתה ועד עולם, כן אזמרה שמכם לעד יום יום, זכור אזכרכם על יצועי, באשמרות אהגה בכם"

„לך לשלום אבי מורי! חדה בשמחה פני אמי בגן עדן העליון. חלו נא בעדי, בתכם היתומה העזובה, סוערה עניה, חלו נא בעדי פני דר עליון, שיחנני ויברכני ויאר פניו אלי כל ימי חיי. ומלאכיו הטובים יצוה עלי לשמרני משטן רע ומפגע רע על דרכי ד ר ך ה ח י י ם אשר אני הולכת גלמודה ויחידה, שלא ישלוט בי יצר הרע, וידבקני ביצר הטוב ובמעשים טובים ויתנני לחן ולחסד ולרחמים בעיניו ובעיני כל רואי, והייתי לכבוד ולהפארת לשמיכם הקדושים שלא תבושו בי בעלמא הדין ולא תכלמו בי בעלמא דאתא כשאבוא אליכם, לשכון בכבוד במחיצתכם בעולם האמת, והגומל חסדים טובים לעמו ישראל יגמלני חסדים טובים".

ותשא עיניה למרום ותאמר:
„לך ד׳ הוחלתי, אל תעזבני ד׳ אלהי אל תרחק ממני, חושה לעזרתי אדני תשועתי״.
ותפול מלכה על פני דוד אביה........ ותשק לו.
„חיים ושלום התאחדו״
„ארעא ורקיעא נשקי אהדדי״.

* *

*

כל הנאספים, ראו כן תמהו, שמעו והתפלאו, נבהלו, נחפזו, ורעדה אחזתם.
„פרי צדיק עץ חיים ולוקח נפשות חכם״. אמרו כלם פה אחד.
ורבינו עובדיה הצדיק ענה ואמר בחרדת קודש ובשפה ברורה:
„אשריך דוד, כארץ תוציא צמחה ובגנה תצמיח זרועיה, כן תלך יונקתך זאת, ותהי כזית הודה וריח לה כלבנון, נטעך נטעי נעמנים בכרם ד׳ צבאות, כי כרם ד׳ צבאות בית יהודה ואיש ישראל.
בתך זאת (הוסיף רבינו עובדיה לאמר, בשימו שתי ידיו על ראש מלכה) תהי לשם ולכבוד ולתפארת לך ולכל בית ישראל, כורד הנתון בתוך גנת חמד״.
„בתך זאת תהי כגן רוה וכמוצא מים אשר לא יכזבו מימיו. מעין גנים באר מים חיים ונוזלים מן לבנון׳.
בתך זאת תהי לאלפי רבבה, ושמה יהיה מלא הגוים, נפשך בטוב תלין וזרעך יירש ארץ.
בתך זאת תבנה ביתך בית דוד. ובנתה ממך חרבות עולם, מוסדי דור ודור תקומם, ותקים סוכתך סוכת דוד הנופלת.
„גוים וקהל גוים יצאו ממך. נרך דוד לא יכבה לעולם ועד, שמך ינון לדור דורים שנותיך לא יתמו, וזרעך לפניך יכון״.
„שוש תשיש בד׳ ובקדוש ישראל תתהלל, אור זרוע לצדיק ולישרי לב כמוך שמחה תחת כסיה שהשמחה במעוננו.״
„לך לשלום! כבוד ד׳ יאספך, תשכב בשלום, ותישן בשלום והיתה מנוחתך כבוד ושלום, עד יבא מנחם שר שלום, משמיע שלום ויברך את עמו ישראל בשלום, ואמרו אמן״.
כל הערה ענו קול אחד: „אמן כן יהי רצון״.
אף מלכה אמרה „אמן״ ותשמור הדברים בלבה. ותדור נדר בלבה לד׳ לקיים את הדברים האלה בזמנם, לא תפל דבר ארצה.

כטוהר הנתון בצניף טהור. עמד בקרן זוית הסמוך לפתח, עלם קטן. אחד מילדי העברים טוב ראי עם יפה עינים, לבוש שני עם עדנים, מחריש ומשתאה על כל המראה הגדול והקדוש הזה.

בן מי הוא העלם הזה, ומה שמו כי תקראהו?

הילד שעשועים הזה, הוא בן מבין נוצר תורה ותעודה!

„שמחה" בנו יחידו של אדירנו הזקן ונשוא פנים, רבי „מרדכי יפה".

„עשיר ורש נפגשו"

חלוני הרקיע נבקעו, והאהבה בת השמים שלהה כרגע מבינות לכרובים. קרני זיוה והדרה על מלכה, ומלאכי רחמים משכו עליה חוט של חן וחסד ורחמים.

היתומה העזובה והעניה, שבתה שבי ולקחה מתנות באדם. והוא: לבב שמחה השוע, באהבת „אחוה ושלום קדושה וטהורה" כשני הכרובים הסוככים בכנפיהם על הכפרת אשר על ארון הקודש, אשר בו לוחות העדות מבעד לפרכת המסך.

כרוב אחד מקצה מזה, וכרוב אחד מקצה מזה, ופניהם איש אל אחיו.

בקול דממה דקה אמר העלם התם והישר הזה: „מי יתנך אחות לי".

והעלמה? היא לא ידעה כל, היא לא ראתה את שמחה כל ימי חייה, כי שמחה מרומים ישכון בהיכל אביו אשר כבוד אומר כולו. ומלכה ביונה הומיה בחגוי הסלע בסתר המדרגה, בסכת דוד הנפלת, וגם היום לא ראתה מלכה את שמחה ולא ידעה את אשר לב שמחה הוגה לה, כי סביבה נשערה מאד, ראשה עליה ככרמל, לבה סחרחר, ובים נגרש.

* *

*

אחורי הבן יקיר זה, נצב נערו משרתו אדמוני ובריא אולם, שתי עיניו בעיני החיות הטורפות, אשר מראיהן כגחלי אש בערות כמראה הלפידים, הלוהטים בליל חושך וחלקלקות.

שתי עיניו האל שלחו כברק הציהן אל מול פני הצורה הטהורה של הבת יהודה מלכה בת הצדיק רבינו דוד חסידא.

גם מפי טמא זה, התמלט דבר בליעל:

„חתיכה הראויה להתכבד" אמר הנער השובב ההוא.

מי ומה הוא הבן סורר הזה? ברגעי קודש אלה, אין אני רוצה לטמא את ידי לטפל בנבלה זו, כי הוא אבי אבות הטומאה, והנוגע בו יטמא, וטעון טבילה והערב שמש, ואין לי פנאי כעת, כי הריני רוצה לקיים מצות

„חלוית מת מצוה". לכן כתר לי זעיר והדע. ולעת עתה קום ולך אתי אל הבית עלמין. ונשמע הספדי הספדנים שהספידו כהלכה את התלמיד חכם רבינו דוד חסידא שמת ביום הכפורים, ונשמע המלאות שעשו לנשמתו החזנים, ובפרט חוננו מודענו רבי שפטיהו ונקיים בנפשנו „טוב ללכת אל בית אבל מלכת אל בית משתה, באשר הוא סוף כל האדם, והחי יתן אל לבו".

---

י

## חכם שמת הכל קרוביו *)

סלקא דעתך ? אלא הכל סופדין וקורעין עליו, הכל לאתויי מאי ? לאתויי: חרש, שוטה, וקטן.

---

*) אמר המחבר. הטובים ונעימים דברי החכם מו"ה במחברתו היקרה „מילי דבדיחותא" שלח לי למנה, וזה לשונו: כלל גדול בדרך עולם, אדם קרוב לעצמו. איש לבצעו פונה, לצבור כעפר כסף ודי זהב. להיות סופר ומונה, ולמוסף בשבט סופר אין מושך חסד, יקרא לעזרה ואין עונה, הת"ח ישב בשפל, במקום אשר ישכן שם העוני שם הוגה. ויש נספה בחסר כל ובשפל נלמוד. וכל ימי עני רעים זה בעל גמרא ותלמוד. הרב המאור הגדול באפל יהלך, גולם השך בעדו, מבלי משים להחזיק בידו לתמכו ולסעדו, הן בעודנו חי נשכח כמת מבקש לחם ואין. כל עוד נשמתו בו לא יכבדוהו מאומה, אלא מגדנים שבת נותנים לו ומבקשים ממנו מחילה, אחרי כי גוע ונאסף לעמו, אז נאספים לאלפים ונקהלים מבוהלים בנסוע הארון לבית עולמו, מלוים אותו ועורכים לויתן, קורעים עליו וקוראים למספד ובכי יהגו קילמו, — דבר שאין בו חסרון כיס — אבל אשמם הם והטעם לא יסופר בצעקה, כי גם במעשי צדקה מה בצע בדמעות היורדות מעיניהם בדרכו אל קבר ? ואלו העלו אותו מעניו ומרודו ויצאו לישעו בטרם יגאה רוחו, אולי לא מת, והיתה נפשו בגללם, עכ"ל — הדברים האלה יפים ענין לכאן, ואינם צריכים ביאור ועוד ידי נטויה לדבר בזה בארוכה במאמר מיוחד אי"ה, ואין כאן המקום להאריך עוד.

# הבקר אור

## שנה שביעית

## תוכן הענינים

הבאים בחוברת רביעית לחדש דעצעמבער (טבת)

Дозволено Цензурою,
Варшава, 18 Іюня 1886 г.

# דרך בת עמי

מאת **דר׳ דוד שפירא.**

רופא-חולים בדינאבורג.

"לכה דודי! . . . . נראה אם-פרחה הגפן, פתח הסמדר,
הנצו הרמונים, שם אתן את-דודי לך". [שה"ש ז׳ י"ב]

כל עם ועם כי יעשה ויצליח וחילים יגבר ובכל אשר יפנה ישכיל, ירום ונשא גם לבו בקרבו ויביט בשאט נפש על עמים אחרים אשר יתאמרו גם הם לפעול גדולות כמוהו; יחשוב את מלכו אשר כבש לו ארצות למלך מלכי המלכים, יתן את חכמיו לגדולי עולם וירבה להראות לדעת כי ספרותו ראויה להתכבד, כי גם חכמה וגם זקנה יש בה, יתאזר להראות לעמים אחרים כי כל ההמצאות בחכמה ובחרושת-המעשה ממעיו יצאו, כי גם אם ההמצאה באה מעם אחר אף גם זאת יסודה בחקרי לב חכם אחד מהעם הזה אשר רמז עליה כלאחר יד באחד מספריו ובא חכם אחר מעמים אחרים והפך בה ותקרא ההמצאה על שמו. החכמים והסופרים בהעם הזה ירבו להוכיח כי רק מהעם הזה תצא תורה, חכמה וגם מדה טובה. ואם גם יתן העם הזה חנינה לעם אחר, הוא לא מפני שבאה הדעת בלבו כי שוה אליו העם המחונן הזה, כי אם מפני שלבו טוב עליו ודעתו רחבה וע"כ בשכנו מרום ירחם גם על אנשים אחרים אף אם אינם כגילו. וכפעם בפעם יתן לבני העמים האחרים השוכנים בצל אברת הנשר הגדול הזה להרגיש כי לא ידמו לו כי אם ירוחמו ממנו. — והיה כי ידל עם ועשה ולא יצליח, יפנה להרבה והנה מעט וירד מטה מטה; אז ישפל רוחו ויזכור כי בשר הוא, אדם ולא אל, וגם בני העמים האחרים אדם המה נבראים בצלם אלהים, ותחל רוח החופש לפעמו, רוח שווי-בני אדם, להשוות קטון וגדול, ובהפצו כי עמים אחרים לא יביטו עליו בשאט נפש ממרום שבתם וישגיחו אותו לרחמה, ע"כ ירחם גם הוא על הבריות וידרוש כל היום כי אב אחד לכולנו ואל אחד בראנו, וגם חכמיו וסופריו יסירו מצנפת גאותם ועטרת התנשאותם-לכל-לראש ירימו מעליהם, וידרשו ויכתבו בזכותם של אחרים. — כאלה תורה לנו תולדת העמים מני שים אדם על הארץ עד היום.

לא כן עם ישראל מאז הי׳ לגוי, נגשים ונענים תחת תגרת יד המצרים אשר עבדו בהם בפרך, לא שנו שמה את לשונם ואת מלבושם, לא התערבו בגוים, הכירו את צור מצבתם וידעו כי נפלאו הם מהמצרים ונעלים הם עליהם, כי זרע ברוכי ה׳ הם אף כי הסתיר פניו מהם

ונתנם לעבדים, וירדו בהם שונאיהם; ויזכרו כי אלהים צורם ואל עליון גואלם, אבל כמעט בא הגואל, ופנה הדרך לפניהם להרים ראש ולצאת ביד רמה מארץ שוסיהם ולהיות גוי, הפשי מאדונים קשים, הולך לרשת גוים וארצם; אז באה הדעת אל קרבם כי גם המצרים אנשים טובים הם ואין רע לעבוד ארונים כאלה נותני לחמם ומימם, צמרם ופשתם, את הקשואים והאבטיחים, את השומים ואת הבצלים, כי טוב להם עבוד את מצרים, ואמרו להן ראש ולשוב מצרימה. גם בלעם צורר ישראל ידע כחוזה מחזה שדי ותכן את רוח העם הזה: כי לא בקללות והבאות יוכלו האויבים להעם הזה, כי בכל אשר יוסיפו להכותו מכה רבה ישאר עם לבדד ישכון ובגוים לא יתחשב, אבל ידע לתן עצה טובה מתאמת לרוח העם הזה: כי יניחו האויבים להם לישראל, לא ירעו ולא ישחיתו להם ועוד ייטיבו להם; וכאשר ייטב להעם הזה יעשה את ההפך מכל העמים, לא ירום לבו בקרבו ולא יחוש ולא ירגיש כי בן הוא לה' אלהיו וילד שעשועיו, ונהפך הוא עוד תבוא בלבו הדעת כי גם מואב ובני עמון לא נופלים מהם ושמנן ויינן ופתן ובנותיהן לא נופלים מאלה של ישראל, וכן היה. — כאשר בא ישראל לארצו וה' הוריש מלפניו גוים רבים ועצומים, עשה ישראל את ההפך מאשר יעשה כל עם במצב כזה, כי הוא כחש לאלהיו ולמלכו אשר כבש לפניו ארצות, וילך ויעבד לאלהי נכר הארץ ויתערב בגוים אשר התעתדו לגלים וילמד מעשיהם ויעשה כתועבותם ולא זכר כי ברשעת הגוים האלה ה' מוריש אותם מפניו ובצדקתו בחר בו י"ה להיות לו לעם סגולה, ואם יעשה הוא כמעשי הגוים, על הארץ להקיא גם אותו. — רק בכל פעם אשר ירד ישראל מטה ולא קם בו עוד רוח, אז כשבא למדרגה כזאת אשר לוא עמד עם אחר עליה, נפל ולא הוסיף קום, בהתערבו בגוים אחרים והיה כמוהו ושמו וזכרו נמה מספר החיים-אז נעור רוהו בקרבו ויזכור כי טוב הוא מעמים אחרים וישם נפשו בכפו והרבו בידו, לה' לעמו ולתורתו. — אחרי נגלה מעל אדמתו ולא נשאר לו בארצו אף מדרך כף רגל ונתפזר בארצות עם אחר אם יבא למדרגה כזאת, יסור מהיות גוי וזכרו ושמו לא יזכר עוד, כי ישמח לו אם אחרים יתנו לו מנוחה ויחשבוהו כמוהם אם יעשה גם הוא כמעשיהם אז זכר כי ממי יהודה יצא ולא הלעיב עוד בנביאיו כאשר עשה מקדם והיה עם לבדד ישכון, עד אשר רחם ה' עליו והשיבו לאדמתו. כמעט הוטב שם גורלו, שב לעגב אחרי עמים אחרים, ולא בא רגש כבוד אל לבו כי טוב הוא מהעמים אשר סביבותיו, עד אשר ירד מטה מטה תחת הגרת יד אַנטיוכוס-עפיפאנוס אז העיר את רוחו להציל תורתו מתורת היונים, את כהניו מכהני און, ואת מקדשו מגלולי צעאום. אבל זכר כל המעשים האלה לא בא בימים הבאים לפני בני המצילים החשמונאים, כי המה בעצמם נתנו יד להרומיים ובחרו לשכן בצל דליות רומא מלעמוד ברשות עצמם. והנשר הגדול רומא סבך באברתו על עם ישראל עד אשר תקע את צפרניו בלבו ושבע אותו בכנפיו; ויום אחד לפני צאת נשמתו שב רוח גאונו אל

קרבו ויזכור כי נעלה הוא על הרומיים אשר להם מכר את עצמו לצמיתות ולהם נגדם באומץ כח ולב אשר כמעט אין על עפר משלו; אבל כבר העביר המועד והרומיים תקעו את צפרניהם כבר עמוק בלבו. אך אם גם לא עלתה בידו להציל את גופו שלם, למצער עלתה בידו להציל את רוחו בקרבו ולחזק אותו על כל הרוחות שבעולם שלא יזיזו אותו ממקומו-ויציב לו יד ושם ביבנה. — אבל כל המאורעות האלה לא הסירו את תבונת ישראל מעליו וכל הצרות לא שנו את טעמו בו; וכמאז כן גם עתה, כאשר ייטב גורל העם הזה ויגל יעקב וישמח ישראל, ישכח כי רוחו אשר בקרבו נעלה על רוח כל עם, וסופריו וחכמיו לא יבושו לדבר בשער כי נתבולל בין העמים ונהיה כמוהם ונעשה כמעשיהם אם טוב ואם רע; ואם ידל ישראל, יעור משנתו, יביט בשאט נפש על השאטים אותו מסביב, ובניו אשר עד עתה פנו אל מעשה הגוי אשר בקרבו הם יושבים, ואיש לארצו התערבו בגוים, בניו אלה יפנו עתה איש אל אחיו ואיש אל אלהיו ויקרבו העצמות עצם אל עצמו, יתלכדו ולא יתפרדו, ורוח חדש יעוררם, כי לא ככל הגוים בית ישראל, כי עם קדוש הוא נושא חטא רבים ולפושעים יפגיע. אז יקומו חכמיו וסופריו ויראו אשר כל כמה שנבדל מהעמים אין די עוד בההבדלה, להבדיל בין קודש לחול, בין ישראל לעמים; כי בנים אנחנו לי"ה אלהינו ובנו בחר י"ה אלהי אבותינו, „חביבין ישראל שנקראו בנים למקום", ועל כן נדגל בשם אלהינו ולא נעזבנו כי הוא מעוז לנו בכל עת, יטמנו העמים פחים לרגלינו, יכו אותנו הכה ופצוע, ואנחנו על משמרתנו נעמוד ונצפה לישועת ה' אעפ"י שתתמהמה, הפח ישבר ואנחנו נמלט, חרבנו תפול מידינו ואנחנו נקום ונתעודד. אז יפוח רוח אחר בספרי סופרינו. לא להתבוללות ידרושו עוד, לא יאמרו טוב לכל אשר יעשו הגוים ורע לכל מעשה היהודים; כי גם אם עתה ישחרו אותנו מוסר, לא נשמע מהם חרפה וקללה על אשר לא נעשה כמעשה הגוים, כי אם להפך, קול בספריהם נשמע בילדה: „איך נואלנו ואיך חטאנו ללכת בעקבות העמים, בושנו וגם נכלמנו מלהרים, רוח-ישראל. פנינו אליך, כי עונינו נגדך עברו למעלה ראש, כי התבוללות חפצנו, לרדת מטה מטה ואתה חפצת להרימנו מעלה מעלה. נבדל מהעמים! נבדל מהם במעשינו ואם רק אפשר לנו „וה' יהי׳ אתנו נשוב ירושלימה". — בימים כאלה מרבים סופרי ישראל להביא לעמם את אשר יכירו וידעו הם עתה, כי עם הוא ישראל, עוד לא נס ליחו ועוד לא כהתה עינו ועוד לא פג טעמו וכמאז כן גם עתה נעלה ונפלא הוא על המון שוסיו, ישחרו מוסר להעם הזה כי לא יעזוב את דגלו ולא יבוש מצור מחצבתו אשר אורך ימים בימינו וחכמה וגם תורה בשמאלו; כי בזמן שהעמים אחרים לא עזבו עוד את בצתם היה להעם הזה תורה וגם קלאססיק חכמה וגם אהבה נגד כל בן נכר כגר כאזרח הארץ, שווי-זכיות-לכל-עם-ועם אשר בו יתאמרו עמים אחרים במאה התשע-עשרה ויכירום רק מהשפה ומהוץ ולבבם בל עמם. בזמן שהטייטאָנען הישנים התארחו לחברה לדובי יער, היו אבותינו

אריסטקראטים באמת, לא אריכטקראטים אשר קנו את כבודם בכסף ובמחיר או בדם אדם אשר שפכו על שדי קטל; כי אם אריסטקראטים כאלה אשר קנו להם את כבודם בעשות חסד ואהבת משפט והצנע לכת עם אלהיהם, אריסטקראטען אשר בהיותם לראש לעם יכלו טרם מותם לאמר לכל העם „הנני ענו בי נגד ה' ונגד משיחו, את שור מי לקחתי והחמור מי לקחתי ואת מי עשקתי ואת מי רצותי ומיד מי לקחתי כופר ואעלים עיני בו ואשיב לכם". והם ענו לו, „לא עשקתנו ולא רצותנו ולא לקחת מיד איש מאומה, ויאמר אליהם עד ה' בכם ועד משיחו היום הזה כי לא מצאתם בידי מאומה, ויאמרו עד"! אריסטאקראט כזה אשר בזמן שמרר העם את חייו נשא הוא בעדו רנה ותפלה ויחל את פני ה' אלהיו „אל תפן אל קשי העם הזה ואל רשעו ואל חטאתו", וקבל עם אמר „לא חמור אחד מהם נשאתי ולא הרעותי את אחד מהם"! בכל עת ובכל רגע עמד לפניהם כחומה בצורה ויהי עליהם כתרה מכל אויב ומתנקם וילחם את מלחמותיהם ויפלס להם נתיב בדרכי חייהם ויסבל את עולם במדבר ארבעים שנה, וילמדם חוקים ומשפטים ישרים למען ייטב להם ולבניהם עד עולם, ויהי להם לאב רחמן עד כי במותו חלה את פני ה' לפקד איש על העדה לבלי יהי' כצאן אשר אין להם רועה, בזמן שאבות עמים אחרים רעו עוד חזרים, היה לעם הזה זאציאַלפּאָליטישע-שטאַטספּערפֿאססונג. עם ממושך וממורט הוא ונפלא מן הוא והלאה, גוי קו קו ומבוסה הוא וממנו יצאה תורה להבוסים אותו, כי גם תורה ממנו היתה להם והוא הדליק להם את נר האלהים להאיר להם את החושך, והמה לקחו את הנר והציתו בו מוקדי-עולם להבעיר בם את המאיר להם החושך ולהבעיר את עצמותיו על מדורת-אש סלה. מי נפלא ממי? המאיר לארץ ולדרים עליה בהדליקו להם נר ה' להאיר להם את הלילה, או המבעיר את הבערה הזאת לילך ולהזיק? —

לוא קם איש אחד אשר לא ידע את ישראל ואת תכונותיו אשר אמרנו למעלה ואת כל ההרפתקאות דעדו עליו ויראה רק את ספרי-משכיליו בזמן שפורענית באה עליו ויראה את כל אשר יחשבו הסופרים כרוכלא את המעלות והמדות הטובות, את החכמה ואת הזקנה, את הנוי ואת הכח אשר לעם הזה, כאשר יעשו סופרי האשכנזים עתה בהיות האשכנזים כובשי ארצות וכאשר עשו הצרפתים אז בימי ממשלת באָנאפארט, אז ידמה האיש הזה בנפשו כי העם הזה, עם ישראל, אשר לא ידעהו מתמול שלשום, אשר יתגאה כל כך על אשר לו, הוא בלי תפונה בעל חצי איירפא, כובש ארצות, בונה עולמות ומחריבם! מבלי אשר ידע, כי העם הזה אין לו כברת ארץ אשר יאמר עליו כי שוכן הוא בו במנוחה, בלתי אם קברו! מורדף הוא בלי חשך ברומעניא ומאראקא מן כל בזוי-עם ומן כל בן-בלי-שם, כל שעל עפר יגזלו ממנו, את לחמו יחמסו ואת מימיו ירפשו ברגליהם ואת זיעת אפו ישתו ימצו אלה יושבי בטל, שכורי-עם, ציצי-נובל עם צבי תפארת. — ולהעם הזה, עם ישראל

יש בזמן כזה גם אוזן קשבת לשמוע לקול סופריו, אשר יאמרו לו כי עם הוא אף כי אין לו ארץ אחוזה, כי יש גם לו אל רחום וחנון, אל אהבה וחסד, אף אם איננו בן רומעני ולא יכה את עמיתו ולא יהרוס את חילו על לא עון בכפו ותפלתו זכה. תחת אשר עד עתה לא הטה העם הזה אוזן לכל אחד בעיר ושנים במשפחה אשר אמרו לו כאלה, כי אז ערבים היה עליהם שירי עגבים של כל גוי-שכור מכל שירי יהודה הלוי, נעימים היו להם שיחות חולין „ורמנים" בלי טעם וריח מספור שוטה בצרפת יותר מכל ספורי מוסר בתורה ואגדה — יטה העם עתה אוזן לדברי מוריו אשר יאמרו לו כי לא כל הנדרס הוא עוף טמא ולא כל הדורס הוא עוף טהור, כי לא כל המנוגח הוא שור ולא כל הנוגח הוא אדם, כי לא כל המבועט הוא סוס ולא כל הבועט בן אדם, כי לא כל הנעלב, השומע חרפתו ואינו משיב הוא בזוי ולא כל המלבין את פני חברו הוא מכובד, כי לא כל ההולך על הארץ הוא עבד ולא כל הרוכב על הסוס הוא אדון, כי לא מי שהשחירו פניו הוא מנוול ולא כל המרביץ בפוך עיניו הוא יפה. — טובים ימים כאלה לישראל! כי אשרי העם שומע מוסר ואזניו קשובות לו. אבל גם למשכיליו נעימים הימים ההם! כי יראו, כי גם הם סופרים ומשכילים „לעמם" ואינם רק סניף „לסופרים של עמים אחרים" למען השמיע רק את הד קול סופרים של „עמים אחרים לעמים אחרים" כי אם את קולם ישמיעו לעמם! והעם הזה ישמע לקולם ויקרא את דבריהם. הימים האלה ימי בנין הם, עת לבנות ולנטוע. בימים ההם, על כל סופר להשמיע את דבריו ואת דעותיו, יתבררו ויתלבנו הדעות, ישמע העם וישפוט את מה לרחק ואת מה לקרב, כי עת לעשות היא, להגיד לעמנו את דעתנו! כי הנה עיניהם פקוחות ואזניהם קשובות לשמוע את אשר לא שמעו עד עתה וכל המתרשל בעת כזאת להשמיע דעתו בקהל, חוטא הוא נגד טובת עמו, כי עוד מעט ויעבור הזמן, עוד מעט ירחם ה' את יעקב וישוב ויחוננו ויאמר פרעהו מרדת שחת. — מי יודע אם ישמעו אחרי מתי עוד! — אולי ישמעו עתה כי לא טוב עשו עד עתה בימי המרגוע, בנטעם זמורת זר על אדמת ישראל, כי היא לא תצלח. אולי ישמעו ויקחו מוסר, והיה כי ייטב ה' להם לא ישובו לכסלה עוד. כל אחד מהסופרים יחוה את דעתו ויראה לדעת מה היא יהדות ומה איננה יהדות, כי כל אשר נוסיף וכל אשר נגרע בכרם דתנו, כל אשר נטע וכל אשר נעקור נטוע, כל אשר נבנה וכל אשר נהרוס, אם ברוח היהדות יעשו, יקומו ויהיו ויפיקו טוב לישראל, ואם ברוח עם אחר יעשו לא יקומו ולא ישוו פרי לישראל. כי כל מה שנעשה ברוח עם אחר יביא לידי התבוללות ישראל בין העמים, לידי בטול היהדות, והיא לא תצלח, ועל כן אך לשוא יעמלו בוניו ומתקניו בו להביא זמורת זר לכרם ישראל, כי נותן שמש לאור יומם, חוקות ירח וכוכבים לאור לילה, רוגע הים ויהמו גליו ה' צבאות שמו הבטיח לנו אשר אם ימושו החוקים האלה מלפניו גם זרע ישראל ישבותו מהיות גוי לפניו כל הימים. וזאת בריתו אתנו, רוחו אשר שם עלינו ודברו אשר שם

בפינו לא ימושו מפינו ומפי זרעינו ומפי זרע זרעינו עד עולם. לכן עלינו להציב ציונים, לשית לבנו למסילה דרך נלך למען לא נגע לריק בתוהו לא דרך.

כל דבר שבעולם אי אפשר שיתקיים זמן רב במראהו וצביונו מבלי תוספות או גרעון בהם. האבנים, הצמח והחי ירבו ויפרו ברבות הימים ברומה להם. האבנים יתרבו ויתגדלו על ידי רבות חלקיהם. הצמח והחי יעשו פרי ויולידו ברומה להם. אבל גם במה שאינם דומים להם יתרבו ויתגדלו. כי הזמן יעלה חלודה ואבק על כל דבר, וגם ימעיט הזמן ויקטין את כל דבר על ידי חכוך ואבוד. — וגם ענינים רוחניים אי אפשר שיעמדו ימים רבים בארץ מבלי תוספות ומבלי גרעון דברים רבים אם לטוב אם לרע. כי רוח הוא באנוש והרוח שליט ברוח כאשר הגופים ישלטו-בגופים להרבות ולהמעיט להגדיל ולהקטין. — גם לתורת ישראל אי אפשר היה לעמוד ימים רבים כאשר נתנה לנו מפי משה מפי הגבורה וכאשר מסרו אותה לנו בעלי התלמוד, מבלי תוספות ומבלי חסרון, אם לטוב ואם לרע. ועל כן נראה בהמשך הזמן את תורתנו פעם בפעם פושטת צורה ולובשת צורה אחרת לפי המקום והזמן. אבל גם זאת נראה, אשר כל השנוים הנעשים בתורתנו אם לטוב ואם לרע, אם ברוח היהדות נעשה, מה שנעשה סופו היה להתקיים ואם ברוח דתות אחרות או ברוח בעלי דתות אחרות נעשה מה, לא היה סופו להתקיים. כל השנויים שעלו בדתנו ברוח עם ישראל, אלה סמניהם: לא היו מקודם בעם אחר כי אם בעם ישראל היה מקורם; השנויים נעשו למראה עינים מ ע צ מ ם; לא הוצרכו רבנים להתאסף ולהקים את השנויים ולא הועילו כל אכפות הרבנים לבטל את השנויים. ו ה ל ו ף הסימנים האלה, בשנויים אשר מקורם באומות אחרות ובאו אלינו מפני שהפצנו ללכת בדרכיהם. הראשתים נתקיימו ויתקיימו עד אשר סובב סובב ילך רוח ישראל ואל מקום אחר ישוב ויבער מעצמו את השנויים האלה, אבל רק ברוחו ולא ברוח עם אחר; והאחרונים לא נתקיימו ואם יתקיימו רגע יבא רוח ישראל ועוקרם והופכם על פניהם. השנויים שנעשו ברוח ישראל, נעשו מ ע צ מ ם, ואם כן כ ש כ ב ר ב א ו לקרב העם התרו בעלי תורה ומצאו להם סמך בתורה. ובהשנויים שנעשו שלא ברוח ישראל היה הדבר להפך: המשנים החלו מההתחקות על שרשי חוקות הגוים והפשו אחר סמך מן הכתוב ויגעו עד אשר מצאו ו א ח״כ נעשו השנויים. — בתורה כתוב: „השמר לך פן תעלה עולתיך בכל מקום אשר תראה, כי אם במקום אשר יבחר ה׳. לא תעשון ככל אשר אנחנו עושים פ ה היום. כי לא באתם עד עתה אל המנוחה ואל הנחלה. ועברתם את הירדן וישבתם בארץ כו׳ והיה המקום אשר יבחר ה׳ אלהיכם בו כו׳ שמה תביאו עולותיכם וזבחיכם כו׳״. ואעפ״כ כשבאו ישראל ל א ר ץ, העלו זמן רב קרבנותיהם על ה ב מ ו ת. ואח״כ באו הז״ל ודרשו היתר על הבמות בזמניהם אז, והוציאו זאת מן הכתוב: „כי לא באתם עד עתה אל המנוחה ואל הנחלה: מנוחה זו שילה נחלה זו

ירושלים, או להפך: (עיין זבחים וספרי). — חוניו ירד למצרים ובנה לו מקדש באלכסנדריה אשר במצרים ונהו אחריו רבים מישראל, וגם חכז"ל אמרו שחוניו התכון לשם שמים! ואף שלא הסכימו לו, בכל זאת לא נראה שכעסו עליו, ואדרבה דברו על מקדש חוניו בקר רוח, דברו על מקודש למקדש חוניו אם קרב לירושלים ולהפך וסמכו מעשה חוניו אל הפסוק „ביום ההוא יהי מזבח לה' בתוך ארץ מצרים". — לוא בא איש לפני החכמים והראה להם הכתוב בישעי' ביום ההוא וכו', ואמר להם, שעל סמך הפסוק הזה חפץ הוא לבנות מקדש באלכסנדריה שבמצרים, בלי ספק היו החכמים קוראים אחריו מלא שעובר תורות הוא, חולף חוק ובל"ס מחו בידו חכמים כאשר מחו בזמננו בידי אלה אשר הביאו לנו ארגעל מבתי תפלות הגוים והפצו לטעת אותה בבתי תפלתינו על סמך הכתוב „הללוהו בנבל וכנור". כעתה כן גם אז היו אומרים חכז"ל שאסור הדבר, כי בונה במה הוא, מקריב קרבנות בחוץ לארץ, והכהנים טמאים הם והארץ טמאה היא, ארץ אשר אסור לנו לשוב שמה ומה גם לבנות שם מזבח, והעם לא היו נוהים אחריו כי אם זעיר שם זעיר שם, והבית לא האריך ימים כאשר לא יארכו ימי הרעפֿאָרם בזמננו. אבל להוניו היה היתרון, כי הוא לא הביא לנו את שנוייו מן הגוים, הקרבנות נתקיימו כמו שהיו, ולא שנו בהם לא לרוח הזמן ולא לרוח אמות אחרות (הנה כי כן היו הבמות בבוא ישראל לארצו, גם כן בהיותם במדבר בנו במות ואח"כ בנו אותם גם בא"י). המעשים שנעשו בזמן חוניו בישראל ובכהניו הביאו את השנוי הזה אשר בעצם המקדש שבירושלים יבנה מקדש במצרים, וסמך הכתוב בא באחרונה, ועל כן נהו עם רב אחריו והמקדש נתקיים כמה מאות שנה. פילון האלכסנדרוני חפץ לטעת בקרב דתנו את הפלסופיא היונית ואחריו עשו כן חכמים אחרים ובראשם הגדיל הר"ם במז"ל ולא עלתה בידם, כי זמורת זר היא לא תעלה על אדמת ישראל, אבל גם קוצים וגם בקרנים אשר עלו על אדמתנו בין השושנים ובין הפרחים, הקוצים והברקנים אשר לא הסיעו אלינו מעם אחר כי אם על אדמתנו גדלו, אלה הקוצים והבקרנים נשארו על אדמתנו יותר מהשושנים והפרחים אשר הביאו לנו מאומות אחרות. הפלסופיא אשר הובאה אלינו מן היונים לא נתקימה בנו, והקבלה אשר על אדמתנו גדלה הכתה שורש בנו. בלי כל אספות רבנים נתקדשה הקבלה עם כל פרטיה ודקדוקיה ולא הועילו כל הערעורים וכל אשר עשו נגדה בעלי תורה הרבה. החסידות תעלה ותצמח כגן רטוב יותר מכל הרעפֿאָרמען החדשים אשר באו אל קרבינו מבחוץ, אע"פ שבעלי תרסים של החסידות אינם מלומדים בשבע חכמות ואין ביניהם פראָפֿעססארען, ואין להם פרעדיגטען מיופים ומהודרים כאשר יש להרעפֿאָרמער. וכל זה למה? מפני שהרעפֿאָרמער ראו אָרגעל בבתי כנסיותיהם של הגוים ונפלו עליה כבעל מציאה והביאו אותה לבתי כנסיותיהם. לא-שאלו את פי היהדות, מה תאמר היא לזה. שמעו פרעדיגטען בבתי כנסיות של הגוים וראו את הפרעדיגער מלובש באָרנאַט, ויבאו אלינו ויעשו כמוהם.

ולמען לא יצעקו היראים על הרעפארמער שמביאים הם אלינו את דרכי הגוים, סמכו את מעשיהם על התורה אשר גם במקדש היו כלי שיר וגם שם נגנו בשעת העבודה. והוציאו מזה אשר לפנים בישראל עוררו גם כן רגש קודש בשעת העבודה על ידי כלי שיר כאשר יעשו עתה הגוים. ואם כן, בחפצם לעורר רגש-קודש בלב האנשים והנשים בשעת התפלה בבתי כנסיותינו ע"י ארגעל, עושים הם בזה מה שעשו אבותינו במקדש; אבל הנה כי כן יקרה לרוב אשר המשפט הראשון (פרעמיססע) יצדק ועי"ז ילך השומע תועה להצדיק גם את התוצאה מהמשפט (שלוסספאָלגערונג) הבלתי צודקת, כי הנה אמת הדבר אשר במקדש היו כלי שיר. אבל מי זה אמר אשר נגנו שם בשיר למען עורר במתפללים כוונות ורגשות קודש ונעשה כן גם אנו? כלי השיר היו מצווין ככל ענינים שמצווין בתורתנו. כאשר לא נדע את טעם הקרבנות ועוד מצוות רבות, ככה לא נדע את טעם עבודת המקדש בכלי שיר. „והרעותם בחצוצרות על עלותיכם ועל זבחי שלמיכם והיו לכם לזכרון לפני ה' אלהיכם" כתיב, ולא „ויתעוררו בקרבכם רגשי קודש". ואם יאמרו הרעפאָרמער, אשר יען כי תפלה במקום קרבנות, ואצל הקרבנות נצטוו גם כן לנגן בכלי שיר ועל כן יהפצו לקיים עכ"פ גם זכר למצוה הזאת בשעת התפלה! מדוע לא יקימו מצוות אחרות שהיו במקדש בשעת העבודה? מדוע לא ילכו הכהנים והפרעדיגער שלהם חגורים אבנטים ויחפים בשעת התפלה? ועוד כדומה מצוות שנהגו במקדש? הדבר פשוט, יען כי הנוצרים לא יעשו אותם בבתי תפלותיהם, וכל עצם הרעפאָרם בבית התפלה, האָרגעל, הפ־עדיגטען המהודרים וכל המון יפיפיתו של יפת אשר הביאו לנו הרעפאָרמער לבתי תפלותינו הם גם כן ברוח הגוים לעורר רגשות קודש בלב המתפללים, להעיר ולעורר אנדאכט, והדבר לא ברוח ישראל, כי לישראל אין „אנדאכט". — מה היא אנדאכט? התרוממות הנפש אל האלהים רגע, אשר קודם הרגע הזה חיתה בחיים ארציים ואחר הרגע הזה תשוב ותחיה בחיים הארציים ההם, לההתרוממות הזאת נקרא „אנדאכט". כי על האיש אשר כל ימי חייו יעסוק רק בעניני אלהים ויסגף את עצמו כל היום בתשוקתו לאור באור פני אלהים, על איש כזה לא נוכל לאמר כי הוא „אנדעכטיגער מאַנן". כי ההתעסקות כל ימי חיי האדם ברוממות אל לא תקרא „אנדאַכט. — כל הדתות, חוץ מדת ישראל, יש להם רעיון אחד, והוא: אלהים בשמים ואנחנו על הארץ, נשמתנו ממרומים וגופנו עפר אשר ממנו לוקח, נשמתנו תשאף אל על וגופנו יאסרה באזיקיו ולא יתן לה להנשא, ועל כן לא תרומם עד אשר ישוב הגוף אל עפרו, כי כל עוד הגוף חיה יחיה, מלחמה בינה לבינו ואין שלום, כי איך יהיה שלום בין הנשמה, חלק אלוה ממעל, ובין הגוף, עפר מן האדמה, חלק מהשטן סטרא האחרא? ורק אם הגוף יטה אוזן לכל אשר תצוהו הנשמה וימנע את עצמו מן היצר שהוא השטן, ותבא בלבו האמונה לכל אשר תאמר לו הנשמה בשם הדת אשר היא נתונה

באלהים, אז יש תקוה, אשר בצאת הנשמה מן הגוף למרומי אלהים, ותהנה שם מזיו השכינה, יען כי לא נעכרה מהגוף, שר בית הסוהר שלה, אז יש תקוה כי גם השר הזה יקבל שכרו בקבר, כי רמה לא תאכלהו, כי תראנה נפלאות על קברו, יען כי הטיב בחייו עם נשמתו ולא עמד לה לשטן על דרכה באמונתה ובהתנשאה אל על, כי עקר החיים הם חיי הנשמות ולוא יכלנו לחיות כל ימי חיינו רק חיי נשמות, אז היה טוב לנו ומצאנו חן בעיני אלהים, אבל יען כי הגוף לא יתן לנו לחיות רק חיי נשמות, על כן מלחמה להגוף עם הנשמה כל ימי חיינו. הוא ישאף למטה לארץ ויתאוה למעשה בהמה, והיא תשאף למעלה להיות לה מהלכים בין מלאכי השרת. הגוף עכור הוא ולא יסתפק עם מאכלים רוחניים ויבקש לחיתו לחם ולא אמונה, מים ולא תורה; כי הלחיים והקיבה לא יסתפקו באמונה, ועל כן אין שלום ביניהם, ויתאזרו הדתות לעשות עכ"פ פשרה ביניהם, כל דת לפי דרכה, אבל איך שיהיה הדרך הזה, הרעיון האחד הוא תקות חוט השני אשר נמצאנה בכולן, כי מלחמה בין הגוף, ובין הנשמה, והיה כי יגבר יד הגוף תפול הנשמה למשואות נצח וכשתנצח הנשמה תנקום את נקמתה בהגוף. ורק אז לא תנקום את נקמתה ממנו אם יעלה בידה להביא בלבו אמונה טהורה ולכבשו תחת יד האמונה. למשל, אבינו הראשון חטא בגופו ואנחנו לא נטהר מזוהמת הנחש כי אם על ידי אמונה באלהים גואל אותנו מחטא של אבינו הראשון. היוצא מזה, כי אחרי אשר אי אפשר להדת להכניע את הגוף מכל וכל, על כן תעשה עכ"פ ככה: יקבל הגוף את חלקו וישביע את עצמו בחיים הארציים, והנשמה תקבל גם היא את חלקה, ותשבע נעימות בימין עליון בתפלה ותחנונים בהתלהבות אמונה, בסגופי הגוף וכדומה, כלומר הגוף יעשה את שלו והנשמה תעשה את שלה; הוא יחיה חיים ארציים ויעשה מעשה שטן, אשר לא סגי בלאו הכי; והנשמה תאמין ותשאף לאלהים ותתרומם אליו. באופן כזה תעשה הדת פשרה בין הגוף והנשמה, הנשמה תתן להגוף לחיות חיים הארציים, ובשכר זה יתן הגוף להנשמה להאמין, להתפלל, להתרומם אל האלהים כשעה חרא וגם לפעמים לסגף את עצמו למען התטהר מזוהמת הנחש, ועל כן נמצא בהדתות, חוץ מדת ישראל, אשר יעשו לדברים ראשים בהדת: את האמונה באלהים, בהשארת הנפש, בשכר ועונש אחר המות, המאוס בחיים הארציים, בחיי הגוף, העשיה לעקר את החיים הרוחניים, נתינת הכבוד היותר גדול לכהנים משרתי אל אשר על ידי הנזרם מהיים הארציים יתקרבו את עצמם אל ה', הם אהובי ה' וקרובים אליו בכל עת, התפלה והבקשה והתרוממות הלב אל ה'; ואירך פרושא היא! — ואם כן האנדאכט והתרוממות הנפש אל ה' רגע, היא חלק גדול מכל הדתות. — לא כן דת ישראל! — לה רוח אחרת, היא לא תתן לבן דתה להתרומם רגע לאלהים וממנהו לרדת למטה לארץ, כי כמו שהאדם מרכב מגוף ונשמה כן תבקש ממנו הדת שיהיו גם חייו מרכבים מחיים גופניים וחיים נפשיים, לא שחיי הגוף יהיו לחוד וחיי הנפש לחוד, כי אם

לאהדים יהיו, תאמות ילכו, לא יסבו זה מזה בלכתם. בכל מעשה הגוף יהיה נכר כי לא בְּהֵמָה הוא עושה מעשה בהמה, כי רוח אלהים בו, נשמת שדי ממרומים לברר וללבן את מעשיו, והיה מבדיל בין מעשי הבהמה בלי ממשלת הרוח ובין מעשי האדם אשר יריח את הגוף שלו ביראת ה׳. אבל גם הנשמה לא תהיה היי נשמית כמלאכי השרת, „כי לא נתנה תורה למלאכי השרת", עליה לזכור, אשר הגוף עמה, שוכן בארץ ולא בשמים; ואם כן על שניהם להיות חיי גוף ונפש ביחד. על הנשמה להיות מורה להגוף השובב, ולהשיב את תאנתו למען לא יהיה פרוע לשמצה כבהמה רבקעה. אבל על המורה הזה לזכור כי עליו להיות בצותא חדא עם חניכו זה, לא ימוש מאהלו, לא יתרומם אל על בעוד אשר חניכו לא יוכל לעוף במועף אחריו; כי אם יהדיו יהיו ויהדיו יהיו ויהדיו יעשו מעשיהם, ובכל מעשי הגוף יהיה נראה שימצא בחברת נשמה טהורה ובמעשה הנשמה נראה שמציה היא בחברת הגוף ולא בחברת מלאכי השרת, ועל כן דת ישראל איננה דת המסורה ללב, שתתישב בו האמונה, ועל ידי האמונה יוסר הלאת הלב, אף לא נתונה היא לשעות אחרות ביום בעת תתרומם הנפש לאלהים, אף לא תתן יתרון לאנשים אחדים הקרובים יותר אל האלהים יען כי יקדישו את רוב חייהם בתפלה ותחנונים, כי לא בהלב לבד תלוי מלתא כי אם כל מעשה הגוף וכל מחשבות אדם קדושים יהיו, ולא בהתרומם הנפש לאלהים כשעה חדא לבד תליא מלתא, כי אם כל ימי חיינו מקודשים יהיו לה׳; אבל לא בתפלה ותחנינים ובהתרוממות הנפש, כי אם מעשי הגוף יהיו קדושים וטהורים. דת ישראל לא תבזה את החיים, אדרבה תאהב את החיים ותקרא חוטא לאיש שמזיר עצמו מן הבשר ומן היין; אבל באכילתו ושתיתו יהי נכר שאיננו בהמה כי אם בעל נשמה ובן דת. בלכתו בדרך, בשכבו, בקומו, על מזוזות ביתו, ועל שעריו, על ידו, ובין עיניו יהיה חותם תכנית הדת וטוטפותיו שיהודי הוא. יתעסק כל היום בעבודת הגוף, אבל יתן להנשמה חלק בעבודתה, היא תנהלו על דרכיו, היא תאיר לו את הדרך ולא יהי גוף בלי נשמה, האלהים הוא רוח העולם, הנשמה הרוח באופני הגויה, ומצוות תורתנו הרוח במעשה — הגוף. לוא יסיר האלהים את ידו מן העולם אף רגע, אז ישוב העולם לתוהו ובהו; אם תסיר הנשמה את משטרה מן הגוף, יתפרד הוא לחלקיו; ואם נקח את המצוות ממעשי גוף — יהודי, אז יחשבו מעשיו למעשה גוף בלי נשמה, ויען כי כל עצמה של דת ישראל הוא לקדש מעשינו וליחד את מעשה האדם בהבדילה אותו ממעשה הבהמה שהוא רק גופני וממעשה המלאכים שהוא רק רוחני, ביחדה להאדם חיים מורכבים מחיים גופניים ורוחניים ולא רוחני לבד, אם כן גם השכר והעונש יגיעו גם כן להאדם המרכב מגוף ונשמה; ועל כן לא נזכרה בתורתנו המצוה באמונה (מצוה התלויה רק בהנשמה) כי אם מצוות מעשיות; ועל כן לא נזכרו בתורתנו שכר ועונש לעולם הבא (המגיעות רק להנשמה) כי אם שכר ועונש בעולם הזה, בחיים מאושרים ומוצלחים, במנוחת הנפש ועונג

הגוף. תורתנו לא תאמר „ארור האיש אשר לא יאמין וכו'" „כי אם ארור אשר לא יקים את דברי התורה הזאת לעשות אותם". היא לא תאמר אשר אם נאמין נירש את עולם המלאכים, כי אם עקב תשמעון את המשפטים האלה ושמרתם ועשיתם אותם, ושמר ה' אלהיך לך את הברית ואת החסד כו' ואהבך וברכך והרבך וברך פרי בטנך ופרי אדמתך דגנך ותירשך ויצהרך שגר אלפיך ועשתרות צאנך על האדמה כו' והסיר ה' ממך כל חלי וכל מדוי וכו'. — אם נתבונן לרוח תורתנו, יש מקום לאמר, אשר תורתנו לא צותה על האמונה ולא דברה משכר ועונש לעולם הבא מזה הטעם שאמרנו עד עתה וגם מפני שאי אפשר לצוות להאדם על האמונה. — אפשר הוא להבריה על העשיה ולא על האמונה. וגם חכז"ל אמרו: האומר אין תורה מן השמים וכו' אין לו חלק לעולם הבא וכו'. — בשגם התורה בצותה בכלל וביחוד רק על מצוות המעשיות תחשוב את האמונה באלהים, והשארת הנפש ובשכר ועונש לעולם הבא, למושכלות ראשונות, אם נעשה או לא נעשה דבר מה, אם נעשה צדק ולא נרשיע יען כי מצווים אנחנו בתורתנו כן או כי הרגשתינו הפנימית (הקאטעגארישע אימפעראטיף של קאנט) תכנענו מעשות רשע ותחיבנו לעשות צדק — זה המחייב והמונע, הרואה ואינו נראה, מי הוא זה? אם נראה עולם בנוי, ארץ תלויה על בלי מה, כוכבים מקיפים בגלגליהם במשטר וסדר נפלא; אם נתבונן למבנה כל גויה מהרמש הקטן עד הראם, מי הוא הכח המהולל כל אלה על האבנים? אם נראה גופים נמשכים למטה להארץ בחוק קבוע, אם נראה גופים ידועים מושכים את חברם אליהם ודוחים גופים ידועים מעצמם, מי היא יד עושה פלא הזאת? אם נראה את אלה מכחישי אלוה ומכחישי נשמה ומכחישי תורה, האומרים כי רק לעולם המוחש יש מציאות ואין מציאות בלעדו ומכחישים אפא כל מציאות רוחני, אם נראה אותם קוראים וכותבים, יגעים יומם ולילה, מקריבים את גופם (אשר רק לו יש מציאות לדעתם) לקרבן למען הראות להעולם אמת רוחני (אשר להרוחניות לא יש מציאות לדעתם), לא יאכלו, לא ישתו, גוזלים שנה מעיניהם ותנומה מעפעפיהם, למען הראות להאנשים כי אין בעולם כי אם גוף. הקנאים ידריכום מנוחה, יגזלו לחמם מפיהם, והם יקריבו את גופם לקרבן על מזבח אהבת האמת למען הראות לאחרים שאין נשמה כי אם רק גוף. מי זה התוקע בלבם את אהבתם אל האמת הזאת? — אם נראה במוח האדם תאים דקים ובהם תחשבנה מחשבות ורעיונות המגלות עמוקות מני חושך, הנוקבות ויורדות עד תהום רבה ושיאן יעלה עד רום רקיע, מחשבות המכחישות גם אל אלים והבוראות למו עולמות לא נראו ותורות עד אין חקר; ואיזו פה יגיד מקום מושב המחשבות האלה? — „כוחות הנה" יאמרו מכחישי אל! „כוח המושך" כוח הדוחה" וכו' וכו'. האם הביאו אותנו בדבורים כאלה הלאה בבינתנו? מי פקד על הכוחות האלה ומי יפקיד עליהם ומי ישים משטרם? או האין טוב מזה לאמר, אשר יש לנו אל אלים מאחד כל הכוחות האלה? ימי

ומה האל הזה? איך נדעהו? אבל כסאו התבל והוא מאחז פני כסא — ויען כי שלמות הסדר והיופי היא גם שלמות הטוב, על כן בראותנו את הסדרים ואת המשטר בתבל בשלמות, נוציא משפט כי התבל טוב והמעריך ומסדר את התבל הוא מקור השלמות והטוב. ואם נראה אנחנו בשלמות הבריאה הזאת וביפיה, מראות אשר לדעתינו יש בהן חסרון כמעט, נאמר על זה: אשר יען קצרה דעתנו לבא עד חקר תכלית השלמות, על כן נראה הדבר לעינינו כאלו יש בו חסרון ולעיני מקור השלמות אין בו כל חסרון. כי אי אפשר שימצא חסרון במקור השלמות ואי אפשר שנדע אנחנו את כללות השלמות. ועל כן נראה לעינינו, עיני בשר, עינים כהות, חסרון באיזו מראות הבריאה, אשר באמת לוא הטבנו לראות ולוא הרחקנו לראות עולמות הנעלמות מעינינו הכהות, כי אז ראינו את העולם כי הוא כלו טוב גם בהמראות האלה שיש בהן חסרון לדעתנו. — והנה כל אשר נוסיף נביט בהטבע, כל אשר נוסיף נחקור בהבריאה, נוסיף למצוא בה סדרים אין חקר; ורק בהאדם הזה, מבחר היצירה, הבריאה האחת, אשר לפי דעתנו היא האחת אשר תחקור על כל הנמצאים חוצה לה, האדם הזה אשר במבנה גוו וקשור גוו עם רוחו נפלא הוא כנפלאות כל הבריאה, האדם אשר בתבונתו ירדה על חלק גדול מהארץ ויכבשו יעבדו וישמרו, בהאדם הזה נראה מראות אחדות אשר לפי קוצר בינתנו לא תתאמנה עם שלמות בריאותו ועם שלמות בוראו. נראה צדיק ורע לו רשע וטוב לו, נראה צדיק מט לפני רשע, נראה משפחות וגוים גועים בלי המדה ובלי טובה על לא עון, נראה גוים אחרים עושי עושר ולא במשפט, מאושרים ומצלחים — בכלל, נראה אי-סדרים בהחברת האדם, ויען כי אי-אפשר להאמין במקור השלמות, אשר דוקא בפועל שעשועיו יעשה אי סדר, על כן נאמר כי האי סדרים אשר נראה, הם רק לפי ראות עינינו, כי קצרו עינינו מראות את הסדר גם במקום שלפי הנראה אין סדרים; כי לא מה שעינינו רואות הוא קץ הבריאה וקץ תכלית הבריאה, שהעולם הנראה לעינינו והחיים ההוים לפנינו רק פרוזדור הם לפני עולם שכולו טרקלין, ששם ינוחו יגיע כח ויהנו מזיו השכינה ושם יושב גמול על גאים ודרך רשעים שם באפלה, בשגם לא חדש הדבר הזה עמנו, אשר נברא ישוב ויפרח אחרי בלותו, כי יש לעץ תקוה, אם יכרת עוד יחליף, אם יגוע עוד יפריח; הארץ תחדש חייה שנה שנה — ומדוע לא נשוב גם אנחנו ונהיה אחרי נמות בעפר? — האמונה באלהים ובהשארת הנפש הנה איפא מושכלות ראשונות, אשר להאמין בהן אך למותר הוא לצוות, בשגם דת ישראל היא דת מעשיית ולא רוחניית. היא תצוה רק על מעשה ולא על אמונה, כי העקר הוא לקיים את המצות ולצרף וללבן את מעשי גופנו ואידך פרושא היא זיל גמור. אם יזדקקו ויטהרו מעשי הגוף מרוח הדת, רוח אלהים; חשובים ויקרים הם, ראויים בעיני אלהים ואדם, ושכרם בצדם, חיים גופניים נעומים בימין נשמת נצח עליון. הארץ תתן יבולה, וגם מורה ומלקוש

יוציאו פרי למעננו ואכלנו ושבענו וברכנו את ה׳ הנותן לנו כח לעשות חיל, ועל כן לא נצטוינו אנחנו על התפלה, והיא התרוממות הנפש אל האלהים רגע. רק משבטלו הקרבנות אמרו חכמינו ז״ל אשר „תפלה במקום קרבנות״ וצריכה גם היא כונה כאשר נצרכת היתה הכונה בזמן הבית להקרבן, וכל המצות שבתורתנו צריכות כונה, ורק על ידי כונה יצרפו ויתלבנו המצות את מעשי גופנו. לוא הפצה התורה לתקן אותנו במצותיה לעולם הבא, אז לא היינו צריכים לכונה כלל כי די היה לנו במעשה המצוה ובאמונה כי ה׳ נתן לנו את תורתו, אבל יען תורתנו חפצה בעקר להצליח אותנו לעולם הזה, לצרף וללבן את מעשינו הגופניים ולתת לנו נחת רוח במעשינו ובחיינו הגופניים, מה תועיל איפא עשית המצוה בלי כונה? לוא היתה הבאת הקרבן רק למען תת לנו חלק לעולם הבא, כי עתה היה די להביא את הקרבן לבית המקדש ולתתנו לכהן לשחטו ולהזות דמו על קיר המזבח והיה לנו לרצון לפני ה׳ אלהינו ואנחנו נזכה על ידי זה לחיי עולם שכולו טוב ולהנות שם מזיו השכינה; אבל התורה חפצה לצרף בכל המצות השכליות והמעשיות את מעשי גופנו, ולמען לא נעשה את המצות לריק, נצרך לכונה. ועל כן נבוון בשעת הבאת הקרבן, להראות הפצנו להכניע את הבהמיות תחת חלק האלהית שבנו, כי גם באכילה ושתיה יש הבדל בין קודש לחול, כי יש עושה מעשים גופניים ואוכל ושותה ומעשיו אינם מקודשים ויש אוכל ושותה ומעשיו מכוונים לשמים; וכדומה כונות הרבה שאפשר לנו לכון במעשי מצוות המעשיות אשר אין לנו רשות להרהר אחריהם לבלי עשותם, אבל יש לנו הרשות ומצווין אנחנו לדקדק ולכון בהן לפי כח שכלנו ולבקש אחרי טעם המצות בעשותנו אותם, כמו כן אם נתפלל לה׳ ולא נבין, הוא כגוף בלי נשמה, כי מדוע נתפלל לה׳? האם באמת נדמה שהוא לא ידע את מחסורינו ולא מכאוב לבנו עד שנגידם ונכפרם לפניו? אז אשר קשה לבו כביכול כל כך, לבלי מלאות רצון כל איש ואיש עד שנרכך אותו בדמעותינו ובתחנונינו? או האם באמת יש שנוי רצון לפניו יתברך ורצונו ישתנה ח״ו מראשית עד אחרית התפלה? אבל אם נצא מהנקודה הזאת, אשר כל מצותינו לא נתנו לנו כי אם לטהר ולקדש את מעשי גופנו ולא לעשות טובה לו יתברך, כי גם אם נצדק מה נפעל לו? ואם נטהר, במה תתטהר נפש טהורה וזכה יותר משהיתה בהיותה אצולה מתחת כסא הכבוד? אם נצא מהנקודה הזאת, אז נבין כי גם התפלה היא לא לעשות חנף לו יתברך בהגידנו לו תהלתו לפניו, ולא לשנות רצונו ח״ו, ואף לא להוציא ממנו על ידי דמעות והתנונים מזל טוב וברכה טובה אשר אינן מגיעות לנו, כי אם לצרף וללבן, לקדש ולטהר את מעשינו ומחשבותינו ואת כל הגיוני לבנו, להביא שלש פעמים ביום את המחשבה בלבנו ולתקוע אותה יתד במקום נאמן, כי גדול ה׳ רב כח ואונים ואעפ״כ ישפיל לראות בארץ לתת לחם לרעבים ומים לצמאים, זן ומפרנס ומכלכל מקרני ראמים עד בצי כנים ולו נתכנו עלילות מצעדי גבר,

כי הוא ישפיל והוא ירים, הוא יאביל והוא ירעיב, הוא ממית ומחיה, מוריד שאול ויעל, רם הוא ושפל יראה, אשרי איש שלא ישכחהו ובן אדם יתאמץ בו! — אבל עד פה נבוא ולא נוסיף לעלות בתפלתינו למרום ולשאוף שמי שמים, כי אם נשאר בארץ מרכבים מחומר ונפש וכל כונתינו אשר אמרנו הפעל רק להטיב את מעשי גופנו למען נתנהג גם אנהנו בדרכי האל הזה הגדול הגבור והנורא, המגביה לשבת והמשפילי לראות. כל עצם תפלתינו לא תפעל עליו יתברך כי אם תפעל עלינו אשר גם אנחנו לא יגבה לבנו בבואנו למדרגה גבוהה ולא נבזה את השפל ממנו, כי מי לנו גדול משוכן עד, מרום וקדוש שמו, והוא ישכון את דכה ושפל רוח. מה הוא רחום, אף אנחנו נרחם על הבריות, מה הוא ממלא משאלות לב אדם בטרם תעלנה על שפתיו, גם אנחנו נתאמץ לעשות חסד עם רעינו גם עוד בטרם יבקש רחמים ממנו, מה הוא עושה חסד למכעיסיו, זן ומפרנס למכחישים בו, סולח לחוטאים נגדו, אף אנחנו נפשט את העקממיות שבלבנו ונסיר משם שנאת חנם, קנאה ואיבה, ואי סבלנות. עלינו נפעול בהתפלה ולא על ה׳ או על המלאכים. כי בכונות כאלה נזכה לחיות חיי ישראל לקדש ולטהר את מעשי גופנו בשמירת המצות ולא נצרך להביא את אלוה לקרבנו על ידי אָרגעל מנגן בשבת ויום טוב, כי אלהים יהיה תמיד בלבנו, „ושכנתי בתוכם" אמר ה׳! ומה לנו איפא ולאנדאכט? — גם תשובת העון בישראל היתה בלי אַנדאַכט. אם חטא ישראל נגד חברו היה מוטל עליו לרצות את חברו, לא הועיל כל ודוי שבעולם לפני ה׳ ולפני כהניו, לא הועילו כל דמעות שבעולם, כל הצומות וכל סגופים, עד שירצה את חברו. — אבל יען כי גם אחרי שרצה את חברו נשארה דבוקה בו חטאה גדולה נגד האלהים אשר בקרבו, נגד ה׳ השוכן בתוכו, נגד הנשמה מורה הגוף; כי הנה הסתיר הגוף את פניו מהנשמה והתעטף בטליתו לעשות מעשה אשר הנשמה לא תנתן לעשותה, מעשה אשר לא יעשה איש היודע כי אלוה שוכן בתוכו; ואם גם רצה את חברו, את אלהיו אשר בקרבו לו רצה עוד. ובעברות שבין אדם למקום הנה היה רק החטא האחד נגד אלהיו אשר בקרבו. אבל איך ירצה את אלהיו זה? איך יתקרב אליו? אם יזכה ואם יצדק מה יתן לו? לא בדמעות ולא בתחנונים התקרב אליו כי אם בהראות על ידי קרבן כי היה לו להגוף להכנע מפני אלהיו וכי מוכן הוא מעתה לעשות זאת ויתודה על חטאו ויסמוך ידו על קרבנו ויראה חפצו להכניע את הגוף תחת נשמתו. וכיון שכוון כונתיו אלה, הרי רצה את אלהיו. ואחת בשנה עשה כל איש מישראל את הכונות האלה, קבל על גופו להיות נכנע תחת אלהיו אשר בקרבו והראה זאת באשר ענה את גופו ביום הזה והכהן הגדול הקריב את הבהמיות לפני אלהים „לה׳ חטאת׳; ונסלח לכל עדת בני ישראל ולגר הגר בתוכם, באין תשלומין לכהנים, באין ודוי לפני בן אדם, מבלי כל כלי שיר והצוצרות, מבלי אָרגעל ומבלי

אַנדאַכט, ומבלי „אנדרעכטיגע שטיממונג" בבני ישראל ובנות ישראל, כי בעצם היום הזה היה יום טוב לישראל.

בעיני אוהבי ההתחקות על שרשי רגלי העמים לא תישר דת כזאת מבלי כל אַנדאכט, כי לדעתם יבשה וצנומה היא בלעדה, כי הן לכל העמים יש אַנדאכט ומדוע נפלינו אנחנו מהם? זה הדבר אשר אמרתי כי נבדלה דתנו מדת כל העמים על כל צעד וצעד ועל כל פסיעה ופסיעה; וגם בזה נבדלנו, אשר עבודת אלהים שלנו היא כל היום וכל הלילה בכל מעשי גופנו שיתקדשו ויטהרו על ידי המצות. ומצות תורתנו נתנו רק לנו ישראל ואם כן עבודת האלהים שלנו רק שלנו היא ולא של עם אחר. אופן עבודת האלהים של עם אחר יוכל להעיר בקרבנו אנדאכט, אבל לא יותר מאנדאכט ולא תקדיש את מעשה ידינו אשר זאת תחפוץ דתנו ולא דבר אחד. כמו כן לא תוכל עבודת האלהים שלנו להעיר מיתרי לב העמים, כי הם אַנדאכט יחפצו. ועל כן אם ישורר וינגן על האָרגעל, ישמעאלי בבית כנסת הנוצרים או נוצרי בבית הכנסת של היהודים תבוא בלב כולם עצם האַנדאַכט הזאת, אבל כל עבודת ה׳ שתבא מכרם אחר אל כרמנו לא תעלה ולא תצמח בו. ואם לא התחקו משכילינו על שרשי רגלי העמים כי עתה לא מצאו דת כזאת יבשה אשר עבודת האלהים שלה היא קדושה וטהורה לצרף וללבן את הגוף, לא נתנו יתרון עליה את האַנדאכט אשר כל עצמה היא התעוררות הרגשות צנומות ודקות מאיזו מנגן, אשר נעימות ההרגשות האלה המתעוררות מנותן זמירות בטרקלין ופלטרין ולא בהן נעבוד את אלהינו. תמה אנכי, אם ברוח תורתנו ילך האיש אשר נצרך לו לעבודת אלהיו אתערותא דלתתא כזאת, אבל יען התערבנו בגוים, למדנו גם מעשיהם ולא לבד מעשיהם כי גם מחשבותיהם באו אל קרבנו.

לולי באו מחשבות הגוים אל קרבנו לא הקשו גם משכילינו קושיות עצומות על אשר נקרא אנחנו את אלהינו אל קנא ונוקם. משכילינו שכחו שני ענינים, אם באמת יש להציור של אלהות אשר לאדם אפשרות לעשות רושם בלב המאמין באלהים הזה ולחנך אותו למעשים מתאימים להציור הזה, באופן כזה: אשר המאמין באל קנא ונוקם הוא בעצמו קנא ונוקם והמאמין באלהי אהבה והסד הוא בעצמו מלא אהבה וחסד להבריות (כי על זה אנו דנין! כי לולי הלכו שלובי זרוע מעשי איש ומחשבותיו בציור אלהיו, כי עתה לא היינו דנין על זה כלל, כי מה להאומות ולציור האלהות שלנו?) מדוע בני אמונות אל קנא ונוקם הם מעולם מן המוכים ולא מן המכים, מן המעונים ולא מן המענים, מן הנרדפים ולא מן הרודפים, מן הנעלבים ואינם עולבים, שומעים חרפתם ואינם משיבים; ובני אמונת אל קנא ונוקם לא יקמו ולא יטרו עד עולמו עד. וזאת שנית כל אלה המקשים בנו קושיות עצומות על אל קנא ונוקם שלנו הלכו בעינים עצומות אחרי הגוים המקשים ואין איש שם על לב לשאול את עצמו, איזו הכרון יש בנקמה? מדוע אסור לנו להיות לנו אל

נוקם? ומדוע אסור הוא לאדם להיות נוקם? הנקמה אסורה לנו על פי חוקי המוסר! יען מה? יען כי הנקמה היא איננה תשלומין מדה במדה לעושה לנו רעה; כי הנקמה תפריז בכל עת על המדה, אי אפשר לו לאדם לשלם מדה במדה, כי האדם יראה רק לעינים ולא ידע אם יגדיש סאה או ימחוק סאה. למשל, ראובן הכה את שמעון את עינו ושמעון יחפוץ לשלם לו מדה במדה, כה יעשה הוא? יכה את עין ראובן! אבל הנה שמעון נהיה עור על עינו המוכה ולא מת וגם עינו השניה נשארת בריאה; ולראובן באה לרגלי הכאת עינו האחת מחלה ועורה לעינו השנית (זימפאטישע אויגענערקראנקונג) ואם כן נשאר ראובן עור בשתי עיניו ושמעון גדש איפא את הסאה. ונציר נא ברעיוננו אשר יוכל להיות אחרי כן שראובן ימות על ידי מחלת עינו, אז אין קצה לגדישת הסאה אשר גדש שמעון בחפצו לשלם מדה במדה. לוי קצץ את יד ימינו של יהודה, ויהודה יחפוץ לנקום בלוי, מה יעשה? יקציץ את ידו למען שלם לו מדה במדה! אבל יהודה עשיר גדול שרוי בלי בנים, ולקציצת ידו לא היו מסובבים אחרים, אבל ללוי יש אשה ובנים והוא מפרנסם בדוחק בזה שהוא כותב וסופר, ועל ידי קציצת ידו נשארה אשתו עם בניה בעירום ובחוסר כל, בעוד אשר יהודה הפץ לשלם לו מדה במדה. יששכר הזיק לזבולון בסך איזו זהובים. לימים ילך זבולון ויזיק ליששכר עצם סך כזה למען שלם לו מדה במדה. אבל לזבולון יש עוד כמה מאות זהובים ולא נזק כל כך, בעוד אשר ליששכר יש אב זקן הולה והוא מת ברעב ובחליו כפני שלא היה ליששכר די שלם לחמו ורפואתו יען כי זבולון הזיק לו בסך איזו זהובים בחפצו לשלם לו מדה במדה. בנימין הכה את שן גד וילך גד וישלם לו מדה במדה ויכה את שן בנימין, אבל לגד נשארו עוד שלושים ואחד שניים כי נער בריא הוא ובנימין זקן ובטלו אצלו הטוחנות. וכשנכה מכך שניו המעטים עוד את השן אשר הכה לו גד, לא ישאר לו במה ללעוס את מאכליו ויבוא לו הסרון העכול ויחלה או ימות בלא עתו, וכל זה למה? מפני שגד שלם לו מדה במדה! וכל אלה בהיות חפין להאיש הנוקם לשלם באמת רק מדה במדה וגם אז יגדש את הסאה! אבל הנה עינינו ראות בכל יום, כי בבוא איש להנקם לא ידקדק בתשלומים מדה במדה ויגדיש איפא את הסאה כפל בפלים, ועל כן הנקמה אסורה לאדם מצד המוסר! בשגם האדם יוכל להעביר על מדותיו ולמסור את דינו לשמים כי הוא לא יצדיק רשע! אבל אל אלהי הרוחות לכל בשר, נוהג עולמו, תוכן עלילות הממנו יבצר לשלם מדה כנגד מדה? הגם הוא יגדיש את הסאה? או הגם הוא יעביר על מדותיו ולא ימציא לאיש ואיש ולעם ועם כארחו, ויעשה אדם כדגי הים כרמש לא מושל בו, איש כל הישר בעיניו יעשה ואין משלם ואין משיב גמול? אם הוא, הנוהג עולמו, יעביר על מדותיו? (סוף יבוא)

# זכרונות מימי נעורי,
# חלק שני
(המשך מחוברת ג׳)

---

## ו.

## חלום אחירע בן טוביה *).

משדד אב יבריח אם בן מביש ומחפיר:
(משלי י״ט, כ״ו).

---

ויהי איש אחד בדמשק ושמו אחירע בן טוביה למטה יהודה, והיה האיש ההוא רע מנעוריו ואביו אהבו כי לא ידע את אשר עם לבבו. ויהי אביו אמן אותו על ברכיו ויאבילהו וישקהו וכל טוב לא מנע ממנו והוא עשה את הרע בסתר, כי עודנו ירא את אביו לבלתי יקפוץ ידו ממנו, ויהי כאשר גדל אחירע ויקטן בעיניו לחטוא בסתר בחדר משכבו, ויואל ללכת בשרירות לבו לעשות הרע ביד רמה. ויארח לחברה את אנשי בליעל ויצא אתם ברחבות קריה, ויאכל וישת וישכר ועל כל פתח זונה ארב וגם הכלם לא ידע, ויגד הדבר לאביו והוא איש תם וישר ויחרד חרדה גדולה, ויקם טוביה ויקרע שמלותיו וישם שק על מתניו ויבך בכי גדול. ויהי אחרי שפכו שיחו לפני אלהים ויקרא אל הנער וידבר אל לבו ודמעתו על לחיו, כי אמר אולי ירך לב

---

*) Franz Moors Traum von Schiller, bearbeitet und ergenzt in biblischer Form. Eine Jugendarbeit von

A. B. Gottlober.

האבן אשר בקרבו וישב ונחם על כל רעותיו, ואולם אהירע הקשה את ערפו והכביד את לבבו ולא שת לבו לדברי אביו ויזנה אחרי עיניו כפעם בפעם, ויהי כדבר אליו אביו יום יום ויחר לאהירע מאד והמתו בערה בו, ויאמר: עד מתי יהיה זה לי למוקש ותוכחתו עלי למשא, ויחשוב מחשבות להפיר עצת אביו לבלתי יוכיחהו עוד.

והימים ימי מלחמה היו כאשר באו מואב ובני עמון על ארץ יהודה להשחיתה, וינוסו בני יהודה מארצם להמלט בארצות הגוים בעלי בריתם, והנשארים יראו לנפשם ולנפשות ביתם כי נפל עליהם פחד האויב מגור מסביו, כי סר יהודה מאחרי ה׳ וה׳ עזבו, ויעש לו איש איש מקום מנוס להחבא שם ביום צרה, ויעש לו גם טוביה מערה תחת קרקע הבית אשר לא ידע איש בלעדו ובלעדי בנו, ויקם אחירע לילה ויקח את אביו ואביו לא הכירהו כי אפל הלילה פרש את עננו על הטאתו וגם מכוה שם על פניו, וישא אהירע את אביו ויניחהו במערה והדלת סגר אחריו, כי אמר בלבו ישב שמה ימים אחדים בלי להם ומים עד כי תצא נפשו וידי אל תהי בו, כי בכל אשר הרבה להטוא לא נשא אותו לבו לשלוח יד באביו ולשפוך דמו ארצה, אך לא מרחמים כי אם מרך לבו מנעהו, כי אין אמץ לרשעים וכל מעשה תקפם וגבורתם בני בהלה הם.

ויהי היום ואחירע ישב בגינת הביתן להטיב את לבו כי אין משבית אותו, והוא שכח את כל אשר נעשה ורעיוניו לא העציבו את רוחו, כי ראשו נמלא יין ומחשבותיו מלאו תועבה, כן תמלאנה עשתות זד ובליעל מחשבות רשע עד כי לא יוכל רגע התבונן על רע מעלליו, ויהי הוא שותה שכור על יד אשת זנונים ותרדמה נפלה עליו ויישן, וה׳ שלה צירי שאול להפחידהו בחלום איום ונורא, כי מלאה מדת רעתו וגם מלאו ימיו לקחת את כוס התרעלה מיד שופט צדק, יען לא ישא אלהים לפשע זד מתערה באזרח רענן, רק אפו יאריך לו והטאתו לא ינקה, לא במות אמר ה׳ ליסרהו על כל מריו, כי מה מר המות לאיש אשר אלה לו, הלא אך מר מדלי לפשעיו ולכל הטאותיו, אולם לאלהים מלאכי זעם ליסר את הרשע בעודו בחיים, בקרב איש ולב עמוק ישלחו הציהם, הם יכאיבו ואין מחבש ימחצו ואין מרפא בלעדי המות. כאלה קרא אלהים מבטן תפתה וכסער מתחולל יצאו מרחם הרת עברה, לשוח בקרב לב אהירע ולהפוך את כל תענוגיו לרוש ולענה כמהפכת אלהים את סדום ואת עמורה.

וצירי שאול אלה לא החטיאו המטרה, כי אך נתתו הציהם בו וכמו רגע נהפכו עשתות שאנן ללפיד אש, נהרסה המרגעה עד היסוד ולב הבליעל כים נגרש בהקיצו, המון תענגותיו עשו למו כנפים וידאו על כנפי רוח רעה המבעתהו, ויבואו תחתיהם עצבון ויגון וימררו את הייהו ויהי רוחו סר וזעף, ובכל זאת גאון לבו הרע לא התענה תחת יד השפטים הרעים האלה, כי הכביד אלהים את לבבו לבלתי ישוב ולבלתי מצוא נחם בבכי ובתחנונים, כי

מעיני דמעה מעיני ישועה הם גם לאיש אשר גדול עונו מנשוא, בם ירוחם גם רשע עריץ מעול וחומס כי יתן את לבו לשוב אל אלהים, ואך שופך דם אביו לא יחונן בם, תחת אשר הקשית לבו ויהי לאבן, על כן נכזבו מימי הישועה יבשו מקורי עיניו, לא יצאו משם מים קדושים אשר חיים בהם ומרפא לשבורי לב.

ויהי לב אחירע נודד הנה והנה כנוד הקנה במים ביום סער, רגע חיל ורעדה אחזתהו בזכרו את החלום הנורא, רגע היה לשחוק בעיניו להאמין בחזיון שוא ומקסם כזב מעשה הדמיון ותחבולותיו, וכאבן אשר ירה יירה בכף הקלע כן השלכה נפשו בין שחוק ופחד, ואולם בצחקו צחקה שאול נגדו ומלאכי זעם פתחו לועם, והד יוצא מבטן הררי עד מקרב יערות מעונות קטב מרירי ולחומי רשף, עונה את הברת קול הצחוק ההוא להחריד ארץ ויושביה, בה עמד אחירע משתומם ממראה עיניו וממשמע אזניו ושחק ורגז ואין נחת, והנה פתאם דניאל עבדו לקראתו הולך הלוך וקרוב, ויקרא אליו אחירע לאמר בא הנה, ויקרב העבד וישתחו ארצה כאשר יעשה כל הימים, ויאמר אחירע בלבו אספרה נא באזני העבד את החלום אשר חלמתי ורוח לי, כי יראה עבדי שחוק על שפתי ושחק גם הוא יען ירא הוא מפני, ונגרש את החלום הרע ההוא וזכרון לא יהיה לו, ויאמר אחירע אל עבדו זקן ביתו לאמר: מה אתה רואה דניאל האינך רואה כי פני אינם כתמול שלשום? ויען העבד ויאמר: כן אדני רואה אנכי כי זועפים פניך, ויאמר אחירע לא כי זועפים אינמו כי רק חלום חלמתי זולת זה אין דבר, ואתה עמוד ושמע אבל צחוק תצחק כי צחוק עשה גם לי החלום השוא ההוא, ויאמר דניאל שומע עבדך, ויספר אחירע לעבדו את חלומו ויאמר: בחלומי והנה אנכי יושב לשתות ולהתעלס במשתה אשר עשיתי, ואטיב לבי ואשכב לנוח בגינת הביתן רעי ורעותי רחקו ממני וילכו לשוח בגן, והנה פתאם לעת הצהרים בפתע פתאם, אבל דניאל זכור אשר צויתיך כי תשחק תלעג על חלומותי, ולא יכל דניאל להתאפק ויקרא „פתאם" כעונה הד קול אדוניו ויתחלחל מאד, ויגער בו אחירע ויוסף לספר בזעם: והנה פתאם קול רעם חזק ונורא מאד שמעה אזני, קמתי ממשכבי וחיל ורעדה אחזתני, ואראה והנה רקיע השמים כלו בוער באש, הרים ועריס יער וכל עץ בו נמסו כדונג בתנור בוערה, וסופה הומיה תטאטא במטאטא השמד ים שמים וארץ, ובשופר גדול יתקע, ארץ תני מתיך, השיבה רפאיך ים, ותנער האדמה ותשליך מקרבה מסביב גלגלות צלעות לחיים ידים ורגלים, ותגשנה העצמות אחת אל אחת ותהיינה לבשר אחד ותחיינה ויהי אנשים רבים וינהרו הנה כדי ארבה לרוב, ואשא עיני ואראה והנה אנכי עומד בתחתית הר סיני, וההר עשן כלו ורעם ורעש סביבו, ואראה והנה על ראש ההר שלשה אנשים יושבים על כסאות למשפט בתוך הענן, עיניהם מזרי פחד וכל היקום נס מפניהם, ולא נתן דניאל את אדוניו לכלות את דבריו ויקרא: הנה זאת מראת יום האחרון יום משפט שדי בקומו לערוץ הארץ, ויחר אף אחירע ויזעק: הלא הגדתי לך מראש כי

כל זה הבל ורעיון רוח, ועתה דום הסכת ושמע, ויגש האחד ומראהו כמראה הליל לנגה ברק הכוכבים ובידו חותם ברזל, וישא את ידו וירם את החותם בין קדם לים ויקרא: נצח קדוש צדק בלי כזב ומרמה, אחת היא האמת אחת היא הצדקה, אללי הוי ואבוי לבן אדם רמה אשר לא יאמין. ויגש השני ובידו ראי מלוטש ויניפהו בין קדם לים ויקרא: הראי הזה אמת הוא, הנף והתוך לא יעמדו לפניו, ואחרד אנכי וכל העם הנצבים עמי, כי ראינו פני נחשים ליש ולביא בהביטנו בו ופני אדם לא ראינו. ויגש גם השלישי ובידו מאזני נחשת ויניפם בין קדם לים ויקרא: גשו הנה בני אדם! הנה אנכי שוקל את המחשבות במאזני אפי והמעשים בפלס עברתי, ויעמדו כלם משתאים ופניהם הלבינו ותפעם רוח איש ואיש, ואשמע והנה קול קורא את שמי מבין ההרים ושקוי עצמותי קפא בקרבי נצב כמו נד, ויהי אחרי כן וישמע קול ממשק המאזנים ירעם ירעש בין ההרים, ויקרבו הרגעים אחד אל אחד וילכו אל מול פני הכף השמאלית משתי כפות המאזנים, וישליכו איש איש חטא משפט מות אל תוך הכף. ויבך דניאל ויאמר: אהה ליום צרה אלהים יכפר לך, ויען אהירע ויאמר: לא עשה זאת, כי מהר נמלאה הכף הזאת ותהי כהר גבוה ותלול, ואולם הכף השנית מלאה חסד-אל כבדה ממנה ותהי השמאלית אך למעלה. ויהי מקץ המראה הזה ויבא איש שיבה, שהה לארץ נפשו מרוב צרה ויגון, ובשר זרועו נשוך משניו כי אבלהו ברעב וכפן, וכל הנצבים הסבו עיניהם מנגד השב ההוא ברעדה ואנכי ידעתיו, ויכרות קוצה אחת מתלתלי שערותיו וישליכה אל תוך כף החטאות, ותטבע פתאם ותרד מטה מטה עד תהום רבה, וכף חסד-אל עפה חיש ותעל השמימה, ואשמע קול קורא מתוך העגן ולבת-אש: חסד חסד ורחמים אל חוטא בארץ ובשאול מתחת, אך אתה לבדך, לבדך נדח.

ויהי כאשר כלה אהירע את דבריו ויפול ארצה כי אחזהו השבץ, ולא יכל דניאל עבדו להושיע לו ויזעק את כל משרתיו ויבהילו את הרופאים, אבל לשוא כל צרי גלעד לא יכל למלט נפשו מני שחת, שלשת ימים חי עוד על פני האדמה ועיניו תשוטטנה בשאול מתחת בין בלהות צלמות, כי ראה ההפוכות ומצרי שאול הקיפוהו, אזניו הקשיבו את קול שופט כל הארץ ליסרו במשפט, ועיניו ראו מלאכי זעם מביאים כל כלי זעף וכל שבט עברה, ויחרד מאד ויספר את כל אשר עשה באזני הנצבים עליו והוא לא ידע את אשר הוא עושה כי רוח אלהים רעה מבעתו, ויבקש הדבר וימצא אביו מת במערה וזרועו בפיו את אשר אבלהו כי גדל עליו הרעב, ועיני אהירע ראו את אביו בטרם סגרו כי הובא לפניו, ויפתח את פיו ויקרא למות ויבך ויתחנן לו, לבוא לקחתו ולשאתו אל ארץ תחתית את יורדי בור, להסתר שמה לנצח ופני אביו לא יראה, כי לא ידעה נפש רשע כי יש בשאול משפט, ומלך בלהות בא ויקחהו כי נכמרו נחומיו עליו כי לבבו איננו קשה כלבב אהירע, אז סגר את עיניו ותצא רוחו וישב לאדמתו.

ויקברו כל העם את טוביה בכבוד גדול בבכי ומספד, אחרי כן קברו גם את אחירע הרחק כמטחוי קשת מקבורת אביו, ויסחבוהו סחוב והשלך וירגמו כל העם את קברו באבנים, ועל האבן אשר שמו מצבה כתבו את הדברים האלה:

עַל הָאֶבֶן הַזֹּאת אַל נָא עֹבֵר תִּשָּׁעֵן.
הָאֲדָמָה תַּחְתֶּיהָ אֲרוּרָה הִיא שְׁאוֹל תִּתְמוֹךְ.
גְּוִיַּת בֵּן מַרְעִיב אָב מַרְעִיב אָבִיו עַד מָוֶת.
מִתַּחַת לָאֶבֶן וְנַפְשׁוֹ בִּשְׁאוֹל מִתָּחַת.
מַהֵר בְּרַח לְךָ עֹבֵר פֶּן תִּסָּפֶה בַּעֲוֹנוֹ:

---

# מבותלי בית המדרש

או (מחג לחגא)

מאת אברהם צוקערמאנן.

---

ככבי נשף הציצו מבעד תכלת הרקיע בנוגה זהרם כשמחים ולוקחים חלק בשמחת האנשים הרצים ברחובות קריה אלה מול אלה וממהרים לבוא לבתי התפלה לשמח בשמחת התורה בנשף בערב יום שמיני חג העצרת. זעיר שם זעיר שם נשמע קול שכורי אפרים המתנועעים בלכתם הנה והנה, אלה ישירו „מלך עליון" ואלה „אנקת מסלדיך" ועל פניהם עז וחדוה. באמצע הרחוב הולך איש אחד עטוף במטפחת אדומה על כתפיו, כברה על ראשו, מטאטא בימינו ותפוח אדמה בשמאלו, ועל צדו נער שובב אשר בידו סיר נחושת, ובמקל וגולה על ראשו יתופף על הסיר בלא הרף, ואחריהם נערים ונערות מבני ברית ומאיני בני ברית ולרגעים יסב את פניו לעמת עדר הנערים וישאג: צאן קדשים! וקול עונה: מע! ישמע פעמים אין מכפר. גם נשים רבות עדו את עדין היקרות השמורים אתן למשמרת רק לכבוד החג הזה, ותלכנה גם הנה לבית התפלה להתענג על מחזה ההקפות ושירי הוד, ובתוכן גענענדיל הזקנה אשר עוד תלך בצעדי און בין הנשים הרבות העוטרות אותה, והיא יודעת את גאותה וגאונה כי עוד מעט תראה את נכדה התכשיט ר׳ שמעיהו מובל תחת האפריון

בלהקת מזמרים, כי הוא הגבאי הראשון, ואף כי הכל מודים והכל יודעים כי אין רוח הבריות נוחה הימנו, ומעולם לא שנה את המסכתא „דרך ארץ" למען דעת איך להתהלך את אנשים, אך שמעיה לא ישית לבו אליהם ואל דבריהם, ישתרר על עדתו שררה בלתי מגבלת, ברצונו ישפיל ערך איש בקראו אותו לתורה רביעי או חמישי ואם יתקצף יורידהו עוד לעלית אחד קודם האחרון, וברצונו ירים את אשר מצא חן בעיניו בהרימו אותו למעלת שלישי או ששי, אך בדעתו היטיב כי לא לעולם חוסן וגם עליו יוכל לעבר כוס לרדת מגדולתו, ע"כ בכל שנה ושנה בחג שמיני העצרת בין הערבים, אסף את בני חברת פועלי החייטים והרצענים, ויכרה למו כרה גדולה, והמה לא בעטו במנחתו, ויאכלו וישתו עד לשכרה, ויובילו את ר' שמעיהו לבית התפלה תחת אפריון, ויקראו לפניו: יחי הגבאי! יחי ר' שמעיהו! שירו לו! זמרו לו! כי לו נאה, כי לא יאה! וכן נשאר על כנו גם לשנה הבאה כי בני רמי המעלה ובני תורה השבו למו לפחיתת הכבוד לערך מלחמה את חניכי הפועלים, בשגם כי לא נעלם מהם כי אם ידיחו את שמעיה משאתו יתנשא תחתיו עז פנים יותר, כי מי זה יואל לקחת על שכמו משרת הגבאות אם לב ישר ושכל נכון בקרבו?

גענענדיל לא הבינה כי עטרת הגבאות איננה הולמת את נכדה, וחטאת נעוריו נצפנו ממנה, ותאמין בכל לבה כי באמת הגבאות עטרת תפארת היא למתימר בבבורה ויען כי זה שנים רבות אך שמעיה נכדה הגבאי וכל כלי יוצר עליו לא יצלח, ע"כ שמה נאה לו ושמו נאה לה, ועתה כשמעה ששפרינצע שכנתה אשר היתה אויבתה בנפש, העריכה סוד להטות לב רבים לבחר בשלמיאל נכדה לגבאי, חגרה בעז מתניה לבוא לבית התפלה, בהתאסף כל בני העיר לקבל את פני הגבאי, הוא נכדה, בכבוד למען תחזה נקם בשכנתה, ותרא אויבתה ותכסיה בושה.

גענענדיל ושפרינצע היו נשים זקנות בנות גילות, וכל אחת ספרה כי בהתפרץ נאפאלעאן הראשון בארץ רוסי' היתה בתולה שהגיעה לפרקה, ובמות עליהן אישיהן ותשארנה אלמנות נשבר מטה לחמן, ופרי בטניהן היו חזקי לב ועזי מצה ויבוזו ליקהת אם, ובראותן כי עוד מעט ותגוענה ברעב, ותבאנה אל ר' שמשון ראש הקהל וגבאי לחברה קדישא לבקש ממנו כי יחוס עליהן ויפקידן במשרה „מורדות הקברים" אך שפרינצע נשאה חן בעיניו בזכרו לה חסד נעורי בתו הטובה... ויעש את חפצה, ומגענענדיל הקשיח את לבו, וכל תהנוניה ודבריה לא הרכו את לבו ותשאר עזובה ושוממה ותחיה את נפשה מנדבות טובי הלב, אך בעלות ר' שמעיהו נכדה על במתי הגבאות בבית התפלה, התגבר כארי וילחם מלחמת תנופה את שמשון הגבאי להחברה קדישא, ותחת אשר לפנים בימי השופטים שסע שמשון את הארי, שסע עתה הארי את ר' שמשון, וגענענדיל זקנתו נפקדה גם היא למודדת הקברים, ושפרינצע השבה אותה כי באה בגבולה וכחומסת את לחמה, ומאז והלאה היו אויבות בנפש אף כי למראה עין דברו שלום אשה את רעותה. —

גענענדיל לא ידעה כי שפרינצע כבר הקדימה לבוא לעזרת הנשים בבית התפלה, ותלך מעדנות בחברת רעותיה, אך כבואה אל אולם העזרה ותשמע את קול שפרינצע מתהלך בעזרה, נפלו פניה, ולבה הגיד לה עתידות לא טובות.

טוב מאד כי באת גם את, החלה שפרינצע בקולה כקול הפעמון, שבי נא לימיני, ועוד מעט ותראי בשמחת רעותך הטובה, כי נכבדה שלמיאל מובל בקול תרועה לבית התפלה, ומהיום והלאה „גבאי" לו יקרא, על פיו יחנו ועל פיו יסעו כל המתפללים בבית התפלה.

טובים דבריך ונכוחים, ענתה גענענדיל בחימה מסותרת ובלעגי מעוג, הן שלמיאל נבדך היה בימי נעוריו נער המוביל חביות מים מבית לבית, ואחרי כי הצליח בידו לשנות מקום כפות כסף משלהנות בעלי הבתים לצלחת בגדו, מכר את סוסתו הרזה ויקנה סוס אביר ויהי לעגלון ולכן תחשבי כי גם עתה על פיו יחנו ועל פיו יסעו. אבל אל תדמי בנפשך רעותי הטובה, כי כל אנשי העדה נוסעים הם בעגלת נבדך והוא יתנשא עליהם לראש, עוד מים רבים יחלפו טרם תראי את שלמיאל מעוטר בכתר הגבאות.

ומה תדמי את, כי לעולם ישתרר שמעיה בשם הגבאות?! השיבה שפרינצע ופניה אדמו כתולע. הן עברת ר' חיים שמורה לו מעת אשר הרהיב העז פנים לקראהו לתורה אחד לפני האחרון, ושמעריל הנגר יארב לו כבר במסתר להכותו מכה רבה על כי בזה את כבודו בקראו אותו לפרשת התוכחה, ואת הטרם תדעי כי לר' חיים אוהבים רבים אשר ידרשו עלבון אוהבם משמעיה, ולשמעריל בנים רבים בידים חזקות ואגרופים קשים, וגם ידיו לו רב להפיל חבלים באפו למהלל כבודו. ועוד מעט ותראי כי בהראות צלם נבדך היקר על מפתן בית התפלה יפול מפלת המן, ושלמיאל נבדי יירש מקומו.

האַ! האַ! האַ! התפרץ מפי גענענדיל, וכמעט נפלה לארץ מרב שחקה לולא תמכה טעמעריל המוכרת קטניות, אוי ואבוי לך שפרינצע! אנכי השבתי כי עוד לא נופלת את מכל האדם בשכל ובינה, והנה נוכחתי לדעת כי בינתך הסתתרה, האם באמת תדמי כי חיים הגולם יודע לשמור עברה? האם לא השחוק הוא דברך: כי אוהבים רבים לחיים? מי ומי המה אוהביו? אך לעמיל החוטב עצים, גד שומר הבגדים בבית המרחץ וזנוויל המוכר סירי חרש, הם הם אוהביו באשר יתענגו לפעמים על דברי תורתו אשר ישמיע למו דברים שלא היו ולא נבראו, ושמעריל הנגר לא יפתח פיו, כי לא נעלם מהקבצן הזה אשר אם אך יתן בו עיניו שמעיהו נבדי יעשהו גל של עצמות, ואם יתחברו כל בניו יהדיו, אז ישרק שמעיה לאנדרעאוס ולכלבו, ויפלו כלם פגרים מתים.

בלי תפונה יפלאו דברי גענענדיל בעיני הקורא, ויאבה לדעת מי הוא

זה אנדרעאוס אשר הרימתהו הזקנה כגבור משחית ואשר בעזרת כלבו יפיל פגרים מתים, יסור נא אתי לרחוב היהודים וימצא פשר לחידתו.

העיר אשר בה התלקחה המלחמה על דבר הגבאות לא נופלת מכל הערים אשר בהן גם בני ישראל נחיתים. גם בה ימצא רחוב אחד המתנוסס בשמו „רחוב היהודים" הרחוב ההוא ששמה לקח מקומו גם בית התפלה היה כלו קדש קדשים, שם היו פתוחות לרווחה חנויות ממכר הבשר ושער הדגים, ממכר החלות לקדוש לשבתות ומועדים, נרות חנוכה לברך על הנס, הרועשים והמשמיעים קול להכות את המן, התופינים לחג הפורים, מצה שמורה למדקדקים במצות לחג הפסח, הקשתות לל"ג בעומר, עשבים ירוקים לחג השבועות, החרבות עץ לתשעה באב, השופרות לראש השנה והכפרות הלבנות ליום הכפורים, והסכך לחג האסיף; גם כל מיני פירות לחמשה עשר בשבט ובצים מבושלים לערב תשעה באב אך ברחוב היהודים מצאו מקום למו. ברחוב ההוא לא מצא לו הלילה מעון איש אשר לא מבני ישראל הנהו, אם מאסו הערלים לשום את משכנם ברחוב המלא צחנה, או כי אחינו כגרו בעדם מתת משכן בתוכם לבן נכר לא לנו לדעת, אך מעת אשר נבנתה העיר עד היום שבו נפלה תגרת מלחמה הגבאים, לא מצאו משכן למו ברחוב היהודים רק בני אברהם יצחק ויעקב. קרוב לבית התפלה עמדו בתים אחדים כחצי גרן עגולה ששם היה מעון הרב והשופט, החזן והקורא, השמש והבו"ד שמש, משגיח ההקדש שהוא גם קובר המתים, גם מודדות הקברים והמילדת, משגחת על טבילת הנשים ולוחשת על המכה או עין הרע, שם אוו למושב להן, אבל אחרי שאין טוב מוחלט בעולם, ובמקום הקדושה שם גם הקליפה מתגברת ע"כ לא יפלא בעיני הקורא אם פתאם לפתע בסורו אל רחוב היהודים, יפגש על צד בית התפלה בית קטן וחלונות קצרים, וצלב עץ על סף החלון בפנים הבית, ועל מפתן הבית בפתח בביאה רובץ כלב גדול שחור משחור, הילדים בשערות לבנות כפשתן עוטרים את הבית ומשחקים את הכלב, ואביהם איש נכרי רם הקומה ואמיץ כח צופה ומביט עליהם, ואם תאוה נפשך לדעת מי הוא זה אשר מלאו לבו להפריד בין הדבקים ולהתפרץ בין עדר אדני? עליך לדעת, כי לא הוא התפרץ כזאב בין הכבשים, אך המה הצאן קדשים לקחוהו אחר כבוד לשכון בתוכם, כי גם הערל הזה יחשב על חברת משמשי הקהל, ובין כלי הקדש ימנה חלקו, כי הוא המכבה את הנרות בלילי שבתות, הוא המדליק ביום הכפורים לתפלת נעילה, הוא הסוכן על כל רכוש ההמון, ולו ימכר כל סיר וכל פארור, כל מטאטא התנור וכל עריסת הבצק, אף הוא המשיק את התנור בבית המרחץ ומנקה האשפה מבית התפלה, ואל יפלא בעיניך הקורא למה זה ועל מה זה לו לנקות את האשפה אחרי כי אחינו בני ישראל אוהבים בכל עת להבק אשפתות ובעיר אחת גרולה היתה עת צרה ליעקב בצאת הגזרה הרעה לנקות את חצר בית התפלה, ידע תדע כי זה הערל היה רשע עריץ וקפדן גדול לשמר סדר הטהרה והנקיות, וימאן לאחז

במשמרתו אם לא ירשוהו בני העדה לנקות את בית התפלה, ויען כי לא מצאו בני העדה ערל אחר טוב המזג ממנו, נאלצו לספחו על משמרתו על אפם ועל חמתם; ואם תשוב תתפלא אתה הקורא איך נואתו בני העדה כי הערל הזה יגדל גם כלב בתוך עדת ישראל, אז עליך לדעת כי הכלב הזה הציל ממות את נפש הרב עת כמעט טבע במים עזים בטבלו את בשרו בשבלת הנהר בערב יום הכפורים, כי הערל הזה למד את כלבו להציל נפשות בני אדם בטבען במים, ועל כן לא כהו בני העדה בו לגדל את הכלב הזה המציל נפשות אף כי היה למחיתה לכל הנשים הצובאות על פתח בית הטבילה ולהילדים השבים מתפלת מעריב מבית התפלה לחדרי מלמדיהם, ואחרי כי בן הנכר הזה היה יוצא ובא בבית התפלה בכל עת ובכל שעה, והגבאי ר' שמעיהו היה ארונו וגבירו אשר מידו ראה את שברו, ע"כ היה הוא וכלבו נאמנים להגבאי והוא הוא אנדרעאוס אשר בו בטח לב גנענדיל כי יעמד כעמוד ברזל מול כל אויב ומתנקם אשר יהין להכריע את שמעיה ולהורידו משאתו. —

אוי לימי ואוי לשנותי! התפרצה שפרינצע בקול אנחה מרגזת לב, שפוטנה אתן בנות בוטחות ולא אני, הנמצא חן בעיני אלהים? היקשיב את תפלתינו אם לא נתאמץ להוריד נבל כזה מגדולת הגבאות המתאמר להבקיע בחוקה אל בית אלהים בעזרת אנדרעאוס וכלבו הנבזה? —

גנענדיל התנשאה כלביאה אשר חץ שחוט פלח כבדה, ותרם את אגרופה להורידו על ראש שפרינצע, אך כרגע נשמע קול המולה קרוב לבית התפלה, קול שאון סואן ברעש, והאיש הלבוש המטפחת האדומה והכלי זיין בידו בא נבהל לבית התפלה ונערים שובבים אין מספר סביבו, ובמחולת המחנים רקד כבן ראמים ויצעק בקול גדול: פנו דרך! פנו דרך! תנו כבוד לאיש הכבוד! הוא גבאי קהלתנו מושל בית תפלתנו, שירו לו! זמרו לו! כי לו נאה כי לו יאה, וכרגע ויצעק כפרא: צאן קדשים! וקול מע — מע! בקע את כותלי בית המדרש, וגנענדיל השיבה אחור ימינה אך בעיני בוז הביטה על שפרינצע ותוציא את לשונה לאות לעג וקלס, למען תדע אויבתה כי באין ובאפס היא בעיניה, ושפרינצע חרקה שיניה בקצף ותאמר: חכי נא מרשעת, חכי! עוד לא שלמו ימי שלומך, עוד מעט ותראי ותבואי על שכרך יחד את שמעיה תכשיטך היקר. — עוד גנענדיל מלאה שמחה ומבטת בעיני בוז על שפרינצע, עוד שפרינצע מתאנחת על כבודה כי חולל, עוד בעל המטפחת האדומה מרקד כעגל מרבק בין השובבים, והנה להקת מומים ומזאים כף קרבו לבית התפלה. אפריון ואבוקות בידיהם ואיש אחד לבוש מחלצות תחת האפריון, ובקול רעש התפרצו לבית התפלה ויקראו: יחי הגבאי! לאורו נסע ונלך, הוא מורה דרכנו ועל פיו ישק כל בית התפלה. גנענדיל מהרה לקום ממקומה ותוציא את ראשה בעד החלון מעזרת הנשים בתקותה לראות בגדולת גברה ובמפלת שכנתה, ומה חשכו עיניה בראותה כי לא שמעיה הובא תחת האפריון, רק שלמיאל נבר אויבתה, ותזעק בקול גדול: הה! ותצנח לארץ.

הנשים העוטרות אותה הרימו קול צוחה וכרגע נמלא הבית אנשים ונשים וימהרו להשיב את רוחה, אך בשוב רוחה אליה כסתה פניה חורת מות ועפעפי עיניה נגרו מאין הפוגות ותריד בשיחה, אבל לא עברה עת רבה והנה עוד הפעם נשמע קול מזמרים ומריעים, ובקול המולה גדולה הובא עוד הפעם אפריון ואיש תחתיה, אשר אז היה הגבאי ר׳ שמעיהו בכבודו ובעצמו, ותחי מעט רוח גענענדיל.

בעלי ברית שלמיאל בדעתם כי מלחמה להם את שמעיהו וחברתו, הקדימו בוא לבית התפלה, למען יושיבו את שלמיאל בהירם במקום הגבאי בפנת ארון הקדש, לא כן שמעיה וחברתו אשר לא ידעו כי הקיצו מזעזעיהם וישבו למו וייטיבו את לבם ויאחרו שבת, ומה נבהלו בבואם לבית התפלה בראותם כי שלמיאל עומד בכותל המזרח בין פנת ארון הקדש ואנשים רבים עומדים סביבו ערוכים למלחמה. האיש אשר ידע להרגיש איך כסתה בלהת צלמות את פני עתליה בראותה פתאם את יואש יושב על כסא המלוכה תחתיה, ידע להרגיש את החרדה אשר חרד שמעיה בראותו את שלמיאל מתעתד למשול תחתיו ולשים על ראשו עטרת הנבאות, אך הוא לא קרע את בגדיו ולא קרא בקול: קשר קשר! כי אם לבש עז וגבורה, ובגאותו פנה אל בני חברתו ויאמר: לא לנו אחי לטמא את ידינו בשקץ הזה! די לו אם אשרק לאנדרעאוס, ויסתבבנו כפגר מובס מקירות בית התפלה והוצה, ובדברו הרים את קולו ויקרא: אנדרעאוס, אנדרעאוס! איכה! וכרגע ואנדרעאוס נראה על סף בית התפלה.

למה תעמד על המפתן? נתן עליו שמעיה בקול נגיד ומצוה, קרב הנה ואזר כגבר חלציך וכחוב הזה את השרץ הזה את שלמיאל העגלון והשליכהו אל הצנור של שופכין לפני בית המרחץ, אל תירא מאומה, הלא צויתיך!

אנדרעאוס קרב צעדים אחדים בתוך בית התפלה אך פתאום נשמע קול: „אחת ואחת" ומכות לחי הקריב שי שמעריל הנגר לשמעיהו ההכשיט, באמרו: הא לך משכרתי חלף התוכחה אשר הפלת לי חבלים בנעימים. —

אנדרעאוס נצב כבול עץ בראותו את אשר לא פלל, הוא אמנם הסכין לשמע דברי ריבות בבית התפלה עד כי גם על לשונו היו שגורות המלות: עזות פנים, נבל, בליעל וכדומה להן, גם עיניו ראו לא פעם ולא שתים שאיש עברי מכה רעהו מאחיו, אך לראות את שמעיהו אשר היה בעיניו כמורם מאחיו בכבוד וגדולה מוכה גם הוא לא עלתה על לבו, וע"כ נצב על מקומו ולא ידע מה לעשות.

אחת ואחת! נשמע קול מכת לחי גם מעזרת הנשים, כי גענענדיל לא התאפקה עוד ובראותה את נכבדה היקר מוכה מבעלי חברת שלמיאל והמטיר גם היא מהלומות על לחי שפרינצע אויבתה.

הנשים הנאספות בלילה ההוא בבית התפלה אשר התפרדו מראש לשתי כתות, מצאו עת נכונה לנקום אשה מרעותה, וכרגע והנה צניפות ורדידים, צעיפים ומגבעות מלאו את כל עזרת האנשים, ובעזרת בית האנשים התרוממו

באויר התקרה כובעים וצילינדרים, ותהי צעקת העם גדולה מאד ואנדרעאוס נבהל מאד וינס לביתו כל עוד נפשו בו.

כנס מן המהפכה נס שמעיה מבית התפלה לבית אנדרעאוס ויבהילהו להביא את כלבו אתו ולשסהו על משנאיו עד כי יגרם וימחץ עצמותיהם למען ידעו את מי ערכו מלחמה, ובחפזו ללכת והנה רב העיר לנגדו אשר הלך אם את השמש להתפלל ערבית ולא ידע את כל הנעשה.

רבי! שאג שמעיהו, בראותו את הרב, ומפיו יז קצף, רבי! אחת משתי אלה עלי לעשות להציל את כבודי מיד הרשעים הרעים האלה, אם אתה תשים מתג ורסן בפי הסוסים האלה ושלמיאל יפול ולא יוסיף קום, או אם תמאן לשמוע לקולי, אז על ידי אנדרעאוס וכלבו אחרץ משפטי.

נבוך ומשתומם עמד הרב כי לא ידע את כל הנעשה ואל מה ירזמון דברי שמעיהו, וילטש את עיניו וקול מליו נחבאו, אך שמעיה לא הוחיל עוד ויאחז בחזקה בשולי בגד הרב ויאחזן במאמצי כחו ויסחבהו לבית התפלה בשאגו בקול: אחת משתי אלה, הרב או אנדרעאוס.

השמש אשר הלך על יד הרב לא הבין גם הוא לדברי שמעיהו, ובראותו כי שמעיה סוחב את הרב והרב ימשך אחריו למרות הפצו, מהר להעבירם ויבוא לבית התפלה ויתן את קולו בבכי: רבותי! הושיעו נא! פלטו את נפש רבינו מיד שמעיהו העריץ אשר התנפל עליו וישים מחנק לנפשו, ועוד מעט ויתם לגוע.

כאש מתלקחת בערמת התבן התלקחה הקנאה אשר קנאו כל הנאספים לכבוד הרב ובמעוף עין עפו אל עבר הפתח להציל את הרב ממות ובחפזם לצאת רמס איש על רגל רעהו ובצד ובכתף הדפו איש את אחיו ותהי מהומה ומבוכה בבית התפלה, זה יזעק מרה, הה רגלי! וזה יליל, הה זרועי! הה צלעי! אך מי ישים אל לבו אל זרועו ואל רגלו בעת נוראה כזאת כי כפתע בין חיי הרב ומתו, וע"כ הרבו עוד להדף איש את אחיו עד התפרצם מבית התפלה, ובראותם את יד שמעיה מדובקת לשולי בגד הרב, התנפלו עליו כארבה ויפליאו את מכותיו עד כי נשאר באפס כח, ואך עוד רוח חיים באפו נשאוהו אוהביו הנאמנים לביתו.

חלש אין אונים בא הרב אל בית התפלה, ואך אז נודע לו דבר הקשר אשר קשר שלמיאל על שמעיה ויצר לו מאד על הדבר הזה. חליפות מאליפות התהלפו רעיוניו בקרבו, פעם דן בלבבו את שמעיה לכף זכות כי אין אדם עומד בפני הנקמה עת יאבה להנקם מאיש חרמו, ופעם דן גם את שלמיאל לכף זכות על עטותו כמעיל קנאה, בקנאו את קנאתו להעדה על כי שמעיה השתרר בלי גבול על עדתו, ומי יודע עד מתי היה יושב ודן, לולא באו ר' גימפל הגביר, ר' נחשון היחסן, ר' חיים התלמיד הכם ושמשון הגבאי לחברה קדישא ויאמרו בפה מלא כי אם ימחול הפעם על כבודו המהולל ביד שמעיה אז

יהיה גופו מחולל על הבריות עד כי גם חניכי הפועלים יתקלסו בו, ואם חפץ שמעיה לבקש את הרב להיות עליו סתרה, לא היה לו להשותו לאנדרעאוס ולא לסחבו ביד חזקה כעגלון את סוסו וכטבח את בהמתו, אז התעורר הרב ויהי כאיש גבורתו, וישב לכסא המשפט יחד את שבעה טובי העיר, ויחליטו את הפסק דין לאמר: למען ידעו העזי פנים כי אין שום התנשאות בהגבאות, ולא שלטון ועז בידו להשתרר על הקהל, ורק עבד ומשרת הנהו לעדתו, ע"כ יובל אנדרעאוס תחת האפריון, והשירים אשר שרו לפני הגבאי ישירו גם לפניו, ומהיום והלאה יכתב בפנקס הקהל כי לא יקום עוד גבאי ומתנשא לכל לראש על העדה כי אם שבעה טובי העיר יכלכלו את כל עניני העדה, ובכל שבת ושבת יעמד אחד מטובי העיר על יד הקורא ועל פיו יקראו העולים לתורה. —

שלמיאל בהיותו ערום כנחש ויבן כי דברי הרב ושבעה טובי העיר יקשו ממנו, וכדרך כל אחינו בראותם דבר אשר שגבה מהם יאמרו: גם לי גם לך לא יהיה, מהר ויחליט אחרי דברי הרב וטובי העיר ויסר ממנו את אבנטו המשזר משי ויתנהו לאפד בו את אנדרעאוס.

ואתה הקורא! אל תדמה בנפשך כי עד מהרה נאות אנדרעאוס להתכבד בכבוד כזה אשר לא התכבדו בו אבותיו ואבות אבותיו מעולם, ואם תחשב כזאת אינך אלא טועה, כי בבוא פרחי החייטים והרצענים להלביש את אנדרעאוס בגדי כבוד בגלותם את אזנו כי כל טובי העיר חפצים ביקרו, נבהל מאד ובלבבו התגנב פחד ורעדה לאמר: מי יודע אם לא יאבו היהודים להתעלל בי בבית מקדשם? וע"כ בעט בהם ובכבודם וכמעט היה את לבבו לשרוק לכלבו לעשות בהם שפטים, אך כרגע באו אליו גם טובי העיר ויבינוהו לדעת כי אך לנקם בשמעיה מגמתם על אשר חלל כבוד הרב, אז נעתר להם, אחרי גרדו את גבחתו וחשבו מחשבות רבות. וילבישוהו בגדי כבוד ויאפדוהו באבנט שלמיאל ויבילוהו תחת החופה; אנדרעאוס הולך כחתן יכהן פאר וכלבו השחור על ימינו, וכל העם אחריו, והנערים השובבים הריעו וישתובבו משובה נצחת.

שמעיהו לא האריך ימים עוד אחרי כי הוכה מכות חדרי בטן ובשבוע הראשון אחר החג לסדר ויולד בנים ובנות וימת, מת גם הוא והספדן פתח את המפדו: אוי לה לרבנות שמקברת את בעליה, והרב אשר על ידו ירד שמעיה לשחת בדמי ימיו קבל על עצמו כגוף נורא כי לא יעלה לתורה שנה תמימה.

גענענדיל גם היא לא האריכה ימים אחרי כן, כי עוד בלילה ההוא בשמעה את השמועה הרעה כי אנדרעאוס יתנוסס תחת החופה במקום נכדה אחוה השביץ וכל עוד נשמה באפה נשאוה לביתה ובהתרפקה על אהבת נכדה הלכה גם היא אחריו בדרך כל הארץ, אך שפרינצע מצאה לה נוחם בראותה כי שלמיאל נכדה נאות לדבר הזה בנפש הפצה, ותשאר מולכת בביפה בשדה הקברים — ותעלה את שברה, מהנשים הבאות לדרש בעד החיים אל

המתים, על אחת שבע. גם החופה אשר התחיה הובל אנדרעאוס לא האריכה ימים בתוך העדה, כי כל הבתולות מאנו לחוג את חג כלולתן תחת החופה שנתהללה באשר הובל תחתיה הערל אנדרעאוס, ויאלצו בני העדה לכונן חופה חדשה, ואת המהוללת נתנו במתנה לאנדרעאוס, והוא מכר אותה לרעהו אשר אסף דברים עתיקים מקדשי בני ישראל, והיא היא המתנוססת להפארה באוצרו של „לוּבּאסקאנסקי" הנודע אשר יראיה לבני בריתו בערים גדולות במחיר יקר, ויספר באזני הבאים לראות, את כל קורות החופה ואת פרשת גדולתה, וכן נודע הדבר גם לכותב הדברים האלה, ויכתב בספר זכרון לדור אחרון למען ידע כל גבאי כי לא לעולם חוכן ולא יפסע עוד על ראשי עם קדוש.

---

# אור חדש

### על כמה מאמרי חז"ל התמוהים וזרים

## מאת משה אהרן שאצקעס בעל המפתח.

### (מאמר א')

מאיימין על העדים, היכי אמרינן להו, אמר רב יהודה הכי אמרינן להו, נשיאים ורוח וגשם אין איש מתהלל במתת שקר, אמר רבא יכלו למימר שב שני הוה כפנא ואבבא דאומנא לא חליף, אלא אמר רבא אמרינן להו מפיץ וחרב וחץ שנון איש עונה ברעהו עד שקר, אמר רב אשי יכלי למימר שב שני הוה מותנא ואינשי בלא שני לא שכיב, אלא אמר רב אשי אמר לי נתן בר מר זוטרא אמרי להו סהדי שקרא אאוגרייהו זילי, דכתיב והושיבו שנים אנשים בני בליעל נגדו ויעידוהו לאמר ברך נבות אלהים ומלך (סנהדרין כ"ט).

האיש הנאור והנבון ההודר היטב לפני ולפנים במאמרי חז"ל, הוא רק הוא יראה לשמחת לבבו את חכמתו של זה האיש נתן בר מר זוטרא אשר הפליא ברוחו הכביר להגיד האמת, וכל כך הפליא במאמרו, עד שנדחו מפניו דברי ר' יהודה ורבא, ורב אשי קבע מסמורות, בדבריו המחוכמים, ופתשגן כתב הדת נתונה בכל בתי דינים כי יהיה נאמרים לפני העדים טרם שיבואו להעיד, למען שלא יהינו הלילה להעיד עדות שקר, הוא ז"ל בא לפקוח עינים כי לשוא הוא כל האיומים הדתיים להפחיד את האדם אשר נכנס בו רוח שטות לפרוץ גדר ולמעול מעל, אחרי שהנסיון הורה לדעת איך אין בכח כל היעודים לרעה הבאים בכ"ק על החוטאים והפושעים, להעביר את האדם מדעתו וחפצו לכלף את דרכי המוסר ולעשות שלא כדת, כי האדם

הוא רק מאמין בכמו אלה, כל זמן שלא בא מעשה לידו, כל זמן שלא בא לידי מלחמת היצר, אבל לא כן בעת כי הנהו תרי סרסרי דחטא עינא וליבא מסיתים אותו להטוא ולפשוע, אז הוא מטיל כפק עצום בכל הפחדים הבאים בספרי הנביאים ומכש״כ שהוא מפקפק בספרי המוסר המפליגים ומגזמים עד כי תחרר האוזן משמוע. יתחיל להתפלסף ולהביא ראיה ומופת מן הנסיון היומי איך העולם כמנהגו נוהג ואין העונש כרוך בעקב החטא, ואשר לכן בטוב אמר התנא האלהי באבות „אלמלא מוראה של מלכות (לא מוראה של תורה) איש את רעהו חיים בלעו" רק הדרך היותר בטוח לזכך את לב האדם, לצרפו וללבנו עד כי יצא נקי מכל הלאת המדות הרעות, הוא רק להראותו את פחיתות וגנות מכל אלה המדות הנשחתות, איך כי האיש העוסק בהם, הוא דל ערך ושפל משוקץ ומתועב לא די בעיני הבריות בכלל, אלא אף בעיני אנשים כאלה אשר הוא בעצמו עזר להם לרעה בפחזותו ונבלותו, מאותות ומופתים כאלה, המס ימס אף האיש שלבו לב אריה ודוב שכול, כי מה תקות אנוש עלי ארץ? הלא רק לנחול כבוד ותפארת ולהיות נחשב בין אנשי מעלה, ולכן בעת יאמר לו שלום על נקלה כי אין מגיד ומשמיע את עלילותיו אשר הוא עושה במהשך, ילך שובב ועושה כל מה שלבו חפץ, יגנוב ויגזול, עושה עושר ולא במשפט, יכנוס לתוך אומנתו של חבירו וישיג גבול רעהו, ורק להיות עשיר ורב אוצרות ועל פני כל העם יכבד, יזייף ויעיד עדות שקר, ילבין פני חבירו ברבים, ורק להיות נבנה מהורבנו של חבירו ולהתכבד מקלונו, אבל אם איש כמוהו יפקח את עיניו לראות, כי אחרי כל אלה עוד הוא באמת שפל ונבזה בעיני כל, אחרי שכולם יודעים את תרמיתו זאת זדון לבבו, או אז יתחיל להבין כי לא זה הוא האושר והכבוד האמיתי, ואם גם רבים מחניפים לו בפניו, הוא יודע ומרגיש לקרוא את החרות על לוח לבבם איך הם מחזיקים אותו לשובב ולפוחז וריק ורע מעללים, כל אלה מגלה לנו זה החכם המופלא נתן בר מר זוטרא, הוא בא כמבקר את שיטת הקודמים לפניו אשר עוד לא חדרו היטב אל תוך כליות ההמונים, לא הבינו כלל את רוח האדם הבלתי אמון על ברכי ההשכלה הזכה וזקוק המדות, הקדמונים הללו שגגו לחשוב, כי ההמוני הוא שוטה וחסר לב, מפחד מכל עלה נדף, מכל איומים נוראים ויעודים לא טובים, אשר באמת לא כן הדבר, בדרכים כמו אלה לא יוסר עבד כזה, אמונתו בדברי חוזיה, עולה בד בבד עם אמונתו באמונות ההזיות והבלים במעוננים ומנחשים ומכשפים, לא שיאמין בכל אלה בעבור שיש לו מזה ציור שכלי והרגש מדעי, אך הוא מפאת קלת דעתו הוא נוח להאמין כל דבר בלי שום הגיון ישר ובקורת, ולפיכך לא יעשו אמונות כאלה רושם בלבבו פנימה ולעצור על ידם מעשות כל רעה, הן יעודי התורה והן הגדות המעוננים וההוללים שניהם ביחד לא יועילו ולא יצליחו לאדם כמוהו, בעת אנה הזמן לידו למלאות את חפצי רצונו, וע״כ על המלות בהמשנה „ומאיימין על העדים" אשר ר׳ יהודה בא

לבארם בדרך הישן והוא להפחידם בחוסר הפרנסה והמחיה, הבין רבא כי היא לא תצלח, באשר הנסיון היומי הורה לדעת, כי עובד אדמתו ישבע לחם אף כי יעיד עדות שקר (הכי בשביל שוטים הללו יקלקל השית"ב עולמו?) ומרדף ריקים ישבע ריש כי הוא צדיק באמונתו יחיה, ורבא בחכמתו איננו משים בפי ההמונים את הכתוב במשלי, רק בחר בטוב לשום בפיהם את משל ההמוני „שב שני הוה כפנא ואבבא דאומנא לא הוה חליף" כי יקר לאיש פשוט משל כזה השגור בפי הבריות, מכתובים מפורשים בכ"ק. ולזאת לא יסרב ההמוני מלהעיד עדות שקר עבור הגדות ואיומים הבאים בספרי קודש, ואע"פ שבמו פיו יגיד ויסכים כי הוא יאמין שעל עון עדות שקר תחסר המחיה והכלכלה, כל זה יאמר בעוד שהוא לא יבוא לידי נסיון; אבל בעת יראה שכר טוב ע"י מעשים כאלו, ישחק בלבבו על אמונתו ויאמר אך שלום וברכה יהיה בימי. אחרי כי הנסיון יראה לו ההיפך, ומכ"ש אם הער הזה חפשי בדעותיו, הלא בטח יפער פיו בשחוק על דברים כאלה אשר לפי דעתו אין בהם ממש כלל וכלל, אבל גם רבא לא בא עוד על אמיתת הענין, דברי ר' יהודה לא נראו בעיניו, אך גם הוא לא הצליח לאמר דבר המתקבל על הלב, כי החסרון שמצא בשיטתו של ר' יהודה נמצא ג"כ בשיטתו שוה בשוה, הוא חשב להבעית את ההמוני לא בחוסר הפרנסה, כי אם בדברי יותר קשה והוא ביעודי המיתה, אך רב אשי בא לאמר בהשכל כי גם זה הבל, כי מתלא אמר „שב שני הוה מותנא ואינשי בלא שני לא שכיב" באשר הכל כאשר לכל מקרה אחד לצדיק ולרשע, וחיים הוא מהשלשה דברים אשר לאו בזכותא תליא מלתא. ולזאת בא רב אשי לאמר דבר בשם אומרו ולגלות מה שאמר לו נתן, איך כי אלה האופנים והתחבולות כבר עבר עליהם כלח, ההמונים לא יראו צל הרים כהרים כאשר חשבו עליהם הקדמונים, רק אחת הוא לנו והוא לעזוב את הפחדים והיעודים התוריים, ותחת זאת הוא יותר טוב ובטוח לפקוח עיני ההמון וגם את עיני הפורקים עול התורה והאמונה, כי יראו את זלזול המדות הרעות ואת שפלות ופחיתות המעשים המתועבים, יראו איך סהדי שקרא אפילו אאגורייהו זילי, ומכש"כ בעיני הבריות בכלל, כי על פי רוב יש בכל אחד ואחד רגשי כבוד ואיננו חפץ לעמוד לפני עמוד הקלון בתוך קהל ועדה; רגשות נוראות כאלה, הנה רק הנה מתג ורסן לבני אדם על מרוצת ימי חייהם, לבל יעשו כל מה שלבם חפץ (רק כיוצא מן הכלל נמצאו להרפת מין האנושי, פוחזים והוללים כאלו דובים ואריות המשוללים מכל וכל גם מהרגשות כאלה, ובלא שום בושה וחרפה המה עוסקים בזיופים ובעדות שקר ולא יתנו אל לבם כלל איך המה הולכים ומתבזים וילכו לטמיון) ולכן חדלו כהיום כל סופרי האומות להרבות בספרי מוסר המלאים ביעודים רעים ובעונשים מופלגים בזה ובבא, רק המה מתחכמים להראות את ערות המדות המגונות ע"י ספורים בדוים אשר ישכילו להציעם ברוב צחות, ואשר ספורים כמו אלה מסכימים עם הנסיון היומי, ודברים כאלה אינם רחוקים כי יפעלו לפעמים על אוזן השומע

עשר פעמים ככה מספרי מוסר המקללים ומחרפים, מגזימים ומפחידים, ככה יעמולו רופאי נפשות מדור דור לרפאות את תחלואי הנפש, וכמו שהכמת רפואת הקיץ הולכת ומשתנת משנה לשנה, כמו כן חכמת רפואת הנפש מקבלת שינוים והילופים דור אחר דור, כה ילך הדבר עד כי יבוא היעוד הנפלא „ומלאה הארץ דעה״. (המשך יבוא)

---

# מאמר

## פשוטו של מקרא.

אר״י לשעבר היתה התורה כלל והיו מבקשין לשמוע דבר משנה דבר תלמוד, ועכשיו שאין התורה כלל— מבקשין לשמוע דבר מקרא ודבר אגדה (מדרש הוית עה״כ סמכוני).

כבר נודע, כי יתרון לדבור על הכתב, כיתרון המעשה הנעשה בידי האדם בעצמו, מן המעשה שנעשה ע״י שלוחו; וע״כ יאמר, „העט הוא שלוחו של פה״, ואולם בדבר הזה אין לאמר „שלוחו של אדם כמותו״. כי איך שיהיה האדם בקי ורגיל בלשון שהוא כותב בה הן לא יוכל להביע כל רוחו ולהוציא כל מחשבתו בעטו ובכתבו, ככל אשר יבטא האדם בפיו ובשפתי בשר, ומפני זה — מלבד אשר על הרוב לא יוכלו הקוראים הבאים אחריו לרדת לסוף דעתו של הכותב וכונתו בדיוק, עד דקדוקה של נפש, עוד זאת, כי יש אשר סגנון אחד יוצא לכמה טעמים ויתבאר לכמה פנים ועפ״י שנים קוראים למשל, יצאו שני הפכים מנושא אחד, הכל לפי טעמו של הקורא ואל אשר יהיה רוהו ללכת, (ראה מו״נ בע״א לראשון) וכן נאמר, „הספר הקוק באותיות גופניות ושכל הקורא ועיונו בו הוא הרוח המחיה את האותיות״ (מובא בדרכי המשנה צד י״ז). ודבר זה כבר נתאמת במופתים עפ״י שנים עדים נאמנים, והם השכל והנסיון, וכל אדם חוו בו. —

והנה אם ככה יקרה לשפה המדברת באומה מה יהיה מקרה שפה עתיקה, אשר הדבר אין בה?, ואם כן הוא גורל הספרים הכתובים בחרט אנוש, מה יהיה גורל ספרי-הקדש הכתובים באצבע אלהים ובידי נביאיו הקדושים? לא יפלא אפוא, אם במשך זמן אלפי שנים, מימות עזרא הסופר (ראש הסופרים

באומתנו) ואילך, עד היום הזה, אם עפ"י סופרים ומבארים שונים, שעמדו בזמנים שונים ובמקומות שונים (דור דור וסופריו דור דור ומבאריו) אם על פיהם פשטו כפרי קדשנו „היולים" את צורתם הראשונה העצמית, וילבשו צורה חדשה ופנים חדשות לא שערום אבותינו אשר מעולם, עד אשר עד כה ברכנו ה', כי תורתנו תופיע לעינינו בכמה וכמה גוונים, ולה דמות ארבעה פנים (פ'ר'ד'ס') ועוד ועוד עד שבעים פנים לתורה, עד כי למרבה הפנים מאד, פניה לא היה לה עוד ואחריתה מי יודע?.

והיה כי נביט בעינים פקוחות על כל הבאורים והפרושים, שיצאו מעטם של הסופרים והמפרשים, אשר מעולם אנשי השם, למן היום אשר נחתם חזון כתבי הקדש, ועד זמן חתימת התלמוד, ומן הוא והלאה עד דר אחרון, (א') אז נבחין ונראה על פיהם, שהם יפרדו למיניהם והיו לשנים ראשים.

הראש האחד יפנה אל דרך הפשט; (ב') והשני פניו מועדות אל דרך

---

(א) „לא מטעה השואת ערך אלו לאלו כמרגלא בפומייהו דרבנן דיבנה פ' היה קורא, „אני בריה וחברי בריה" ופירשו התוס' יש לו לב כמוני להבחין בין טוב לרע, שהרי באמת אמרו: „לבם של ראשונים כפתחו של אולם, ושל אחרונים כנקב מחט" וכאמרם בכמה דוכתי אם הראשונים כבני אדם אנו כחמורים" וכו'. ובפ"ק דיומא: טובה צפרנן של ראשונים מכרסן של אחרונים. האמנם אחרי הגיע אל האחרונים מה שהשיגו הראשונים, לבד מהשגתם עצמה, נראה דהוה ליה כמשל „הננס הרוכב על הענק" שזכר בעל שבלי הלקט בהקדמ' ע"ש א' מחכמי קדם, באופן שיאות לאמר: כי היתרון אשר אמנה נמצא לקדמון על האחרון בדברים הנתלים בנבואה מצד היותו קרוב לבעליה, הנו לאחרון על הקדמון בדברים אשר הטרם יצא מגזע העיון והנסיון, יען היותו תמיד הולך ומוסיף הבל להבל ומשיחה למשיחה עד כי בעזר הראשונים עצמם, אשר גלגלו סיבות היאורים להוליך להם מים, אמר יאמר הכורה אחר כורה אני קרתי ושתיתי. וכבר ידעת מש"כ הרב הגדול הרמב"ם ז"ל בהקדמתו לפי' המשנה, וז"ל: מה שיעשה יהושע ופנחס בענין העיון והסברא, הוא מה שיעשה רבינא ורב אשי, ע"כ. יהי אפוא ההפרש בין חכמי קדם לבינינו כמדה אשר בינם לנביאים השמה, הלא בד בבד מאזני העיונים ישאו יחד", (הרב ר"ע מן האדומים ח"ב פ' י"ד). הדור! ראו כמה גדולים דברי החכמים באלה.

(ב) אמנם כן, רבים בהם שירדו לעומק הפשט לאמתו וידקדקו בו הרבה יותר מן הפשטנים שבדורנו: אבל הרב ראה"ו בס' היקר דדו"ד (ח"ר לד 168)

הדרש. הראשון ישים עיניו ולבו רק לעמוד על כונת המקרא עפ"י משמעותו, והשני, נהפך הוא, כל ישעו וכל חפצו להעמיד את המקרא על כונתו ומחשבתו, אשר נגד פניו היו בקרבתו אל הקדש; הראשון יפנה לבו לחדור אל מובן המלים „ודרכי השמוש בהן בלשון וקישורן עם המוקדם והמאוחר", מבלי אשר יהגה מן המסלה אשר סלל המקרא, וכאשר יגיד עליו רעו במק"א בסה"ק כאמור, „ד"ת עניים במקום זה ועשירים במקום אחר" (וזה כלל גדול בלמוד המקרא), והשני לא ישים לבו לכל אלה, אחת היא לו אם לפי באורו

---

אחרי העבירו תחת שבטו את כל דברי החכמים הקדמים לפניו (בענין זה) כדרכו יחרוץ משפט: „כי מדרש הכתובים עפ"י דרכיהם ומדותיהם (של חז"ל) היה אונס פשוטו של מקרא, כי הכרת הפשט תשתנה לפי מעמד הידיעה מן הלשון שבו נכתב הספר המתפרש, וביותר לפי מדרגת ההשכלה בזמן ובמקום הכתבו, ומפני זה (יאמר הוא) הפירוש הפשוטי הולך לערך חלופו של המעמד ההוא", עכ"ל.

ואנן מה נענה אבתריה? אם על מקצתם יטה קו משפטו נקבל, ואם על הכלל כלו יצא לדין יש התשובה: כי הלא פעמים רבות מצינו בהתלמודים והמדרשות אשר שני מדברים הנאים כאחד איש יחד פני רעהו ויחדדו זה"ז בהלכה או באגדה, האחד יאחז דרך הדרש עד קצהו האחרון, ורעהו יעמוד נגדו ויסתור דבריו מפשוטו של מקרא, דקדוקו ומשמעותו, כאחד הפשטנים המצוינים בדורות האחרונים; והנה מאמרים רבים ממין זה כבר באו זכרם בספרי „מאור עינים", מונה"ז, „ודרכי המשנה" ואחריהם בה„סניגור" ואשר על אחדים מהם השיג ידי, כפי שהם נוגעים לעניני, ועוד אוסיף עליהם מן הבא בידי ואוציאם בזה לעיני הקוראים, לדוגמא: ב"ק (ד' ב') ולימא מבעה זה המים כדכתיב כקדוח אש המסים מים תבעה אש, ומשני (עפ"י פשוטו של מקרא) מי כתיב מים נבעו, תבעה אש כתיב (דמשמע שהאש תבעה את המים, דתבעה נ"י ול"נ, רש"י ז"ל), שם (פ"ד, א') דבי ר"י תנא א"ק כן ינתן בו, ואין נתינה אלא ממון, ומפרק לה ממשמעותו אלא מעתה כאשר יתן מום באדם ה"נ דממון הוא. וכן להלן (שם) דבי ר"ח תנא א"ק, „יד ביד" דבר הנתן מיד ליד ומאי ניהו ממון, ומפרק לה אלא מעתה רגל ברגל נמי הכי הוא? ומי זה לא יבין את רוח הסתירה המרחפת ע"פ הדברים האלה! קדושין (ס"ו ב') בעל מום דעבודתו פסולה מנלן, א"ק הנני נותן לו את בריתי שלום, כשהוא שלם ולא כשהוא חסר, והשיב הפשטן והא שלום כתיב בוא"ו? יומא (כב א') בן שנה

בעול במלכו, א"ר כבן שנה שלא טעם טעם חטא, מתקיף לה רנב"י אימת
כבן שנה שמלוכלך בטיט ובצואה, היש לך העול גדול מזה? והרי הוא כאילו
אומר אם באת לדרוש „בן שנה" אף אנו נדרוש, אבל אין לזוז מפשוטו של מקרא.
גם (ע"ה) דרש ר"ע עה"כ להם אבירים, להם שמלאכי השרת אוכלין וכשנאמרו
הדברים לפני ר"י א"ל צאו ואמרו לעקיבא, עקיבא טעית, וכי מה"ש אוכלין?
סנהד' (נ"א), דרש ר"ע רבוי וה"ו והוציאה ממנה תולדה שבת כהן אחת ארוסה
ואחת נשואה בשריפה, א"ל ר"י וכי מפני שאתה דורש וא"ו נוציא את זו לשרפה?
הנה האומר כזאת אין „מדרש הכתוב בעינינו כפשוטו, (זבחים פ"ב) (וספרא
פ' צו) חטאת אין לי אלא חטאת, מנין לרבות כל הקדשים, ת"ל וכל וכו' דברי
ר"ע, א"ל ריה"ג, עקיבא אפילו אתה מרבה כל היום אין כאן (בפשוטו של
מקרא) אלא חטאת. וכן (שם פ' בחקותי) א"ל ראב"ע לר"ע אפי' אתה אומר
כל היום כלו בשמן למעט, בשמן לרבות, איני שומע לך. מכאן נראה לכאורה
שר"ע דרשן היה, אבל במ"א נראה שהוא אחז בדרך הפשט. בשוח"ט (קו) וימירו
את כבודם בתבנית שור, דרש ר' פפיים בשור של מעלה, א"ל ר"ע דייך פפיים
הרי הוא אומר בתבנית שור אוכל עשב". שהש"ר (פ"א) דרש ר' פפיים לסוסתי
ברכבי פרעה לסוסתי כתיב, אמר הקב"ה כשם שששתי על המצרים לאבדן כך
ששתי וכו' א"ל ר"ע דייך פפיים, ששה כתיב בשי"ן וכאן בסמך. ובמ"א הוא
נתפש על דברים שבדרש. בשו"ט (ק"ד) עליהם עוף השמים ישכון ר"י ור"ע
רע"א אלו מלאכי השרת א"ל ר"י כלה מדברותיך ולך אצל נגעים ואהלות וכו'
אלא זה העוף ששוכן על האילנות. בספרי (בהעלותך) דרש ר"ע גז"ש כהנים
כהנים למעט בעל מום מתקיעה בחצוצרות, א"ל ר"ט עקיבא אין אני יכול לסבול
עד מתי אתה מגבב עלינו דברים וכו'. ובמ"א (ספרא בחקותי) א"ל ר"ע לריב"נ
השבת על הדין מה אתה משיב על המקרא. ומכאן נראה כי היה מדקדק
במשמעות המקרא? כמו כן בבראשית רבה (פנ"ג) ויהי אלהים את הנער שאל
ר"י את ר"ע וכו' הדין את דכתיב הכא מהו, א"ל אילו נאמר ויהי אלהים הנער
היה הדבר קשה, אלא את הנער. וגדולה מזו מצינו לר"י ששאל את ר"ע (שם
פרשה א') את השמים וגו' הדין את דכתיב הכא מה הוא, א"ל אלו נאמר
בראשית ברא אלהים שמים וארץ היינו אומרים השמים והארץ אלהות הן. (יעוין
מגילה (ט' ב') בדבר העתקת ע"ב זקנים), הלא יפלא הדבר על ר' ישמעאל
שאמר בכ"מ דברה תורה כלשון ב"א, הלא הוא שרדף תמיד אחר משמעות הקרא
(דרכי המשנה) הלא זהו שאמר עליו (ילקוט משפטים רמז שנ"א) זה אחד מג'
מקומות שהיה ר"י דורש בתורה כמין משל: על משענתו על בוריו, אם זרחה

השמש עליו שהיה לבבו שלם עמו, ופרשו השמלה זה ברור דברים ומניעת למעוטי אחא. ומה ראה לשאל את ר"ע שאלות כאלה? אין זה כ"א גם הוא גם ר"ע וכיו"ב הם ממין „הפשטנים לבשירלו", והוא אשר אמרתי בזה, ראה להלן. וכן, בילקוט יהושע (רמז ל"ה) איתביה, ויעבוד ישראל את ה' כל ימי יהושע והזקנים אשר האריכו ימים, א"ל ימים האריכו שנים לא האריכו, והשיב הפשטן אלא מעתה למען ירבו ימיכם, ימים ולא שנים? ירושלמי מעשרות, א"ל מהו הדין דכתיב כי חמת אדם תודך שארית חמות תחגור, א"ל חמת אדם בעוה"ז שארית חמות לעוה"ב, א"ל או נימר בהיפך וכו' אר"ז היא איפכא והיא מכפכה לא שמעינן מינה כלום (פי' כפוך ודרוש לך מסיפא או מרישא לסיפא ואין אתה מוציא ממקרא זה כלום. ובש"ר (פ"א) כשדרש ר"ע לפרדע אחת היתה (במצרים) והיא השריצה ומלאה את כל הארץ, א"ל ראב"ע עקיבא מה לך אצל הגדה כלה מדברותיך ולך אצל נגעים ואהלות. בספרי (דברים) דרש ר"י, אברך זה יוסף שהוא אב בחכמה ורך בשנים, א"ל בן דורמסקית עד מתי אתה מעוות עלינו את הכתובים, אין אברך אלא לשון ברכים שהכל היו נכנעים לפניו, וזהו באמת פשוטו של מקרא (יעויין פרשי לבנון ריב"ל) וכיו"ב בילקוט זכריה (רמז תקע"ה) ושהש"ר (פ"ז). משא דבר ה' בארץ חדרך ודמשק מנוחתו, דרש ר"י זה משיח שהוא (חד רך) עיין שם הטעם לזה, א"ל ר"י בן דורמסקית יהודה, עד מתי אתה מעוות עלינו את הכתובים, (מכלל דרגיל היה בכך). שבת (ס"א) וש"כ קידושין (ע"א) השוכבים על מטות שן וסרוחים על ערשותם מלמד שהיו משתינים מים בפני מטותיהם ערומים, מגדף בה ר' אבוהו א"ה היינו דכתיב (שם) לכן עתה יגלו בראש גולים משום דמשתינים מים בפני מטותיהן ערומים יגלו בראש גולים. הנה ר"א תפש עליו מסיפא דקרא ועניני כראוי לפשטן אמת. בסוטה (ד') דרש כל האוכל לחם בלי נטילת ידים כאילו בא על אשה זונה שנאמר כי בעד אשה זונה עד ככר לחם. אמר רבא הא בעד אשה עד ככר לחם בעד ככר לחם עד אשה זונה מיבעי ליה? (ב"ר פל"א) ויבקע עצי עולה, בשכר ב' בקיעות שבקע א"א עצי עולה זכה להתבקע הים לפני ב"י שנאמר ויבקע ויבקעו, א"ר לוי דייך עד כה, (פירש"י ז"ל די לך לדמות זל"ז שאין להן שום דמיון כלל). ב"ר (פ"מג) ושוח"ט (ק"י) רי"א אברהם היה משליך עליהם עפר ונעשה חרבות קש ונעשה חצים א"ל ר"נ א"כ עקרת את המקרא. אין כתיב עפר וקש אלא כעפר כקש וכו". וראה זה מצאתי כי עפי"ר כשנפגשו ר"י ור"נ יחדו באגדה נראה את האחד לדרשן מופלג ואת השני לפשטן נפלא. הנה הבאתי בזה רק לדוגמא מעט:

בקשר המקרא עם מה שלפניו ושלאחריו אם לא. (ג') אם דבריו יתאימו עם חקי הלשון ושמושה, אם לא, כי לא המקרא הוא העיקר בעיניו, כי אם הדרשה שהוא רוצה בה. (ד) על הראשון יאמר, „איידי דטריד למבלע לא פליט", ועל השני

---

מהרבה, כי לאסוף את כלם אל מקום אחד, היה יהיה עד כדי ספר שלם, והמקום גורם לקצר ודי בזה.

מכל אלה נראה, כי א"א למחות את כלם בהדא מחתא, יען כי מצינו רבים בהם, שהם דרשנים במקום זה ופשטנים במקום אחר, ולהפך. אכן די לנו לדעת, כי היו ביניהם גם פשטנים גמורים, אשר לא יבושו לדבר בשער את הפשטנים שבדורנו, וכי לא בעיני כלם היה „מדרש הכתיב לפשוטו של מקרא", וכי הפירוש הפשוטי לא יתחלף". כדברי ראה"ו, וכי זאת התורה לא תהי מחולפת, ולא תהי תורה אחרת מאת הבורא ית"ש.

ג) תא חזי בס' „שבט יהודה" (דפוס הנובר לד 61) תשובת היהודי, בזה"ל: אתה החכם ידעת, כי כל פסוק בל"ע סובל כל צורה שירצה המצייר, אבל הצורה האמתית במה תתאמת, הלא הוא אם נמשכו שאר הפסוקים על הצורה ההיא, והנה במזמור „אלי אלי" יש כמה פסוקים מתנגדים לפירושך. ולראיה אומר לך מה שאמר חכם יהודי בכיו"ב לפני מלך ספרד וז"ל: אדוני המלך, אתמול כעסתי על התרנגול אשר בביתי לפי שהטעניתי בקריאתו והכיתיו במקלי ורדפתי אחריו עד שהבאתיו בחדר השוך, אח"כ הבאתיו בקדרה וכסיתיו כראוי, ואחר שמת נעשה לו נס ושב אליו הרוח והתחיל לקרא ולרנן כסדר, והנה עתה מצאתי כל הענין הזה שנתנבא עליו ירמיהו (איכה ג' א'): אני הגבר ראה עני הוא התרנגול שכן נקרא בל' תלמוד, בשבט עברתו הרי המקל, אותי נהג (שם ב') הרי הרדיפה, חשך ולא אור הרי בחדר החשוך, אך בי ישוב (שם ג') הרי הרדיפות האחרות, או שיאמר שהיה מגיס בקדרה והוא מדרכי הבישול, בלה בשרי (שם ד') הרי קריעת העור ושבירת העצמות, בנה עלי (שם ה') הרי הקדרה, במחשכים הושיבני הכביד נחשתי (שם ו' ז') הרי הכסוי. גם כי אזעק ואשוע (שם ח') הרי קריאת הגבר. ויראה אדוננו אם ראוי שנאמר שהנביא התנבא כזאת, כש"כ שאר הפסוקים לא ימשכו לכונה זו, ע"כ דברי השלם ההוא. ומי יתן והיו הדברים היקרים האלה לטטפות בין עיני המבארים החדשים המתחדשים בכל יום ולא יעקמו עלינו את הכתובים.

(ד') ואב לכלם הוא הדרש עפ"כ ולא נחם אלהים דרך ארץ פלשתים וגו' (בשמות רבה פ"כ ובילקוט רמז רכ"ו) שדרש הדורש ולא נחם אלהים דרך ארץ,

„איידי דטריד למפלט לא בלע". הנה זה הוא ההבדל שבין הפשטן להדרשן, וזה הוא הגדר שבין פשט לדרש בכלל.

ואולם בפרטן אתה מוצא, כי הדרשנים גם הם יפרדו למיניהם, וכבר הזכירום גדולי חכמי עמנו בספריהם לכל פרטיהם, אפס כי לרגלי המלאכה אשר לפני כללתים ואעמידם על ארבעה מינים, ואלו הן:

א) פשטנים לכשירצו.
ב) פוסחים על שתי הסעיפים.
ג) בעלי הלכה בלבד.
ד) ובעלי אגדה הבקיאים במקרא עפ"י דרכם.

א) פשטן לכשירצה כיצד? הוא הדורש, אשר ידע בנפשו את הכלל הגדול האמור (בשבת ס"ג) כי „אין המקרא יוצא מידי פשוטו לעולם", לבו יודע, בשעה שעלה הבמתה לדרוש, כי אין נושא דרשתו מתאים ומסכים עם הענין המדובר במקרא, אפס כי בדרך הדרש שהוא הולך היה מכוון להוציא את המקרא מידי פשוטו עד ארגיעה, למשכהו ולהביאהו אל המטרה, אשר אליה כונן חצי דרשתו, וישתעשע בו על במת הדרש לכל אות נפשו, והיה אם קול הפשט יצעק אליו מן המקרא לאמר: „אל נא תכרסני! „אל נא תדרשני"! הוא היה אומר לו להמקרא באותה שעה, „שתוק, עד שאדרוש", (ספרא תזריע פ' י"ג) או כי „שבק ליה לקרא דאיהו רחיק ומוקמי אנפשיה (פסחים נ"ט, קידושין ס"ח, נדה ל"ג), אכן כשהוא לעצמו, לא נעלם מעיני כבודו הפשט הנרצה והמכוון במקרא, ורק הוראת שעה היתה לו לדרוש את הכתוב בע"ב בכל ענין שיכל לדרוש לכונה רצויה ולתכלית נרצה, „אם ללמד איזה מושכל, או להרחיק מאיזה סכלות" וכיו"ב מן הדברים הטובים ונכוחים מצד עצמם, אבל אינם מתיחסים בשום אופן לכונת הכתובים; ועל כל מן דין המליץ הרב ר"ע מן האדומים (א"ב פט"ו), כי „דמיונם להמלאכים הנבראים מנהר די נור (שנבראים לשעתם לאמר שירה) ואחרי אמרם שירתם יצאו ולא שבו למו".

(סוף יבוא)

---

בלא נהג עמס כדרך כל הארץ, וממלת „פלפתיס" יכור לנו, יען כי היא סותרת כל בנינו.

# מעשה חושב

אדמגרמיתו גרמי בי אבא, תו אכלו בישרא שמונא
בי רבא (ב״ב כ״ב).

הרה״ח הר׳ חיים בינגראנג״ו יצ״ו בהמגיד גליון 10 שנה זו, דרוש דרש לבאר לו כונת הפסקי תוספת, במנחות סימן רמ״ג, ונדרש לשאלתו הרה״ח הר׳ הלל כהנא נ״י בהמגיד גליון 15 עיי״ש. דבריו בהמ״מ, במאמרו „מחשבת חושב״ והן אמת כי שמחה לאיש במענה פיו, וכל אדם יביט באהבה על ילדי רוחו ופרי הגיוניו, כאם רחמניה על עוללי טפוחיה, אמנם כשאני לעצמי בקראי את מאמרו, עמדתי כמשתומם, ושאלתי לנפשי: האם גברא רבא ככהנא, לימא כי הא מילתא? אנסה נא לנתח מאמרו לנתחיו ולתתנו לפני הקוראים, למען ישפטו הם. א) במ״ש „כבר העיר הגאון ה״ר צבי הירש מברלין ז״ל, כי ענין חשבון דומה לזה מוזכר גם בתוס׳ דף ק״ו שהן וכו׳, ודברי התוס׳ בפנים מתאימים קצת עם הכלל הנודע לנו היום וכו׳ „אמנם יש דרך יותר קצר וכו׳ יהא הקיבוץ מכל איברי החרווזה $(א + פ)\frac{מ}{2}$ ע״כ, אתמהא! מדוע לא עיין בהפ״ת במנחות, והיה רואה כי הם ציינו המראה מקום לדבריהם על תוס׳ דף הנ״ל, ובזה לא היה צריך להסתיע מהגאון הר׳ צבי הירש ז״ל, וגם מדוע לא הסתכל בכבודו ובעצמו גם בפנים התוס׳? ולא כתב אז, כי דברי התוס׳ מתאימים עם הכלל הנודע רק שיש דרך יותר קצר״ והיה רואה כי דברי התוס׳ המה ממש הכלל היותר קצר שהראה הוא, כי הם ג״כ אמרו צרף תחלתן לסופן כגון אחד וששים הרי ס״א וכו׳ ויעלה לך שלשים פעמים ס״א ע״כ, ואם נציג במקום וא״ו החיבור, סימן החיבור (+) ובמקום תיבת פעמים נציב מסגרת, ובתיבת שלשים נבין מחצית ששים, הלא אז יתהפכו דברי התוס׳ לתמונה כזאת: $(ששים + אחד)\frac{ששים}{2}$, האם איננה שוה לתמונת הרב? אמנם זה אך חלי עצלות הוא ואשאנו!

ב) הנה הרב המציא לנו כלל למצוא ע״י פרטי איברי החרווזה עד״ז, לחבר אחד אחד איברי מחצה הראשונה מהחרווזה, ואח״ז לחבר אחד אחד גם איברי המחצה הב׳ חוץ מאבר האמצעי (או הראשון ממחצה השנית במכפ־זוגי), ולגרוע קיבוץ הראשון מהשני, והיתרון ההוא נחבר להמרובע מאבר האמצעי או הראשון במחצה הב׳, ע״כ, היוכל לעלות על דעת בן דעת לאמר דבר אשר אין לו שחר כזה? האם לא נדמה בעשותינו ככה להנער אשר שאלוהו איה אזנו, וישם ידו הימנית מתחת לערפו והראה על אזנו השמאלית?

הן אחרי אשר כבר חברנו אחד לאחר כל איברי החרוזה לחצאין, הלא תחת לרבע את אבר האמצעי יותר טוב לחברו אל ב' הקיבוצים, ועוד יותר טוב היה לחבר כפשוטו כל החרוזה מראש עד סוף? והרי זה כלל להקל עבודת הפרט, ונעשה כלל מוסיף על הפרט יגיעת בשר אין קץ, ינסה נא הקורא לקבץ על פי דרך זה חרוזה מן 1 עד 9000 ויותר עד"מ, והיה כי ירעב והתקצף בהכלל ובממציאו.

ג) הנה הוא רצה להעמים הכלל הזה בדברי הפ"ת בדרך זה כי באם־ם „תחלוק החשבון שלפני החצי" ר"ל כי נפריד איברי החרוזה לחצאין, האין זה עוות הלשון? ובאמרם „קחו ותחלוק לחצי' ר"ל שנפריד ג' משאר איברי החרוזה, עד כמה מן הדוחק והרוחק בזה מפשוטו של דברים! אך בכ"ז נאלצנו להסכים עמו, אך מי יוכל לשמוע לו באמרו כי במ"ש „וקח חלק קטן' כונתם שנגרע קיבוץ מחצית איברים הראשונים, מהשני, והיתרון נחבר אל גפ"ג, אין זה כ"א דברי נבואה, ואפילו אם יאמרו לנו בעלי הפ"ת בעצמם כי כיונו לזה, אמרנו ועניגו כי אין זה במשמעות לשונם, ומה שכיונו לא כתבו.

ד) במ"ש כי הכלל הזה לא יספיק רק בחרוזה אשר יתרון איברי החרוזה זע"ז הוא רק במספר 1 לא יותר, ושכח אגב ריהטא כי גם בחרוזה כזאת לא יספיק, רק אם אבר הראשון בההרוזה הוא ג"כ 1 לא יותר, וא"כ אחר שבדברי התוס' בפנים מובא כלל לב' מיני חרוזות, אשר בהשנית האבר הראשון הוא 7, ובע"כ גם כלל הפ"ת המיוסד על דברי התוס', יספיק לב' החרוזות, משא"כ לפי האמת. ארמה כי יש בדברי אלה יותר מדי להוכיח עד כמה רחוק ביאור הרב מדרך האמת, וכי אין להעמים בשום אופן הביאור הזה בדברי הפ"ת, ויען כי זה כארבע שנים אשר נקרה לפני הפ"ת לרגלי לימודם במסכת מנחות, ויגעתי ומצאתי, ת"ל, לדעתי כונתם האמתית, אמרתי אחרי שנשאלה שאלה בבהמ"ד אנסה להציע דברי בזה כפי שמצאתים בספר הזכרון אשר רשמתי לי אז ביאורי לדבריהם, ואולי ימצא בדברי קורת רוח גם החכם כהנא כהחכם ביגאראנו ד' עליהם יחיו, והיה זה שכרי! — ולפי שהחכם כהנא קרא את מאמרו בשם „מחשבת חושב" ולדעתי ערך ביאורו אל ביאורי, בערך המחשבה אל המעשה, לכן אשפוט בצדק לקרוא אני ביאורי בשם:

„מ ע ש ה ח ו ש ב"

בכדי להבין דברי הפ"ת אלו לאשורם מוכרח אנכי להקדים איזו הקדמות קצרות, ואלו הן: 1) כל שורת מספרים העומדים כדורים זאח"ז ויתרון כ"א על הקודם לו הוא בשיעור שוה עד"מ כזה 1, 2, 3, 4, 5.. אשר יתרון כ"א על שלפניו הוא בשיעור שוה 1 או בשורה כזאת 4, 8, 12, 16 .., אשר יתרון כ"א על שלפניו הוא 4 נקראת חרוזה, וכל מספר ומספר הכתוב בהחרוזה יקרא אבר, וכולם בכלל יקראו איברי החרוזה, והשיעור ההוא אשר בו יגדל כל אבר על שלפניו יקרא שם היתרון, או שם היחס (כפי שכנהו רהו"ם נ"י).

2) חכמי האלגעברא בספריהם נתנו לנו כלל כולל למצוא ע"י קיבוץ כל איברי חרוזה שתהיה, אם רק ידענו אבר הראשון ממנה, אשר יציינוהו באות **א**, ומספר איבריה, אשר יציינו באות **מ'** ושם היחס שלה אשר יציינו באות **ב**, והתמונה הכוללת הוא כזה $\left(\text{א} + \frac{\text{מ}-1}{2}\cdot\text{ב}\right)\text{מ}$ ור"ל: כי כמה שיהיו מספר איבריה נגרע 1 מהמספר, והנותר נחלק לחצאין, והיוצא מהחילוק נכפול על שם היחס והוא המספר אשר כשיעורו יתרון איברי החרוזה זע"ז, לזאת המכפלה נחבר אבר הראשון מהחרוזה, וסך הקיבוץ נכפול על מספר האיברים, עד"מ בחרוזה זאת , 20,16,12,8,4 אשר מספר אבריה הוא 5 , ואבר הראשון הוא 4 וגם שם היחס הוא 4 נגרע 1 ממספר האיברים ישאר 4 ואחר החלוקה לחצאין ישאר 2, נכפול 2 על 4 שהוא שם היחס ויהיה 8 , נחבר לזה אבר הראשון 4 יהיה 12, נכפול 12 על 5 שהוא מספר האיברים ויצא לנו הס"ה 60 . אך בחרוזות אשר יתרון האיברים זע"ז הוא רק במספר 1 אז יפול המכפלה ב' מן התמונה ותהיה תמונתה הכוללת מקוצרת כזה $\left(\text{א} + \frac{\text{מ}-1}{2}\right)\text{מ}$ , וביאור זה , כי נחלק מספר האיברים פחות 1 לחצאין ונחבר להמנה היוצאת אבר הראשון וסך המקובל נכפול על מספר האיברים, עד'מ בחרוזה זאת 13,12,11,10,9,8,7 נחבר אל 3 (שהוא מחצית ממספר האיברים פחות 1) את אבר הראשון 7 ויצא 10 , נכפול 10 על 7 שהוא מספר האיברים ויהיה הס'ה 70 .

3) מזה נראה כי אם מספר האיברים הוא זוגי יצא לנו לכפול עם שבר, ולפי שהכפילה בשלימים יותר קל מאשר בשברים , נוכל לעשות באופן זה, אם נתבונן כי $\left(\text{א}+\frac{\text{מ}-1}{2}\right)\text{מ} = \frac{\text{מ}^2}{2} - \frac{\text{מ}}{2} + \text{א}\,\text{מ} = (\text{מ}-1)\left(\frac{\text{מ}}{2}+\text{א}\right) + \text{א}$ , וזה יורה לנו שבאם מספר האיברים הוא זוגי, שאז מחצית מספר האיברים פחות 1 הוא מספר בלתי שלם , נוכל לעשות כזה : נחבר אבר הראשון אל מחצית מספר האיברים (שהוא באופן זה מספר שלם) והסך היוצא נכפול עם מספר האיברים פחות 1 ולזאת המכפלה נחבר אבר הראשון, עד'מ בחרוזה בזאת 4,3,2,1 , אשר מספר האיברים הוא זוגי, נחבר אל 2 (שהוא מחצית מספר האיברים) אבר הראשון 1 ויהיו 3, הסך 3 נכפול על 3 (שהוא מספר האיברים פחות 1), ויצא 9, נחבר לזה אבר הראשון 1 , ויעלה 10. היוצא לנו מכל זה, שבכל מיני חרוזות אשר יתרון האיברים זע'ז הוא רק במספר 1 , יהיה אבר הראשון 1 או יותר, יש לנו ב' כללים אלו למצוא קיבוץ החרוזה : 1) אם מספר האיברים הוא בלתי זוגי, אז נחבר אבר הראשון אל מחצית מספר האיברים פחות ואת הקבוצה נכפול על מספר האיברים . **2**) אם מספר האיברים הוא זוגי, נחבר אבר הראשון עם מחצית מספר האיברים , וסך היוצא נכפול על מספר האיברים פחות 1 . ולזאת המכפלה נחבר אבר הראשון ונשיג מבוקשנו .

עתה אבוא לבאר דברי הפ"ת: הנה הם באו להורות לנו שני הכללים

האלו בקצרה, הנצרכים לבאר על ידם שתי השאלות המובאות בפנים התוס׳, היינו איך להשוב מן 1 עד 60, לענין ששים עשרונים של מנחות, והשנית לקבל חרוזה מן 7 עד 13 לענין פרי החג שהיא חרוזה נופלת מן 13 עד 7. ובשתיהן יתרון האיברים זע״ז הוא רק 1, רק שהרוזה הראשנה מספר איבריה זוגו, והאבר הראשון הוא 1, והשניה המספר איבריה בלתי זוגו, ואבר הראשון הוא 7, ודבריהם יובנו בנקל אחרי שנתקן הטעות קטן שנזדמן בדבריהם, המצוי לרוב, ובצ״ל: „אם יש לך להשב מן א׳ עד ד׳ תחלק החשבון שלפניו (החצי) צ״ל לחצי „כמו א׳ב׳ג׳ד׳, קח ג׳ ותחלק לחצי, וקח חלק קטן דהיינו א׳ [וכפול על ד, או קח חלק קטן] דהיינו א׳, ואמור „גפ״ג הרי ט״ עד כאן. והמדפיסים הראשונים השמיטו בשגגה מן וקח חלק קטן הראשון עד השני, וכידוע שטעות כזה שכיח הוא לרוב, ויען שענינים כאלו מוזרים לרוב המדפיסים והמגיהים, וגם אין יד כל אדם ממשמשת בפ״ת, ובפרט במסכת מנחות בדינים הבלתי נהוגים בזה״ז, לזה נשאר הטעות עד הנה, וזה ביאור דבריהם מלה במלה׳ אם יש לך לחשב מן א׳ עד ד, תחלוק החשבון שלפנינו להצי, כמו א׳ב׳ג׳ד׳ קח ג׳ ותחלק לחצי, (ר״ל, שבאם מספר איבריה הוא ד׳ נקה ג׳ שהוא פחות 1 ממספר האיברים ונחלוק להצי כנ״ל ויהיה $1^1/_2$). ומה שכתבו, תחלק החשבון שלפניו ולא כתבו המספר או האבר שלפניו, זה יורה באצבע על מה שכתבתי, כי נתכונו גם להרוזה הב׳, אשר אז מספר איבריה הוא 7, ועלינו להלק 6 לחצי, והמספר או האבר שקודם האהרון הוא 12, לזה כתבו תחלק החשבון שהוא מספר האיברים) „וקח חלק קטן דהיינו א׳ (ר״ל שנחבר לזה אבר הראשון דהיינו א׳ בזאת ההרוזה (ומילא בההרוזה הב׳ נצרף לזה 7, ויהיה 10) ויהיה בס״ה ($2^1/_2$) „וכפול על ד׳ (ר״ל שהסך $2^1/_2$ נכפול על ד׳ שהוא מספר האיברים ויצא 10, וממילא בההרוזה הב׳ נכפול 10 על 7 שהוא מספר האיברים ויצא 70. וממה שאמרו וקח חלק קטן נראה ג״ב שכיוונו למ״ש, כי לעולם נצרף אבר הראשון, שהוא בלי ספק קטן מכל האיברים שבאו אחריו), ויען שבאופן זה נצטרך בחרוזה הראשונה לכפול עם $2^1/_2$ שהוא מספר בלתי שלם, באו להורות לנו הכלל השני שנוכל לעשות באופן זה, וע״ז אמרו: או קח חלק קטן דהיינו א׳ ואמור גפ״ג הרי ט׳ ר״ל שנצרף האבר הראשון 1 אל המכפלה 3×3, אשר המספר 3 הראשון הוא מספר האיברים פחות 1, והמספר 3 השני נמצא אם נחלק מספר האיברים לחצאין ויהיו 2 ונצרף לזה 1 האבר הראשון. — ויען שזאת התמונה הב׳ יוצאת ממילא מהתמונה הראשונה אם נבררה לאותיותיה כפי אשר ביארו הפ״ת בדרך הראשון. לזאת לא האריכו הפ״ת לבאר מה טיבן של המספרים גפ״ג ואופן מציאותם, כי יובן ממילא!

אך מדוע ישתמשו בעלי האלגעברא בזאת התמונה ולא בהכלל הנודע לנו היום, כמו שהביא ההכם כהנא, ידוע למי שעוסק בחכמת מלאכת חשבון הכללי, ולא פה המקום לדבר מזה.

יצחק בר׳ משה יהודא מייליר

# ברכות יעטה מורה *)

מזמור ליצחק בנו מרדכי, בברכו את מהללאל ליום מלאת לו חמש ושבעים שנה, (ביום ח׳ טבת תרמ״ו לפ״ק).

א רוממך אלי כי דלית איש נפש יקרה, כבוד חכמים ינחל ותרוממהו בהור מעם: ב ראת לו לשון למודים, נתת לו לב מתנה, גם ארך ימים עולם ועד: ג דול כבודו בספרתיך, קסם על שפתיו, וכלו אמר כבוד: ד רך על במתי הזקנה ויחדש כנשר נעוריו: ה ון מהבל ימעט כי לא ילקח לקבר, התעיף עין בו ואיננו: ו איש דעת בו יתברכו חכמי לב, ושמו ינון עד דור אחרון: ז ה היום עשה אדני, בו יגילו אוהביו מרחק ומקרוב: ח מש ושבעים שנה עמדים אחרי כתליו, במו הרבה מפעליו, עוד מעט יבא בגברות, וכחו אז כו כחו עתה: ט ובה חכמה אם יודעיה יחזו ימיהם, ואוי לו לאיש אם יפגשנה במדבר חררים: י מים רבים הכיר מהללאל את אחיו, והם לא הכרהו: כ י אל עקרבים ישב, בין תועי לבב המתהללים באולים: ל א הבינו דרכו, לא ידעו מקומו, ובני אמו נחרו בו: מ אור ושמש ילעגו לאמש, וכבוד מהללאל עוד משחרות הנער, הופיע כשמש לטהר: נ עים כנורו לבני דורו, חצב להבות, קנה לבבות, ורבים הלכו לאורו: ס רבים וסלונים סבהו מסביב, זרע חטים בילדותו ויקצור קוצים לעת זקנה: ע תה בערוב לו השמש, עור יהל אורו, ואור בקר יאיר להלכי חשכים: פ רחיו עוד יתנו ריח, ובין ערגות מטעיו יתהלכו חכמי לב: צ ופה ומביט עמדת אחיו באחרית ימיו וכנורו יהגה אך נכאים: ק רביו ירעשו מתרי כנורו ירעדו, יאוש ושממון בלבו נפגשו: ר אה שבר בעבר, הוה בהוה, ופיד בעתיד: ש ורה אל רחום, ושפות שלום לעם קרבו, גרש קמיו באחרית ימיו, והקל מכאבו: ת גיה חשכו בערוב יום, תגלנה עצמות דכית, ומצהרים יקום לו חלד. —

---

*) השיר הזה בא להרעדאקציא אחרי כי נגמרה החוברת שלישית שאז היה דבר בעתו, אולם גם עתה ימצא בו הקורא דברי הפין בשפתו וסגנינו, המיוסד ע״פ א״ב. ויהי רצון מלפניו באלו הקרבתיו במועדו.

המו״ל

אשי כהן גדול במקדש השירה העברית! מטעלז עיר מצער תשמע קולי, מסתר המדרגה תצפצף לך בת שירתי הדלה משא נפשה והגות רוחה; הן כל באי קרית-ספר, כל יודע פרק בשיר ציון, כלם תכו לרגליך ישאו מדברותיך, ושמחים היום עמדך יחד, כי אמנם אבי כל תפש כנור אתה בשפת קדשינו, ולהמית נבליך לב ובשר ירננו. — גם פי המדבר אליך, אחד מאוהביך, יחג יום שמחות זה עמדך מרחוק, ובשמחתך ישמח גם לבו, קח נא את ברכתי אשר הבאת לך ממני, וענתה השירה הזאת לפניך לעד, כי לבי לך כליל יקטר, וערבה לך מנחתי בהגות כבוד ואהבה, כערכך הרב והרם;

אֶחָד וַחֲצִי הַיּוֹבֵל, עֲלֵי תֵבֵל!
כְּבָר אִתָּנוּ לָךְ פֹּה נִתְּנוּ
וְחֶלְדְּךָ לְעֵינֶיךָ, לֹא צִיִּץ נוֹבֵל —
עוֹד יָמִים טוֹבִים לָךְ נִצְפְּנוּ
וְאִם הַזֹּקֶן אֶת עֻלּוֹ, יַכְבִּיד עָלֶיךָ
רוּחֲךָ הַכַּבִּיר, עוֹד יַחֲלִיף כֹּחַ
רוּחַ שִׁיר צִיּוֹן יָעִיר לִבֶּךָ —
וּבְצִלּוֹ כַשּׁוֹשָׁן, עוֹד תִּפְרַח פָּרֹחַ
עַד יָפוּחַ הַיּוֹם, עַד שַׁעֲרֵי מָוֶת!
זְקֵנִים נְבוֹנִים, דַּעְתָּם מִתְיַשֶּׁבֶת
וְאִם נִכְבָּד הַצַּעַר, עַל סֻלָּם הַחַיִּים:
לַעֲלוֹת בְּמַעֲלוֹת, הַיּוֹם בּוֹ עָלִיתָ —
עוֹד נִסְגְּרוּ לְפָנֶיךָ שַׁעֲרֵי שָׁמַיִם. —
כִּי לְפִי רִבּוֹת מִפְעָלֶיךָ, מְעַט עוֹד חָיִיתָ —
עוֹד כִּנּוֹר נְעִים בְּיָדְךָ, הַרְעִישׁ לְבָבוֹת:
עוֹד לֹא בָא הַיּוֹם עוֹד לֹא יָפוּחַ, —
עוֹד לִבְּךָ הַר גָּעַשׁ, יַחְצֹב לֶהָבוֹת
עוֹד רוּחַ כַּבִּיר, בְּךָ עָמֹק יָנוּחַ,
לֵךְ בְּרוּחֲךָ זֶה! בַּעֲרוֹב לְךָ הַשָּׁמֶשׁ —
וּלְעֵת שֵׂיבָה עוֹד תֹּסִיף, לְתוּשִׁיָּה כִּפְלַיִם
הֱיֵה כְּעַמּוּד אֵשׁ, לְהָאִיר הָאָמֶשׁ —
שִׁירָה לָנוּ מִשִּׁיר צִיּוֹן וִירוּשָׁלַיִם:
וּבְעֵת שְׁבוּת עַמּוֹ, יָשִׁיב הָאֵל
יָשׁוּב יְרַחֵם, כָּל גָּלֻת הַחֵל

אָז יְשֻׁכַּח כָּל עָמָל, תִּשְׁבַּת כָּל נֶהִי. —
וְלָשִׁיר צִיּוֹן אַתָּה הַכִּנּוֹר תֶּהִי; —

טעלז ח׳ טבת תרמ״ו לפ״ק. יצחק ראבינאוויץ איש קאוונא.

## שם בארמונו

שָׁם בְּאַרְמוֹנוֹ
בְּשִׁכְמָה הָעִיר,
עַל יַד חַלּוֹנוֹ
יָשַׁב הַגְּבִיר

יָשַׁב וְהָגָה
רַבּוֹת מַחֲשָׁבוֹת
וַיֶּאֱנַח בִּדְאָגָה
בַּעַל הָרְבָבוֹת

מַה יֶּאֱנַח הַגְּבִיר
מָה לַאֲנָחָה בְּבֵיתוֹ?
הֲיִכְבַּד כַּסְפּוֹ לַכְּפִיר
וְלֹא יוּכַל שְׂאֵתוֹ?

הַתַּעֲלֶה עַל לְבָבוֹ
חֲרָטָה גְדוֹלָה וִיתֵרָה
כִּי בְּעַד כַּסְפּוֹ וּזְהָבוֹ
מָכַר נַפְשׁוֹ לָעֲבֵרָה? ...

הֲיֶאֱנַח בְּרֹב מַכְאוֹבָיו
לָעַם שׁוֹמֵר אֱמוּנִים
כִּי כָל הַיּוֹם בֵּין אוֹיְבָיו
לִמְשִׁסָּה נְתוּנִים? ....

הַיִתְחָרֵט עַל הֶעָבָר
וַיִּדְאַג עַל הֶעָתִיד.
עַל הַמַּשְׂכִּילִים שֶׁקָּבַר
בִּהְיוֹתוֹ מַלְוֶה וְחָסִיד? ...

אַךְ לֹא! הוּא יֶאֱנַח עַל סוּסוֹ
יוֹצֵא יֶרֶךְ סוּסֵי עֲרָב;
כִּי לֹא עָלָה הַגּוֹרָל בִּזְכוּתוֹ.
לִנְחוֹל בְּקַלֵּי הַמֵּרוֹץ (* כָּבוֹד רָב.

*) Скачка.

מהר״ם מביחאוו
תושב מאסקווא.

## גונבי סוסים

יָמִים רַבִּים נֶאֱחֲזָה בָּעִיר „בְּאוּשִׁים",
עֲדַת מְרֵעִים, מְזַיְּפִים, גּוֹנְבֵי סוּסִים,
וְעַל הָאִכָּרִים
יוֹשְׁבֵי הַכְּפָרִים
בְּכָל הַנּוֹף הַהוּא, מְצֻדָתָם פָּרָשׂוּ,
וּבְתַרְמִית וּגְנֵבָה, חֵיל זָרִים יָרָשׁוּ;
בַּנֶּשֶׁף
כִּבְנֵי רֶשֶׁף
עַל כָּל הַכִּכָּר כַּיֶּלֶק פָּשָׁטוּ
וּמְזֻיָּנִים בִּכְלֵי מָוֶת אֶל הַשָּׁלָל עָטוּ,
וּבְאֻרְווֹת וּרְפָתִים
אַנְשֵׁי הַחֲמָסִים.
בְּרִיחֵי בַרְזֶל גָּדֵעוּ אוֹ בָאוּ בַּמַּחְתֶּרֶת...
וַיִּנְהֲגוּ הַסּוּסִים לְמֵרָחוֹק, בְּאֶרֶץ אַחֶרֶת...
הָאִכָּרִים הִתְאוֹנְנוּ
רָגְזוּ וַיִּלּוֹנוּ,
וְאֶת הַגְּבוּל מִסָּבִיב הִקִּיפָה זַעֲקָתָם
כִּי שׁוֹדְדִים גַּנָּבִים, בָּאוּ בְּנַחֲלָתָם...
הַפְּקִידִים לַשָּׁוְא
נָתְנוּ צָו
לְבָעֵר אַחֲרֵי הַגַּנָּבִים הַחַטָּאִים בְּנַפְשׁוֹתָם...
לְהָשִׁיב לִבְנֵי בְלִיַּעַל גְּמוּלָם בְּרֹאשָׁם,
כְּחֵץ מִקֶּשֶׁת
נִמְלְטוּ מֵרֶשֶׁת,
וּבְרִשְׁעָתָם וְהַוָּתָם בְּכַף לֹא נִתְפָּשׂוּ
וְעוֹד שֵׁם כִּנְעָנִים נִכְבָּדִים לָמוֹ הֵבִישׁוּ;

וְרָאשֵׁי הַקְּהִלָּה
רַבֵּי הָעֲלִילָה
בְּעִירָם הָיוּ, הוֹכִיחוּ וַיִּשְׁפְּטוּ אֶת הָעָם
אֶת דֶּרֶךְ מִשְׁפָּט לֹא יָדְעוּ, וּמִשְׁחָתָם בָּם ...
וּמִי יֵדַע
אִם נוֹדַע
עַד הַיּוֹם הַזֶּה קְלוֹן הַנְּבָלִים
וְאִם נִמְצְאוּ סוּסֵי הָאִכָּרִים הָאֻמְלָלִים!
לוּלֵא בִּדְבוֹרָה
נִכְשְׁלָה הַחֲבוּרָה:
בְּיוֹם הַשּׁוּק פַּעַם אַחֲרֵי מָכְרוּ שְׁלָלָם
בְּשָׁלוֹם בְּלִי פֶגַע, וַיִּמְצְאוּ בְרָכָה בַּעֲמָלָם
עָשׂוּ חֲלוּקָה
וְהִנֵּה צוּקָה,
עַל אוֹדוֹת הַכֶּסֶף בֵּינֵיהֶם, רִיב הִתְפָּרֵץ,
—הוֹי גַּנָּב בְּלִיַּעַל! כַּסְפִּי! גֻּלְגָּלְתְּךָ אָרֵץ!—
הָאֶחָד קָרָא
מִן הַסְּעָרָה
—אֶת חֶלְקִי בְּלִיַּעַל אֶת חֶלְקִי הָבָה!
הַמְעַט מִמְּךָ סוּסֵי הָרוֹזֶן, וְהַמֶּרְכָּבָה?—
—נִכְתַּם עֲוֹנִי!—
לָעַג הַשֵּׁנִי
—וְצִדְקוֹתֶיךָ אַתָּה, מַשְׁחִית רוֹצֵחַ, הֲשָׁכַחְתָּ,
בַּלַּיְלָה הוּא בָּאֳרְחָה, דְּמֵי הָרַכָּב שָׁפַכְתָּ?... —
וְהַשְּׁלִישִׁי נָהַם
וַיִּצְעַק בְּזַעַם
—חֶלְקִי בּוֹגְדִים הָבוּ, מִשְּׁלֹשֶׁת הָאֲלָפִים;
וְאִם תְּמָאֲנוּ וְנִבְעוּ מַצְפֻּנֵי הַשְּׁטָרוֹת הַמְזֻיָּפִים!...—

וְהָרְבִיעִי וְהַחֲמִישִׁי
אֶת הַשִּׁשִּׁי
חֵרְפוּ גִדְּפוּ, מָרְטוּ לְחָיָו וַיַּמְטִירוּ מַהֲלֻמּוֹת,
בֵּין כֹּה וָכֹה נִגְלוּ הַרְבֵּה תַּעֲלֻמוֹת...
וְהַדָּבָר נוֹדָע
בְּקָהָל וְעֵדָה
וּמֵאָז בַּמְּרֵעִים אֵלֶּה עוֹד לֹא הֶאֱמִינָה
וַיִּהְיוּ לְשִׁמְצָה וּלְדֵרָאוֹן לְמָשָׁל וְלִשְׁנִינָה...
וְנִזְקֵיהֶם,
לְבַעֲלֵיהֶם,
בְּחֶרְפָּה הֵשִׁיבוּ הַגַּנָּבִים שִׁבְעָתַיִם
וַיּוּבָאוּ בְמִשְׁפָּט עַל מַעַלְלֵיהֶם הָרָעִים.

* * *

כָּמוֹהֶם רָאִינוּ בֵּין סוֹפְרֵי דוֹרֵנוּ
יָמִים רַבִּים הוֹנוּנוּ וַיְגַנְּבוּ לְבָבֵנוּ
אַךְ לְאַט
מְעַט מְעַט,
בְּמַחְלְקוֹתָם לְשֵׁם שָׁמַיִם וְאַהֲבַת הָאוּמָּה...
תִּפּוֹל הַמַּסֵּכָה... וּלְאוֹר יֵצֵא תַעֲלֻמָּה....
וְהַחֲסִידִים הַחֲרֵדִים
וְהַצְּבוּעִים הַזֵּדִים
עַל מִשְׁכְּבָתָם יִצְחֲקוּ כִּי יֵרָאוּ עֶרְוָתָם
וְנָקְמוּ נִקְמַת הַחֲסִידוּת מִיַּד הַשְׂכָּלָתָם...
וְנִבְאֲשׁוּ בְּאוֹהֲבֵיהֶם
נוֹשְׂאֵי דִגְלֵיהֶם,
בִּרְאוֹתָם שְׂפַת קָדְשֵׁנוּ לְשִׁמְצָה פְרוּעָה
כִּי פָרִיצִים עָלוּ בִגְבוּלָהּ וַיְחַלְלוּהָ.

.........................

# הרוכל

או

# החוטא ושב

ספור נעתק לשפת עבר

מאת **יוסף בן אהרן מאזעל.**

(סוף מחוברת ג')

— ומאין תדע את זאת?

— היום יום ראשון בשבת, שהוא שבת להאכרים, ובימים כאלה לא ארויח מאומה. האם המצא תמצא שעה פנויה להאכר לקנות ממני מאומה? הן עליו ללכת לבית התפלה, ואחרי כן יאכל להם, ואחרי הלחם יוביל את האכרת אל בית המרזח במקום ישוררו ויזמרו ויצאו במחול משחקים עד בוש בלילה; ואיך יכול אוכל למכור?

— ומדוע לא תשמח האכרת ותגיל בימי הגה ושבתה? הלא גם היהודים ישבתו שבתם.

— האם לא התולים עמך, אורה יקר? — ענהו הרוכל בעצב: — איך תוכל להשות ולדמות את יום השבת קדש ליום הראשון? ואני האם אמור אמרתי כי לא יבדיל או לא יקדיש לו האכר יום אחד בשבוע אשר בו יוכל לנוח ולהשתרע על יצועו על יד התנור והכירים? למי נחוץ יותר קורת רוח ביום הראשון? אם לא להאכר העובד; ומי חכם יבין אלה ויחוש למו כהעברי? הלא במקום השבת הוא לו.

— כל זה אמת וצדק, רבי שמעיה, — אמר עמנואל ברגזה — אולם אם לא נכחד זאת ממך ותבין למו, מדוע זה לא תשים כבוד ליום הגם ולא תשב בביתך ביום הראשון? מדוע זה תפריע את יום מועד האכרים?

הדברים האלה כזיק שחוט נחתו בלב האב.

— השכלת לשאל! צעק האב, היטבת לאמר! אם כן אפוא עלי לאבד שני ימים בשבוע?

— הה! שבע אותו עמנואל בדבריו כיוצא מדעתו, האמנם בגלל זה

שאתה לא תאבה לעזוב בפנה על יום אחד את בלויי סחבותיך ובלויי מלחיך, לא ידע האכר את מועדו?

— הוא יוכל לו כאות נפשו לשתות לשכרה, לצאת במחול משחקים, ולהתהולל ככל הלומי יין עת סבאו יהלמהו, האם לא כן? — אמר הרוכל בצחוק התולים טבול ברעל; — האם אנכי אחלל את יום מועדו אם מכור אמכור לו ממלהחתי, כדבריך, מעיל נושן לו או מטפחת לראש אהובתו? יקרו לי מאד דברי לאָרד בייראָן הנאמנים:

גם צפור מצאה בית, ומגורו גבר,
שועל נקרת צורים — ויהודה קבר.*)

— אל מה ירזמון מליך? שאלהו עמנואל רועד ונרעש להד קול העצב והתוגה אשר נשמע בדברי האב.

אולם הרוכל נאנק דם ולא ענהו דבר.

עמנואל ידע והבין כי כמדקרות חרב היו לו דבריו.

— מה אומר ומה אדבר, האם יהודי תמים דעות אתה? — אמר אליו הרוכל פתע, ויתיצב מחריש ודומם לפניו.

— מה השאלה הזאת לך? — ענהו עמנואל הנדהם, — האם לא ממעי יהודה ואם לא ממקור ישראל יצאתי?

— אם לפי דבריך אשפטה לא אוכל להשבך ליהודי תמים וישר הולך. איזה עברי יצדיק את האכר ויחייב את עצמו? אולם לדאבון לבבי כלנו גלוזים נלך במעגלותנו. מה אומר ואדבר לך? מה לי וליום השבת? מדוע לא אשבות גם אנכי את יום השבת ביום הראשון יחד את האכר ואת העובד? אז אולי לא עוד ידרש לי לסחור סחרי בבלויי סחבות ובלויי מלחים, אז ארויח יום אחוי יתר בשבוע ואמצא לי לכסף מוצא מעסק אחר. האם ייטב זאת בעיניך? האמנם תחשוב בלבבך, אורח נכבד, כי לא ארע מאומה את הנעשה בתבל? כי ישנם רבים מאחינו בני עמנו שיאבו לבכר את יום הראשון על יום השבת? אמור נא לי ואל נא תכחד ממני, הלא גם לבך הולך לקראת נחשים אלה?

— ומה בכך? — שסע אותו עמנואל בשמחת לבו כי נפגש את האב אל מרכז סלע המחלוקת עוד בראשיתה. אך הרוכל ענהו בלשון רכה אשר לא פלל מראשית כזאת:

— לא אני ולא אתה לא נוכל דבר מאומה ולאלהים אדני להשאלה הזאת פתרונים. והוא אמר: „ששת ימים תעבד ועשית כל מלאכתך, ויום השביעי שבת לה׳ אלהיך לא תעשה כל מלאכה"; האם חפץ יהפוץ כי ביום השבת אלך מבית לבית למכר בלויי סחבות ובלויי מלחים? האם אמור אמר:

---

*) תרגום לטעערים.

שמעיה הפראָני יכול תוכל, אם אך יש את נפשך, לעשות את יום השבת ביום הראשון, ואשר בו גם פטר ופאול ינוחו ואוכלים ושותים ויוצאים במחול ויין ידליקם בבתי המרזח, ביום הזה יכול תוכל גם אתה לשבות שבתך! או להפך: שמעיה הפראָני, יודע אנכי כי עני ואביון אתה וכיסך איננו מעלה גרה; הנה לפניך חמשים ימים יתרים בשנה ויכול תוכל להרויח בהם עוד כסף רב לכלכל נפשות ביתך. אחת היא על כן אמרתי, אורח, אם טוב בעיני אלהים כי מכור אמכור מאומה אז ימציא לפני קונים גם בחמשה ימים בשבוע. האם החמשים ימים על במותי יעמידוני? זאת לא אוכל האמין!

בדברים האלה הלכו ויבאו עד הכפר. אם מפאת סערת רוחו או סבה אחרת שכח הרוכל להורות לבנו את הדרך אל מעון בעל המלון, במקום יכול יוכל לקבל ממנו נדבה הגונה. האומנם זה האב, אשר אך באמונתו יחיה כל היום, נדודים ותועה הלוך ילך עתה סביבות בתי האכרים ובקול גדול ולא יסף יקרא: „קנו אדונים, קנו! קנו יקרים, קנו!" משתאה מחריש הביט עמנואל על הליכות אביהו; אולם עת ראה כי האב החליק בידו על לחיי אכרת אחת אשר עמדה בפתח לפני בית אחד אז כל דמי לבבו פרצו ויעברו ויתגעשו כהמות ים בקדקדו. האם את אביהו עיניו רואות? וע"כ יצא בחפזון מהכפר אשר האדיב את נפשו ויכאיב את לבבו; ויםהר לקדם את פני האב על הדרך המפנה אל העיר.

# אגרת לקלארע

(נכתב בעט עופרת על אם הדרך).

לא אוכל לתאר לפניך את סמל מצבי ומעמדי לעת עתה; הקוים, השרטוטים, הציורים והפתוחים אין דמות ואין תמונה להמה, והנם אחוזים סבוכים ובלועים ולא התוו בשרד אמן; כהרומאי הלז, הנני יושב על תל החרבות.

„זמרה! זמרה! איפה אמצא לי מנגינה (Melodie) אשר בה אוכל לצקת את נפשי על מנוחתי ששדדה ממני, ועל משובת לבי? אנכי כרוצה הנני תופש את ידי וצועק בקול: חיים או מות! הה, מה אמלה לבתי בלי אחוה ובלי סוד מרעים, מן העת ההיא אשר חזיתי ראיתי את ארץ מולדתי!

„אומר לך במסתרים, יפתי, גם סמל תמונתך לא אחת ולא שתים באלצתי להסיע בנהרי נחלי דם ודמעות ממעון חביון לבי; האם, האב, האחות

והאה יתנגשו יתרוצצו ויתלכדו שמה, והמה פרשו צעיף, ומסך על פני לבל אוכל לראות אותכה, ויסתירו ממני נגהות אור עיניך, — אהה ה׳ אלהים, מה תהי אחריתי!

עליך, קלארע, לדעת את אבי, הוא שוה הנהו לדעתו. זה שעות אחדות אתהלך עמדו מבית לבית ורק עתה את רוב גדלו ידעתי, הוא באמונה אימן שוה הנהו להתודע עמדו. זרות תחזינה עיניך בנפש איש עברי כזה. שערי נא בנפשך את הספר אשר בו החלות לקרוא דברים יקרים נעלים ונשאים. תוסיפי תכבירי לקרוא הלאה הלאה, תשתוממי תתפלאי למפלאות השווי והערך (הארמאָניע) השוררים בהמנגינות (מעלאָדיע) העמוקות והחודרות אלה, ולא תדעי מאין באו ולאן ילכו. בכל מקום אשר תעיפי את עיניך בו יאמר לך, כי פה מצאת את מין האנושי בכחו בגבורתו וברוחו (גייסט) בימי קדומים, ואשר הדר ויפי כזה עוד לא ראית מימיך.

בכל זאת הלא עיניך רואות לפניך לא כסלות ולא תם (Navietät), כי אם שכלות רמה ונשאה כרוח הביבליה הנקדש והנערץ. תעמיקי לקרוא הלאה — והנה נפגשת את עלים מדבקים חד את אחד; המנגינות דממו נאלמו, את תאבדי עקבות-דרך פלאות פלאי פרוד האמונות, ולא תוכלי לקרוא הלאה. בוץ ורפש החיים הדביקו את העלים, ושכבת המון תועבות רבות סגרו אותם התם צר. מרבית אסון גרי הגעהטטא ספון טמון בעקב זה, שאתמה תתיצבו על המקומות אלה, יען המקומות אלה יביאו תמהון ושממון גדול בלבבכם, ויכאיבו וירגיזו את רגשותכם, חושיכם, מראה עיניכם והלך נפשכם, יען כי האדם לא יהפוץ מעולם להבין דבר לאשורו. אתמה לא תאבו להדור עד עמקי הספר, והנה אתם חטאתם חטאה גדולה, ורק אנחנו נושאים וסובלים בגלל זה.

אולם את, קלארע, עשי נא עמדי חסד ואמת: מאהבתך שאהבת את ידידך את עמנואל, עת דפוק ידפוק על דלתי ביתך, רוכל כזה, זכרי נא את אבי! אל תפחדי ואל תראי לעלי הספר הנדבקים בבוץ ורפש.

---

הימים היו ימי הקציר. העמקים עטפו בר, צנה ואלפים רעו בנאות דשא על ההר, והצפרים ומזמרי היערים גם המה יתורו למו שם אוכל ויתרועעו וישירו. אך הרוכל קודר הלך בלחץ יגונו, כי מעט הרויח בשבוע הזה, עמנואל הבין זאת על ידי רשמי תו אביהו. הרוכל יצא יצא מבתי האכרים בפנים מלאים עצב, כמו הביעו תוחלת נכזבה; הוא לא הרויח אף אגורה אחת. עמנואל ראה את עצמו כסמל האסון האוחז בעקב אביהו. הדברים האלה נקרו ויאתיו ימים אחדים טרם עת הקציר, ואף כי ראשי השבלים בעמקים הנצו ויגמלו באשכלות הגפן, אולם צרור האכרים היה נקוב ככברה, והרוכל גם הוא יחוש

את זאת על פי מלתחתו, העמוסה משא לעיפה ולא הוקלה ממנו במבירת איזה חפץ.

— אלהים שולח לנו עתה שנה טובה ומעוטרת, — אמר הרוכל תפוש בשרעפיו, עת שניהם הלכו לפני העמקים המסבלים בזרעים; לא לשוא נתפללה במוסף שמיני עצרת: „שאתה הוא ה׳ אלהינו משיב הרוח ומוריד הגשם"; כי אליו נושא האכר את נפשו.

— התפלה הזאת כדבר זר ומוזר ושפת יתר הנה בעיני, — ענהו עמנואל — האם יש נחלת שדה וכרם ליהודי? האם חבלים נפלו לו בנעימים, ונחלת שפרה עליו כאכר?

— שאני גא, — שסע אותו הרוכל בשחוק קל — עוד הפעם הבל יפצה פיך. הלא אם אין כסף לאכר, מאין יחיה הרוכל? או להפך: מי ילוה בכסף את האכר ויוהיל על הפרעון אם לא הרוכל? מי יקנה מידי האכר עור זאב ודוב אשר הרקב עלה בו אם לא העברי? על כן נקל לך לדעת כי האכר והרוכל תמים המה יחדיו והאחד בלי משנהו כגויה בלי נשמה, ולזאת נתפלל כי יצו ה׳ את הברכה בשדות האכר כי בשלומו גם לנו שלום, וכשאני לעצמי לא אוכל לשער בנפשי איך יוכל האכר להיות בלעדי היהודי, והיהודי בלעדי האכר.

— הדות המה לי דבריך, ענהו עמנואל. — הלא הנוצרים כלם פה אחד אומרים: אשרך ארץ שבה האכר יוכל לחיות בלי יהודי.

— אות הוא, — אמר הרוכל תפוש בעשתונותיו כי האכר הלז לא ידע חסר בכסף, לבי יפון עדנה גם אם כן הוא. אך פה ספון טמון סוד כמוס אחר, האם ישנו פה ממלא מקום העברי? מי יביא אל ביתו את כל הדרוש להפצו, או מי יכין לו את כל צרכיו? הלא האכר לא יוכל לעזוב את הכפר ואת מרשתו ובן גרנו, אחת היא על כן אמרתי לך, אורח נכבד, במקום שאין יהודי נמצא שמה, רע ומר מצב האכר והמסחר עומד במצב הקפאון.

— יכול היות כי תצדק בדבריך, — ענהו עמנואל בשחוק, משתאה מחריש להדודת שכל (שארפזיניגקייט) האב. — אחשוב כי רוח הקנאה ואהבת הלאומי דוברת מתוך גרונך, רבי שמעיה!

דברי עמנואל האחרונים האלה די לנו לראות נכוחות ולהתבונן על מצב רוהו והלך נפשו אז, והוא: עת הרגש יצודנו למרחפות, אז הרעיון הראשון אשר עלה על לבבו היה, כי בעת שיחתם והגיגם המצא תמצא קלארע עמו ותשמח ותשבע עונג ונחת אלי מדברות אביהו; אך כרגע גם השפק (צווייפעל) ברקב נוסס בו, מי יודע אמר בלבבו — אם היא שחנכה על ברכי דת ואמונה אחרת, תביט בהשקפה אחת עמדי, ואם יכול תוכל נפשה להתנשא על במתי השירה (פאעזיה) אשר בעיניו תענוד עטרות לראש האב, האם וארץ מולדת, השפק לא הרפהו רגע, והשפק — הוא חרב פיפיות בידי האוחז בו.

היו רגעים כאלה, אשר שמח עמנואל בלבבו כי האב לא הרויח במשך

השבוע העבר. יען כי בגלל זאת תאר לו ברוח דמיונו תחבולה אחת למלאות את התהום הגדול והנורא המפריד בינו ובין אביו. הוא חפץ למלאותו בזהב, וברק הכסף יהיה לו לכסות עינים על בגדו בגד בוגדים בלאום מהצבתו, ויכס את המכתם השחור בימי חייו. מצב אבותיו היה אז מורה מאד; הוא אבה לפזר למו מתנות האושר; ואז ישב לו האב, כרוזן, ספון בביתו, והאם לא עוד תוסיף לאמר: „כמה רוחת שמעיה בזה השבוע?". את אחותו שושנה הפץ לתת לאיש ולחוג את חג כלולותיה ברוב פאר והדר, ולבנימין אחיו נתן בהררי הדמיון, מתנות וכסף, למען לא יאלץ בבואו באנשים להחזיק במרכלת (פערלעריי) ידו; הוא חפץ לישר הדורים, ולהקל את נטל משא החיים ולהשלות את נפשם כי יעזבו לו את קלאַרע זו חמדת לבבו.

— מדוע זה, — אמר רבי שמעיה, פעם, ביום האחרון לשבוע, כח עיף יגע ונענה אנכי כמו דשו את גבי בשוטים; האם לא מפאת זה שלא הרוחתי מאומה?

— יוכל להיות, — ענהו עמנואל כמעט בשאט נפש. — אך יודע אנכי עוד סבה אחרת, האם אמור אומר אותה לך?

— אמור; — אמר הרוכל בשחוק רפה.

— אל נא תתאונן עלי, ואל נא יחרה אפך בי, אם היא תכאיב את לבבך. בכל ימי השבוע לא יבוא מאכל חם, מבשל או צלי אל פיך, ותאכל רק בצל, שום וגבינה וכהנה, והטה לא יחליפו לך כח. ואיך לא תיעף ולא תחלש?

— טוב דברת, — אמר הרוכל; — יוכל להיות כי הצדק אתך. אך הנה עוד שאלה אחרת לפנינו, מאין אקח לי מאכל חם ומבשל?

עמנואל הבין כי עבר את הגבול בשיחתו ובדבריו, ובכל זאת הוסיף לדבר.

— אתמול בצהרים - החל לדבר בלשון ערומים — הלכנו ונבוא עד בית אכר אחד, אנכי עמדתי אחורי הדלת והמזוזה ושמעתי כי האכר קרא אותך לאכול אתו לחם, ואתה מה השיבות לו? אתה מסבות התהפכת בתחבולותיך לשמוט ידיך ממאכליו ולהתעלם מעיניו, ויחד אכלנו אך לחם יבש נקדים עם גבינה מעפשת. ועתה אשאלך הגידה נא לי מה יעשה האיש עת משנהו אומר אליו: בוא נא הנה, אכול ושתה בלב טוב כנפשך שבעך המטעמים והשקוים שהובאה לפניך בשמחת נפשי, ואל נא תשא לי גם תודה עבורם", האם גם אז יברח האדם ברוח מהם כמו כל שן המזלג משוח בסם המות, וכל נטף המרק מהול ברעל. — או ישב לו אל השלחן וישמח, עם השמחים וירוה את נפשו במתנות אלהים, אף כי בשלו או הוכנו בקדרות אחרות?

— אם כן לפי דבריך אלה, — אמר הרוכל, ועל מצחו קמטו הקמטים: עלי היה לאכול לחם אצל האכרת? אבל לא כן אנכי עמדי, לו שקל ישקל על

כפי רבבות שקלי כסף גם אז לא נרציתי לדבר הזה. ות"ל כי לעת עתה לא בי הוא.

— שמעני נא, — הוסיף הרוכל אמריו: יכול היות כי לא תאמינה לי, אך אחת אשאלך והודיעני נא: האם רבבות כסף יקר מחיים? ואנכי לא אתן כפרי את חיי ולא אכל להם אצל האכרים.

— ה' אלהים! אמר עמנואל בלבבו, עת פניו כוסו בחורת מות, איך הדרך נפשו עז לדברים האלה אשר הביע במו פיו! איך אעצרה בעד התהום ההולך הלוך ושטף על כל גדותיו, אם גם שמץ עברה קטנה ונקלה תרגיז את לבבו? כחשי ובגדי הלא תשיבהו עד דכא בשמעו מפי כי נפשי תאוה לבוא בברית את בת דת אחרת, והאם? האם לא תתפלץ ותתעלף בהקשיבה את הדבר הזה אשר כמו זר יחשב בעיניה?

בכל צער ושעל גבר עצבונו ויגונו בלבבו; הוא לא עצר כח עוד לבוא בנבכי שאלות את אביהו. איזה מלים יבחר לו ומה יכול עוד לשאול אותו, ואיזה מענות יכול לקוות לשמוע מפיהו? כל אומר כל הגה אשר יצא מפי האב היה לו משמר נטוע בהצלחת אשרו, ורמח תקוע ביתד הארג ליצורי רגשות אהבתו (ליעבע) אשר העמיק הרחיב את פצעיו מאד. לזאת נאנק עמנואל דום, ועל פניו פרשו צללי עיפתה, בלהות העתיד.

ויאהב הרוכל את ההלך אשר הלך עמדו לשלחו (בעגלייטען) בדרך זה בשבועים ימים; לאחרונה ראה תהפוכה ותמורה גדולה בהלך נפש עמנואל ושתיקתו הארוכה.

— כל זאת באתך, החל אמריו: יען שלח תשלח (בעגלייטעסט) רוכל עני ואביון. לו הלכת לדרכך כי אז לבי לא יפון רגע שהתענגת על כל נתח טוב ירך וכתף כאשר תאוה נפשך, ועל כן אם יש את נפשך, הוסיף אמריו בשחוק נסתר: הנני הולך לדרכי אל בית מודעתי הלא היא האכרת היפהפיה, אשר רב לי להוציא מפי אך מלה אחת והיא תערוך לפנינו שלחן מלא דשן מכל אשר אתה בתנור ובכירים, ולך, ידידי, אין לך לגור ולירא מפני, אנכי אוכל לסגיר אז את עיני האחת, הבה לכה אתי והטבת את לבך ככל אשר תשאלך נפשך.

— רבי שמעיה! צעק עמנואל משתאה מעמקי נפשו, האתה תעיץ לי עצות כאלה? האתה תשים מכשול לפני עור?

— ומדוע לא? שאלהו הרוכל בשממון אשר לא יתאר באמר ובדברים. אם תאוה נפשך לאכול בשר? לך אכול בשמחה מאכלך הבריאה, ולי, לי אין שום עסק לתור ולהתחקות אחרי פועל פעל אחר.

אחרי דומיה לא ממושכה שאל אותו עמנואל בלב הומה בקרב:

— רבי שמעיה, האם יעצת עצה כזאת לבנך, לוא היה הוא במקומי?

— האנק דם, החרש ושים יד לפיך! צעק הרוכל בחרות אפו, וכרגע

העיבו ענני תוגה את מצחו בעלות על לבבו, „לעולם אל יפתח אדם פיו לשטן", אמרו חז"ל.

בבואם עד הכפר יצאה מבית אחד נהדר לתפארה ילדה טובת מראה בת אכרת אחת וכראותה את רבי שמעיה ותרץ אל אביה לבשרהו כי אורח יקר בא אליהם.

האב הצהיל פניו לקראתה.

— ילדה נאוה לי! צעק לעומתה. היא נפלה בזרועותיו ותשק אותו מקירות לבבה.

— מה עושה עתה אמך? שאל את פי הנערה.

— יושבת ביתה, ענתה הילדה ותתחמק ותרץ ותגד לאמה.

— למי הילדה הזאת? שאל אותו עמנואל בשממון.

— בת לאמה, ענהו הרוכל; אמה היתה האמללה מכל הנשים בתבל, ובאז כן גם עתה אמללה היתה, לו לא חש לרוחתה לישועתה שמעיה הפראגי.

— האם לא היא האכרת המהוללה ליפת התאר בפיך? אמר עמנואל.

— היא היא, ענהו רבי שמעיה, זה לא כביר אמרת כי האכרים לא יוכלו לשאת ולסבול את היהודים, יען כי אלה ימאנו לאכול אתם יחד על שלחן אחד ומקערה אחת, לזאת אספרה באזניך על אדות האכרה היפה למען תדע ותוכח כי שגית במשפטך. אביה גר הרחק כאלפים פרסא ממקום זה, ויעבד את משמרתו בתור דורש משפט וצדק לבני הכפר, מי יתן ורכשתי לי הרבבות אשר רכש לו הוא! שמו פאול. אנכי הייתי יוצא ובא בביתו, כאוהב נאמן, בכל עת ובכל שעה באין מפריע ומבלים דבר, והרוחתי ממנו כסף די מחיתי והותר, ומאד נכבדתי בעיניו. ולפאול בת אחה יחידה לו; אחינו בני עמנו יחשבו תועה בלבבם כי רק העברי יאהב את פרי בטנו. האכר גם הוא הכן הנהו לתת את חייו כיפר ילדיו, זאת הראני פאול לדעת; למען בתו היה נכון להוריד השמש משמים ארצה. באחד הימים אמר אלי פאול: עת תבוא שנית אלינו, שמעיה, הביאה נא עמך מהנמצא תחת ידך, ממבחרי גלמי שש ומשי, מטפחות, צניפות ורדידים וכהנה; כי הנני נותן את בתי לאיש. ולמי? שאלתיהו אנכי, הלא עוד לא גלית את אזני אדות זה, פאול! אז קרא לי בשם איש צעיר לימים אחד מהכפר השני, אשר ידעתיו פנים אל פנים. ולו נתון תתן את בתך? צעקתי בקול, אנכי לא אביא לך לא שש ומשי ולא צניפות ורדידים, ולא אחפץ כי תתן את בתך לאיש הזה.

— מדוע?

— יען כי איכבה אוכל וראיתי ברעה אשר תמצא את בתך; וואַצלאַוו הוא איש שוחק בקוביא ושותה שכור כל היום, ועל ידו תהיה בתך אמללה כל ימי חייה. אז הבין לי פאול, כי כל זה לא נכחד גם ממנו, ולבו יודע מרת נפשו, אך איננו נגיד ומצוה על בתו, אשר תבחר יתר במות מלהתפרד מוואַצלאַוו. הבה לי הרשיום, פאול, לדבר עמדה, אמרתי אליו. דבר, ומי

יתן וימצאו דבריך מסלות בלבבה, ענני האכר, ויהפוך את פניו אל הקיר יען כי עיניו מלאו דמע. אנכי דברתי את בתו, ולנגדה שויתי כי לבד שתהיה אמללה כל ימי חייה, עוד תוריד את שיבת אביה ביגון שאולה, אולם לא כנשים העבריות הנוצריות. אך מה לי להלאותך בדברים רבים! היא מאנה לשמוע בקולי, ואחרי עבור ארבעה שבעות ימים באה בברית הנשואין את וואצלאוו. ומה קרה ומה נהיה אחרי כן? בכל הדברים אשר נבא שמעיה הפראגי כתומם באו עליה. טרם עברו שנתים ימים ולוואצלאוו לא נשאר מדמי הנדה אף קשיטה אחת, הכל הלך לאבדון בעד השתיה אין קץ ומשחק הקוביא. אנכי אשר מעודי הבט אל עמל לא אוכל, מעזוז פצעי לבבי לא דרכה רגלי עוד על מפתן בת פאול. ככה ירדה פלאים מיום אל יום, פניה חורו עיניה נטיו ויצורי גוה כמו התמוללו, ופעם ראיתי שרטת דם על מצחה, מידו היתה זאת לה. אנכי לא כפרתי מאומה להזקן פאול, וה' אלהים יברך אותי באלפים על כל גולדען וגולדען שנתתי לבתו, אף כי ידעתי כי לא אוסיף עוד לראותם עד עולם. יוכל להיות כי לא טוב עשיתי באשר גרעתי את כספי המעט מאשת חקי ומפרי בטני, אבל...

— הה, לא, אך לא! צעק עמנואל מסערת נפשו.

— גם לבי יחשוב כמוך; אשתי לא ידעה מאומה מזה, ומה יתן ומה יוסיף לי אם כפרתי לה? אך הטה אזניך אלי ושמע את דברי הלאה: בבואי אל בית הזקן פאול, לא הרפה ממני, ויצו עלי במפגיע ללון אצלו, הוא פנה למעני מלון במבחר חדריו, במקום החבאו כל הכסף אשר עמדו וכל הכבודה אשר לרגלו. ישבתי בביתו והשתעשענו יחד עד אשר עבר עלינו חצות הליל. הספורים אשר ספרתי באזניו הפכו את רוחו מיגון לשמחה, עד כי זה כבר לא ראיתיהו כה שמח, ויהי כראותי כי לבבו טוב עליו חשבתי בלבי כי עתה תהיה עת רצון לדבר על לבו על אדות בתו. אך הוא כשמוע רק את שמה יוצא מפורש מפי, קם ויתר ממקומו, כמוכה בשגעון, ויצעק בקול: „שמעני נא, שמעיה! אם יש את נפשך כי עבותות אהבתנו בל ינתקו, אל נא תוסיף לדבר אלי אדותה מטוב ועד רע, אין לי עוד בת!" ומי פתי יואל אשאלך אחרי כל אלה לדבר עוד עמדו? הלא יקרה נפש פאול בעיני וגם רוחתי רב כסף ממנו. בלילה ההוא, עת נדברתי עם פאול, דבר נפל בביתו אשר לשמו ולזכרו עוד עתה תסמר שערת בשרי. אני שכבתי ואישנה, הקיצותי בחצי הלילה, והנה אזני תקשבנה כי מי ומי שובר החלון מבחוץ. מפחד ורעדה לא יכולתי להוציא מפי אף מלה אחת; ושבבת יזע קרה כסתה את גוי. והנה רואה אנכי כי הרמו הרואות עם הארבות ומי ומי מתרפק ופוסח בחדר. מה תתשוב בלבבך, מי היה? ההן פאול, וואצלאוו. בידו הבריק גרזן, מקדח ומלקחים, אשר בהמה הפיק לשבור מנעולי הברזל בארגז אשר בו היה טמון כסף חותנו. אז כמו באורח פלא שב רוחי אלי ואתחזק; ובחפזה קמתי ממשכבי וצעקתי בקול: „מה אתה עשה, עול?!" וואצלאוו לא טמן כעצל

ידו בצלחת ויקח את הגרזן ויאבה לרוצץ את גלגלתי. „הרגני נא הרג, וואצלאוו, אמרתי אליו, אך לגנוב את כסף חותנך לא יעלה בידך". אז הראה ה' אלהים את אותותיו ואת מופתיו כביד עבדו יונה בן אמתי, וכמעט אך יצאו הדברים האלה מפי, ישב לו על הארץ ויבך תמרורים ובכי גדול עד כי מעי ולבי המו לו ויחד נכמרו נחומי עליו. „הנה כי כן, וואצלאוו, אמרתי שנית אליו, חפצת לגנוב את כסף חותנך ולהוריד דומה נפש אדם? כל זאת באתך לרגל פרעות חייך השובבים כי נתת את ידך למשחקים בקוביא ואת סובאים שמת חלקך. הוא התמוגג בדמעות ויפצירני עד בוש לבלי אגלה את אזן איש מזה; אנכי הבטחתיהו על דברתי למלאות אחרי בקשתו, אם אך ישוב מדרכו הרעה. כל הלילה ישבתי עמדו והעירותי למוסר אזנו, גם בעצתי הנחתיהו איך יחל לצאת בדרך ישר עלי מעגל החיים, ולאחרונה נתתי לו גם כסף מכיסי לבל יאמר נואש לנפשו. בבקר השכם טרם האיר השחר שלהתיהו דרך החלון, ועוד לא עברה שנה אחת והנה הטיב חתן פאול את דרכו ללכת מישרים, ויהפך לאכר אוהב את המלאכה ועבודת האדמה שכם אחד על אחיו בכל הכפר. אנכי לפאול לא הגדתי מאומה, ועת ראה את התהפוכה ואת התמורה בנפש וואצלאוו, החל לעזור לו במשען כסף. עתה בכל פעם ופעם עת הלך אלך סביבות הבית הזה הנני מוכר מאומה מחפצי; בת פאול קונה ממני מכל הבא בידי, אף כי החפץ לא נדרש לה. ככה יצרתיה אף עשיתיה מאשרת בתבל, אנכי, שמעיה הפראגי, הרוכל.

וכמו לאות אמת על דבריו אלה נראתה בדלתות הבית אשה ביפי עלומים פורחת.

— סור נא הלום, דודי ומעודדי, אמרה היא.

— מה תאמר עתה על אדות אכרתי? לאט הרוכל אל ההלך בן לויתו אולי תאוה נפשך לאכול בשר? אל נא תבוש ואל נא תכלם ממני.

— לא, אך לא! — צעק ויסגור בידו את עיניו, וימאן לבוא בבית ההוא יחד את אביהו.

---

## המסכה הנסוכה על פני הספור הזה.

בבית איש עשיר אחד בעיר וויען גר תלמיד אחד מבית הגימנאזיום בעלית קיר קטנה וגבוהה אשר מצאו נתיבותיה רק העשן העולה מארובה או התתולים המתרפקים על הגג. העלם הזה לא אחת ושתים השביע יתר את נפשו בלימודים מאשר הביא מזון אל קרבו, ועל כן הלך כמו שבלול התמס מיום אל יום ופניו לבשו חורות. בבקר אחד נפגש על המדרגה הנהדרה

בקומה השניה את יצור נפלא ילדה כבת עשר, אשר הביטה אליו בעיני יונים, ותלמיד הגימנאזיום ראה כי פניה לבשו אדמדם כעין מראה חוג השמים טרם יבא החרסה.

ילדה חמודה, יפה כלבנה ברה כחמה!

אחרי יומים נקרא נקרא אחר כבוד אל הסוחר הנכבד אשר גר בקומה השניה. בחיל ורעדה צעד תלמיד הגימנאזיום על מפתן הבית; שמה הקשיבו אזניו את קול ארוני הבית אשר שאל אותו רכות ובדברי מעדנות: אם יש את נפשו להיות מורה לשעות לבתו אשר קראה בשם „קלארע", ועל הסף התראה יצור הנפלא. תלמיד הגימנאזיום מלא בתם ובאמונה, אחרי משמרתו ועבודתו; כל פרח ושושן אשר נטע אלהים על תלמי לבבו, וכל הגיון רם ונשא אשר הרה והגה הוא במח קדקדו הביא אשכר לכרוב (Auglein) הזה; ויהיו ימים ושנים רבות ידיו אמונה לפתח את חרצבות שכל קלארע וכשרונותיה; ובעצמו לא הרגיש כי לאט לאט כבדו הידים; הוא השפיל תמיד את עיניו מטה, והיא למעלה; פעם פתאום לפתע ראה צמד עינים יישירו נגד עיניו. העינים האלה הביעו לו רגשי לבב.

ביום אחד, עת נשא מדברותיו לפניה על אדות אלילי יון הקדמונים ומסתרי האהבה ביניהם, הביטו במבט עמוק והודר איש נגד רעהו, וכרגע נפלו איש בחיק משנהו.

עזה כמות אהבה, רשפיה רשפי אש שלהבת יה!

פעם אחת אמר הוא אליה: עזבי נא חיי רוחי את ארץ מולדתך, כי רק באופן זה תתרצה (ארץ מולדת) לקראת הקשר בינותנו; ואנכי בכליון עינים אצפה ואחכה ואיחל ליום ההוא. קלארע! ישנם רגעים טובים ומאשרים בחיי האדם!

אנכי חשבתי את הצעד החרוץ הזה לדבר נקלה מאד, עד כי בטוב עלי לבי שמתי לארץ מכורתי ומולדתי פעמי, וכאקטור המשחק על הבמה, שמחתי אלי גיל שההורים לא יכירו את פרי בטנם! השקר, אמנם, שקל למטרפסיה בהאי עלמא.

על כרחי עלי לפתות עלים אהדים מזכרונות ימי חיי למען אלמוד מהם לשמוה בחלקי, ולמצוא לי נחם ומרגוע ולנענע בראשי על כל גל וגל שהעבור עלי בים צרה. אנכי עוד על משמרתי אעמודה ואתיצבה על מצור לקראת הסופה והסערה אשר תסער סער בין העלים„ יוכל להיות עוד יום „ או עוד שעות אחדות והיא גם אותי השערני מכקומי, האם אוכל לדעת ולחוש את אשר תקרנה לי בעתיד?

יום הששי בא בא. עמנואל מלא אחרי מחשבתו וישב לרחוב הגעהטטא. לבו לא ראה ולא בן את האמת; ולא מפאת שחש לו עתידות לבל תתהולל הסופה על ראשו כי אם דברי האב נחתו עמוק עמוק בחביון לבו, והעירו ויעוררו אותו לעשות קץ לכל פרי חזיונותיו וחלומות נעוריו.

הרוכל הרגיש את התוגה אשר תקפה על ההלך, ויאמר בלבו כי האורח יתור לו אחרי מקום מנוחה ליום השבת, ובאהבה וידידות הציע לפניו לסור אל ביתו שנית, אם אך לא הועד (איינגעלאַדען) כבר אל בית איש אחר, ויתברך בלבבו כי אשתו חנה, ומה גם בנימין ישמחו מאד אלי גיל לקראת שוב האורח;

כל היום הזה הלך עמנואל בצעדים נמהרים נמוג והלום; אביהו לא יכול לשוות רגליו באילות ולהתחרות עמדו במהלכו, ולרגעים נאלץ לעמוד מעט להנפש ולהליף כח, בעת שבן לויתו הלך נחפז לדרכו, כאלו אץ לבלי אחר עת מועד.

— אורח, אורח נכבד! לפעמים צעק הרוכל אחריו — הנך נחפז בדרך, כאלו מי ומי גרש יגרשך מאהריך; יש לחשוב תעה, כי השבת בורח ממך, — השבת אשר אתה ברחת ממנו, לו לא הזכרתיך עליו.

— לו ידעת מה ומה ימשכני, אמר עמנואל ויהפוך את פניו — בתבל לא ימצאו סוסים כאלה אשר יוכלון להתחרות את חפץ לבי הנמהר.

— האם ככה רעב וצמא הנך? צעק הרוכל אשר לא הבין לרעי עמנואל, בכל זאת הלא רק שבוע אחד עבר עליך מאז לא בא מאכל חם ובשר אל פיך! ומה טוב חלקי ומה נעים גורלי אם אנכי הנני סופר ומונה לי חמשים ושתים שבועות כאלה בשנה? אך עוד מעט קט תסבול, ורעיתי תערוך לפניך שלחן כסעודת שלמה בשעתו.

מבלי שים אל לב את התוגה אשר אכלה כרקב את בשרו, הראה פנים שוחקות לעומת דברי תנחומות האב. בלכתו אט התקרב יחד את אביהו אל ארץ מולדתו, אשר החלונות, המצורות והבתים התראו כמו שמחו לקראת שובו. המראה הזה לא העיר נחם בלבבו, כי אם פחד ורעדה איך יעמוד בקשרי המחזה (סצענע) הזאת. עתה לא עוד תעה לבבו ללכת לקראת נחשים, עין בעין ראה כי אל ראי גומר עליו.

האם עמדה נצבת לפני השלחן ותצק השמן במנורה, לכבוד יום השבת; ובנימין עשה פתילות מצמר גפן על השלחן, עת בחדר באו האב והבן. האם צעקה בקול, עת ראתה את „האורח", וכמעט שפכה את פך השמן. בנימין כאיש נדהם, לא העביר את עיניו מהבאים.

— ברוך אתה בבואך, שמעיה! אמרה חנה באנחות קרב: אתה ככה הפחדתני, עד כי כל עצמותי תרעדנה עתה.

אמנם כל יצורי גוה רעדו, ככנור עת ישב הרוח על מיתריו, ונוע תניע עזבה עמדתה.

— למה זה חרדת את כל החרדה הזאת, אמר הרכל. יוכל להיות, יען וביען שהבאתי אליך את „האורח" או אולי אין מזון אתנו על יום השבת? עוד ימצא למענו; אך אנכי בלבבי דמיתי כי אריוך שמחה ונחת, עת הבא אביאנו אליך.

חנה לא האזינה לדברי אישה; היא אך הביטה על עמנואל הנצב ממולה במעט בלי רגשות חיים.

-- היטבת עשה, אורח, אמרה בלב חם בקרב; האלהים בכבודו הערה עליך רוח ממרומים לשוב הנה. לא אך על השבת כי אם כל השבוע כלה תוכל לשבת אתנו, וכטוב בעיניך שב.

— אם בעל אשה ובנים אתה, אמר הרוכל בשחוק, מהרה חושה אותם הנה, היא תכלכל אותך ואותם.

— אמי! צעק בנימין בחם שמחת לבו, אל נא תעזוב אותו ללכת „בחדר השני", ולא יתחמק שנית מאתנו.

— אך נכח האמת דברי הנער, אל נא תמרה את פי, לאטה אמו עמו.

— עתה לא עוד ארוץ ממך, אמר עמנואל, ובלהבות רגשותיו השה אל הנער, ורגעים אחדים לא הרפהו מבין אזרועותיו.

שעות האחדות אשר נשארו עד בוא החרסה בליל השבת, עברו על עמנואל במצב כזה, אשר לא נרהיב עוז בנפשנו לתארנו. בכל המעון כבר נראו עקבות „לכה דודי", ובעת שהאב העביר את האבק מעל בגדיו אשר עפרו בששת ימי המעשה, ועשה שפמו וזקנו וירחץ פניו ויחלף שמלותיו לקדם פני „שבת מלכתא", כרה לו עמנואל אזן לשמוע את דברי הנער הנלבב אליו. בבית המבשלות כלכלה האם את הליכות חמדי השבת, אולם לפי שובה לרגעים בהדר, לפי רחש שפתותיה, ולפי נגה ברק עיניה לבנו לא יתעה אם נחשוב כי היא חפצה לראות ולהתודע על אדות האורח, למען לא יעזוב אותם.

בלילה, עת שב עמנואל מבית הכנסת את האב ואת האח אל המעון המפיץ אור יקרות סביבותיו לכבוד השבת, ועת שניהם יחד שרו שיר השלום, „שלום עליכם", או אז ידע עמנואל את ההגיון הנעלה אשר הבינו מהשיר הנהדר הזה.

יהי שלום בחילכם, שלוה בארמנותכם! אמר אליו קול מקרב, כי שירה כזאת נוצרה אחרי שבוע המלא עמל ותלאה על כל מדרך כף רגל האב.

ושושנה אף כי ישבה שנית על מקומה בפנה הידועה, ולמראה עין צללה ביון עשתונותיה הנוגות על אדות החתונה, בכל זאת לא עוד תריד בשיחה ולא עוד תבך תמרורים כמקדם. עמנואל ראה בזה אות לטובה. גם עדיה הניעה הברכה „אלהים יענה את שלומך!".

אל הסעודה נקרה נקרה עמנואל שנית לשבת על יד בנימין, אשר בהתענגו לקראת שוב האורח, שבח את האכילה והשתיה. גם עמנואל בעצמו במעט לא נגעו ידיו בהמטעמים אשר שמה האם לפניו לרוב, ותחת זה שבעה לה נפשו מהתלות והדורין מרבי שמעיה.

— אָן אפוא נסתר הרעב ממך, אמר הרוכל, למה זה מהרת לברוח? אל נא תואל ואכול, הלא פה איננה האכרת היפהפיה.

— כנלותם הארחה ויברכו על המזון, האב והבן עוררו את הזמירות

לליל שבת ; אולם בפעם הזה רפה קול האב לנצח בזמירותיו עוד טרם עת מועד אז, בשבוע שלפניו. בלי תפונה פשר דבר הנסיבה אחוזה בעקב ששת ימי העמל ועבודה אשר מנו לו ואשר לא ראה שכר במו אף פרוטה אחת. גם שושנה הלכה לחדרה, ורק הד קול בנימין נשמע במעון. האם והבן ישבו איש נגד רעהו, שני שרפי מעל, מלאך טוב ומלאך רע, התחרו אז חד את אחד ברגע זאת.

— הנני שונה בדברי אליך אורח נכבד, אמרה חנה, שהיטבת לעשות, בשובך אלינו. לבי דאבה עלי כל ימי השבוע, מבלי דעת ומבלי הבין על מה ולמה. את חיי תתי כפר למען אוכל לראותך עוד רגע אחד. ביחוד אמללה הייתי לזכר הרעיון: הנה האורח הלך לדרכו, וכל ימי חייך לא תוסיפי עוד לראותו עד עולם. ואת הנעשה בי אז, זאת לא אוכל לתאר לפניך, וכמו במחזה חזיתי ראיתי והנה רגלי עומדות על שן הר גבה ונשא, אשר עליו עליתי לחזות בנועם אור פניך, זרמי המים נשאוני בשטף דכים ועיני ראו רק שולי בגדיך. אמנם אשה נבערה אנכי, ומאד לבי צפון משכל, אולם מראש צורים רואה אנכי כי דבר מה יקרני, צדקת מאד כי לעגת לי.

ובאמת לא לעג עמנואל לה. פניו כסו בחור. וברגע זה סגר בנימין את סדור התפלה, ויאמר:

— יותר אין לי חפץ עוד בזמירות, ומחר עוד אוסיף, ועתה תוכלי לספר לי את ההיסתוריה שהבטחתני, חלף דף הגמרא, כי על כן בא האורח אלינו, ועתה העת מסוגלה לזה.

כברק הבריק בקדקד עמנואל רעיון אחד.

— בנימין! קרא ויאמר כמתאבק עם שעיפיו, אנכי אספרה באזניך היסתוריה אחרת, אשר על אדותה חשבתי כל השבוע הזה, ולבי לא יפון כי תמצא חן בעיניך.

הנער הביט בשממון עליו, ולא הבין את בלהות עמנואל אשר אחזו בקדחת; ובהביטו על האם אמר:

— אם עתותיך בידיך... נכספה נפשי.. מי יודע מתי ישוב האורח שנית אלינו.

— ספר, כפר נא אתה, — ענתה האם. — ההיסתוריה שלי לא תעש לה כנפים.

— שוה נא לנגד עיניך, בנימין, החל עמנואל בקול נמוג ורועד, זה כבר התהלכה את דודתך פה עלי אדמות, וזה שמה אשר קורא לה: מרים; ויולד לה בן יחיד וזה שמו אשר קורא לו: ראובן. עוד בשחר טל ילדותו הפליא את כל בחכמתו ובחריצות שכלו, וישחה כדגה בים התלמוד, וידיו היו רב לו להתחרות את כל גאוני עולם בתורה, עד כי כל עוף הפורח עליו באויר נשרף בהבל פיו. הידוע תדע מה היה תענוג היותר גדול בעיני הנער? עת ינטו צללי ערב והנער ידע כי העמש מבית הכנסת הלך ילך לו

אל ראש הישיבה, חתר במחתרת את הארגז אשר בו היו שפונים וטמונים ספרים נקרעים, ואשר לא בערו אחריהם יען שם ה' נקרא עליהם. ככה הביא אל ביתו המון ספרים כאלה ויעמיק חקר בם לילות כימים לבוא עד תכליתם, ואחרי אשר באחד חסר ראשיתו ובשני אחריתו, ולפעמים גם עלים תכופים, הוא ברוב חכמתו והריצות שכלו הבין מעצמו את הכתוב על העלים החסרים. אך שמע נא את אשר קרה: פעם אחת בלילה נראה אליו בחזון, והנה יד לבנה רכה ועדינה תקעה ספר בידו; הוא אבה להרפותו מידו, אך הספר כצמיד פתיל נצמד אליו ויביאהו אל ביתו, ובפתחו אותו בלילה, ראה כי נכתב לא בלשון הקודש כי אם בשפת עם לועז אשר לא ידע אותו, חפץ עז ונמרץ התעורר בקרבו להבין ולדעת את הספר; הוא נאץ בזעם אפו קללת התלמודים הרובצת לפתח ספרים כאלה.

לאחרונה הבין בינה בספר, אך גם בו כבאחרים נחסר סופו. אולם בפעם הזאת לא יכול לחדור תוך נבכי הרעיונות המעולפות במו. פעם אחת גז ויעלם עם הספר אשר בידו, ולא ראוהו עוד! בחדרו באה אשה יפה למאד נאוה; היא קראה אותו אליה ותבטיחהו לתת לו אחרית הספר. לאחרונה ראה אותו איש אחד בברכי הים „כממיר דתו"; הוא היה לבוש תלבושת בבגדי שרד כאחד היושבים ראשונה במלכות ויחד את אשה כבודה אחת נסע בצבים ובכרכרות. כמעט אך ספרו את זאת באזני דודתך מרים, והנה אחזתה השבץ ותמת. בלילה ההוא עת נפחה נפשה ותעזוב את בית חמרה, ראה בנה בחלומו את אמו נצבת לפניו כמו היתה עוד בחיים חייתה ותאמר אליו: „האם תחשוב תועה בלבבך לו עמדי, אני אמך, ישבת, לא מצאת אחרית וסוף הספר? קומה והתודה על חטאתך!" את החלום הנורא הזה ראה פעמים ושלש...

בעיר אמשטרדם על מפתן בית הכנסת שכב הבעל תשובה כאבן דומם ועליו ידרכו הבאים להתפלל שמה: הוא היה...

-- אליהו, יקירי אליהו! הרימה האם את קולה, עד כי הד צעקתה נשמע בכל הבית; היא ידעה ותבן את פשר האגדה. האב קפץ ויתר ממקומו טרם צלחה בידו לדעת את הנעשה סביבותיו. שושנה נראתה בסף.

— בני אליהו! אליהו בני, בני! זמן רב נשמע ההד באישון הליל, אחרי כן הכל, הכל דומם נאלם.

עמנואל כתב לו בספר הזכרון ביום הראשון:

על יד מעון האושר גם האומלל יבנה ביתו. הוא תועה הלוך ילך בינות המאושרים, ולפעמים רוח צחוק המרחף על שפתיו יתראה כמו מהם לקח. אנכי עוד אשחק, עוד אשמח ואגיל, — אולם האם אוכל לשכחך? אותבה „קלארע" אהובתי יקירתי!

## ש"י למורה.

החכם הנכבד, המליץ הנשגב ומאד נעלה הרב אברהם בער
בן חיים הכהן נ"י גאטטלאבער.

הגך היובל, היא שנת החמשים שנה מעת החלות לכהן פאר במקדש
הספרות העברית, יום חג ומועד הוא למשכילי ישראל וסופריו בארצנו. כי
הנה בימים ההם, בנפל תרדמה על אחינו פה ולילה להם מהשכל ודעת,
נשקפת כמו שחר מבין מחשכים עם המשכילים המעטים במקומך, אתם הייתם
כוכבי בקר בהשבכת עבני ומנוגה זרחכם נסו מעט מעט הצללים, עברתם
משער לשער במחנה ישראל להעיר ישנים, להקיץ נרדמים וללמד בני הנעורים
ספר ולשון קדשנו, עת הזמיר הגיע אז וקול שיריך הנעימים נשמע בארצנו.
„הנצנים" נראו בארץ „ופרחי האביב" נתנו ריח ניחוח, רבות פעלת בפיך
ובעטך, סופר מהיר! מורה נאמן הלא אתה היית לנערי בני עמך ורבים בקשו
תורה מפיך, גם ספריך היקרים הגדילו תושיה והועילו הרבה מאד. רבות
פעלת בימי עלומיך וגם עד זקנה ושיבה ועד הנה לא תניח ידיך, ומי אפוא
מוקיר חכמת ישראל ולא ישיש אתך משוש ביום הגך זה?

אמנם ידעתי, כי לא כגמול פעלותיך משלמים בני עמנו לך, ואין הולה
מהם עליך לכלכל את שיבתך ולהניח לך מדאגת הפרנסה בימי הרפך, אבל
הנני נשמר ברוחי ולא אחטא להלל בכבוד יום שמחתך בדברי עצב ותוגה.

את ספרי זה הבאתי לך היום מנחה לאות שמחת לבי בחגך זה, ובפי
ברכה, כי יוצר אור יאיר פניו אליך ואור עיניך ישיב לך בקדם, והיית וראית
בטובה ותתענג בדשן נפשך ותוסיף לעשות חיל בספרותנו לשמחת לב מעריציך
ובתוכם אני אוהבך ומוקירך בלבב שלם,
ש"י אבראמאוויטש.

---

## בקרת ספרים

תולדות חברת מפיצי השכלה בישראל בארץ רוסיא משנת התיסדותה
תרכ"ד (1863) עד שנת תרמ"ו (1885) יוצא לאור ע"י גזבר החברה
יהודה (לעאן) בהר' משה ראזענטהאל, חלק ראשון כולל תוכן הצעות
וההלטות (פראָטאָקאלע) של ועד החברה, סט' פעטערסבורג תרמ"ו.

כל הקורא בספר הזה תפקחנה עיניו לראות מישרים את מעשה תקפה
וגבורתה של החברה הכבודה הזאת במשך השנים האלה, אשר לא היה כזאת
לפניה בארצנו. ואם אמנם הרב המחבר מבקש מאת קוראי הספר לבלי הגד

משפטם עד אשר יוציא לאור את החלק השני, בכל זאת גם תוצאות החלק
הראשון גדולות ונכבדות. והנה ברעתו היה להרחיב הדבור על הספר בכלל
ועל מעשי המחבר בפרט, שהוא אחד מעמודי התוך של החברה הזאת ועלי
ועל הראש (הבאראן גינצבורג) נשען כל הבית, אבל כבר קדמנו הרב החכם
חז"ס במ"ע הצפירה לשנת 1886 נומר 1 וידבר דברים נמרצים בנויים על
אדני האמת אשר עליהם כמעט אין להוסיף ולכן חשבנו למותר לשנות דברי
אשר בלי ספק כבר קראו אותם קוראי „הבקר אור" במ"ע הצפירה. ומהראוי
לכל בני עמנו לתת לב לדבריו וידעו ויבינו מעלת החברה היקרה הזאת
וישימו אל לבם לתת ידם לה לתמכה ולסעדה למען תעלה מעלה מעלה והיתה
לברכה בקרב עמנו בארצנו ועשתה גדולות ונצורות כחפצה ומטרתה הנשגבה
מי יתן שומע לנו ותפרח החברה כחבצלת והרב המחבר יראה ברכה בעמל
לטובת עמנו ותחזינה עיניו כי החברה היקרה עולה כפורחת וידיה תעשינה
תושיה לאושר בני עמנו בארצנו ושמח ורחב לבו בראותו כי לא לשוא היה
עמלו בכל הזמן הרב ההוא. המו"ל

---

דיא פֿארפֿיהרטע יוגענד אדער דיא בלינדע עלטערן.

איינע ערצעהלונג פֿון געגענוועהרטיגער אויך פֿון פֿערגאַנגענער צייט.

פֿערפֿאסט פֿאָן העני העלפּמאן אין ארעססא.

המחברת הכבודה של הספר הזה כבר נודעת לי לאשה משכלת ומובת
טעם אשר ידה רב לה בשפה המדברת בעמנו, שפת יהודית אשכנזית, ובשפה
הזאת תעש מטעמים פעם בפעם הנעימים לחיך אכל יטעם ולאזן מלים תשמע
גם הפעם הזאת הביאה לנו מנחה טהורה מרחשי לבבה, לתת לפתאים
ערמה איך לחנך בניהם ובנותיהם לבלתי ישימו תפלה בעם מחצבתם ובמנהגי
עדת ישראל, כאשר נגעו כמעט בצפרני ידיהם בההשכלה האייראפיות ויאמרו
בלבם כי רבה חכמתם ולהם המשפט לתת דופי בעמם ובתורתו. מאד
השכילה המחברת היקרה הזאת לעשות בלמדה דעת את אבות ואמהות
הבנים והבנות האלה לפקוח עיניהם על חנוך בניהם ולא יהיו לחרפה ולדראון
לכל משכיל אמת דורש טובת עמו באמת ובתמים. הספר נדפס בדפוס
משובח ובהוד והדר וראוי לכל איש יהודי אשר לו בנים ובנות לאסוף הספר
אל ביתו ולקרוא אותו בשום לב ובל"ס תצא לו מזה תועלת. המו"ל

---

## יד ושם

שמועה רעה השמיע הטעלעגראף ביום עש"ק ט"ז אייר כי הרב החכם
הנאור ר' דוד גארדאן המו"ל את המגיד איננו עוד בארץ החיים. חז"ל אמרו
אחד מבני חבורה שמת ידאגו כל החבורה כולה (שבת ק"ו). לא רק יתר אחיו

המולי"ם (ה' עליהם יהיו) בכלל בני החבורה, אבל כל מושך בשבט סופר, כל דובר בשפת אמנו העבריה בכלל, כי ר' דוד גארדאן ז"ל לא התנשא ולא התפאר לחשב את עצמו כמורם מעם וכעומד בראש הסופרים והמשכילים אך כרע באח התהלך אתם, וע"כ כל הסופרים חביריו הנמו ובמות חבר אחד על כל בני החבורה לדאג.

הן אמנם חכמים רבים עזבו את הארץ במשך עת מעטה וכבוד כל אחד במקומו מונח, אבל אחדים מהם היו עשירים מופלגים ויקנו את החכמה מעשר ומאהבת עצמם, ובמותם הלך עשרם לאבדון או כי נפלו בידי יורשים אשר גם בחלום לא יקדישו אף חלק קטן מירושתם להקים שם למורישם, אך שני אלה צנתרות הזהב פרץ סמאלענסקי ודוד גארדאן, הם אף כי לא ישבו בצל הכסף, אף כי לא ראו בטובה, ונחת שלחנם לא היה מלא דשן, בכל זאת לא נחו ולא שקטו משכד לטובת אחיהם, ובלבם בער אש קדש לאהבת ארצנו ועל שבר בת עמנו השבר.

אבדה גדולה, אבדה שאינה חוזרת אבדה לבני ציון במות שני החכמים האלה אשר היו כעמודי אש להאיר להם את הדרך במדבר חייהם, המה הקריבו את נפשם קרבן על מזבח אהבת בני ציון, וירדו בלא עת לקבר ויעזבו את נשותיהם ובניהם לאנחות, ומה הגמול אשר ישלמו בני ציון לדורשי אשרם וטובתם? הן במות סמאלענסקי הקיפה הזעקה מסביב וישמיעו נדבות ליסד קרן קימת להוציא את ספריו הנעלים להיות למשען לרעיתו וטפיו, וכעבור שנה נשכח הדבר והיה כלא היה. קול המון כקול שדי, הכל תלוי במזל, הן אחרי מות האד"ם בווילנא אף כי הניח אחריו בן יחיד אשר לו כסף תועפות והולך ערירי, דרשו המולי"ם להשמיע נדבות להקים מצבת זכרון על קברו, אשר בצדק התעורר אחרי כן בנו ר' אהרן הכהן כי לא יבקשו ולא ידרשו נדבות למצבת אביו אשר אם כבדו בחייו יוקירנו במותו ויקים מכספו מצבת זכרון לאביו לפי כבודו, אולם במות סמאלענסקי בדד וגלמוד בארץ נכריה וישאר יתומים קטנים בלי משען, לא התעורר אף אחד לתת קטורה באף מוקירי שמו להקים מצבת זכרון על קברו השמם. מאמין אני באמונה שלמה כי כן יהיה גורל אבלי המנוח הנכבד הזה אשר עמל כל ימי חייו ויעבד עבודת אחיו עד כי הרב לשדו טרם נמלאו ימיו ויעזב בנות בוגרות טרם נתנו לאנשים, הישתדלו בני ציון היקרים להמציא להן מנוחה אשה בית אישה? לא אפונה כי יטכסו עצה וירבו להשמיע עצות שונות במה ואיך להרים את קרנן אך מי יודע אם מדבר שפתים יצא הדבר לפועל כפים.

מי יתן ותבוא הכמה בלב אחינו העשירים, המפזרים כסף כאפר על כל דבר הבל וריק, להשכיל אל דל בעודנו בחיים, לבנות בתי חכמיו וסופריו טרם מטו לנפול. אך אחרי עמדם מרחוק בימי חייהם למצער ידאגו לטובת האלמנות והיתומים בפועל ולא בעצות ולהג הרבה, אבל לדאבון לבנו עשירים הם אחינו במלאכת מחשבת ועניים במלאכת מעשה, וכל המדבר אל העשירים באלו מדבר לקוצים וסירים. השותה דברי חכמים בצמ"א

המונים המונים נהרו מכל עבר ומכל פנה לפני המטה ואחריה: רבנים, חזנים, ספדנים, קברנים, בטלנים, קבלנים (אף שלא חלקו לפני המטה פזר לאביונים) למדנים יודעי התורה כל עמא דארעא ונפתלי החרש בראשם. כלם נקבצו נאספו יחד לספוד ולבכות על האבדה הגדולה שאברה העדה הקדושה הזאת.

„חבל על דאבדן" אמר איש לרעהו, אך עכשיו (ולמה לא קודם?) נדע כי בית מדרשנו הגדול אבד המרגליות היותר טובה והיותר יקרה מכתר התורה שבהיכל, אין כדוד חסידנו! מי יתן לנו תמורתו?

אבוקות, הבדלות, ונותר הנרות (של שעוה בוצינא קדישא) של יום הכפורים, שהביא איש ישראל לביתו בצאתו מן הקודש, (כחם על הנר ועל הפתילה ועל הכלי חרס) אודים ולפידים, האירו הדרך העולה מבית המדרש הגדול עד הבית עלמין הישן.

ר' זנבל השוטה היה ראש המתעסקים (ככל ההדיוטים הקופצים בראש) על פיו יחנו ועל פיו יסעו.

מעתה אין לנו שום צורך לפרוט בפרוטרוט כל פרטי הנהגת הלויה, בל חכם מבין מדעתו, כי אם מקובל גדול כר' זנבל היה ראש המתעסקים אין לנו שום ספק כלל, כי קימוה בכל פרטיה ודקדוקיה, ולא נטו ימין ושמאל מן הסדר המסודר במעבר יבק וככל הנהוג בכל תפוצות ישראל משנות דור ודור, ומנהג ישראל תורה הוא, כמובן.

אך כדבר היוצא מן הכלל, צריך אני להודיע: כי מטתו וארונו של דוד נעשו מהספסל והשולחן שעליהם היה דוד יושב ולומד כל ימי חייו בבית המדרש, והמכסה עליו מלמעלה היה פרוכת המסך יקר הערך של ימים נוראים, לבן כולו, כי כן צוה רבינו עובדיה, ואף כי ר' זנבל רצה להראות מן הקבלה חבילות של ראיות לסתור, אבל רבי עובדיה נתן עיניו בו, וגער עליו בנזיפה, ואשתיק ר' זנבל.

בתוך ההמון והמחנה הכבדה שהלכו אחרי המטה ברגליהם, התנהגה לאטי עגלת צב רתומה לשני סוסים דוהרים, ונער פרא כעיר למור מדבר נהג בם בחזקת ידו, ללכת ארחת ישר ולא יבעטו בלכתם.

המרכבה, היא מרכבת אדירנו הישיש ר' מרדכי יפה.

בהמרכבה ישבו בראש: מורנו הרב רבי עובדיה הכהן מימין, ואדוני— המרכבה האדיר רבי מרדכי יפה משמאל, וביניהם ככלה בין רעותיה משובצה, היתומה מלכה בת איש חי רב פעלים רבינו דוד, המובל בכבוד גדול לבית מועד לכל חי.

ממולם ישב חזננו רבי שפטיהו מימין, הגאון החריף רבינו פתחיה בן אמתי הדיין הלוי משמאל, ובנתיים, העלם הקטן הנחמד שמחה בן הגביר רבי מרדכי יפה.

פני שמחה ומלכה מקבילים איש אל אחיו.

כפסילי שיש ישבו דומם הארבעה הרשים האלה, שקועים בשעיפים ועשתונות ורעיונות שונות, אין איש מהם דובר דבר, כאלו כל אחד מהם, בדד ישב לבדו ואין איש אתו ופני כולם אל המחוה אשר לנגד עיניהם.

ומלכה? שכולה וגלמודה, גלה וסורה, ועיניה צופיות למרחוק על נקודה לבנה אחת ההולכת לפניה, והיא המטה אשר גוית אביה עליה.

ושמחה?

שמחה שכח את כל סביביו, עיניו אל מלכה לבדה, וכל מעינו בה, ולבו הוגה:

„סוערה עניה, ברה ונקיה, שאי סביב עיניך וראי, כולם נקבצו, באו לך, חי אני! כי כולם כעדי תלבשי, ותקשרים ככלה, מי יתנך אחות לי ונתתי לך בביתי ובחומותי יד ושם טוב, שם עולם שמחת עולם על ראשך, ששון ושמחה ישיגוך, ונסו יגון ואנחה, ושלמו ימי אבלך, והיית עטרת תפארת ביד ה' וצניף מלוכה בכף אלהיך"...

* *

*

שמחה נבא ולא ידע מה נבא.

* *

*

עוד טבועים במצולות עשתונותיהם ארבעה ההרשים פארי עדתנו, עוד עיני מלכה תלויות אל מטת אביה דוד צדקנו, ועוד ידבר בחזון אל לבו ויחזה עתידות הנטע שעשועים שמחה בן פורת אדירנו, וקול, כקול נגיד ומצוה קורא: „עמוד! עמוד!"

קול מי הוא זה?

הוא קול ר' זנבל משגיחנו ורואה השבונותינו.

נושאי המטה הגיעו לאוהל הבית עלמין הישן, השורה הראשונה לקחה את הארון על ידיה, ור' זנבל הלך לפניהם דרך שער האוהל הנמוך והצר, ושני אודים עשנים (כמוהו?) בידיו, להאיר להם, ולהורותם הדרך עד גשתם אל קבר בת שבע, ששם יקבר דוד צדקנו.

ארבעה החרשים ושני הכרובים ירדו מן המרכבה, העגלון הדומה להמור שרק בקול המשרקה, ודפק ברצועה הגדולה והארוכה שבידו — הכפולה שמונה — ימין ושמאל על ראשי ישראל השחוחים, העניים והאביונים, אופני המרכבה סבבו ברעש על ציריהם, והמרכבה נטתה הצדה השרונה.

שערוריה גדולה ונוראה נהייתה בבית עלמין הישן, כל המתנה הכבדה הזאת רמסה ברגליה קברות המתים עתיקי יומין. שברה ונתצה מצבות עץ ואבן שבבדו מזוקן, אשר בצפורן שמיר ועט ברזל חרותים וחקוקים עליהם

צדקתם, תמתם, ישרם, קדושתם, טהרתם. וכל מעשיהם הטובים והרצוים שעשו ישני עפר אלה כל ימי חייהם (כמו שהיה באמת? שמא במדה יתרה וגדושה? אפשר בדרך הפלגה והגזמה? או אולי בלשון סגי נהור כמו שנוהגין עכשיו? לדעת זאת בל אוכל, כי צעיר אנכי לימים עדיין, והמה ישישים ממני) כי כל אחד מהמחנה הגדולה הזאת רצה לקפוץ בראש, ולקבוע לו מקום לעצמו סמוך להגולל, לראות בעיניו ממש את הקבורה, בכדי שלא לדין מפי השמועה, כי אינה דומה ראיה לשמיעה. ולכן כל קברי ישני עפר אלה משנים קדמוניות היו כלא בעיניהם, ובלי חמלה ובלי דרך ארץ, נגד חוקי המוסר והמדות מחו כרגע זכרון הראשונים מעל פני אדמת קודש זאת, אשר שבה עתיקה חופפת עליה זה שנים מאות, משום יקרא דשכבי, לקיים מה שנאמר: וישן מפני חדש תוציאו.

בתוך השערוריה הזאת לא נכר שוע מפני דל, נער לפני זקן, נכבד מפני נקלה, ויהי העם ככהן, הישישים כשלו ונפלו ויצעקו, והנערים ראו ועברו ויצחקו.

רבינו עובדיה והנלוים אליו נלאו למצא הפתח, ויעמדו במצר, באין דרך לנטות ימין ושמאל.

*　　*

*

אח לצרה יולד.

נפתלי החרש הראה גם הפעם רב אונו ואומץ כחו וגבורתו.

כאילה שלוחה רץ ובא בתוך, ובאגרופו החזק, באצילי שתי ידיו אשר כח ברזל להם, ובשוקיו המצוקים כעמודי שיש, פנה דרך לאצילי בני ישראל הוא הלך לפניהם והמה אחריו, עד גשתם אל הארון הקודש.

— ויגשו. —

וכבר היה הכל מוכן להספד.

---

## יא

# שפתי כהן.

הראב"ד רבינו עובדיה הכהן נגש אל הארון, רגעים אחדים עמד ביראה והכנעה כמצבת שיש עתיקה וקדושה, עצבת נוראה כסתה פניו הזכים והלבנים בפני המת.

דומיה קדושה שררה על כל פני הככר ועל כל סביביו, כולם הכו אל טל דבריו כאל מלקוש.

ואחר כן פתח את פיו הקדוש נפת נטפו שפתותיו, ויאמר:

כתוב בפרקי רבי אליעזר על פסוק: „ויקונן ירמיהו על יאשיהו" מכאן התקינו שיהיו עושים כן לכל זקני ישראל וגדוליהם, שנאמר: ויתנום לחק על ישראל.

שר וגדול נפל היום בישראל! שר התורה והעבודה והיראה גדול במדות, גדול במעשים טובים.

על פי הדברים האלה אני מחויב להוריד דמעות על צדיק זה, לבכות פלגי מים, ולספוד עליו כהלכה.

אבל מה אעשה, אם אינני לא חכם ולא נביא, וה' לא חנני בלשון למודים, ואיך אפצה פי ואני ערל שפתים, ואינני כדאי ואינני מוכשר לדבר הגדול הזה, כי מי ומה אני? כאפס ואין נחשבתי כנגדו, כננס נגד הענק הנני כנגדו, קטנו עבה ממתני, ולא הגעתי אפילו לקרסוליו, כי אם יבאו כל חכמי ישראל בכף אחת והוא בכף השניה הוא מכריע את כולם (צדיק ועניו אתה רבינו עובדיה, מי יתן וירבו כמותך בישראל).

התורה חוגרת שק על אבדתה אותך דוד, אבדה גדולה אבדה כל עדת ישראל בכלל, אֲבדה שאינה חוזרת אָבד בית מדרשנו בפרט, אבל יותר מכולם אָבדתי אני במותך דוד, רבי ומורי! אלופי ומיודעי! (כל העם געו בבכיה).

מי יורני דעה ומי יגיה חשכי? בכל ימי חיי היית נר לרגלי ואור לנתיבתי בעמקי הדינים וההלכות *) ועתה נשארתי גלמוד וערירי כיתום וכערער בערבה.

אוי לי! ואבוי לי! אבי! אבי! רכב ישראל ופרשיו, (קול הבכי הולך הלוך וחזק):

לאו גברא רבא אֲנא, אבל כהנא אֲנא, ומזרעא דאהרן כהנא רבא דישראל קאתינא, ועל פי דין התורה הקדושה אין לי ולבני משפחתי רשות לכנוס לפנים ממחיצת בית הקברות, ובכל ימי חיי לא דרכתי על מפתן האהל-מועד לכל חי הזה. ואך היום נכנסתי בפעם הראשונה לפנים מגדר, בשביל כבודך וכבוד תורתך וחכמתך וצדקתך, כי נשיא בעמך אתה, קדוש וטהור וכל טומאה נדחית ממך, ומחנך קדוש כמחנה השכינה.

בעינים רטובות מבכי נשא רבי עובדיה עיניו וידיו למרום ויאמר: יהי רצון מלפני אבינו שבשמים, שכל ימי חיי לא אצטרך עוד להכנס לפנים ממחיצת הגדר הזה, יהא רעוא שלא אוסיף לדאבה עוד. וכבוא קצי ליום פקודתי ילווני כל ישישי שער אל המקום הזה, ילווני הם, (קרא בקול גדול) ולא אני אותם חלילה, יקברו המה אותי אבל לא אני אותם חס ושלום (עיני

---

*) אין לי שום ספק כי הסופרים והנוגני דברים המתקבצים בגולות זרות שהיו שם, בוודאי הרהרו בתשובה עכ"פ באותו רגע, אע"פ שמיד חזרו לסורם.

הישישים ר' מרדכי ר' שפטיה ור' פתחיה זלגו דמעות, וכל העם בכו בכיה גדולה).

גלוי וידוע לפני מי שאמר והיה העולם, כי כל ימי חיי יש לי געגועים לעלות לארץ הקדושה ולהקבר שם בקברות אבותינו הקדושים והטהורים, וכמעט שנשאר ברעתי בלי נדר ובלי שבועה ללכת לשם בימים האלו (שפתי רבי שפטיהו חוננו נראו כדובבות באותו רגע).

אבל עכשיו אני מתחרט חרטה גמורה מדעתי זאת, משום החוב הגדול והקדוש המוטל עלי על פי צואת שכיב מרע. שמצוה לקיימה (משום שככתובים וכמסורים דמי) לגדל בת התלמיד חכם הזה (בדברו הניח רבינו עובדיה את ידיו על ראש מלכה הנצבת לימינו).

והלא דברים קל וחומר, ומה אם המגדל בניו ובנותיו כשהם קטנים עליו הכתוב הוא אומר, „עושה צדקה בכל עת" המגדל יתומה קטנה בת קדושים, פרי צדיק, כמותה, לא כל שכן.

לכן (כאן פנה רבינו עובדיה פניו אל אצילי העדה ואל ראשי החברה קדישא לכן שאלתי ובקשתי מכם אַחי, אחת אבקש תנו לי אחוזת קבר במקום קדוש הזה, אצל קבר הצדיק הזה (רבי שפטיהו נרתע לאחוריו, שלש פסיעות כדרך שהוא עושה בשעה שהוא אומר עושה שלום במרומיו).

עשו נא עמדי החסד של אמת הזה, חלף טרחי ועמלי ועבודתי אתכם זה שנים רבות בכל כחי ורצוני ודעתי הקצרה, כי כן אמר ר' יוסי לר' יצחק: דיבורור דוכתיה גביה כמה דהוה בהאי עלמא, ככתוב בזוה"ק פ' ויחי.

(נעשה ונשמע! ענה כל העם קול גדול אחד יחדיו).

מעתה אין לי צורך לבקש לי מנוח ואחוזת קבר בארץ ישראל, כי האדמה הזאת שהיתה עד היום הזה אדמת קודש עלתה היום במעלות קודש הקדושים כהאריאל וההר-אל! קרית חנה דוד! משום קדושת הצדיק הזה שאנחנו מגניזים היום בתוכה!

הצדיק הזה למד כל התורה כולה לשמה! וקימה בכל פרטיה ודקדוקיה, כמו שנתנה למשה מסיני מפי הגבורה, וארונו יש לו קדושה לשעתה וקדושה לעתיד לבא, קדושה עולמית, כארון הקודש שספרי התורה הקדושה גנוזים בתוכו (תנועה גדולה התנועעו כל העומדים מקרוב והשומעים מרחוק).

מה מאושר אהיה (הוסיף רבינו עובדיה לומר בקול גדול) אם כבוא קצי, וחברי ישאוני על כפיים אל המקום הקדוש הזה מה מאושר אהיה אז! אם פה, על אדמת קדש הקדשים הזאת אמצא קבר, ואשכב עמך דוד, עמך במחיצתך! ואשרי לי אם אזכה בעיני אל אלהי הרוחות, וישלח אותך אז לקראתי כמלאך פודה ומציל, ורוחך הטהור יפגשני על פתח חיי עד, אז רב שכרי, ואדע כי רצה אלהים את מעשי, ויש לי חלק לעולם הבא (קול רבינו עובדיה הולך הלוך וחזק ויחרד כל העם אשר במחנה).

תשכח ימיני דוד ! אם אשכחך כל ימי חיי ! ועד הרגע האחרון, כל עוד רוחי בי ונשמתי בקרבי אשמור פרי צדיק זה (ידיו נחו על ראש מלכה) כבבת עיני אשמרנה ואנצרנה. כנשר יעיר קנו על גוזליו ירחף אשאנה על כפי, ומלא אמלא שבועתי ככל אשר נשבעתי לך דוד אלופי ומיודעי (אין אני יודע אם במקרה או בכונה הביט רבינו עובדיה כרגע על ר׳ מרדכי ועל בנו הקטן שמחה הנצב לימינו משמאל מלכה, ותפעם רוח שמחה בקרבו).

לך לשלום דוד ! ארח צדיקים כמוך כאור נוגה הולך ואור עד נכון היום.

צדיק כמוך כתמר יפרח, מה תמר זה צלו רחוק ממנו, כך צדיק כמוך מתן שכרך היה רחוק ממך בעולם הזה, אבל קרוב הוא לך בעולם הבא, צדקך לפניו יהלך, אשריך וטוב לך.

(אלה דברי הכהן ערל השפתים הזה, מי יתן והייתי גם אני ערל שפתים כמוהו).

ויקרע רבי עובדיה את בגדיו הלבנים (של יום הכפורים) לעיני כל הקהל, ויאמר:

כן עשה רבי יוחנן כד דמיך רבי הנינא, אייתי מאני טבא דשבתא ובזע עליה.

גם מלכה קרעה בגדיה הלבנים.

כים לבן כשלג עולמים מלא עפרא דארעא, דישראל, נטל רבינו עובדיה מתוך היקו, ויושט לר׳ זלמן ראש השמשים של החברא קדישא, ויצו לשים מראשותיו של דוד, על פי כוד הכתוב, כי רצו עבדיך את אבניה ואת עפרה יחננו. *)

דברי רבי עובדיה עשו רושם גדול על כל הנאספים.

אשרי עין, ראתה כל אלה

ואשרי אזן שמעה כל אלה.

---

*) אמר המחבר, יושבי עלזאס ולאטהרינגן אלה רצו לכוף ראשם לפרוסים ולאיל הברזל עליהם, בעזבם את ביתם וארצם ללכת לארץ צרפת החביבה להם, לקחו בכליהם מצלמיהם ומעפר הארץ ארץ אחוזתם והביאו לארץ מגורתם נטעו באדמת ארצם הקדושה להם נטיעותיה לזכרון תמיד; דברים האלה המה תשובה נאחת להמלגלגים על המנהג להניח עפר ארץ ישראל בקברות המתים.

# יב

## טעם זקנים

אחרי כן נגש אדירנו רבי מרדכי יפה ויאמר :

מה אומר ומה אדבר , אחרי דברי אדוננו מורנו הצדיק רבינו עובדיה ? אחת שאלתי מאת ה' אותה אבקש , אשר בעלמא דאתי אזכה להתאבק בעפר רגלי הצדיק רבינו דוד , ויהיה יפה חלקי ונעים גורלי .

ואם מצאתי חן בעיניכם אדוני , תנו גם לי אחוזת קבר במקום הזה סמוך לקבר הצדיק רבינו דוד .

הרבו עלי מוהר ומתן לכל דבר שבקדושה , ואתנה .

נשיא אלהים אתה בתוכנו רבי מרדכי — ענה הגבאי בחדשו — רצוי אתה לרוב אחינו דורש טוב לעמך ודובר שלום לכל זרעו , לכן נשא פניך לדבר הזה . על פני כל אחיך תכבד וכדבריך נעשה.

ויקרע מרדכי את בגדיו , וישתחו לעם — הארץ .....

* *

*

הזננו רבי שפטיהו נגש גם הוא , ויאמר : הנני העני ממעש , מכיר מקומי אני , אינני לא רב ולא רבי ולא רבן , לא מגיד ולא דרשן , רק חזן קהלתי אני , ואין לי רשות לדבר בפני רבי ומורי רבינו עובדיה .

אבל רבותי שמעוני :

כבר נדרתי נדר ללכת לארץ הקדושה יחד עם רבינו עובדיה .

ומכיון שנדרי זה היה על תנאי מפורש : „אם ילך רבינו" ועכשיו שמענו מפי רבינו הקדוש „שלא ילך" יש לי פתח חרטה , נדרנא לא נדרי , והריני רוצה להתיר את נדרי .

לא כאן המקום להתרת נדרים . אבל מחר בבוקר אי"ה תומ"י אחר תפלת שחרית אעשה זאת בבית מדרשנו הגדול , במושב תלתא דבי דינא *) .

---

*) אמר המחבר : מטעם יוס נפלה עלי תרדמה גדולה יוס המחרת , ועברתי זמן קריאת שמע של שחרית בצבור , ולא זכיתי להיות בבית המדרש , והתפללתי ביחידות בביתי , אבל שמעתי כי ר' שפטיהו עמד בדבורו , והתיר נדרו לפני שלשה דיינים מומחים .

ולכן אנא אדוני, יהיו נא אמרי לרצון לפני כולכם, תנו גם לי מקום ללון בצל שדי סמוך למשכן הצדיק הזה.

הנני העני ממעש ועני ממעות, כידוע לכם שאני מתפרנס כל ימי חיי בצער ובדוחק גדול (נכרין דברי אמת, והכל בזכות מעשיו הטובים, ובשביל האהבה והחיבה היתרה שאוהבים אותו ושמחבבים אותו כל קהל עדתו) ואין לי במה לשלם כופר נפשו בעד ד׳ אמות הנחוצים לכל בן אדם אחר מותו לאחוזת קבר, ובפרט ד׳ אמות ארץ הקדושה של בית עלמין הישן (אשר תמכרו בדמים יקרים רק לאילי הכסף במדה ובמשקל בעפרות זהב, כי צר המקום, וכד רהימתן זוזי תמצאו ריוח בין הדבקים, ואפותיה דספסירא שביבן.

אין כחי אלא בפה, לבקש ולחנן מלפניכם מתנת חנם, ולהתפלל בעדכם ובעד ביתכם ובעד כל קהל ישראל כל ימי חיי...

„נרשום הדבר בפינקס" ענו הגבאים.

אחרי כן התפלל ר׳ שפטיהו תפלת „אל מלא רחמים׳ בלב נשבר ונדכא, וכל העם אמר: אמן

* *

*

החריף הגדול החכם האמתי רבי פתחיה הלוי הדיין, נגש באחרונה, ויאמר:

„מך ערכי וחדל אישים אני להלל ולשבח יקרא דשכבי, יקר תפארת הצדיק רבינו דוד הזה.

במסתרים תבכה נפשי על אבדן צדיק וחסיד כמוהו, אבל מה אומר ומה אדבר, אחרי דברי רבינו עובדיה, דבריו המעטים מחזיקים המרובה, ואין לי מה להוסיף עליהם כלום, ולדוד דומיה תהלה.

אך זאת אגיד לכם אדוני, גלוי וידוע לפניכם, כי כל ימי אני משמש את רבינו עובדיה ודן אנכי לפניו בקרקע, רק כתלמיד מובהק לפני רבו וכעבד נאמן לא משתי מאוהל תורתו וחכמתו ואפילו פסיעה אחת, ואף כי כבר רצו כמה קהלות גדולות וקטנות לשים המשרה על שכמי לשבת על כסא הרבנות פניתי להם עורף, כי טוב לי יום אחד בישיבת רבינו עובדיה מאלף, טוב לי להיות זנב לארי שבחבורה כרבינו עובדיה, מלהיות ראש לשועלים קטנים המחבלים את הכרמים כרם ה׳ צבאות, ולכן בנפש חפצה וברצון טוב, הנני כל ימי אסקופה הנדרסת לרגלי אדוני מורי ורבי זה, וכשם שזכיתי לישב בישיבתו של מטה ולצקת מים טהורים על ידיו הקדושים בקודש בעלותו לדוכן לברך את עמו ישראל באהבה, ולקלוט ריח תורתו ומעשיו הטובים בעולם הזה כך אני מבקש רחמים מלפני בעל הרחמים, שאזכה להיות מתלמידיו בעולם הבא ולשמוע תורתו במתיבתא דרקיעא, כי ברור לי כשמש, כי שם בוודאי מוכן ומזומן לפניו, כסא לפי כבודו וכבוד תורתו.

# הבקר אור

## שנה שביעית

---

### תוכן הענינים

הבאים בחוברת חמישית לחדש יאנואר (שבט)

Дозволено Цензурою,
Варшава, 12 Ноября 1886 г.

# דרך בת עמי

## מאת דר' דוד שפירא.

(סוף מחוברת ד')

ואם גם נברא לנו אלהים חדשים אשר לא יקום ולא ישלם גמול לעושה רע, האם לא נעשה שקר בנפשנו? כי האלהים הוא הכח הפועל בהטבע, הכח הפועל בתולדות עם ועם, ושני אלה יגידו כחשנו על פנינו, באמרם לנו, כי סוף כל רשע, אם גוי ואם אדם, לאכול פרי פעלו. עמים פורעי מוסר הלכו לטמיון, אנשים חרשי משחית טמנו פחים לרגלי עצמן, ואלהינו הוא זה אשר מעשיו נראה בטבע ובתולדה, ועל כן אך טפשים ישאלו שאלות עצומות על אשר אלהינו הוא פוקד עון אבות על בנים על שלשים ועל רבעים, כאלו אנחנו בראנו לנו את האלהים האלה ועל כן רשענו על אשר לא בראנו לנו אלהים טובים מאלה, כאלו לא נראה מעשים בכל יום אשר הכח הפועל בהטבע יפקוד עון אבות עד אלף דור? מדוע נטל עליהם להיות נודדים בגוים ולהיות עבדים לעבדיהם? אם הרומים חטאו וגועו בעונם ירדו מגדולתם ונכבשו לעבדים בארצות אחרות מה הטאו בניהם אחריהם עד אלף דור? אם אבותינו חטאו ובחטאם הגלו בארצות ואנחנו בניהם נרמס ברגלים? אם יש בנו צדיק אחד מני אלף, מדוע אין לו ארצו ונחלתו ומקדשו? האם לא נפקד עליו עון אבותיו? ומה יענו אלה אשר אלהיהם לא יפקוד עון אבות על בנים, אם אשאלם: אם אבות אבותינו חטאו נגדכם ונגד אלהיכם, הן הם כבר סבלו צרות רבות על זה, ומדוע נסבול אנחנו את עונותיהם? מדוע ירדוף אלהים אותנו על אשר חטאו אבותינו נגדו? ואם תאמר שיענשנו על אשר לא נשוב אנחנו אליו בכל לבבנו, הטובים טובים הכתים והפרסים ממנו, והוא רחום יכפר עון ולא ישחיתם? — לאיש אחד היו נכסים הרבה והוא היה בעל תאוה ופזר את כל הונו לתענוגות בני אדם שִׁדָּה וְשִׁדּוֹת ואבד את הונו בענינים כאלה והוא מת ברעב וזרעו מבקש לחם, האם לא נפקד על זרעו עון אבותיו? איש אחד היה שטוף בזמה ובא על ידי זה לידי מחלה ידועה אשר תדבק גם בזרעו אחריו, והוא הוליד בן, והנער הזה, שלא טעם טעם חטא, יחלה במחלה זאת, האם לא נפקד עליו עון אבותיו? והאם פוקד עון אבות הזה על בנים על שלשים ועל רבעים לא ינצור גם חסד לאלפים? — והאם אנחנו נברא לנו אלהים חדשים אשר אין משטרם בהטבע ובהתולדה ובזכר כל המעשים ובעלילות מצעדי גבר, ועומד הוא בעצמו והטבע בעצמו? הטבע יפקוד עון אבות על בנים והוא יאהב את הבנים האלה? הטבע ישלם גמול לעושה רע והוא ירחמו? מי איפו המשלם

גמול, ומי המרחם ? הלא אלהינו הוא הפועל בהטבע ! „אין אדם נוקף אצבעו מלמטה אלא אם כן מכריזין עליו מלמעלה" —

לולא למדו ישראל אל מעשי העמים ולא הביאו את מעשיהם ומחשבותיהם וקושיותיהם ובלבוליהם לבית מקדשנו כי עתה לא היה למחברינו לכתוב כמה תרוצים וכמה ספרים על הקושיות האלה שזכרתי אשר אין להם שחר, ולא היה להם להרעפֿאָרמער הדרשנים לצעוק כּברוכיא מראש הקאַנצעל למען תרץ להגוים את הקושיא העצומה של פוקד עון אבות על בנים.

הקבלה והחסידות צמחו מכרמנו ולא באו אלינו מעם אחר. אם שושנים ופרחים הן, או קוצים וברקנים, לא על זה אנו דנין כעת, אך כל איש יודה לי, כי בכללה לא באה החסידות אלינו מעמים אחרים. — כאשר החלה הרבנות להתקשות ונעשתה כולה מוקשה, ומעט מעט התגבר השכל בישראל ויצר לההרגשה מאד, דינים וסיגים רחבו ונסבו, לומדי תורה ומפלפלים בה רבו מאד ולההרגשה לא נעשתה מאומה. אין שואל ואין דורש לפאָעזיא להדרת הטבע וגם להמליצה היקרה בכתבי קדשינו, ויהי להם כל פסוק בתנ"ך רק המקום להתגדר בו בפלפול והדודים. בכלל, בעת אשר החלה ההרגשה להתמוטט בישראל, ההרגשה, אחות השכל, אשר על שניהם ללכת בכל פעם שלובי — זרוע לבלי תזוז יד אחת מחברתה ובלעדי שניהם ביחד לא יקום גם אדם גם גוי; אז פרחה הקבלה ואח"כ החסידות בנו, מכרמנו, כי הנה לכל הפחות נתנו שתי אלה מזון מעט להחיות את ההרגשה בנו על ידי התלהבות וכונות ליחד קודשא בריך הוא ושבינתיה ברחילו ורחימו והכונות לצרף את הספירות עם האין סוף וכדומה עד שההרגשה היתה שלטת וגברת הבית אצל המקובלים והחסידים; אבל גם בזה נראה את ההבדלה בין קדש לחול, בין זה של ישראל ובין זה של העמים, כי מרוב עבודת ההרגשה בין המקובלים והחסידים באו סוף כל סוף לידי קץ ההרגשה לסגף ולענות את הגוף לעבודת ה', אבל הסגופים זמורת זר היא, ועל כן לא נתקיימו אצל החסידים, הסגופים נבערו בקוצים מן החסידים כי מן הגוים באו אלינו, אבל עבודת ההרגשה נשארה כי מאדמתנו היא, וסוף כל סוף נשתרבבו ונשתלשלו חסידי חב"ד אשר באו לידי כך לערבב את הרבנות והחסידות כלומר את השכל ואת ההרגשה, לפי מצב בעליהם, להיות לאחדים, והמה יתעסקו בגפ"ת וגם בהחסידות, יתפללו בזמנם ויעשו כּוָנים—הנה רואים אנחנו, אשר עבודת ההרגשה, אע"פ שקרובה מעט לאַנדאַכּט, והאַנדאַכּט איננה יהודית, אבל האַנדאַכּט הזאת של החסידים גדלה על אדמת ישראל ולא הגיעה אלינו מעם אחר, ועל כן נתקיימה, והיא שעמדה להקבלה והחסידות להתקים בנו על אף מתנגדיהם...

דת היהודית תתן אותנו לחיות חיים דתיים מבלי אנדאכּט שזמנה רק רגע, אבל דתיים כל היום וכל הלילה. אסור לנו להתערב עם הגוים וללמוד לעשות כמעשיהם בכל אשר יתנגדו לדתינו. אבל ללמוד חכמתם

ומוסר השכל שיש בהם ולעשות כמתוקנים שבהם לא נאסר לנו. ואדרבה מצווין אנחנו על זה; כי העם הנבחר אנחנו, עם סגולה, אשר בנו יקבצו כל מעלות הגוים ונפלינו אנחנו מהם בהיות לנו גם תורתנו. זאת היא „הלאומיות" שלנו! לא נביט אל מעשה הגוים אשר יתגאו גם על חסרונותיהם ונעשה גם אנחנו כמוהם, לא נבזה את כל איש מעם אחר, כפני שהאשכנזים והפולנים עושים כן ונהיה גם אנחנו לאומיים כמוהם! לא נשנה את איש מעם אחר מפני שרוח הנאַטיאָנאַליטאֶט מנשבת כעת בנו, ועלינו לנגן כאשר ינגנו הגוים, עם סגולה אנחנו! לנו דת מיוחדת אשר אין לה שייכות אל דתות אחרות וגם „נאַטיאָנאליטאֶט" מיוחדת יש בנו אשר לא תדמה לכל „נאַטיאנאליטאֶט השוררת בעולם. אנחנו נוכל להיות „נאטיאנאַלים" גם מבלי כברת-ארץ-נחלה, מפוזר ומפורד בין העמים השונים, וגם מבלי שנאה לעם אחר! אנחנו נהיה חיים דתיים כאשר צוה אותנו ה' אלהינו. לא נתערב עם הגוים לאכול אתם מכליהם האסורים לנו ולא להם, לשתות את יינם הטהור הטוב והמותר להם אבל לנו אסר אותו ה', לישא את בנותיהם המותרות לכל איש אבל לא לנו. אבל זכור נזכור כי חביב כל האדם שנברא בצלם אלהים! עלינו אסר ה' ענינים ידועים ולהם התיר אותם. אסור לרמות את הבריות, אסור לגנוב דעת הבריות, כל שרוח הבריות נוחה הימנו רוח המקום נוחה הימנו, הבריות ולא דוקא ישראל „חסידי אומות העולם יש להם חלק לעולם הבא". „מקברים מתי ישראל עם מתי עכו"ם" משום דרכי שלום, כי שלום בינינו, לאהוב איש את אחיו; אבל לא לאכול את מאכליהם ולהקבר עמהם דוקא בבית עולם אחד. לוא היו כל העמים כן, לאהוב איש את אחיו באמת ובתמים, והיו רק ההבדל הזה בין האומות, שלא יאכל עם את מאכל רעהו ולא יחפוץ להקבר אחרי מותו ביחד עם בן עם אחר, אז מסתפינא אם היה פרוד הלבבות בין הבריות, אנחנו נאהב את הבריות, אם גם ישנאו הם אותנו, אנחנו נטיב לבריות, אם גם ירעו הם לנו, אנחנו נרחם על הבריות, אם גם יתאכזרו הם לנו, אנחנו נתערב עם הבריות, ונאהב אותם, אם גם יבדלו הם מאתנו, אבל אנחנו לא נאכל עם הבריות ביחד ולא נשתה עמהם ביחד ולא נשא את בנותיהם לנו ולא נקבר עמהם ביחד. זאת היא „הלאומיות" שלנו! — „לעולם יהי אדם מן הנעלבים ואינם עולבים, שומעים חרפתם ואינם משיבים, עליהם הכתוב אומר: ואוהביו כצאת השמש בגבורתו!" — כצאת השמש בגבורתו אנחנו! נאיר להעמים אם גם לא יודו הם לנו! יקללו המה ואנחנו נברך! יעשו הם לעצמם אגודות אגודות, לאומיות לאומיות, ואנחנו בשם ה' אלהינו נזכיר אשר הוא אב אחד לכולנו, ואל אחד בראנו. ירמסו הרומענים והמאראקאנים את הצדק ברגליהם, ירשיעו צדיק בשער ויגזלו משפט עני; יהודה לא תבגוד ובישראל תועבה לא תעשה להסגר „בלאומיים" — ועל כן „הלאומיות" של משבילינו בימים האחרונים גנובה היא לנו מאומות העולם,

בעד החלונות באה אלינו; ואם כן, אם נשפוט על פי המשפטים אשר דברנו עד עתה, נוכל לאמור מקודם את סוף המעשה, כי לא תקום ולא תהיה ה„לאומיות" הזאת; אעפ"י שהמשכילים, העשירים בכל עת בפטפוטי-מלין, יקראו את כל איש-ישראל אשר לא יחפוץ לרקד כאיל לקול שריקותיהם של המשכילים לארץ ישראל, „בעל התבוללות". אנכי לא אדע מי הוא בעל ההתבוללות כי דעת קדושים האלה לא אדע, אבל לאיש פשוט כמוני יקרא „בעל ההבוללות" מי שמחקה כקוף מעשה אחר ועל ידי זה יתבולל עם אחרים, והאומר „לאומיות" „לאומיות" בזמננו, מיד נוכל לקרות אותו כן. — כי הנה נהיינו „לאומיים" בזמננו, ולא שאלנו את עצמנו, מתי היה ישראל לאומי כהאשכנזים והצרפתים בזמנינו? ומה שלא היה מעולם בישראל, זמורת זר היא! ארבע מאות שנה היו ישראל במצרים עד אשר רחם ה' עליהם והעלה אותם משם על ידי נפלאות ומופתים, ואיש לא חרף ולא גדף אותם בהיותם במצרים; וגם זה משה האיש לא קרא אחריהם מלא שאינם „לאומיים". משה העלם ממצרים ולא קרא להם מקודם אף פעם אחת „בעלי התבוללות"; ומשכילינו לא יעשו כל מאומה כי אם יתברו עלינו לעקסיקאָן שלם משמות „בעלי התבוללות" „בני תערובות" וכולי וכולי; שמות אשר כבר קראנו כמוהם מפי המחברים האלה בעצמם אז בהיותם חפצים שנסיר מעלינו את עול התלמוד ולא נהיה נסוכים ברוח העועים של קדמונינו ז"ל, מפני שאז היה זמן ממשלת רוח קאַרל פאָגט, בוכנער והעגעל על ראש משכילינו. אז ראו בגוים והתמהו תמהו, מדוע אין גם בנו ספרים יקרים כשל בוכנער ואידעען כשל העגעל ופייערבאך וכדומה? ועתה נהפך הגלגל! ועל כן עלינו לשמוע מפי משכילינו את הד קול הקורא בגוים בזמננו זה — ירמיהו הנביא היה גם כן פאַטריאָט, וכתב ספרים לאחיו בגולה שיבנו שם בתים וישבו שם עד אשר ירחם ה' עליהם, וה' רחם על עמו וישלח להם מושיעים והעלו רבים מבני יהודה לארצם, ואת הנשארים שלא עלו ושלא חפצו לעלות לא חרפו ולא גדפו גם עזרא וגם נחמיה ולא קראו להם „בעלי התבוללות". אבל רבו עם אלה ויקראו להם „בני-תערובות", עם אלה שעלו לארצם וחללו את השבת, שנשאו נשים נכריות, ואלה שלא הכירו לדבר יהודית ובניהם דברו אשדודית וכלשון עם ועם. חכז"ל היו גם כן פאַטריאָטען, והשביעו אותנו לבלי העיר ולבלי עורר את האהבה עד שתחפץ. אבל היו זריזים לקיים בנו את רוח דתנו ולקיים בנו את זכר ירושלים על כל פסיעה ופסיעה — היראים בנו שלחו כסף לירושלים, יסדו קאָלאָניות ואספו כסף לזה (יזכרו הקוראים את הגאון ר"צ קאלישער ז"ל, את השר מאנטעפיאָרע נ"ע וכדומה להם), למען ציון לא החשו ולמען ירושלים לא שקטו, בזמן אשר המשכילים התאזרו עוז להסיר מקרבנו את זכר ירושלים. והיראים לא צעקו מרה על אלה שלא יעשו כמוהם ויצחקו להם! — אבל עתה

ינשב רוח לאומיות בגוים ויצא ויהי רוח לאומי בפי משכילינו, וכאשר יקרא כל עם עתה מלא אחרי השכלת עם אחר, כן יקראו משכילינו מלא אחרי השכלת המאה התשע-עשרה. יען כי המה יצאו בפחי נפש מן השכלת המאה הי״ט, כי חשבו אשר אם ילוקו מעט מן השכלת זמנינו, יפלו הגוים על צואריהם ויחבקום וינשקום — ולא עלתה בידם; על כן יקראו מלא אחרי השכלת הגוים כי הכזיבה תוחלתנו. להיראים לא היה כל תוחלת מן השכלת המאה הי״ט ועל כן לא נכזבה תוחלתם! היראים יקוו לישועת ה׳ ולהרגש אדם, שיותן לנו משפט אדם, שלא ירמסונו כטיט חוצות, שלא יעשה אדם כדגי הים כרמש לא מושל בו, לזה לא נצרך השכלת המאה הי״ט, לזה די השכלת פראי-מדבר עם הרגש אדם כמעט. היהודים יקוו שיתן ה׳ בלב היועצים והשרים הממנות עליהם לעשות טובה עמהם ולתן להם משפט אדם, אבל חלילה לנו לתת תפלה בהשכלת המאת הי״ט! „אם יאמרו לך יש חכמה בגוים תאמין!״ — בהשכלת המאה הי״ט יש ברכה לכל האדם וגם לנו, ואותה נכבד ואותה נעריץ ובשמה נדגול. — הנה הגוים יעשו כן! בן-אשכנז בשיראה מום בעמיתו יאמר: זה הוא פרי השכלת צרפת, ולהיפך; בני קדם יבזו להשכלת ארצות המערב, וישכחו כי ענינים רבים טובים ונחוצים הביאו להם ארצות המערב; כל עמי איירופא יבזו לחכמת ישראל, אשר על העם הזה אמר מחוקקם שהוא מלח העולם; העם הזה אשר פתח להגוים את השמים והראה להם אל-אחד! — לאומית כזאת, ליתן חוטר גאוה בפי עם כולו שיתנפח כברבור כל היום, ויתענג על יפיו וטובו והכמתו, ויביט על אחרים כבעל שוטיט נמבזים, לאומית כזאת לא היתה ולא תהיה בנו, זמורת זר היא, לא תבוא בקהל ה׳. אנחנו איננו כפויי-טובה, ונכיר טובה לאלה אשר הביאו לנו טעלעגראף ואייזענ-באהן ואשר נתנו לנו לשאף רוח, לאכול לחם ולשתות מים בארצם, אם גם לא תניא את לבנו מאחרי תורת ה׳; חכמת קאַנט, ווירחאָוו והעלמהאלץ מקור מים היים הם אשר לא יכזבו מימם. השכלת-מאה-הי״ט הביאה לנו ברכה הרבה — המצריים הכניעו אותנו לעבדים, העבידו אותנו ארבע מאות שנה, זללו וסבאו על חשבוננו. אנחנו עבדנו והם שכבו בדמשק ערש ואכלו מיגיע כפינו, הם יראו „פן תקראנה מלחמה ונוסף גם הוא על שונאינו ונלחם בנו ועלה מן הארץ״ ואנחנו בנינו להם את פיתם ואת רעמסס למבצר נגד שונאיהם, הם עבדו בנו עבודת פרך ולא נתנו לנו לעבוד את אלהינו, הם השליכו בים את בנינו; — ומחוקקינו אמר לנו „לא תתעב מצרי כי גר היית בארצו״. מרע״ה לא היה „לאומי״ יען כי לא פנה אל חוקות הגוים; — וה׳ אמר לנו כי רוחו אשר שם בקרבנו ודברו אשר שם בפינו לא ימוש מפינו ומפי זרענו עד עולם! אנחנו נשאר לאומים כמרע״ה, לא יותר! תורתינו לא תמוש מפינו עד עולם, אבל גם הרוח, לאהוב את כל האדם כגר כאזרח הארץ לא יסור ממנו. רוח העמים לא יבא בנו, כי רוח מלא מאלה שוכן בקרבנו, רוח ה׳ הוא! ועל כן בבוא עלינו צרה וצוקה לא ימוט

רוחנו ולא ינוע לבנו ולא נכנע מבני העמים ולא נתבולל בהם עד שלא ישאר לנו שם וזכר, כאשר יעשה לכל העמים בבוא עליהם צרה וצוקה. — אבל בנו יראה ההפך מזה. בצוק העתים וכאשר תגע בנו יד האויבים, אז יבא רוח חדש בקרבנו, יתעוררו הישנים ויקיצו הנרדמים „ובאו האובדים בארץ אשור והנדחים בארץ מצרים והשתחוו לה׳ בהר הקדש בירושלים!״. —

---

# זכרונות מימי נעורי.

## חלק שני

(המשך מחוברת ד׳).

---

### ז.

למן העת ההיא, זה כחמש וחמשים שנה, לא הייתי בעיר דובאסאר, דבר לא היה לי עם תושביה, לא אדע דבר מהשנויים אשר נעשו שמה בעדת ישראל, אולם בעת שהייתי שמה היו רוב בני עמנו שם חסידים, כמו בכל יתר הערים סביבותיה אשר על שפת נהר דניעסטר מזה ומזה — אבן בזאת שונים היו חסידי דובאסאר מחסידי יתר הערים כי היו רובם ככלם חסידי בערשעט, ההולכים בעקבות רבם ר׳ רפאל ז״ל.

כבר נודע לקיראי זכרונותי שם ר׳ רפאל מבערשעט אשר היה מתלמידי הרב ר׳ פנחס מקארעץ ודרכי חסידותו (עיין זמ״נ חלק א׳ מחברת שלישית צד 4), ובכל זאת התאפק לא אוכל מדבר עוד דברים אחדים על אודות ר׳ פנחס ז״ל למען יהיו לזכר עולם.

ביחוד היתה שנואה ובזויה בעיניו מדת הגאוה וגסות הרוח, עד כי בדברו בה מפיו כידודי אש התמלטו ולא זז מחבב ענות צדק ושפלת הרוח עד כי כל עניו המתרחק עד קצה האחרון מגאוה וגאון היה אהוב וחביב לו כנפשו ועמו היתה שיחתו כל היום; כן היה שנוא לו השקר וחלילה היה לאיש ממקורביו להוציא הגה מפיו אשר צל שקר כל שהוא נראה עליו. האמת היתה יקרה לו מכל מחמדי תבל וכל דובר אמת בפיו ובלבבו היה יקר ונכבד אצלו ומרואי פניו

בכל עת. וכה היו כל יתר המדות הטובות והישרות חביבות לו ולא פסק פיו מדבר בם ומשתלם על תלמי לב המקורבים אליו אשר אוו בדרכיו הלוך.

בימים ההם היו העניים המחזירים על הפתחים בישראל כמעט מפלגה מיוחדת וכת בפני עצמה מאוסה ובזויה וכצועגים לא היתה להם עיר מולדת ומקום לשבת, כי אם נעו ונדו מעיר לעיר וממקום למקום כל ימי חייהם הם ונשיהם ובניהם ובנותיהם וכל אשר להם. וכבוא אורחה כזאת אל איזה עיר מן הערים אשר בני ישראל נחתים שם סרו מהר אל בית מלון אורחים המיועד להם ואשר נקרא שמו בישראל בשם „הקדש", הוא הבית הנכון והנשא להאורחים הנכבדים ההם, אשר היה מלא צחנה ובאשה מפה לפה ונראה מסביב כעומד בתוך האשפה, כי אשפה ומדמנה מלא כל הככר סביב סביב. שמה נועדו האורחים מכל פנות הארץ, שמה רבצו יחד על המטות הסרוחות ועל עפר הארץ אנשים ונשים יחד גם בוש לא בושו גם הכלם לא ידעו. ויהי בבקר ויקומו משנתם וילכו לסוב בעיר מבית לבית לאסוף נדבות מן הבקר עד הערב, ככה יעשו כל הימים, ואוי לו לאיש אשר לא היתה בידו פרוטה ברגע בא עני כזה על מפתן ביתו, כי פתאם נשתנו פני העני ועיניו רוצצו כברקים ויהי כמשתגע ועוד מעט והנה נפל ארצה כחולה נופל, קרץ בעיניו מלל ברגליו ויחרדו כל בני הבית לקול צעקתו, ויש אשר היו מנגנים בנפלם כמחללים בחלילים, ויש אשר נשאו על שכמם קטועי רגלים ובעלי מומים אחרים לאים ולהפיל אימה ופחד על בני הבית למען ימהרו לתת להם נדבתם.

תכלית שנאה שנא ר' פנחס את האנשים האלה ויקרא להם בשם „ערב רב", כי ידע כי שחתו כלם את דרכם כפראים במדבר וכל מדה טובה לא היתה בהם, חלפו חק עברו ברית החליפו נשותיהם ויעשו כל תועבה. ובכל זאת לא מנע את נדבתו מהם, כי אמר אין כלל בלי יוצא מן הכלל ואולי עברה הכוס על אחד האנשים הישרים אשר התרושש והנהו מחזיר על הפתחים. — הנדבה אשר נתנה בימים ההם לכל עני ועני, אשר לא חדלו מבוא לכל בית ובית מן הבקר עד הערב, היתה פרוטה אחת (שילינגער) והוא חלק שלישי מן גדול אחד (גראשין) במטבעות פולין, שהוא הצי קאפיקע בכסף רוסיא. והיה כאשר נתנו לעני גדול אחד שלם, מבלי אשר היו לבעל הבית פרוטות, היה העני משיב לבעל הבית שתי פרוטות, כן היה המנהג והסדר בכל בתי היהודים. עני כזה בא פעם אחת לבית ר' פנחס ויתיצב על מפתן הבית כנהוג, ויגש אליו ר' פנחס ויושט לו גדול אחד ויאמר: תן שתי פרוטות! ויאמר: אין לי כי אם פרוטה אחת. ויאמר ר"פ: תן! ויהי בקחת ר"פ את הפרוטה מיד העני ויאמר: הן לא תאר ולא הדר לה משחתה בה ומי יקחה מידי? תן לי אחרת תחתה, וימהר העני וישם ידו בחיקו ויוציא משם פרוטה אחרת תחת הראשונה, אז גער בו ר' פנחס ויאמר: דובר שקרים אתה לא תכון לנגד עיני! הלא אמרת כי אין לך פרוטה אחרת בלעדי האחת, ויגרשהו וילך. — כה היה דרך ר' פנחס להתחקות על שרשי המדות הרעות ולבערם מקרב רואי פניו בכל מאמצי כחו, כי זה

היה כל ישעו וכל חפצו לבער אחרי המדות הרעות כאשר יבער הגלל ולטעת תחתן מדות טובות המוצאות חן בעיני אלהים ואדם .

לא כימינו אלה היו ימי ראשית בכורי החסידות . אז לא נסעו עוד הצדיקים ורבי החסידים במרכבות מרקדות, ארות סוסים לא היו להם , גם לא הרבו לנסוע מעיר לעיר להריק ברכה על ראשי העם ולהריק את אמתחותיהם, כי רוב ימי חייהם ישבו ספונים בבתיהם על התורה ועל העבודה . פרנסתם היתה מצויה להם בביתם בדוחק בהיותם רבני העדה או מגידי מישרים, הסתפקו במעוט כי תאות המותרות רחקה מהם ; גם מרבית בני עמנו לא עפו אליהם מארבע כנפות הארץ כעל כנפי נשרים כיום הזה, וגבאי הצדיקים הראשונים לא היו שומרי הסף לבלי תת לכל איש לבא החדרה אל הרבי בטרם נתן על ידו שבר הכנכה, ולכן היה בית הצדיק פתוח לרוחה לכל איש הבא אליו מעירו או מעיר אחרת לעתים רחוקות לשאול בעצתו או לבקשהו שיתפלל בעדו אל ה׳ בעת צרתו או חליו ; כי תמיד האמינו בני ישראל כי קרוב ה׳ לקוראיו באמת ותפלת צדיקים ישמע ויושיע .

ככל צדיקי זמנו היה גם ר׳ פנחס יושב בביתו רוב ימיו ורק לעתים רחוקות נסע לאשר היה לו לנסוע, וכל איש אשר היה לו דבר אליו או חפץ לראות פניו ולשבוע מאמרי פיו בא אליו ודרש לשבנו ואחרי התענגו על רב טוב מדברותיו ימים אחדים שב לביתו שבע רצון .

בין הבאים לר׳ פנחס לשאול עצתו ולהושע בצדקתו ובחכמתו היה גם ר׳ רפאל מבערשעט, איש אשר לרוח התנשאותו על כנפי החסידות ודרכי הקבלה אשר לא היתה נפשו מסוגלת לה יען כי קצרה רוח בינתו , החל רוח עועים לפעמו רוח עצב ויגון וכמעט יצא מדעתו , ויהי בראותו כי כלתה אליו הרעה וילך לדרוש עצת ר׳ פנחס . ר׳ פנחס ראה והתבונן כי כשר וישר האיש ההוא אין בו עולתה ותחם עינו עליו ויקבלהו בסבר פנים יפות, ויקרבהו בשתי ידים ויורהו דעת החסידות כי כל עקרה הוא עשות חסד והצנע לכת עם ה׳ ואדם, התרחקות ממדות רעות והתקרבות למדות טובות וישרות , ויהי ר׳ רפאל הולך ושומע עד כי נהפך לאיש אחר, רוח עצב סר מלבו כי חדל ללכת בתהו לא דרך לענות בצום נפשו ולהרבות בבי ותחנונים כל הימים כאשר עשה לפנים , ויואל ללכת בדרך רבו להדבק באלהיו ובמדותיו . כל הדברים הטובים האלה היו לו מורשה מרבו ר׳ פנחס , רק אחת לא היתה לאל יד ר׳ פנחס לתת לו — לב נבון והכם ! כי טפש לב ר׳ רפאל ובינתו קצרה מהבין את רבו ורק המלים אשר התמלטו מפיו היו אור לנתיבתו ואותם נשא על שפתיו תמיד כמו : „אסור לאדם להתגאות״ , „חלילה לאיש לדבר שקר״ וכדומה . אלה היו דברי תורתו ואותם הביע בשפתיו לכל הקרובים אליו כל ימי חייו , כי האריך ר׳ רפאל ימים אחרי ר׳ פנחס ויהי לרבי, ראש לחסידים רבים אשר נהרו אחריו וילכו בדרכיו ויקראו על שמו „חסידי בערשעט״ .

לשון ר׳ רפאל לא היתה ממהרת לדבר צחות, כי בלעגי שפה דבר,

לא כמגמגם כי אם כמפטפט, וכמעט קשה היה להבין דבריו. ובהיות אחת מן המדות שלמד מרבו היתה מדת הענוה היתרה, על כן לא מלאו לבו לקרוא את ר' פנחס בשם „רבי" ולומר דבר בשמו כאומר בשם רבו, לאמר: שמעתי מפי רבי, או רבי היה אומר, כי זה יהיה מזזי כיהורא, ולקרוא אותו בשמו, לאמר: ר' פנחס היה אומר, ג"כ לא יכול, כי זה יהיה נראה כמזלזל בכבודו, לכן מצא דרך אחרת, וכשהיה לו לומר דבר בשם ר' פנחס (ומתי לא היה לו לומר בשמו הלא כל דבריו היו רק בשמו), אמר: „הוא ז"ל היה אומר": עד"מ, „הוא ז"ל היה אומר שאסור להתגאות". או „אסור לדבר שקר". ובלשונו המפוטפט: „ער ז"ל האט געזאגט טאָר ניט האבען גדלות". „טאָר ניט זאגען ליגען", וכדומה. דברים כאלה שמעו מפיו הסידיו שומרי בריתו אלף פעמים בכל יום כל ימי חייו ואלה היו רבי תורתו. ובהיות הסידיו הולכים בדרכיו עושים כמעשיו ומדברים כדבריו וכלשונו ומשתדלים להמתיק שיחתם בסגנון לשונו המפוטפט, לכן כאשר קרא ה' דרור לנפש ר' רפאל וילך לשות בגן אלהים, נהגו גם הם כמנהגיו וידברו וישיחו כל היום בעניני המדות החמודות, ולבלי יהיו נראים כמתגאים לקרוא את ר' רפאל בשם רבם ולבלי הקל בכבודו לקרוא לו בשמו, לכן עשו כמוהו וקראו אותו בשם „הוא", וכשהיו אומרים דבר בשמו (ומתי לא אמרו? הלא רק הוא ודבריו היו שיחתם כל הימים) אמרו: „הוא ז"ל היה אומר בשמו ז"ל, אסור להתגאות כו'" (ער ז"ל האט געזאגט פֿון זיינעט וועגען ז"ל טאָר ניט האבען גדלות כו'). הקורא ישפוט מה טובים ומה נעימים דברי חסידות כאלה!

לא לשוא יאמר הצרפתי Du sublime an ridicule il n'ya qu un pas (מן הנשגב אל הראוי לשחוק אך פסיעה אחת). זה ההבדל שבין חסידותו של ר' פנחס להסידותם של חסידי בערשעט — וביניהן רק פסיעה קטנה.

אנכי ידעתי את ר' רפאל פא"פ בימי ילדותי, כי מדי עברו כמה פעמים דרך עיר מולדתי התארח אצל אבי ז"ל ואכל על שלחנו, כי היה אוהבו ומיודעו, ראיתי פניו ושמעתי שיחותיו. אפס את קהל חסידיו והנקובים בשם חסידי בערשעט לא זכיתי לראות אף כי כבר שמעתי את שמעם ורובי תורתם, עד בואי דובאסארה. בראשית בואי שמה קרבוני החסידים בשתי ידים בידעם בן מי אני, כי לא נכחד מהם אהבת ר' רפאל לאבי ז"ל; אולם מקץ ימי הקיץ ההוא הריחו בי ריח איש הולך בדרך אחרת אשר לא דרכה בה רגל חסיד ויזורו אחור ממני מעט מעט, עד כי לא רבו הימים ואעזוב את העיר דובאסאר, כי ביום ג' תצא ז' אלול (תקצ"א) פניתי עורף להעיר הזאת ולמלאכתי שם אשר היתה לזרא באפי, ואשים לדרך פעמי לעיר באר, לגרש את האשה אשר אסרתי בה בחבלי השוא (כאמור למעלה), ולמוש צוארי ממנה; כי אמרתי אולי יעלה בידי ודרכי יצלח ללכת ארצה אשכנז ללמוד שם איזה חכמה המחיה את בעליה, באשר כבר קניתי לי שפת אשכנז בכל פרטיה

ואמרתי בצלה אחיה; כי בארצנו כמעט היתה אז דרך החכמה סגורה לפני בני עמי.

ובטרם אספר זכרונותי מאז והלאה אשובה כמעט רגע לר׳ רפאל מבערשעט אשר עודני זוכר אותי מימי ילדותי. האיש החסיד ההוא, אף כי שבר גדול השבר אשר כבד היה לו לנשוא איתו, עב״ז לא נשען על מטה בלכתו בחוץ, יען כי „ער ז״ל האט געזאגט טאר ניט האבין גדלות" ומשענת מטה יש בה משום יהורא, ובלכתו היה מתנועע פנים ואחור בשתי ידיו כמתכון לגרש מפניו מדת הגאוה.

אם נשים עין בוחנת על הזמן הקצר שבין ר׳ פנחס מקארץ ובין ר׳ רפאל מבערשעט והסידיו ונבין לדעת מה בין אלה האחרונים והשתדלותם לתקן מדותיהם ובין הראשון אשר ממנו יהד ופנה לדרך הישרה הזאת, יעלה בידינו ללמוד ק״ו מן ההתפתחות הקצרה הזאת אשר בין לילה היתה ובין לילה אבדה (כי כבר בימינו אלה כמעט אין זכר לחסידי בערשעט). על ההתפתחות הגדולה והרחבה שיצאה ממקור תורת משה איש האלהים ותלך הלוך והתפתח עד דיני הש״ע וספרי הדינים והמנהגים עד היום. אין את נפשי להוציא משפט חרוץ על ההתפתחות הזאת ולאמר כי עותה את דרכה, כי מי ישלח ידו בדברים העומדים ברומו של עולם היהדות ונקה? רק כונתי לפקוח עיני הקורא שלא יתמה על ההפך ולא יתפלא בראותו השנוי הגדול שבין הראש ובין הסוף ולבבו יבין מן המשל הקטן שהראיתי לו, כי אי אפשר לשום דבר שנעשה להתפתח להשאר על עמדו בסגנונו הראשון מבלי שנוי, ובבן תנוח דעתו והיה שקט ושאנן ולבו לא יתר ממקומו, כי עיניו יראו ועפעפיו יבחנו כי חוק טבעי הוא לכל התפתחות, חוק ולא יעבור.

ויהי כי זקן ר׳ רפאל ושנים לא היו לו עוד, ויהלו לצמוח לו שנים חדשות ותהי זאת לפלא, ויאמרו חסידיו כי ר׳ פנחס רבו ברך אותו כי לעת זקנתו יתחדש כנשר נעוריו והיה יחיה עד יבא לציון גואל, וזה לו האות כי שנים חדשות תצמחנה לו.

אפס חק וגבול נתן ה׳ לחיי בני האדם וגם לחיי ר׳ רפאל בא הקץ, אבל לא ככל אדם ההפך בחיים ושלא לרצונו ימות בבא עתו מת ר׳ רפאל, כי אם לרצונו ולבקשתו מת, וזה הדבר אשר הסב את מותו:

איש יהודי היה (בעיר בערשעט או באחת הערים הסמוכים לה) אשר עבקו היה להביא סחורות מחוץ למדינה בלי תשלום המכס המגיע להממשלה, ויהי כאשר ירא האיש להוביל הכחורות בעצמו מעבר הגבול פן יתפש בכף, ויבקש האיש וימצא לו אדון אחד מאדוני הארץ הפולנים ויתן לו שכר טוב בעמלו, למען יסע, במרכבתו הכבודה מעבר לגבול ושם יקח את סחורתו וישימה במרכבה ועבר הגבול, כי לא חפשו שומרי הגבול במרכבות השרים האדונים אשר מעולם לא נחשדו למובילי כחורות. פעמים רבות עשה השר ההוא את מלאכתו ביד רמה ולא זע ולא חרד ואיש לא ידע; ויהי היום ויודע

הדבר למרגל חרש ויביא את דבתו לפני שר הגבול . ויהי כאשר בא שמה האדון ההוא במרכבתו כפעם בפעם ויצו שר הגבול לעצרו ולחפש במרכבה וימצא הדבר כי סחורה הוא מוביל ומעביר המכס. והנה מלבד החרפה אשר נשא האדון מעביר המכס עוד דרש דר׳שה ממנו הממשלה עונש כסף מרבה להכיל , כי היה מספר הסחורות רב מאד ותשלומי העונש עלו למעלה ראש , ותקצר נפש האדון בצרתו זאת עד כי לא יכל עוד כלכל . ויהי בהתיצבו למשפט ויען ויאמר : אמת גדול עוני מנשוא וכלמה תכסני , אבל ידוע תדעו כי הסחורה לא לי היא , כ״א ליהודי פלוני אשר שכר שכרני להביאה לו , ועתה לא עלי לשלם כסף העונש כי אם ליהודי ההוא בעל הסחורה . ממילא מובן כי כאשר נקרא היהודי וישאלו את פיו, ענה ואמר : לא היו הדברים מעולם ואין אתו יודע עד מה וכי מתאנה האדון לו למען הצל את נפשו . ויהי כשמוע האדון כי כהש לו היהודי בפניו ועדים אין לו, ויאמר : בזאת יבחן הדבר , הנה אתנו פה מקרוב שני צדיקי היהודים אנשי אמת ויראי ה׳ , הרב ר׳ משה מסאווראני והרב ר׳ רפאל מבערשעט , לא אפונה כי יודעים הם את היהודי פלוני ומערבו ומסחרו ולא יכחד מהם כי הסחורה הנמצאה במרכבתי לא לי היא , כי אם לו, ועתה ישבעו נא שני הצדיקים ויגידו למי הסחורה.

אומרים כי הרב ר״מ מסאווראני אשר היה למדן גדול ויודע לטהר השרץ בק״ן טעמים הורה היתר להציל את היהודי אשר כבר כלתה פרוטה מכיסו , אבל לא כן ר׳ רפאל מבערשעט , הוא נקט בפניו ויבך בבכי תמרורים ויפול אפים ארצה ויזעק זעקה גדולה ומרה : האנכי אשר מעולם לא יצא דבר שקר מפי ונשמרתי מכל מלה הדומה לשקר אעשה היום בנפשי שקר לעת זקנה ושיבה ואשבע לשקר ? חלילה לי ! טוב מותי מחיי . אנא ה׳ אל אמת ! קח את נפשי , אמותה הפעם ! — ויגוע וימת .

אלה תולדות איש צדיק תמים דובר אמת בפיו ובלבבו . אם אמנם לא רבה חכמתו ובינתו הסתתרה , אבל צדקתו ותם דרכו , לו לכבוד ולתפארת . —

# אור חדש

על כמה מאמרי חז״ל התמוהים וזרים

מאת משה אהרן שאצקעס בעל המפתח .

(המשך מחוברת ד׳)

## מאמר ב׳

(ברכות דף נ״ח) .

רב פפא ורב הונא בריה דרב יהושע הוו קא אזלי באורחא , פגעו ביה בר״ח בריה דרב איקא , אמרו ליה בהדי דחזינך ברכינן עליך תרתי , ברוך שחלק מחכמתו ליראיו ושהחיינו . אמר להם אנא נמי כיון דחזתינכו השבתין עילואי כם׳ רבוון ישראל ובריכנא עלייכו ג׳ הנך ב׳ וברוך חכם הרזים . אמרו ליה : חכימת כולי האי , יהבו ביה עיניהו ושכיב .

המאמר הזה לפי צורתו הנוכחי אין לו מובן כלל וכלל , מי לא יאבה לדעת פשר דבר מה הוא גודל ההרדה הזאת שהרדו כ״כ החכמים הללו עד שקראו ברוב רגיש ותמהון „חכימת כולי האי ?״ איזה דבר חכמה עמוקה ראו בדבריו אלה? שוב נאבה לדעת ולהבין , איזה קורטבי ארס והלבונה הריחו הנאורים האלה במאמרו זה של ר׳ הנינא עד שנתנו עיניהם בו ושכיב ? מרוע ולמה ? כל המפרשים נשמטו אחד אחד מבלי להעיר על זה מאומה . גם רש״י ז״ל ראה לטוב לו לקבל שכר על הפרישה יותר מעל הדרישה והעלים את עיני קדשו מדברים תמוהים כאלה . והנה לשמחת לבבי נזדמנו לפני ספרי עין יעקב מדפוס אוסטרא וסלאוויטא וגם מדפוס שטעטין וראיתי בהם נוסחא חדשה , כי רב פפא ורב הונא בריה דרב יהושע ברכו על ר׳ חנינא , „ברוך שחלק מ כ ב ו ד ו ליראיו״ הנוסחא הזאת נתנה בינה בלבבי להבין את תכן המאמר הזה . והוא : הלא ההלכה אומרת „תנו רבנן הרואה מלכי ישראל אומר ברוך שחלק מכבודו ליראיו , חכמי ישראל אומר ברוך שחלק מחכמתו ליראיו״ ולפ״ז עד מה השתומם זה בריה דרב איקא מברכתם עליו כבעל מלך ולא כבעל הכם , אחרי כי הם ברכו עליו (כפי גירסת הע״י מהדפוסים הנ״ל) „ברוך שחלק מ כ ב ו ד ו ליראיו״ ומיד עלה במחשבתי כי רק למען להתל בו ברכו אותו כמו מלך ולא כחכם , למען הבינו כי הוא לא נחשב בעיניהם לחכם ותלמודי וכי ליורא כמוהו חלק

השי"ת רק מכבודו ולא מחכמתו *) ולכן השכיל גם הוא לשלם להם כמדתם ולברך ג"כ עליהם כבעל מלכים שלקחו עטרה לעצמם ואשר באמת אין תוכם כברם, ועוד ביותר נתכוון לברך עלהם הברכה הנאותה לרואה אוכלסי ישראל, כי כמו כן ההלכה אומרת הרואה אוכלסי ישראל אומר „ברוך חכם הרזים שאין דעתם דומה זה לזה ואין פרצופיהן דומין זה לזה" ועל המלות „חכם הרזים" אומם רש"י ז"ל „היודע מה שבלב כל אלו" ובזה התנכל להראותם כי הוא יבין למחשבותיהם, כאומר: אם אני חשוב בעיניכם כמלך, אתם חשובים בעיני כאוכלסי ישראל ואברך עליכם „ברוך חכם הרזים" ורמז להם כי כי רק ה' יודע מה שבלבבכם, אם חשבתם להשפילני בזה, או אולי רציתם לתארני בתואר מלך ע"פ המאמר „מאן מלכי רבנן" וכאשר ראו כי הוא ידין אותם לחוב, אמרו בזעפם „חבימת כולי האי?" ואשר לכן יהבו ביה עיניהם מהיום ההוא והלאה להורידו ולהשפילו, כאשר ידוע מאמרם ז"ל „כל מקום שנתנו בו חכמים עיניהם או מיתה או עוני" ואחרי כל אלה יכול להיות כי אולי שנו ברואה בעלי המגיהים לשנות הנוסחא בכל ספרי הש"ס ועין יעקב, כי כאשר ראו איך המה ברכו עליו כבעל מלך שלא כדין, חשבו בטח כי משגה הוא בכל הספרים ושנו הגירסא לטוב להם, אך טרם הבינו כי בכוונה באו החכמים הללו לברך עליו כבעל מלך ולא כבעל חכם, ובזה העלו מאד את חמתו של ר' חנינא עד שגם הוא פגע בכבודם והתגלע הריב ביניהם. וזה רב הונא בריה דרב יהושע מצינו אותו ג"כ למקפיד על הפוגע בכבודו, כי על המאמר מר"ח בר אשי אמר רב „ת"ח צריך שיהא בו אחד משמונה שבשמינית" אמר הוא „ומעטרה ליה כסאסאה לשבלתא" (סוטה דף ד') , ולכן הקפיד כאן עד למאד בראותו כי הוא חשוד בעיני בריה דרב איקא למלעיג ולמזלזל את חבירו.

## מאמר ג'

(מגילה דף ז').

אמר רבא מחייב אינש לבסומי בפוריא עד דלא ידע בין ארור המן לברוך מרדכי.

המאמר הזה הלאה די והותר את המפרשים והמבארים וגם הפוסקים הראשונים והאחרונים. אחרי שהוא באמת הפלא ופלא, מה רצה רבא בזה

---

*) ולא רחוק הוא מלחשוב כי רב פפא בברכו על זה ר' הכינה כבעל מלך, רמז לו על מאמרו שאמר: „ספוד ספחות וגומות רב מלכיו" והוא חולק עליו שם ואשר עי"ז אולי נתעורר ביניהם איזה פגלה, ולפיכך כאשר פגע אותו בדרך התחכם לכנותו „מלך" ולהזכירו על מאמרו שטעה בזה, (כתובות ס"א ע"ב).

החיוב ? האם באמת בא להטיל חוב מגונה כזה על בני ישראל ? ולאיזה תכלית ? כל נושאי כלי התלמוד לא הצליחו בהקיץ לבא עד תכונתו של מאמר זר כזה, עד שבא אחד מהגאונים האחרונים בעל יד אפרים לזכות את ישראל בהפתרון אשר זכה להשיג בחלומו, גם מחרפי התלמוד השתעשעו במאמר הזה הגוזר אומר לשתות לרויה על אופן כזה עד להשתגע, כל הדחוקים שנדחקו בזה גדולי הרבנים, לא יועילו ולא יצליחו לסתום פיות המסטינים הדוברים על צדיקים במוהם עתק, אחרי שאין המאמר הזה יוצא מידי פשוטו לחייב את כל אחד ואחד מישראל להיות שותה שכור עד לבוא לידי בלבול נורא לברך את המן ולקלל את מרדכי; אבל קוראים מבינים, הטו נא אזניכם ושמעו ממני דבר חדש, כי לדעתי בא רבא עם מאמרו זה לגלות את דעתו ע״ד זה הספור בכלל, הוא ברוהב דעתו לא נתן הצדק לגמרי להאיש מרדכי במה שהעלה אפו של המן על לא דבר, הוא בחכמתו ראה בזה רק קנאה ושנאה פרטיות מזה האיש מרדכי מגזע היחס, להמן איש נקלה בן בוז משפחות אשר נתעלה ונתרומם לפתע פתאום ואשר מרדכי ידע אותו היטב במצבו הרע ובמדרגתו השפלה, כאשר מציעים לנו חז״ל (שם ט״ו), לאמר על הכתוב „וכל זה איננו שוה לי״ בזה״ל „זה בא בפרוסבולו וזה בא בפרוסבוטו״ ורב פפא בא להוסיף כי קרא ליה „עבדא דאזבן בטולמי דנהמא״ ויותר מזה מפולש הדבר במה שמעריכים הספור, איך מרדכי אמר להמן „רשע! עבדא דקנה נכסים עבד דמאן נכסים דמאן ?״ וכאשר אמר ליה „גברא דהשיב ליה למלכא מבולהו רברבונוהי, השתא שויה בלאני וספר ?״ השיב לו מרדכי „רשע! לאו ספר כפר קורצים היית ?״ הלא רואים אנחנו ברור כי כמה מחז״ל הבינו, איך מרדכי אחרי ידע את המן לפחות ונבזה מנוער, לא היה באפשרו בשום אופן להשפיל א״ע לפניו. ועוד דרך בנפשו עוז לנו זמוך על אסתר המלכה כי לא יאונה אליו כל רע ע״ד שלא יכנע כ״כ לפני המן כיתר עבדי המלך; ורבא אחרי הבין את המאורע על נכון, שפט בצדק כי לא טוב עשה מרדכי להתהרות ברשע כמוהו שהשעה משחקת לו אשר אז אסור להתגרות עמו אפילו במילי דשמיא, ומכש״כ כאן שלא היה אפילו במילי דשמיא ורק במילי דידיה בא להתגרות עמו, ולולא הביט ה׳ אז בעיני חמלה על עמו ישראל, כי עתה היה בקל להביא את כלל האומה לידי כליה חלילה, ולכן אמר רבא בדרך חדוד נפלא, כי האדם אליבא ריקנא בידעו ההבדל בין ברוך לארור, ילך כל יום הפורים בספיקות ובחקירות, האם ראוי לו באמת לברך כ״כ את מרדכי ולקלל את המן ? כי מי בקש אז מן מרדכי לפגוע כ״כ בכבודו של המן אשר גדלו המלך ולהביא עלינו את הצרה הזאת ? הלא דינא דמלכותא דינא ואסור להרהר אחריו ולהקל בזה ח״ו אף כמלוא השערה, האם עשה מרדכי כל אלה לטובת ישראל ? הלא אין די כח בכל הדרשות שדרשו איזה דורשים להצדיק את מרדכי במה שלא קם ולא זע ממנו, הלא פקוח נפש אחת דוחה את כל האסורים שבתורה, ואיך לא ראה מרדכי את אחרית הדבר אשר יצמח מזה ? האם דבר קל הוא אשר יבוא איש

אחר לחלל פקודתו של המלך ולהשפיל את כבוד שר השרים אשר הרימו המלך למעלה ראש ? מי יודע כי לולא מרדכי בהנהגתו, אולי לא עלה מעולם על לבו של המן לעשות ככה, ובין כה וכה לא יכול האדם לשמוח שמחה שלמה בחג הזה, בחשבו „לא מעוקצך ולא מדובשך" ואשר ע"כ אמר בדרך צחות, כי מחויב אדם כ"כ לשתות עד דלא ירגיש ההבדל בין ארור המן לברוך מרדכי, ואז אז ישמח בלב שלם על הנס הגדול, כי בין כה וכה יצאנו אז מאפילה לאורה וממות להיים, ואל תתמהו עלי על כי אבוא להליץ רעיון חפשי כזה בדברי רבא, הלא אם תאבו לשמוע, אעתיק לפניכם עוד מאמר אחד מזה האיש רבא בעצמו אשר יבאר לנו בפירוש את דעתו כי כן הוא, וזה לשונו (שם י"ב): רבא אמר (קאי שם על השיטה, קרי ליה יהודה אלמא מיהודה קאתי וקרי ליה ימיני אלמא מבנימין קאתי) כנסת ישראל היא דקאמרה להך גיסא ולהך גיסא, ראו מה עשה לי יהודה ומה שלם לי ימיני, מה עשה לי יהודה ? דלא קטליה דוד לשמעי בן גרא, שאלמלא לא היה שמעי בן גרא וקטליה דוד, לא הוה מתילד מרדכי דמקני ביה המן, ומה שלם לי ימיני, דלא קטליה שאול לאגג שאלמלא לא היה אגג וקטליה שאול, לא היה מתילד המן דמקני ביה מרדכי וגרם צערא לישראל „עכ"ל: ראו שם רש"י ז"ל על המלות, להך גיסא" בזה"ל: „לצעקה ולא לשבח, איש יהודי ואיש ימיני גרמו לי הצער הזה" עכ"ל, והוא דלא כרבנן אשר דרשו לשבח לאמר „משפחות מתגרות זו בזו, משפחת יהודה אומרת אנא גרמי דמתיליד מרדכי דלא קטליה דוד לשמעי בן גרא, ומשפחת בנימין אומרת מיני קאתיא" התראו ברור כשמש דעתו של רבא בזה איך לפי שיטתו גם יהודה וגם בנימין גרמו רוב צער לישראל, זה במרדכי וזה בהמן, ולו עשה מרדכי כהוגן ולטובת כלל האומה במה שזלזל בכבודו של המן, איך שייך להתאונן ולאמר כי הוא גרם צערא לישראל ? הלא היה אנוס לעשות כמו כן ואין להאשימו בזה כלל וכלל, ואחרי כל אלה, האם לא נראה כמעט בברור, כי השכיל רבא לכלול במאמרו דנא ע"ד חדוד מה שאמר בפרוש במקום אחר, דרשו נא היטב קוראים חביבים בהשכל ודעת ואולי תנענעו לי בראשכם ; ולחנם עמלו בזה המפרשים והפוסקים לדקדק באלו הדברים, כאלו נאמרו באמת להיות לחוק ולמשפט ע"ד שעור השתיה בפורים, חקרו ודרשו ועמלו למצוא פשר דבר, איך למנוע השתיה שלא כדת, ובכל זה להגיע למצב כזה שלא ידע בין ארור לברוך, ולולא חסתי על כבודם של הגדולים הללו, כי עתה העתקתי כאן כמה עצות ופשרות, המצאות והתנכלות, המפוזרות בספרי הפוסקים ; לשוא השתעשעו מחרפי התלמוד ובראשם בעל נתיבות עולם במאמרו של רבא ושמו אותו על נס להראות להעמים את ערות בעלי התלמוד ואיך הוציאו משפט מעוקל בכל דין ודת, וכל זה באו להם, כי לא הבינו כלל את נועם הסאטירא הלוטה בדברנו הקצרים והשנונים.

## מאמר ד'

(מגילה דף ב').

כי כן יסד המלך על כל רב ביתו לעשות כרצון איש ואיש, אמר רבא לעשות כרצון מרדכי והמן, מרדכי דכתיב איש יהודי היה, המן דכתיב איש צר ואויב.

כל גדולי המפרשים הרגישו את גודל הזרות מזה המאמר לפי פירש רש"י ז"ל, כי מה למרדכי בבית אחשורוש בעת המשתה? האם היה שם שר המשקים? ואחרי שאינני רואה הנחיצות והתועלת להעתיק את דבריהם הדחוקים, אומר להקוראים המבינים דבר לאשורו, בואו נא אחרי ותראו נפלאית, איך המאמר הזה נשתרבב בבבלי בחסרון מלות ואשר ע"כ פג טעמו וריחו נמר, שאו נא עיניכם וראו את המאמר הזה כפי שיצא מתחת מכבש הדרש במקורו דראשון והוא במ"ר אסתר (פרשה ב' פסוק והשתיה כדת), בזה"ל: לעשות כרצון איש ואיש אמר לו הקב"ה אני איני יוצא מידי בריותי ואתה מבקש לעשות כרצון איש ואיש? בנודג שבעולם שני בני אדם מבקשים לישא אשה אחת, יכולה היא להנשא לשניהם? אלא או לזה או לזה, וכן שתי ספינות שהיו עולות בלימין אחת מבקשת רוח צפונית ואחת מבקשת רוח דרומית, יכולה היא הרוח האחת להנהיג את שתיהן כאחת? למחר שני בני אדם באים לפניך בדין, איש יהודה ואיש צר ואויב, יכול אתה לצאת ידי שניהם? אלא שאתה מרומם לזה וצולב לזה, עכ"ל. ההנכם רואים קוראים נכבדים לשמחת לבבכם, איך הדורש הזה מצא כאן מקום לבקר את אחשורוש על מאמרו „לעשות כרצון איש ואיש" אשר אמר זאת בלי שקול הדעת, באע"ר א' אפשר להפיק רצון מאנשים שונים בכל ענין שיזדמן, והראה לו מן הנסיון כי לא עצר כח למלאות רצון מרדכי והמן, ולא מצא פשר דבר כי אם זה לרומם וזה לצלוב, כל הרעיון הזה הרשה הדורש לעצמו להגת בפי השית"ב (ע"פ רוח ספרות התלמודית) כאלו הוא כביכול אמר כל אלה לאחשורוש, ולפ"ז הלא מפולש ומבורר כעת דברי רבא בבבלי הנאמרים בקצור נמרץ, ואשר באמת הוא שוה בשוה עם הנאמר במדרש אסתר, אך שם הוא נאמר בהרחבת דברים וכאן בבבלי נתן צר יותר מדי עד שאי אפשר לבוא עד תכונתו, ולפיכך נתעו בזה כל המפרשים וחשבו מה שהשבו. אבל מי לא יראה ולא יבין כעת דברי רבא אף שנאמרו בתכלית הקצור, ומי לא יראה כי רבא אמר מאמרו בשפת סאטירי לאמר, כי אחשורוש ראה לקיים את מאמרו „לעשות כרצון איש ואיש" וביותר במה שנוגע למרדכי והמן ראה למלאות רצון שניהם בשוה, זה לרומם וזה לצלוב, האם לא עשה כרצון איש ואיש? וזה הוא סאטירא נפלאה.

(המשך יבוא)

# מאמר

## פשוטו של מקרא.

(המשך מחוברת ד׳)

---

דוגמא לזה: כשדרש הדורש בתענית (ה׳ ב׳) לאמר: „יעקב אבינו לא מת" קפץ עליו רגזו של המקשן וישאל משתומם: „הכי לחנם ספדוהו הסופדים וחנטוהו החונטים וכו׳? והוא - לא נתפעל כלל משאלה נמרצה כזו, רק השיבהו בשחוק צדיק תמים: אל נא-בתמימותך בני, „הן מקרא אני דורש" כאילו אומר: ידעתי בני ידעתי כי אמנם מת יעקב אבינו ע"ה מיתה ממש, וגם נאסף אל עמיו וגם נקבר בקבורת אבותיו וגו׳, ומי זה לא ידע בכל אלה? ואולם אתה בגי שכחת כרגע, כי אל הדרש שמתי פני כעת „ומקרא אני דורש" והנני מכוון להוציא את המקרא מידי פשוטו ומן הדורש לא יבצר מאומה אבל שומע נלבב כמוך יוכל להבין המקרא ע"ד שיבינוהו השלמים. —

כיוצא בדבר אתה מוצא בגיטין (ז׳ ע"א), (וכבר הביאוהו הראשונים) כי כעבור רוח הדרש על הדרשן לדרוש מקרא אחד ביהושע (טו), החושב ומונה ערי א"י בנחלת יהודה, התעורר שבנגדו על זרות כזו, ויקרא לאמר: „מתוותא דא"י קא חשיב׳! אז כהתל באנוש התל בו הנשאל בהשואל ויאמר: אטו אנא לא ידענא דמתוותא דא"י קא חשיב (קרא) אלא רב גביהה מארגיזא אמר בזה טעמא וכו׳, וכן אנכי עמדי בדרשי הפעם כזאת; הנה הדברים ברורים ומבוררים —; ובב"ז לתמהון לבבנו נמצאו עקשי-לב ועקומי-טוח גם בדורנו הדוחקים להכניס פילים בקופא של הדרשה הזרה הזאת, וישתבחו בעיר אשר כן עשו. —

ב) פוסח על שתי הסעיפים כיצד? הוא הדרשן אשר היה הדבר מוטל בספק אצלו מבלתי יכולת להכריע בנפשו אם הפשט הרגיל הוא העיקר במקרא או הדרש המקובל. לדוגמא: במס׳ קידושין (ל׳ ע"ב), ללמדו אומנות מנלן? אמר חזקיה, דאמר קרא ראה חיים עם אשה אשר אהבת. אם אשה ממש היא (כמשמעות המלה) — כשם שחייב להשיאו אשה כך חייב ללמדו אומנות; ואם תורה היא, (כדרשתה) כשם שחייב ללמדו תורה כך חייב ללמדו אומנות; ע"כ. כיוצא בדבר עתה מוצא ביבמות (ס"ג), אמר רבא בוא וראה כמה טובה אשה טובה וכמה רעה אשה רעה: כמה טובה אשה טובה, דכתיב מצא אשה מצא טוב, אי בגוה (באשה ממש) משתעי קרא, כמה טובה אשה טובה שהכתוב משבחה. אי בתורה משתעי קרא, (כדרשתה) כמה טובה אשה טובה שהתורה נמשלת בה. כמה רעה אשה רעה דכתיב, ומוצא אני מר ממות את האשה, אי בגוה (באשה) משתעי קרא, כמה רעה אשה רעה שהכתוב מגנה;

אי בגיהנם משתעי קרא, כמה רעה אשה רעה שהגיהנם נמשל בה. ע"כ - הרי שהיה השלם ההוא מסופק בנפשו אם אשה הכתובה במקרא אשה ממש היא, או זו תורה או נהינום. ו„אשה" לא היתה ולא נבראה אלא למשל. (ועיין בהמפתח ח"א 117 שנאמרו בזה דברים מושכלים עפ"י דרכו).

וכמו כן סנהדרין (דף ק' ע"ב) על מאמר בן סירא: „לא תנטוש גלדנא מאודניה וגו' אמרו, אי מפשטיה באורייתא נמי כתיב „לא תשחית עצה" ואי מדרשא, אורחא דארעא קמ"ל כו'. ועיז אמר הרנ"ק (במונה"ז שער י"ד) כי לא כה"ק בלבד, אלא כל מה שהיה אתם בכתובים ומקובל להם לנכון, היה להם כלי מוכשר להוציאו מפשט המלות ולהסמיך עליו דוגמא דברי חפץ, כמו ס' בן סירא אף שלא נתקבל להם לקדש, וחשבוהו בצדק בין ספרים חצונים בערך אל ספרים פנימים שנכתבו ברוה"ק ונתקבלו לקדש; בכ"ז דרשו והתירו לדרוש ממנו, ואמרו באגדת חלק: מילי מעלייתא דאית בהו דרשינן להו; עכ"ל.

ג) בעלי הלכה בלבד כיצד? הם, אשר ההלכה לבדה היתה אומנתם וחוץ מדר"א של ההלכה לא ידעו ממש אם נאמר במקרא כך וכך או לא, ואם נאמר, במה הכתוב מדבר? כאשר כבר הזכירו קמאי דקמן, ולדוגמא יעוין בתוס' ב"ב (קי"ז ע"א), דמצינו לפעמים שהאמוראים לא היו בקיאים במקרא כמ"ש ב"ק (נ"ה ע"א) כששאל ר"ח בן עגיל לר"ח ב"א, מפני מה בדברות הראשונות לא נאמר טוב ובאחרונות נאמר טוב? השיבהו רחב"א בענות צדק: עד שאתה שואלני למה נאמר — שאלני אם נאמר —, שאיני יודע אם נאמר בהן טוב אם לאו, (הוה"ה ולא בוש כי לא למד ס' דברים כלל) כלך אצל ר"ת ב"ח, שהיה רגיל אצל ריב"ל שהיה בקי באגדה; אזל לגביה, א"ל ממנו לא שמעתי, אלא כך א"ל שב"נ, אחי אמו של ראב"ח, וא"ל אבי אמו, הואיל וסופן להשתבר וכו' וכו' ע"כ. בכונה העתקתי בזה את רובי דבריהם כהויתם, להראות כמה יגיעות יגעו השלמים ההם ז"ל, לילך ולחזור ולילך, לשאל ולדרוש ולחקור, עד מצאם איש בקי במקרא, שידע להשיב על שאלת ר"ח ושם-אתה מוצא ענותנותם, עד כמה היתה האמת חביבה עליהם, עד כי לא רצו לדחות „בקנה" גו „בקש" את השואל מפיהם תורה לתמו. ועל מה שלא שמעו אמרו לא שמענו, ועל מה שלא ידעו הודו ואמרו לא ידענו, אך כאשר העירו הבקיאים בהם את אזנם ויעמידום על פשוטו של מקרא, קבלו את האמת ממי שאמרה, באהבה וברצון, (כאמור להלן בזה). וכן בכתובות (ס"ט, א') הודה רב ענן לאמר: „מרזיחא דשלח לי לא ידענא מאי ניהו" יעויי"ש, ולא ידע אם נמצא מרזח במקרא. — ובע"ז (ד' א') כי אמינא דאדם גדול הוא, ה"מ בתנאי אבל לא בקראי; וכיו"ב במו"ק, (ט"ז ע"ב) א"ל מאי דעתך כל דלא ידע פירושא דהאי קרא לא גברא רבה הוא? אמור מכאן, כי גם האדם הגדול בתנאי כרב ספרא (שם) לא גדול היה במקרא (ורבים כיו"ב) וכי עפ"י אי-ידיעתם בפרושו של מקרא לא נגרע ח"ו מערכם מהיות

בכ"ז אדם גדול וגברא רבה (ה) — ויותר מהמה נראה כ"ז כבאספקלריא מאירה במאמר נפלא אחד ברי"ה (דף כ"ו) : לוי איקלע להההוא אתרא אתא גברא לקמיה, א"ל קבען פלניא , לא הוי ידע מאי א"ל, אתא שאיל בי מדרשא , אמרו ליה נזלן אמר לך, דכתיב (מלאכי ג') היקבע אדם אלהים וגו' א"ל רבא מברניש לרב אשי אי הואי התם , הוה אמינא ליה , היכי קבעך ? במאי קבעך ? ואמאי קבעך ? וממילא הוה ידעינן ; ואיהו-סבר מלתא דאיסורא קאמר ליה . —

ועוד גדולה מזו מצינו במס' סוכה (נ"ב ע"א) , עה"כ ויראני ה' ארבעה חרשים , דרש ר"ח בר ביזנא — שהם משיח בן דוד , משיח בן יוסף , אליהו וכהן צדק . ומתיב רב ששת , א"ה היינו דכתיב „אלה הקרנות אשר זרו את יהודה" , הני יתובי מותבי ליהודה ? א"ל , שפיל לסיפיה דקרא : ויבאו אלה-לידות את קרנות הגוים הנושאים קרן אל ארץ יהודה לזרותה ; כלומר סוף המקרא מוכיח על תחלתו , כי הקרנות הן האומות , והחרשים הארבע הם שבאו לידות אותן הקרנות , על זרותן את יהודה ; ורב ששת אף הוא כשמעו בהוכחו עפ"י הדברים האלה, כי טעות גדולה טעה בפשוטו של מקרא ומשמעותו, הודה ולא בוש לאמר בענות רוחו : בהדי תנא באגרתא למה לי (מה לי אצלו באגדה , בקי הוא באגדה ממני ולא אוכל לו, (רש"י ז"ל) .

ואחרי כ"ז הנה טוב הדבר אשר ר"ש כאוהב אמת הודה מפי עצמו כי טעה במשמעותו של מקרא , כי לולא זאת מי יודע כמה מאות גמלי טעוני גוילי מלאי תירוצים ודחוקים הכניסו המפולפלים האחרונים בספרותנו למען עשות חנף לר"ש ולישב דבריו בדוחק , כדי לסמא את העינים , והמשכיל האמתי הלא ידין מן הפרט על הכלל כלו , ע"ד שאמרו הם ז"ל בעצמם : ד"ת עניים במקום זה ועשירים במקום אחר . —

מטוצא הדברים אנו למדין , כי היו ביניהם ז"ל שלמים וכן גדולים בעלי הלכה לבד , אשר עם כל חכמתם ורוחב לבם „כפתחו של אולם" בהלכות ושמועת ופלפולי דאורייתא הם-לא שתו לבם לדבר קל ופשוט בפשוטו של מקרא , רק

---

(ה) כי למוד המקרא היה נחשב כטפל בעיני שוני הלכות זאת נראה בעליל מהברייתא (ב"מ ל"ג) ת"ר מקרא מדה ואינו מדה. וכן תני' (מס' סופרים פט"ו) , תני רשב"י העוסק במקרא מדה ואינו מדה וכו' , אבל אמרו „נמשל המקרא למים , והמשנה כיין , והש"ס כקונדיטין, ואים עשיר מתכלכל בשלשתן". ועוד אמרו „נמשלה התורה במלח והמשנה בפלפלין והש"ס כבשמים . וא"א לעולם בלא מלח ובלא פלפלין ובלא בשמים ואים עשיר מתכלכל בשלשתן" ואתמר בקידושין (ל' א') „לעולם ישלש אדם שנותיו במקרא ובמשנה ובתלמוד" . — ורבים כיו"ב וע"ז נאמר : לפי שכלו יהולל איש וגבר לפי מהללו (וכפי' בעל הבינה לעתים עיי"ש) .

הניחו מקום לקטנים מהם להתגדר בו, והם הנקראים אצלם בשם „בעלי אגדה" „ובעלי מקרא". על אמתת הדבר הזה הודו ויעידו לפנינו שנים עדים כשרים ונאמנים מאד ה"ה ר"ח בר אבא (שם) ורב ששת (שם) (ואף כל הנזכרים לעיל עמהם), ונחתום בטבעת האמת — ואין להשיב. — (וכל מה שהתבאר במופת לא תוסף אמתתו ולא יחזק האמת כן בהסכים כל החכמים עליו, ולא תחסר אמתתו ולא יחלש האמת בו בחלוק אנשי הארץ כלם עליו. (מו"נ ח"ש פ' ט"ו).

ד) בעל אגדה כיצד? הוא הדרשן הבקי במקרא עפ"י דרכו. אפס כי מרב השתקעו בשעשוע הדרשות וצעצועי המשלים יפוג טעמו ותתקלקל מחשבתו, עד כי יקבע מסמרות הדרש במשמעותו של מקרא ויוציאנו מכונתו הראשונה לגמרי, ועם כל בקיאותו במקרא, לא יאמין כי יש דרך ישר לפני איש לפרש את הכתוב באופן פשוט מפשט ממעטה הדרש והמשל; גם בדבר הזה ראה נראה מה רב הוא כח ההרגל! כדרך שאמרו — „ההרגל נעשה טבע שני"; — לדוגמא (שבת ס"ג) לא יצא האיש בסייף וכו' א"ל אביי לר"י מ"ט דר"א, דאמר תכשיטין הן לו, דכתיב חגור חרבך על ירך גבור הודך והדרך. א"ל רב כהנא וכו' האי בדברי תורה כתיב? א"ל אין מקרא יוצא מידי פשוטו לעולם. וע"ז א"ר כהנא כד הוינא בר תמני סרי שנין והוה גמירנא ליה לכולא תלמודא, ולא הוה ידענא דאין מקרא יוצא מידי פשוטו עד השתא; ויפה המליץ ע"ז הרב ר"ע האדומי (שם) לאמר: כשמוע ר"כ את הלמוד המועיל הזה, כמעט מרב שמחתו היה כצבי, דאמור רבנן פ' הניזקין שאין עורו מחזיק בשרו ותנא יתיה מרביה ארבעין זמנין ע"כ. מי גבר יראה את דברי ר"כ ונפשו לא תתרגש רגש אין-קץ לראות את רב הענוה ואהבת האמת הבולטת מבין דבריו הקצרים והנמרצים האלה. ועכ"פ עדותו נאמנה מאד, כי עם רב למודו בתלמוד עד כי בהיותו בן י"ח כבר למד את התלמוד כלו, (אשר גם בימיהם ז"ל לא רבים זכו לזה כידוע לתלמודיים) בכ"ז לא ידע כי אין מקרא יוצא מידי פשוטו (וא"ו)

---

(וא"ו) כהידועי מהר"ן היות לאגדות: כך דאין מקרא יוצא מידי פשוטו כוא כלל גדול בהורה דאל"כ נוכל לפרש כל מצות התורה שאין כונתם כפשוטם ויתבטלו כל המצות שבתורה ח"ו, כמו מצות מילה נפרש הכונה כמו ומלתם את ערלת לבבכם, וקשרתם לאות על ידך היינו זכירה בלבו. ועיי' תשובת הרשב"א סי' תט"ו איך החרים את אלו המואלאים עניני ספורי הקורות בדברי תורה מפשטם לפרשם בדרך דרוש דאברהם ושרה היינו חומר וצורה וכדומה. ועד"ז איתא בזוהר (בראשית כ"ז ע"א), וימררו את חייהם בעבודה קשה, בקושיא; בחומר, בקל וחומר; ובלבנים, בלבון הלכתא; ובכל עבודה, דא ברייתא; בפרך, דא משנה; ועכ"ז אמר הכתוב וימררו את חייהם, אוי לנו מעלבונה של תורה! (ע"ז העירני ידידי הרב בעל המפתח). —

יחשב באמת ובתמים, כי כל עיקרו של המקרא ההוא לא נאמר אלא בדברי תורה, והפשט לא היה ולא נברא, עד שהעירהו — ע"ז, ושמח על המציאה שמחה גדולה עד מאד.

האמנם יש מישבים בדוחק לאמר: כי בימי חז"ל לא גלו את הפשט הברור לרך בשנים, וכונתם היתה למען שתלם על מעינות הקבלה והמסרת, ואה"ז גלו להם את הפשט (ספר היחש). אבל אין הדברים האלה יוצאים מידי דוחקם לעולם עד אשר יוכיח כי כל אלה הנזכרים, ואשר יבאו עוד, כלם רכים בשנים היו, מלבד אשר מדברי ר"כ בעצמו משמע, כי בשעה שאמר דבר זה כבר בא בשנים והוא אמר לא ידענא עד השתא, כנ"ל —

ובשבת (פ"ט) א"ל ההוא מרבנן לר"כ מי שמיע לך מאי הר סיני? א"ל הר שנעשו בו נסים לישראל. — הר נסאי מיבעי ליה? הר שנעשה סימן טוב לישראל. — הר סימנאי מבעי ליה? א"ל מ"ט לא שכיחת קמיה דר"פ ור"ה בריה דר"י דמעייני באגדתא וכו'. גם זה לנו לראיה על מושגו בפשטות המקראות והמלים. —

וכה"ג מצינו (מ"ר ויקרא פט"ז), כי ר"ח העיד על עצמו לאמר: כל ימי הייתי קורא המקרא הזה (מי האיש החפץ חיים וגו') ולא הוה ידענא היכן (איך) הוא פשוט, עד שבא אותו רוכל המחזיר בעירות — והעמידו על פשוטו, משמע מבאן כי גם השלם ההוא חשב כרב כהנא לעיל, כי ההוא בחיי עוה"ב כתיב, וליום שכלו טוב; וע"כ לא נחית לפשוטם של דברים ולא עלתה על דעתו כלל, שידבר המקרא בחיים חומרים ובטובתם כי במה נחשבו אלה? —

ובכתובות (ק"ו) עה"כ חכלילי עינים מיין וגו' קם הדורש ופסק בסכינא חריפא את המלה „חכלילי" וינתח אותה לנתחיה לאמר: חך — לי — לי, ולבן שנים יקרא הוא „בן שנים" הרי דרוש; והנה זה בא רעהו וחקרו: פשטיה דקרא במאי כתיב? מכלל, שאין רוחו נוחה מדרשתו של הראשון, והוא אחרי הפשט האמתי הלא יחקור, האין זאת? ואולם צאו וראו מה עשה הוא? אף הוא יצא ודרש, רק בדרך יותר זר וטתמיה, עד כי לפי דרשתו לא נשאר מן כל המקומות האלה כ"א רמז בעלמא ולא יותר. הלא כה דבריו: אמרה כנ"י לפני הקב"ה רבש"ע רמוז לי בעיניך דבסים מחמרא (זה פי' חכלילי עינים מיין ואחוי לי שניך דבסים מחלבא (פי' לבן שנים מחלב) עתה האין זה פשטיה דקרא? האמנם כנראה, רק בשביל זה לא נחה דעת השני מדברי הראשון, מפני שהוא דן את המלים ברסוק אברים כתות לא יחתול, ואולם הוא-הוא השאיר את המלים בצביונן וגם על מקומן תעמדנה בשלום, ורק שפרשן כמין חומר, ובכן האמין לתמו, כי הוא הבין את דרך הפשט לאמתו; אכן זאת לא עלתה על דעתו כלל, כי הכתוב ישפיל לדבר ח"ו מדברים גשמים כעין יין וחלב ממש, וכי ע"ד שלוח הלשון, נאמר חכלילות עינים למרבה בשתית היין (כמ"ש במשלי, למי חכלילות עינים וגו') ולבון שנים מהרבות שתות החלב, כי אטו בשופטני עסקינן? —

בזבחים (דף קי״ג) : ר״ל סבר ירד מבול לא״י , ור״י סבר לא ירד מבול לא״י, אר״נ ב״י ושניהם מקרא אחד דרשו (יחזקאל כ״ב) , „בן אדם אמור לה את ארץ לא מטהרה היא לא גושמה ביום זעם״ ; ר״י סבר אתמוהי קא מתמא את ארץ לא טהורה כלום ירדו עליך גשמים ביום זעם ? ור״ל סבר כ פ ש ט י ה דקרא , ארץ לא טהורה את , מי לא ירדו עליך גשמים ביום זעם , ע״כ, רבנ״י בעל המאמר הזה המיחס לסברת ר״ל פשטיה דקרא יוכיח לנו את מושגו ע״ד פשוטו של מקרא , אף הוא . —

כ״כ בחולין (דף ו׳) דרש הדורש מה שדרש עה״כ במשלי כי תשב ללחם את מושל וגו׳ , ושאל השואל פשטיה דקרא במאי כתיב ? והשיב - בתלמיד היושב לפני רבו , אם יודע ברבו שיודע להחזיר לו טעם „בין״ ואם לא „תבין את אשר לפניך״ וכו׳ הנה הוציא דרוש זה והכנים דרוש אחר תחתיו , ומה הועיל בתקנתו ? וכן עה״כ מעדה בגד ביום קרה (שם קל״ג) , פשטיה דקרא במאי כתיב ? בשונה לתלמיד שאינו הגון וכן בערכין (ח׳ , ע״ב) . הן ראה נראה מכ״ז כי כאו״א מן השואלים ההם ששאלו—ואח״ז אמרו מה שאמרו , ודבריהם היו נחשבים בעיניהם לפשטא דקרא . — את שלשת המאמרים האחרונים האלה הביא בעל המפתח בספרו היקר ח״ר , גם יצדד בזכותם עפ״י דרכו יעוי״ש, ואולם אנכי לא לבאר אגדות חז״ל באתי כ״א להעמיק דבר בפשוטו של מקרא, איהו בדידיה-ואנן בדידן .

אמור מכאן כי אם ירחיק איש (יהיה מי שיהיה ואף אם גדול מרבן שמו) ללכת בדרך הדרש , או יקשה ממנו למצא עוד את נתיב הפשט המכוון במקרא, ואם לא לפנינו חנף יבא אז לא נוכל להתעלם מהגיד בפה מלא , כי גם בימי אבות העולם ז״ל, אשר מימיהם אנו שותים ואת שמם אנו מזכירים לברכה , עם כל גדולתם ורוממותם וחין ערכם בעינינו היו בהם דרשנים, אשר לא טעמו טעם פשט מעולם , ואשר היו פוסחים על שתי הסעיפים וכו׳ וכו׳ ובזאת לא נגרע ח״ו מערכם הרב אף כמלא השערה כאשר לא נגרע ערך דור המדבר בעינינו, אשר לפי״ד חז״ל היה דור דעה מאד , על אשר בראותם בפעם הראשונה את המן לא ידעו מה הוא ויקראו שמו מן (כלומר מאן הוא) . יען כי לא נסו במאכל כמוהו וכמו שנמצאו גם בדורנו גאוני עולם אשר בהם יתפאר ישראל שאין להם כל יד ושם במקרא ובכ״ז כבודם במקומו מונח . —

אמנם כל זמן אשר הפשטן והדרשן וכו׳ איש אל עבר פניו ילכו , (ז) כ״ז

---

(ז) במדרש וי״ר פט״ו, ומיס תכן במדס : אר״י ברים אפילו ד״ת לא נתנו אלא במדה, ואלו הן : מקרא, משנה, תלמוד, הלכות והגדה ; יש שזוכה למקרא , ויש לתלמוד ויש להגדה , ויש זוכה לכלן , ע״כ . הלא נראה כי

אשר בעל ההלכה ובעל האגדה ובעל המקרא גבר במסלתו ילך, ואיש לא יסיג גבול רעהו, כ"ז—אשר האמת היא המטרה אשר אליה פני כאו"א מהם מועדות איש איש עפ"י דרכו ועפ"י מושגו, איש על מחנהו ואיש על דגלו, כ"ז—אשר הדרשן לא יקנא את הפשטן והפשטן לא יצר את הדרשן, כ"ז— שאין כונתם לקנטר ולקפח וא"ז בדברים ולא יתעקשו להעמיד אחרים על דעתם, אפס כי כל דרכי איש איש מהם ישרים בעיניהם ויאמינו כי ידברו, והיה בהעיר הפשטן את אזן הדרשן בדברים נכוחים, כי כך וכך הוא פשוטו של מקרא, מיד יודה על האמת (כדרכם של הראשונים ז"ל כמובא למעלה בזה) כ"ז—שכך היא דרכה של תורה, אז אין רע—כי איש איש על מקומו יבוא בשלום והתורה מחזרת על אכסניא שלה, ולא תעקר אפי' אות אחת מן התורה, כי א"א לעם בלי פשטנים וא"א לו בלי דרשנים. אולם אם הדרשן יתאמץ ויתעצם לקפח את הפשטן ולהעמידו על דעתו, אם הדרשן יתפאר עלינו, כי עמו תמות חכמה, וכי רק הוא יבין דרכה של תורה, והוא ידע את פשוטה, וכל ההולך בדרך הפשט ובנתיבות ההגיון, כמוהו כאין הוא בעיניו, גם יחשבהו למגלה פנים בתורה שלא כהלכה—. הנה זו רעה חולה היא לאין מרפא, כי מי יגהה ממנו מזור? מי ישת ידו על שניהם לאמר זה הוא דרך הפשט לכו בו, עד פה תבוא ולא תוסיף, בעת אשר כל דרכי הדרשן ישרים בעניו ומהם לא יזוע, בעת אשר כל הדרשות אשר דרשו הדורשים (שהם בכתובים) מקובלים ומרוצים לפנינו לפשטות והמקראות, ודרכי ההגיון וכללי המדקדקים וחכמי הלשון לא זכו בעיניו ובהפשטנים ישים תהלה, דרשן אשר כזה אין תרופה למכתו ואין תעלה למחלתו, אם לא, כי הוא והפשטן, גם שניהם, יגישו עצומותיהם לפני שופט צדק ובר סמכא המומחה לרבים, המקובל ומרוצה לשני הצדדים, והוא עד צדק ישיב משפט.

אפס תמה אני אם יש בדור הזה מוכיח לרבים דרכם, אשר אליו ישמעון ועל פיו יצאו ויבאו; וע"כ אומר אני — אין לנו בר-סמכא גדול לדבר הזה מן התנ"ך בעצמו, ניתי ספר ונחזי. הבה נתחקה נא על שרשי מקראי קדש, אשר רושמי הפשט מבין שורותם יצהירו, ואשר להורות נתנו בלבנו, כי נצא גם אנחנו בעקבותם בכל אשר הניחו מקום לנו להתגדר בו; רק אם את הדבר הזה עשה נעשה, והיתה דרך זו-כבושה לרבים, אז יחדל הריב בין הדרשנים והפשטנים, כי אז יכירו וידעו הכל להבדיל בין פשט לדרש בכלל, ואז על נקלה יתבארו ויתבררו רבים מן הכתובים עלומי ההבנה בפרט, (מלבד הכתובים אשר נושאם הוא אחת משיחות העם, עפ"י

---

הם ז"ל נתנו לכהו"א מדור בפ"ע. בדעתם כי לא רבים יזכו לשני שלחנות, מי יתן וישימו הדרשנים לבם לדברי קדשם ושמעו אמריהם כי נעמו.

מדותיו בזמן הכותב ואשר בהשתנות הזמן נשתנה טעמם בם, בעינינו, עפ"י מושגנו בזמננו, רק אלה הכתובים יהיו חתומים עד עמוד כהן לאורים ותומים.

והנה כל איש אשר יחזה נכוחות ישכיל ויבין במקרא, כי פעמים רבות באו בו דברים מובלעים בינות לכתובים, הנראים כיתרים, ללא הוראה עצמותית וללא „כפל לשון" כמנהג הכתוב, וללא מאמר המוסגר הנכלל במדת „מוקדם שהוא מאוחר בענין' (כהלוצאטו בנת"ע דף צ"ג) ואין להם שום דמיון כלל לכל אלה ולא באו בלתי אם לבאר ולפרש להקוראים את הדברים הקודמים שאינם מבוארים ומפורשים כל צרכם מאליהם עפ"י מליצת הכותב וארשת שפתו שהוא רגיל בה, וסגנונו שהוא מתנבא בו; לזאת קראתיו: „פשוטו של מקרא'.

באמרי „פשוטו של מקרא' אין רצוני לאמר „פ ש ט ב מ ק ר א' כפי מובן המלים האלה בסגנון המבארים, כי אם הפשט אשר יפשט ויבאר המקרא בעצמו את דבריו להקוראים. ותרגומו: ניכט דיא בעדייטונג דיא וויר דעם „מקרא" געבען, זאָנדערן דיא בעדייטונג דיא ער אונז זעלבסט דארביטעט.

אף אמנם, מן הדוגמאות הבאות בזה להלן, יראה הקורא ויווכח, כי ברצות המקרא (כלומר כותב המקרא) לבאר להקוראים את כל הדבר הקשה בסגנונו, יבחר לו מאמר קצר, המכיל בקרבו תכן כונתו במה שקדם, ורק בדברים יותר פשוטים ומבוררים, ולפעמים עפ"י מלה אחת פשוטה וברורה, יצא המאמר שלפניו מבואר, וברור כשמש בצהרים. (ח) ובכן עינינו רואות את מורנו, כי זה הוא דרך הפשט הנרצה אשר אחזו בו המבארים בזמן כותבי המקרא ומי כמוהם מורה? כי זה יבוא אחרי המלכים ההם לשנות

---

(ח) וז"ל הריב"ל ז"ל בס' „בית יהודה" פכ"ז: „הרבה פסוקים נמצאו בתנ"ך שהם פירושים על הפסוקים הקודמים להם ונכתבו אם ממחבריהם בעצמם בזמן כתיבתם, או הוסיפו בעצמם אחר כמה שנים, או הוסיפו עליהם סופרים שאחריהם ממחברי התנ"ך (והקורא הנלבב מעצמו יבין להבחין בין זה לזה, הכותב) ומזה, והעומר עשירית האיפה הוא, (שמות ט"ז, ל"ו) וכן לנביא היום יקרא לפנים הרואה (ש"א ט' ט'), ופי' לפנים קודם הזמן הזה ולא מאז ומקדם, והבן. וכפי הנראה היה העומר מדה מצרית וכאשר תם במדבר הדור הזה שיצא ממצרים לא היתה אח"ז כלל מדה זו נוהגה ביניהם, כי לא נזכרת יותר, ע"כ פקד ה' למשה רבנו להוסיף לפני מותו בכתבו את התורה את הפסוק הזה לבאור ופירוש, והעד שזה נכתב לפני מותו זמן קט, שנאמר שם לפני זה בפסוק הזה: ובני ישראל אכלו את המן ארבעים שנה עד בואם אל ארץ נושבת. את המן אכלו עד בואם אל קצה ארץ כנען וגו'. ויסיים בזה"ל: ומה שאמר הרד"ק בשרשים שרש יכח עה"כ ואת כל

דרכם? ומי זה ירשיע אפוא להכנים ילדי נכרים אל הקדש פנימה? ומי יעיז בהותו להעמיד צלמי דמיונות שוא בהיכל ה'?!

הבה אציגה נא בזה לדוגמא מספר מקראות ממין זה, ופשוטו של המקרא ובאורו אביא בסוגר כזה: [ ] ואלה הם, כסדר שהם כתובים במקרא:

בראשית (א' כ"ז), ויברא אלהים את האדם בצלמו [בצלם אלהים ברא אותו] וגו' פי' כן לבל נטעה לחשוב כי הכנוי „בצלמו" קאי על האדם וכאשר חשבו איזה מבארים — לכן פירש לך הכתוב כי הכנוי מוסב על אלהים ולא על האדם. — שם (ט' ז') אך בשר בנפשו [דמו] לא תאכלו פי' נפשו זה דמו כמ"ש (במדבר י"ב, כ"ג), כי הדם הוא הנפש. — שם (י"ג, י'), וירא את כל ככר הירדן כי כלה משקה [לפני שחת ה' את סדום ואת עמורה] היתה הארץ ההיא כלה משקה „כגן ה' כארץ מצרים" ואולם בימי כותב התורה כבר היתה שממה גפרית ומלח שרפה כל ארצה. — שם (ט"ו ב' ג'), ויאמר אברם ה' אלהים מה תתן לי ואנכי הולך ערירי, ובן משק ביתו הוא דמשק אליעזר [ויאמר אברם הן לי לא נתת זרע והנה בן ביתי יורש אותי] הפסוק השני הוא באור מספיק למליצת הפסוק שלפניו הבלתי מובנת כל צרכה, כי עדיין לא נודע מה הוא פי' המלות ואנכי הולך ערירי. ומה רצה באמרו „ובן משק ביתי הוא דמשק אליעזר". ובא הכתוב השני לפרש דבריו. — שם (כ"ב י"ד) ויקרא אברהם שם המקום ההוא ה' יראה [אשר יאמר היום בהר ה' יראה], ראה ראב"ע (שם). שם (כ"ה ו') וישלחם מעל יצחק בנו קדמה [אל ארץ קדם]. — שם (ל"ד ל"ח) ויצג את המקלות אשר פצל ברהטים [בשקתות המים] אשר תבאנה הצאן לשתות, כי עד עכשו לא נודע מה הם „רהטים" לכן פי' שהם שקתות המים. — שמות (י"ד י"ט) ויסע מלאך אלהים ההולך לפני מחנה ישראל וילך מאחריהם [ויסע עמוד הענן מפניהם ויעמוד מאחריהם] פי' מלאך אלהים זהו עמוד הענן, עדה"כ עושה מלאכיו רוחות וגו'. — דברים (ב' י') האימים לפנים ישבו בה [עם גדול ורם כענקים וגו' והמואבים יקראו להם אימים]. — וכן הוא שם (ג' ח' ט'); שם (ט' כ"א) ואת חטאתכם אשר עשיתם [את העגל] לקחתי ואשרף, פי' מה היא חטאתכם הוא העגל. שם (כ"ב י"א), לא תלבש שעטנז [צמר ופשתים יחדיו]

---

ונוכחת (בראשית כ') שהם דברי מרע"ה עיי"ש, הכונה בלתי ספק ע"ד שאמרנו שהיתה הוספה זו עפ"י פקודת השם ע"כ. ורש"י פרשי לבנון פ' "כר" ומשם לקחתי את הבאור עכ"כ ויאמר אברם, כנ"ל. אמנם גם הרב ראה"ו בספרו היקר דדו"ד ח"ב לד 201 הביא גם כוח מעין זה, אך הראשון שהעיר על חדוש זה הוא הריב"ל ז"ל, ואת מימיו אנו שותים, יהי שמו לעד!

המלה „שעטנז" היא מצרית Schautnes (אוצה"ש ב"ז) ובא פרושה בצדה שהיא שת"ז לבגד ארוג צמר ופשתים יחדיו.

שם (ל"ב נ"ב) מנגד תראה את הארץ ושמה לא תבוא [אל הארץ אשר אני נותן לב"י] המוסגר פי' למלת שמה. — ואולי מזה גם הכתוב בשמות (כ"ב כ"ו) היא כסותו לבדו [שמלתו לעורו] לפי דברי החכם ש' רובין (הצופה להמגיד שנה תשיעית 34) וז"ל: — יובן (עם רדיפת המשפטים, ולהשלמת הענין, באשר לא נזכר בשום מקום בהעתקה כי הדין הזה דווקא בשאין לו אלא כסות אחת לבדה) עם בדי עורו, (איוב י"ח י"ג) ור"ל פה היא כסותו לבדו כמו לעורו בשמלה והא' הנוספת בכתיב אצל כסותה נכפחה גם אל לבדה, והכפיק מיד אחרונה עכ"ל. — והזק"ן בהצופה להמגיד תרכ"ו צד 374 מצא-און לו וראיה מהימנא מדברי חז"ל בכבילתא (שב) שנראה כי גם הם קראו ג"כ לבדה (בחולם) ולא לבדה (בקמץ) יעויי"ש.

יהושע (כ"ד ב') בעבר הנהר ישבו אבותיכם מעולם [תרח אבי אברהם ואבי נחור] ויעבדו אלהים אחרים פי' אבותיכם הוא תרח. — (שופטים ט"ו ט"ז) ויאמר שמשון בלחי החמור חמור המורותים [בלחי החמור הכיתי אלף איש] הכתוב מבאר מליצתו הקודמת בלשון פרזי. — שם (כ' מ') והמשאת החלה לעלות מן העיר [עמוד העשן] ויפן וגו' עמוד העשן פי' מלת משאת הבאה ראשונה במקום זה. —

שמואל א' (ט' ט') ונתתי לאיש אלהים וגו' [לפנים בישראל וגו' כי לנביא היום יקרא לפנים הרואה] ויאמר שמואל וגו'. (ראה הערה ח' לעיל). — שם (י"ב י"ג) ועתה הנה המלך אשר בחרתם [אשר שאלתם] תקן הלשון „בחרתם" כי הם לא היו הבוחרים. ורק „שאלו להם מלך" ושמואל בחר בו בדבר ה'. ויגיד עלי רעו להלן (י"ז) — רעתכם רבה אשר עשיתם לשאל לכם מלך. —

ש"ב (ג' י"ב) וישלח אבנר מלאכים אל דוד—לאמר למי ארץ [לאמר כרתה ברית אתי וגו'] פי' כי בהמשפט הקצר „למי ארץ" לוטה הכונה „כרתה ברית אתו" וגו' דבר הלמד מענינו כי היא שפת דפלומטים בימים ההם. וכן (שם ה' ו') ויאמר לדוד לא תבא הנה כ"א הסירך את העורים והפסחים [לאמר לא יבוא דוד הנה] גם זו שפת דפלומטית כו', והכותב באר אח"ז את הדברים להמון הקוראים, שאינם בקיאים במבטאים דפלומאטים.

שם (ו' ב') להעלות משם את ארון האלהים אשר נקרא שם [שם ה' צבאות] עליו. בתחילה בא שם סתם להשם המיוחד כמש"כ (ויקרא כ"ד י"א) ויקוב את השם, (שם) בנקבו שם. ובדברים כ"ח נ"ה את השם הנכבד, והכותב יבאר בסוגר כי שם שאמר בראשונה הוא „שם ה' צבאות" לבל יטעו הקוראים בכונתו. וע"ז ראוי לאמר בסגנון הרמב"ם ז"ל (במו"נ ע"א לראשון) „שהוא ברח ממה שנפל בו באחרונה". כי כ"ז לא הועיל להבאים אחריו מלעקם את הכתוב ומלגבב עליו דברים ככל אשר ראו עינינו; והנה בדה"א (י"ג ו') בא המקרא הזה מסורס: ארון אלהים ה' יושב הכרובים אשר נקרא שם. והוא כעין באור

להמקרא הזה הבא בשמואל (שם) . ואולי מכאן ראה הרב שי"ר ז"ל לשער השערתו החדשה והנפלאה בענין הארון (ראה נת"ע צד נ"ט) . — מ"א (י"ג י"ח) ויאמר גם אני נביא כמוך [כחש לו] וישב אתו ויאכל לחם . — שם (כ' י"ט) ואלה יצאו מן העיר [נערי שרי המדינות] (האמורים בפסוק י"ד שם) וההיל אשר אחריהם . — מ"ב (ט' ד') וילך הנער [הנער הנביא] רמות גלעד , ישעיה (ז' ד') ולבבך אל ירך משני זנבות האודים העשנים האלה [בחרי אף רצין וארם וגו' שתי המלים „בחרי אף" פי' למליצת „האודים העשנים" שהיא כמו „יעשן אפך" ושיעורו ולבבך אל ירך מחרי אף רצין וגו' והבי"ת ת' מ"ם כפי' המפרשים . — שם (ח' ז') את מי הנהר העצומים [את מלך אשור ואת כל כבודו] ומליצת נהר כמש"כ להלן שם „אשר בזאו נהרים ארצו" . —

שם (ט' י"ג י"ד) ויכרת ה' מישראל ראש וזנב כפה ואגמון ביום אחד [זקן ונשוא פנים הוא הראש, ונביא מורה שקר הוא הזנב] . (ראה הבאור שם) . —

שם (י"ט ז') ערות על יאור [על פי יאור] וכל מזרע יאור — שם (כ"ג ד') כי אמר ים [מעוז הים] לאמר וגו' שם (כ"ה ד') מחסה מזרם צל מחורב [כי רוח עריצים כזרם קיר] פי' „זרם"—הוא רוח עריצים . (שם כ"ט י') ויעצם את עיניכם [את הנביאים] ואת ראשיכם [החוזים] כסה . עיי' הבאור . — שם (ל"ט ז') ומבניך אשר יצאו ממך [אשר תוליד] יקחו וגו' . לולא הסוגר הסבאר היינו מפרשים—אשר יצאו ממך עדה"כ „בני יצאוני" או מהרסיך ומחריביך ממך יצאו . — שם (מ"ד ט"ז) ושאריתו לאל עשה [לפסלו] יסגד לו . פי' „אל" , הוא חול ולא קדש . — (שם ג') אצק מים על צמא ונוזלים על יבשה [אצק רוחי על זרעך וברכתו על צאצאיך] פי' מליצה הקודמת . — ירמיה (ט"ו ח') הבאתי להם [על—אם] בחור שודד בצהרים וגו' . דבר הלמד מענינו כי ת' שתי מלות „על—אם" שסגרתי צ"ל מלה אחת : „עליהם" שהיא תקון הלשון „להם" שלפני זה, שאיננה נקשרת יפה לענין זה כידוע למבין — ושעורו : הבאתי עליהם בחור שודד וגו' . ובזה סרה הזרות מן הכתוב הזה , ואם לחשך אדם להשיב ממש"כ בסיפא דקרא „הפלתי עליה" — תיטיב נא לראות בתנ"ך רעדערלין (הוא המאסף לכל הגרסאות) ותמצא שם הגירסא „עליהם" ת' עליה . וגם הגרסא הזאת תחזק השערתי . ולקוראים המשפט . — שם (י"ח י"ד) אם ינתשו מים זרים [קרים נוזלים] פי' זרים הוא קרים כלומר נוזלים . ובא זרים מן זרם כמו קדים מן קדם (ראה רד"ק עה"כ כמהפכת זרים בישעיה) ויגיד עליו רעו (ישעיה ל"ז) אני קרתי ושתיתי מים זרים . — יחזקאל (א' ד') ומתוכה כעין החשמל [מתוך האש] . —

תהלים (ז' ג') פן יטרף כאריה נפשי פורק [ואין מציל] הפעל מציל יבאר את הפועל פורק הנרדף לו מל' ויפרקנו מצרינו ואין המקרא הזה אומר אלא פרסני ושיעורו ואין פורק [ואין מציל] כי המלה ואין נמשכת גם למעלה אל הפעל פורק . דוגמת זה (במשלי י"ג א') בן חכם — מוסר אב , ולץ לא שמע גערה . שהפעל „שמע" נמשך ממטה למעלה וזהו עפ"י מדת „מוקדם שהוא

מאוחר״ יעויי׳ בס׳ נת״ע (דף ז׳ באורים בשם הרמח״ל בס׳ לשון למודים) ושם באו דוגמאות רבות ממין זה. —

שם (י׳ ד׳) ובוצע ברך [נאץ] ה׳. פי׳ ברך הוא תיקון סופרים ע״ד ברך גבות אלהים ומלך, אם לא על פניך יברכך, וכדומה. —

שם (נ״ה י׳) מרוח סעה [מסער]. לולא המוסגר לא ידענו מהו ל׳ סועה שאין חזיונה נפרץ במקרא. שם (י״ז) כי רעות במגורם [בקרבם] מגורם היא ע״ד השאלה והכונה בקרבם כמבואר. — משלי (י״ד י״ג) גם בשחוק יכאב לב ואחריתה [שמחה] תוגה. פי׳ כנוי ה״א הנקבה בתיבת „אחריתה״ לא תסוב על השם שחוק המוקדם שהוא ל״ז, כ״א על שמחה המובנת מענינה ובזה סרה הזרות מן הכתוב הזה. — חגי (ב׳ י״ז) הכיתי אתכם בשדפון ובירקון ובברד. [את כל מעשה ידיכם] ואין אתכם אלי. פי׳ כן יען כי הלשון הזה נופל יותר על מעשה ידי אדם מאשר על האדם בעצמו כמובן. — אסתר (ג׳ ד׳) הפיל פור [הוא הגורל] פי׳ בעברית (עיי׳ שעטנז לעיל). שם (ח׳ ח׳) ואתם כתבו על היהודים... וחתמו בטבעת המלך [כי כתב אשר נכתב בשם המלך ונחתם בטבעת המלך אין להשיב] כ״ז הערת הכותב היא כמובן מענינו. —

קהלת (ג׳ א׳) גם את העלם נתן בלבם מבלי [אשר לא] ימצא האדם וגו׳ והוא תיקון יפה מאד. כי אחרי המלה „מבלי״ ראוי לבוא מקור על הרב „מבלי מצא״ כידוע למבינים. — עד כאן.

ואני תפלה כי יתקבלו הדברים האלה על לב אלה אשר אליהם דברי מאמרי זה כוננו ומי יתן וסוף כל סוף יתנו הם אל לבם כי כל יתר כנטול דמי „וכל המוסיף גורע״ וכל המרבה דברים בלמדו לאחרים הוא גורע מפשוטו של דבר הלמוד. ויבלבל את מוחו של השומע, ומכש״כ מוחו של תינוק הרופס. ועי״ז תכבד העבודה על התלמידים, והקוץ נפשם בתורת ה׳ התמימה (ודרשת חז״ל עה״כ „כל משנאי״ וגו׳ ידועה).

כי ע״כ ישמחו—אלי גיל, כי ימצאו קבר לתורת בית רבם—אשר דרכה נסתרה מהם בבית ספר הכללי, בהמיר אותה בתורת ביה״ס המתקבלת על הדעת והממשכת את הלב; וזאת התורה אשר ישימו המורים לפני תלמידיהם אמנם לא נפלאת היא ולא רחוקה מן הדעת, כדבר המפליגים לכל דבר, לולא הכבידו עליה המכבידים עבטיט של פירושים רחוקים ודחוקים (ומכש״כ דרשות זרות לרוח המתלמד) מי יתן וישימו—לבם לדבר הזה והקל מעליהם ומעל תלמידיהם ודברי תורתנו ונביאינו הקדושים והטהורים יבואו כמים בקרב ולב תלמידיהם וכשמן בעצמותיהם, וזאת התורה—לא תמוש מפי זרענו וזרע זרענו מעתה ועד עולם! —

גם אנכי לא לחדש חידושים ולפרש פירושים באתי עד הלום, כי אינני, באמת מבעלי המלאכה הזאת. כ״א — לפשט העקמומיות שבלב רבים מן הלומדים והמלמדים, אשר לא ידעו, או לא ירצו לדעת להבחין בין פשט לדרש, אפס מדעתי, כי אנשים כיו״ב יסרבו מלקבל האמת ממי שאמרה,

כי הם יביטו אל האומר ולא אל האמור. ע״כ נתתי לפניהם בזה את המאמר פשוטו של מקרא, אשר מטרתו הוא להעיר ולעורר את לבם להבין ולהשכיל אל דרך המקרא ולצאת בעקבותיו להורות לאחרים בדרך קצרה וקלה כמוהו, ע״פ הדוגמאות שהבאתי בזה מעט מהרבה הרשומים ושמורים עמדי זה כבר, מהם שמצאתי לרגל למודי. ומהם השמורים בזכרוני, אשר אולי שמעתים, ושכחתי—מלאמר דבר בשם אומרו ומחוסר ספרים לעיין בם. אף גם למותר הוא, כי אמנם לא תורה חדשה מאתי תצא, כי אחרי אשר העיר ע״ז הריב״ל ז״ל במקום אחד כאמור — מעתה הן קרוב הדבר מאד בפינו ובלבבינו לעשותו, והיה אם יהיו אמרי לרצון לאחד מני אלף הקוראים והיה זה שכרי!

יצחק יעקב ווייסבערג.

---

# הערות למבוא התלמוד.

(המשך מחוברת א׳)

---

י) לצד XLIII. כתב הרב המחבר וז״ל: משפט התורה הנותן רשות לאב למכור את בתו לאמה נתבטל ע״פ מאמרם ז״ל שאין דין ע״ע נוהג אלא בזמן שהיובל נוהג עכ״ל. ויש להוסיף שגם בלעדי המאמר הכללי הזה המתיקו הז״ל את משפט מכירת הבת ביחוד בהגבלות מיוחדות: א) שאין האב רשאי למכור את בתו אא״כ העני כל כך שכבר אין לו גם מטלטלין כל שהן (קידושין דף כ׳). ב) כופין את האב כאשר תמצא ידו לפדות אותה בע״כ (שם י״ח). ג) אמה העבריה שהביאה סימני נערות (בת י״ב שנה ויום א׳) יוצאה להירות בלי כסף אפילו הביאה סימנין מאחר יום שלקחה (שם דף י״ד: ועוד), ואין האב יכול למוכרה משהביאה סימני נערות (כתובות מ׳: עירוכין פ״ט). ד) אין האדון יכול ליעד את האמה העבריה לא לו ולא לבנו אלא מדעתה וברצונה (קידושין דף י״ט). ואם לכל אלה נצרף עוד מה שהורונו חז״ל מדין העבדים העבריים, שכל הקונה ע״ע (או אמה העבריה) כקונה ארון לעצמו, הנה בטול מכירת האמה מאליו יקרא, גם אם היה היובל לבני ישראל.

יא) צד XLIV. כתב הרב המחבר וז״ל: כשהבת מגיעה למעמד הנערות ברשותה תצא לאיש ומעשיה ידיה ומציאתה (ce qélle gagre) לעצמה עכ״ל. לא דק, שמשנה מפורשת היא „האב זכאי בבתו בקידושיה וזכאי במציאתה

ובמעשה ידיה, ושם בש״ס מבואר שגם בנערה קא עסקינן (כתובות דף מ״ו ע״ב ועוד).

יב) צד XLVI. כתב המחבר וז״ל כשיש להאשה איזו טענות על בעלה, היש לה רשות להביאו בפלילים ולדרוש ממנו גט פטורין בע״ב או איזה קנס כל שהוא לטובתה? ע״ז לא תשיבנו התורה מאומה, זולת במקרה אחד שנזכר במשנה תורה כ״ב י״ד עכ״ל. כוונת דברי המחבר אל האמור במוש״ר „וענשו אותו מאה כסף״, אשר לפע״ד אין ענינו כלל לכאן, בשגם כסף ענושים זה לא לה ינתן, כי אם לאביה, מפני שחפץ להפסידו מוהר הבתולות חמשים שקל וענשו אותו לשלם שנים כמשפט אשר ירשיעון אלהים.

יג) צד LII—LVI. בכל הפרק הזה מדבר הרב המחבר על אדות יחוס ישראל להגוים בתקופת התלמוד והוא אומר שבכל ימי התקופה הזאת היו ב״י מתנהגים עמם כאחים נאמנים והיו אוהבים אותם ומכבדים אותם, ונוסף על המאמרים הרבים המפוזרים בתלמוד שמוכיחים על אמתת הדבר הזה, גם השכל גוזר כן, â priori, מפני שחסרו אז עדיין הסבות שגרמו שנאת הגוים לישראל אחרי כן כיום הזה, ומתוך כך יבוא המחבר להשמיענו משפטו על הסבות הראשיות לשנאת הגוים אותנו שחסרנו כל אלה בימים הראשונים הטובים. והנה מה שנוגע להשקפת ספרי דתנו על הגוים עוד יתבאר לפנינו בסמוך ענינם ותכונתם, ועתה נעיר רק על הסבות שלדעת הרב המחבר רק מהן תוצאת שנאת הגוים לישראל ואשר בהעדר בשנות קדם נעדר גם המסובב מהן; ומבלי להכנים את ראשי בחקירה הזאת שכבר דשו בה רבים אשיבנו רק על דבריו, על ראשון ראשון ועל אחרון אחרון: המחבר אומר שעל כן לא נפרצה בימי קדם שנאת הגוים לישראל. א) „מפני שהגוים הקדמונים ובהניהם לא חפצו ולא שאפו להכנים את בני העמים האחרים תחת כנפי דתם״; ולא רק, שהרי עוד בימי קדם מצינו שסבת שנאת המן לעם מרדכי היתה יען כי דתיהם שונות מכל עם, ובני המן לא מתו גם אח״כ בימי עריצי רומא כשנרדפו בני ישראל על צוארם על שמרם ימי שבת ומועד, מצות מלה וכאלה. ב) „מפני שבני ישראל אז הוציאו לחמם מן הארץ בזעת אפים וכן בכל משלח יד ומלאכת עבודה היו ב״י ככל הגוים״. אבל מה נעשה, ועינינו הרואות כי גם בארצות אירופא הנאורה, אשר שם יתחרו בני ישראל את יושבי הארץ בכל מלאכה ומשלח יד, גם שם לא ינוחו יגיעי כח ונרדפים המה על צוארם מחמת ה ה ת ח ר ו ת הזאת עצמה, עד שתרפה לא כסתה את פני יושבי הארץ להאשים את היהודים עובדי האדמה, על כי נסו גם המה לעמוד על הקרקע לשלוח ידם באת ובמגל למען התחרות גם בזה אתם, את אזרחי הארץ . . . ג) „מפני שהחקים אשר העיקו אז בחיי ישראל וצדו צעדיהם להבדילם לרעה לא היו קבועים ומתמידים לדורות, רק היו „הגבלות לפי שעה״ ע״כ לא העירו אז בלב הגוים רגשי בוז ומשטמה, ומרגלא בפיהם גזירא עבידי דבטלי, כמו בימינו אלה, בארצות ששם החקים המעיקים יכבידו עליהם כבד משאם לדורי דורות, ע ד ש ר ק ה ע ם א נ ס י פ א צ ו

הוא האמצעי היחיד והמיוחד לבטל כלה את שנאת וחרפת הגוים. . אין למרין מהכללות, כי לדאבון לבבנו גם בארצות אשר שם כבר באו בני ע׳מנו למחוז חפצם—להעמאנסיפאצון, החל זה עתה האנטיסעמיטיזם לבצבץ ולצא׳ת ויש תקוה לאחריתו כי ישגה מאד ויעמיק ירחיק מדורתו . . .

ד) „מפני שא׳ז סבלו גם גויי הארץ כהיהודים מחמת המציק, מתגרת יד רומא מפץ כל הארץ, ׳משבט עריצי אויא, וכבר נודע כי גם האויב אשר אתנו בצרה אח לצרה יולד״, לא לכל דבר השוו אז הגוים לישראל ולא בכל צרותם לו צר, כי גם אז היה ישראל בודד במועדיו ושנאת עם וקנאת דת הפליאו את מכותיו מכל שבטי ו׳ארץ: יש אשר הניחו שבט הרשע על גורלם יען כביר מצאה ידם הון ועושר שנ׳ם אחד על כל גויי הארץ, ויש אשר רדפו אותם באף, יען כי דתיהם שונות מכל ׳ים כאמור.

הנה כי כן נראה כי שנאת הגוים לישראל גם אז בימי קדם מסבות התהפכה כמו עתה, כי כימי נפ׳וצות ישראל ימיה ושנותיה דור דורים, וכל מי שאומר כי התלמוד בכללו (שגם הוא פרי העת אשר בה כבר סר צל ישראל מעליו ונהי למשסה ולבז) יהגה אך כ׳בוד ויקר לבני הנכר—אינו אלא טועה, ואלו היה באמת כן, אלו היה באמת כ׳ז התלמוד מלמד את האדם לתת למכהו לחי, כי אז כבר דל כבוד ישראל וכבר הי׳ינו כלנו לסמרטוטים . . . אבל לאשרנו לא היתה המדה הזאת ממדות חכמינו ז״ל, שכל מדותיהם היו מדה כנגד מדה, וכן היתה גם מדתם ביחוסם לעמי הארץ, כמ׳ו שנראה בסמוך.

דוגמא אחת מדרך ההתיפות שאחזו בה. איזה מסנגורי עמנו ליפות את משפטינו נגד הגוים נמצא גם בספר המחבר החכם שלפנינו. המחבר חפץ להסיר מעל תורתנו תלונת המתלוננים על שנאמר בה „לנכרי תשיך ולאחיך לא תשיך״, ע״כ הוא מעקב את הכתוב ומבאר שכוונתו הוא שלנכרי מותר לתת נשך אבל לקחת ממנו נשך אסור כמו מישראל (צד LX), והוסיף להעיד עדים ולהביא מופתים ע״ז בחלק שלישי ממבוא התלמוד שלו (צ׳ 33—28), והנה שם מקום אתי לחקור אחרי מופתיו ואותותיו אם יעמדו בגעו׳ת בהם רוח הבקרת, עתה אשאלהו: למה חרד את כל החרדה הזאת להוציא הכתוב מפשוטו, כפי אשר הבינוהו כל המבארים הראשונים והאחרונים (זולתי הא׳ ברבנאל) וכל פוסקי הלכות ומורי הדת בישראל? וכי גרוע הוא משפט לקיחת נשך מהנכרי ממשפט עין תחת עין הנאמר לישראל? ולמה ילוה ישראל חנם מכ׳ספו לאיש נכרי הבא אליו מארץ רחוקה לסחר את הארץ ולעשות חוזה במקנה וקני׳ן בעוד אשר העמים לא ידעו משפט כזה ולא שמוהו לחוק לבני ארצם המ׳ה? ואנחנו ראינו כי היו אוה״ע לוקחים נשך במשואות—כסף כמו שוכר הרב המחב׳ר בעצמו (שם צד 23) ובמדתם מדונו להם גם אנו, שכל מדותינו מדה כנגד מד׳ה!

טו) לצד LXII—LXXII בשני הפרקים האלה ידבר ה׳מחבר על אדות יחוס דת ישראל להגוים מנקודת ההשקפה הכתית, ולהקדמ׳ת דבריו הוא מבאר

ענין גר ותושב בכה"ק, ומפני שהענין הזה נוגע בעיקרו ויסודו לענין קבלת-הגרים, אשר גם המחבר שלפנינו נגע בזה במבואו (חלק חמישי), לכן אמרתי להפיץ אור בראשונה על הדבר הזה, וממוצא-דבר נשכיל לדעת חליפות המבטים בתקופות כה"ק והתלמוד על גדר מלות „גר ותושב" ומשפטם עם ישראל.

כל האומר שיחוס דת ישראל לקבלת הגרים יש לו תפקיד מיוחד ומוהלט אשר שמרהו וישמרנו תמיד, בכל העתים, אינו אלא טועה. דת ישראל אין לו בדבר הזה כפראגראַם ידוע, לא לקבל גרים ולא לדחותם. ככל מקצועות תורת ישראל שהם מעתלמים עם החיים והחת שנאתם יתגלגלו, ככה גם ענין קבלת הגרים התגלגל תדת שואת החליפות והתמורות לפי אשר נשאוהו רוח קורות עם ישראל. — שלש תקופות עברו מקצועות תורת ישראל בדרכי השתלמותן או התפתחותם: א) תקופת כה"ק — תקופת חיזוק רגש העצמיות (עגאיזם בלע"ז) והכרתו בחיים הפרטיים והלאומיים (עין תחת עין, צרר את המדינים כי צוררים הם לכם, וכיוצא) שהוא מסוגל ומיוחד לעם-לא-היה, אשר בעבור חושו בו ויתרון הכשר רוחו המרוממו מן גו ומגדלו למעל כל סביביו יחל להתבודד ולברר לו דרך לעצמו במסלות החיים. ב) תקופת הבית השני תקופת חיזוק רגש אהבת-הרע (אלטרואיזם בלע"ז) ורעיון ימות המשיח, המסוגל ומיוחד לעם שהוא בעצם תמו הרוהני ועמודי חייו המדיניים ירופפו, והוא חושב מחשבות להאציל מרוחו על כל יושבי עולם, להוציא משפט עד קצות הארץ, להקים לבני אדם מושיע ורב ולהיות למו לאור גוים (חזיונות ישעיה השני והנביאים האחרונים, מחולל מפשע רבים, מדכא מעוונות אחרים וכו' וכו'). ג) תקופת הרבנות, תקופת חיזוק רגש שמירת עצמו, המסוגל ומיוחד לעם כשהוא רואה איד נכון לצלעו ופח יקוש על כל עקביו והוא מבקש לו מנוס ומפלט בנקיקי סלעים ובמערות צורים להחבא מפחד אויב ומתנקם (גזרת י"ח דבר — פתן, שמנן, יינן ובנותיהם—וכל ההגבלות הדתיות אז להבדיל את ישראל וכו'). שלש התקופות האלה הניחו חותמן בעוז ותעצומות על דרכי התפתחות דת ישראל בכלל והן הנה אשר הניחו שבטן גם על גורל הפרא-זעליטיזם ביחוד. (סוף יבוא)

# חללי רשע

## ספור מאת

## ישעיהו בן נח ראזענבלום.

---

בכר נרחב לא רחוק מעיר נ. יתנוסס הכפר חצר עינן המפליא את עין הרואה במחזה מרהיב עין: האדמה תתן את יבולה, הארץ תוציא לחם, עמקים יעטפו בר, צונה ואלפים רועים באחו ויעשו פימה עלי כסל, אף כל עוף כנף למינהו, ימצא לו אוכל למכביר, ואדון הכפר מלא ברכת ה׳, מעת מאס דרכי המסחר אשר על ערמה ומרמה יסודם ויבחר לו להיות עובד אדמתו ולשבע לחם; אדון הכפר הזה הוא חצרון היהודי אשר אף אם נולד על ברכי הורים עניים, הבין לפלס לו נתיב בדרך החיים עד כי גדל ויעלה מעלה, ויהי למופת למכיריו ויודעיו; אם אמנם לא נקה חצרון מדבת מקנאים האוהבים לתת תפלה באיש ההוי מגיע כפי וירוממו על לשונם רק את אשר ידע לדבר הון במרמת ערומים ומזמת נכלים ולו „חכם מדינה״ יקראו, אך הוא לא שת את לבו אליהם ולא שעה אל דבריהם ובאורחה זו אחזה רגלו לא נטה ממנה ויחי חיי אשר ומישרים. ולחצרון אח בעיר נ. שמריהו שמו אשר לא האירה לו ההצלחה את פניה וירד מטה מטה וידל ויתרושש עד מאד, ולמלאות סאת יגונו, ברכהו אלהים בפרי הבטן, אשר הזכירוהו בכל עת שאלת: מה נאכל, אז נפקחו עיניו לדעת כי לא טוב לגבר לשבת בחבוק ידים ויחשב מחשבות ללמד את ידו למלאכה אולי יצליח חפצו בידו לבלי ידע עוד חרפת רעב, אך באיזה מלאכה תבחר נפשו? הן במלאכת החייטים או הרצענים בחלה נפשו, וריב היה לו תמיד את דבורה רעיתו בהתפארו בכל עת כי לא ימצא בכל משפחתו אף חייט ורצען אחד, ומלאכה כחרש עץ או נופח בפחם לא מצאת חן בעיני דבורה יען כי בכל משפחתה הרמה לא ימצא אף חרש ברזל או חרש עץ אחד, ורק מלאכות החייטים ותופרי נעלים לקחו את לבבה, וכן התפארה בכל עת כי היא נכדת ר׳ זבדי „בעל מדרש״ (בשם הזה קראוהו בני עירו, יען כי ביום השבת השמיע לפני חביריו מאמרי המדרש ככל העולה על רוחו) אשר מצא חיית ידו ברחבה ממלאכת החייטים, ודודה אחי אמה, רצען נפלא מאין כמוהו; ומי יודע עד מתי רבו ויתקוטטו, לולא חסה עליו עין המקרה, כי חצרון אחיו העשיר לקחהו אליו לעבד את האדמה ולשמרה, ויקב את שכרו עשרים כסף מדי חדש בחדשו, ושמריה שש בגורלו ויעשה מלאכתו באמונה ויהי לעובד חרוץ, ואחיו ראה את עבודתו ויהללוהו ויוסיף לו עוד על שכרו, שני שקלי כסף.

אבל אם נצל משטף המים הרעים בימים הראשונים ולא ידע עוד חרפת רעב, אולם משכרתו לא הספיקה לו די חית נפשות ביתו, ומה גם בעבור איזה שנים ולבתו הבכירה הגיעה עת דודים ולו אין כל לתת לה נדה ולבחר לה איש אשר יכלכלה ממלאכת ידו או ממסחרו ומרכלתו, אז שבו אליו הימים הרעים ויצר לו מאד וכל תושיה נדחה ממנו איך יחליץ מצרה נפשו, הן אמנם התקוה הפיחה רוח חיים בלבבו לבוא אל אחיו ולשפך לפניו צרת לבבו למען יהיה לו למלאך מושיע, אבל עד ארגיעה נוכח לדעת כי אך אור מתעה היא התקוה, וכדרכה לבגד ברב אדם בהשליכם את יהבם עליה, כן בגדה גם בו, כי אחיו הקשיח את לבו ממנו, ויגער בו בקצף, באמרו: החפץ תחפץ כי אדל גם אני לרגלך? הן כספי מתגולל אתי עתה מבלי הביא לי פרי, תחת אשר בשנה העברה הביא לי ברכה רבה, ועתה באין כל פרי מוצאת לי מהם עוד תאבה כי אתן לך נדה לבתך? רואה אני כי אך סכל אין לב הנך או כפוי טובה אשר לא יבין להודות לאיש חסדו, ואני אמנם אשם בכל אלה בהרימי אותך מאשפות ואתן לך חית ידך. כחץ מקשת פלהו דברי הצרון את לב שמריה, ובמפח נפש שב האמלל לביתו בראותו כי נוהלה אבדה תקותו, ומי יודע עד כמה עוד תשב בתו בביתו כקוץ מונד שוממה ועצובת רוח, ובאשר נלאה לכלכל את יגונו לבדו, השיח את צרות לבבו גם לרעיתו, ובשמעה מפי אישה כי אין תקוה למו למצא עזר בצרה, התעצבה מאד, ומהיום ההוא והלאה הלכה הלך ודלה עד כי חלתה את חליה במהלת השדפון, ולא ארכו הימים ותעזב את אישה ובניה לאנחות ותמצא מנוחה לנפשה בגן עדן, ולגוה ההרוס, בירכתי בור.

אך לא לארך ימים התאבל שמריה על חברתו ואשת בריתו, וכעבר ימי האבל, חשב האב הרחמן הזה להמציא נחם לבניו בהביאו תחת צל קורתו אשה הדשה אשר תמלא מקום אם להם, ואם לא קלע אל המטרה בעשותו זאת אך עד מהרה שכחו הבנים את אמם לרגלי הצרות האחרונות המשכחות את הראשונות, כי מיום בוא האשה החדשה אל בית שמריה נהפך הבית למעון תנים ומאורת פתנים, כי כמו יראה פן תאחר את המועד הראתה לדעת למהרת יום בואה כי אך היא גברת הבית ובלעדה לא יעשה דבר, וביתר שאת הראתה נחת זרועה לבתו הבכירה שרה, והבת לא טמנה גם היא את ידה בצלחת ויהי ריב ומדון כל היום ואחריתם מכות חדרי בטן; אם אמנם בקש שמריה לשבת בשלוה ולהשיב שלום הבית על כנו, וינסה להטיף מוסר פעם לאשתו ופעם לבתו, אך הראשונה בעטה במוסרי הטוב ותבז לו, ובתו אם נשאה בשרה בשינה ולא העיזה לענות לאביה, אך בכל עת זכר שמריה את מספר שנותיה וערך בגדיה, וירף ממנה ולא הוסיף ליסרה, והיא נלאתה לסבול שבט נוגש, ותחליט בנפשה לעזב את בית אביה ולהחסות בצל אבי אמה עד אשר ירא ה׳ בעניה וישמחה וינחמה מיגונה, ואם לא נעלם ממנה כי גם אבי אמה נטל חלק גדול מהתשעה קבין עניות שירדו לעולם, בכל זאת בחרה לשאת מחסור וכפן, משבת יחד

את אם חורגתה אשר מררה את חיה על כל מדרך כף רגל, ומבלי שאול את פי אביה, בדעתה בטח כי לא יקצף עליה בגלל זאת, עזבה את ביתו ותידד לבית אבי אמה אשר קבלה בזרועות פתוחות ומלחמו הצר פרס גם לה, ומכספו המעט אשר חשך לעת רעה הלבישה וינעילה, ולא ידעה עוד מחסור, רק דאגה אחת שברה את לבה ותגזל מנוחתה, הדאגה הזאת היא עד מתי תשב כנערה צעירה מבלי אלוף נעורים, בעת אשר שנותיה כבר עברו למעלה ראש.

אך „לכל תכלה ראיתי קץ״ אמר המלך המשורר, ומשל נודע הוא כי הטובות גם הרעות כאשר יחנו כן יסעו, וכן בא הקץ לדאגת שרה ובעזרת אבי אמה אשר אזר כגבר חלציו וירבה עצות את השדכנים מכיריו נמצא גם לה גואל, אחד מבני הישיבה טוב תאר ורם הקומה ואשר ידע והבין בתלמוד ושפת עבר, ועל פי דברי שדכן אחד אשר בדא מלבו כי שלש מאות כסף במזומנים נדה לשרה, הואיל לקחתה לו לעזר.

קצר כח עטי לתאר באומר ודברים את שמחת שרה, היא אשר פחדה תמיד פן תשב בתולה בלה עד שתלבין ראשה, וכמעט נואשה מתקוה לחיות חיי משפחה, והנה פתאם יצאה מאפלה לאור באור החיים, ואלוף נעורה איש בן תורה ויפה תאר ובלא תפונה יקנאו בה כל עלמות בנות העיר, והיא תבז להן לשנאתן וקנאתן, כי אך היא מאשרה ואין עוד מאשר בתבל בלעדה; אבל הה! שמחת אנוש עדי רגע, כי בזכרה את מצב אביה כי ברע הוא, ותוארה ויפעת פניה לא נעלמו גם הם ממנה אשר הראי המלטש הראה לה לדעת יום יום כי מראה פניה לא יקחו לב גבר, ובלי תפונה הלא עיני החתן אך אל הנדה נשואות, ומאין יבוא עזרה?

אמנם כן, לב אדם נביא הוא ולא לעתים רחוקות יחזה לו עתידות וכאשר יחרץ משפטו כן יקום. פחד שרה באה לה, כי בהודע להחתן אשר אין תקוה לו לראות את השלש מאות כסף, השיב לה את התנאים לאות כי תוכל להנשא לכל אשר תחפץ והוא לא ילבש חמה ולא יעיר קנאה חמת גבר. במבה חזיז ורעם היתה שרה מהבשורה הנוראה הזאת, והרעיון הנורא כי תשאר עד עולם בבתוליה דכאה לארץ חייה עד כי חשבה לשים קץ לחייה המרים, אך התקוה המלאה מרמת ערומים ואשר כבירת כח הנה לחזק ידים רפות ולהשלות נפשות אסירי עני כי עוד יבואו ימי אושר למו ומאשפתות ירומו לשבת בין נדיבים, היא הפיחה עז גם בלב שרה, וכמו גבור חיל העומד הכן לקרב, התגברה עד ארגיעה ותאמר לנפשה: מעודי לא ראיתי כי בת ישראל תבלה כל ימיה בבתוליה עד זקנה ושיבה, והאל הטוב אשר נפח בי נשמה לחיות על פני תבל הוא ישלח את מלאכו לפניו למצוא לי מנוחה בית אישי אשר יוכיח לי.

נפלא היא התבל בדרכה ונפלאות נראה בימי חיינו בכל עת ובכל שעה, פה נראה עלמה כלילת יופי מואסת בבחור כארזים ותבחר לה גבן או דק, ושם

נראה כי איש משכיל וחרוץ יבחר לו לרעיה בתולה משחתת המראה, בעת אשר עלמות רבות החן תתרפקנה על אהבתו, אין זאת כי איש לא בא עוד בסוד הבריאה והמנהג עולמו בחסד וברחמים גזר אומר: לא לתוהו בראה לשבת יצרה וע״כ בבחרו לו את ישראל לסגלתו, פקד מראש כי לא תשארנה נזירות מבנות ישראל וכל אשר אך תברך „ברכת שעשני כרצונו״ תמצא לה גואל ומפלט לחיי עלומיה, וכל אחת תשמח במתנת חלקה.

גם לשרה היתה עדנה אחרי בלותה, ובעזרת אבי אמה אשר הרבה עמל לטובתה מצא לו באחרית עמלו הרבה מאשר בקש, ואיש אחד צעיר לימים השולח במסחר צמר צחר ידו, בחר לו את שרה הבלה בעת אשר הורי עלמות רבות אוו לקחתו אחרי כבוד, ובכן התארשה שרה עוד הפעם ותבוא בברית את איש אשר לא בגד בה עוד ויבחרה לעזרתו במספר חיי הבלו.

לא לעתים רחוקות יפליט איש מפיו מלים אחדות אשר לא אלצוהו רעהו לדבר כזאת, ואחרי כן תהיינה לו לפוקה ומכשול לב ואת אשר דבר בלי צדיה יכבד עליו אחרי כן להשיב אחור, וכן נכשל גם אבי אם שרה בהבטיחו להאיש הנועד לבת בתו שתי מאות כסף, בתקותו כי חצרון דודה יעורר את רחמיו להאציל לה ברכה כמספר הזה אף אם החתן יוסף מאיר לא דרש ממנו נדה, ורק אל שרה עיניו נשואות.

שוגה האדם בדרכו, הוא ישפט מרוחו כי גם גורל רעהו כן הוא, האיש החי חיים מאושרים ישגה לחשב כי רק אושר מלא כל הארץ, השב מבית משתה ושמחה יראה לפניו את כל, כמו ישירו ויזמרו וישישו בשמחה, או אם יקרה לאיש איזה אסון, יחזה לפניו כמו גם השמים לבשו קדרות, אך באמת נראה תהפוכות כי שמחה לאיש תוגה לרעהו, ואבל לזה שמחה לזה.

גם שרה חשבה בלבבה כי עתה בהגיעה לימים שיש לה חפץ בם ותשיש אלי גיל כי לא תשב עוד גלמודה, נתעתה להאמין בשוא כי גם דודה ישיש לקראתה, ובאין אומר ודברים אך בהראותה לו את התנאים ובגלותה את אזנו כי אך שתי מאות כסף יעצרו בעד אשרה, אז עד מהרה יפתח את צרור כספו והענק יעניק לה מברכתו, ומה חשכו עיניה בבואה לבית חצרון ואחרי הרבתה דברים ותגר גם דמעותיה, פתח לה דודה את אוצרו הטוב, אך לא אוצר כסף וזהב כי אם אוצר מוסרו, ביד נדיבה וכאשר באה אליו בלב מלא תקוה כן שבה במפח נפש ודאבון לב, וכל תושיה נדחה ממנה במה לרפא את הריסותה לבלי יקרה לה עוד הפעם כמקרה הראשון, כי אם גם עתה ינתקו מוסרות התנאים אז תהי עדי אובד.

אבי אמה בשמעו את הדברים מפי שרה כי שבה על עקב בשתה מבית דודה, נפל ברוחו גם הוא וכנואש מכל תקוה כן נואש לראות את שרה אשת נעורים ליוסף מאיר, וישח לארץ ראשו, ואחרי השבו מחשבות אמר אל שרה: השמרי לך ושמרי נפשך מאד פן תגלי את הדברים לאיש, עלינו להכות לתשועת

ה׳ כי ידו לא קצרה מפדות, ואולי יאבה יוסף מאיר כי תלכי אחריו ותהיה לו לאשה מבלי כל מוהר ומתן.

כל אשר תצוני אעשה, ענתה שרה וחורת מות כסתה פניה, כי לא האמינה למשמע אזנה אשר איש כיוסף מאיר הנודע לסוחר נכבד יבחר בעלמה עניה, ואי יפה כמוה.—אבל כשם שבעת תסתיר ההצלחה את פניה מאיש אז מלא מוטה בכל אשר ישלח ידו, כן בהאירה את פניה לאיש אז יהיו כל המעקשים למישור והקוצים יהפכו לשושנים, וכן היה גם גורל שרה בהלו נר ההצלהה על ראשה ונבואת הזקן קמה וכאשר פתר כן היה:

בליל אחד מלילי טובת הארוכים ישבה שרה לבדה בביתה, כי אבי אמה נסע לרגלי מסחרו, תפושה ברוב שרעפה וכלילה ההוא שהיה ליל חשך וערפל, ליל סער וסופה, כן כסה חושך את לבבה וסער מתגורר התנשא בעים רוחו בהדרי נפשה, כי הרעיון פן יעזבה בחירה אם לא תשקל הכסף על ידו, דכאה לארץ חייה, וכה היתה תפושה ברעיוני לבבה עד כי לא שמעה את קול דודה דופק על כפות המנעול, ורק אחרי אשר הרבה להכות באגרפו על הדלת אז התחלחלה פתאם וכחרדה סתומה היתה לה, מי ומי הוא החפץ לבקרה בליל חשך ואפלה, ובשארית כחה שאלה: מי הוא זה ואיזה הוא שם?

פתחי נא שרה את הדלת, כי נלאתי לעמד בחוץ ולהיות משחק לרוח סערה.

מצרי שאול סבו את שרה בשמעה את קול בחירה יוסף מאיר, ופלצות בעתתה, פן הגיעה אליו השמועה כי קצר כחה לשקול על ידו את הכסף, ע״כ הנהו בא לנתק את מוסרות התנאים, וכמעט מאנה לפתח לו, אך בשמעה עוד הפעם את קולו: מהרי נא שרה יפתי לפתח, אז בלב דופק נגשה אל הדלת ותפתחהו, ויוסף מאיר בא הביתה.

למה לא מהרת לפתח את הדלת? הלא עוד מעט נקפאתי מקור, ואז הלא אבדת חתן כמוני הביעו שפתי יוסף מאיר בשחוק נעים.

סלח נא בחירי הטוב! השיבה שרה גם היא אמריה, אם חלילה נקפאו בדי עורך אז בחום לבי גורשתי את הקפאון.

חכמת מאד יפתי! חכמת, וטובה את לי בחכמתך מעלמה עמוסת כסף ולא תדע להשיב נכונה, אבל מדוע הנך כה עצובת רוח ולא תצהילי את פניך לקראתי, עליך לזכר כי עוד ימים מעטים אשים את הטבעת על ידך, וארשתיך לי לעולם וה׳ יצוה לנו את הברכה.

אם לשפת יתר להשמיע להקורא כי כל בדי ויצורי גוה לבשו גיל וחדוה לשמע הבשורה הנעימה הזאת, אך עד ארגיעה כסו קדרות פניה ובשארית כחה הוציאה מפיה המלים: צר לי יקירי, כי קצרה ידי למלא חפצך, יען כי....

מה זה תבענה שפתיך? קרא יוסף מאיר בקול חרדה ועיניו נטיו עליה כמבקש חסד או כמתחנן למשופטי נפשו.

מלים אין בפי, אך רוחי הומיה ושפתי דומיה, אולם לוא יכלת לחדר תוך קרב ולב אנוש, אז מצאת פשר לחידתך הסתומה.

לא נביא או בן נביא הנני כי אדע מחשבות לבב אנוש, ואם גם יכלתי לפתח סגור לבך, לא באה בסוד הרופאים נפשי להבין ממראה הלב על כוחות הגו, גם בסוד חכמי חדות ורמזים לא באתי, ועי״כ שמעי נא לדברי, פתחי פיך ודברי דברים ברורים למען אדע אולי אוכל למצא גהה לגהות ממך מזור. — צר לי מאד רעי הטוב, הן אמנם אבי הזקן פקד עלי כי אשים מחסום לפי ואת אשר אדע לא יעבר על דל שפתי, אבל אחרי מלחמה רבה בקרבי אם לשמור דברי אבי להסתיר סודי גם ממך או לפתח לפניך סגור לבבי, השבתי דרכי כי אחרי אשר הוכיח ה׳ אותי לך ואתה תהיה אלוף נעורי ועטרת תפארתי, לא נאה לי לכסות ממך את כל המעקשים אשר המה לשטן לי לבלי אוכל למרות חפצי להיות צלעך על יד ימינך — ועי״כ דע לך כי גדול כים שברי ובמסתרים תבכה נפשי כי שדי המר לי מאד בהולדי על ברכי הורים עניים ודודי העשיר יקשיח את לבו ממני והנני יתומה עניה אשר לא די כי קצרה ידי מתת לך את השתי מאות כסף, עוד חסר אונים הוא אבי אמי להכין בעדי בגדי כבוד ליום התונתי כחוק לבנות ישראל, ועתה אהרי הגדתי לך את כל לבי, הגד ואל תכחד אם עוד בחירי רצתה נפשי בך הנך, או כי תעזבני ותטשני בגלי ים זועף אשר יסערו להפיצני ואם חלילה תסתיר את פניך ממני אין לי עצה ותחבולה בלתי להשליך את נפשי בעמקי מצולה או לשום מחנק לנפשי, ובדברה נבקעו מקור עפעפיה ופלגי מים ירדו עיניה.

הנחמי יקירתי! הנחמי תמתי! קרא יוסף מאיר בקול רועד, הן אמנם דבריך הלמוני ויפצפצוני, אך חשבתי את דרכי ומצאתי כי לא בשקלי כסף אשר האדם ולא בבגדי כבוד מקור הצלחתו, ועי״כ אל תדאגי מאומה הכוני נא לקראת דודך והאירי פניך אלי, הטוב לי מאלפי זהב וכסף, ואל חנון שלח את הברכה במעשה ידי עד כי אלבישך שני עם עדנים ואחר כבוד אקחך. —

שרה התנפלה על צוארי דודה ודמעי גיל הרטיבו את להייו, ובעליצות נפשה קראה: האח! רב לי רב כי שלח אלהים את כרוב ממשח, את מלאך מושיעי להאיר לפני את הדרך אשר בה אלך בימי חיי על האדמה, והנני שפחתך לרחוץ רגלך.

אל תדברי פתיות! קרא יוסף מאיר בקול מפגיע, לא שפחה הנך לפני כי אם גברת עדינה ועקרת הבית.

כה ישבו הנאהבים והנעימים וירוו דודים, אך כעבור שעה אחת התעורר יוסף מאיר, ויאמר: עוד השבועות שונים ערוכים לפני לכלותם, ועי״כ אעזבך עתה, אך מחר אראה את פניך עוד הפעם ואקוה כי ארפא לשברון לבך ואחבש לעצבותך, ואת אל תעצבי ואל תשת לב למחסורך כי יש לאל ידי להכחיד מביתך זכרו.

בלילה ההוא נדדה שנת שרה, וחדשים לרגעים עלו רעיוני עצב על לבבה מי יודע אם לא דבר יוסף מאיר דברים נחומים על לבה, רק כי לא חפץ לבייש יתומה אמללה כמוה, אבל איך יואל לקחתה לו לאשה בהיותה עירום ועריה, וכה התגלגלה על מטתה כל הלילה ורק בטרם נבקעו עפעפי שחר, נרדמה

מעט אבל גם בעל החלומות קם לשחק בה במחזות מעציבים, ואף האיר הבקר קמה ממשנתה עצובה ושוממה, ותחכה לגורלה ביום זה אשר כל רגע ארך בעיניה כשעה ושעה—לשנה.

אבל הקים יוסף מאיר את דברו, ובשעה שתים עשרה כהצות היום בא ביתה שרה אשר ישבה שקועה בשרעפי דמיונה ולא שמעה עת סבה הדלת על ציריה בבואו, אך בשמעה את שמה מפי יוסף מאיר קפצה ממקומה כמו נשכה נחש ותבהל מאד ופניה הלבינו כסיד, הן אמנם לבה הגיד לה כי בשורה טובה בפיו כי לולא רצתה נפשו בה לא בא עוד לביתה, אבל כרגע חשבה מי יודע אם לא ישיב לה את התנאים כהחתן הראשון, ועל כן נאלמו שפתיה ולא ענתה מאומה.

— מה היה לך שרה חמדת רוחי! ומה תשתוחח עליך נפשך, הן עליך להיות שמחה ועליזת לב כחוק לבני הנעורים בימים האחרים לפני יום חתונתם, ואת תהפכי את שמחתך לאבל, הן אמנם אבין למבוכתך כי דאגת הכסף תעיק על לבך אבל כבר הגדתי לך תמול כי לא אל כספך עיני נְשואות, והיום אוכל להראות לך בעליל כי כפי כן לבי ומוצא שפתי לא אחלל, ועתה דעי לך כי בערכי תמול את חשבונותי, חשבתי ומצאתי ברכה במעשה ידי ואצלתי גם לך ברכה, ובדברו הוציא מצלחתו טבעת זהב ונזמים משובצים אבני אקדח, ונוספות למו הניח על השלחן לפניה שטר המדינה בצורת המלכה יעקאטערינא ויאמר: קחי נא שרה את המתנות האלה מיד בהירך ובכסף הזה תכיני לך שמלות ובגדי כבוד, ובהגנו את יום כלולתנו ישמח לבי לראותך בתור עלמה כבודה עדוית עדי כאחת הבנות העדינות.

כתמר מקשה עמדה שרה על מקומה ולא האמינה למשמע אזנה ולמראה עיניה את אשר נגלה לפניה היום, אך כשוב רוחה אליה מהמית לבבה נפלה על צוארי יוסף מאיר ותרוהו נשיקות פה ותאמר: עתה שלמו ימי אבלי ולאשרי אין קץ, בראותי את לבך הטהור כי חלצת נפשי מבלהות צלמות ותעלני מבור שחת לחזות באור החיים, אדם אחד מאלף הנך ואותך הנן אל חנון בלב רגש להיות מפלט ומושיע ליתומה אמללה כמוני, כל אוצרות זהב וכסף כאין וכאפס הם נגד רוחך הטהור אשר אין ערוך לסגולתו.

מחי כעב את יגונך וכמים עברו תזכר את הימים הלא טובים האלה, ובשוב אבי אמך מדרכו אז נגבול את יום המועד לחוג את חג שמחתנו בהצלחה.

כעבור שלשת ימים מיום פזר נתן יוסף מאיר לשרה בת גילו, שב אבי אמה מדרכו אשר גם הוא ראה ברכה במעשה ידיו ויקוה להקדיש את שארית עמלו לנכדתו, ומה גדלה עליצתו בשמעו מפי שרה את אשר עבר עליה בימים המעטים האלה לטובה.

לא ארכו הימים ושרה ויוסף מאיר נצבו תחת האפריון כשני שתילי זתים ומאז והלאה חיו חיי שקט ושלוה, עד כי באמת קנאו בה כל בנות העיר על טוב גורלה ועל חלקה הנעים.

אך שוא יתאמרו אבות הבנים לחשוב כי ידם תמצא למו לדאג לטובת בניהם להצליח את ארחות חייהם, אחרי קחתם למו נשים, על אשיות הזקים בל ימעדו אשוריהם, ועל כן לא יכבד מהם כל עמל להרבות נדה לבניהם, ומהם עוד יכלכלו את הצעירים על שולחנם למען לא יוציאו מכסף נדתם מאומה ויצברו עוד כסף, אין כח ביד איש לקחת בחזקה הצלחה לבנו ולבתו ולא לעתים רחוקות נראה כי הנדה אשר פזר האב לבנו שבעתים על כח סבלו, הלך כמו שבלול תמס ביד הבן, והאנשים אשר לא דאגו ביתר שאת לבניהם, או הבנים אשר פלסו למו נתיב קטן בדרכי החיים בצאתם על פני תבל לשלח במסחר ידם במעט כסף, גדלו והצליחו וגם עשו פרי עד כי בין אצילים נמנה חלקם, וכן היה גם גורל יוסף מאיר ושרה אשר ראשיתם היתה מצער ואחריתם שגה מאד.

יוסף מאיר הוסיף לעשות מעשהו במסחר צמר ופשתים ויצליח בכל מעשהו ושרה היתה לו גם לעזר במסחרו, וכה פרץ מסחרו עד כי יצא לו שם בין אלי הכסף ובכל זאת לא לבש גאות כמדו, ולבו היה לב מתנה לחונן עניים ולהזק חלכאים, ושרה גם היא לא שכחה בכל עת את ימי עניה ומרודה לפנים ותשכיל אל דל, אף לא מנע אלהים ממנה פרי בטן ותלד בן ובת כשני תאמי צביה, ושמחת עולם היתה על ראשם וכל יודעיהם התברכו בם.

אבל לא לעולם חוסן וכל איש הנהו ביד העת כצפור ביד הציד, ואוי אוי לגבר אשר העת בגדה בו ותשימהו מטרה לחציה, היא תהפך את נוה שאנן לזועה ושלום הבית תכה לרסיסים ותאבד מארץ זכרו.

גם הצלחת שרה לא ארכה עת רבה ופתאם לפתע שתתה מצתה את כוס התרעלה מתגרת יד העת, ומקץ חמש עשרה שנה לשבתה את אישה אשר היה עטרת תפארתה ופאר גבירי העיר בטוב לבבו, פרש המות את כנפיו השחורות ויכס במו את יוסף מאיר ובמבחרי ימי עלומיו ירד דומה לשברון לב כל בני העיר, ולילת נצח לשרה חברתו ושני הילדים, ובטרם שלמו ימי אבלם, בטרם עוד לא בא הקץ לשברם הנורא ונרפאה מכתם האנושה, והנה גם הבן פורת חלה ויאנש ולא ארכו הימים וילך גם הוא בדרך אביו, ולא נשאר לה רק בתה העדינה, נערה בת שלש עשרה, ואף כי הון רב נשאר לה אחרי מות אישה, אבל מה יסכנו לה כל אוצרות תבל אם נגדע לארץ קרנה.

אך מעט מעט במרוצת העת נרפא מחץ לבבה מעט קט ועסקיה הרבים אשר לא נתנו לה מנוח גם הם הועילו להשכיחה יגונה ואסונה ואחרי כי לא לעתים רחוקות נאלצה לעזב את ביתה ולעבר מעבר לגבול לקנות ולמכר, ובתה היתה עוד צעירת ימים ולא ידעה דרכי המסחר, ע"כ נאלצה לאסף לביתה איש היודע לנהל עניני המסחר אשר על נקלה השיגה מאויי לבבה, ותפקידהו על ביתה וכל יש לה נתנה בידו.

גברת הבית נסעה למסעה כפעם בפעם ותתמהמה ירחים אחדים בדרכה, והסוכן לא די כי לא הכיר טובה לגבירתו אשר הרימתהו מאשפתות, ויעזב את

המסחר ביד המקרה, עוד הוסיף סרה לישא אל בת גבירתו את עיניו, ויחמד יפיה בלבבו, ולא בוש לנסות דבר אליה חלקות ודברים אשר לא יתכן לדבר באזני עלמה תמימה וישרת דרך, ובהיותו חכם בעיניו נתעה בשוא להאמין כי בתחבולות כאלה יקנה לו את לבב העלמה, אך שגה ברואה כי הנערה התמימה הזאת בהיותה אמונה על ברכי הורים ישרים בשמעה דברי עזות ונבלה מפיו בזתה את צלמו, ולא לבד כי לא ענתה לו על דברי הבליו, לא הרימה גם את עיניה להביט בפניו, אך לבה היה קברה לדבריו ולא העבירה אותם על דל שפתיה, אולם הסוכן לא הרפה ממנה וכבלב שב על קיאו כן שב לתנות אהבים באזני העלמה, ובראותו כי בכל עת יצא עתק מפיו יתאדמו לחייה שושנים, הוליכוהו רעיוניו שולל להאמין כי תשיב אהבה אל חיקו, והתקוה רמתהו לחשב מחשבות כי מטרתו קרובה אליו, אבל אך מגדלים פורחים באויר בנה לו על כנפי רוח הדמיון כי גבירתו נתנה לרעו הטוב ממנו ליעקב איש תם.

כראות הסוכן כי נוהלה אבדה תקותו, שמר את עברתו בלבו ויחליט בלבבו להכות את הבית הזה חרם ולעקר משרש גזעו, ומהיום ההוא והלאה בנסע גבירתו לרגלי מסחרה ותתמהמה ימים רבים בדרכה ואך הוא לבדו היה המוציא והמביא ועל פיו ישק כל דבר המסחר, הרבה ללות כסף ולחתם על השטרות בשם גבירתו אשר היא מלאה את ידיו בשמה כי לו הרשות והכח לעשות כטוב בעיניו, ויגרע ויוסיף בספרי החשבונות כחפץ לבבו, ויעקב התם ואשתו הצעירה לא ידעו אתו מאומה באשר הוא עושה, ובטרם שבה גבירתו ממסעה, הרבה חטא על פשע ויוציא קול בעיר כי בית מסחר שרה מט לנפל ועוד מעט וינקשו נושים לכל אשר לה. כחץ מקשת התפשטה השמועה בעיר כי בית שרה בא עד משבר, והמון נושים נקהלו ויבואו וכל אחד נחפז להציל את כספו.

כאשר תבוא הנה, קרא איש אחד קטון הקומה, ארדה בה אבן ואנפץ את גלגלתה על דבר אשר גזלה את כל רכושי ותציגני ערום כיום הולדי.

אני אשליך נעלי עליה, קראה יענטע המילדת אף היא חלקה הנודעת לאשה חכמה ומלומדת.

כל חצי חמתי אשלח בה, קרא איש אחד אשר ממעל לשולי בגדו נראה מחט מבריק וחוט משזר סביבו, כה רבתה המהומה ותלך הלך וגדול עד כי בא שר העיר ופקיד בית המשפט, וישימו חותם צר על הבית ועל כל אשר בו, אבל גם הבית וכל אשר בו לא השיגו גם למחצית ערך החובות אשר נשו הנושים, ובעת המהפכה הזאת באה שרה מעבר לגבול, ושמה ופלצות אחזתהו בראותה ובשמעה את כל אשר עבר עליה.

בתה נפלה על צוארה בבכי ותילל במר נפשה: אהה אמי, כי כה נפלנו פלאים! ארור האיש אשר חמס מזימות לעולל בעפר קרננו ולשיתנו עד דכא, מדוע לא מתי גם אני במות אבי ואחי כי עתה נסתר עמל מעיני ואיך אראה

ברעה אשר מצאתיך היום אמי כי הנושים באו לקחת את כל אשר לנו, וכל הבית ואשר בו כבר נתונים נתונים לנושים.

שרה הבינה כרגע יד מי במעל הזה, וכי רק הסוכן הביא עליה רעה לא תדע שחרה, אך באשר לא האמינה למשמע אזניה כי ירדה כה פלאים צותה במפגיע להביא לפניה ספר החשבונות והסוכן כלא את פקודתה בקר רוח כמו לא ידע את כל הנעשה, ויהי בקראה שתים שלש דלתות ותפול אחורנית על הכסא ותספק כף, ומנהמת לבה שאגה: אהה! אוכל לחמי הגדיל עלי עקב, אך כרגע נאלמו שפתיה כי אחזה השבץ.

בתה הענוגה לא עצרה גם היא כח לראות בשבר אמה, ותפול על הארץ ותתעלף.

יעקב התם מהר להביא רופא אמן, אך כל עמל הרופא לא הצליח לו רק להשיב חיים להצעירה, ושרה כאשר נפלה לא הוסיפה קום כי דמה נקפא בעורקיה ופתיל חייתה נתק לנצח.

חברת נושאי המטה לא אחרו את בואם, וישאו במוט בשנים את שרה הגבירה לבית מועד לכל חי ואחרי המטה הלכו כצללים יעקב התם ורעיתו העדינה ואחריהם כל אדם ימשך, ומה רבתה עוד יגון בת שרה ואשה, כי בשובם מבית מועד לכל חי לא נתנם שומר הבית לבוא אל תוכו ובפה מלא הודיעם כי לא למו עוד הבית הזה, ובלב נשבר ונדכה נאלצו לבקש רחמים מחצרון דוד שרה לאספם אל כפרו ולהאציל להם מעון באחד הבתים אשר לו, והוא אם כי על אפו ועל חמתו היה לו הדבר הזה בכל זאת אספם כרחמיו ורוב חסדיו.

אַיכה בן הלקיה, אַיכה! קום נא מקברך וראה כי החדה הסתומה אשר היתה לפלא בעיניך לפני אלפי שנה „מדוע דרך רשעים צלחה“ לא מצאה לה פתרון עד היום, הסוכן הרשע עריץ אשר הביא שואה על בית רם ונשא וישכין לעפר כבוד גבירתו ובתה יחידתה, בנה לו בתים כמו רמים וירום וינשא מאד עד כי היה לראש העדה בעיר, ובבואך קורא יקר לעיר נ. תראה כמו היכל בנוי לתלפיות בטבור העיר, ולפני כותל המזרחי יושבות נשים בלות ומוכרות קשואים ואבטיחים וביניהן אשה אחת צעירה לימים אשר לא יכירנה מקומה פה, ואז עליך לדעת כי ההיכל הזה הוא להסוכן הנבל אשר עתה בשם „ראש העדה“ יקרא, והאשה הצעירה היא דינה בת שרה אשר היתה אמונה עלי תולע, ועתה אישה העלוי יעקב התם מלמד תנוקות והיא מוכרת ירק — אז תבין ותוכח לדעת כי אך כלם היא התבל, בה עולים ויורדים ולא לעתים רחוקות תראה עליונים למטה ותחתונים למעלה — אך מרבית החללים והאמללים בארץ היורדים מטה, הם אשר ירדו פלאים מתגרת זדים עריצים וכרמת ערומים היושבים על גפי מרומי קרת — דור הולך ודור בא, ורשעת עריצים לעולם עומדת.

# רחוב העששית.

## מחזה מימים שעברו בספרד.

נעתק מאת

### אברהם מ. לווימא.

---

בימי מלוך דון-פעדרא המכונה „שופט צדק" בליל אופל וסער, קרה מחזה איום באחד מרחובות סעווילא העקלקלות והצרות.

עמוד על נפשך דון-אלארא! נשמע קול מצוה. הן לחרפה ובוז יחשב לך לצאת מבית אונעם בנשף ליל, אך בדמי מלחמת הבינים (דועל) תכופר הכלימה הזאת, שלוף חרבך מתערה ונלחמה יחד, ראה הנני מצוה אותך במפגיע!

אבל אחרי כי דון אלארא עמד על מקומו ולא הטה אזנו לקול המצוה ע"כ התגעש והתעבר איש חרמו עוד ביתר שאת ובחרפות וגדופים הבוטים במדקרות חרב החל לקללהו ולחרפהו, ואולם גם אלה לא פעלו על דון אלארא, מנוחה שאננה שכנה על פניו ושחוק קל רחף על שפתיו ובזאת עוד הוסיף עצים על מדורת כעס איש מצותו עד כי חמתו ועברתו פרצו גבול עברו חוק וכארי משחית נפל על טרפו ויביא את חרבו אל בטנו ודון אלארא נפל חלל על הארץ מתבוסס בדמו.

רק עד נסתר אחד ונעלם מאין רואי ראה את המחזה הזה מהחל ועד כלה. אשה עבריה ועניה, הזקנה רבקה ענריעקעס אשר הקיצה פתאום לקול השאון וההמולה הנשמע מהרחוב בעת הזאת, אשר הפריעו אותה משנתה. לבה הגיד לה כי דבר זר ומוזר יעשה בחשכת הדומיה הזאת, ותקם ממשכבה ובידים רועדות הדליקה את העששית ותפתח את אשנב החלון ועין בעין ראתה איך האיש אשר מאס במלחמת הבינים כרע נפל שדוד לרגלי אויבו על הגשר. ברגע הזה הסיר הרוצח את המסוה מעל פניו ובלהות תמותה ומחתת צלמות אפפוה בהכירה את הרוצח. ממורא ופחד חשכו עיניה בארובותיהן, השבץ אחזה ותפול מתעלפת על רצפת ביתה הצר והעששית נפץ בשאון חרישית ויפול מידה על הרחוב והנר נכבה.

ביום המחרת אחרי אשר המלך דון-פעדרא שמע מפי שר-העיר את כל הקורות והמוצאות אשר נקרו ויאתיו בליל האמש, אמר לו:

— הנה עוד דם איש אחד נשפך ברחובות עירי הנאמנה?

הן לא נכחד ממך מה עזו חקי ופקודותי בדבר שפיכת דמים, לכן עליך להתאמץ למצוא את הרוצח ומשפט אמת וצדק ישפט כרוע מעלליו...

— אדוני המלך! ענה האַלקאַד בענות רוח, חפשנו חפש מחופש בכל חוצות העיר אך לשוא היה כל עמלנו למצוא עקבות הרוצח אשר רצח את נפש דון-אלארא, כי בעירנו סעווילאָ ימצאו רוצחים ושודדים לאלפים ולרבבות ובין היהודים והמאָורים הגרים פה במספר רב צפונים דברים כמוסים ונעלמים כאלה אשר אין לאל יד השרים לגלות את הלוט הלוט על פניהם.

— „יעבר עליכם מה, אך מצאו את הרוצח!" אמר המלך בקול רוגז. האם עוד לא מצאתם דבר מה, אשר על ידו תכלו לגלות את המסכה מהמקרה הזר הזה ולהתחקות על שרשי הרוצח?

— „לא רחוק מגוף הנרצח מצאנו עששית" ענה האַלקאַד הירא והרועד מפחד.

— גם בזאת די לבוא עד תכונתו ולהבין אותו לאשורו, אך דרשו וחקרו היטב למען יוכלו השופטים מהר להענישו קשה כרת וכמשפט.

האַלקאַד החל בשקידה רבה לחקור ולדרוש למי העששית ועמלו עשה פרי כי נודע לו למי הוא, ורבקה הענריקעס הובאה לבית הסוהר.

בעוד שמונה ימים שלח ועד השופטים המושבעים שלשה שופטים בלוית האַלקאַד אל בית הסוהר לשאול ולדעת מה בפי העבריה הנאשמה.

העששית לך הוא? שאלה האַלקאַד.

כן, ענתה רבקה, ובלשון עלגים ספרה להם את המחזה אשר עיניה ראו בלילה ההוא.

— ולא הכרת את הרוצח?

לא, ענתה היא, ואנחה התפרצה מקרב לבה.

— השבעי באלהי אברהם יצחק ויעקב.

— לא אוכל.

לא תוכלי! נתן עליה האַלקאַד בקולו, אות הוא כי תדעי הכל רק לא תאבה לגלות לפני שופטי המלך.

בשמעה את הדברים האלה נהפכו פני הזקנה לירקון ואימת מות נפלו עליה.

נאלצוך לדבר! קרא האַלקאַד בפנים נזעמים, תנו אותה בכור המסה.

ברגעים הראשונים נשאה הזקנה בלב אמיץ את סבל מכאוביה הקשים וכאשר נלאתה עוד לסבול יותר, החלה לבקש רחמים כי יקלו מעליה נטל הענוים הקשים.

— אמרי מי הרוצח! הרעים עליה האַלקאַד בעים רוחו, ואם לא, נעשה אתך כלה.

— אל אלהים! לא ארהיב עוז בנפשי...

ברגע זה התפוצצו עצמות האמללה בכור המסה ובקול נמוך ושפל התמלטו מפיה הדברים האלה: הרוצח... הוא המלך!

אי לך אמללה! קרא האַלקאַד בחמת רוחו, עוד תעיזי מצח להאשים נפש מלכנו הטוב כי ידיו נגואלו בדם אנוש. הוי יהודיה ארורה! התדמי כי בעבור זאת יקלו השופטים את ענשך הנכון לך כפי חטאתך, ותדמי כי דברי בלע על מלכנו היוצאים מפי יהודיה ארורה יכלו להעיב אור כבוד דון פעדראָ, גם בעד הכלימה אשר החפאת על מלכנו הישר באדם אחת דתך להמית לולא נגזר דינך ליסרך קשה כחברת לשודדים וכמכסה על פשעי כל בוגדי בגד.

— „ה' אלהי ישראל, עשה עם אמתך כחפצך" אמרה רבקה בחלחלת מתנים והורידה את ראשה על לבה, אמת דברתי ולא אכזב ואמות נקיה בלי פשע.

לא! לא תמותי, קרא אחד מהשופטים בקול אמיץ וחזק בהסירו את המסוה אשר עד הנה כסה את פניו.

במבטה הראשון על פודה ומציל נפשה, לב העבריה נפעם בקרבה וכאב מארץ קולה קראה: המלך!.. וקול מליה נחבאו.

כן, המלך אנכי! הוסיף דון-פעדרא, המלך אשר מגמת חפצו כי בכל ארצו ומלכותו משפט ודת אחד יהיה לכולם. המלך המתגאה בכנוי „שופט צדק" ויחפוץ להראות לעין כל כי לא רק עדות הנוצרים נאמנה, כי אם גם היהודים והמאוורים יתנו עדותם צדק לשופטיהם, ובהסבו פניו להשופטים המבוהלים הוסיף:

— דעו — כי אנכי המתי את דון אלארא וכי אמיתים וישרים דברי העבריה באמרה זאת, וההשגחה הרוממה הציגה עד להזכירני כי משפט אלוה רוממה מעוז ושלטון המלך, ויען כי ההשגחה תשים עין על כל מעללי איש ותהלוכותיו, ועיניה בכל צופיות לכן להמלך אשר ישים משטרו על הארץ חוב דמים מוטל עליו לבלי יעלם עין ממשפט אמת וצדק. ארוני השופטים! יען כי לפי חוקי המדינה בראש המרצח יכופר עון הרצח לכן עליכם לחרץ משפט מות גם על ראש תמונתי המהוללה העומדת פה לתפארת בבית ועד השופטים; ואתה ארוני אלקאד! דע כי חוקה אחת ומשפט צדק ינתן לכל: לעברים למאוורים ולנוצרים ליתן אמון לעדותם ומשפט אמת וצדק ינתן להם בערך השוי, ולרבקה הענריקעס אשר סבלה מכאובים וענוים קשים רק למען האמת, ינתן לה מאוצר המלך שכר קצוב מדי שנה להחיות את נפשה ובני ביתה בעונג ובנחת. — ישמרכם אל החסד!

השכר הקצוב נתן לה כיד המלך הטובה, ומשפחת הענריקעס הוסיפה ליהודי שפניא אנשים נודעים לשם בדברי ימי עמינו.

שנים כבירות אחרי המקרה הזה ראו פסל תמונת דון פעדרא „שופט צדק" בבית ועד השופטים בלי ראש, בעד פשעו ברצחו נפש אנוש.

הרחוב אשר לפני חמש מאות שנה גרה בו העבריה העניה „רבקה הענריקעס" תשא עוד גם עתה את השם „רחוב העששית".

# קרבן אי תודה

(ספור מימים מקדם).

מאת א. מ. לוויטא.

מלחמת באאָוצען הנודעת לשם בדברי ימי—מלחמת צרפת השאירה אחריה זכרון לא רב הערך, אך אחשוב כי לא למותר יהיה לתת אותו גם לפני הקורא העברי.

אף כי הצרפתים הראו את כחם והשפו את זרוע עוזם בהמלחמה הזאת בכל זאת נאלצים היו לסגת אחור מעיר באאוצען.

הרוססים תקעו את אהלם בעיר הסקסאנים הזאת בדגל הנצחון, ובזאת החרידו את יושביה השלוים בהתנהגם עמהם כביושבי עיר מבוקעה; אימה ופחד לבשו את יושבי העיר הזאת, כל החניות נסגרו על מסגר, יען כי יראו מפרעות ושוד הקוזקים האיומים אשר שמועות מבהילות ומרגיזות לב אנוש מאד מעריצותם וזדונם עשו להן כנפים בכל קצוי העיר. ומבוכתם עוד גדלה ורבה למעלה ראש בזאת כי לא ידעו ולא הבינו אף מלה אחת בשפת רוססיא, והמפקד צבא הקאזקים, לאסונם גם הוא לא הבין מאומה בשפת אשכנז — ואיך ועל ידי מי יכלו לבוא בברית להתרועע עם השר צבא למען הרך את לבבו — כי ישקיט את רוח הקוזקים השואפים לרצח ולשום רסן בלחייהם ובזאת העמיקו לחשוב אזרחי באאוצען!

המושיע והמציל נמצא, ההשגחה אותה להגלות להם בעת ובשעה הזאת בדמות יהודי עני בשם פריעדלענדער אשר הודות למצבו הרע להיות רוכל נודד עם מרכולתו מעיר לעיר וממדינה למדינה, הצליח לקנות ולרכוש לו די עוז—נפש, מזימות, תחבולות וידיעות בשפות זרות עד כי יכול להרהיב עוז בנפשו לקחת דברים עם השר צבא ולהיות למליץ בעד יושבי עירו אשר פחדו וינועו כנוע עצי יער מפני רוח מפרעות הקאזקים.

מהרגע הראשונה אשר הרוסים אוו למושב להם את באָאוצען החל פריעדלענדער לשקוד על מלאכתו מלאכת מליץ בין הסקסאנים והרוססים וינסה את כוחו בכל הדברים הדרושים להחפץ הזה בבקשות, מזמות וחניפות

והודות ליין הרקח אשר שתה עם המשנה לשר החיל ולהמתנות אשר חלק לרואי את פניו הצליח חפצו בידו להרגיע את לבב שר הגדוד אשר החל להשיב את המנוחה על כנה, ויצו במפגיע ליסר קשה את אלה אשר יעיזו לפרוע פרעות; ובעיר אשר נדמה לחצר—מות נראו מהרה אותות חיים ושאונה והמונה שבו בה לקדמותם.

הקוקים אשר חרה אפם בראותם כי תוחלתם לבוז בז נכזבה חפצו ליסר קשה את המסבב הדבר הזה ויפחידו את היהודי להכותו נפש, ואמנם הקאזקים שמרו את מוצא שפתם לולא נאלצים היו לעזוב את העיר ולצאת למלחמה נגד הצרפתים.

כאשר שבו המנוחה והמרגוע לקדמותם בהעיר באאוצען ופקידי הממשלה הסאקסאָנים שמו משטרם בעיר הזאת כקדם, החלו אזרחי באאוצען לדבר ביניהם מהטובות אשר הראה פריעדלענדער קבל עם לארץ מולדתו, וכולם בפה אחד הודו כי רק הוא לבדו הציל את ארץ באאוצען מידי הקוקים האבירים וכי הוא לבדו ראוי לקבל הגמול מהעיר בעד עמלו והשתדלותו לטובתה ועל כן לו יאתה שכר הגון וטוב.

דבר המפעל הזה מהיהודי הרוכל העני, הגיע עד אזני המלך אשר קראהו אליו ומעמקי לבו הודה לו על חסדו ובטוב לב נתן לו הרשיון לבחור לו דבר כאות נפשו בעד מפעלו לארץ מולדתו.

לא אובה ולא אדרוש שום פרס ושכר, ענה פריעדלענדער בענות חן. אנכי מלאתי רק חובת כל איש לארץ מולדתו לכן חפצי האחד רק להתחשב באחד מבני ארץ מולדתי, נולדתי בבאאוצען, שם בליתי ימי נעורי, ועתה לא אעוז לגור בה ולסחור בקרבה יען כי אין לי הרשיון באשר יהודי אנכי, עתה ארהיב עוז בנפשו לשאול מהדר כבוד מלכותו לתת לי הרשיון לגור בבאאוצען.

פני המלך הסאקסאני נפלו מעט בשמעו בקשת פריעדלענדער, יען כי ידע היטב עד כמה חזקה רוח הקנאה בין האזרחים צרי העינים אשר יעלו את דת אחרת רק לתואנה לרדוף את היהודים בארץ ולהשמידם, רק המלך גזר אומר ואין להשיב ובקשת פריעדלענדער נמלאה, אך מה גדלה מבוכת אזרחי באאוצען בהגיע להם השמועה כי היהודי קבל רשיון מאת המלך לגור בעירם ולהתחשב כאחד מהם וההמון הגועש והסוער התאזר להגיש עצומותיו לפני כם המלך בעד משפטיו וזכיותיו הנתנים לו מיני קדם כי שדדו. אך המלך לא שם לבו לדבריהם ועוד הכלימם בעד אי—תודתם להאיש אשר הצילם מכל רע ויודיע גלוי כי אם יעלה על לבבם להעיז נגד פקודתו אז הוא — המלך, יאלצם להכין מזון ומעון בעד ארבעה גדודי קאוואליעריע . . .

האזרחים האכזרים יצאו מחצר המלך בבושת פנים ובמפח נפש ובעוד ימים אחדים למרות רוח כל החנפים ואבירי הלב מבאאוצען יסד פריעדלענדער חנות מסחורות קטני הערך ועליה תלה לוח משוח בששר ועליו מצויר קאזק אביר לאות על מפעלו.

האזרחים גם עתה לא יכלו למשול ברוחם הסוער, אך תשובת המלך פעלה פעולה נמרצה עליהם אשר גם אחד מהם לא פצה פיו נגד היהודי, את ספר זכיותיהם וחפשם אשר ביוקר עלה להם בימי הבינים הטובה להם, טמנו בצלהתם בזכרם את ארבעה גדודי הקאוואלערע אשר המלך הבטיח לשלח אליהם לכן ההלו לבקש תחבולות כי הזאב יהיה שבע והגדי לברות כלה. התחבולה בקשו וימצאוה למו על נקלה: כל יושבי העיר החליטו ביניהם לבלי קנות מאומה מאת היהודי העז-מצח, אשר הרהיב עוז בנפשו לקבל רשיון ליסד בית מסחר בעיר מולדתו.

כשמוע פריעדלענדער את עצת האזרחים הרעה, התאמץ ליפות את בית מסחרו מבית ומחוץ, וישם את עיניו על סדר הנקיון, לבל ימצאו שונאיו עלילת דברים כי היהודי איננו שומר את הסדר והמשטר ואיננו שם אל לבו לפקח את עיניו על בית מכחרו להסיר ממנו כל חלאה וכל משחת, אף עמד בצופה על משמרתו להפיק חפץ כל איש ואיש ויקבל בפנים יפות את כל הבא אליו לדרש לבית מסחרו, ובדברים כמו אלה חשב להטות את לב שכניו אליו ולשכך את חמתם ממנו, בהוכחם לדעת כי אף אם חקי דת היהודי לא ישתוו לחקי דתם בכל זאת לא יבצר ממנו להיות אוהב נאמן לארץ מולדתו ושכן טוב לרעיו ושכניו, אבל כל אלה לא הועילו לו וכל עטלו עלה בתהו, כי אזרחי העיר אחת דברו ויחליטו להתרחק מבית מכחרו של פריעדלענדער.

לאסון פריעדלענדער יצאה התחבולה אשר הרו האזרחים, אשר לא לב אנוש להם, לפעולת ידים על צד היותר טוב, ובחנותו לא דרכה אף רגל קונה אחד ורכושו נהרסה עד היסוד; אחרי עבור זמן לא כביר, מת פריעדלענדער מעוצר רעה ויגון בחסר כל, גם קברת ארץ לא נתנה לקבר את עצמות היהודי בעל נפש—יקרה, אשר כל אשמו וחטאתו היתה רק בזאת כי אבה להיות אזרח לארץ מולדתו . .

# חֲלוֹם בְּהָקִיץ!

מֻגָּשׁ לִכְבוֹד רֹאשׁ פְּתָנִים בְּעִיר נְוֵה־תַנִּים

מאת יצחק ראבינאוויץ איש קאוונא.

דּוֹמֵם כְּאָבֵל, מִסָּבִיב אַבִּיטָה,
בְּצַלַּחְתִּי קָרַחַת, אֵין בָּהּ אַף קְשִׁיטָה,
גַּלְגַּלֵּי הַמִּסְחָר, מִלֶּכֶת עָמָדוּ;
וּכְבָר בַּצָּהֳרַיִם, קָדַר הַיּוֹם —
כָּל צִלְלֵי עָשְׁרִי, נָעוּ גַם נָדוּ,
וָאִיקָץ, וָאֶרְאֶה, וְהִנֵּה חֲלוֹם!

---

פְּעָמַי נָמוֹטוּ, גַּם מוֹעֵד הַשֹּׁעַל,
וְכִנְחָלִים נִטָּיוּ, נַחֲלֵי בְלִיָּעַל,
מַלְוִים כַּשַּׁלְוִים, נָדוּ עֲלֵי כָנָף,
הֶסִּיעוּנִי כָעֵץ, מִשֹּׁרֶשׁ עַד עָנָף,
מֹחַ עֲצָמוֹת, וּשְׁאֵרִית כָּל עָמָל,
הֶחָסִיל הָאַרְבֶּה, אָכַל הַחֲנָמָל.

---

רְשָׁעִים שַׁדּוּנִי, וַיְנַצְּלוּ הֲדָרִי,
שֵׁן בְּהֵמוֹת בִּי שִׁלַּח, נֶשֶׁךְ אַכְזָרִי.
וּכְבָר כָּרַת הֶעָנִי, עַמֻּדֵי בְרִית;
אֵין גֵּרָה, אֵין סְחוֹרָה, אֵין פְּרוּטָה בַּכִּיס —
וּמִבְּשָׂרִי אֲהָהּ! עוֹד לֹא יִשְׂבָּעוּ,
עוֹד שְׁוָרִים עַל בְּלִילָם יִגְעוּ יִנְהָקוּ,
וּכְעָסִים אֶת דָּמִי, עוֹד יִשְׁתּוּ יִסְבָּאוּ,
וּמִשָּׁדַיִם צוֹמְקִים, עוֹד חֵלֶב יִינָקוּ!

---

נִנְעַרְתִּי כָּאַרְבֶּה, נִנְעַרְתִּי וָאִוָּרֵשׁ,
גַּם לֵחִי, תַּם כֹּחִי, אִיבַשׁ כַּחֶרֶשׂ,
עַל גַּלֵּי יָם זַעַף, נִשְׁבְּרָה אֳנִיָּתִי,
עֵדָה שִׁירָה זֹאת, בְּדָם הִיא נִכְתָּבָה —
עַד כִּכַּר לֶחֶם כִּמְעַט, עַתָּה בָאתִי,
אֶתְעַטֵּף כֶּחָלָל, וּלְמַעֲצֵבָה אֶשְׁכָּבָה,
אַרְנֶבֶת אָנֹכִי, מוּג לֵב כַּשָּׁפָן,
יָרֵאתִי מֵרָעָב, מֵחֹסֶר וָכָפָן,
אֶרְאֶה אֶת הֶעָתִיד, אֶשְׁכַּח הַהוֹוֶה
אֶרְאֶה כִּשָּׁלוֹן, גַּם קָלוֹן, שֹׁד כָּל הוֹוָה
דָּמִי כִּי יִרְתַּח, יוֹם יוֹם יִגָּרֵעַ
וּכְאֹבוֹת חֲדָשִׁים, לִבִּי יִבָּקֵעַ
אַךְ מַה־בֶּצַע בְּדָמִי, אִם יֵשׁ עוֹד דָּלֶף —
הֲיִמַּלֵא הַחִסָּרוֹן, יִתַּקֵּן הַסָּלֶף?

---

עַל גַּלֵּי מַשְּׁאוֹת, חֳרָבוֹת מַפָּלָה
בְּלַחַץ יְגוֹנִי, יוֹם יוֹם קֹדֵר אֵלֵכָה
לִבִּי כִּי חָלַל, נַפְשִׁי נִבְהָלָה
לִרְאוֹת עֱנוּת עָנִי, שִׁפְלוּת חֵלֵכָה
אֶרְאֶה תַעֲלוּלִים, עָלַי יִלְעָגוּ
וְקָמִים נִקְבָּצִים, עַל מֵצַח רַעְיָתִי
גַּם יְלָדַי כֻּלָּמוֹ, אֵלַי יִדְאָגוּ
אַךְ מַה יוֹעִילוּ, אִם לֹא לְהַוָּתִי — ?

---

אֶזְכֹּר יָמִים מִקֶּדֶם, וּמַצָּבִי עַתָּה —
יוֹם יוֹם יְרִדָה, אַךְ מַטָּה מָטָּה
אֶזְכֹּר אֵשֶׁת אֲהוּבָה, וִילָדִים אַרְבַּעַת
לֶחֶם חֻקָּם יִדְרְשׁוּ, נִשְׁיוֹן הַקֵּבָה —

אַךְ עֵינַי תֶּחְשַׁכְנָה מֵעָמָל וָכָעַס
וּכְצֵל בְּנְטוֹתוֹ, רַק דּוֹמָם אֵשֵׁבָה
מִי יָנוּד לְאֵידִי, חוֹלֶה עַל שִׁבְרִי?
גַּלְמוּד כֵּן אֵלֵךְ, עַד יַרְכְּתֵי קִבְרִי
קוֹל אַנְחוֹתַי אֶשְׁמַע, קוֹל עֱנוֹת חֲלוּשָׁה
וּכְבָר אִוָּה הַיֵּאוּשׁ, לוֹ מָעוֹן בְּקֶרֶב
צִפָּרְנָיו בַּרְזֶל, וּפַרְסוֹתָיו נְחוּשָׁה
וְלִרְגָעִים יִתְהַפֵּךְ, כְּלַהַט הַחֶרֶב.

---

יֵצֶר לִי לְהִתְחַלּוֹת, בִּפְנֵי נְקֻטֹּתִי —
שָׁוְא חָקַרְתִּי דְּרָכַי, חָשַׁבְתִּי זַמּוֹתַי,
הַמַּחְסוֹר קוֹמְמִיּוּת, יִתְהַלֵּךְ בְּגָאוֹן,
וּבְכָל שְׁלַל צְבָעָיו, אֶרְאֶה אֶת הַחִזָּיוֹן —
בְּמֵתִים נֶחְשַׁבְתִּי, עִם כָּל יוֹרְדֵי דוּמָה
„עָנִי חָשׁוּב כַּמֵּת", יֹאמְרוּ הַבְּרִיּוֹת —,
וּמֵת חַי אָנֹכִי, כְּבָר אֵין לִי מְאוּמָה
וּנְחָשִׁים אֵין קֵץ, עוֹד עֵינַי צוֹפִיּוֹת
עוֹדֶנִּי חָי, גַּם רֹאֶה לִרְגָעִים
כִּבְשָׂה מְפַרְפֶּרֶת, בֵּין שִׁנֵּי לְבָאִים
אֶרְאֶה אֶגְרוֹף רֶשַׁע, כֹּחַ הַזְּרֹעַ
אֶרְאֶה דִּמְעוֹת עֲשֻׁקִים, אֶבְיוֹן מְשֻׁוָּע
אֶרְאֶה הָעַיִט, יוֹרֵד עַל הַפְּגָרִים
וּבְעֶגְלֵי מַרְבֵּק, עֲלוּקוֹת יָפוּשׁוּ
וּבְשַׂר הָאֶבְיוֹנִים, יְבַתְּרוּ לִבְתָרִים
וְכִנְשָׁרִים אֶל טַרְפָּם, יִתְנַפְּלוּ יָחוּשׁוּ
מָה רַע גּוֹרַל אָדָם, הַנֹּפֵל בַּפָּח!
אֵין מוֹדַע, אֵין גּוֹאֵל, אֵין קָרוֹב, אֵין אָח ...

כָּל תּוֹחֶלֶת אִוֶּלֶת, כָּל תִּקְוָה נוֹחֲלָה
וּכְבָר נוֹאָשׁ לִבִּי, לֹא עוֹד אֲיַחֵלָה
הָהּ! מִי יֶה מֵי־שִׁכְחָה, רֶגַע יַשְׁקֵנִי
עֲמָלִי, גּוֹרָלִי, רֶגַע יַשְׁנֵנִי
אֶשְׁתֶּה וְאֶשְׁכַּח רִשִׁי, וְעוֹלָמִי יַחַד —,
אָז אִישַׁן הַמָּוֶת, מִבְּלִי כָּל פַּחַד. —

---

כֵּן יָשַׁבְתִּי בַחֲנוּת, דּוֹמֵם כַּמָּוֶת
בְּמַחֲשָׁבוֹת כָּאֵלֶּה, נְכָאִים הָגִיתִי
רוּחִי מְרַחֶפֶת, עַל תְּהוֹם צַלְמָוֶת
גַּם הֱיוֹתִי חֶנְוָנִי, רֶגַע נָשִׁיתִי —,
נִשְׁעָן יָשַׁבְתִּי, צָלוּל בְּמַחֲשָׁבוֹת
עַל יֶתֶר הַפְּלֵטָה, עֵינַי רַק שַׂמְתִּי
וּקְרָב לִבִּי עָמֹק, חָצַב לְהָבוֹת,
רָאִיתִי הַמְּאֵרָה, נִרְעַשְׁתִּי נִפְעַמְתִּי
רָאִיתִי רַק חֶסֶר, שֹׁד וּמְגֵעֶרֶת
וּכְבָר גַּם הִתְגַּנֵּב, בְּכִסֵּי הָרָקָב —
נֶשֶׁךְ עַל נֶשֶׁךְ, וּסְחוֹרָה נֶעֱדֶּרֶת
הַאִם מִן הַגֹּרֶן, אוֹ מִן הַיָּקֶב?
וְהַנּוֹשִׁים עוֹד אָצִים, וּלְשׁוֹנָם יֶחֶרְצוּ
כִּכְלָבִים עַזֵּי נֶפֶשׁ, לֹא יֶחְדְּלוּ לִנְבֹּחַ
וּכְאַבְנֵי אֹפֶל, עַל לִבִּי יִרְבָּצוּ
לֹא יִתְּנוּ לִי דְּמִי, יָמוֹצוּ הַמֹּחַ
זָכַרְתִּי אֶת הַמַּלְוִים, אֶת הַתּוֹלָעִים
הַמְלַקְּטִים שִׁבֳּלִים, בְּעֵמֶק רְפָאִים
זָכַרְתִּי עֲלִיצוּתָם, בְּאָכְלָם עָנִי —
זָכַרְתִּי כַּרְבַּלְתָּם, הָאֲדוּמָּה כַּשָּׁנִי —

וְרוּחַ עִוְעִים, עָלַי מָסַךְ תַּרְדֵּמָה
כְּסָלַי מָלְאוּ נִקְלֶה, רִפְיוֹן וָאֵימָה
עַל אַרְבּוֹת יָדַי, שָׁכַבְתִּי וָאִישָׁנָה
וַיָּבֹא בַּעַל הַחֲלוֹם, לְהָתֵל בִּי רֶגַע
הֶרְאַנִי כִּי מַתִּי — וּבְקֶבֶר אֶשְׁכֹּנָה,
עֲזַבְתִּי עֵמֶק הַבָּכָא, מְקוֹר כָּל פֶּגַע
וּבְקֶבֶר צַר, רַק אַרְבַּע בָּאַמָּה,
הִנְנִי שׁוֹכֵב — אַךְ לֹא אֵדַע כַּמָּה,
נָוֶה שַׁאֲנָן מָצָאתִי, כְּפִי זוֹ הַפַּחַת
שָׁלֵו וּמַרְגֵּעַ, מְנוּחָה וָנַחַת
תַּחְתַּי יֻצַּע רִמָּה, חֲמָרִים חֲמָרִים
רֶמֶשׂ אֵין מִסְפָּר, נֶעֶרְכוּ כֶּהָרִים
אַךְ שׁוֹדְדִים אֵלֶּה, שָׁלוּ בַּקֶּבֶר
כְּמוֹ יָדְעוּ עֶרְכָּם, וְעֶרֶךְ הַגֶּבֶר,
פִּתְאֹם שְׁאוֹל מִתַּחַת, רָגְזָה לִקְרָאתִי
וּשְׁנֵי מַלְאֲכֵי חַבָּלָה, הִתְיַצְּבוּ לְעֻמָּתִי
וְעַל כַּנְפֵי רוּחַ, רַעַם וּבְרָקִים,
לְקָחוּנִי בְּצִיצִית רֹאשִׁי, גָּבְהֵי שְׁחָקִים
פָּקַחְתִּי עֵינַי וָאֵרֶא, מַרְאוֹת אֱלֹהַּ
שָׁם כִּסְאוֹת לְמִשְׁפָּט, לִפְנֵי שׁוֹכֵן גָּבֹהַּ
עַל כִּסֵּא דִין, יוֹשֵׁב אֱלֹהֵי הָרוּחוֹת
וּשְׂרָפִים מִסָּבִיב, פֹּרְשִׂים כְּנָפָיִם
אֲהָהּ אֵל רַחוּם! אֱמֶת חָפַצְתָּ בַּטֻּחוֹת —
וְאֵיךְ אֵלֶיךָ הַפַּעַם, אֶשָּׂא עֵינָיִם?

———

וּמָגוֹר וָאֵימָה, מְחִתָּה וָפַחַד
יֶרֶגַע כְּתֻמָּם, בָּאוּ עָלַי יָחַד

בְּרֹאשׁ כָּפוּף עָמַדְתִּי, כְּשֶׂה נִדַּחַת
לִפְנֵי שׁוֹפֵט רָמִים, נֶפֶשׁ חוֹטֵאת —
מִצָּרֵי שְׁאוֹל מְצָאוּנִי, בַּלָּהוֹת הַשַּׁחַת
כִּי נִגְעֵי לְבָבִי אֲהָהּ נַפְשִׁי יוֹדַעַת
פִּתְאֹם רָגְזוּ, כָּל יְרִיעוֹת שָׁמַיִם
וְקוֹל רַעַם נוֹרָא, הִרְעִישׁ אָזְנָיִם:
הוֹי בֶּן חֲלוֹף, עָפָר מִן הָאֲדָמָה!
בְּאֶרֶץ הַחַיִּים, מַה עָשִׂיתָ שָׁמָּה?
הַאִם נָשָׂאתָ וְנָתַתָּ בֶּאֱמוּנָה?
וְלָמָּה עַל בּוֹרְאֲךָ מָלֵאתָ רַק תְּלוּנָה?
גֶּבֶר עִוֵּר הִנְּךָ, שְׁתוּם עֵינָיִם
תָּמִיד רָגַנְתָּ, עַל יוֹשֵׁב שָׁמַיִם
מִדַּרְכֵי תוֹרָתִי, צַעַד נָטִיתָ,
וְרַק עָמָל וָאָוֶן, בָּעוֹלָם רָאִיתָ —

---

אָמְנָם אֵל רַחוּם, אָמְנָם חָטָאתִי!
כְּאוֹב מֵאֶרֶץ, צִפְצַפְתִּי אִמְרָתִי
מִי גֶבֶר יֹאמַר, לִבִּי זִכִּיתִי?
הֵן חֲטָאַי אֲנִי אֵדַע, יָדַעְתִּי אַשְׁמָתִי —
בְּרוּחִי הַקָּשָׁה, תְּלוּנָה הָגִיתִי —,
וּבְלֵב רַגָּז, אַבְנֵי אֹפֶל נָשָׂאתִי
כִּי דְרָכֶיךָ אֵל רַחוּם, נֶעֶלְמוּ כֻּלָּמוֹ
תַּהֲפֻכוֹת וּמְבוּכוֹת, עַל צַעַד וָשַׁעַל
יָגַעְתִּי בְּאַנְחָתִי, לִמְצֹא פֶּתֶר לָמוֹ
אַךְ בִּמְקוֹם פִּתְרוֹן, מָצָאתִי כוֹס רָעַל,
אֵיךְ הִתְאַפֵּק יָכוֹלְתִּי, רְאוֹת בָּעֵינָיִם
עַוְלָתָה שֹׁלֶטֶת, תִּקַּח קַרְנָיִם? —

וּצְדָקָה נֶחֱנָקָה, עַל מִדְרַךְ כַּף רָגֶל
הָאֱמֶת תֵּרָמֵס, אֵין נוֹשֵׂא הַדָּגֶל —
נְכוֹחָה תְּקֻלַּע, מִדְּחִי אֶל דֶּחִי
וּדְמֵי נְקִיִּים, בַּחוּצוֹת פַּסֶּחִי,
רָאִיתִי עַזֵּי פָנִים, נִקְלִים וּשְׁפָלִים
עַל גַּפֵּי מְרוֹמֵי קָרֶת, יוֹשְׁבִים אִתָּנוּ
וּגְבוֹהִים יֻשְׁפָּלוּ, הוֹלְכִים וְכָלִים
וְכָל חשֶׁךְ וְעָמָל, רַק לָמוֹ נִצְפָּנוּ —
וּבְעֵינֵי בָשָׂר, כִּרְאוֹת אֱנוֹשׁ רָאִיתִי
לָכֵן כְּשֶׂה אוֹבֵד, בַּמִּדְבָּר תָּעִיתִי,
אַךְ חֻקֵּי דָתֶיךָ, בְּתֹם לְבָבִי שָׁמַרְתִּי
גַּם עַל מִנְהַג קַל, כִּמְעַט לֹא עָבַרְתִּי.

---

תּוֹרָתִי שָׁמַרְתָּ —! הַאִם שָׁכַחְתָּ?
שָׁמַעְתִּי קוֹל רַעַם, מִן הַסְּעָרָה,
הֵן כֶּסֶף מְמַלְוִים, בְּנֶשֶׁךְ לָקַחְתָּ
מַרְבִּית שִׁלַּמְתָּ, מִמֵּאָה עֲשָׂרָה,
וּבְשַׁלֶּמְךָ רִבִּית, הֵן חֹק הֵפַרְתָּ
כִּי אָסוּר לְשַׁלֵּם, כְּמוֹ אָסוּר לָקַחַת,
עִם כֶּסֶף נִמְאָס זֶה, בְּאֶרֶץ סָחַרְתָּ
עַתָּה תָבֹא עַל שְׂכָרְךָ, בִּשְׁאוֹל מִתָּחַת.

---

אֲהָהּ! אֵל רַחוּם, בְּכָל לֵב קָרָאתִי
וּבְגָאוֹן וָגֹבַהּ, רֹאשִׁי נָשָׂאתִי,
הֵן לַעֲוֹנִי תִדְרוֹשׁ, כְּמוֹ אָשַׁמְתִּי
עֵת בְּמֹתַ עַצְמוּתַי, מַרְבִּית שִׁלַּמְתִּי
אַךְ מִי כָמוֹךָ, הָאֱמֶת יוֹדֵעַ

אֵיךְ קָשְׁתָה פַּרְנָסָתִי, כְּיַם סוּף לִקְרֹעַ,
צָלַלְתִּי בַיָּם, אֲחַזְתִּי בַתָּעַר
לָחַמְתִּי עִם כָּל רוּחַ, סֹעָה וָסָעַר,
רַק בְּהַגִּיעַ מַחְסוֹרִי, עַד מַחֲנַק נֶפֶשׁ
עֵת פְּרוּטָה הָאַחֲרוֹנָה, כָּלְתָה מִן הַכִּיס
בְּצָלְלִי כַּעֹפֶרֶת, בְּיָוֵן טִיט וָרֶפֶשׁ,
עִם מַלְוִים צְפְעֹנִים, בָּאתִי בִבְרִית —,
אַךְ לְאַט לְאַט, בּוֹקְקִים בִּקְקוּנִי
הֵקֵם עַל גֶּחָלַי, רֶגַע הִצִּיגוּנִי,
צַמְרִי גָּזְזוּ, גַּם חֶלְבִּי יָנָקוּ
לֹא כְּאִישׁ אֶת אָחִיו, רֵעַ אוֹ עָמִית —
רַק כִּכְלָבִים נִתְעָבִים, אֶת דָּמִי לָקָקוּ
לְבֶן שְׂנֵאתִים, מְאַסְתִּים כְּשָׁמָמִית,
וְאַתָּה אֵל רַחוּם, עוֹד תִּדְרוֹשׁ לַעֲוֹנִי
תַּצִּיגֵנִי לַמִּשְׁפָּט, כְּמוֹ חָטָאתִי?
הֵן מְקוֹר רֶשַׁע זֶה, הָיָה מְקוֹר כָּל יְגוֹנִי
זֶה קִבְרִי, זֶה שִׁבְרִי, זֶה אֵידִי וְהַוָּתִי

---

חָבֵר לְאִישׁ מַשְׁחִית, בֶּן הַכּוֹת הִנֶּךָ!
הִרְעִים פִּתְאֹם בְּאָזְנִי, קוֹל כְּרַעַם,
עַל עֲוֹנְךָ כִּי עָז, עָנוּ שְׂפָתֶיךָ
אַךְ לָשׁוּב בִּתְשׁוּבָה, אַחֲרָת הַפַּעַם,
פִּתְאֹם שַׂעַר קֶטֶב, חִישׁ אֲחָזוּנִי
וַיָּבֹא מַלְאַךְ דּוּמָה, בַּעַל אֶלֶף עֵינַיִם
וְאֶל יַרְכְּתֵי קִבְרִי, שֵׁנִית הִשְׁלִיכוּנִי,
וַיְשַׁלַּח בִּי רֶצַח, חִצֵּי שָׁמַיִם
אַךְ פָּנָיו רָאִיתִי, וְקִרְבַּי נִרְעָשׁוּ
וַיַּךְ עַל בִּטְנִי, וּמֵעַי רֻטָּשׁוּ.

(סוף יבוא)

# זכר אחוז קרן.

1

חושו הצילו, מלטו עניה!
צעקה שפחה אחת עבריה,
אנשים רחמנים, הה הושיעו!
פלטוני ממרוצת האיל,
הרץ אתי בכח וחיל,
אנא מקרניו ידי הוציאו!

2

כן צעקה האשה על שבר,
כי בא איל כביר כח כגבר,
ויחדר בחדר המבשלת;
לאכול המוכן לבעליה,
והיא לבדה אין איש בלעדיה,
ותאחז בקרניו מבהלת,

3

האיל רץ, וקרניו בידיה,
ובמהרו תמהרנה רגליה,
וברוצו עוד יוסיף להלאותה;
וירא איש ויאמר אליה:
מהקרן לסור ידיה,
ולא יוסיף עוד האיל לענותה;

4

אך היא לא הטתה אזן לעצה,
לעזב הקרן לא חפצה,
ותצפה לישועה — ואין;
האיל רץ — עוברים צחקו,
לעגו לאידה, ממנו רחקו,
וככה נתעלמו מני עין.

5

נתעלמו — ותמונת האיל,
מני חלפה כחזון ליל;
ועת תרב בבת יהודה תאניה,
על „פרנס" רשע סובא וזולל,
אזכר האיל ואלכה שולל,
ואנוד להאשה העבריה!

שרה בת הדר' שאפירא מדינאבורג.

# אדם ואדמה

אמרו עליו, על מנגן אחד, שפעם אחת נסע בעגלה, אשר קוטביה לא היו משוחים, וגלגליה השמיעו קולות מקולות שונים; וכשמעו את הקולות האלה הוסיף על קולות הגלגלים עוד נופך משלו, וחבר זמר יפה אף נעים לפי חוקי חכמת המוזיק. והנה כמקרה המנגן הזה קרה גם אותי: זה כביר שמעתי מתלמיד טועה אחד שנטה בשגגה מתורת רבו לפרש את הכתוב, ירעפו עלי אדם רב, כמו: על אדמה רבה, והנה אף שמהכרון ידיעה ושלא בכוונה באר דתלמיד המקרא עד״ז, בכ״ז מצא הבאור חן בעיני, וכאשר הפשתי היטב בספרי המלים בשרש „אדם״ מצאתי ראיתי שגם ה׳ ברד״ח בספרו „מעריך המערכות״ בשרש „אדם״ יבאר את המקרא עד״ז, וגם את הכתוב: כי אדם הקנני מנעורי יבאר כן, ובאורו: אך לעבודת האדמה הכין וגדל אותי. ועפ״י ההשערה הזאת הנני מביא לפני הקורא עוד דוגמאות:

א) לאכול עניים מארץ ואביונים מאדם (משלי ל׳), אם נבאר פה השם „אדם״ כהוראתו בכ״מ, יהיה המקרא הזה קשה הבנה מאד, לא לבד שהמשפט „אביונים מאדם״ אין לו שום יחס הצטרפות להמשפט הקודם לו „עניים מארץ״ אבל הלא יהי׳ קשה להבין אף אם לא נרצה להעמידו ולהקבילו למשפט שלפניו; אבל אם נהרוץ משפט שהשם „אדם״ בפה הוא כמו „אדמה״ אז באור הכתוב נכון מאד ושני המשפטים מקבילים איש לקראת רעהו: „עניים״ מקביל לעומת „אביונים״, וארץ לעומת „אדמה״.

ב) ויטוש משכן שלו אהל שכן באדם (תהלים ע״ח), גם המקרא הזה הוא קשה להולמו והמבארים נפרדו פה לדעותיהם; אבל אם יהפך „האדם״ ל„אדמה״ אז ביאור הכתוב נכון מאד.

ג) והנה כשם שמצאנו שבבה״ק ישמש לפעמים השם „אדם״ תמורת „אדמה״ ככה לדעתי ישמש לפעמים השם „אדמה״ תמורת השם „אדם״, ועד״ז נוכל לבאר הכתוב בישעיהו י״ג: לפליטת מואב אריה ולשארית אדמה. והנה גם המקרא הזה הוא מהמקראות הכתומים וכל אחד יבארנו בדרך אחר, ובכ״ז לא סרו ממנו הזרות: רואים אנחנו, שהשם „לפליטת״ יקביל נגד השם „שארית״ שבמשפט השני, אבל הנושאים שבשני המשפטים — אדמה ואריה — איככה יקבילו? אבל אם נאמר שהשם „אדמה״ באורו כמו „אדם״ אז יקבילו היטב ויעמוד „אריה״ לעומת „אדם״ ועד״ז נוכל לתת טעם מדוע על הפליטה יבוא דוקא אריה ועל השארית אדם? יען כי ההבדל בין השמות הנרדפים „פליטה״ „שארית״ הוא: השם „שארית״ יורה על הנשארים במקומם, והשם „פליטה״ יורה על אלה הבורחים ממקומם מפני חמת המציק, והנה כן דרך הבורחים

מנוסת חרב ומלחמה, שיברהו למקום ציה ושממה, למקום לא תדרוך רגל אדם למען לא תשורמו עין רואי, ויען כי המקומות האלה הם מקום משכן חיות הטורפות, לכן ישליך הנביא עליהם חתתו ומוראו לאמר, כי יבוא עליהם אריה, מלך על כל בני שחץ, לא כן השארית הנשארים במקומם, הם לא יפחדו מהארי, כי אין דרכו לבוא בעיר, ולכן יפחידם הנביא שעליהם יבוא האדם והוא האויב, ושעור הכתוב בתשלומו: לפליטת מואב (יבוא) אריה, ולשארית (יבוא) אדם.

ד) וגדולה מזו עלה במצודת עיוני כי אף השם „ארץ" יען כי נרדף הוא להשם „אדמה" לכן אחים המה לשמש זה תמורת זה. ועד"ז נוכל לבאר הכתוב בישעיהו ט' י"ח: בעברת ה' צבאות נעתם ארץ ויהי העם כמאכולת אש, יונתן תרגם: חרובת ארעא, ורש"י ז"ל הקשה: א"כ נעתמה היו לו לומר שהשם ארץ ל"נ? אבל לדרכנו שהשם „ארץ" הוא כמו „אדם" יבואר הכתוב הטיב, ונרויח עוד בזה שחלקי הכתוב יהיו מקבילים, „נעתם" שהוראתו „חרוך" יעמוד הטיב לעומת „כמאכולת" ו„ארץ" שהוראתו „אדם" יעמוד הטיב לעומת „עם".

מאמרי זה היה נגד עיני הרב חח' המשורר אד"ם הכהן, וזאת תשובתו אלי: השערתך בשמות „אדם ואדמה צודקת". באורך „ואביונים מאדם" נעים מאד ונראה לעין כל אמתתו. ביאורך: „אהל שכן באדם" חדש הוא ומתקבל על הלב. השערתך כי שם „אדמה" ישמש תמורת „אדם" מצאתי בה קורת רוה אחרי העיון. השערתך בהשם „ארץ" דמיתי בתחלת העיון, כי היא השערה רחוקה וזרה, אך לאחר ההתבוננות ראיתי כי על ידה נוכל לפתור כמה מקראות קשי ההבנה, ובימים הבאים אגלה לך את אשר עלה על רעיוני לחדש לרגלי השערתך האחרונה. אך פתאום נגזר הח' הזה מארץ החיים, ואולי יצליח בידי חוקרי הלשון לכוון דעתם לדעת האד"ם הכהן והיה זה שכרי. גם הרב החכם מהר"ם פלונגיאן ז"ל באגרתו אלי נענע לי בראשו והסכים לבאורי.

אברהם איש לפידות מטולטשין.

# בקרת ספרים

בימים האלה יצאה לאור החוברת הראשונה מהספר הנעלה „כנסת ישראל״ מעשי ידי איש רב פעלים הרב החכם הגדול וכו׳ ר׳ שמואל יוסף פין הי״ו.

הספר הזה, הוא ספר זכרון לראשי אלפי גדולי העם במעלות הרוח ובפועל כפים בשלימות הנפש ובכשרון המעשה מימות הגאונים עד היום הזה, אשר האצילו מרוחם ומכחות נפשם מאונם או מהונם לזולתם ולכבוד היו בתוכנו בחייהם ועד דור אחרון נתימר בכבודם.

הרב המחבר רש״י פין לא תמול הוא אתנו בקהל המחברים ושמו נודע לתהלה מקצה הארץ ועד קצהו כי בכל ימי עבודתו בשדה הספרות לא הוציא מתחת ידו דברים של מה בכך, רק התאמץ להביא לאחינו מנחה מבכורות הספרות ומחלביהן, כן העשיר את שפתנו בהאוצר הנפלא היוצא ג״כ בחוברות ואשר בקרוב תצא החוברת ששית שבה בא עד ערך „דשן״ וכן אין ערך ליקרת הספר הזה אשר בו קבץ ואסף את כל גאוני, חכמי, סופרי וגדולי ישראל. הספר הזה הוא דבר השוה לכל נפש, בו ימצא התלמודי את גאוניו, המשכיל את חכמיו וסופריו, המקובל את רבותיו, החוקר את חוקריו, המבקר את מבקריו ובעלי האוצרות את אנשי האוצרות אשר הזילו זהב מכיסם לטובת אחיהם, וראוי ונכון הספר הנעלה הזה לעלות על שלחן כל אחד מאחינו למען ידעו ויכירו מי ומי היו אנשי השם אשר האירו לפנינו את הדרך ואשר בכבודם נתכבד בכל עת ובכל שעה — ולמען הקל לקונים למען יוכלו לאסף את הספר הזה לבתיהם, קצבו המו״ל מחיר כל חוברת 35 קאפ׳ מבלי שום כסף קדימה, והאיש המשלם במוקדם יכול לשלם שלשה רו״כ מראש ויקבל עד החוברת האחת עשרה ואחרי כן יוסיף עוד שלשה רו״כ ויקבל את כל החוברות אשר לפי ההשערה תהיינה עשרים במספר — החוברת שניה אשר בה נגמר האות אל״ף תצא בעוד ימים אחדים.

החפץ לאסף את החוברות אליו יפנה לו אל אחד מהמוציאים לאור על פי האדרעססען האלה:

בווארשא ( נ. ג. זקס מוראנאוו נו׳ 14. ( אברהם צוקקערמאנן נאלעווקי נו׳ 37 ) המוציאים לאור

במאסקווא, משה צוקקערמאנן סטאראיע פלאשצאר, דאָם מיצינער 35.

בביאליסטאק, שמואל ליפשיץ מו״ס.

# העונה לקוראיו!

לאוהבי הנאמן המקנא קנאה גדולה לשפתנו, הר-פרח בח.

לחנם חרדת לכבודי אשר תחשב כי הנהו מחולל ע"י הר' שפ"ר במאסף השנתי שלו המכונה „כנסת ישראל" צד 70—169. ועל כן תאמר אלי לשפך עליו עביט של שופכין בהבקר אור, אבל מלבד כי לא כתעודת כנסתו תעודת הבקר אור, הנוצר רק לספרות העברית ולא לחרחר ריב ולגרות מדון, עליך לדעת כי אם קראת את דברי הר' שפ"ר לא שנית, ואם שנית לא שלשת, ואם שלשת לא פרשת לך יפה, הן שפ"ר בעצמו מעיד (חזו מאן גברא רבא דקמסהיד עלי!) כי ספורים כספורי „מכותלי בית המדרש" הבא בהבקר אור חוברת רביעית, יאותו להיות צפירת תפארה או צלוחית של פליטין במכה"ע העברים היוצאים יום יום, ואם כן לא נגרע ערכי מערך כל הפֶעלאטאניסטים: כהמשורר יל"ג, כהר שלום, כבוקי בן יגלי, כבעל האותיות פורהות ודומיהם, ובמה ראית פחיתת הכבוד בדבריו אלה? ואת אשר תשימני לעורך דין לתבוע עלבון כל המכתבי עתים העברים אשר חלל הר' שפ"ר באמרו: כי כצאתם לאור יוציאום למוצאות ולמחראות (לשון נקיה, ושפתים יושק), מה לי ולהם לריב את ריבם? האם ההכמים: חז"ם, צעדערבוים והדר' קאנטאר יתומים קטנים הם הדרושים לאפוטרפסים לעמד על ימינם להצדיקם? כמו כן לא לי לענות להר' שפ"ר על אשר יפלא בעיניך מדוע נקב את שם מאספו „כנסת ישראל" בעת אשר הספר לא נאה לשמו ושמו לא נאה לספרו, ולפי דבריך עוד חלל כבוד כנסת ישראל ע"י מאמרו של ההכם צוויפעל צד 153 בשם „הבלי הגימטריאות", אבל מי אני כי ארהיב בנפשי עז לריב את ריב כנסת ישראל? הן לא גדול הדור הנני, ואיה הרבנים היושבים על מדין? יבואו בעלי הכרם ויכלו את הקוצים. גם לדבריך האחרונים אין להם שחר, באמרך: כי עלי לריב את ריב מורי הדת אשר עליהם יעורר הר' פריידקין את חניתו בצד 231, ויאמר: כי הם נכונים למכור אמונתם ודת קדשם בעד טובת הנאה, הגידה לי שאהבה נפשי! האם יהיה תפארתי על הדרך אשר בה אצא להתעבר על ריב לא לי? הן בסוד מורי הדת לא תבוא נפשי ובקהלם אל תחד כבודי, ולמה אעבר על דברי המלך החכם אם אתעבר על ריב לא לי...?

אולם על דבר אשר תאמר כי שפ"ר לא שם עינו לקרא דברי סופריו, באשר יפלא בעיניך, איך יאמר סופר נאור אחד צד 6—5, כי דמעותיו נכבה אשן וריחן פג, ותשאל לתומך: היש ריח לדמעות? או באשר יאמר סופר אחד נודע בשערים צד 257: ההיים גברו על הארון ולרגלי זה ניטל פטמה של הספרות העברית, ותשאל שאלת תם: מה זאת? היש פטום לספרות

העברית? על זאת אענך: כשם שלא זכיתי להבין כוונת הר׳ שפ״ר בעצמו באמרו צד 25: כשם שהוסיף דבר הגרוש ותוצאותיו פרק חדש במסכת נגעים אשר אך ה׳ יודע מתי אפוא נאמר ה„הדרן״ עליה, שממשמע מדבריו כמו יתפלל חלילה לגרוש הדש כפירוש המלה „הדרן״ בסיום איזה מסכתא, וזאת אי אפשר להאמין על איש המקדיש כל כחותיו ועתו לטובת בני ציון; וכשם שלא נגלה לפני פשר הדברים, במאמר הארץ ומלואה צד 113 שעל פי מדות אמתות וישרות של חכמת החשבון יהיו שליש פעמים שלשה, חתולים מתים, כן אודה ולא אבוש כי גם ממני נפלאו הדברים אשר שאלתני, וכשם שלא ראיתי מימי את הירח יקר הולך בתחלת הערב הראשון לליל חנוכה צד 637 (אף על פי שלא ראינו אינו ראיה), כן יש ויש עוד דברים רבים אשר כהדה סתומה הם בעיני; אבל אם עקשן גדול הנך ואוהב לדעת את הכל כבודך (השמר לך פן תזקן מהרה בחפצך לדעת את הכל), איעצך עצה טובה: אם עינך לא תחום על הפארטא, אז פנה לך אל אחד ממורי הדת ושאל את פיו כמה הוא שעור טובת הנאתו אשר על ידה ימכר את אמונתו ודת קדשו, פנה לך אל בעלי חוש הריח הגדולים ויורוך אם יש ריח לדמעות, שאל את פי החכם חז״ם ויגד לך אם שלש פעמים שלשה הם, „חתולים מתים״ על פי יסודות חכמת החשבון, דרוש נא לשכנם של חכמי שפתנו ההוגים בה יומם ולילה וישמיעוך אם עודנו מתנוסס הפטום לספרת העברית, או כבר נשכתהו איזה אשה הרה, וכאשר תדע את כל אלה תמהר נא להודיע גם לי, ותקבל שכר על הדרישה, כשם שאקבל שכר על הפרישה.

אולם אחרי כל אלה, כשאני לעצמי אינני מאשים את הר׳ שפ״ר בגלל כל השגגות האלה כי מרב טרדותיו לא שם את לבו לעיין בכל המאמרים הרבים, והאות היותר נאמן על זאת, כי אסף את השיר „הטפש״ אשר לפי דברי ליצני הדור כיון הר׳ דאליצקי על שפ״ר בעצמו וימד לו בגד כמדו, והוא לא הרגיש זאת ויאספהו כמטבע עוברת לסוחר, ועל כן יאמרו המושלים: דור הולך ודור בא והאולת לעולם עומדת. ובזה תמו דברי אוהבך הנאמן

אברהם צוקקערמאנן

לכן אנא! אל נא תתנו ריות בין הדבקים. נפשי קשורה בנפשו בחייו אל נא תפרידו אותי ממני במותי והיתה נפשי צרורה בנפש אדוני בצרור החיים הנצחיים, אל נא תנתקו את הקשר ואל תתירו הצרור אשר חבר היוצר מתחלה ואמר לדבק טוב, משבטו — משבט לוי — אני, ובלי ספק משורש נשמתו אני מתהלת יצירתי בבטן, ולא נבראתי אלא לשמשו ולשרתו בקודש, והיה הלוי רק לכהן, בשביל כהן, שבטו ומשענתו המה ינחמוני, וגם כי אלך בגיא צלמות לא אירא רע כי הוא עמדי, (צדיק ועניו אתה רבי פתחיה כרבך הקדוש רבינו עובדיה).

ועל כן אנא אל נא תקברוני במקום אחר רק במקום הזה, כי אדמת קודש הוא לי.

שאו מרום עיניכם, הביטו וראו! המאור הקטן הירח הזה, קולט אורו מהמאור הגדול השמש, אל כל אשר יהיה רוח השמש ללכת סובב הולך הירח כל ימי עולם.

רבינו עובדיה הוא המאור הגדול אור המאיר באור תורתו וחכמתו לארץ ולדרים עליה, אשרי לי כי זכיתי להיות הצעיר שבצעירים מכל תלמידיו הרבים, וכל ימי עולם בזה ובבא שמו יקרא עלי, ורוחו יהיה עם פי מעתה ועד עולם, לכן במטו מכם! אנא! אל נא!... אל תשליכוני מלפניו ורוח קדשו אל תקחו ממני, (רבי עובדיה חבקו בזרועותיו ונשקו על ראשו, וכל עין זלגה דמעות טיף טיף).

„צדקו דברי חריפנו רבינו פתחיה! נאמנו מאד דברי בן אמתי" נשמע קול העם.

„נכתוב בפינקס" ענה הגבאי בחדשו.

* *

*

רבי פתחיה בלשן היה, ומנגן נפלא היה, לכן נשא ידיו למרום, ויאמר בקול נעים:

אהיה אשר אהיה — היה הוה ויהיה<br>
מחיה ממית ומחיה, — לפניו לא היה<br>
ואחריו לא יהיה, — המצא מנוחה נכונה<br>
בישיבה הקדושה והעליונה, — בצל שוכן מעונה<br>
תחת כנפי השכינה, — נשמת דוד חסידנא<br>
ידיו לאל אמונה.

„אמן" ענה כל העם יחדו.

* *

*

אם תהיה בעירנו, ותלך על הבית עלמין הישן תראה סמוך לקבר בית דוד, ארבע מצבות גדולות חדשות, העומדות צפופות כסדר, כארבעה טורי האבן אשר בחשן האפוד.

קרא נא הכתוב על האבנים האלה, ותמצא שמות הארבעה הרשים, ראשי בית ישראל, הנאהבים והנעימים, אשר בחייהם ובמותם לא נפרדו.

על האחת: שתי ידים צמודות ומשולבות אשה אל אחותה, כשילוב השם הקדוש, כתבנית ידי בני אהרן בעלותם לדוכן, לברך את ישראל באהבה ועליהן כתר כהונה; זו היא מצבת רבינו עובדיה הכהן.

על השניה: יד אחת יוצקת מים טהורים מקיתון של זהב, על שתי ידים טהורות כגלילי זהב ממלאים בתרשיש, והשניה אוחזת מטפחת בד קודש, זו היא מצבת רבי פתחיה בן אמתי הלוי.

על השלישית: ספר פתוח ושתי ידים פרושות השמים לפני ארון הקודש, זו היא מצבת רבי שפטיהו החזן.

ועל הרביעית: עין חומלת ויד מפזרת רבבות אדרכמוני זהב ושקלי כסף בשקל הקודש לידים פשוטות,

זו היא מצבת הנדיב רבי מרדכי יפה.

אות הוא כי הגבאי בהדשו זכר ולא שכח לרשום בפינקס החברא קדישא, כנאמו, וכל בית ישראל קימו כאשר קבלו עליהם.

ינוחו בשלום על משכבותם, וזכותם יגן עלינו ועל כל בית ישראל אמן.

---

## יג.

## טפשות פה

הטפש ר' זנבל נדהק גם הוא ויאמר:

רבותי! עברי אנכי (דבר חדש השמיע אותנו השוטה הזה באלו עד עכשיו עלתה על דעתנו כי צרפתי, או אטלקי, או משלמני הוא). יהודי אנכי! וקיימא לן כי איש יהודי מחויב להיות איש יהודי, למחצה לשליש לרביע, כבזית מרור, כגרוגרת דר' צדוק, כביצה, ככותבת הגסה, כחזזית של אתרוג כשני בתי נירין בניר, כמשהו בחמץ בפסח, שאפילו באלף לא בטל, כקוצו של יוד, ואפילו לגמרי לא, מכל מקום הוא יהודי, כי אם נאמר: שאיש יהודי איננו איש יהודי הלא איננו איש יהודי ואיננו כלום, ופוגם בברית המעור וברית הלשון, ובריתו של אברהם אבינו, וגורם לשבירת הכלים, ופגימת השבע מדות מקור הכפירה רחמנא ליצלן; וכאיש יהודי מחויב אנכי לספוד ולבכות על איש

שהורתו ולידתו היתה בקרושה עילאה ותתאה, וכל ימי חייו נשאר יהודי לכל דבר כאיש יהודי ממש, לכן שמעו נא אחי היהודים בני בניהם של יהודים בני יהודה, את ההספד אשר אני מגיד בזה על רבינו דוד ברבינו נח ששניהם היו יהודים גמורים.

— הברי ר' זנבל בעלי הקבלה אפפוהו סבוהו כדבורים הרכינו ראשיהם והטו אזניהם הארוכות —

ור' זנבל פתח ואמר:

כתוב בתורה: אלה הולדות נה נח תרי זימנא, ואמרו המקובלים: ניחא בעילאה וניחא בתתאה, אלה תולדות רבינו נח, נח! נח תנינא שבפסוק רמז על בנו דוד, כי חושבנא דדא כחושבנא דדא *). צא מן התבה, כלומר: מן העולם הזה, ויצא נח ואשתו וגו' סוד דכר ונוקבא הפועלים פלאי פלאות בעולמות אבי"ע בכח הניצוץ הנאצל שיש לו קשר עם העשר ספירות המחוברים לגלגלים המקבלות השפע מעילא לתתא, מן הכתר והוא המות היורד דרך צנורי החוליות שבשדרה, ומושכות היסוד הנעלם אבא ואמא על ידי כח המניע של זעיר אנפין דמתילדין דיוקנא דאדם קדמאה, בסוד „נעשה אדם" בכח הפועל של הגשמים הדקים של בעלי חיים, וזהו סוד: אם כל חי . . .

עוד לא הספיק ר' זנבל לגמור הספדו, עוד הוא נבוך בנבכי סודות הקבלה, עוד מלתו על לשונו, ונפתלי החרש בעל חובו האורב לו מכבר, מצא לו כאן המקום ושעת הכושר לגבות את חובו.

נפתלי החרש בא חרש, בסוד סודות, מאחוריו של בעל סודות הקבלה — ר' זנבל השוטה — כפף בהונות ידו הימנית „אצבע ואמה" כמין „גם" בצורת כף יונית, הניף ידו בכח, ככחו בשעת הנפת הפטיש החזק על המקבת, וסטר בחזקה בחוטמו של ר' זנבל הטפש מתחת לנחיריו, עד אשר יצאה הורא מאפו כגיץ היוצא מתחת הפטיש, ובנגון ימים נוראים של „האוחז ביד" אמר: ומ"ש זוכר הברית, החותך חיים לכל חי . . .

יש אומרים כי תוך כדי דבור תחב נפתלי בידו השמאלית מחט גדול בבשר החי של זנבל, במקום המדולדל, מקום שבבהמה חייב ניקור, וידוע כי קשה מחט בבשר החי כרמה בבשר המת (ואולי עוד יותר מעט) ויש אומרים... ואיכא דאמרי . . .

---

*) אמר המחבר: אודה ולא אבוש, כי חפשתי בחפש מחפש למלא החשבון הזה והגימטריא הזאת, בכל מיני האופנים: בחשבון א"ק בכ"ר, א"ת ב"ש, במספר גדול, במספר קטן. ולא ירדתי לסוף דעת בעל חשבוננו הגדול, ואני תולה הסרחון בי, בחסרון ידיעתי, כי רואה חשבון כר' זנבל, אינו עלול לשגיאות הו"ש, ומי שיפתור לי החדה, הנה אוביל מנה אחבריה לבי מסותא.

אבל מאי נפקא לן מינה ? בין כך ובין כך ברור לנו כשמש, כי ר״ זנבלנו נפל על פניו ויצנח עד סמוך למקום הגולל הפתוח.

בו באותו רגע אחזוהו שמשי החברה קרישא בצצית ראשו ובפאת זקנו, ולא נתנוהו לחלל את הקודש — קברו של רבינו דוד צדיקא —

נפתלי החרש חמק עבר, ועקבותיו לא נודעו.

חבריו של ר׳ זנבל המקובלים כמוהו, אמרו באותה שעה, „חבל על דאבדין״ מי יודע כמה רזי דרזין גלה לנו ר׳ זנבל היום על פי פרד״ס בסתרי סודות הקבלה, על פסוק „אם כל חי״.

ואנא אמינא ישר כחו של נפתלי החרש וברוך שפטרנו משטותים וטפשות פה של זה השוטה והטפש, הקטן זנבל החונה פה ק״ק במ״ק.

---

# יד.

# זלזול הורים ומורים.

אף שאחר המעשה, נעלם גם ר׳ זנבלנו, מכל מקום הלכה הקבורה כסדר עד תמה, ככל הלכות קבורת המת כדת משה וישראל.

הגולל נסתם, ורבי שפטיהו אמר הקדיש יתום וכל הקהל אמרו עמו הפסוקים השייכים לקבורה עד גמירא.

יקירי קרתא תלשו עשבים, וזרקו מלאחוריהם על התלפיות החדש, אשר תחתיו ישכון איש הכבוד.

כתות כתות יצאו דרך פתח האוהל איש לאהלו, ורוממות אל בגרונם שבע פעמים: „ויהי נועם וגו׳״.

אך השמשים נשארו עוד על פני השדה למצות את המדות טיף טיף עד הטפה האחרונה.

ובטלנים אחדים חכו גם הם, אולי ירחמו עליהם שמשי החברה קדישא האכזרים, אולי . . .

פתאום נראתה תמונה מוזרה הולכת ומתקרבת אליהם, ויכירוה, ויאמרו איש אל אחיו: הנה בעל החלומות הלזה בא.

אלו היה שם הפרא אדם נפתלי החרש בודאי היה שפיל לסיפה דקרא, והיה אומר (ואולי גם עושה) לכו ונשליכוהו באחד הבורות שאין בו מים אבל יש בו נחשים ועקרבים, אבל נפתלי חלף הלך ואיננו. מי הוא זה ואי זה הוא ?

זה הוא הרבן, לבוש בבגדי כהונתו (פונדקתו) כמתכונת הבגדים שבדו הרבנים מלבם.

ויקרב אל השמשים והבטלנים, ויאמר: *) הציביליזציה מולדת הקולנזציה אשר הביאה את כל הארגנזציה של כל הסעקטעם של כל הסוביעקטים והאינדיווידומים לקאסטע אחת עד שגם האיזולטים האריענטלים שהיה להם אווטנמיה ואגרנמיה בפלשתינה, ולא היה להם חלק ונחלה בהציבלוציה והעקנמיה האירופית, נעשו קאסמפליטים אבסוליטים ורואים אנחנו רעליעף, כי הטראדיציה של הרליגיה והרוטינע אבדה ערכה ביחש המתיחש אל יחש פעולתה אל האססימילציה הכוללת, וכדבר הנאבד אבדה זכותה בכל האינסטאנציות באפעללאציה אבסוליטית, והריליגיה לא תעשה קאנקארענץ דיפערענץ וקלאססיפיקציה אבסוליטית בין האבסקוראנט הקאנסרוואטר להרפרמטר הפרגריסיסטי, וחלק כחלק יאכלו מטוב הקולנזציה בת הציבילזציה אחות העמנציפציה שהולידה האסימילציה בת הקאסמפליזם, והארטדאקסים והפארדאקסים הפיססימיסטים הספעציאליסטים, כולם ילכו לדגל הליברליזם בכח המאגניטיזם העלעקטריזם והטעלעפאניזם ולא יהיה עוד זכר להסקעפטיציזם ולהאנטיסימיטיזם ולהעקספלאטיזם שהולידו את הפאגראם והרעאקציה, לא דיפירענץ אביעקטיווי ולא קאנקארענץ סוביעקטיווי או רעפלעקטיווי.

זאת האססימלציה! (שאג מנהמת לבו) וזאת הציבילזציה הפאזיטיווית והנגעטיווית והרעפלעקטיווית צעדה צעדי ענק על שמי הליטרטור, ויש לה קאררעספאנדנציה וקאנטענציה עם כל סעיפי החיים הציוויליםוהריליגים, ומהסוביעקט שלי תחזינה עיניכם מחזה קאלעדסקאפית או טעלעסקאפית ומיקרסקפית כי אף שאינני ארטאדאקס וסחאלאסטיק, ואין לי האירופי האבסוליטי שום ריליגיה ספעציאלית טעאלאגית סובסטאנטית, אך אססימילציה קאסמפליטית, ולא אי—דעה שלי, כאי — דעה של עוזרי (Мой помощникъ)

---

*) אמר המחבר: הדברים האלה אמר הרבן בלשון לועז בשפת עלגים, ואנכי הצעיר תרגמתים ללשון יהודה, חוץ מהמלים קאלאנזאיה, ציבלזאיה וכדומה שלא ידעתי פירושם, כי לא לקחתי לקח בבית הספר לרבנים כמוהו, ולכן אינני מלומד כמוהו, ותמכתי יתדותי על הקורא המבין מדעתו, כי כן שמעתי, שכן נוהגין עכשיו כל הלבלרים המהירים והמפורסמים, לכתוב המלים האלה בכל מכתביהם גם כן בלא שום פירוש, כי כבר נתיהדו לדעתם, וסומכים (על הנס) כי כל שוטי בלמא דבריהם, מסתמא יודעים ומבינים המלים האלה על בוריים, ואם חו"ש יש ביניהם עמי הארצים (כמוני) שאינם יודעים מה טיבם, מה להכותבים ולהם? וכי בשביל עמי הארצים הללו המה כותבים? בתמיה? הלא אך בשביל עצמם ולהנאתם המה כותבים, ומי שאינו יודע רזי המלים האלה, ילך לבית הספר, וילמוד וידע (כמוהם?).

הפאנאטיק עובדיה האיניראנט והאבסקוראנט *) ואין לי חלק בהארטאדאקס דוד שנקבר פה היום בלא ידיעתי, ואין לי שום סימפטיה לכולכם, אבל אנטיפטיה גמורה, כי במקום שאין הרמניה יש דיסהרמניה, ויכולת בידי לעשות עמכם רעה, אבל גדול כח האסימילציה המבריחת אותי ככח מאגניטי ועלעקטרי, לצאת חוץ מהראיאן שלי ולמחול על כבודי וכבוד בית מדרשי ובאתי הנה כפובליציסט אבסוליטי כי בקאסמפליט גמור אקח חלק (היפה והשמן) בכל צרכי הקולטור והעלעמענטר של קהל עדתי וצאן מרעיתי, אשר אני (גוזז) רועה אותם על מי מנוחות הציבילזציה והפראגרעס.

ולכן באתי הנה, וכיד הפיליזפי הפילילגי הריטריק הלינגוויסטיק העסטעטיק והאינטנציה הטובה אשר רכשתי לי בבית מדרשי הגבוה, על פי סיסטעם פרפנדיקלרי דברתי הדברים האלה.

וכאולטומטים אני מגיד לכם כאָרטור גמור, כי הציבילוציה נר לרגלי והטולרנט אור לנתיבתי, והיו הרגעים האלה לאות ברית ביני ובינכם כל ימי עולם. אָמן.

ואחרי כן נשא כפיו התחובות בבתי ידים ומפיו נתקו מלים בלולים (אין אני יודע אם לשון הקודש או שאר לשונות, כי לא יכולתי להולמם) ויפן וילך.

אנכי עמדתי מרחוק, ובלכתו אמרתי אל לבי: לך לך אתה המולזל הורים ומורים, לך לך! ועוד תפול בידי, אתפשך בכפי, ואשפוך עליך חמתי ואפי, אפשוט מעליך בגדי כהונתך, ואציגך ערום כיום הולדך, לעיני כל ישראל.

לך לעזאזל. מה שהלמתי הלילה הזה וליל אמש, ומה שאחלום אני וכל ישראל כל ימי חיינו, יפול על ראשך ועל רובך, ועל ראש אביך הסנדלר המסומר לעגלתו, במעבה האדמה בארצות הצפון בעד הטאתו — אמר רבי בענדיט הבטלן, משום שהיה מתפרנס בצער מבטול חלומות ומליהוש על עין הרע ועל המכה ועל הקדחת ועל כל צרה שלא תבא — תהי כפרת רבינו דוד וארמתו, חליפת רבינו עובדיה ותורתו וכל עדתו.

אֵיכה נפתלי איש הזרוע — הוסיף לומר רבי בענדיט — אֵיכה? ועשית לבעל החלוטות הזה כאשר עשית לזנבל בעל החשבונות, אוי לאזנים ששומעות זלזול הורים ומורים, וישם ידיו על אזניו...

הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים (ענה ר' צדוק הזקן) מסתמא הוא על פי הדבור, ועלינו לשבח שלא שם חלקנו כהם וגורלנו ככל המונם שהם וכו', (וירק שלש פעמים כמו שנוהג כל ימיו בעלינו לשבח).

---

*) אמר המעתיק: תוספה גדולה כלפי רבינו ומורנו הצדיק המכה הבעל-דעה — וכינה רבינו עובדיה, ומדמליף כולי האי...

הגידה נא לי — שאל רבי בענדיט — וכי כל החבריא שלהם המה עזי פנים כמוהו ?

חלילה ! — אמר רבי צדוק — אין צור ואין ציר כאלהינו, הקדוש ברוך הוא צר צורתם של כל בני האדם בחותם אחד בדפוס אחד ובצלם אחד, מכל מקום אין צורתו של אדם זה דומה לצורתו של חבירו, והוא הדין בנידון דידן, לא כל הרבנים דומים לרבינו עובדיה, לא כל הדיינים דומים לרבי פתחיה, לא כל החזנים דומים לרבי שפטיה, לא כל האדירים דומים לרבי מרדכי, וכן זיל וכלך לאידך גיסא, לא כל המקובלים דומים לר' זנבל, אף לא כל הדרשנים שלהם דומים להמזלזל הזה.

צאו מזה בטלנים — נשמע קול השוער הזקן, שלא הסכין לפתוח ולחזור ולנעול השערים האלה זה שנים רבות — רב לכם בטלנים לפטפט במלים, כבר עבר מועד נעילת שער.

חצוף ! — אמר רבי בענדיט בלחש ונענע בראשו — ויצא, ועמו יצאו כל הבטלנים וילכו.

בלכתם, לא עמד איש לפניהם, לשטן על דרכם, ויפנו לבם לבטלה כאות נפשם.

מפני ההרגל התמידי נעשה להם הבטלה כמלאכה, גדול כחך הרגל, רב העליליה אתה !

*  *
*

השוער עמד רגעים אחדים בין המתים — שוכני עפר — ובין החיים — החשובים כמתים — שסופים לעפר — נטל קנה מקטרתו מפיו, ירק רקיקה אחת גדולה וגסה (כרקיקת החלוצה), חרק בשיניו, סגר שערי האהל מועד על מסגר נכנס ובא לתוך אהלו, שתה את כוסו, כבה את נרו, וישכב ויישן, לקיים מה שנאמר: אל תהי ער בין הישנים.

מי הוא השוער הזה ? בן הערלה או בן המילה ? בן ברית או מאלה שעושים שותפות עם בני ברית ? איני יודע, ושכחתי לשאול, ולמאי נפקא מינה, השער נסגר ודי.

השער נסגר, שמא תאמר „לנצח" לא ! השער הזה עוד יפתח, אבל לא במהרה.

*  *
*

הלבנה מושלת הלילה ממשלה בלי מצרים על פני רקיע השמים, שמרה את תפקידה גם הלילה הזה, נגד עיניה הבהירות עברו כבני מרון כל האנשים וכל המחזות האלה: והיא, ראתה ושתקה, ולא הפריעה אותם מעבודתם, איש איש כמפעלו, ואך אחרי חלפה הלכה כל המחנה הכבדה, ותעזוב את דוד לבדו, והשוער גם הוא נעל שערי חצר מות ויישן, אך אז ! כאם רחמניה

לא נטשה מלכת השמים את בן יקירה זה ובאין אומר ובאין דברים, בלי נשמע קולה אך באור פניה הבהיר כלבנת הספיר, עטתה באורה עפר הארץ אשר תחתיה ישכון דוד לבטח, ומעתה תשמרנו ותנצרנו כל ימי השמים על הארץ עד עולם.

*　　*
*

שמעתי בשם ר' נחום המגזם, כי ספר להבריו הבטלנים בבית המדרש, כי בחצות או כחצות הלילה, בצאתו על רגעים אחדים מפתח ביתו ולהוץ... ראה בעיניו ממש, ארבעה מלאכים בדמות כרובים יורדים משמים ארצה אל הבית עלמין הישן, וכרגע ראה בעיניו ממש, כי הכרובים האלה נשאו מטתו של דוד צדיקנו על כנפיהם מזרחה, שמע מינה מחוץ לארץ, לארץ הקדושה, האמת הדבר?

יכול להיות שכך היה באמת, אבל ברור לי כשמש, כי רבי נחום המגזם לא ראה זאת בעיניו ממש, ורק מסברא דנפשיה קאמר, ואף אם נאמר כי רבי נחום המפורסם בגוזמאותיו ראה כרובים, המה בוודאי קאקי חיורי דלא יתבי אפתחא דטבילה, הפורחות (נראות כפורחות) באויר לאור הירח בלילה..

*　　*
*

מרכבת הנדיב רבי מרדכי שבה העירה, המסובין ישבו בה כסדר שישבו בה בראשונה.

ראש מלכה נמלא טל וקוצותיה רסיסי לילה, זרזיף ארץ הגיע לעצמותיה העדינות מבעד לבגדיה הלבנים והשקופים.

מלכה התחלחלה, כי הרגישה קור גדול בכל גופה.

שמחה אץ ופשט אדרו היקר, אשר מראהו כמראה התכלת וכמראה הרקיע וכמראה עיני מלכה היפות, ויצבט לה מעילו בדממה ותקח מלכה את אדרתו, ותגלום ותתכם ויחם לה.

בוהן יד שמחה ליד מלכה נגע כהרף עין, וכרגע נזדעזעו כל אבריו כמרוצת הברק.

הכרת פני מלכה ענתה בה, כי הקור חלף הלך לו, ופני שמחה צהלו ושמחו.

*　　*
*

רבי! אתה תאסף את היתומה לביתך תחת צל קורתך? — שאל ר' מרדכי את רבינו עובדיה בלחש —

כן אוהבי — ענה רבינו עובדיה בחשאי — כל מחסורה עלי — הוסיף לאמר רבי מרדכי בלחש —

כעת לא אקח ממך מחוט ועד שרוך נעל, כי יש לי כל. אבל יבא יום...

ועוד חזון למועד — ענה רבי עובדיה בקול דממה דקה ועיניו צופיות למרום —

אוזן שמחה החדה, שמעה כל אלה, ויחק הדברים על לוח לבו לזכרון.

---

# טו

# מאבל לשמחה

הזוה"ק וכל ספרי הקבלה הרבו מאד לדבר בארוכה על אדות סעודת הבראה, ולפי דבריהם יש בסעודת ההבראה כונה גדולה לשבר כח הדינים המתגברים, כי כחות החסד משפיעים להנפטר שזכה לכנוס לגן עדן, מזון רוחני מזיהרא עילאה לחם שמים, ויין המשומר בענביו בשביל הצדיקים לעתיד לבא, משום שמאז והלאה הוא מסתלק מליזון מלחם מִן הארץ הגשמי, לכן מבריאין את האבל משל אחרים, להשפיעו מכחות החסד בבשר ויין המשמח לבב אנוש, (עיין במעבר יבק).

לא מקובל ולא בן מקובל אני, ולא בן בנו של מקובל אני, ולשאול את המקובל ר' זנבל גם כן אי אפשר לי, כי בקשתיו ולא מצאתיו.

לכן נלכה בעקבות הצאן למשכנות הרועים, ונראה איך נהג הרועה נאמן, הרואה הצנא מלא ספרא בנגלה ונסתר, הראב"ד רבינו עובדיה — אשר מפיו אנו חיים — הלכה למעשה.

*

*

מרכבת הנדיב רבי מרדכי אדירנו התנהגה לאטי דרך משעול הכרמים לאור הירח המלא זיו ומפיק נגה לכל העולם.

אדוני מורי ורבי! — אמר רבי מרדכי לרבינו עובדיה — אם נא מצאתי חן בעיניך וכשר הדבר לפניך, תיקר נא נפשי בעיניך אדוני, וסורה נא אתה וכל המכובדים האלה אלי, תחת צל קורתי ואקחה פת לחם וסעדו לבכם סעודת הבראה, אל נא תעבר מעל עבדך.

— שמחה לא האמין למשמע אזניו מרוב שמחה —

„עיף ויגע אנכי מעבודת היום הקדוש ומרוב... וגם הילדה העדינה עיפה מאד" — אמר רבינו עובדיה בראשונה —

— ענן וערפל כסו פני שמחה —

„אבל..." הוסיף רבינו עובדיה לאמר, ויעצם עיניו הטהורות (המפיקות נוגה גם הן כאור הלבנה) כאיש מעמיק חקר בחקרי תהום רבה.

— תקוה ופחד התרוצצו בלבב שמחה —

מים עמוקים ידלם איש תבונה, גם השוחה הגדול רבינו עובדיה צלל כרגע בעמקי תהומות ים התלמוד ואחרי כן גחן ולחש באוזן תלמידו המובהק החריף רבי פתחיה היושב ממולו, אשר נהירין לו שבילי ההלכות כשבילי דארעא.

שני המלחים האלה בחריצות כפיהם, עשו מלאכה במים רבים שאין להם סוף, שניהם שקלו וטרו חגו ונעו, עלו שמים וירדו תהומות, והעלו פנינים ממצולת ים.

רבינו עובדיה פתח את פיו הקדוש, ובשפה ברורה, (כדרך הערל שפתיים הזה לדבר נכונה כל משפט חרוץ) ויאמר:

סעודת הבראה היא סעודת מצוה, ומסוד חכמים ונבונים צריכה להיות משל אחרים דוקא.

אָבל אני היום, וגם היא פרי צדיק זה, (סמך ידו על ראש מלכה היושבת עמו בשורה בתוך) אבלה היא, וצריכים אנחנו לאכול סעודתנו הראשונה שלא משל עצמנו, פרנסני היום משלך אוהבי רבי מרדכי, יפה אמרת, כן תעשה כאשר דברת, וגם אתם אמוני אלופי ומיודעי, רבי פתחיה ורבי שפטיה, תלכו אתי לאכול לחם מהשולחן אשר לפני ה׳ בבית אוהבנו היפה רבי מרדכי ושם נודה לשם ה׳ ונהללו בפינו בסעודתא דדוד מלכא קדישא („מלוה מלכה" בלשון חסידים).

— שמחה וששון נמלא לבב שמחה, והתנועע תנועה גדולה וחזקה, ויחרד. וכהד קול יצאו מהבל פיו — שאין בו חטא — המלים: דוד, מלכה, קדישא.

מרוב שמחת נפשו לא האמין שמחה, כי מפיו יצא הד הקול הזה, כאלו בת קול משמים לחשה באזנו: דוד! מלכא! קדישא!

„באשר תלך נלך, רבי" ! ענו רבי פתחיה ורבי שפטיה.

* * *

הנער השובב אשר המרכבה והסוסים היו בידו „כהגה ביד המלח", אשר ברצותו אחז וברצותו שלח, שרק לסוסיו, שלח ידו החזקה וישקשק או ויקשקש *) באויר הרקיע ברצועתו הכפולה שמונה (אשר עוד זכור יזכרוה אביוני עמי, על כן מדי דברי בה — בהרצועה הזאת — המו מעי להם — להעניים והאביונים.

כמו שער בנפשי, העגלון גם הוא לא רצה עד הלום להפרד מן המסובין האלו (מכולם, או ממקצתם? נראה להלן) ולכן נהג סוסיו בכבדות, ארחות עקלקלות, למען יאריכון הרגעים האלה עוד ועוד, — ואדוני המרכבה רבי מרדכי יפה השקוע בשרעפיו לא שם זאת על לבו — ואך אחרי שמע הנער

---

*) אינני מרא דדקדוקא, לכן האספו מארי דדקדוקא, הקבלו ואמרו נא הנוסחא היותר מחוורת, ולפי עניות דעתי הקלופה היינו הך.

כי פני האורחים מועדות לבית ארוניו, אך אז רצה לקצר דרכו.

— משמע שהעגלון הלז היה מבין כל דבור ודבור, מי הוא? בן ברית? או מאלה שעושים חברותא או מיתותא לבני ברית? או אולי מאלה שר' זנבל אמר אליהם על פי הקבלה: אפילו קוצי של יהודי הוא יהודי? חכה ותדע.

עקבי הסוסים הלמו, רגליהם דהרו דהרת אבירים, וירוצו כברק, הגלגלים רעשו כסופה, המרכבה התנשאה והתנועעה אחור וקדם, פן אל פן וכרוב אל כרוב נגעו כמלא נימא, וארכובותיהן דא לדא נקשן.

ויסעו, וילכו, ויבאו עד שער בית הנדיב רבי מרדכי, ויעמדו נכח פתח הבית.

* *
*

בית האדיר רבי מרדכי יפה היה בית חומה גדול וגבוה מאד, תחתיים שניים, ושלישים.

ור' מרדכי אדוני הבית ישב בעלית הבית בחדרים גדולים ורחבים.

ויהי לו עושר וכבוד הרבה מאד, ומסכנות לתבואת דגן תירוש ויצהר, וארות לכל בהמה ובהמה.

ואשה אין לר' מרדכי, כי אשתו הראשונה אסתר מתה עליו זה כשמונה שנים, ואשה אחרת לא לקח מרדכי על אסתר אשתו, כי אהבה מאד, וכל מעינו אך בבנו יחידו הבן יקיר, ילד שעשועים שמחה.

הוא שמחה בן מרדכי ואסתר הידוע לנו.

* *
*

והבית בית מדות, ספון בארז ומשוח בששר, והקערות והכפות והמזלגות ומנורת המאור וכל כלי הבית כסף טהור, נחשת קלל ועצי אלמוגים, וכלים מכלים שונים, כיד המלך.

ומאכל שלחנו ומושב ומעמד משרתיו ומלבושיהם כולם כבוד יאמרו.

ובחצר הפנימית אשר אצל אולם הבית, גן יפה ונחמד מכל עץ מאכל ועץ נחמד למראה ותאוה לעינים, וברכות מים להשקות את הגן, וים מצק עגול סביב. וקו שלשים באמה יסב אותו, ופקעים ופטורי צצים מתחת לשפתו, ומכונה בים בתוך, ומסגרת להמכונה, ובין המכונה והמסגרת אריות וכרובים כמראה איש, ועמודי שש וכתרת על ראשי העמודים מעשה שושן, ושבכים ושרשרות ורמונים מעשה חשב.

* *
*

המרכבה עמדה גם נצבה נוכח פתח הבית, ומבעד לחלוני הבית השקופים והבהירים והמזהירים כעין הבדלח, אור זרוע על פני כל הרחוב.

הנכבדים ירדו מן המרכבה.

רבי מרדכי נגע בכפתור, וירעש הפעמון, וכרגע נפתחו דלתות היכלו אשר כבוד אומר כולו.

אדוני הבית הוביל אורחיו הנכבדים דרך שלבי המדרגה הרחבה של שיש טהור, המצופה יריעות יקרות, לאכסדרה גדולה, כולה מלאה פרחים נותני ריח ניחוח, כגן אלהים, ומהאכסדרה באו האולמה.

„ברוכים הבאים בשם ה'" אמר רבי מרדכי בקול רם כקול נגיד.

„ברוך בואך" אמר שמחה בלחש אל לבו, בהביטו על מלכה.

„ברכת ה' עליכם" אמר הצדיק רבינו עובדיה — בשפה ברורה — וכן ענו אחריו רבי פתחיה ורבי שפטיה.

* *
*

צפה הצפית ערוך השלחן, לחם רב ובשר ויין ומגדנות, כיד ה' הטובה על רבי מרדכי יפה אדירנו.

האורחים והבעל הבית נטלו ידיהם כדת וישבו על הכסאות, רבינו עובדיה בראש, מלכה מימינו שמחה לשמאלו, רבי פתחיה מימין מלכה, רבי שפטיה לשמאל שמחה, ורבי מרדכי יפה אדוני הבית עומד עליהם לשרתם.

רבינו עובדיה ברך על שתי הלחם, בצע ופרס וטבל פרוסת ההמוציא בדבש, כמנהג ישראל במוצאי יום הכפורים, לסימן שנה טובה ומתוקה אכל כזית קימעא קימעא, במתון ביראה והכנעה כמאכל תלמידי חכמים, ויחלק הפרוסות לכל המסובין, ויאכלו לחמם עם דבשם.

גם רבי שפטיהו, אשר מימיו לא אכל בבית רבי מרדכי — המלא כל טוב — (בכדי שלא לבייש את מי שאין לו כאמור למעלה) יצא הפעם חוץ לגדרו, ויאכל סעודתא דרוד מלכא קדישא משולחן גבוה, לכבוד נשמת רבינו דוד ולכבוד האבלים רבינו עובדיה ופרי צדיק מלכה, בת דוד אוהבו.

„שב נא לימיני אוהבי רבי מרדכי, וסעדה נא לבך גם אתה חביבי, כי גם חכך ידיד נפשי לא טעם עוד אוכל, אחר התענית הקדוש כמונו „ — אמר רבי עובדיה.

„באָשרי! — אמר רבי מרדכי — באָשרי! כי זכיתי לכל הכבוד הזה, לראות אותך וכל האורחים הנכבדים האלה, ופרי צדיק זה, כשתילי זיתים סביב לשלחני, כי על כן ראיתי פניכם כפני אלהים ותרצוני. הכנסת אורחים והכנסת כלה (שמחה הביט כרגע על מלכה) והלוית המת, המה מהדברים שאדם אוכל פירותיהם בעולם הזה, והקרן קיימת לעולם הבא, ומי לנו גדול מאברהם אבינו! וכשעברו עליו אנשים אורחים, שלא ראָם מעולם, ולא ידע כי המה מלאכי מרום, עמד עליהם לשרתם. ואתה אדוני מלכי-צדק, הכהן הגדול לאל עליון, שפתיך ישמרו דעת, ותורה יבקשו מפיך, וכמלאך ה' צבאות אתה, לא כל שכן שמחויב אנכי לשרת אותך, כי על כן באת בצל קורתי, אכלו רעים מעדנים, שתו דודים ממתקים, כי גדול היום לאדוננו, וכן אמרו חז"ל במתק לשונם: „הרוצה לנסך על גבי המזבח ימלא גרונם של תלמידי חכמים יין".

וישא הכהן את ידיו, ויברך את הבעל הבית טוב העין, ויאמר:
„ידידי רבי מרדכי יפה! שמך נאה לך ואתה נאה לשמך. יפיפית מבני אדם, הוצק חן בשפתותיך על כן ברכך אלהים לעולם, צלח ורכב על דבר אמת וענוה צדק, אהבת צדק ותשנא רשע על כן משחך אלהים שמן ששון מחבריך, תשא ברכה מאת ה׳ וצדקה מאלהי ישעך סלה, תחת אבותיך יהיו בניך (רבינו עובדיה הביט על שמחה ומלכה) תשיתמו לשרים בכל הארץ. ישלם ה׳ פעלך ותהי משכורתך שלמה מעם ה׳ אלהי ישראל״.

רבי מרדכי מזג הכוס, ושתה לחיי רבינו עובדיה ולחיי רבנן המסובין בכאן.

ואחר מזג הכוסות ויושט ביראת הכבוד לרבינו עובדיה ולהאורחים הנכבדים.

רבינו עובדיה עמד מכסאו, ויקח הכוס בידו ויאמר: (כל המסובין לקחו הכוסות ועמדו ממקומותיהם).

„דא היא סעודתא דדוד מלכא קדישא, כוס ישועות אשא ובשם ה׳ אקרא, הכוס הזה, הוא כוס תנחומין, אשר אני שותה לחיי איש החי רב פעלים, רבינו דוד החי וקים בעולם החיים הנצחים.

המלך החכם מכל אדם אמר: טוב יום המות מיום הולדו, ואמרו החכמים: כי יש לאדם הצדיק לשמוח שמחה רבה ביום מיתתו, כי נשמת הצדיק היא מרכבה לשכינה כמטרוניתא דמלכא.

וגרסינן בכתובות פרק הנושא: אמר רבי יוסי בן שאול, בשעה שהצדיק נפטר מן העולם אומרים מלאכי השרת לפני הקב״ה: רבונו של עולם, צדיק פלוני בא, אומר להם יבא בשלום, וצדיקים יוצאים לקראתו ואומרים לו יבא שלום (כחתן היוצא לקראת הכלה).

ולכן דרשו הז״ל „והנה טוב מאד זה מות״ משום שיום המיתה הוא יום הכניסה של הצדיקים לחיי עד.

ובזוה״ק פ׳ ויחי כתוב: וצדיקיא אית להו למחדי ביומא דאסתלקי מן עלמא, משום דקוב״ה אשתעשע בנשמותיהן דצדיקייא, דאינון אתיין מסטרא דמלכא ולכן יום פטירתן של צדיקים נקרא הלולא ושמחה.

ולכן בהלולא רבא דרבי שמעון בן יוחאי הוה רבי יצחק מתקן פתוריה במשתה ושמחה, כי יום המיתה כבי הלולא דמיא, יום החופה יום חתונתם יום שמחת לבם של צדיקים, ועל זה נאמר. יקר בעיני ה׳ המותה לחסידיו *)״.

וכן נמצא כתוב באריכות ממה שהגיד המגיד לאלוף הדור מהר״ר יוסף קארו, ובפירוש איכה הנקרא „קול בוכים״ מהחכם גלאנטי ז״ל, וכן מסופר העובדא דרב יוסף בריה דרב חסדא, שכשהלך אביו לבית עולמו אזל רב יוסף ולן בבית

---

*) אמר המחבר: במאמרי „החיים והמות״ הארכתי בזה, עיי״ש.

הקברות על קבר אביו, ושמע בגו קברא חדוותא רבתא, דכתות דמתכנשין ואמרין: ניזול לחדוותא הלולא דאורייתא דרב חסדא, וסלקוהו לרב חסדא למתיבתא עילאה, כאמרם ז"ל: „כל המלמד תורה בעולם הזה זוכה ומלמדה לעולם הבא."

כאלה וכאלה מאמרים וספורים נעימים מפוזרים בכל ספרי חכמינו.

ואף שהדברים האלה המה למעלה מן שכלו של בן אדם, כי מי יבא בסוד שדי, וכבוד אלהים הסתר דבר, ובפרט לאיש כמוני אשר אין לו עסק בנסתרות, ומעודי אני הולך בעקבות בן סירא שאמר: במופלא ממך אל תדרוש, ובמכוסה ממך אל תתבונן. אבל כל חכם מבין מדעתו, כי דברי חז"ל אלה המה יקרים מפנינים, כי דברי הגדה האלה מושכים לבות בני האדם, ויש בהם כח להלהיב הלבבות ולפשט העקמומיות שבלב, ללמד בני האדם ארחות יושר וחוקי חיים הרצוים בעיני אלהים ואדם, להנזר מעצבות ואנחה ודאגה המעבירים את האדם משני עולמות, ולעבוד את ה' בשמחה וגילה ודיצה וחדוה, אשר זה כל האדם, וצדיק באמונתו יחיה.

וגם השכל הישר מחייב. כי לא כמקרה הרשע מקרה הצדיק, רוח האדם אשר בחייו נדמה לבהמה, יורד למטה, שם רשעים ירקב, וזכרו יאבד מן הארץ, אבל רוח איש המעלה, שעשה טוב וחסד כל ימי חייו, איש איש כמפעלו, הן בתורה והן במעשים טובים, עולה למעלה, זכר צדיק לברכה וזוכה לחיי העולם הבא, כי שמו ינון לפני שמש לדור נולד אחריו, מעשיו יהיו חותם תפנית לדור יבא ולזרעו אחריו, וזכרו לנצח.

יעקב אבינו לא מת, משה רבינו לא מת, דוד מלך ישראל חי וקים! כל אבותינו הקדושים והטהורים משנות דור ודור חיים וקיימים עמנו כהיום, ויש להם חלק בחיי הדורות הבאים אחריהם לנצח נצחים, והכל משום מה?

משום שכל דור ודור הוא טבעת אחת בשרשרת החיים הארוכה מארץ מדה, טבעת שרשרת חיינו ההוה קבועה וטבועה ואחוזה בטבעות העבר, בטבעות בדי ארוני הקדושים האלו, וטבעות העתיד קבועים ואחוזים בטבעות ההוה, ולכן קילוח חייתם לא נפסק ולא יפסק עד עולם, כנהר היוצא מעדן יפרד לכמה וכמה ראשים, מימיהם אנו שותים, זכר מעשיהם הטובים לפנינו יבא תמיד, ויפיח רוח החיה באופני הדורות שאחריהם וכאלו שפתותיהם דובבות מקבר, להורות לעם נולד כל ימי עולם, הדרך ילכו בו והמעשה אשר יעשון כמוהם, (אמר רבינו עובדיה בחרדת קודש, ועיניו ועיני המסובין רוטבו בדמעות קודש).

דוד אוהבי הוא אחד מאנשי המעלה ההם, שמעשיהם הטובים המה כנר, ותורתו כאור המאיר לנו הדרך נלך בו, (הוסיף רבינו עובדיה לאמר).

דוד לא השתמש בתגא של תורה! דוד הרביץ תורה ברבים שלא על מנת לקבל פרס! דוד היה מסתפק במיעוט דמיעוטו ועשה תורתו קבע, דוד לא למד תורה על מנת לקנטר ולפלפל, דוד היה בכל דרכיו חסיד ועניו, וכל